

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

V Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 20–21 травня 2021 року)

Суми
Сумський державний університет
2021

Редакційна колегія:

А. М. Куліш – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
В. В. Пахомов – доктор юридичних наук, професор;
В. В. Сухonos – доктор юридичних наук, професор;
В. М. Завгородня – кандидат юридичних наук, доцент;
С. І. Дегтярьов – доктор історичних наук, професор;
О.І. Кисельова – доктор юридичних наук, доцент;
О. М. Рєзнік – доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України;
В. В. Миргород-Карпова – кандидат юридичних наук;
А. В. Стеблянко – викладач-стажист ННІ права СумДУ.

*Рекомендовано до видання
рішенням вченої ради Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 20 травня 2021 року)*

Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 20–21 травня 2021 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Рєзнік, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стеблянко – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 737 с.

До матеріалів увійшли тези доповідей учасників IV Міжнародної науково-практичної конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів», що містять результати теоретичних досліджень та окремі питання актуальних проблем щодо реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів. Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

УДК 341-044.247(4:477)(06)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Лазарєв В. В. ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	14
Бондаренко О. С. КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД (АНТИЧНІСТЬ-XX СТ.).....	1
Орлов О. Л. РОЗВИТОК УЯВЛЕНЬ ПРО МОНАРХІЧНУ ФОРМУ ПРАВЛІННЯ В АНТИЧНУ ТА НОВУ ІСТОРИЧНУ ДОБУ	21
Шевцов Я. А. СТВЕН СПЛБЕРГ – ВИДАТНИЙ ПРЕДСТАВНИК УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ	24
Савайда О. І. ПРИРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ	27
Цезар А. Р., Головка С. Г. СУЧАСНА ЮРИДИЧНА НАУКА НА ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ.....	29
Можарівська І. В., Головка С. Г. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА	32
Шейн Д. С. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ІНТЕГРАЦІЇ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	35
Корощенко К. Р. СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США ТА УКРАЇНИ З ПИТАННЯ ПОВЕРНЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ: АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИ	39
Зінченко І. Д. ЗЛОЧИН І ПОКАРАННЯ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ СТАРОДАВНЬОЇ МЕСОПОТАМІЇ	42
Орлов О. Л. ТЕОРІЯ ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ СЕМЮЕЛА ФІЛЛІПСА ХАНТІНГТОНА: СУТНІСТЬ ТА КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ	45
Власенко В. М. ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ В РУМУНІЇ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РР.....	49
Цезар А. Р. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ.....	53
Семенюк А. М. СУТНІСТЬ ПРАВОВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНИХ ДОКТРИН.....	56
Мурач Д. В. ВНУТРІШНЯ ЕВОЛЮЦІЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: ВІД ДИСЦИПЛІНАРНОСТІ І МІЖДИСЦИПЛІНАРНОСТІ ДО ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНОСТІ.....	58
Пономарьова К. О. БРОНЗОВІ КОТЛИ КОЧОВИКІВ РАННЬОЗАЛІЗНОЇ ДОБИ.	61

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Івановська А. М. КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	64
Позняк Т. А. КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОЦЕС У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ	68
Рябченко Т. О. ВИДИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ	71
Рябовол Л. Т. ВИКОНАВЧА ВЛАДА ЯК ГІЛКА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ	75
Шейн Д. С. НОВЕЛИ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ РЕФЕРЕНДУМ»	81

Кузіна І. В. МОЛОДІЖНА РАДА ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	84
Панченко О. О. ПРИРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА	89
Шишко В. В. УКРАЇНА В УМОВАХ СУСПІЛЬСТВА ПЕРЕХІДНОГО ТИПУ	91
Бартіш І. І. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ТА СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ.....	94
Кухно М. Ф. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМИ ДЕРЖАВИ.	100
Давидова Є. О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ КАРАНТИНУ В УКРАЇНІ	102
Третьяков Я. С. ЗАХИСТ ПРАВ НА ПРАЦЮ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ	106
Чернишова Я. О. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	110

СЕКЦІЯ 3

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Шевцов Я. А. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПІДТРИМАННЯ МИРУ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	113
Шейн Д. С. СУЧАСНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАХИСТУ ТВАРИН В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	117
Корощенко К. Р. РАДА БЕЗПЕКИ ООН ЯК ГАРАНТ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	121
Денисенко С. І. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В МИТНІЙ СФЕРІ	125
Славко А. С. ПРАВОСУДДЯ ЯК ЦІННІСТЬ ПРАВА ЄС	128
Негрій Ю. М. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОГО ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ	134
Повалена М. В. НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ СВОБОДИ ВІД КАТУВАНЬ	136
Завгородня В. М., Касьян А. В. АРАБСЬКА ЖІНОЧА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЇЇ МІСЦЕ В ПРАВОЗАХИСНОМУ МЕХАНІЗМІ ЛІГИ АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ	141
Бевз О. В. ЗНАЧЕННЯ ЛЕЙПЦИЗЬКОЇ ХАРТІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ МІСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ (ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)	144

СЕКЦІЯ 4

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО

Бондаренко С. Ю. РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ КУРС ПРОЯВУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ВОДНОГО ФОНДУ	150
Даниленко І. І. ЗАКОНОДАВСТВО ЄС У СФЕРІ ОЧИЩЕННЯ МІСЬКИХ СТИЧНИХ ВОД	155
Шокорова Д. Г. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУПЕРФІЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ	160
Лісова К. С. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ДОБРОСУСІДСТВА	Ошибка! Закладка не определена.

СЕКЦІЯ 5 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Сагайдак В. О. ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	167
Поліщук М. Р. ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ НАДАННЯ ПОВНОЇ ЦИВІЛЬНОЇ ДІСЗДАТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІМ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ	171
Черепанов М. М. МЕХАНІЗМ ПЕРЕДАЧІ МАЙНА ЗГІДНО ДО СПАДКОВИЙ ДОГОВОРУ	173
Рогожкін Є. А. ДОСЛІДЖЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЙОГО СТАДІЇ	176
Мурач Д. В. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕЛЕКТРОННИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМА АВТЕНТИЧНОСТІ ТА ФОРМАЛЬНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ	179
Гончарова А. В. АВТЕНТИЧНІ ДОКУМЕНТИ В СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ.....	182
Гончарова А. В., Кисельов Д. О. РІШЕННЯ СУДУ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА СВИДОЦТВУ ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ.....	185
Зінченко Г. С., Гончарова А. В. ВІДУМЕРЛА СПАДЩИНА.....	190
Юнацький М. О. ОГЛЯД ОСНОВНИХ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ КНР	194
Пасьовин І. А. ПОНЯТТЯ ЕВІКЦІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	197
Гоч Л. М. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ.....	199
Сіра М. А. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ.....	202
Анісімова Ю. В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	205
Курило Т. В. ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ТА МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	208
Кордунян І. В., Думчиков М. О. ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ МЕДІАЦІЙНИХ УГОД В УКРАЇНІ.....	211
Грибачова І. П. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ.....	213
Литвиненко М. О. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРІВ РЕНТИ ТА ОРЕНДИ.....	216
Зінчук Я. Ю. УЧАСТЬ НОТАРІУСА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	218
Крикавський Т. С. СУДОВІ ВИТРАТИ НА АДВОКАТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	222

СЕКЦІЯ 6 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Товкач К. А. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ	225
Єремєєв А. В. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО АВТОНОМІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	229
Деревянко Б. В. ПРО СТИМУЛЮВАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ІНВЕСТИТОРІВ ДО ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	232
Туркот О. А. ЩОДО РОЗШИРЕННЯ МЕЖ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РЕЙДЕРСЬКІ ПОСЯГАННЯ	234
Яриловець Н. Р. НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН	

У КАПІТАЛЬНОМУ БУДІВНИЦТВІ.....	237
Бутирська І. А. СУДОВІ ПРОЦЕДУРИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО НЕПЛАТОСПРОМОЖНОЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ.....	239
Близнюк Є. О. ОЗНАКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯК ХАРАКТЕРИСТИКИ ІХ ПРАВОВОГО СТАТУСУ.....	242
Кабенок Ю. В., Дячок І. О. ОКРЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДУ	244
Роженко О. В. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИМИ ФОРМАМИ	247
Філіп М. О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОЛЕКТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД	250
Горобець Н. С. ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ	254
Старинський М. В. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОБМЕЖЕНЬ В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН	258

СЕКЦІЯ 7 СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Лучковський В. В. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИНАХ.....	263
Оксанюк О. А. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИПИНЕННЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	266
Буряченко А. М. ДОДАТКОВІ ОБМЕЖЕННЯ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО СУБ'ЄКТІВ СІМЕЙНОГО ПРАВА ЗА НЕВИКОНАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	268

СЕКЦІЯ 8 ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Руданецька О. С. СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	272
Кисельова О. І., Корощенко К. Р. ЗМІСТ ТРУДОВОЇ ФУНКЦІЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	276

СЕКЦІЯ 9 АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Рекуненко Т. О. ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ	280
Кіблик Д. В. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ	283
Кравчук М. Ю. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БІОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ..	288
Надієнко О. І. ДО ПИТАННЯ ГАЛУЗЕВОЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАВИЛ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА СФЕРИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ..	290

Коваленко О. В. ДО ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	294
Шуцько М. Г. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ УКРАЇНИ.....	298
Філоненко С. С. ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ.....	300
Уткіна М. С. ЩОДО СУТНОСТІ ТА ПРИНЦИПІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ.....	305
Куценко К. Д. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ АПАРАТУ СУДУ ІЗ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИМИ УСТАНОВАМИ В УКРАЇНІ.....	308
Зуєва О. М. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ СЛУЖБОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ.....	312
Бордун І. В. КРИПТОВАЛЮТА ЯК ПРОДУКТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	315
Гресько В. І. ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	318
Макарчук В. В. ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ.....	322
Байбузан В. В. МЕДІАЦІЯ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	327
Дідух Л. В., Залеток Н. В. ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДЕРЖАВНИМИ АРХІВАМИ УКРАЇНИ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА ДЛЯ НАДАННЯ ДОСТУПУ ДО ДОКУМЕНТІВ, ЩО МІСТЯТЬ ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ.....	332
Цезар А. Р. ШАХРАЙСТВО В КРИПТОІНДУСТРІЇ: ЯК НЕ ПОТРАПИТИ НА «ГАЧОК».....	336
Білик Г. В., Думчиков М. О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ПРОДУКТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	340
Миргород-Карпова В. В. ЩОДО ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «ЗОВНІШНЯ ФІНАНСОВА ДОПОМОГА» ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	343
Саченко Л. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА ЄС.....	348
Швагер О. А. ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КЛІЄНТІВ - ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ЗАСОБІВ, ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ, ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	353
Орлов О. Л. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ДО 2025 РОКУ.....	357
Паламарчук І. В. ПУБЛІЧНЕ ПРАВОНАСТУПНИЦТВО В ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ.....	360
Залізняк С. І., Думчиков М. О. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	364
Ярусевич А. С. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО КОНЦЕРНУ «УКРОБОРОНПРОМ».....	366
Висоцький А. І. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: УКРАЇНА ТА НІМЕЧЧИНА, ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	369
Безвін О. С., Глушенко Н. В. ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕКЛАРУВАННЯ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ.....	373
Глушаченко В. В. МІСЦЕ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	376
Осіпова О. О. СУДОВИЙ ЗБІР У СПРАВАХ ЗІ СПОРІВ З НАДАННЯ	

АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ.....	378
Глушаченко В. В. МІНІМІЗАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СФЕРІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ..	384
Філімонов В. О. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКИ ПОЛІЦІЇ ВРАЗІ ВЧИНЕННЯ ВОДІЯМИ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	385
Паламарчук А. М. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ.....	388
Філімонов В. О. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	392
Висоцький А. І., Куліш А. М. ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ ІЗ КРИПТОВАЛЮТАМИ В УКРАЇНІ.....	395
Пилипенко Є. С., Стеблянко А. В. ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ.....	399
Кухно М. Ф. ПРАВО СПОЖИВАЧА НА ПЕРЕДДОГОВІРНЕ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО СПОЖИВЧИЙ КРЕДИТ: ГАРМОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПРАВОМ ЄС.....	402
Плотнікова М. В. ЗАХИСТ КОЛЕКТИВНИХ ІНТЕРЕСІВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	405
Чачава Ю. В. ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	409
Гулак О. В., Федорович А. В. «БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ» ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ.....	411
Журальова Д. О. ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	416
Журальова Д. О. ТЕХНОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	417
Кордунян І. В. КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЇ МЕДІАТОРА: АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ.....	419
Журальова Д. О. ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	423
Якущенко Ю. М. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ.....	424
Савицька І. В., Думчиков М. О. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАДАННІ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ.....	429
Хамходера О. П. ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІЦНЕННЯ «ОБВИНУВАЧА» У СПРАВАХ ПРО ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОСТУПКИ.....	432
Казанчук І. Д. РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПОКРАЩЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ.....	437
Воловик С. В. МІСЦЕ ТА РОЛЬ ІР-СУДУ У СИСТЕМІ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ.....	442
Кіяшко Ю. М. РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПИТАНЬ ПРОТИДІЇ ЯВИЩУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	446
Кіпчарський О. М. ОХОРОНА ІНСТИТУЦІЙ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	450
Щербак Н. М. МІСЦЕ ПОДАТКОВОГО АГЕНТА В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПОДАТКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ	453
Малетов Д. В. ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ НЕВІДВОРОТНОСТІ ПОКАРАННЯ ЯК ПІДґРУНТЯ СТВОРЕННЯ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	456

Зименко О. В., Рєзнік О. М. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ СТАРОСТИ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ УКРАЇНИ.....	459
Вовкочин І. В. РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИДАТКАМИ БЮДЖЕТУ НА СЕКТОР БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ.....	463
Репін Д. А., Куліш А. М. ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ.....	466
Стеблянко А. В. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО РЕГУЛЮЄ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ.....	470
Кіяшко Ю. М. ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МЕТОДІВ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	474

СЕКЦІЯ 10

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Шуракова Є. О. СПЕЦИФІКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	479
Комар М. Ю. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГЕНОЦИД.....	481
Сень О. В. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТІВ АМНІСТІЇ ТА ПОМИЛУВАННЯ НА ПРАКТИЦІ.....	484
Бондаренко О. С., Анісімова Ю. В. СУДИМІСТЬ ТА ЇЇ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ.....	487
Бондаренко О. С., Кучмістенко О. В. ОРГАНИ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ, УПОВНОВАЖЕНІ ПРОТИДІЯТИ КОРУПЦІЇ.....	490
Бондаренко О. С., Сагайдак В. О. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ	494
Бондаренко О. С., Смаль В. В. ФАКТИЧНЕ ТА ЮРИДИЧНЕ ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЇ ПЕРЕВИХОВАННЯ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	497
Бондаренко О. С., Хлус М. Г. ТЕНДЕНЦІЇ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА РОЗВИТОК ШАХРАЙСТВА ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19	500
Нікіперович О. О. УДОСКОНАЛЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ НОРМ СТОСОВНО ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	503
Laktionova V. V. THE PROBLEM OF DOMESTIC VIOLENCE IN TODAY'S CONDITIONS.....	505
Шаповалова Ю. В. ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ	507
Бондаренко О. С., Сіра М. А. СПОСОБИ БОРОТЬБИ З ПОШИРЕННЯМ ФІКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯК СПОСОБУ ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	510
Анісінькіна Є. А., Людвік В. Д. ЖЕБРАЦТВО ЯК КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНИЙ ФЕНОМЕН КОРИСЛИВОЇ СПРЯМОВАНOSTІ	512
Верещака Я. В., Думчиков М. О. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	514
Думчиков М. О. GENERAL ISSUES OF CRIMINAL CHARACTERISTICS OF LEGALIZATION OF CORRUPTED INCOME.....	516
Гаврилович Я. Д., Думчиков М. О. ПРАВОВІ АСПЕКТИ НЕЗАКОННО ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ.....	520
Зінченко Г. С., Думчиков М. О. ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ.....	523
Іскрич Я. С., Думчиков М. О. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: КРИМІНАЛЬНО –	

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА	527
Кіріченко В. С., Думчиков М. О. КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА ДИСТАНЦІЙНЕ ШАХРАЙСТВО ЯК ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВУ	530
Корощенко К.Р., Думчиков М. О. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ: КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА	533
Мурач Д. В., Думчиков М. О. ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ «НАРКОТИЧНІ ЗАСОБИ»	537
Пилипенко Є С., Думчиков М. О. ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	540
Скляр Б. П., Думчиков М. О. НАСЛІДКИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	543
Пахомов В. В. СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	545
Бабкіна А. С. МЕТОДИ ПРОТИДІЇ КАРДИНГУ	547
Лошилов Д. О. ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	550
Репін Д. А. ПИТАННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ КАРДИНГУ	553
Борщ В. Ф., Думчиков М. О. КАРДИНГ ТА ЙОГО ВИДИ	556
Яцун О. Д. ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ З РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ	560
Усата Ю. Г. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	562
Никитенко Д. С. НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї: ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНА І ПРАВОВА	565
Дубченко В. В. ПОДВІЙНА (ЗМІШАНА) ФОРМА ВИНИ	567
Лапатык М. В., Сотник А. О. ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ПРИ ВТРУЧАННІ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ В РАМКАХ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ	570
Бересток К. В. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ БАНДИТИЗМ	573
Мотузна А. В., Думчиков М. О. СПОСОБИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	576
Верещака Я. В., Думчиков М. О. ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ НЕЗАКОННИМ (ЗЛОЧИННИМ) ШЛЯХОМ ЗА ДОПОМОГОЮ КРИПТОВАЛЮТИ	580
Кравченко Л. Л., Думчиков М. О. КОНТРАБАНДА ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ	583
Брайко Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	586
Коломоець О. Д., Сухарева Т. С. ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 150 КК УКРАЇНИ	591
Яковлєва А. А. КРАДІЖКА ЧУЖОГО МАЙНА ЯК КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК ТА ЗЛОЧИН: ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ	594
Шевцов Я. А., Думчиков М. О. ПРО ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ	597
Шевцов Я. А. ПЕРСПЕКТИВА ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІГРАФА У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	599
Дроздовська Ю. В. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОРОПУШЕННЯ ТА ЙОГО СТАДІЇ	

.....	602
Буряк А. С. ЕКОНОМІЧНЕ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї: ЯК ЙОГО РОЗПІЗНАТИ ТА НЕ СТАТИ ЗАРУЧНИКОМ	604
Тверезовська І. С., Янішевська К. Д. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНІЙ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ	606
Хлус М. Г., Янішевська К. Д. ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ НОРМ ПРИ ПАНДЕМІЇ COVID-19	610
Янішевська К. Д. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ	613
Сисоєва В. П. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	616
Гардер Ю. В. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ В СТАНІ СП'ЯНІННЯ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЛИТВИ	619
Хованова Д. О. КОРУПЦІЙНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯКІ СФОРМОВАНІ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ.....	621

СЕКЦІЯ 11 КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

Фрідман-Козаченко М. М. ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ: ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ.....	624
Жеребко О. І. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ТА ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ УСТАНОВ.....	628
Помазан А. І., Доманська В. П. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДОКАЗУВАННЯ У СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ З ОГЛЯДОМ НА ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ.....	632
Гаврилко О. В., Котій А. А. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	634
Іванова М. А. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	638
Добровольська Х. Я., Рубін А. В. СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ	641
Лопушанський Д. К. СУДОВО-ЕКОНОМІЧНІ ЕКСПЕРТИЗМ У ФІНАСОВИХ РОЗСЛІДУВАННЯХ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	643
Корощенко К. Р. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	646
Онопрієнко Ю. В. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	651
Наумов А. С. ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ТА ЕКСТРАДИЦІЙНОГО АРЕШТУ У КРИМІНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ	

АСПЕКТИ	653
Кириченко В. С. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ ЗЛОЧИНАМИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ	658
Буряк А. В., Думчиков М. О. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ	660
Буряк А. В. ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ НА ШЛЯХУ РОЗБУДОВИ	664
Безвін О. С. ОКРЕМІ ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	669
Шевцов Я. А. ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДІЗНАННЯ У ВІТЧИЗНЯНУ СИСТЕМУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	672
Циганкова Є. С., Думчиков М. О. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	675
Грекова Л. Ю., Кібенко О. О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЯК ОСНОВНА ФУНКЦІЯ ІНТЕРНЕТ-ПОЛІЦІЇ	677
Бурлака А. А., Макаревич О. А. СУЧАСНА ПРАКТИКА ОБШУКУ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: З ОГЛЯДОМ НА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	680
Тарасенко К. Д. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	683
Смешко К. В., Білошицька А. М. ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: ОГЛЯД МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ	686
Кириченко В. В. ІННОВАЦІЙНІ ЗДОБУТКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ	688
Репіна Є. Ю. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	692
Таранченко А. О. ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	695
Літвінова І. Ф. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ, ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	699
Конопацька В. П. ТАКТИКА І ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ТІЛА ЛЮДИНИ ПРИ ОСВІДУВАННІ	702
Земляний Д. О. Т ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ	704
Лях Д. Ю. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	707

СЕКЦІЯ 12 ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Коваленко Д. О. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ТА СУМІЖНИХ ПРАВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В РЕКЛАМНІЙ ПРОДУКЦІЇ.	711
Нестеренко Ю. О. З АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ТВІР ЯК САМОСТІЙНИЙ ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	713
Сич К. І. ПАТЕНТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ	716
Харченко А. Л. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЩОДО НАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	720
Щербак Н. М. ОХОРОНОЗДАТНІСТЬ ОБ'ЄКТІВ, СТВОРЕНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ АБО ЗА ЙОГО ДОПОМОГОЮ	725

Золота Л. В. БРЕНД ЯК ОБ'ЄКТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	729
Куксінов Ю. Р. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ	731
Чемодурова К. Ф. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВИХ ВІДКРИТТІВ	734

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Лазарєв В. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Юридична термінологія як мовно-знакова система створюється впродовж усієї історії державно-правового розвитку людства й відображає різноманітні способи осмислення, номінації, визначення, класифікації правових явищ і категорій, шляхи еволюції правового знання, національно-мовні традиції термінотворення.

Юридична термінологія як сукупність номінацій явищ і понять у галузі права, що функціонують у єдиному конвенціональному плані в мовно-правових сферах законодавства, ділової документації та юридичних наук, становить велику й надзвичайно важливу частину літературного словника будь-якої мови передусім з точки зору його соціально-комунікативної та інформаційної цінності. Увага до юридичної термінології та її розвитку на своїй національній основі, ступінь розробки та упорядкування, стан її наукового вивчення – це ознаки рівня розвитку держави, суспільства, нації, національної свідомості та правосвідомості [1].

Генезис і розвиток української юридичної термінології тісно пов'язані з витокami та історією національного права, української державності та законодавства, історією української мови й науки. Становлення й формування термінології українського права відбувалось у надзвичайно складних і несприятливих історико-політичних умовах. Проте навіть в умовах бездержавності «її живили соки генеалогічного коріння» і вона, розвиваючись, змінюючись, зазнаючи значного впливу з боку інших мов, не лише зберегла питоме ядро термінологічної лексики, а й розширила його на власній етнічно-мовній основі шляхом мобілізації внутрішніх словотворчих ресурсів, а також збагатила його іншомовними правовими термінами й терміоелементами, зокрема інтернаціональними, що сприяло інтеграції української та європейської правової науки й культури [2, с. 120; 3, с. 13].

Українська юридична термінологія є одним з давніших пластів термінологічної лексики української мови, який своїми коренями сягає глибокої дописемної старовини – доби звичаєвого права. Найдавніші зразки актової мови та юридичної термінології

дохристиянської Русі X ст. містять Правда Руська, Договори руських з греками 907 р., 911 р. і 944 р., документи князівського законодавства [4], а згодом і в галицько-волинські грамоти. Значна частина українських юридичних термінів зафіксована в правових документах XIV – XVIII ст., написаних староукраїнською мовою (грамотах, актових книгах, статутах, документах козацької канцелярії та суду, універсалах гетьманів та ін.) [5, с. 137].

Початком процесу формування юридичної терміносистеми національної мови є перша спроба систематизації термінології, яка припала в Україні на середину XIX століття з появою словника «Juridisch-politische Terminologie fur die slavischen Sprachen Osterreichs. Von der Commission fur slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe» («Юридично-політична термінологія слов'янських мов. Окреме німецько-російське видання»), який з'явився у Відні 1851 р. слідом за чеським. Ідея створення подібного словника виникла 1849 року, коли конституційно був закріплений статус державної мови за десятьма мовами народів імперії. Для вироблення і кодифікації термінології державного управління була створена спеціальна комісія. Аналогічні процеси відбувалися в інших слов'янських мовах [5, с. 135].

У другій половині XIX – початку XX ст. у Львові було створено Наукове товариство імені Т. Шевченка (1873). Дослідники Товариства виступали за формування власної української термінології на основі німецької термінологічної моделі, оскільки саме німецька правнича термінологія панувала на території Австрії, а пізніше і Австро-Угорщини, до складу якої входила Галичина з центром у Львові [5, с. 135-136].

З 1923 року по 1933 рік, який називають «золотою добою українського мовознавства», характеризується потужним розвитком галузевої лексикографії, тенденцією до впорядкування української правничої термінології. Діяльність Інституту української наукової мови, осередків у Харкові та Києві, Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові спрямована на досягнення однорідності в межах термінології національної мови, а також на уніфікацію критеріїв та принципів, що застосовуються в термінотворенні та лексикографії. Інститут української наукової мови переважно спирається на літературну мову Центральної та Східної України, а представники Наукового товариства імені Шевченка – на регіональний та запропонований термінознавцями Наддніпрянської України матеріали.

Наступний етап (після 1933 р.) позначений впливом російської мови на національну термінологію, уніфікацією моделей термінотворення східнослов'янських мов. У лексикографічній практиці спостерігається глобальна тенденція гармонізації

юридичної термінології з російськими термінотворчими моделями, що починає довготривалу добу русифікації української юридичної термінології, як і мови в цілому.

Для сучасного періоду розвитку термінознавства (з 90-х рр. XX ст.) є характерною інтенсивна наукова робота у сфері національної юридичної лексикографії, пошук оптимальних моделей термінотворення на національній основі та з урахуванням норм сучасної української літературної мови. З'являються численні праці, в яких учені намагаються розв'язати актуальні проблеми сучасної юридичної термінології. Прикладне термінознавство ставить більш суворі вимоги до терміна. На практиці це означає інтенсивну роботу спеціально визначених установ, які координують термінознавчі дослідження (Держстандарт України, Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології, відділ термінології та ономастики Інституту української мови Національної академії наук України, Інститут держави і права Національної академії наук України ім. В. Корецького та ін.), спрямовані на нормалізацію та гармонізацію юридичної термінології з міжнародними стандартами, передусім стандартами Міжнародної організації стандартів (ISO) [5, с. 136-137].

Як бачимо, особливості розвитку юридичної термінології в Україні тісно пов'язані з певним історичним етапом розвитку нашої держави. Виходячи з цього можна виокремити основні етапи становлення української юридичної термінології. Отже, першим етапом постає доба X – XVIII ст., коли спеціальні юридичні терміни використовувалися лише при складанні правових документів. Наступний етап становлення юридичної термінології характеризується систематизацією юридичної термінології у словниках (XIX ст. - поч. XX ст.). 20-ті роки XX ст. ознаменувалися упорядкуванням української правничої термінології та досягнення однорідності в межах термінології національної мови. У 30-х роках XX ст. українська правнича термінологія зазнала впливу російської мови, що позначилося русифікацією української юридичної термінології. На останок, сучасний період розвитку термінознавства (з 90-х рр. XX ст.) позначився значною роботою у сфері національної юридичної термінології і приведення її до міжнародних стандартів. Таким чином, ми можемо зауважити, що на шляху до сьогодення, вітчизняна юридична термінологія пройшла декілька етапів розвитку, які наклали на неї певний відбиток, що надало можливість розвивати її у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шестакова С. О. До питання становлення української юридичної термінології. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/7711/1/Шестакова%20С.%20О.%20До%20питання%20становлення.pdf> (дата звернення: 25.04.2021).

2. Шеремета Н. Правнича термінологія української мови та процеси її творення. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22791/1/28-120-123.pdf> (дата звернення: 25.04.2021).
3. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології. *Право України*. 1998. № 4. С. 56–57.
4. Шестакова С. О. Особливості юридичної термінології як спеціалізованої системи правових понять. URL: <http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/5932/1/Шестакова%20С.%20О.Особливості%20юридичної%20термінології.pdf> (дата звернення: 25.04.2021).
5. Українська мова (за правознавчим спрямуванням) : навч. посіб. / О. А. Лисенко та ін. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. 340 с. URL: <https://studfile.net/preview/3535053/page/4/> (дата звернення: 25.04.2021).

КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД (АНТИЧНІСТЬ-XX СТ.)

Бондаренко О. С.

*к.ю. н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Важливо зазначити, що проблема протидії корупції завжди була однією з основних під час формування державної політики кожної демократичної та правової держави. Саме тому вчені впродовж тривалого часу визначали її як пріоритетну під час наукових досліджень різних видів та складності. Розглядаючи стан розроблення досліджуваної проблеми, необхідно зазначити, що питання сутності корупції та заходів, необхідних для протидії, їй було відображено в працях багатьох філософів, мислителів та вчених. Антична традиція розуміння справедливого й несправедливого виявляється в філософії Платона, в якого виникає перша соціально-філософське згадка явища корупції. На думку Платона, центральна вісь держави – справедливість, у ній відповідь на питання, чому і як народжується та гине досконалий поліс. Правильна організація управління державою, на думку Платона, здатна приборкати й унеможливити користолобство правителів, у якому Платон вбачає джерело загибелі держави. У своєму проєкті ідеальної держави пропонує позбавити осіб, які мають владу, приватної власності, щоб виключити можливість використання владних повноважень в особистих цілях. Саме у відчуженості правлячої еліти від власності Платон бачить спосіб обмежити проникнення до влади корисливих людей, одночасно скорочуючи можливості її використання в особистих цілях. Управління державою, на думку Платона, вимагає високих моральних якостей. «Якщо ж бідні й

незможні добиваються доступу до суспільних благ, розраховуючи урвати собі звідти шматок, тоді не бути добру» [1, с. 274].

Цю ідею продовжує й Аристотель у праці «Політика» та називає корупцію найважливішим фактором, що може призвести державу або до загибелі, або до виродження. Протидію корупції філософ уважав базисом для стабільності держави: «Найголовніше зв'язане з всякого державного устрою – це за допомогою законів та інших норм влаштувати справу таким чином, щоб посадовим особам неможливо було наживатися. Лише ті державні устрої, які мають на увазі загальну користь, є згідно із суворою справедливістю правильними» [2, с. 135].

Цицерон у своїх судових виступах наводить багато фактів зловживання під час виборів на посаду претора, а також й інших магістратів під час виконання своїх обов'язків. Підтверджується це й наявністю спеціальних норм в республіканському законодавстві, які були спрямовані і на попередження зловживань [3, с. 7].

Відповідно до позиції Н. Макіавеллі, корупція є хворобою (сухотами), оскільки її важко розпізнати на початку, однак легко вилікувати; якщо ж хвороба є вже хронічною, то її легко діагностувати, проте дуже складно вилікувати [4, с. 162].

А дещо пізніше Т. Гоббс у «Левіафані» більше акцентував на правовому аспекті, адже наголошував, що люди, які вихваляються своїм багатством, легко можуть учинити злочинні дії, адже сподіваються на ухилення від відповідальності за допомогою корупції в державній судовій системі або отримання вибачення за гроші чи інші форми винагороди. Т. Гоббс у своєму основному творі «Левіафан, або Матерія, форма і влада держави церковної та громадянської» писав: «люди, що хизуються своїм багатством, сміливо скоюють злочини в надії, що їм вдасться уникнути покарання шляхом корумпування державної юстиції або отримати прощення за гроші чи інші форми винагороди» [5, с. 10].

Ж.-Ж. Руссо у фундаментальній праці «Про суспільну угоду або принципи політичного права» стверджував, що людину корумпує соціальне та політичне життя [6, с. 34], некорумповані особи знищують політичну систему, а політична система розбещує людей та корумпує їх. Водночас він чітко усвідомлював природу корупції і вірив, що правильний напрямок може сформувавши громадську думку для обмеження корупції. Як прихильник маніпуляцій громадською думкою, що практикувалось у Спарті як належний захист від корупції, мислитель віддавав домінуючу роль моралі. Під корупцією Ж.-Ж. Руссо розумів необхідну умову боротьби за владу і стверджував, що влада, зазвичай, корумпована. Рівність згідно з його концепцією є природною; а добрі закони, просто визначаючи цю рівність, працюють проти корупційного впливу людей, які хочуть влади [7, с. 42].

У статті К. Маркса «Виборча корупція в Англії» автор звертається до результатів роботи комісій, які обстежили стан справ у виборчих округах Глостера та Уейкфілда. Малюючи обурливі порушення в ході підготовки і проведення виборів до парламенту, К. Маркс визначає ситуацію таким чином: «... справжню конституцію британської палати громад можна виразити в одному слові – корупція». І в цій корупційній схемі задіяні дві групи – «дрібна буржуазія, яка піддається підкупу, і вищі класи, що підкуповують її [8, с. 549].

Уперше спроба під час аналізу корупції відійти від моральної оцінки була зроблена М. Вебером у праці «Господарство і суспільство». Так, автор, вивчаючи явище викупу державних податків в економічній антропології, яке є одним із механізмів нормального функціонування суспільства, зазначав, що, хоча воно й пов'язане з довільними благами для фаворитів царя, тобто осіб, що мають достатню економічну та фінансову влади, але така практика, яка сприяла формуванню раціональної бюрократії, була історично необхідною. У зв'язку з цим М. Вебер увів поняття «толерантного функціоналіста» стосовно відносин між приватною та державною сферами і дійшов висновку про функціональність та прийнятність корупції за умови посилення позицій еліт, які гарантують прискорення перетворень у суспільстві [9, с. 365].

Феномен корупції для Ф. Ніцше є важливим критерієм виродження суспільства і різних форм його існування. Сам термін «корупція» вживає Ф. Ніцше, насамперед, для позначення духовного стану, тобто як термін, що позначає процес «розкладання», він явно ширший в своєму трактуванні та менш суворий, ніж як термін, використовуваний у правовому, соціально-філософському сенсі [10, с. 78].

Г. Гайнес частково висвітлив проблему корупції, описуючи поведінку державних службовців та їх ставлення до хабарництва на прикладі перегляду законодавства окремих штатів США. Він навів приклад Південної Дакоти, де парламентарію було заборонено співпрацювати із штатом чи графством упродовж одного року з моменту його або її виборчого терміну, де закони ухвалювалися за його участі впродовж його або її виборчого терміну. У такому трактуванні корупція є одним із наслідків недосконалості законодавства деяких держав, а не окремим явищем, відповідно шляхи її подолання вбачалися в удосконаленні законодавства [11, с. 79].

Г. Пакер розглядав корупцію в юридичному аспекті як одне з правопорушень, що заважає уряду виконувати його функції: він зводив корупцію до взяття хабара від зацікавлених груп із метою впливу на законодавство або процес ухвалення рішень, що фактично переростав у лобізм [12, с. 88].

Підсумовуючи вищезазначене, хотіли б наголосити, що на підставі здійсненого аналізу наукових праць встановлено, що питання корупції й протидії корупції було предметом наукового інтересу багатьох наук та наукових напрямів ще з античних часів і залишається актуальним до сьогодні. Кожна з цих наук наповнює його своїм специфічним змістом. Саме тому, універсального визначення «корупції» досі не сформовано.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Платон. Государство. Законы. Политик. Москва: Мысль, 1998. 798 с.
2. Арістотель. Політика / пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ: Основи, 2000. 239 .
3. Подопрыгора А. А. Основы Римского гражданского права. Київ : ООО «Вентури», 1995. 320 с.
4. Кушнар'ов І. Еволюція політичної корупції в політичному процесі: історична ретроспектива. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2017. № 10. С. 158–164.
5. Война Ю. В. Політичні та адміністративні посади в органах виконавчої влади. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 1. С. 93–97.
6. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду або принципи політичного права. Вінниц. держ. техн. ун-т; пер. з фр. О. Хома. Київ : Port-Royal, 2001. 348 с.
7. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз : монографія. Київ. : НІСД, 2013. 232 с.
8. Маркс К. Избирательная коррупция в Англии. Сочинения. 2-е изд. Т. 13. М. 1959. С. 549–553.
9. Вебер М. Хозяйство и общество / Пер. с нем.; Под научн. ред. Л.Г. Ионина. Москва : ГУ-ВШЭ, 2010. 456 с.
10. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла: Сочинения. Москва. 2001. 848 с.
11. Haynes G. Representation in States Legislations. Iv. *The Western States. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 1900. Vol. 16, № 67. P. 79–90.
12. Packer H. Offenses against the State. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 1962. Vol. 339, № 77. P. 85–88.

РОЗВИТОК УЯВЛЕНЬ ПРО МОНАРХІЧНУ ФОРМУ ПРАВЛІННЯ В АНТИЧНУ ТА НОВУ ІСТОРИЧНУ ДОБУ

Орлов О. Л.

*Студент I курсу магістратури ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Панкратова В. О.

*к. ю. н., старший викладач кафедри фундаментальної юриспруденції та
конституційного права ННІ права
Сумського державного університету*

Незважаючи на брак першоджерел, які могли б відобразити чи охарактеризувати розвиток тих чи інших історичних подій та явищ, навіть тих, що наявні зараз, цілком достатньо для того, щоб зрозуміти, що суспільство не завжди будувалося на демократичних засадах.

Навпаки, впродовж майже всієї своєї відомої на даний момент історії у світі беззаперечно панував монархічний устрій. Більш того, і нині, в добу широкого розповсюдження республіканської форми правління, країни, яким вдалось побудувати найбільш ефективну модель стабільного розвитку та загального процвітання (Сполучене Королівство, Данія, Швеція, Норвегія, Нідерланди, Бельгія, Іспанія, Японія та інші), залишаючись монархіями, фактично офіційно сповідують погляди Платона та його учня Аристотеля, які, сприймаючи республіканську ідею негативно, натомість як досконалу, справедливу та правильну пропонували лише монархічну форму правління. Варто враховувати, що прихильником монархічної ідеї виступав навіть сам Олександр Македонський, справжній засновник сучасної цивілізації, якого Плутарх назвав найвеличнішим з усіх філософом. Беручи до уваги їх авторитет, який протягом останніх вже майже двох з половиною тисяч років і до тепер залишається беззаперечним, сформульована ними монархічна ідея заслуговує на особливе ставлення та шанування [1, с. 261, 262, 387-423; 2, с. 417-443; 3, с. 584-586; 4, с. 19, 66; 5, с. 659].

Зміст праць засновників вчення про форми правління Платона, Аристотеля та поглядів його передвісника Сократа (відомих через його біографів) свідчить, що в залежності від кількості осіб, залучених до процесу управління державою, всі три філософи одноголосно виділяли дві великі групи форм правління – республіканську та монархічну. Головна відмінна риса останньої, за Сократом, Платоном та Аристотелем, полягала у здійсненні влади лише однією людиною. Дана ознака, безсумнівно, дозволяє віднести до типів форм правління монархічного спрямування власне монархію, або царську владу, та тиранію, в чому, на відміну від типології республіканських форм правління, всі три філософи, Сократ, Платон та Аристотель, судячи з їх поглядів,

одноставні. Більш того, вони сходяться і у своїх оцінках: до монархії вони відносяться лише позитивно, у той час як до тиранії – виключно негативно. Платон впевнений, що головною відмінною рисою монархії від тиранії, яку він називає крайнім захворюванням держави, виступає прагнення та можливість управляти доброчесно, кваліфіковано, справедливо, чесно та бездоганно, відповідаючи очікуванням суспільства. Аристотель підкреслює, що царська влада, або монархія, є правильною, доброчесною та справедливою, оскільки має на меті загальну користь та турбується про народ. При цьому царем має бути лише воїн з одночасно філософським та прагматичним складом ума, тобто особа, яка здатна та готова до самопожертви заради захисту суспільства (як воїн) та наділена уявленнями про мораль, етику (як філософ) та реалістичними поглядами на життя (як прагматик). Тиранія ж, за Аристотелем, будучи відхиленням від монархії, її деспотичною формою, встановленою шляхом насильства, керується інтересами лише однієї особи. Сократ розглядає монархію як форму правління, яка здійснюється на підставі законів держави за добровільної згоди народу, тоді як тиранія – на підставі сваволі правителя всупереч змісту законів та волі народу [1, с. 387, 412-415, 417-438, 449, 450; 2, с. 398, 457, 458, 462, 463; 6, с. 38, 60, 73-75; 7, с. 196-198, 249, 377; 8, с. 146, 147; 9, с. 565-569; 10, с. 22-30].

Виходячи з цього, не можна не погодитися з оцінкою Платоном та Аристотелем монархії як досконалої, справедливої та правильної форми правління. В подальші століття, навіть тисячоліття, монархічна ідея зберігала провідний вплив на розвиток уявлень про форми правління аж до 1776 р., коли, прийнявши Декларацію незалежності США, Другий континентальний конгрес у Філадельфії тим самим поновив інтерес до республіканської концепції, яка після падіння нетривалих античних демократій (Афінської та Римської) знаходилась майже у повному занепаді. Разом з тим, не можна стверджувати, що поява конкуренції між монархічним та республіканським світоглядами свідчила про виродження першого з них, адже головною причиною для змін стала не нібито прогресивність республіки та нібито відсталість монархії, якими такі зміни традиційно пояснюють сучасні прихильники республіки, а лише невдалий та несприятливий збіг обставин, коли монархи почали втрачати контроль над ситуацією внаслідок тривіального взаємного непорозуміння. Натомість, напередодні вказаних змін у монархічній ідеї відкрилося друге дихання, що може розцінюватися лише як доказ її розвитку, а не відмирання. Саме в цей період античне вчення Сократа, Платона та Аристотеля доповнено таким новим та надзвичайно важливим і прогресивним елементом, як концепція освіченого абсолютизму, яку у своїх працях відстоювала ціла низка

просвітників, включаючи Т. Гоббса, Ф. Кене, Ф.М. Аруе Вольтера, Фрідріха II Великого, Д. Дідро, І. Канта, А.Р.Ж. Тюрго д'Ольна, Катерину II Велику [11, с.46-48].

Проте поява конкуренції з боку теорії про республіканську форму правління, звісно, не призвела до припинення вивчення сутності монархії. Замість цього на зламі Нової та Новітньої історичної доби закладено фундамент для формування сучасного її бачення. Так, у 1890-х роках доктор М.М. Коркунов назвав монархією державний устрій, за якого функція представництва держави в цілому здійснюється як власне право непідпорядкованою особою. Невдовзі, у 1908 р., доктор Г.Ф. Шершеневич відніс до монархії первинну форму державного устрою, що полягає у приналежності верховної влади в державі одній людині, воля якої є вирішальною для всього населення країни [12, с. 113; 13, с. 44, 45].

Таким чином, можна підсумувати, що як в античну, так і нову історичну добу мислителі використовували майже ідентичні за своїм основним змістом підходи до розуміння сутності монархічної форми правління, виділяючи в якості її головної риси приналежність верховної влади в державі одній нікому не підпорядкованій особі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Платон. Государство: пер. А. Н. Егунова. В кн.: Платон: сочинения в четырех томах. Под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса; пер. с др.-греч. Т.3: ч.1. С.-Петербург: Изд-во СПбУ; Изд-во О.Абышко, 2007. 752 с.
2. Аристотель. Политика: пер. С. А. Жебелева. В кн.: Философское наследие. Т.90: Аристотель: сочинения в 4-х томах. Общ. ред. А.И. Доватура; пер. с др.-греч.; т.4. Москва: Мысль, 1983. 832 с.
3. Плутарх. О судьбе и доблести Александра. Речь первая: пер. Я. Боровского. В кн.: Плутарх. Моралии: сочинения. Москва-Харьков : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, Изд-во Фолио, 1999. 1120 с.
4. Новейшая история стран Европы и Америки. XX век: учеб. для студ. ВУЗов в 3 ч. Ч.3: 1945-2000. Под ред. А. М. Родригеса и М. В. Пономарева. Москва : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2001. 258 с.
5. История Японии (в 2-х т.). Отв. ред. А. Е. Жуков. Т.П: 1868-1998. Москва : Институт востоковедения РАН, 1998. 708 с.
6. Платон. Политик: пер. С. Я. Шейнман-Топштейн. В кн.: Платон: сочинения в четырех томах. Под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса; пер. с др.-греч. Т.3: ч.2. С.-Петербург : Изд-во СПбУ; Изд-во О.Абышко, 2007. 732 с.

7. Платон. Законы: пер. А. Н. Егунова. В кн.: Платон: сочинения в четырех томах. Под общ. ред. А. Ф. Loseva и В. Ф. Asmusa; пер. с др.-греч. Т.3: ч.2. С.-Петербург : Изд-во СПбУ; Изд-во Олега Абышко, 2007. 732 с.
8. Ксенофонт. Воспоминания о Сократе. Москва : Изд-во «Наука», 1993. 382 с.
9. Платон. Письма: пер. С.П. Кондратьева. В кн.: Платон: сочинения в четырех томах. Под общ. ред. А. Ф. Loseva и В. Ф. Asmusa; пер. с др.-греч. Т.3: ч.2. С.-Петербург : Изд-во СПбУ; Изд-во О.Абышко, 2007. 732 с.
10. Аристотель. Афинская полития: государственное устройство афинян. 2-е изд. Пер. и прим. проф. С. И. Радцига. Москва: Государственное социально-экономическое издательство, 1937. 256 с. 388 с.
11. Вард Г. История США: пер. с англ. И. А. Сергеевой. Москва: АСТ, Астрель, 2009. 256 с.
12. Коркунов Н. М. Русское государственное право. Т. I. Введение и общая часть. Изд. 6-е, под ред. и с доп. М. Б. Горенберга. Санкт-Петербург: Типография М. М. Стасюлевича, 1909. 630 с.
13. Шершеневич Г. Ф. Общее учение о праве и государстве: лекции. Москва: Типография товарищества И. Д. Сытина, 1908. 156 с.

СТІВЕН СПІЛБЕРГ – ВИДАТНИЙ ПРЕДСТАВНИК УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Шевцов Я. А.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Власенко В. М.

к. і. н., доцент кафедри історії, доцент

Сумського державного університету

Сьогодні ім'я Стівена Спілберга відоме у всьому світі. Багато хто знає його як видатного кінорежисера, сценариста, продюсера і монтажера. Відомий він також як найкасовіший режисер за всю світову історію кінематографу [1].

Сьогодні, за офіційною інформацією, його картини заробили більше, ніж 11 млрд доларів в прокаті [1].

Світову славу йому принесли картини, які назавжди увійшли в історію світової культури. Спілберг є режисером багатьох знакових картин, серед яких «Список Шиндлера», «Врятувати рядового Раяна», «Лінкольн», «Назад у майбутнє» та ще низка картин, відомих кожному, хто хоча б трохи цікавиться кіно. Крім того, С. Спілберг є триразовим лауреатом премії «Оскар» [1].

Спілберга вважають видатним американцем, але сам він називає себе українцем. Україна є його етнічною Батьківщиною, і його зв'язок з нею дуже сильний, чим сам творець пишається і нагадує про це за будь-якої нагоди [2, 5].

Народився Стівен Спілберг 18 грудня 1946 р. в Цинциннаті штату Огайо в США у сім'ї інженера Арнольда Меєра Спілберга та професійної піаністки Леї Адлер, які були вихідцями з Одеси, тобто з українсько-єврейських емігрантів [1, 4].

Дитинство і молоді роки майбутнього генія кінематографа пройшли в умовах патріотизму та любові до України. Його батьки були справжніми представниками батьківщини в США й активними представниками діаспори.

Покинути Україну вони були вимушені через політико-економічні проблеми тих років, а саме політичні переслідування і утиски на батьківщині по причині приналежності їх сім'ї до числа єврейських. З дитинства у домі Стівена українська була мовою спілкування [1, 2].

Мати вкладала сина спати українськими колисковими. Улюбленою стравою Стівена тоді і нині лишається український борщ [1, 2].

У дорослому віці С. Спілберг та його родина не змінили своїх традицій щодо Батьківщини. Його сім'я брала активну участь у діяльності україно-російської общини, сам же він в цей час почав опановувати кіномистецтво та вже випустив кілька картин, чим пишалася діаспора [3].

Хоча сам Спілберг особливо ніколи не афішував свого походження, але і не приховував жодного факту про українське коріння. Світ дізнався про «українця» Спілберга після його візиту до України у 2006 р., під час якого він неодноразово наголошував на своєму зв'язку з Україною та виразно виявляв свою любов до Батьківщини [4].

Того року він вперше відвідав Одесу – батьківщину своїх батьків. Можливість приїхати в Україну, стверджував він, є «величезною подією» для нього. В інтерв'ю газеті «День» С. Спілберг зазначив: «Коли я сьогодні вийшов з літака, то відразу сказав: «Я вдома!». Це дійсно дуже знайома культура для мене... Мої бабусі та дідусі і по батьківській, і по материнській лініях родом звідси. Від них я отримав якесь уявлення про Україну. Це відчувалося в нашому будинку!», – наголосив Спілберг [4].

Згодом режисер відвідав Київ, де презентував власний фільм про Голокост. В одному з інтерв'ю він наголосив: «Я дуже люблю Україну» [4].

В українській столиці Спілберг першою чергою відвідав Бабин Яр, історія якого і нашоувнула його на створення фільму «Список Шиндлера». «Пам'ятаю, у Бабиному Яру мене найбільше вразило, що в якихось ста метрах від місця, де винищували людей,

продають хот-доги. А саме місце, я його не відчув повністю: час сильно його осучаснив, по суті, стерло сам яр, змінило ландшафт», – поділився враженнями режисер [1, 5].

Крім того, Україну та згадки про неї можна часто бачити у творчості режисера. Наприклад, сюжет дуже успішного фільму «Війна світів» починається з того, що в Україні починають виникати різного роду аномалії, що і запускає подальші світові події [5].

Крім того, Спілберг займався продюсуванням документального фільму українсько-американського виробництва Сергія Буковського «Назви своє ім'я» [1, 5].

Усі члени сім'ї Спілберга є не просто зразковими представниками української діаспори в США, вони по-справжньому шанують і люблять свою етнічну батьківщину. Так, сестра режисера Ненсі брала участь в гуманітарній допомозі дітям Чорнобиля, що була організована благодійною організацією «Children at Heart», почесним головою якої є сам Стівен [4].

Важливо відмітити один дуже показовий момент з біографії режисера. Впродовж всього життя Спілберг жив в родині українців і до 2014 р. вважав себе приналежним до українсько-російської діаспори, не розмежовуючи ці два народи. Але після агресії Росії проти України він чітко визначив для себе, що він є саме українцем і в конфлікті підтримує Україну [1, 5].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що Стівен Спілберг є справжнім українцем, представником української діаспори та патріотом своєї етнічної Батьківщини. Своєю творчістю Спілберг прославився в усьому світі, прославляючи цим й Україну, яку вважає власною батьківщиною.

Він чудовий приклад успішного і головне справжнього вихідця з Української діаспори, «громадянина» своєї батьківщини. Його любов до України можна сприймати як урок справжнього патріотизму і високого рівня національної свідомості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Моця К. Стівен Спілберг (Steven Spielberg): коротка біографія // Mykniga. URL: <https://mykniga.com.ua/biograph/stiven-spilberg-steven-spielberg-korotka-biografiya.html> (дата звернення: 04.03.2021).
2. Івушка Н. Нашого цвіту по всьому світу. 24 українців, які прославили нашу державу на весь світ // Liveinternet. URL: <https://bit.ly/2QokK8Q> (дата звернення: 04.03.2021).
3. ТОП-25 діаспорян, які прославили Україну на весь світ // Крамниця патріота. URL: <https://bit.ly/3wbD1Fz> (дата звернення: 04.03.2021).
4. Стівен Спілберг виявився українцем // Obozrevatel. URL: <https://bit.ly/3fmUNPz> (дата звернення: 04.03.2021).

5. Легендарний режисер Спілберг розказав про українське коріння // 24 канал. URL: https://24tv.ua/legendarniy_rezhiser_spilberg_rozkazav_pro_ukrayinske_korinnya_n637594 (дата звернення: 04.03.2021).

ПРИРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Савайда О.І.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права факультету № 1
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Сучасний світ настільки багатогранний та мінливий, що людина перебуваючи в ньому зіштовхується в процесі своєї життєдіяльності з безліччю різних явищ, і правових в тому числі, тобто з реальністю. Сучасне життя людини та життєва реальність світу в сучасному стані дуже швидкоплинна та мінлива.

Й тому адаптованість особи, суспільства, народу й держави зокрема, повинно відбуватися в рамках реальності, а ще краще в рамках правової реальності. І тут постає питання: чи сприйняття сучасного світу людиною відбувається у відповідності до певних законів (природних, фізичних, правових тощо), чи реальне відображення дійсності реально розуміється людиною (без викривлення, без применшення чи прибільшення)?

Ми сподіваємося що на ці питання дасть відповідь дослідження реальності як такої, а особливо хочемо звернути увагу на правову реальність, яка покликана покращити розуміння особою правового світу й світу загалом.

Правова реальність є предметом правової онтології. Що в свою чергу є вченням про буття права в суспільстві та функціонування правових явищ в їх постійні динаміці [1, с. 449]. Онтологія в свою чергу є складовою частиною філософії права, при цьому допомагає забезпечити та вирішити питання про природу права, його форми проявлення, його функції, його місце в сучасному соціумі та його взаємозв'язок із соціальним буттям людини [2, с. 267].

Більшість філософських вчень поняття та тлумачення правової реальності виражають через призму того, що існує взагалі в цілому, а також трактують як світ, що існує об'єктивно. Але на нашу думку, тут потрібно також розглядати правову реальність, як світ, що також існує й суб'єктивно.

І це дуже важливе має значення для правової реальності, оскільки від суб'єктивного бачення оточуючого світу особа, суспільство з часом вчиняє те чи інше діяння (на основі своїх бачень, уявлень, міркувань та роздумів, внутрішніх характеристик,

ментальності тощо), що безпосередньо й формує правову реальність та дає реальне втілення буття вже із стадії підсвідомого та свідомого до конкретних дій та вчинків, а отже й самого формування світу.

Як ми і зазначали більшість науковців розділяють реальність на об'єктивну – весь матеріальний світ, все, що існує та суб'єктивну – дійсність, яка існує та є лише в людській свідомості [3, с. 132]. Безперечно, що усвідомлення звичайної реальності залежить рівень усвідомлення людиною й правової дійсності, що є особливим виміром людського буття, який складається із природи права, його призначення та правових ідей, принципів [4, с. 185].

Тому досліджуючи сутність та призначення права в цілому, не можливо в повній мірі розкрити це явище без розуміння та усвідомлення правової реальності, яка в більшості випадків й формує та народжує саме право. Безпечно, що сутність правової реальності залежить від свідомості людини, її розумових здібностей, інтелекту, життєвої позиції, способу життя, ментальності, рівня культури, що в свою чергу проявляється через свідоме діяння та відображення всього вище зазначеного у житті людини.

Проте, тут потрібно зазначити, що правову реальність потрібно сприймати не лише як суб'єктивне осмислення права, а як таку сферу правового життя людини, у якій вона активно приймає участь та є сама суб'єктом права. Й тому правова реальність нерозривно пов'язана із особою, з її свідомістю, що згодом проявляється в правовій культурі та правовій поведінці.

Природно-правова цінність правової реальності полягає в тому, що вона виходить з буття людини (проте тут мається на увазі реальність як ідеальне буття), з того що має бути насправді. Однак є тут важливий аспект такої реальності - справжність іноді, особливо зараз в сучасному інформаційному, віртуальному (викривленому) світі може не відповідати дійсності або бути штучно подана, що звісно негативно впливає на процес життєдіяльності людини, суспільства та держави й саму правову реальність.

На нашу, думку, саме аспект нематеріальної дійсності (не штучно створеної, не викривленої, не продиктованої певною когортою людей) в правовій реальності і є тим природно-правовим чинником її реалізації та дієвості.

Ще одним важливим природно-правовим аспектом правової реальності є те, що вона існує в рамках ідеальної дійсності та здатна існувати незалежно від людської свідомості проте вона безпосередньо впливає на будь-які суспільні відносини (правові, державні, соціальні тощо), учасником яких є особа.

І звичайно, розглядаючи структуру та наповненість правової реальності потрібно говорити, що вона складається із теорії права та природного права зокрема його ідей. Але,

як ми зауважували вище, що реальність носить суб'єктивний характер, а отже в правовій реальності важливим залишається також і правовий досвід та суспільна практика, тобто саме правове життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іщенко Ю. Онтологія. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
2. Онтологія. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4 : Н-П. 607 с.
3. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. Харків: Право, 2009. 208 с.
4. Максимов С. І. Онтологическая природа права. *Проблеми законності*. Вип. 48 Харків. 2001. С.186–192.

СУЧАСНА ЮРИДИЧНА НАУКА НА ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ

Цезар А. Р.

*Студентка ІМ курсу Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Головко С. Г.

*к. і .н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Юридичного факультету Національного авіаційного університету*

Наука є системою перевірених на практиці знань, особливою сферою діяльності з властивими їй методами, формами, інструментами пізнання, спеціалізованими організаціями та установами. Наука впливає не лише на розвиток техніки, технологій, виробництва та економіки суспільства, а й на формування духовно культури людства. Юридична наука як соціальний інститут відіграє провідну у формуванні світогляду громадян, є інструментом, що забезпечує ефективну взаємодію індивідууму з соціумом.

У сучасних умовах методи та засоби юридичної науки знаходять дедалі ширше застосування при вирішенні широкомасштабних проблем соціального розвитку, його програмування тощо. У даний період особлива роль науки полягає у вирішенні глобальних проблем сучасності: екологічної, проблеми ресурсів, продовольства, проблеми війни і миру, запобігання та подолання наслідків пандемії [2].

Одна з важливих особливостей наукового пізнання, у порівнянні з повсякденним, складається в його організованості та використанні спеціальних методів дослідження

збору, узагальнення, аналізу та інтерпретації розрізнених фактів. Під методом при цьому розуміється сукупність прийомів, способів, правил пізнавальної, теоретичної і практичної, перетворюючої діяльності людей. Ці прийоми, правила в кінцевому результаті встановлюються не довільно, а розробляються, виходячи з закономірностей самих об'єктів, що досліджуються [1, с. 12].

На сучасному етапі вітчизняна юридична наука перебуває на етапі пошуку нових, виважених методологічних підходів для розуміння ролі й місця права в суспільному розвитку, виявлення співвідношення його природного та позитивного аспектів, відтворення індивідуально-особистісного і соціально-колективного спрямувань. Водночас треба зауважити, що правова наука у період її реформування демонструє об'єктивну необхідність збільшення ролі особистості в сучасному суспільстві, а соціальний статус права передбачає одночасно індивідуально-особистісне спрямування й колективно-соціальне призначення.

Це дасть змогу максимально повно відтворити і реалізувати потреби індивіда засобами права, і підняти право до рівня регулятора інтересів спільноти. Така спрямованість права через правотворчість сприятиме зміні підходів до змісту права, його збагаченню завдяки невичерпності індивідуально-особистісної глибини сущого «самоіснування». Таким чином, передбачається необхідність концептуального та змістовного оновлення право розуміння: філософії права як методологічної сфери щодо правової науки загалом; розроблення нової, сучасної методології, спрямованої на вивчення закономірностей права, його місця та ролі у суспільному житті; розкриття співвідношення індивідуального і колективного у праві за допомогою діалектичного й екзистенційного підходів [4, с. 269-270].

При цьому необхідно враховувати, що особистісне в праві не є самодостатнім та соціально де термінується в різноманітних проявах, де переважає морально-етичний складник щодо оцінки співвідношення свободи та відповідальності. Реалізація такого підходу максимально можлива в умовах встановлення конструктивного діалогу між суспільством і владою. Цей еволюційний процес відповідає сучасній концепції влади, згідно з якою остання має будуватися на принципі взаємодовіри особистості і суспільства та виконує свою управлінську функцію через організацію та впорядкування правовідносин. З огляду на це, сучасна юридична наука має орієнтуватися не лише на стратегічні напрями розбудови громадянського суспільства в цілому, а й на повсякденні потреби людини.

Важливим аспектом сучасної правової науки є переосмислення ролі методології у пізнанні державно-правових явищ. Таке переосмислення обумовлюється низкою чинників

зовнішнього та внутрішнього характеру, серед яких, зокрема: інтеграційні процеси у Європі та світі; зближення правових систем; розвиток потенціалу науки у цілому і юридичної, зокрема; перехід від світогляду методологічного монізму до методологічної множинності тощо. Так, основні концепти методології правознавства пов'язані із проблемами розвитку суспільства, науки, права, правової системи в умовах нових соціально-економічних, політичних реалій та глобальних змін в світоглядних основах суспільства [5, с. 14].

Дослідники процесу реформування юридичної науки наголошують щодо ключових особливостей її розвитку в постіндустріальному суспільстві:

- 1) соціологізація сучасної юриспруденції;
- 2) обумовленість напрямів розвитку юридичної науки різними типами праворозуміння;
- 3) дослідження євроінтеграційних проблем розвитку та функціонування правової системи;
- 4) взаємозв'язок розвитку юридичної науки з основними напрямами розвитку та модернізації юридичної освіти;
- 5) зростання питомої ваги порівняльно-правових досліджень та вдосконалення іншої правової методології [3, с. 189-190].

Таким чином, сучасна юридична наука в Україні перебуває в стані активного реформування, що зумовлене зовнішніми та внутрішньологічними чинниками: глобальними змінами світового масштабу, зокрема, пов'язаними з непередбачуваними обставинами (екологічні, кліматичні проблеми, пандемії); міжнародними тенденціями розвитку права, національними особливостями розбудови громадянського суспільства, якісними змінами методології наукових досліджень та сприйняття й оцінки їх результатів. При цьому актуалізуються такі перспективні напрями сучасної юриспруденції, як умови та чинники функціонування права, співвідношення категорій особистісного та колективного, природного та соціального тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богуцький П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2020. 40 с.
2. Головка С. Г. Організаційно-правові засади функціонування науково-освітньої галузі України в умовах пандемії COVID-19. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2021. № 1(58). С. 208–215.

3. Гуменюк Т. Концепти функціонування сучасної юридичної науки. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 188–192.
4. Миронюк О. І. Пріоритетні напрями розвитку правової науки у період її реформування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2019. С. 268-273.
5. Ященко В. А., Балинська О. М. Методологічна парадигма сучасної правової науки в Україні. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 4 (10). С. 12–20.

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА

Можарівська І. В.

*Студентка II курсу Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Головко С. Г.

*к. і .н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Юридичного факультету Національного авіаційного університету*

Поняття «реалізація права» має важливе значення для юридичної теорії та практики, оскільки процес правореалізації пов'язаний з утвердженням і підтриманням правопорядку у суспільстві.

Під реалізацією норм права маємо розуміти практичне втілення у життя правових настанов через правомірну поведінку суб'єктів з метою задоволення потреб людини, суспільства та держави, тобто досягнення бажаного особистого чи соціального результату.

Науковці виокремлюють такі способи правореалізації, як: безпосередня реалізація (коли суб'єкти права незалежно, без втручання чи підтримки, втілюють правові норми у своїй поведінці, здійснюють права та виконують зобов'язання, дотримуються заборон); правозастосовна реалізація (відбувається у тому випадку, коли залучаються суб'єкти правозастосування, без яких реалізація права не може відбутися).

Ознаками реалізації норм права визначають переведення норм права у правомірну поведінку суб'єктів у формі використання належних їм прав, виконання обов'язків та дотримання заборон з метою задоволення інтересів та потреб адресатів права, досягнення його цілей.

Ознаками реалізації норм права є:

- 1) дотримання законодавчих вимог (реалізація закону є юридичною дією суб'єктів закону);
- 2) процедурність (реалізація закону - це діяльність юридичних осіб, контрольована законом, яка здійснюється з часом і складається з діяльності, що відбувається послідовно);

3) соціальна корисність (дотримуючись юридичних вимог, задовольняються різноманітні особисті та соціальні потреби й інтереси);

4) державна безпека (реалізація цього права забезпечується різними юридичними засобами, у тому числі державний примус);

5) навмисний характер (втілюючи закон, його суб'єкти діють свідомо, узгоджуючи свою діяльність з положеннями правових норм) [3, с. 171-172].

Як правило, застосовують два методи реалізації права, а саме: переконання і примус. У випадку, коли правореалізація відбувається не добровільно, то використовують переконання як стимулювання до бажаної поведінки через інтереси особи, або примус як спонукання об'єкта до належної поведінки всупереч його бажанням.

Процес реалізації норм права базується на певних принципах, серед яких:

1) законність (у процесі реалізації норм права невідпущено дотримання закону державними органами та посадовими особами);

2) доцільність (у правозастосовному акті необхідно віднайти ефективний варіант реалізації правових норм);

3) обґрунтованість (прийняття рішення визначає уважне дослідження матеріалів справи; систематичний аналіз доказів, перевірка достовірності юридичних фактів);

4) принцип соціальної справедливості (діяльність державних органів чи посадових осіб зобов'язана базуватись на врахуванні інтересів суспільства в цілому, а не врахування становища чи рангу окремої особи чи групи осіб) [5, с. 237].

У теорії права існує декілька форм реалізації права, видове різноманіття яких залежить від специфіки суспільних відносин, що регулюються, особливостей норм права, а також поведінки суб'єктів, які дотримуються цих норм. Розрізняють такі форми реалізації права, як: дотримання (суб'єкт не вчиняє дій, заборонених приписами права); виконання (суб'єкт виконує дії, до яких його зобов'язують приписи норм права); використання (суб'єкт відповідно до своїх інтересів і потреб використовує права, надані йому відповідно до приписів норм права); застосування (діяльність державних органів або посадових осіб, що спрямована на реалізацію норм права з метою вирішення конкретної справи шляхом видання індивідуальних правових приписів) [2].

Значення реалізації норм права полягає у наступному: соціальна цінність права виражається в його реалізації; у процесі реалізації правових норм складаються реальні суспільні відносини; реалізація норм права шляхом правомірної поведінки є передумовою правопорядку в суспільстві; у процесі реалізації правових норм виявляються недоліки у чинному законодавстві, що є показником ефективності правових норм.

Правозастосування є специфічною формою реалізації правових норм, а також засобом організації та здійснення норм права і засобом державно-правового впливу на суспільні відносини та їх регулювання. Разом з цим у процесі правозастосування приймаються й індивідуально-конкретні приписи, на підставі яких виникають, змінюються й припиняються конкретні суб'єктивні права та обов'язки визначених осіб.

Дослідники проблем правозастосування стверджують, що воно здійснюється компетентними, спеціально уповноваженими державою суб'єктами; є опосередкованою формою реалізації права; має владний, організаційно-управлінський, індивідуально-конкретний характер; є складною формою реалізації права, оскільки відбувається у поєднанні з такими її формами, як виконання, дотримання, використання і їх взаємопроникненні одна в одну; здійснюється відповідно до визначеного в законі порядку; завершується прийняттям правозастосовних актів, у яких фіксуються індивідуально-конкретні приписи [1].

Визначено, що процес застосування норм права охоплює такі стадії, що входять до механізму застосування норм права, а саме: встановлення та аналіз фактичних обставин справи, вибір та встановлення автентичності тексту норми права, прийняття рішення у справі, застосування норм права [4].

Таким чином, реалізацію норми права можна визначити як усвідомлену діяльність з втілення її приписів у правомірній поведінці суб'єкта з метою досягнення соціально-корисного результату, передбаченого законодавцем, і виявлення соціальної цінності даної норми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барандич С. Правозастосування в сучасному вимірі юридичної науки. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С.1–7.
2. Борисенко М. О. Поняття та форми реалізації права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 274–276.
3. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Теорія держави та права: навч. посіб. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
4. Донченко О. І. Особливості правозастосування як форми реалізації норм права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. Т.1. № 11. С. 40–42.
5. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ : Ваїте, 2015. 392 с.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ІНТЕГРАЦІЇ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Шейн Д.С.

Студент I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Панкратова В. О.

к. ю. н., старший викладач кафедри ФЮКП ННІ права

Сумського державного університету

Питання розуміння, забезпечення та захисту особистих прав, правозастосування і правореалізації у гармонії з вимогами часу набувають нового виміру з розвитком ІКТ. Такі явища, як кіберпростір, мережеві комунікації, віртуалізація, надають споконвічним проблемам прав і свобод людини особливої гостроти, адже недовершеність в контексті врегулювання подекуди базових тверджень у такому разі сильно диференціюється з-поміж інших недопрацьованих аспектів [1, с. 139]. За межами правового поля опиняється значний пласт соціальної реальності, який потребує негайної регламентації. При цьому так швидко, як змінюється інформаційне середовище, не встигають змінюватися юридична практика та правова теорія, а професійна або наукова доктрина взагалі може не розглядати сучасну проблематику. Внаслідок цих процесів трансформуються тактики й підходи до права, до звичних соціальних норм; виникає невідкладна необхідність переглянути предметну сферу правового регулювання та утвердити принципово нові й відмінні правила поведінки суб'єктів.

Згідно з Конституцією України та автентичною юридичною позицією Конституційного Суду України, основоположні особисті права людини треба ототожнювати перш за все з правами на життя, свободу та недоторканність, свободу пересування, повагу до гідності, вільний розвиток своєї особистості, недоторканність житла, таємницю комунікацій, недоторканність приватного й сімейного життя, свободу світогляду і віросповідання, думки і слова [2].

Європейський суд з прав людини розглядає Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод як потужний «живий механізм», що акумулює наявний зміст положень та доповнює його модерною суттю відповідно до впливу цифровізації на фундаментальні ідеали універсального характеру прав [1, с. 124]. При цьому увага акцентується на категорії особистих прав, які насамперед стосуються засад людської гідності, свободи, честі, ім'я тощо. Винятковість, природність, невідчуженість, недоторканність найголовніших прав індивідів втілилися у численних міжнародних актах, що засвідчує їхню ключову роль у якості конструктивно ґрунтовних принципів функціонування гарантій та засобів захисту останніх (приміром, у Загальній Декларації

прав людини від 10.12.48 р., Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.66 р., Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 16.12.66 р (далі — МПГПП). та факультативних протоколів до нього, Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.50 р. й інших документах) [3]. Нині в нашій державі створено значну правову базу, яка покликана забезпечувати захист особистих немайнових прав фізичної особи в інформаційній галузі. В першу чергу, це окремі положення Конституції України, ЦКУ, ЗУ «Про інформацію», «Про захист персональних даних» тощо. Еволюція прав стала комплексним утворюючим чинником загального масштабу у цьому векторі, сформувавши ті властивості, які простежуються у більшості національних правових систем. Проте наразі в певних аспектах слід здійснити перегляд та узагальнення окремих постулатів, оскільки їх необхідно інтерпретувати з урахуванням сучасних обставин.

Зокрема, природний процес розширення та розгалуження каталогу прав підтверджується Преамбулою Хартії ЄС про основі права, де висвітлюється необхідність у «постійному доповненні цього списку правами, що виникають у результаті соціального прогресу, наукового та технократичного розвитку, які орієнтовані на закріплення не мінімального, як це зазвичай прийнято у міжнародно-правовій практиці, а максимуму їхньої кількості й рівня, що можливо досягнути в ході прозорого та поміркованого співробітництва». Умови правомірності забезпечення прав людини в цілому в контексті глобальності за усталеними міжнародними стандартами, складаються з так званого тріумвірату: 1) законність випадків обмеження (урегулювання порядку й процедур в критичних умовах та законодавче ухвалення цих постулатів); 2) необхідність у демократичному суспільстві (обмеження прав людини має слугувати досягненню балансу особистих свобод на основі рівності задля загального блага) [4, с. 14]; 3) суспільно-корисна мета (національна і громадська безпека, територіальна цілісність держави, економічний добробут, запобігання заворушенням, тероризму чи іншим злочинам, захист здоров'я, життя або моралі, захист репутації, прав і свобод інших осіб, превентивні заходи щодо розголошення конфіденційної інформації, підтримання авторитету та іміджу й безсторонності суду задля справедливості тощо).

Право на життя, на перший погляд, не кваліфікується як таке, що тим чи іншим чином торкається інформаційних технологій. Комітет ООН з прав людини (далі – КПЛ), спираючись на концептуальні твердження Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, назвав рушійною загрозою реалізації права на життя війни й нові методи ведення озброєного нападу чи конфлікту, які створюються з метою телекомунікаційної або кібернетичної маніпуляції громадянським суспільством [5]. Ситуація в цьому світлі

ускладнюється тим, що інструментарій керування населенням апіорі є стратегічно важливим у випадку прагнення до військового домінування. Як наслідок, комбінованої оцінки феномену експлуатації ІТ задля явно злочинних, антигуманних, терористичних цілей на цей момент немає.

В одній зі своїх перших резолюцій Генеральна Асамблея ООН підкреслила, що «свобода інформації є основним правом людини» (резолюція № 59 від 14.12.1946). Розвиток мережі Інтернет значно спростив поширення інформації будь-якого змісту, в тому числі конкретними фізичними особами. З правової точки зору поширення інформації в Інтернеті тісно пов'язано, крім іншого, з реалізацією трьох основних закріплених в МПГПП прав: права на захист приватного і сімейного життя (ст. 17), свободи думки, совісті і релігії (ст. 18), свободи думок і їх вільного вираження (ст. 19-20).

Свобода вираження думок вказується в міжнародних правових актах (Загальна декларація прав людини 1948 р.; МПГПП, ст. 19; Конвенція про права дитини 1989 р, ст. 13, та інші) як невід'ємний компонент забезпечення прав людини. Резолюція Ради ООН з прав людини в № 33/3 від 29.09.2016 закріплює, що «забезпечення вільного, справедливого і ефективного порядку розповсюдження і забезпечення доступу до інформації і комунікацій є необхідним елементом підтримання миру і забезпечення справедливого світового порядку» [6, с. 8]. Разом з тим можливі нігілізм та інфантилізм відносно такого твердження, оскільки його справедливість не виключає численних спроб зловживання і застосування системи подвійних стандартів або смислового протиріччя між національними правовими системами та глобальними ініціативами. Особливо значними є наслідки впливу на населення інформації, переданої через ЗМІ, в тому числі через Інтернет-ресурси. У правовій доктрині здійснюються оцінки достовірності такої інформації і її впливу на окремих індивідів і на суспільство загалом. При цьому наголошується, що наведені факти часто є неперевіреними, правові оцінки — необґрунтованими, а висловлювані позиції — політично вмотивованими.

Право на захист особистого простору та приватних інтересів, з огляду глобалізації, темпів технократичного прогресу й швидкості поширення повідомлень, неминуче вимагає належної нормативізації та стандартизації. Первісно цифрові технології завдяки власним алгоритмам і порядкам обробки інформації здатні динамічно визначати й застосовувати чутливі персональні дані. Виключного значення це набуває в тих інцидентах, коли за допомогою високоспеціалізованих технічних засобів приватна сфера перетворюється на об'єкт злочинної діяльності: від погроз до повноцінного віртуального насильства, дискримінації, руйнування реноме особи. КПЛ в одному з офіційних зауважень наголосив, що запобігання порушенням цього права мають охоплювати тотальну

конфіденційність кореспонденції, сувору заборону електронного або іншого несанкціонованого нагляду, прослуховування, перехоплення та запис телефонних, телеграфних і інших повідомлень чи розмов, жорстку регламентацію можливих обшуків житла, персонального обшуку, збір й зберігання інформації особистого характеру державними установами, владними структурами чи фізичними особами на електронних носіях, приладах банків даних; гарантію захисту з боку держави і світового співтовариства від свавільного втручання в особисте життя [7, с. 124].

Захист приватного та сімейного життя є ледь не ключовим у світлі особистих прав. Європейський Суд з прав людини відніс до цієї колосальної групи наступне: фізичну і психологічну цілісність людини, окремі аспекти соціальної та психологічної ідентифікації, фото, гендерну приналежність, репутацію, сексуальну орієнтацію, взаємини з іншими людьми, право на прийняття рішень щодо свого тіла, право вибору професії, матеріали, зібрані органами безпеки чи іншими органами держави про конкретну особу, інформацію про ризики здоров'ю, дані про обшуки і про персональні догляди, відстеження контактів і телефонних розмов [8, с. 110]. При цьому в якості незаконного або довільно протиправного розглядається будь-яке втручання, яке прямо не передбачене законом.

Право на свободу віросповідання аналогічно попереднім правам подається здебільшого у міжнародних договорах та актах. Стаття 18 МПГПІ закріплює «свободу мати або приймати релігію або переконання на свій вибір і свободу сповідувати свою релігію і переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічним або приватним порядком, в відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних обрядів та вчень». Ця свобода може бути обмежена лише у встановлених законом ситуаціях, необхідних «для охорони громадської безпеки, порядку, здоров'я і моралі, так само як і основних прав і свобод інших осіб ». Кожна особа вільно як сповідувати релігію, так і не сповідувати ніякої (резольція КПЛ від 10.08.2011, п. 24–30).

Отже, доцільно констатувати, що позиція про універсальність прав людини може бути абсолютно пов'язаною з нейтральністю і універсальністю цифрових технологій. В епоху цифровізації сутність людини і її основних запитів навряд чи зміниться, як і основні цінності, що з ними пов'язані. І саме права людини повинні стати глобальною цільовою перспективою. Необхідно резюмувати, що попри кардинальні трансформації, уявлення про багатогранність і ультимативність утвердження базових прав і свобод не мають деформуватись через викривлене розуміння, що перегукується з технократичним прогресом. Слід всіляко сприяти розширенню сутності й потреб людини, аби в перспективі уніфікувати всі розбіжності й довести оптимальність і доцільність поміркованих ідеалів, котрими ні за яких обставин не можна нехтувати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Разметаєва Ю. С. Приватність в інформаційному суспільстві: проблеми правового розуміння та регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 1 (37). С. 43–46.
2. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (1997-2020 роки). URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/katalog-yurydychnyh-pozyciy-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-1997-2020-roky>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 02.10.2013 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Гончаренко С. В. Права людини інформаційної доби. Вісник Академії адвокатури України. 2005. № 3 (17). С. 5–20.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
6. Ваньчук І. Д. Поняття й сутнісні ознаки правового регулювання суспільних відносин: сучасний погляд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 1 (32). С. 7–10.
7. Талапина Э. В. Эволюция прав человека в цифровую эпоху. *Труды Института государства и права РАН*. 2019. № 3 (14). С. 122–146.
8. Довгань Є. В. Права человека в эпоху информационных технологий. Вестник университета имени О. Е. Кутафина (МГЮА). 2018. № 20 (87). С. 109–117.

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ США ТА УКРАЇНИ З ПИТАННЯ ПОВЕРНЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ: АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

Корощенко К. Р.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Власенко В. М.
к. і. н., доцент кафедри історії, доцент
Сумського державного університету*

Україна пройшла довгий шлях до незалежності. Про свободу та самостійність мріяли українці на кожному етапі історичного розвитку. Україна досить досвідчена країна у питанні перебуванні підлеглою територією країн-сусідів. Через це - Україну можна сміливо називати «ограбованою» країною у питанні історичних пам'яток.

Українська діаспора – щонайменше 20-мільйонна спільнота українців з різних частин світу (зокрема у США перебуває один мільйон українців), яких об'єднує любов до

своєї країни. Тому всіма зусиллями діаспора всіляко допомагає Україні у збереженні своєї етнічної ідентичності. Одним з проявів любові до своєї держави – є співпраця української діаспори з Україною для повернення культурних цінностей, які перебувають за кордоном.

За десятиліття державотворення в Україні було створено декілька органів, які займалися поверненням культурних цінностей на територію України. Перш за все, як тільки Україна набула статусу незалежної питання про повернення культурних цінностей стало на порядок денний, тому рішенням Уряду держави 28 грудня 1992 р. була створена Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей (далі – Нацкомцінностей). Саме цей орган вважають найпродуктивнішим за всю історію незалежності. На рахунку цього органу сотні тисячі повернутих культурних цінностей.

За свою діяльність Нацкомцінностей досяг досить високих результатів. Одним з напрямків діяльності органу була співпраця з українською діаспорою.

У березні 1996 року була затверджена Державна програма «Повернуті імена». Ця програма мала не меті організація наукових та просвітницьких заходів, які б висвітлювали проблему повернення культурних цінностей на територію України [1].

З-поміж всіх країн, де перебуває українська діаспора саме з США нормативно закріплені угоди про співпрацю про повернення культурних цінностей, зокрема угода між урядом України та урядом Сполучених Штатів Америки про охорону і збереження культурної спадщини від 12.03.1994 р., Договорі про співробітництво між Державним комітетом архівів України та Меморіальним музеєм Голокосту Сполучених Штатів Америки від 29.03.2005 р. [2]

У рамках програми «Повернуті імена» також були повернуті десятки культурних надбань відомих та маловідомих українських діячів з різних країн світу. До таких імен з США відносять різних представників української діаспори, наприклад: хореограф Василь Авраменко; письменник Василь Барка; поетеса Гізела Лахман; археологи Юрій Шумовський, Левко Чикаленко; художники Діонізій Шолдра, Людмила Морозова, Любослав Гуцалюк, Василь Дядилюк, Василь Кричевський, Микола Кричевський, Ірена Твердохліб, Олекса Грищенко, Валентина Соло, Любослав Гуцацюк, Юрій Соловій, Мирослав Радиш; митець та громадсько-політичний діяч Володимир Вінниченко; скульптори Міртала Пилипенко, Петро Капшученко, Михайло Черешньовський, Микола Мухін; композитор Василь Безкоровайний; митці Святослав Гординський, Володимир Січинський; архівіст та дослідник Володимир Міяковський; громадські діячі Олекса Повстенко, Надія Світлична; різьбяр Михайло Коргун; меценат Маріян Коць; документи та бібліотеки Патріарха Мстислава I, родини Скоропадських [1].

До України почали повертатися цілі колекції, що збиралися протягом багатьох років. Так, у 1986 р. розпочалася робота з повернення колекції книг, альбомів, періодики, власного архіву, унікальної археологічної колекції професора археології з США Юрія Шумовського [1].

За 25 років незалежності до України з Америки повернено десятки тисяч художніх творів, мистецьких колекцій, архівів видатних митців та громадських діячів українського зарубіжжя. Серед найбільш значущих — мистецький доробок письменника, політичного діяча, художника Володимира Винниченка з Української Вільної Академії Наук у США (2000 р., 2010 р.), архів і мистецькі твори Миколи Бутовича (2002 р.), архів й творча спадщина учениці Федора Кричевського й Юхима Михайліва Людмили Морозової (за її заповітом, 2003 р.), архів і художні твори митця Олекси Грищенка з Українського інституту Америки у Нью-Йорку й Фундації імені Олекси Грищенка у Нью-Йорку (2006 р.), родинний архів гетьмана Павла Скоропадського зі Східно-Європейського дослідного інституту імені В. Липинського (2006 р.), архівні матеріали та меморіальні речі, пов'язані із життям і творчістю Лесі Українки, вивезені під час Другої світової війни до США родиною Косачів, з Української Вільної Академії Наук у США (2008 р., 2009 р., 2010 р.), фото- та фоноархів громадської діячки, правозахисника, журналістки Надії Світличної.

Всі ці надбання, яких нараховується безліч, були повернуті до України саме завдяки українській діаспорі, адже майже корінним жителям набагато легше дізнатись, де знаходиться та чи інша пам'ятка та з ким проводити переговори, щоб її повернути.

До прикладу можна навести один з внесків родини українського митця Якова Гніздовського. З огляду на відсутність у фондах творів уславленого майстра деревориту, Черкаський обласний художній музей звернувся до вдови Я. Гніздовського — Стефанії та його доньки Міри з проханням розглянути можливість подарувати їхньому музейному закладу гравюри митця. Родина Гніздовських прийняла шляхетне рішення і погодилася подарувати Україні в особі Черкаського обласного художнього музею твори Я. Гніздовського [2].

Також можна навести приклад, що у 2013 р. громадянкою Америки, вдовою видатного художника (учня Федора Кричевського) Олекси Булавицького — Ніною Булавицькою була передана у дар Україні старовинна бандура, яку було розписано художником власноруч. Згаданий музичний інструмент увійшов до державної частини Музейного фонду України і був переданий до філіалу Музею історії міста Києва — Музею культурної спадщини. Н. Булавицька обрала цей музей тому, що в ньому перебувають на постійному зберіганні картини її чоловіка Олекси Булавицького, подаровані Україні ще у 1990-х, та колекція її авторських писанок [2].

Питання повернення культурних цінностей на територію України є болючим тому, що нормативна база та адміністративне регулювання цього питання сьогодні в Україні на дуже низькому рівні. Будь-які органи, які займались хоча б якоюсь діяльністю ліквідовані, залишився лише один при Міністерстві культури та інформаційної політики, який по факту тільки видає свідоцтва про право на вивіз культурних цінностей з території України.

Саме допомога української діаспори є неоціненною, адже за роки коли активно функціонували органи, які займалися цим питанням були повернуті сотні тисяч культурних надбань. Суттєвим було те, що громадянам, які хотіли допомогти зберегти українську спадщину було куди звертатись і починати співпрацю.

Україна потребує модернізації державного органу з питань повернення культурних цінностей для того, аби розпочати активну роботу з пошуку та повернення надбань. При модернізації необхідно врахувати роботу підрозділу який би займався комунікацією з українською діаспорою у світі, адже вони дуже сумують за рідною країною та готові допомагати їй навіть за тисячі кілометрів.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Тихенко В.О.Повернення культурної спадщини української діаспори (за документами ЦДАЗУ). *Огляди джерел та документальні нариси*. Вип. 5. 2018. Ст. 109–115.
2. Татіївська І.Україна-США: питання повернення та реституції культурних цінностей. *Художня культура.Актуальні проблеми*. Вип. 12. 2016.Ст. 218–223.

ЗЛОЧИН І ПОКАРАННЯ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ СТАРОДАВНЬОЇ МЕСОПОТАМІЇ

Зінченко І. Д.

*Студентка I курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Король В. М.
*к. і. н., асистент кафедри історії ННІ права
Сумського державного університету*

В усі часи покарання регулювали найрізноманітніші аспекти життя суспільства, зокрема стан правопорядку і внутрішньої безпеки, певні види неправомірної та правомірної поведінки людей. Особливістю стародавньої юстиції було певне довільне ставлення до покарань. Тобто, хоча судєбники і передбачали покарання за певні дії, судді не були абсолютно зв'язані цими законами [1, с. 35-36].

У нашій роботі ми ставимо мету проаналізувати систему покарань за злочини у Стародавній Месопотамії, використовуючи інформацію з таких історико-правових джерел, як: судебник Шульгі (Шумеро-Аккадське царство III династії Ура) [2, с. 113-115], судебник Ліпіт-Іштара (місто-держава Іссін) [2, с. 117-119], судебник з Ешнуни (Аморецьське царство Ешнуна) [2, с. 121-122], закони Хаммурапі (Старовавилонська держава) [2, с. 121-144], Ашшурський судебник (Середньоассирійське царство) [2, с. 149-156].

В усіх судебниках простежуються схожі риси: в пролозі пояснюється божественне походження правителя та справедливість його рішень (всі покарання сприймалися як дані богами), був відсутній чіткий поділ між моральними і правовими нормами, покарання ґрунтувалися на принципах таліону, тобто симетричної справедливості й відплати («око за око, зуб за зуб»). Проте попри схожість деяких норм та базових принципів, були й істотні відмінності, адже кожен судебник відображав реалії свого часу, особливості періоду, державної влади і т.д. Наприклад, Ашшурський судебник, який з'явився пізніше від Законів Хаммурапі, має жорсткіші покарання й більш архаїчні та патріархальні порядки, досить часто застосовувалися публічні покарання, а також «царська робота» (каторжні роботи).

У всіх законах Давньої Месопотамії закріплювалися норми, за якими відшкодування за вбитого чи скаліченого раба отримував його господар тому, що саме він визнавався потерпілою стороною. Законодавство захищало майнові права власника, а не життя й здоров'я невольника. Наприклад, за Законами Хаммурапі «Якщо авілум виколов око чи зламав кістку вардumu авілума, то він повинен заплатити господарю половину купівельної ціни» (ст. 199) чи «Якщо авілум побив рабину авілума і через це вона померла, то він повинен заплатити 1/3 міни срібла» (ст. 214). Деякі статті Законів Хаммурапі за змістом збігаються з відповідними статтями судебника Ліпіт-Іштара, що свідчить про вплив шумерського права на вавилонське.

Характерною деталлю ранніх законодавств є надзвичайна (з точки зору сучасної людини) жорстокість покарань. Проте при накладанні кари враховувалися стать та соціальний стан злочинця. До того ж кровну помсту за вбивство намагалися витіснити на законодавчому рівні, а смертні вироки (найбільш поширеними були ордалії водою, спалення та насадження на кіл) заміщували штрафом. Але розмір відкупних штрафів встановлювався дуже великим, через що переважна більшість населення не була спроможна його сплатити.

У судебнику з Ешнуни за злочини передбачалися в основному грошова чи матеріальна компенсація. Проте в таких випадках, як зґвалтування, подружня зрада з боку дружини чи викрадення дитини авілума, передбачалася смертна кара.

В судебнику Шульгі тілесні покарання не набули широкого застосування, зазвичай за спричинення каліцтва або травми передбачалася грошова компенсація. Наприклад, «Якщо авілум авілуму відрізав ногу, він повинен заплатити йому 10 сиклів срібла» (ст. 18), «Якщо авілум авілуму пошкодив кістку палицею, він повинен заплатити йому 1 міну срібла» (ст. 19). Проте в деяких випадках передбачалася смертна кара (за вбивство, зраду зі сторони жінки, розбій) чи тілесне покарання без можливості грошової компенсації. Окрема стаття враховувала можливі непорозуміння між різними за статусом жінками. Наприклад, якщо рабиня висловлювала неповагу до своєї господині, то їй натирали рота сіллю (ст. 24).

У Законах Хаммурапі активно застосовувалися різноманітні тілесні покарання за принципом таліону. Так, «якщо авілум виб'є зуб авілуму, рівному йому, то слід йому вибити зуб» (ст. 200) чи «якщо авілум виколов око сина авілума, то слід виколоти йому око» (ст. 196). Були й інші тілесні покарання. Наприклад, відрізання кисті лікарю у разі невдалої операції, результатом якої буде пошкоджене око або смерть (ст. 218). Суворо каралася невдячність прийомних синів, а також невідповідальність жінок, які прийняли на годування чуже немовля, але воно померло через нестачу молока.

Хаммурапі враховував всі фактори злочину, його тяжкість й соціальний стану звинуваченого. При цьому в Законах відсутні статті, що стосуються найпростіших злочинів, а саме: звичайна крадіжка, чаклунство, вбивство тощо. Зате присутні норми, що пов'язані з обвинуваченнями в цих злочинах. Певно, ці норми базувалися на звичаях і вважалися загальновідомими. Аналогічно відбувалося регулювання відносин у багатьох сферах життя як держави, так і приватних осіб.

Отже, у судебниках Стародавньої Месопотамії були спільні риси, що свідчить про вплив держав одна на одну, проте присутні й суттєві відмінності через особливості існуючого політичного режиму, релігійно-міфологічних уявлень та звичаїв. Найпоширенішими покараннями слугували смертна кара, тілесні покарання або грошова виплата.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Логвиненко Є. С., Логвиненко І. А. Покарання в праві держав Стародавнього світу. Харків : ФОП Панов А.М., 2019. 252 с.

2. Шама О. І. Хрестоматія з історії Стародавнього Сходу : посібник для студентів історичного факультету. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. 488 с.

ТЕОРІЯ ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ СЕМЮЕЛА ФІЛЛІПСА ХАНТІНГТОНА: СУТНІСТЬ ТА КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Орлов О. Л.

*Студент I курсу магістратури ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Рябченко Т. О.

*к. ю. н., старший викладач кафедри ФЮКП ННІ права
Сумського державного університету*

24 грудня 2008 року пішов із життя доктор С. Ф. Хантінгтон, випускник Єльського, Чиказького та Гарвардського університетів, який став одним із теоретиків цивілізаційного підходу щодо розуміння типології держав. Безперечно, з його баченням світового порядку можна погоджуватись або не погоджуватися, проте очевидним є його значний вплив на розвиток одразу трьох сучасних наук – теорії держави і права, історії, політології. Свідченням офіційного визнання внеску С. Ф. Хантінгтона у їх становлення вважається, зокрема, факт його обрання в 1986 р. на пост президента Американської асоціації політичних наук [1; 2, р. 625; 3, с. 7–18].

У систематизованому вигляді підхід С. Ф. Хантінгтона до типології держав знайшов своє відображення в науковій статті «Зіткнення цивілізацій?», опублікованій у журналі «Foreign Affairs» (1993), що стала основою для подальшої монографічної праці (1996). Остання поділена на п'ять частин, в яких автор досліджує так званий «світ цивілізацій», зміщення балансу між ними та формування нового порядку, а також зіткнення цивілізацій та їх майбутнє [4; 5].

Аналізуючи історію Нової та Новітньої доби, вчений виступає прихильником ідеї поступового становлення нового багатополюсного світоустрою, в якому локальна політика набуває етнічного чи расового забарвлення. Водночас глобальну політику автор називає політикою цивілізацій, фактично ототожнюючи їх із шістьма наддержавами – Сполученими Штатами, Європою, Китаєм, Японією, Росією та Індією (за класифікацією державного секретаря США Г. А. Кіссінджера). Їх суперництво, на переконання науковця, має трансформуватись у так зване «зіткнення цивілізацій». До того ж С. Ф. Хантінгтон був упевнений, що в новому світі масштабним і небезпечним конфліктам між народами різної культурної ідентифікації своїм місцем поступиться навіть протистояння між різними соціальними класами. Як приклад, згадується міжплемінний

конфлікт у Руанді, що вплинув також на сусідні Уганду, Заїр та Бурунді. Іншими точками напруги, що здатні викликати великі війни, називаються, зокрема, Боснія, Кавказ, Центральна Азія та Кашмір. Із самого початку постає важливе питання: яким саме чином має відбутися передання естафети між двома типами конфліктів – класовим і міжнародним? Навколо чого об'єднуються класи всередині будь-якої держави: навколо ксенофобії, ненависті до мови, релігії, культури, кольору шкіри або якихось інших формальних, абстрактних ознак, які не відбиваються на повсякденному житті людини й насправді не можуть мати для неї значення важливішого, ніж її насущні матеріальні справи, що забезпечують повсякденне буття? Не викликає жодних сумнівів той факт, що матеріально роз'єднане суспільство повинно об'єднуватися лише однорідними, тобто тими ж матеріальними, засобами. За відсутності матеріального споріднення всі абстрактні («національні», «культурні», «мовні», «релігійні» та інші) інтереси одразу втрачають свою силу та актуальність, адже вони жодною мірою не здатні підтримувати фізичного існування та благополуччя людини в матеріальному світі. Зазначене свідчить, що автор одразу вступає у логічне протиріччя із самим собою, припускаючи можливість одночасного існування суспільства у взаємовиключному роз'єднано-об'єднаному стані [5, с. 16–25].

Аналізуючи теорію С. Ф. Хантінгтона, зосередимо увагу на розумінні сутності цивілізації. Як стверджує вчений, «людська історія – це історія цивілізацій». Саме вони завжди представляли найвищий рівень ідентифікації для суспільства. Намагаючись зрозуміти сутність даного явища, автор порівнює підходи античних і сучасних філософів та виділяє шість ключових аспектів [5, с. 46].

По-перше, С. Ф. Хантінгтон звертає увагу на те, що цивілізація може тлумачитись у двох значеннях – широкому та вузькому. Якщо у першому випадку вона сприймається як єдина в своєму роді, то у другому – як одна з багатьох. Стверджуючи, що концепцію цивілізації розробили на противагу концепції варварства ще французькі філософи епохи Просвітництва, С. Ф. Хантінгтон визначає принципові ознаки цивілізованого суспільства, що якісно вирізняють його від примітивного, а саме: осілість, належність до міст, грамотність [5, с.46–48].

По-друге, цивілізація, за визначенням науковця, майже завжди означає культурну цілісність. Виключення становить лише німецька філософія, де з XIX століття спостерігається чіткий вододіл між цивілізацією та культурою як між матеріальним і духовним наповненням суспільного життя. Не погоджуючись із таким поділом, автор звертається до прикладу Давньої Греції, спільними рисами якої, що вирізняли її від Персії, є, на його думку, кров, мова, релігія та стиль життя [5, с.48–50].

По-третє, цивілізаціям С. Ф. Хантінгтона притаманний всеосяжний характер, який зумовлює розуміння окремих їх елементів лише в контексті всієї цивілізації. В свою чергу, наслідком всеосяжності виступає спорідненість та інтеграція її окремих частин. Так, країни однієї цивілізації, що виступає найвищою культурною цілісністю та ідентифікацією, матимуть більш тісні взаємні економічні, дипломатичні, культурні та військові відносини між собою, порівняно з зовнішніми державами. При цьому такі об'єднання позбавлені чітко визначених кордонів та часових рамок, що в подальшому спричиняє модифікацію їх складу та форми [5, с.50–52].

По-четверте, попри свою смертність, цивілізації, за твердженням С. Ф. Хантінгтона, існують надзвичайно довго та є найстійкішими з людських асоціацій. Упродовж свого існування вони, еволюціонуючи та адаптуючись, не залишаються статичними. Для цивілізацій характерною є також спадкоємність: вони змінюють одна одну [5, с. 52, 53].

По-п'яте, цивілізації представляють собою не політичні, а культурні єдності, що самі на займаються підтриманням порядку, відновленням справедливості, збором податків, веденням війн, укладенням союзів та урядуванням [5, с. 53].

По-шосте, цивілізації минулого можуть бути ідентифіковані й у сучасних умовах, хоча автор наголошує на відсутності серед наукової спільноти консенсусу щодо їх загальної кількості. Дослідники, за твердженням автора, погоджуються щодо переліку ключових із них, відносячи до мертвих месопотамську, єгипетську, критську, класичну, візантійську, центрально-американську та андську, а до живих – китайську, японську, індуїстську, ісламську та західну. До них С. Ф. Хантінгтон додає православну, латиноамериканську та, можливо, африканську [5, с. 54].

Таким чином, С. Ф. Хантінгтон пропонує власну типологію цивілізацій, виокремлюючи сінську (давньокитайську або конфуціанську), японську, індуїстську, ісламську, православну, західну, латиноамериканську та африканську [5, с. 54–60].

Окресливши типи цивілізацій та відповідно групи держав, науковець намагається з'ясувати основні закономірності їх взаємодії та доходить до висновку, що поліцивілізаційна система, якій передували випадкові зустрічі цивілізацій, має врешті-решт спричинити їх зіткнення [5, с. 24, 61–73, 281–492].

Як і у випадку з вищезазначеним припущенням про заміну класового протистояння міжнародним, постає ряд закономірних питань до змісту теорії С. Ф. Хантінгтона. Зокрема, не можна погодитися з припущенням вченого про можливість існування множинності цивілізацій. Як відомо, цивілізаційна концепція, розроблена античними, а не французькими (як стверджує науковець), філософами виділяла два стани існування

людини – цивілізований, з одного боку, та його антипод – варварський, або дикий, із іншого. Належність до цивілізації, або «Ойкумени» (як її називали елліни та римляни), ніколи не визначалася наявністю якихось штучних ознак (особливої мови, релігії, національності, культури, кордонів тощо). Цивілізована людина, наприклад, повинна вміти писати та читати взагалі, а не якоюсь особливою мовою, так само повинна жити осіло взагалі, а не в конкретному місті, або вона має свідомо сповідувати систему загальних високих морально-етичних ідеалів, а не виконувати певні ритуали. Як зазначає з цього приводу давньогрецький філософ, історик та біограф М. Плутарх (46-127), Олександр Македонський переконував усіх вважати своєю батьківщиною всесвіт, а не окрему державу, одноплемінниками – добрих, а іноплеменниками – злих, ознакою елліна (тобто цивілізованої людини) – доблесть, а варвара – порочність, проте у жодному разі не формальні ознаки, такі, як вид зброї, одягу та ін. Тому не дивно, що Плутарх назвав його найвеличнішим із усіх філософів, і вже за життя його стали вважати Богом, а в наші часи у ньому вбачають історичний прообраз Ісуса Христа [6, с. 586; 7, с. 404, 415, 416; 8, р. 104–109].

Помилкове тлумачення сутності цивілізації не могло не відобразитися й на сутності теорії «зіткнення цивілізацій», обґрунтованої С. Ф. Хантінгтоном. Головною причиною, вочевидь, виступає застосування згубної від самого початку ідеології так званої «національної ідентичності», спрямованої лише на самоізоляцію, самознищення. Так, у першій главі своєї праці вчений, цитуючи роман М. Дібдіна «Мертва лагуна», погоджується з його твердженням про ненависть як обов'язкову умову любові. Тобто, з позиції філософа, його любов до свого коріння, а отже, і до своєї батьківщина, пояснюється не належністю до них і відчуттям єдності з ними, а лише наявністю у нього ворогів. Зрозуміло, що такі почуття не можуть називатися ані любов'ю, ані патріотизмом. Безсумнівно, саме у такому штучному типі «любові» науковець пропонує рецепт подолання класового протистояння без фактичного вирішення матеріальних причин, що його викликають [5, с. 14, 15].

Не можна також погодитися з основним прогнозом С. Ф. Хантінгтона, який, намагаючись пояснити пророцтва про вселенський апокаліпсис, передрікає цивілізаційний колапс. Метою цивілізації виступає виключно подолання дикості (до якої, очевидно, такий колапс необхідно віднести), а не її насадження, у зв'язку з чим так званий «Армагеддон» можливий тільки між цивілізацією та варварством, але не в середині цивілізації.

Отже, з огляду на визначення С. Ф. Хантінгтоном сутності цивілізації, що, заперечуючи її універсальний, інтернаціональний і наддержавний характер, знаходиться в

явному протиріччі зі смислом, який розкривали античні автори, доходимо висновку, що розглядувана теорія зіткнення цивілізацій має відверто націоналістичне та расове забарвлення, є досить суперечливою, неузгодженою та не витримує серйозної критики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Samuel P. Huntington: American political scientist. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/biography/Samuel-P-Huntington> (retrieved: 2021-04-23).
2. Feaver P. D., Samuel P. Huntington. *Armed Forces & Society*. 2009. Vol. 35. №.4. P. 625–627.
3. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. Пер. с англ. В. Р. Рокитянского. Москва : Прогресс-Традиция, 2004. 480 с.
4. Huntington S. P. The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*. 1993 (Summer). Vol. 72. №. 3. P. 22–49.
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Пер. с англ. Ю. Новикова и Т. Велимеева / под общ. ред. К. Королева. Москва : Изд-во АСТ, 2003. 608 с.
6. Плутарх. О судьбе и доблести Александра. Речь первая: пер. Я. Боровского. В кн.: Плутарх. Моралии: сочинения. Москва : ЗАО Издательство ЭКСМО-Пресс, Харьков : Издательство Фолио, 1999. 1120 с.
7. Плутарх. Сравнительные жизнеописания. Т. 2. Изд. подг. М. Е. Грабарь-Пассек и С. П. Маркиш. Москва, 1963. 554 с.
8. Broad W. E. L. What Led Jesus to be Called the Son of God? An Historical Investigation of how an Appellation of Alexander the Great and of the Roman Emperors came to be used of Jesus. Durham : Durham University, 2012. 154 p.

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ В РУМУНІЇ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РР.

Власенко В. М.

*к .і. н., доцент, доцент кафедри історії ННІ права
Сумського державного університету*

Важливою складовою дипломатії є військова дипломатія. Особливого значення вона набуває в періоди революційних подій або військових конфліктів. Саме таким періодом була Українська революція 1917-1921 рр., під час якої українська національна державність існувала у формі Української Народної Республіки за часів Центральної Ради і Директорії, Української Держави та Західноукраїнської Народної Республіки. Ці

державні утворення мали дипломатичні установи, а при деяких представництвах за кордоном діяли і військові місії чи секції при посольствах або дипломатичних місіях. В українській науковій літературі є публікації про військову дипломатію, зокрема таких авторів, як Д. Будков, В. Веденєєв, О. Вішка, В. Власенко, В. Заболотнюк, М. Ковальчук, Я. Попенко, С. Рудюк, А. Руккас, І. Срібняк та інші. Опублікована низка документів щодо діяльності військових та військово-санітарних місій. Але бракує узагальнюючих праць про діяльність української військово-дипломатичної інституції в окремій країні. До таких можна віднести і Королівство Румунія, де у 1919-1920 рр. діяла спочатку Військова місія УНР, а з лютого 1920 р. військова секція при Надзвичайній дипломатичній місії УНР (НДМ) в Румунії. Узагальнюючи наукові праці, публікації документів у науковій періодиці, епістолярну спадщину та матеріали центральних і галузевих державних архівів України, автор ставить собі за мету у вигляді тез окреслити основні напрямки діяльності Військової місії/секції УНР в Румунії у 1919-1920 рр.

1. Питання про створення, повноваження та відправку до Румунії військової делегації на чолі з генералом Сергієм Дельвігом розглядалося на засіданнях Ради Народних Міністрів УНР у середині липня 1919 р. А вже 18 липня того ж року делегація у складі С. Дельвіга, Д. Антончука та Я. Чайківського разом із новим складом Надзвичайної дипломатичної місії УНР (К. Мацієвич, І. Фещенко-Чопівський, Л. Геркен) перетнули українсько-румунський кордон. Невдовзі вони прибули до Бухареста. Спочатку дипломати проживали у готелях «Капша», «Ексцельсіор» та «Континенталь», згодом переїхали до орендованого особняка по вулиці Доробанцілор, 92, пізніше – будівлі по вулиці Деля Вече, 45. Після кількох зустрічей К. Мацієвича і С. Дельвіга з прем'єр-міністром І. Братіану та іншими вищими урядовцями Румунії статус Надзвичайної дипломатичної місії та Військової місії УНР в цій країні був підтверджений.

2. Відносини між українськими дипломатичною та військовою місіями регулювалися постановою Ради Народних Міністрів УНР *«Про підлеглість Послам і Головам Дипломатичних Місій фахових місій, комісій і агентств, командірованих на територію чужоземних держав»* від 31 травня 1919 р. та наказом Голови Директорії УНР послам і головам надзвичайних дипломатичних місій від 20 лютого 1920 р.

3. Упродовж 1919-1920 рр. до складу Військової місії/секції входили С. Дельвіг, Д. Антончук, О. Долинюк, Д. Маєр-Михальський, Посадський, В. і О. Трепке, Я. Чайківський, на утриманні місії перебував хорунжий Пляцек (Чернівці), функції кур'єрів виконували військовополонені з табору Фекей. Певний період до місії було залучено кількох осіб з колишньої комісії з передачі і класифікації майна Східного фронту, переданого Румунії, які займалися ремонтом зброї Запорозької дивізії та

транспортуванням її з Румунії до України. Очолював комісію полковник О. Годилю-Годлевський.

4. Фінансування діяльності місії здійснювалося спочатку за рахунок привезених із собою коштів, потім – отриманих грошей з України через кур'єрів або літаком, згодом – банківські акредитиви. Обмін української і російської («керенки») валюти на румунську був не вигідний для українців. Цих грошей ледь вистачало на проживання у румунській столиці. Через брак коштів на утримання місії/секції її штат поступово скорочувався. Остаточно фінансування припинилося після виходу Уряду УНР за кордон у листопаді 1920 р.

5. При здійсненні своїх повноважень голова Військової місії С. Дельвіг листувався з Головою Директорії УНР, військовим міністром, міністрами фінансів і закордонних справ УНР, начальником Генерального штабу військ УНР та керівниками його підрозділів, начальником Штабу Головного отаману військ УНР, послами, головами дипломатичних місій і військовими агентами УНР в Болгарії, Італії, Німеччині, Польщі, Чехословаччині, мав безпосередні зносини з відповідними державними і військовими урядовцями Румунії, послами і військовими аташе Великої Британії, Італії, Польщі, США, Франції та Чехословаччини, а також з військовими представниками Збройних сил Півдня Росії А. Денікіна та «Русской армии» П. Врангеля, зокрема генералом О. Геруа.

6. Головним завданням місії була закупівля для Армії УНР зброї, амуніції та ліків, оскільки від цього залежала боєздатність української армії як гаранта незалежності УНР. Упродовж діяльності місії/секції було відправлено в Україну декілька партій зі зброєю та обмундируванням. Серед них – австрійські, російські та швейцарські гвинтівки і патрони до них, польові гармати і снаряди до них різного калібру, кулемети систем Льюїса та Максим, штики, шаблі та інше. Транспортування партій в Україну здійснювалося через мости і переправи через Дністер в районі сіл Вороновиця і Вовчинець та міста Могилів-Подільський. Більшу частину цих партій складала зброя і майно Запорозького корпусу, яке зберігалося на території Румунії. За отриману зброю розраховувалися переправленням з України цукром, вирученими за його продаж грошима та банківськими акредитивами. Але грошей завжди бракувало, особливо закордонної валюти чи «романівських» рублів. При їх наявності, на думку С. Дельвіга, постачання зброї здійснювалося б постійно і великими партіями.

7. Крім зброї, амуніції, одягу, взуття, ліків, місія займалася і забезпеченням безперешкодного транспортування різноманітного краму з Відня для українських кооперативів.

8. Не менш важливою справою місії/секції було повернення в Україну колишніх військовополонених часів Першої світової війни й інтернованих українських вояків та поповнення ними складу української армії. Це були військовослужбовці як російської, так й австро-угорської армій, які потрапили в полон і перебували на території Австрії, Болгарії, Греції, Італії, Королівства сербів, хорватів і словенців, Німеччини, Туреччини й Угорщини. Для цього в Румунії було організовано декілька транзитних пунктів.

9. Місія, за вказівкою українського військового командування, намагалася організувати на території Румунії українську дивізію, до складу якої увійшли б технічні частини, зокрема санітарні, та кавалерія. Але влада Румунії не погодилася на це, дозволивши лише репатріацію її територією українських військовополонених, які поверталися в Україну.

10. У 1919 р. місія опікувалася українськими військовополоненими, які утримувалися у таборах у Ботошанах, Бреїлі, Бурдужені, Бухаресті, Сібіу, Фекей та інших.

11. Місія інформувала українське командування про можливість залучення до Армії УНР іноземних військових фахівців (льотчиків, кавалеристів, інструкторів), зокрема з Угорщини та Франції.

13. Ще одним завданням місії/секції були перемовини з іноземними дипломатами щодо визнання УНР, з'ясування позиції їх урядів до української справи, налагодження взаємовідносин, сприяння в отриманні зброї та поверненні військовополонених, формування антибільшовицької коаліції та інші. Велася переговори з представниками Франції, США та Польщі. Не склалися відносини з дипломатами Великобританії, які погоджувалися на співпрацю за умови приєднання УНР до білої Росії у боротьбі проти більшовиків.

14. Місія брала участь не тільки у налагодженні військової співпраці УНР з «Русской армией» П. Врангеля для протистояння червоній армії, але і підготовці військової конвенції двох державних утворень.

15. Місія збирала інформацію про стан, склад, структуру, забезпечення та бойову готовність армій сусідніх держав (Болгарія, Королівство сербів, хорватів і словенців, Польща, Румунія, Угорщина), нові види озброєнь та систему комплектування збройних сил.

Отже, у 1919-1920 рр., працюючи у несприятливих зовнішньополітичних умовах, коли країни Антанти не визнавали УНР і відповідно не постачали Армії УНР зброї, українська військова місія/секція в Румунії змогла частково виконати завдання Уряду УНР щодо постачання зброї та амуніції для Армії УНР, повернення в Україну військовополонених й інтернованих українців, більшість з яких поповнила лави Армії

УНР, налагодження діалогу з військовими дипломатами Великобританії, Італії, Польщі, США, Франції та Чехословаччини в Румунії, а також проведення переговорів з представниками Збройних сил Півдня Росії та «Русской армии» П. Врангеля для організації спільної боротьби проти червоної армії. Сформульовані вище тези дають уявлення про широту діяльності української військової дипломатії в Румунії і можуть стати темами майбутніх публікацій.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Цезар А. Р.

*Студентка ІМ курсу Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Науковий керівник: Миронець О. М.

*к. ю. н., доцент кафедри конституційного і адміністративного права
Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Сучасна тенденція глобальної цифровізації практично всіх сфер діяльності суспільства, що здійснює дуже суттєвий вплив на спрямованість та характер суспільних відносин, вимагає необхідності законодавчого реагування для формування адекватної правової бази з метою здійснення належного правового регулювання цих суспільних відносин. Новітні технології, зокрема технології штучного інтелекту та Інтернету речей, Хмарних технологій, блокчейну, криптовалюти тощо, враховуючи темпи та спрямованість їх розвитку, не можуть і надалі залишатися поза увагою законодавчого регулювання, внаслідок їх впливу на трансформацію існуючих та формування нових суспільних відносин [1, с. 61].

Глобалізаційні процеси кінця XX – початку XXI століть, посилені стрімким розвитком і широким поширенням інформаційно-комунікаційних технологій, зумовили низку масштабних змін у різних сферах сучасного суспільства. Україна, рухаючись за вектором інтеграції до Європейського Союзу, синхронно переходить до суспільства знань, адже Євросоюз ще наприкінці минулого століття обрав свій інформаційно-технологічний шлях модельного розвитку. А виконання основних положень Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС передбачає адаптацію правових основ інформаційного суспільства в Україні до європейських стандартів.

Тому якщо Україна прагне заявити про себе на політико-правовій карті світу як інформаційно-технологічно орієнтована країна, то їй належить кардинально змінити

спосіб життя більшої частини населення через впровадження механізму правового регулювання інформаційного суспільства. Стає важливою необхідність створення ефективної системи забезпечення прав і свобод громадян та соціальних інститутів на вільне отримання, поширення і використання інформації та знання як найважливішої умови демократичного розвитку, щоб запобігти самотійному розвитку та формуванню неконтрольованого інформаційного суспільства в Україні. Право має відповідати на всі виклики та загрози інформаційного суспільства [2, с. 48].

Епоха нестабільності, постійних економічних змін, збільшення обсягу нових знань, розширення можливостей доступу до інформації, мобільності молоді, високих технологій та автоматизації – все це вимагає нових знань і навичок, в тому числі й від юристів. Обов'язковою вимогою стає володіння декількома мовами, а наявність декількох дипломів про освіту стає звичним явищем. Вміння працювати в команді та відповідально ставитись до власного, а відповідно й командного результату – вимого часу. А технічними вміннями – сьогодні вже нікого не здивуєш. Конкуренція в даній галузі постійно зростає, і юристи змушені вдаватися до нестандартних методів самореклами, які б вигідно вирізняли їх серед інших на новітньому ринку, сприяли пошуку нових клієнтів, максимальній професійній самореалізації [2, с. 49].

Юрист за сучасних умов вимушений виховувати в собі багатофункціональність та відходити від вузької спеціалізації й жити «в ногу з часом», постійно розумово та професійно самовдосконалюючись. Виникає потреба використання потенціалу штучного інтелекту у роботі юриста та розробки таких інноваційних продуктів, що покликані впорядкувати суспільні та індивідуальні відносини. Ключову роль у складі компетентностей XXI сторіччя відіграють технологічні та соціальні навички, навички мислення та набуття знань високого рівня, комунікативність та здатність до співпраці, в тому числі зі штучним інтелектом.

У час інноваційної економіки та інформаційного суспільства, коли впорядкування та аналіз документів виконуються автоматично завдяки роботизації та цифровим технологіям (наприклад, складання договорів, позовів, тощо) вартість юридичних послуг знижується. Це йде на користь клієнтам та породжує змагальність юристів за першість, підвищує якість надання послуг. Штучний інтелект допомагає людині в проведенні спеціальних експертиз, а зручність інтерфейсів пропонованих продуктів (наприклад, у поєднанні з бізнес-симуляціями тощо) та їх цілодобова підтримка – приваблюють клієнтів у зв'язку зі створенням для них додаткових можливостей звернення в дійсно зручний час.

Натомість – юристи отримують можливість не бути «прив'язаними» до офісів та самостійно визначати свій робочий графік. Мобільні додатки для юристів, онлайн-конструктори договорів, аналітичні онлайн-платформи, смарт-офіси юридичних фірм – все це вже активно функціонує в правовому житті нашої країни. Донедавна здавалося, що роботи ніколи не замінять людей у таких сферах як юриспруденція, але сьогодні ми є свідками того, як все змінюється. Завдяки роботизації та цифровим технологіям вже автоматично здійснюється аналіз документів (наприклад, складання договорів, позовів, тощо) [3, с. 31-32].

Враховуючи такий стрімкий розвиток штучного інтелекту, однією з проблемних тенденцій в майбутній роботі юриста буде щоденна і постійно зростаюча конкуренція. Може так статися, що в майбутньому юридичні та фізичні особи зможуть знаходити правовий шлях до розв'язання проблем власними силами, користуючись послугами юридичного аутсорсингу лише за крайньої необхідності. Щодо професії юриста – то важливими стануть не професійні уміння, якими володіє фахівець, а його здатність використовувати і ефективно комбінувати весь комплекс своїх вмінь для колективного вирішення складних завдань.

Саме тому існує нагальна потреба розробки нових методів набуття знань та практичних навичок для юристів майбутнього у сфері інноваційних технологій та штучного інтелекту. Тісна співпраця юриспруденції з інноваційними технологіями та штучним інтелектом дасть можливість для створення в Україні глобальних інноваційних продуктів, які вже існують в інших країнах, і які допоможуть зробити життя безконфліктним, впорядкованим і злагодженим [4].

Таким чином, ми бачимо, що штучний інтелект вже сьогодні є частиною об'єктивної дійсності, яка з кожним днем набуває відповідних соціологічних та правових форм. Він проникає в усі сфери нашого життя, і ми самі не помічаємо, як майже кожен наш крок, кожне професійне рішення чи дія стають пов'язаними з інноваційними технологіями та штучним інтелектом. І щоб в один момент штучний інтелект не змінив повністю нас самих, необхідно активно розвивати свої знання та навички роботи з ним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бережевець А. М. Правовий статус роботів: проблеми та перспективи визначення. *Інформація і право*. № 1 (28). 2019. С. 61–67.
2. Варава І. П. Теоретико-правові основи використання технологій штучного інтелекту у сучасній юриспруденції. *Інформація і право*. № 1(32). 2020. С. 47–54.

3. Кравчук С. М., Боровікова В. С. Юрист майбутнього в співпраці зі штучним інтелектом. *Міжнародний науковий електронний журнал АЮГОΣ. ONLINE*. № 3. 2019. С. 30–35.
4. Приймачук Ю. Кіберпанк для юристів: що потрібно знати про штучний інтелект. 2019. URL: <https://www.gurt.org.ua/news/informator/55834>.

СУТНІСТЬ ПРАВОВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНИХ ДОКТРИН

Семенюк А. М.

*Студентка II курсу Економічного факультету
Львівського національного аграрного університету*

Науковий керівник: Руданецька О. С.

*к. ю. н., доцент кафедри права економічного факультету
Львівського національного аграрного університету*

У правознавстві проблематика правовідносин є однією із основних, вона розроблялася та продовжує розроблятися цілою низкою дослідників, які вивчають її як у загально-правовому аспекті, так і у контексті окремих правових галузей та інститутів.

Правовідносини завжди являють собою відомий суспільний зв'язок між особами – людьми, їх колективами, державою, органами держави.

Правове відношення – це форма взаємовідносин суб'єктів права в процесі набуття та використання ними конкретно-визначеного суб'єктивного права або створення чи виконання конкретно-визначеного юридичного обов'язку.

Поняттю правовідносин на сьогоднішній день присвячена значна кількість наукових робіт різних історичних епох. Сутність правовідносин сучасна правова доктрина тлумачить у вигляді окремих правових концепцій та підходів.

Осмилення правовідносини як цілого суспільного явища зумовлює необхідність досліджувати проблеми правовідносин у контексті юридичної доктрини, що являється актуальним для наукової, освітньої, практичної юридичної діяльності.

М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова вважають, що правовідносини – це відносини між людьми, які є юридичним вираженням економічних, політичних, сімейних, процесуальних та інших суспільних відносин, де одна сторона на основі правових норм вимагає від іншої виконання певних дій або утримання від них, а інша сторона зобов'язана виконати ці вимоги [1, с.336].

В. В. Копейчиков писав, що правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії взаємних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що забезпечуються державою [2, с.138].

На думку Р. О. Халфіної правовідносини – це реальне суспільне відношення в єдності його форми і змісту [3, с.116].

За визначенням Л. С. Явич правовідносини розглядаються як різновид суспільних відносин, що за своєю формою виступають як індивідуально визначений зв'язок уповноважених і зобов'язаних осіб, які реалізують свої суб'єктивні права і виконують покладені на них юридичні обов'язки [4, с.127].

О. Ф. Скакун визначила правовідносини як це врегульовані нормами права і забезпечувані державою вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між суб'єктами – правомочними (носіями суб'єктивних прав) і зобов'язаними (носіями обов'язків). Відомо, що право може діяти лише тоді, коли визначеним подіям або діям надається характер юридично значущих фактів (актів), що ставлять людей у становище сторін правовідносин, які мають взаємозалежні суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Правовідносини є об'єктивною формою реалізації прав і обов'язків. Здебільшого через правовідносини (але не винятково через них) здійснюються функції права [5, с.382-384].

До основних ознак правовідносин правники, як правило відносять такі їх властивості:

- 1) є специфічним видом суспільних відносин;
- 2) є ідеологічними відносинами;
- 3) є вольовими (або свідомо-воловими) відносинами;
- 4) виникають (змінюються, припиняються) на основі норм права у разі настання передбачених нормою юридичних фактів;
- 5) є юридичною формою конкретного (індивідуалізованого) зв'язку суб'єктів;
- 6) мають зазвичай двосторонній характер;
- 7) охороняються державою, забезпечуються заходами державного впливу аж до примусу [6, с.382- 383; 6, с.153-154; 7, с.475-477].

Отже, виходячи із вищевикладеного можемо дійти висновку, що правовідносини, загалом, можна охарактеризувати як юридичну форму протікання найбільш важливих суспільних відносин; або ж юридичну форму протікання соціальної взаємодії в основних сферах суспільного життя. Саме у межах правовідносин особи реалізують основний обсяг своїх суб'єктивних прав та обов'язків, – це пояснюється тією обставиною, що для того, щоб особа могла належним чином реалізувати більшість своїх, передбачених правом, суб'єктивних можливостей, інші особи, які так чи інакше протистоять першій, повинні так само належним чином виконувати свої обов'язки, що можуть передбачати як вчинення активних дій на користь правомочної особи, так і навпаки – утримання від таких. При

цьому слід зауважити що залежно від ситуації та суб'єктивних прав, що їх реалізує особа, зобов'язаними по відношенню до неї може бути як чітко визначне, так і необмежене коло суб'єктів. Як наслідок, між особами виникають відповідні юридичні стосунки та взаємозв'язки, що допомагають їм з одного боку безперешкодно реалізовувати переваги свого правового становища та користуватися відповідними соціальними благами, а з іншого – правильно (тобто у необхідній мірі та визначеному порядку) виконувати покладені на них юридичні обов'язки. Тож головне значення правовідносин полягає у тому, що вони надають найбільш важливим, з точки зору держави, суспільним відносинам послідовного, стабільного, захищеного та, що дуже важливо, більш-менш передбачуваного й прогнозованого характеру, що у свою чергу дозволяє владі ефективніше управляти ключовими сферами суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цвік М. В., Ткаченко В. Д., Богачова Л. Л. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів Харків : Право, 2002. 432 с.
2. Копейчиков В. В., Колодій А. М. Правознавство: підручник для студ. вищих навч. К. : Юрінком Інтер, 2006. 752 с.
3. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. М. : Юридическая литература, 1974. 352 с.
4. Явич Л. С. Право і суспільні відносини. М., 1971. 298 с.
5. Скаун О.Ф. Теорія держави і права . Пер. з рус. Х. : Консум, 2008. 656 с.
6. Копиленко О. Л., Римаренко Ю. І., Мозговий Л. І. Правознавство: навч. посіб. К. : Професіонал, 2007. 400 с.

ВНУТРІШНЯ ЕВОЛЮЦІЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: ВІД ДИСЦИПЛІНАРНОСТІ І МІЖДИСЦИПЛІНАРНОСТІ ДО ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНОСТІ

Мурач Д. В.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Теліженко Л. В.

д. ф. н., доцент, доцент кафедри ФЮКП ННІ права

Сумського державного університету

Найбільш значимою наукою, з точки зору нормативізації людського суспільства, можна вважати юриспруденцію. Вплив її напряду стосується як суспільства в цілому, так

і окремо взятого її суб'єкта. Фактично, можна сказати, що юриспруденція формально закріплює «правила» життя людини та суспільства, вирішує, що є погано, а що ні. Тим самим, актуалізується питання щодо істинності вектору правової політики та правового впливу, наближення до якого так чи інакше пов'язане з розвитком науки.

Історично юриспруденція як самостійна галузь суспільствознавства виникла в Стародавньому Римі: наприкінці IV — початку III ст. до н. е. з'явився термін «юриспруденція», а до початку I століття до н. е. відбулося її оформлення як системи володіння навичками професійно-юридичної майстерності. Наприкінці середніх віків юриспруденція розвивається вже як зведена наукова *дисципліна*. Сама ж юридична наука — це система знань про об'єктивні властивості права і держави в їх поняттєво-юридичному розумінні та вираженні, про загальні та окремі закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права в їх структурній багатоманітності [1, с. 3]. Сьогодні предметом права є його норми, а юриспруденція займається врегулюванням відносин у суспільстві шляхом проведення конкретних операцій з нормами (зміни, створення тощо). Тобто, юриспруденція є наукою і водночас навчальною дисципліною, що має свій об'єкт вивчення, предметні межі тощо.

Кембріджський словник трактує юриспруденцію як вчення про право та принципи, на яких воно засновано [2]. Проте принципи, як відомо, ґрунтуються на розумінні сутності людини і суспільства, враховують закономірності їх розвитку, визначають нормативно-регулятивний характер права, надаючи йому значення загального правила поведінки. Будучи спрямованими на задоволення інтересів людини й суспільства, правові принципи витікають з політики, економіки, моралі, ідеології, соціального життя, а тому є історично мінливими, з філософською сутністю, що постійно доопрацьовується з урахуванням нових науково-теоретичних і практичних знань, стаючи певною формою суспільної свідомості. Та саме в цьому й полягає певна неувідповідненість між принципами права як універсальними, імперативними, загально значимими, об'єктивно необхідними та їх апіорною недосконалістю та неточністю в самих підвалинах права, зумовлених відсутністю довершених, всебічних знань про людину й суспільство. Ізольована як суб'єкт від природного світу традиційної європейської раціональності, сьогодні людина розуміється як єдина з ним суб'єкт-об'єктна єдність, що включена в усі справи суспільства і світу. Рано чи пізно це повинно позначитися й на праві.

Це означає, що юриспруденція, яка відноситься до класу соціальних наук (її об'єктом є світ суспільства), сьогодні не може бути чітко відмежованою від гуманітарних, природничих та технічних наук, між якими існує опосередкована людиною певна взаємодія. Як показують сучасні *міждисциплінарні дослідження*, саме на стику різних

наук проводяться плідні дослідження як фундаментального, так і прикладного характеру, що позначаються на всіх сферах суспільного життя. Наприклад, відкриття принципу нелінійного розвитку всіх складних систем, до числа яких належать людина, суспільство, держава тощо. Тим самим, еволюція юриспруденції в цілому та права зокрема постає закономірним процесом, вектор якого, відповідно до стану розвитку суспільства й науки, повинен спрямовуватися на все нові об'єктивні знання про людину і світ.

На нашу думку, сучасний етап розвитку юриспруденції повинен пов'язуватися з урахуванням результатів сучасних наукових міждисциплінарних досліджень під час виконання юридичних операцій, коли норми законодавства щодо конкретної сфери взаємовідносин запроваджуються та затверджуються з урахуванням міждисциплінарних знань про закономірності розвитку складних, нелінійних, людиномірних систем.

Наприклад, питання щодо юридичного закріплення статусу повнолітньої особи логічно закріплювати виходячи не з історичних традицій (які на сьогодні втратили свою актуальність), а з тих самих біологічних особливостей людини. У зазначеній ситуації ми говоримо про біологічні кореляти «зрілості», такі як, наприклад, розмір гіпокампу, адже він відповідає за контроль емоцій та критичне мислення, що вже породжує питання чи може визнаватися за повноправного громадянин, який в силу свого біологічного розвитку не може повноцінно прийняти рішення, а значить, і в певній мірі відповідати за свої вчинки. І якщо, можливо, повноліття і можна визнавати в 18, то такі права як право купувати алкогольну продукцію – ні. Адже, розвиток мозку та психіки людини, зазвичай, завершується не у 18 років, щоб можна було спокійно дозволити пригнічувати цей процес.

Наступним етапом, відповідно, є залучення *трансдисциплінарних досліджень*. Жаном Піаже було зроблено пропозицію обговорити «трансдисциплінарність у науці» як більш високий рівень досліджень, який слідує за міждисциплінарним етапом. «Після етапу міждисциплінарних досліджень, — писав він, слід очікувати більш високого етапу — трансдисциплінарного, який не обмежує міждисциплінарних відносин, розміщення цих відносин у глобальній системі, без жорстких меж між дисциплінами» [3]. Залучення трансдисциплінарного підходу в юриспруденцію буде стосуватися більш глобальних відносин: відносин між усіма людьми як одним цілим. Цей етап можна назвати щось на кшталт ідеологічного. Де всі дисципліни, відповівши на одне фундаментальне питання, будуть ідеологічно змінювати суспільство за рахунок сили права.

Таким чином, у нашій роботі ми дійшли висновку, що можливим логічним етапом становлення та розвитку юриспруденції буде залучення в її внутрішню методологію міждисциплінарного та, в майбутньому, трансдисциплінарного підходів і досліджень. Більш детальна наукова розробка цього питання є предметом для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків : Консум. 2001. 656 с.
2. Cambridge dictionary. Jurisprudence. Cambridge University Press 2021. URL: <https://bit.ly/3on0otc>.
3. Mokiy M., Mokiy V., Transdisciplinarity in Higher Education: Expert Ass Essments, Problem sand Practical Solutions. Современные проблемы науки и образования, 2014. Availableat SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2550155>.

БРОНЗОВІ КОТЛИ КОЧОВИКІВ РАННЬОЗАЛІЗНОЇ ДОБИ

Пономарьова К. О.

*Студентка I курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Король В. М.

*к. і. н., асистент кафедри історії ННІ права
Сумського державного університету*

Кочові народи, що перебували на території України, залишили після себе великий пласт матеріальної культури, яка несе в собі важливу інформацію про їхнє життя та побут. Значна кількість речей, що дійшла до нас, належить до категорії металевих виробів. Це не тільки прикраси із золота і срібла, а й широкий спектр зразків зброї, кінської зброї, різноманітних предметів побуту, зроблених із заліза, міді та бронзи. Серед них окрему увагу привертають такі надзвичайно цікаві витвори, як бронзові котли.

Окрім побутових функцій котли відігравали особливу роль у релігійному житті скіфів. Більшість дослідників схиляються до думки, що вони мали сакральне значення і використовувалися для жертвоприношень богам на різні свята або під час поховальних ритуалів. На підтвердження цього говорить також форма деяких знайдених артефактів, які мали досить великі розміри та різноманітні прикраси на кшталт орнаментациї та ручок у вигляді тварин [3]. У своїй праці Геродот описував, як у таких казанах варили м'ясо тварин, частина якого йшла на підношення вищим силам, а інша – вживалася в їжу [4, с. 193].

Основна маса казанів була виявлена в похованнях, і майже в усіх них, окрім одиничних випадків, були зафіксовані рештки тварин [1]. Наприклад, казан V ст. до н. е., який зберігається в Мелітопольському краєзнавчому музеї, зберігав у собі залишки кісток баранини, та був увесь змащений жиром. Скоріш за все, така їжа, покладена в курган, виконувала роль джерела харчування мерця в потойбічному світі [7].

До ще одного прикладу, який слугує підтвердженням культового значення казана, відносяться знахідки цих предметів у священних для скіфів місцях. Можливо, міфічний казан Аріанта, який згадував Геродот, також виконував роль важливого ритуального елементу в такому місці [4, с. 199]. На відміну від великих котлів, казанам малих форм не приписувались якісь особливі фантастичні характеристики, однак побутує думка, що в них скіфи могли викурювати наркотичні речовини [1].

На сьогоднішній день достеменно невідомо, з яких джерел скіфи добували собі матеріал для виплавки предметів з металу. Можливо, через їх брак до казанів відносилися бережливо. Про це свідчать знахідки з явними та неодноразовими слідами ремонту, а також те, що в більшості поховань знайдено посудини, які були не в дуже гарному стані вже за часи свого «життя». Певно ними до захоронення довго користувалися, вони містили дірки та були вкриті щільним шаром кіптяви. Тобто в могили намагалися класти ті екземпляри, які ставали не корисними в побуті.

Що ж до зовнішнього вигляду, то загалом всі скіфські казани мають схожу конструкцію. Їх форма була дуже зручна для кочовиків. Вони були пристосовані до довгих поїздок, в них легко кип'ятити воду та готувати їжу за умови дефіциту ресурсів для підтримки вогню. Структура казана дозволяла варити страви на сухій траві та навіть кістках тварин, тобто без використання великих обсягів палива. При потребі приготовлену їжу можна було переносити безпосередньо в посудині [3].

Хоч основна конструкція казанів (параболоїд на конусоподібній підставці) зберігалася довго, вони містили багато різних деталей. Найбільш помітною різницею був вигляд і розташування ручок казана [6]. Вони могли бути горизонтальними, вертикальними, іноді зустрічались випадки поєднання двох типів. Горизонтальні зазвичай не відрізнялися цікавістю форм, вони були звичайними, без будь-яких доповнень і прикрас [2]. Вертикальні навпаки дивують своєю різноманітністю, серед них можна зустріти багато одиниць з різною кількістю шипів, інколи зустрічаються також зооморфні ручки, наприклад, у вигляді оленів. Також поверхня деяких котлів прикрашена спіральними, хвилеподібними, лінійними орнаментами. Зустрічаються випадки з дуже незвичними зображеннями, такими як рельєфи якорів на казані, знайденому в Херсонській області [5]. Типовою рисою для посудини є наявність ніжки-підставки, яку, скоріш за все, прикопували в землю для збільшення стійкості.

Сарматські казани зовнішнім видом дуже схожі на скіфські й продовжують традицію їх виготовлення. В них також можна помітити вертикальні шиповані ручки та конусоподібну підставку.

Хімічний склад скіфо-сарматських котлів коливається в межах 18-24 елементів. Основою майже кожного казан є сплав міді та свинцю, у деяких випадках зустрічається частка олова. Також помітна різниця між пропорціями досліджуваних одиниць. У більшості переважаючим елементом залишається мідь, але є й казани де частка міді та свинцю майже однакова. Серед інших металів можна побачити домішки заліза, золота, срібла та ін. [3].

Отже, котли скіфського типу – це дуже цінне матеріальне джерело, яке дає нам уявлення про побут та культуру кочових народів. Завдяки дослідженням ми знаємо, що вони несли сакральне значення, були невід'ємною частиною життя скіфів і супроводжували їх від народження до смерті. Котли мали однотипну будову, але відрізнялися за художнім оздобленням. Основним матеріалом для їхнього виготовлення залишалася бронза.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ромашко О. В. Функціональне призначення металевих казанів у побуті й культовій практиці скіфських племен. *Гуманітарний журнал*. 2015. № 1-2. С. 103–114.
2. Ромашко О. В. Скіфські бронзові казани Північного Причорномор'я (з горизонтальними та вертикальними ручками). *Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті*. 2010. № 8. С. 415–421.
3. Черных Е. Н. Культуры кочевников в мегаструктуре Евразийского мира. Москва: Языки славянской культуры, 2013. 368 с.
4. Геродот. Історії в дев'яти книгах / пер. А. Білецького. Київ: Наукова думка, 1993. 576 с.
5. Гладкий М. В. Спадщина царя Аріанта. Київ: Мастер-принт, 2019. 224 с.
6. Металлические котлы ранних кочевников Жетысу : монография / ред.: Г. С. Джумабекова, Г. А. Базарбаева. Алматы: Институт археологии им. А. Х. Маргул., 2017. 282 с.
7. Казан скіфської доби (V ст. до н.е.). *Мелітопольський міський краєзнавчий музей*. URL: <http://melitopol-museum.zp.ua/photogallery/kazan-skifskoyi-doby-v-st-do-ne>.

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Івановська А. М.

*д. ю. н., доцент, професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права*

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

На сучасному етапі розвитку суспільства важливого значення набувають питання інституціоналізації політичних партій як важливого елемента політичної системи держави. Це передбачає різні варіанти правового регулювання головних аспектів створення та діяльності політичних партій, однак таке правове регулювання повинно здійснюватись у відповідності до конституції конкретної держави. Основні закони держав, як правило, містять спеціальні норми про політичні партії, зокрема, стосовно визнання ідеологічного та політичного багатоманіття, багатопартійності, заборони на встановлення певної ідеології як державної, заборони на створення та діяльність політичних партій, мета створення чи дії яких спрямовані на насильницьку зміну основ конституційного устрою, підрив безпеки держави та ін. Важливу роль у забезпеченні дотримання конституційних норм в діяльності політичних партій відіграють органи конституційного контролю. Повноваженнями щодо контролю за політичними партіями наділені органи конституційного контролю в багатьох європейських країнах (Албанія, Болгарія, Португалія, Польща, Румунія, Словаччина, ФРН, Чехія, та ін.). Такий контроль передбачає вирішення питань про конституційність створення політичних партій, їх функціонування, можливості їх заборони у зв'язку із наявністю загрози їх діяльності конституційним основам держави. Предметом перевірки органами конституційного контролю можуть бути статутні документи, законність назви партії, символіки, яка ними використовується, питання законності розпуску партії та ін.

Так, ст. 21 Основного Закону Німеччини, визнаючи можливість вільного утворення політичних партій і їх роль у сприянні формування політичної волі народу, встановлює вимогу до їх внутрішньої організації, яка повинна відповідати демократичним принципам. У зв'язку, з цим Основний Закон оголошує неконституційними ті партії, які за своєю метою або поведінкою своїх прихильників прагнуть завдати шкоди основам вільного демократичного ладу, або усунути його, або поставити під загрозу існування

Федеративної Республіки Німеччини. Вирішення питання про конституційність політичної партії законодавством відноситься до відання Федерального Конституційного Суду (ч. 2 ст. 21 Основного закону, п. 2 ст. 13 Закону про Федеральний Конституційний Суд) [6].

Подібним чином вирішується це питання і в законодавстві Португалії, де йому присвячені п. е ч. 2 ст. 223 Конституції і ст. 9 Закону про Конституційний Суд. Насамперед, Конституційний Суд правомочний вирішувати питання про відповідність закону і Конституції статутів політичних партій та їх об'єднань, назв, акронімів і символів партій, об'єднань і партійних фронтів, у тому числі й створених лише з виборчою метою, так само як і встановлення їх ідентичності і подібності з іншими партіями, об'єднаннями і фронтами. Конституційний Суд реєструє політичні партії в своєму реєстрі згідно із законом, всі зміни, що стосуються політичних партій, коаліцій та фронтів, оголошує і керує розпуском партій і партійних об'єднань [5].

Особливістю законодавства Португалії є виділення окремих повноважень Конституційного Суду щодо організацій з фашистською ідеологією. Згідно з нормами Закону, саме Конституційний Суд уповноважений встановлювати, що організація сповідує фашистську ідеологію, і відповідно вирішувати питання про розпуск такої партії (ст. 10 Закону) [5].

Конституція Республіки Польща (п. 4 ст. 188) надає Конституційному Трибуналу повноваження приймати рішення щодо відповідності Конституції цілей або діяльності політичних партій [2, с. 63]. З. Чешейко-Сохацький виділяє три форми конституційного контролю у сфері організації та діяльності політичних партій, який здійснюється Конституційним Трибуналом. Перша форма полягає у розгляді заяви про реєстрацію політичної партії. Відповідно до ч. 1 ст. 14 Закону «Про політичні партії» у випадку виникнення сумнівів про відповідність Конституції мети чи діяльності політичної партії, визначених у статуті або програмі, Окружний Суд Варшави призупиняє провадження й звертається до Конституційного Трибуналу із запитом про визначення відповідності Конституції мети або діяльності цієї партії. Якщо Конституційний Трибунал прийме рішення про невідповідність Конституції мети чи діяльності політичної партії, що бажає здійснити реєстрацію, Окружний Суд Варшави зобов'язаний відмовити такій партії у реєстрації. Як наслідок, рішення Окружного Суду напряму залежить від рішення Конституційного Трибуналу [8, с. 308].

Друга форма конституційного контролю в цій сфері пов'язана із внесенням змін до статуту уже зареєстрованої політичної партії. Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону «Про політичні партії», якщо політична партія вносить зміни до статуту, що суперечать ст. 8

вказаного закону, Окружний Суд Варшави може звернутися до Конституційного Трибуналу із запитом дослідити відповідність Конституції нової мети чи діяльності певної політичної партії. Якщо у першому випадку предметом звернення може бути як статут, так і програма партії, то в такому випадку предметом розгляду є винятково статут партії. Рішення Конституційного Трибуналу про невідповідність Конституції нової мети чи діяльності політичної партії тягне за собою виключення її з реєстраційного списку.

Третя форма контролю Конституційного Трибуналу за цілями та діяльністю політичних партій здійснюється в рамках ст. 56 Закону про Конституційний Трибунал та статей 42 – 44 Закону «Про політичні партії» щодо зареєстрованих партій. Ця процедура здійснюється, у випадку, коли у процесі функціонування зареєстрованої політичної партії виникають сумніви щодо відповідності її мети чи діяльності Конституції [8, с. 309].

Варто зазначити, що повноваження щодо конституційного контролю за діяльністю політичних партій є досить неоднозначним за своїм характером. В одних країнах воно може розглядатися як одна з гарантій свободи утворення й діяльності політичних партій (наприклад, у Словаччині, Чехії, де конституційні суди перевіряють конституційність рішень про розпуск або призупинення діяльності політичних партій, які винесені іншими державними органами). Так, у Словаччині Конституційний Суд приймає рішення про те, чи рішення про припинення чи призупинення діяльності політичної партії чи політичного руху відповідає конституційним та іншим законам (ст. 129 Конституції) [4]. В інших країнах, навпаки, мова йде про обмеження свобод об'єднань, про залучення до відповідальності політичних партій, які порушують конституцію. У цьому випадку до виняткової компетенції конституційного суду віднесене встановлення конституційності або антиконституційності політичної партії. Антиконституційність партії стає ознакою правопорушення і тягне її розпуск (Румунія).

Підстави відповідальності політичної партії визначаються конституцією, що встановлює певні обмеження свободи об'єднання (наприклад, ст. 21 Основного закону ФРН, ст. 37 Конституції Румунії). Коло суб'єктів, що володіють правом звернення до органу конституційного контролю, визначається законом про нього й досить обмежене (наприклад, у Німеччині – це Бундестаг, федеральний Уряд і уряди земель; у Румунії – голови палат Парламенту, що діють на основі рішень палат, і Уряд). Специфічну форму контролю за політичними партіями передбачає Конституція Словенії. Тут Конституційний Суд приймає рішення про неконституційність актів та діяльності політичних партій [3], тобто може скасовувати акти політичних партій, які суперечать Конституції.

Як бачимо, у країнах Європи коло повноважень органів конституційного контролю у сфері організації та діяльності політичних партій є досить широким. При цьому можна

погодитись із А. Селіванова, який зазначає, що можливість закріплення за органами конституційного контролю повноважень щодо вирішення справ про конституційність політичних партій є проблематичною для країн, у яких законодавство не визначає докладно вимоги щодо організаційної структури політичної партії, особливості прав та обов'язків їх членів, вирішення внутрішньопартійних спорів тощо. У таких країнах, на думку науковця, наділення органів конституційного контролю повноваженнями щодо визнання діяльності політичних партій неконституційною і питання їх розпуску може бути приводом для звинувачення органу конституційного контролю у надмірній заполітизованості [7, с. 245]. На нашу думку, це стосується і нашої держави, й інших держав пострадянського простору, в яких поки що відсутні усталені традиції демократичного функціонування суспільних та державних інститутів. У таких країнах конституційний контроль за діяльністю політичних партій здійснюється зазвичай у рамках конституційного нормоконтролю; і правові позиції, викладені в резолютивних і мотивувальних частинах рішень, є не лише керівництвом до усунення неконституційних положень, але й орієнтиром для подальшого вдосконалення поточного законодавства, його систематизації та оновлення статусу політичних партій на конституційній основі і відповідно до реалій суспільно-політичного життя. Хоча потрібно дивитись у перспективу, тому вважаємо, що за умови розроблення чітких механізмів розмежування політики і права в діяльності вітчизняного органу конституційного контролю, можливим є включення до переліку його повноважень контроль за конституційністю створення та функціонування політичних партій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон «Про Федеральний Конституційний Суд». *Офіційний Сайт Федерального Конституційного Суду Німеччини*. URL: <https://bit.ly/33SnWNk>.
2. Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). К. : Москаленко О.М., 2018. 82 с.
3. Конституція Республіки Словенія. *Офіційний сайт Конституційного Суду Республіки Словенія*. URL : <https://www.us-rs.si/pravna-podlaga/ustava/>.
4. Конституція Словацької Республіки від 1 вересня 1992 року. *Офіційний сайт Конституційного Суду Словацької Республіки*. URL: <https://www.ustavnysud.sk/ustava-slovenskej-republiky>.
5. Організація, функціонування та процес дії Конституційного Суду : Закон 28/82 від 15 листопада (Змінено Законом № 143/85 від 26 листопада Законом № 85/89 від 7 вересня Законом № 88 / 95, від 1 вересня, Законом № 13-А / 98 від 26 лютого та Органічними

законами № 1/2011, від 30 листопада 5/2015 від 10 квітня, Органічним законом п 11/2015 від 28 серпня та органічним законом № 1/2018 від 19 квітня). *Офіційний сайт Конституційного Суду Португальської Республіки*. URL: <https://bit.ly/3olCwpW>.

6. Основний Закон Федеративної Республіки Німеччина. *Офіційний Сайт Федерального Конституційного Суду Німеччини*. URL: <https://bit.ly/3onJPxj>.

7. Селіванов А. О. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні : актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя. К. : Логос, 2010. 276 с.

8. Czeszejko-Sochacki Z. Trybunał Konstytucyjny PRL. Warszawa : Książka i Wiedza, 1986. 232 s.

КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОЦЕС У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Позняк Т. А.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Стогова О. В.

*к. п. н., доцент, доцент кафедри ФЮКП ННІ права
Сумського державного університету*

Згідно ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування» визначено що, місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1].

Місцеве самоврядування представляє собою безпосередній вираз влади народу і є основою будь-якої демократичної держави.

Комунікація є ефективним інструментом управління для розробки та реалізації необхідних заходів для досягнення цілей у суспільстві. Тому комунікативні заходи повинні застосовуватися стратегічно, бути продуманими, систематичними, регулярними та належним чином контролюватися. Стратегічне спілкування - це зв'язок між правильним повідомленням (повідомленням) та відповідною цільовою групою у відповідний спосіб.

У процесі планування та реалізації комунікаційної стратегії необхідно враховувати нормативні акти, які регулюють правову реалізацію запланованих змін. Для органів місцевого самоврядування основними законами у цій галузі є: Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про інформацію»,

Закон України «Про доступ до публічної інформації». На місцевому рівні питання інформаційної політики можуть регулюватися різними видами документів, зокрема: Статутом ОТГ, Регламентом Ради, Виконавчим комітетом, Окремими рішеннями Ради, її виконавчим комітетом, рішеннями мера. Крім того, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування видають нормативні акти. Ради та їх виконавчі комітети приймають рішення, а мери міст видають розпорядження. Етапи створення та тривалість офіційних актів місцевого самоврядування, від їх прийняття до скасування, є інформаційна складова [1].

Опис комунікативного процесу в органах місцевого самоврядування може бути виражений у міждисциплінарних напрямках, що знайшло своє відображення в інтегративних наукових дисциплінах (психолінгвістика, соціопсихологи, соціолінгвістика, соціокомунікація та ін.) Та прикладних дисциплінах (соціальна робота, муніципальне управління, політичне планування, психологія територіального розвитку тощо) [2, с.14].

Відносини місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у спільній власності існуючих територіальних громад, базуються на їх підпорядкуванні, підзвітності та контролі над органами місцевого самоврядування.

Проблема ефективного спілкування в місцевій місцевості з точки зору функціонування державного механізму, зокрема місцева влада, автономний уряд та його службовці, характеризується кількома важливими ресурси, які можуть суттєво вплинути на поліпшення комунікативного потенціалу та вибір комунікаційних стратегій.

По-перше, це приближення в спілкуванні представників влади, тобто місцевого самоврядування до територіальної громади - не тільки в географічному плані, але також у плані прийняття та реалізації управлінських рішень.

По-друге, солідарні взаємовідносини і взаємозалежність членів територіальних громад та органів місцевого самоврядування, яка знайшла відображення в юридичній та політичній практиках українського суспільства.

Важливість спілкування у сфері державного управління та місцевого самоврядування також підтверджується його комунікаційними засобами, що він є надійним та стабільним постачальником цінної інформації, яка потім використовується безпосередньо в процесі управління. Як зауважила психолог Т. В. Поленова, «важливою функцією спілкування є отримання інформації, нової та цікавої інформації» [3, с. 156].

На жаль, зараз існує така ситуація, коли комунікація між органами місцевого самоврядування та громадськістю не налагоджена належним чином, що призводить до того, що громадяни не довіряють владі.

Серед основних причин такої недовіри, цілком можна виділити такі три:

1. Технічні причини. Виникнення такої точки зору пов'язано з відсутністю фахівців зі зв'язків з громадськістю, тому вони не можуть пояснити громадянам свої мотиви, не давати їм уявлення про свої дії над якими вони працюють.

2. Культурні та історичні причини, які завжди, вимагають від нашого суспільства конфронтації між людьми та владою.

3. Причини недостатнього фінансування, відсутність необхідної матеріально-технічної бази та обмежені ресурси.

Але, при цьому громадяни зовсім забувають про те, що не реалізація та обмеження їх прав на участь у місцевому самоврядуванні забороняється згідно ЗУ «Про місцеве самоврядування» [1].

Вищезазначені проблеми необхідні для вирішення за допомогою використання та реалізації місцевих органів таким чином:

1. Встановлення, підтримка та розширення контактів з громадянами та організаціями;
2. Інформування громадськості про рішення які приймаються;
3. Вивчення та аналіз громадської думки;
4. Аналіз реакції громадськості на дії місцевого самоврядування.

У пошуках адекватних моделей комунікаційного процесу також важливо пам'ятати основні вимоги бездоганних моделей спілкування, створених Deutsche K. в 1996р. Вони систематизують поняття, спрощують та пояснюють процеси та прогнозують гарні результати.

Інформація стає продуктивною силою лише тоді, коли вона включена в комунікацію, та є продуктом для комунікації, тоді вона набуває соціального значення і тоді має сенс застосовуватись у державному управлінні або місцевому самоврядуванні. І головна проблема, яку потрібно вирішити, - це надання цілеспрямованого характеру інформаційній підтримці (підтримці) управлінської діяльності. Серед перспективних напрямів розвитку та вдосконалення інформаційного забезпечення комунікаційного процесу в муніципалітетах є використання організаційних, інтелектуальних та інших ресурсів від неурядових організацій.

Важливо бути готовим комунікувати будь-яку кризу чи проблему. Місцева влада повинна правильно, своєчасно та систематично комунікувати, діяти швидко, щоб вирішити ситуацію, яка породила кризу. Місцева влада завжди повинна відповідати правдиво і законно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст.170.
2. Мерманн Э. Коммуникация и коммуникабельность. Практические рекомендации для открытой коммуникации: / Пер. с нем. Е. И. Высочина. Харьков : Изд-во «Гуманитарный Центр», 2007. 296 с.
3. Поленова Т. П. Школа эффективного общения: коммуникативные техники, которые всегда работают: Изд. 2-е. Ростов н/Д : Феникс, 2009. 252 с.

ВИДИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ

Рябченко Т. О.

*к. ю. н., старший викладач кафедри ФЮКП ННІ права
Сумського державного університету*

Конституція України, гарантуючи можливість реалізації Українським народом владних повноважень на референдумі, не містить самостійного положення про види всеукраїнського референдуму. Разом із тим нормативний зміст розділу III та розділу XIII Конституції України дозволяє зробити висновок про можливість проведення різних за предметом, суб'єктами ініціювання, призначення (проголошення), юридичними наслідками видів всеукраїнського референдуму.

Зокрема, Конституція України розмежовує всеукраїнські референдуми за предметом голосування: конституційний всеукраїнський референдум (стаття 156); всеукраїнський референдум про зміну території України (стаття 73); всеукраїнський референдум з інших питань, які не суперечать статті 74 Конституції України, а також за суб'єктами ініціювання, призначення та проголошення: всеукраїнський референдум за народною ініціативою (стаття 72); всеукраїнський референдум, призначений Верховною Радою України (частина перша статті 72, пункт 2 частини першої статті 85) та всеукраїнський референдум, призначений або проголошений Президентом України (частина перша статті 72, пункт 6 частини першої статті 106) [1].

Норми конституційного регулювання всеукраїнського референдуму деталізуються у положеннях Закону України «Про всеукраїнський референдум» 2021 р. (далі – Закон) [2]. Нагадаємо, що 11 квітня 2021 р. Закон України «Про всеукраїнський референдум» № 1135-IX від 26 січня 2021 р. набрав чинності.

Найважливішим критерієм класифікації всеукраїнського референдуму Закон визначає його предмет. Аналіз статті 3 розглядуваного Закону дає можливість виокремити

такі види всеукраїнського референдуму за предметом, як: конституційний референдум (внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України), всеукраїнський референдум щодо зміни території України, всеукраїнський референдум щодо питання загальнодержавного значення, всеукраїнський референдум щодо втрати чинності законом України або окремими його положеннями (скасувальний законодавчий референдум).

Процедура всеукраїнського референдуму щодо конституційних змін, що передбачають зміну розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум», розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», включає три основні етапи: перший – Верховна Рада України ухвалює законопроект про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України, другий – Президент України видає указ про призначення всеукраїнського референдуму в останню неділю 60-денного строку з дня опублікування указу; третій – голосування виборців на дільниці з всеукраїнського референдуму; Закон вважається затвердженим, якщо за це проголосували більше половини виборців, які взяли участь у голосуванні (частина сьома статті 117 Закону) [2].

Акцентуємо увагу на тому, що після ухвалення парламентом певного нормативно-правового акта чи проекту акта може бути проведений щодо цього акта референдум, правові наслідки якого матимуть установчий, легітимізуючий (затверджувальний), відхиляючий чи скасовуючий характер.

На всеукраїнському референдумі, що призначається Президентом України, затверджується законопроект про внесення змін до розділу I, III, XIII Конституції України, який подається до Верховної Ради України Президентом України або не менше ніж двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України та повинен бути прийнятим не менше ніж двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України. У цьому разі акт всеукраїнського референдуму має легітимізуючий характер, надає належної юридичної сили закону України про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України. Правові наслідки конституційного референдуму визначені статтею 120 Закону, а саме: зміна Конституції України відповідно до затвердженого на всеукраїнському референдумі Закону через десять днів із дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим Законом, але не раніше дня його офіційного опублікування [2].

Процедура всеукраїнського референдуму щодо зміни території України передбачає такі основні етапи: перший – Верховна Рада України ухвалює закон про ратифікацію міжнародного договору щодо зміни території України, другий – у разі підписання Президентом України відповідного закону Верховна Рада України приймає постанову про призначення всеукраїнського референдуму в останню неділю 60-денного строку з дня

опублікування постанови; третій – голосування виборців на дільниці з всеукраїнського референдуму; Закон вважається затвердженим, якщо за це проголосували більше половини виборців, які взяли участь у голосуванні (частина сьома статті 117 Закону). Затверджений на всеукраїнському референдумі закон України про ратифікацію міжнародного договору, що передбачає зміну території України, набирає чинності через десять днів із дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його офіційного опублікування (стаття 120 Закону) [2].

Відповідно до частини другої статті 72 Конституції України всеукраїнський референдум, у тому числі й референдум, що забезпечує реалізацію права народу скасовувати нормативно-правові акти з найважливіших для суспільства питань, проголошується за народною ініціативою на вимогу не менше ніж трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менше ніж у двох третинах областей і не менше ніж по сто тисяч підписів у кожній області [1]. Наведена конституційна норма «встановлює первинну і принципово важливу правову основу для проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою. Цей референдум може бути проведений відповідно до чинного законодавства» (абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 березня 2000 р. № 3-рп) [3].

Закон України «Про всеукраїнський референдум» 2021 р. передбачає можливість винесення питання загальнодержавного значення, а також питання про втрату чинності законом або окремими його положеннями на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

Питанням загальнодержавного значення, за визначенням законодавця, є питання, вирішення якого впливає на долю всього Українського народу та має загальносуспільний інтерес (частина п'ята статті 19 Закону) [2]. Процедура всеукраїнського референдуму щодо питання загальнодержавного значення передбачає такі основні етапи: перший – не менше ніж триста виборців на зборах громадян України утворюють ініціативну групу всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, що складається не менше ніж із шістдесяти виборців; другий – ініціативна група протягом дев'яноста днів із дня отримання свідоцтва про реєстрацію збирає 3 мільйони підписів не менше ніж у двох третинах областей і не менше ніж по 100 тисяч підписів у кожній області на підтримку проведення референдуму; третій – Президент України не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після отримання рішення Центральної виборчої комісії про підсумки збирання підписів громадян України під ініціативою про проведення всеукраїнського референдуму видає указ про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою в

останню неділю 60-денного строку з дня опублікування указу; четвертий – голосування виборців на дільниці з всеукраїнського референдуму; питання загальнодержавного значення, винесене на всеукраїнський референдум, вважається підтриманим, якщо за це проголосували більше половини виборців, які взяли участь у голосуванні (частина сьома статті 117 Закону) [2].

Згідно з частиною четвертою статті 122 Закону питання загальнодержавного значення, підтримане за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою виборцями, є обов'язковим для виконання відповідними органами державної влади, їх посадовими особами [2]. Зазначене свідчить, що досліджуваний різновид всеукраїнського референдуму фактично має консультативний характер.

Принциповою новелою Закону України «Про всеукраїнський референдум» 2021 р. вважаємо запровадження законодавчого референдуму з метою скасування закону або його окремих положень. Як відомо, скасувальний референдум передбачає відхилення громадянами вже прийнятого нормативно-правового акта, що набрав чинності. Такий референдум має повністю заперечувальний характер, його наслідком є скасування відповідного акта.

Президент України проголошує всеукраїнський референдум про втрату чинності законом або окремими його положеннями, якщо його ініційовано з додержанням визначених Конституцією вимог щодо організації та проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Закон передбачає, що прийнятий на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою закон України про визнання таким, що втратив чинність, закону України або окремих положень закону України набирає чинності через десять днів із дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його офіційного опублікування. Закон України або окремі його положення, що втратили чинність за результатами всеукраїнського референдуму, не можуть бути прийняті Верховною Радою України у тій самій редакції протягом трьох років із дня втрати ними чинності. Водночас питання всеукраїнського референдуму про втрату чинності законом України або окремими його положеннями, не підтримане виборцями, може бути повторно винесено на всенародне голосування не раніше ніж через рік із дня офіційного оголошення результатів референдуму (стаття 122) [2].

Зауважимо, що положення Закону, які унормовують питання організації та проведення скасувального законодавчого референдуму, набирають чинності з дня набрання чинності законом про народну законодавчу ініціативу, але не пізніше 1 січня 2022 року.

Актуальність і своєчасність законодавчого врегулювання інституту всеукраїнського референдуму обумовлена потребами розвитку України як демократичної, правової держави, що у свою чергу опосередковує необхідність забезпечення повноцінної участі народу в управлінні державними справами. Механізм реалізації права народу на здійснення управління державними справами може бути різним. Одним із визначальних і, можливо, найскладніших способів реалізації права Українського народу на здійснення влади в державі є прийняття ним найважливіших для суспільства та держави рішень і нормативно-правових актів на референдумі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 01.01.2020 / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.05.2021).
2. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26.01.2021 р. № 1135-IX : станом на 26.01.2021 / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text> (дата звернення: 08.05.2021).
3. Рішення Конституційного Суду України від 27 березня 2000 р. № 3-рп/2000 (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-00#Text> (дата звернення: 08.05.2021).

ВИКОНАВЧА ВЛАДА ЯК ГІЛКА ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ

Рябовол Л. Т.

*д. п. н., професор, професор кафедри державно-правових дисциплін та
адміністративного права*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира
Винниченка*

Виконавча влада – самостійна гілка державної влади, функціональне призначення якої полягає у виконанні законів і, яка врівноважена з іншими гілками засобами парламентського, президентського та судового контролю. Термін «виконавча влада» найбільш повно відображає основний зміст і спрямування діяльності цієї гілки – виконання законів та інших нормативно-правових актів, вважає О. Бабич, і продовжує, що призначення виконавчої влади полягає в реалізації управлінської організаційної діяльності, спрямованої на виконання правових актів, прийнятих безпосередньо народом

або його представницькими органами. Саме у цьому сутність діяльності виконавчої влади, цим зумовлюється характер та обсяг повноважень [2, с. 303].

В науковій юридичній літературі пропонуються різні підходи до визначення поняття виконавчої влади: незалежна і самостійна гілка державної влади, яка має універсальний, предметний, організуючий характер, представлена системою державних органів виконавчої влади, наділених державно-владними повноваженнями, головне призначення якої полягає у виконанні законів та їх реалізації за допомогою певних методів, передбачених законодавством (Н. Горшкова); державна влада, що передбачає наявність особливих ланок державного апарату, діяльність яких спрямована на реалізацію загальних норм, установлених суб'єктами законодавчої (представницької) влади з метою регулювання різних сторін суспільного життя (І. Полянський); гілка державної влади, представлена системою органів, які здійснюють державне управління справами суспільства, забезпечуючи його розвиток на основі законодавства та самостійної реалізації державно-владних повноважень виконавчо-розпорядчого характеру (І. Бачило).

На думку деяких дослідників цієї проблематики, поняття «виконавча влада» повністю не розкриває природу та роль цієї гілки державної влади. Так, О. Хоменко вважає, що воно обмежує роль цієї гілки державної влади суто виконанням законів, прийнятих парламентом, натомість, виконавча влада – багатоаспектне явище [9, с. 84]. Очевидно тому, в юриспруденції зарубіжних країн цю гілку влади позначають не як «виконавчу», а як «публічну влада» або «адміністративні органи».

Так чи інакше, у найбільш загальному розумінні, призначення виконавчої влади – реалізація правових актів держави, що, однак, не зводиться лише до виконання законів. В. Марченко пояснює це тим, що: у зв'язку з необхідністю забезпечити реалізацію законодавчих положень виконавчій гілці влади необхідно вирішувати безліч поточних питань щодо забезпечення життєдіяльності суспільства та держави в різноманітних сферах життя. Компетенцією цієї влади охоплюються практично всі сфери життя – економіка, освіта, наука, культура, охорона здоров'я, соціальний захист, національна безпека, громадський порядок, оборона та зовнішні зносини; виконавча влада має низку повноважень, які ні прямо, ні опосередковано не пов'язані із завданням виконання законів, прийнятих парламентом або народом, про що свідчить вся історія розвитку конституційного права країн Європи [6, с. 17]. Таким чином, призначення виконавчої влади не можна зводити суто до виконання законів, адже, здійснення державного управління, планування та контроль соціального, економічного, інформаційного розвитку держави має творчий характер. Наразі, роль, що відіграє виконавча влада є значно ширшою.

Переважно політико-правову категорію «виконавча влада», її властивості, функції, компетенції та повноваження розглядають у контексті теорії поділу державної влади. Теоретичною основою визначення правової сутності та функціональної природи конституційно-правового інституту виконавчої влади, на думку С. Чукурлія, є також теорія народного суверенітету. За визначенням згаданого вченого, виконавча влада – відносно самостійна форма єдиної державної влади з притаманними лише їй функціями та повноваженнями, які у сукупності утворюють компетенцію, що здійснюється системою органів виконавчої влади та іншими суб'єктами виконавчої влади на підставі визначеного правового механізму реалізації законів та інших нормативно-правових актів за допомогою державного управління з метою реалізації прав та свобод людини і громадянина [10, с. 18].

Визначимо властивості виконавчої влади. ще раз маємо констатувати, що виконавча влада є різновидом / гілкою державної влади. Саме такий підхід до розуміння її статусу закріплений на рівні Конституції України, відповідно до ч. 1 ст. 6 якої, державна влада в Україні поділяється на законодавчу, виконавчу та судову [6]. Передусім слід вказати, що виконавча влада є самостійною гілкою державної влади, яка відіграє специфічну роль у забезпеченні функціонування державного механізму та постійно взаємодіє з іншими гілками державної влади, зокрема, перебуває під їх контролем. Водночас, вона є незалежною від інших владних гілок у здійсненні спеціальних, встановлених законодавством, повноважень.

Суттєва ознака виконавчої влади – її завдання. Одним з основних завдань наразі є реалізація нормативно-правових актів, проте, як вже зазначалося, призначення виконавчої гілки влади не можна зводити лише до вказаного завдання. У даному контексті на увагу заслуговує думка Ж. Веделя, котрий наголошує, що, навіть, саме розуміння виконання законів є значно ширшим, ніж це здається на перший погляд, у зв'язку з чим, на виконавчу владу покладаються такі різноманітні обов'язки, як: опублікування законів та контроль за їх виконанням; застосування примусу для забезпечення їх виконання; виконання законів шляхом здійснення завдань, що покладаються безпосередньо на уряд; виконання закону в найбільш широкому значенні, що полягає в забезпеченні умов, необхідних для підтримання публічного порядку та функціонування публічних служб [3, с. 27-28].

Поряд із функцією реалізації законів, виконавча влада має досить широкі повноваження щодо власного нормотворення – діяльності зі встановлення правил поведінки за допомогою нормативних актів, що є обов'язковими для учасників суспільних відносин. Так, органи виконавчої влади у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності

приймають управлінські рішення у формі правових актів, які в державно-правовій доктрині називаються регламентарними, оскільки ними регламентуються та регулюються різні сфери суспільних відносин, організації та здійснення державного управління [10, с. 19].

А. Колодій вказує на такі завдання виконавчої влади, як: втілення вираженої в законах суспільної волі; розробка та реалізація програм розвитку суспільства; забезпечення дотримання законодавчих норм; нормотворча діяльність; організація, здійснення й управління внутрішніми та зовнішніми справами в державі; управління діяльністю органів і установ, що забезпечують повсякденну життєдіяльність людей і соціальних осередків; забезпечення громадського порядку, стабільності та безпеки в суспільстві; управління галузями народного господарства; захист прав та свобод людини і громадянина [7, с. 19].

Виконавча влада має найбільший людський, матеріальний та фінансово-економічний потенціал. В Україні вона не тільки деталізує закони шляхом виконавчо-розпорядчої діяльності та прийняття підзаконних документів, акцентує С. Стеценко, але здійснює широкі контрольні повноваження, управління державним майном, антимонопольну діяльність тощо. Безпосередньо виконання законів, на переконання згаданого науковця, не є домінуючим серед завдань виконавчої влади, з чого виходить традиційне розуміння призначення виконавчої влади. Наразі ключовою ідеєю, реальним суспільним призначенням виконавчої влади та метою її діяльності є забезпечення реалізації прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, а також їх захист. Саме для цього існує держава, влада, поділ останньої за функціональним призначенням на гілки. Саме цей напрям має стати пріоритетним у діяльності виконавчої влади. Вчений пояснює це зокрема тим, що виконавча влада є найбільш наближеною до людини, отже, її роль є визначальною у процесі втілення в життя «людиноцентристської» ідеології діяльності держави [8, с. 69].

Не можна залишити поза увагою управлінський зміст виконавчої влади – діяльність з управління державою та суспільством, яка підлягає контролю з боку інших гілок влади та здійснюється в особливих формах і в межах встановленої законом компетенції. Ця ознака логічно впливає з попередньої, вважає О. Бабиц, оскільки характер виконавчої влади, зумовлений її об'єктивним призначенням – виконанням законів та інших правових актів, підтверджує єдність цієї гілки влади з державним управлінням, з управлінською діяльністю держави. При цьому виконавча влада здійснюється у специфічних формах та за допомогою специфічних методів, що використовуються для досягнення її цілей і з часом стають все більш різноманітними та гнучкими, а саме: стимулювання, підтримка,

створення сприятливих умов для всіх видів діяльності, заборона, надання пільг та підсилення обтяжень, сприяння добросовісній конкуренції тощо. Основними елементами діяльності органів виконавчої влади стають інформування, прогнозування, програмування, створення інфраструктури і регіональна політика, контроль, нагляд [2, с. 307]. В. Авер'янов також підкреслює, що характер виконавчої влади зумовлюється її об'єктивним призначенням та відображає її органічну єдність зі змістом управлінської діяльності держави, відтак, виявлення органічного зв'язку виконавчої влади та державного управління – одна з вихідних передумов правильного розуміння власне виконавчої влади [1, с. 32].

До особливостей статусу органів виконавчої влади, слід віднести і те, що вони можуть використовувати примус для здійснення своїх повноважень. Слід, однак, зазначити, що застосовувати такі заходи можуть не всі органи виконавчої влади, а лише ті, які уповноважені на це законодавством (інспекції, воєнізовані правоохоронні формування – поліція, служба безпеки, прикордонні та внутрішні війська тощо) у встановлених випадках у визначеному порядку, вказує І. Дахова [4, с. 119]. Саме можливість застосування легального примусу, як ознака виконавчої влади, підкреслює її організаційний та виконавчо-розпорядчий (забезпечувальний, владно-примусовий) характер.

Ще однією визначальною рисою виконавчої влади є її специфічний суб'єктний склад, представлений системою органів різних рівнів, правовий статус яких визначений законом, і за допомогою яких ця гілка влади реалізовує властиві їй функції. Відповідні органи наділені владними повноваженнями з метою створення умов для нормального функціонування суспільства, а їх система будується за ієрархічним принципом.

Властивістю виконавчої влади є також універсальність та єдність, що означає її постійне та повсюдне провадження на всій території держави. Не можна не погодитись із О. Бабич у тому, що складно уявити собі державу, в якій виконавча влада здійснюється періодами чи на обмеженій території. Цим виконавча влада відрізняється від законодавчої та судової влади, що можуть діяти періодично (парламенти – під час сесій, суди – за наявності злочинів, майнових конфліктів тощо). Натомість, виконавча влада функціонує постійно та її здійснення не може припинятися ні на один день [2, с. 308].

Специфіка виконавчої влади і в тому, що її компетенції поширюються на всі сфери – соціальну, економічну, бюджетно-фінансову, культурну, наукову, освітню, а також на сфери оборони, національної безпеки, зовнішніх відносин тощо. Відтак, не можна не погодитися із О. Хоменко у тому, що виконавча влада є масштабним та значним інститутом політичної системи суспільства, діяльність якої безпосередньо пов'язана з

повсякденним життям громадян. Вона не тільки втілює в життя політичні рішення, а часто ще ініціює та організовує їх ухвалення, набуваючи домінантної ролі в бутті соціуму [9, с. 84].

Отже, виконавча влада – різновид державної влади, її самостійна, незалежна гілка, що відіграє специфічну роль у забезпеченні функціонування державного механізму. Одним з її основних завдань є реалізація нормативно-правових актів. Досить широкими є її повноваження щодо власного нормотворення. Її актуальне суспільне призначення і мета – забезпечення і захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авер'янов В. Б. Організація виконавчої влади: необхідність усунення внутрішніх суперечностей. *Право України*. 2009. № 5. С. 30–35.
2. Бабиш О. М. Виконавча влада та її місце в системі державної влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 50. С. 302–309.
3. Ведель Ж. Административное право Франции / Пер. с фр. М.: Прогресс, 1973. 326 с.
4. Дахова І. І. Конституційно-правовий статус уряду в зарубіжних країнах. Х.: Фінн, 2008. 287 с.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 30.09.2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ВР> (дата звернення: 05.05.2021)
6. Марченко В. В. Конституційно-правовий статус уряду в країнах ЄС (на прикладі Франції, ФРН, Іспанії) : дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2008. 20 с.
7. Основи демократії: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / За заг. ред. А. М. Колодія. К. : Ай Бі, 2004. 220 с.
8. Стеценко С. Г. Виконавча влада та роль Конституції України в організації її діяльності. *Юридична наука і практика*. 2014. № 2. С. 67-72.
9. Хоменко О. В. Виконавча влада: соціально-правова природа, особливості : дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2005. 275 с.
10. Чикурлій С. О. Конституційно-правовий статус органів виконавчої влади України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. 22 с.

НОВЕЛИ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ РЕФЕРЕНДУМ»

Шейн Д. С.

*Студент I курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Рябченко Т. О.

*к. ю. н., старший викладач кафедри ФЮКП ННІ права
Сумського державного університету*

З огляду на основоположну, фундаментальну роль конституційного права в системі національного права України досить часто у наукових працях порушуються питання дискусійно-полемічного характеру щодо сутності демократії та форм народного волевиявлення. Це насамперед пов'язано з тим, що Конституція України, що є актом установчої влади народу, визначає статус органів державної влади та органів місцевого самоврядування, гарантії прав людини й непорушних свобод, а також утворює керівні засади реалізації волі народу. Тобто, Конституція як акт найвищої юридичної сили акумулює в собі положення щодо головних інституціональних одиниць, котрі здійснюють державну владу, втілюють її механізм та функціонування, в тому числі й ідеали існування та розвитку громадянського суспільства. Через це сутність імплементації та розширення механізмів участі громадян у державному управлінні є актуальним фрагментом сучасної державно-правової визначеності.

11 квітня 2021 року набув чинності новий Закон України «Про всеукраїнський референдум» (далі – Закон), що став альтернативою законодавчого акту з аналогічною назвою, визнаного неконституційним на підставі Рішення Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018 [1]. Отже, фактично три роки у вітчизняній правовій системі не існувало нормативних засад, які б конкретизували відповідні положення Конституції України й унормовували порядок організації та проведення референдуму на загальнодержавному рівні.

У межах екстраполярного зіставлення першочергово звернемо увагу на структурні зміни, запропоновані законодавцем у новому документі. Попередній закон про всеукраїнський референдум складався з XIII розділів, що вміщували 108 статей [2], у той час як чинний на сьогодні акт містить тотожну кількість розділів (XIII), але зі значно розширеним переліком ключових положень (охоплює 133 статті) [3], при чому лівова частка формулювань назв розділів зазнали трансформацій під впливом рекомендацій Венеційської комісії та практичного досвіду референдумів деяких європейських держав. Наприклад, трактування розділу V «Списки учасників Всеукраїнського референдуму» було спрощено до «Списки виборців», розділ VII перейменовано на «Гарантії діяльності суб'єктів процесу всеукраїнського референдуму, міжнародних спостерігачів», а замість

дефініції «Агітація референдуму» розділу VIII законодавець обрав варіант «Інформаційне забезпечення всеукраїнського референдуму» тощо.

Було повністю переосмислено сутність предмету всеукраїнського референдуму. Зокрема, наразі в якості предмету можуть виступати питання: про затвердження закону про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України; загальнодержавного значення; про зміну території України; про втрату чинності законом України або окремими його положеннями. Відсутній понятійний апарат, що раніше застосовувався щодо видів референдумів (конституційний, ратифікаційний, законодавчий, загальний). Натомість Закон містить чітке коло питань, що в жодному разі не виносяться на всенародне голосування. Зокрема, не можуть бути предметом всеукраїнського референдуму питання, що суперечать положенням Конституції України, загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права, закріпленим насамперед Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, протоколами до неї; питання, що скасовують чи обмежують конституційні права та свободи людини і громадянина, гарантії їх реалізації; а також ті, що бодай якимось чином спрямовані на ліквідацію незалежності України, порушення державного суверенітету, територіальної цілісності України, створення загрози національній безпеці України, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі; питання щодо податків, бюджету або амністії [3].

З огляду на пертурбації розуміння предмету всеукраїнського референдуму принагідно ствердити, що слушною новацією є принципове уточнення, що на один референдум виносяться винятково одне питання. Така моно концепція слугує новою характерною рисою сучасного бачення референдуму.

Статтю 5 досліджуваного Закону, що визначає основні принципи проведення всеукраїнського референдуму, було доповнено твердженням про важливість публічності та відкритості процесу його організації та проведення. До того ж у статті 14 конкретизується, що повноваження щодо забезпечення публічності й відкритості покладається на Центральну виборчу комісію, а інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації та інформаційні агентства здійснюють доведення до відома громадськості інформації про перебіг процесу референдуму.

Що стосується ініціативи референдуму, то в цьому спектрі нововведенням стало виключення народу з потенційних суб'єктів призначення референдуму. Тим самим було звужено положення щодо всеукраїнського референдуму за народною ініціативою: особливості проголошення виокремлено в інші статті, а єдиною основною вимогою

залишається конституційний критерій про наявність підписів не менше ніж 3 мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення всеукраїнського референдуму зібрано не менше ніж у двох третинах областей і не менше ніж по 100 тисяч підписів у кожній області [4].

У статті 20 Закону деталізоване пояснення обмежень, що можуть перешкоджати проголошенню всеукраїнського референдуму. У випадках, коли в межах суверенітету України діє особливий правовий режим воєнного або надзвичайного стану на законних для цього підставах, процес референдуму має два варіанти подальшого шляху розвитку: тимчасове призупинення (припинення з дня набрання чинності указу Президента про введення такого стану – в такому разі процес референдуму умовно анулюється, а повторна його організація можлива лише через 30 днів із моменту припинення чи скасування воєнного або надзвичайного стану), заборона (якщо процедура всеукраїнського референдуму ще не була розпочата у відповідності з основними положеннями цього Закону).

Деякі перетворення можна простежити у системі комісій із всеукраїнського референдуму. Комісії – це базова ланка у плані здійснення підготовки та проведення референдуму, їх перелік було поповнено створенням дільничних комісій із електронного голосування. Таким чином, новий нормативно-правовий акт попри те, що електронне голосування на сьогодні не набуло правового забезпечення у вітчизняному законодавстві, передбачає таку варіацію здійснення виборцями права голосу на всеукраїнському референдумі.

Отже, зважаючи на зазначені відмінності, можемо констатувати, що Закону «Про всеукраїнський референдум» 2021 р. притаманна більшість атрибутки, що була характерна для Закону 2012 р. Попередні прорахунки та проведений експертним середовищем аналіз його положень сприяв удосконаленню змісту Закону, проте в цілому сутність і мета розглядуваного акту відповідають потребам народовладдя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018 у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум» : Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-18#n60> (дата звернення: 09.05.2021).

2. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 06.11.2012 № 5475-VI (визнаний неконституційним). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5475-17#Text> (дата звернення: 09.05.2021).
3. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26.01.2021 № 1135-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text> (дата звернення: 09.05.2021).
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 01.01.2020 / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.05.2021).

МОЛОДІЖНА РАДА ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Кузіна І. В.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Стогова О. В.

*к. п. н., доцент, доцент кафедри ФЮКП ННІ права
Сумського державного університету*

У сучасній літературі, як науковій, так і публіцистичній несталим є використання терміну «молодіжна політика». Досить часто цей термін вживається як тотожний терміну «державна молодіжна політика». Однак слід зазначити, близькість змісту цих соціальних явищ ще не дає підстав для їх ототожнення.

Специфіка сучасних державотворчих процесів відводить для держави роль координатора щодо молодіжної політики, яку реалізують все її суб'єкти. Підтвердженням особливої ролі держави є нормативне визначення державної молодіжної політики як системної діяльності держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій та судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу, як у власних інтересах, так і в інтересах України.

Виходячи з принципу суб'єктності, І. Ільїнський виділяє два види молодіжної політики: державну молодіжну політику і громадську молодіжну політику. Головним суб'єктом, який реалізовує державну молодіжну політику, є держава в особі спеціальних органів, діяльність яких більшою чи меншою мірою пов'язана з соціалізацією людини. Громадську молодіжну політику реалізують різноманітні інститути громадянського суспільства: політичні партії, громадські організації, профспілки тощо [1, с. 584].

Схожої позиції дотримуються й інші дослідники. Зокрема, Н. Головатий вказує, що молодіжна політика - поняття більш широке, оскільки включає політику всіх державних структур, громадських інститутів і організацій. Ідеї щодо молоді можуть стати реальною силою тільки в разі не просто їх проголошення, а законодавчого закріплення. Крім того, автор вважає, що молодіжна політика може бути реалізована тільки за наявності певного механізму [2, с. 29].

Наукову дискусію в щодо визначення поняття молодіжної політики, вирішив ЗУ «Про основні засади молодіжної політики» № 3718 від 27.04.2021 р., відповідно до якого, молодіжна політика - це напрям державної політики, спрямований на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції дітей та молоді в суспільні процеси, що здійснюються в інтересах дітей та молоді та за їх участю [5]. Також, цим законом врегульовано систему молодіжних консультативно-дорадчих органів України.

Відповідно до ст. 6 Молодіжна рада – це молодіжний консультативно-дорадчий орган, що може утворюватися при Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевому органі виконавчої влади, органі місцевого самоврядування з метою залучення молоді до формування та реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях [5].

Варто зазначити, що процедура створення молодіжної ради визначена Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження типових положень про молодіжні консультативно-дорадчі органи» № 1198 від 18.12.2018. Так, п. 12 вищевказаної постанови визначено, що не пізніше ніж за 60 календарних днів до визначеної дати проведення установчих зборів місцева держадміністрація, обласна рада утворює ініціативну групу з підготовки за участю представників інститутів громадянського суспільства для формування складу молодіжної ради [4]. При цьому у склад її можуть входити як члени попередньої молодіжної ради (якщо вона була), так і інші представники громадянського суспільства, які не можуть бути представлені в молодіжній раді, представники місцевої держадміністрації, обласної ради, при якій утворюється молодіжна рада. Наступним кроком є публічне оголошення про склад ініціативної групи протягом п'яти робочих днів з дня її утворення.

Наразі, в Україні склалася різна практика підготовки Положень про створення молодіжної ради. В одному випадку проект рішення створює структурний підрозділ міської ради, до компетенції якого віднесено розгляд питань, що стосуються молодіжної політики. В іншому випадку проект Положення створює сама ініціативна група. Але, в

даному випадку, ми можемо скоріше говорити про усталену практику, аніж про нормативне регулювання.

Список кандидатів до складу молодіжної ради, які братимуть участь в установчих зборах, та список представників інститутів громадянського суспільства, яким відмовлено в участі в установчих зборах, із зазначенням підстави для відмови, інформація про результати діяльності інститутів громадянського суспільства за останній рік, біографічні довідки делегованих ними представників, а також уточнена інформація про дату, час та місце проведення установчих зборів, погоджена з місцевою держадміністрацією, обласною радою, оприлюднюються не пізніше ніж за три робочих дні до проведення установчих зборів на офіційному веб-сайті місцевої держадміністрації, обласної ради та/або в інший прийнятний спосіб [4].

Наступним етапом є проведення установчих зборів. Під час проведення установчих зборів, які відкриває уповноважений представник ініціативної групи, з числа кандидатів до нового складу молодіжної ради обирається лічильна комісія, голова, секретар установчих зборів, заслуховується інформація голови або іншого уповноваженого члена попереднього складу молодіжної ради про її діяльність, якщо така рада була утворена, а також обирається новий склад молодіжної ради. Рішення про створення молодіжної ради підписується головою та секретарем установчих зборів і подається місцевій держадміністрації, обласній раді. На те, щоб підписати це рішення новоутвореній молодіжній раді надається три дні з дати ухвалення даного рішення [4].

Місцева держадміністрація, обласна рада оприлюднює протокол установчих зборів на власному офіційному веб-сайті та/або в інший прийнятний спосіб протягом трьох робочих днів з моменту його надходження.

Завдання молодіжних рад:

- 1) сприяє реалізації права молоді на участь у формуванні та реалізації молодіжної політики;
- 2) вносить до органу, при якому її утворено, пропозиції щодо організації консультацій з молоддю;
- 3) надає пропозиції, висновки, рекомендації щодо питань формування та реалізації молодіжної політики, обов'язкові до розгляду органом, при якому її утворено;
- 4) розробляє спільно з молодіжними та дитячими громадськими об'єднаннями, іншими суб'єктами молодіжної роботи пропозиції щодо пріоритетів молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях;
- 5) здійснює моніторинг і оцінку ефективності реалізації молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях;

6) бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію молодіжної політики;

7) вивчає стан виконання законів України, інших нормативно-правових актів, що стосуються молоді, на регіональному та місцевому рівнях;

8) здійснює громадську експертизу фінансування заходів молодіжної політики;

9) виконує інші завдання, визначені положенням про молодіжну раду.

Наразі ми маємо практику створення молодіжних рад на місцевому рівні (міські ради), регіональному (при органах обласних державних адміністрацій) та передбачається створення Національної ради з питань молоді.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень:

1) розробляють та реалізують регіональні та місцеві програми у сфері молодіжної політики з урахуванням положень Національної молодіжної стратегії, регіональних та місцевих потреб і запитів молоді, здійснюють оцінку ефективності їх реалізації;

2) передбачають у регіональних та місцевих програмах, інших програмах у сфері молодіжної політики питання підготовки та підвищення кваліфікації молодіжних працівників;

3) забезпечують формування, оптимізацію та розвиток молодіжної інфраструктури;

4) сприяють створенню та діяльності молодіжних центрів, забезпечують діяльність молодіжних центрів комунальної форми власності, інших установ, що забезпечують соціальний захист, самореалізацію та розвиток потенціалу молоді;

5) надають всебічну підтримку установам та організаціям, що здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації молодіжних працівників, членів молодіжних та дитячих громадських об'єднань;

6) сприяють діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань, інших суб'єктів молодіжної роботи, у тому числі шляхом їх залучення до реалізації місцевих та регіональних програм, надання грантів на конкурсних засадах, у порядку, визначеному законодавством;

7) сприяють створенню молодіжних рад, інших консультативно-дорадчих та робочих органів для забезпечення участі молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики, вирішення інших питань, що стосуються молоді;

8) розробляють місцеві фінансово-кредитні механізми забезпечення економічної доступності житла для молодих сімей та молодих осіб;

9) можуть встановлювати премії, стипендії, інші заохочувальні відзнаки за особливі досягнення молоді в різних сферах;

10) здійснюють інші повноваження, визначені законом.

Діяльність молодіжних консультативно-дорадчих органів при органах державної влади та місцевого самоврядування є дієвим інструментом залучення молоді до процесів розроблення, прийняття та впровадження рішень на всіх рівнях. Варто підкреслити, що на даний момент актуалізується значущість МКДО місцевого рівня в містах України. Відповідно до опитування, проведеного громадською спілкою «Реанімаційний пакет реформ» в Україні, станом на травень 2021 року, існує більше 100 молодіжних рад місцевого рівня [3]. У світлі останніх змін до адміністративно-територіального устрою та створення об'єднаних територіальних громад, процеси зі створення молодіжних рад активізувалися.

Отже, у висновку можна сказати, що молодіжна політика - дуже динамічна система, яка змінюється як під впливом зовнішніх факторів (соціально-економічних, політичних змін і тому подібних), так і внутрішніх (зміна цінностей, інтересів, орієнтирів самої молоді). Координатором суб'єктів реалізації молодіжної політики в Україні є держава, але у умовах децентралізації влади має зростати роль місцевого самоврядування у цій сфері. Молодіжні ради можуть стати основними суб'єктами реалізації молодіжної політики на рівні місцевого самоврядування, адже Закон України «Про основні засади молодіжної політики» №3718 від 27.04.2021 р. створює для цього організаційно-правові підстави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ильинский И. М. Молодёжь и молодёжная политика. Философия. История. Теория. М. : Голос, 2001. 696 с.
2. Головатий М.Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. - Київ : Наукова Думка, 1993. - 236 с.
3. Молодіжні ради: взаємодіяти з громадами, а не бути додатком до спорту чи освіти. Реанімаційний пакет реформ. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/molodizhni-rady-vzaiemodiiaty-z-hromadamy-a-ne-but-y-dodatkom-do-sportu-chy-osvity/>.
4. Про затвердження типових положень про молодіжні консультативно-дорадчі органи : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1198. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 9.
5. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 №3718. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. 2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69244.

ПРИРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Панченко О. О.

*Аспірант кафедри теорії права,
конституційного та приватного права факультету № 1
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Наявність в державі верховенства права є однією з основних ознак сучасної соціальної правової держави, в якій право підкоряє собі державну владу, а основні права людини та її соціальна безпека становлять зміст свободи, заснованої на законах, які приймаються і піддаються зміні законним шляхом. Тобто, специфічною ознакою такої держави як вищої форми політичного буття є відповідність закону праву (правовий закон) і його верховенство [1, с. 4].

Верховенство права - це реальне відображення нормальної ситуації випереджувального розвитку природних прав людини порівняно з розвитком системи об'єктивного юридичного права та й правової системи. Суб'єктивне право, природні права людини, на нашу думку, завжди вищі, перші, оскільки мають «вести» за собою об'єктивне юридичне право.

Питання сутності та призначення верховенства права досліджували такі науковці: В. Журавський, О. Зайчук, А. Колодій, М. Козюбра, Г. Мурашин, М. Цвік, Ю. Оборотов, Н. Оніщенко, М. Погребняк, П. Рабінович, С. Шевчук та ін. Більшість з них розглядають верховенство права в межах основного закону або в площині конституціоналізму, проте в нашому розгляді ми б хотіли також зосередити вашу увагу й на природно-правових аспектах.

Соціальна цінність права реалізується в соціальній цінності окремих юридичних законів. Закон має соціальну цінність, коли він відповідає праву. Правовий закон відповідає вимогам права і втілює справедливість. Проте закон який належним чином прийнятий, підлягає виконанню, доки він не скасований. У країнах з демократичним режимом ця вимога не поширюється на явно злочинні розпорядження та накази (ст. 60 Конституції України).

У фаховій українській літературі досить часто зустрічається думка, відповідно до якої сутність верховенства права проаналізована з позиції динаміки функціонування окремих його аспектів (С. Дудар, Б. Малишев, С.Погребняк). У найбільш загальному вигляді сутність верховенства права полягає у тому, щоб системно та послідовно викласти основні змістовні властивості (важливі ознаки) верховенства права. Так, наприклад, Б.Малишев, досліджуючи сутність верховенства права асоціює або скоріше за все пов'язує його з універсальною ідеєю прав людини. При цьому робить акцент на трьох

основних його аспектах: 1) структурно-функціональному; 2) процедурному; 3) змістовному [2, с. 146-148]. Схожої позиції щодо сутності дотримується й інший науковець, такий як С.Погребняк, який наділяє верховенство права досить вираженим характером та експресивною (яскравою, неординарною) силою й оцінним значенням, тим самим теж тісно зв'язує його із концепцією прав людини [3, с. 30-31].

Доктрині верховенства права традиційно і в міжнародній, і в вітчизняній науці приділяється чимала увага. Як відомо, зазначений термін зародився у Великобританії. Найбільш досконалого висвітлення він набув в ідеях британського юриста А. Дайсі, який, зокрема, виділяє такі основні ознаки верховенства права:

1) право (або закон) (англ. - law) є верховним (англ. - supreme) і є протилежним деспотичній владі. Тільки в разі, якщо діями особи було порушено закон, їй буде призначено покарання судом у встановленому законом порядку;

2) кожна людина має бути рівною перед законом;

3) основним джерелом права є не норми конституції, а природні права людини (тобто природне право) [4, с.74].

Ще один погляд на природно-правовий зміст верховенства права розкривається через систему цінностей, спрямованих на розвиток демократичної правової системи та влади закону.

Через такий аксіологічний погляд верховенство права, що є необхідним компонентом будь-якої демократичної гнучкої правової системи держави, діє та проявляється у найбільш загальному вигляді як: 1) частина демократичної культури, яка передбачає обов'язковий розподіл влади між періодично обраним законодавчим органом і органами виконавчої влади та незалежною, але публічно відповідальною судовою гілкою влади; 2) інструмент захисту людини у «швидкозмінних плюралістичних суспільствах» [5, с.331]. На нашу думку, в обох аспектах верховенство права є продуктом конкретної історичної культури, а отже, вимагає від суспільства наявності і культури законності та розуміння його значення й сутності.

Підсумовуючи все вищесказане зазначимо, що, призначення та сутність верховенства права означає та полягає, в тому, що у правовій державі має панувати право, а не інтереси осіб, у руках яких перебуває влада; функції держави полягають у регулюванні відносин між усіма суб'єктами права на основі закону.

Неухильне дотримання верховенства права та верховенства закону покликане забезпечувати права і свободи людини у всіх сферах її життя, а зі сторони підвладних - повагу до законів та органів влади.

Можна стверджувати, що верховенство права встановлює зв'язки між системою

правових норм (позитивне право) та системою правових цінностей (природно-правове право), що являють собою правові ідеали, які й уособлюють в собі ці два елементи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оніщенко Н. М. Відповідальність держави перед особою в контексті розвитку громадянського суспільства. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 64. С. 3–11.
2. Малишев Б. В. Правова система (телеологічний вимір) : монографія. К.: ВД. «Дакор», 2012. 364с.
3. Погребняк С. Принцип верховенства права: деякі теоретивні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. №1 (44) С. 26–36.
4. Пухтецька А.А. Верховенство права як засадничий принцип європейського адміністративного простору (за матеріалами зарубіжних дослідників). *Часопис Київського університету права*. 2006. № 3. С. 73–79.
5. Raz. The Politics of the Rule of Law. *Ratio Uris*. 1990. Vol. 3. Issue 3. P. 331–339.

УКРАЇНА В УМОВАХ СУСПІЛЬСТВА ПЕРЕХІДНОГО ТИПУ

Шишко В. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права факультету №1 ІПФПНП
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Протягом років незалежності Україна кілька разів занурювалась у етапи глибокої політичної кризи. 2021 рік теж обіцяє бути непростим, враховуючи загострення ситуації в зоні проведення ООС, поширення пандемії, необхідність підготовки до майбутньої реінтеграції Донбасу та Криму, коли Росія залишать окуповані території України, та ряд інших об'єктивних обставин. Суттєво зауважити, що така ситуація, її характеристики і риси в чималій мірі обумовлені сучасними особливостями розвитку суспільства. Особливе місце тут займає аналіз специфічної природи перехідних, межтипових етапів, характерних для постсоціалістичних держав і правових систем. До них, як відомо, відносяться і українське суспільство, держава і правова система. Неодноразова зміна вектора політичного розвитку зумовлена тим, що українська політична еліта намагається вирішити відповідні проблеми на власний розсуд, а не на основі ґрунтовних знань щодо держави перехідного періоду, особливостей, закономірностей та тенденцій її розвитку.

У вивченні проблематики «перехідної держави» в Україні після початку ХХІ ст. відбувся значний спад, однак, вона залишається як ніколи актуальною, оскільки більшість проблем у сфері державного будівництва пов'язана, насамперед, з гострою нестачею теоретичних досліджень, які би чітко визначили сутність, зміст та форму нашої держави з урахуванням перехідного етапу українського суспільства. Такий стан неприпустимий, адже з низьким рівнем теоретичного осмислення феномена держави перехідного періоду пов'язано багато з наявних на сьогодні в Україні проблем державного будівництва.

У вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі держава і право перехідного періоду зазвичай позначаються як «перехідні держави і правові системи». Інакше кажучи, головна особливість такого типу держави і права полягає в тому, що вони знаходяться в етапі переходу від одного формаційного типу до другого. Відомий французький юрист М. Оріу на початку ХХ ст. розрізняв два типи криз, у які може потрапити перехідна держава. Це кризи, що виникають у період росту держави, тоді, коли ще молода держава самостверджується, зміцнює свою владу, і сама є ареною жорсткої боротьби за завоювання влади, та кризи зрілого віку, пов'язані зі змінами політичної свободи усередині держави [3, с. 723].

Коротко розглянемо основні особливості, характерні для держав і правових систем перехідного періоду. При цьому перш за все зупинимося на особливостях і проблемах сучасних перехідних етапів держави і права, так як сучасні перехідні процеси мають цілий ряд характеристик, що істотно відрізняються від аналогічних соціальних зрушень в минулі століття історії людства [2, с. 4]. Коротка характеристика цих особливостей дозволить зрозуміти соціально-правові детермінанти сучасних методологічних проблем, вирішення яких необхідне для пізнання і конструювання правової системи суспільства.

Перша особливість полягає в тому, що зазвичай перехід від однієї формації до іншої супроводжується системною зміною суспільних структур і відносин: економічних, політичних, соціальних, правових, психологічних, моральних та ін. Пізнання цієї особливості дозволяє зрозуміти специфічний характер змін, що відбуваються в перехідний період. Ця закономірність характерна для всіх країн, які переживають сучасний перехідний етап. Тому, якщо ми поставимо собі питання, як змінюються право, правова система та її інститути в перехідний час, то відповісти на нього, спираючись тільки на юридичну науку, буде непросто. Бо в рамках перехідного періоду відбуваються докорінні зміни не тільки в правовій, а й в інших сферах суспільства.

Істотно ускладнює законодавчу діяльність і невизначеність часових меж перехідного періоду, що нерідко призводить до неадекватності законів по відношенню до

об'єктивної дійсності. Ця обставина не може не впливати на становлення правової системи, її основні сфери: законотворчу, правозастосовчу і правосвідомість.

Аналіз другої особливості дозволяє зрозуміти специфіку способу змін, що відбуваються в перехідний період. Відомо, що характерними рисами перехідного періоду є зміна соціально-політичних і правових орієнтирів, трансформація цілей і завдань розвитку суспільства та права, руйнування старого і виникнення нового світоглядного бачення даного процесу. Слід погодитися з положенням про те, що «в перехідний період докорінно змінюється весь суспільно-політичний лад» [4, с. 17].

Третя особливість перехідного періоду - це формування реальних альтернативних варіантів моделювання соціального процесу і побудови суспільства, держави і права. Інакше кажучи, перехідний стан держави і правової системи містить у собі реальні альтернативи, варіанти і моделі подальшого розвитку. Історія показує, що нерідко саме в такі періоди суб'єктивний фактор, інтелектуальні та людські якості новоявлених політичних лідерів набувають особливого значення.

Четверта особливість характеризує зміни рівня життя населення. Особливо рельєфно ця особливість проявляється в умовах постсоціалістичної трансформації суспільства, держави і права. Вона пов'язана головним чином з різким зниженням рівня життя значної частини населення, руйнуванням раніше сформованої системи соціального захисту, ослабленням таких життєво важливих функцій держави, як соціальне і економічне регулювання.

П'ята особливість перехідного періоду безпосередньо відноситься до правової сфери - до конституційного законодавства. Конституційне законодавство в перехідний період може двояким чином впливати на суспільні відносини.

У тому випадку, якщо конституція адекватно відображає суспільні відносини, а її положення реально діють, вона виступає ефективним фактором прискорення перехідних процесів і закладених в них прогресивних тенденцій, в іншому ж випадку конституція штучно гальмує їх розвиток [5, с. 4].

Поряд з названими особливостями слід зупинитися ще на одній. Справа в тому, що постсоціалістичні держави вирішують завдання створення однотипної правової системи, причому першочергове значення надається конституційному законодавству перехідного періоду [1, с. 266-268]. Як відомо, це законодавство являє собою головним чином систему конституційних актів і законів. Прагнення створити однотипну правову систему на основі конституційного законодавства має соціальні, економічні і психологічні корені.

Як бачимо, короткий аналіз особливостей перехідних типів суспільства і держави та обумовленої ними проблемної ситуації має дуже важливе значення не тільки в фактологічному і теоретичному, а й в методологічному сенсі. Допмагаючи об'єктивно і всебічно пізнати зміст і форми перехідного періоду - дуже складного і суперечливого, пов'язаного з болісним вибором шляху подальшого розвитку держави, правової системи та самого суспільства, він сприяє встановленню правильного діагнозу хворобливого стану права і правової системи, а отже, і визначення найбільш ефективних шляхів, методів і засобів формування правової системи суспільства на основі ідей справедливості і раціональності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Марченко М. Н. Правовые системы современного мира. М. : ИКД «Зерцало-М», 2009. 528с.
2. Мощелков Е. Н. Переходные процессы в России: Опыт ретроспективно-компаративного анализа социальной и политической динамики. М. : Изд-во МГУ, 1996. 152 с.
3. Ориу М. Основы публичного права. Пер. под ред. и с предисл: Пашуканис Е. М. : Изд-во Ком. Акад., 1929. 760 с.
4. Сорокин В.В. Концепция эволюционного развития правовой системы в переходный период : автореф. дис. ... д-ра юр. наук. Екатеринбург, 2003. 55с.
5. Юдин, Ю. А. Политические системы независимых стран тропической Африки: государство и политические партии : автореф. дис. ... д-ра юр. наук. М., 1976. 28с.
6. Саух Ю. П., Плужніков М. Б. Особливості державного управління в умовах суспільства перехідного типу. *Вісник НАДУ при Президентіві України (Серія «Політичні науки»)*. 2016. № 1 (80). С. 55–60.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРИВАТНЕ ТА СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Бартіш І. І.

Курсант 1-го курсу, факультету №2

Львівського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Онишко О. Б.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права
факультету № 1*

Львівського державного університету внутрішніх справ

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі – ЄСПЛ) у ст. 8 проголошує право на повагу та захист приватного і сімейного життя, забороняючи втручання державних органів у цих сферах, крім випадків, передбачених

законом та необхідних у демократичному суспільстві з міркувань державної безпеки, безпеки та суспільного чи економічного добробуту країни, захисту порядку та запобігання злочинам, захисту здоров'я та моралі або захисту прав і свобод інших осіб. Принцип захисту сім'ї та сімейного життя в країнах ЄС регулюється в різних аспектах. Деякі основні закони ставлять це як обов'язок держави, яка повинна продемонструвати відповідну діяльність у цьому відношенні. Інші надають право ініціативи громадянам, які можуть вимагати від влади реалізації своїх прав. Деякі конституції спільно проголошують зобов'язання держав та права громадян.

Так, у ст. 22 Конституції Бельгії кожному надається право вимагати поваги до приватного та сімейного життя. У Болгарії сім'я, материнство та діти перебувають під захистом держави та суспільства і кожен має право захищатися від незаконного втручання у своє особисте та сімейне життя (ст.ст. 14,32 Конституції Республіки Болгарія). Хорватія, відповідно до ст. 35 Конституції республіки Хорватія гарантує кожному повагу та правовий захист особистого та сімейного життя, гідності, репутації та честі [1, ст. 11].

Основний Закон України у ст. 32 закріплює конституційне право людини на недоторканність її особистого та сімейного життя [2], що фактично означає гарантовану державою можливість кожного уникати несанкціонованого втручання з боку влади, суспільства або інших осіб в особисту та сімейну сферу та зберігати в таємниці відомості, що стосуються його особистого й сімейного життя. Водночас національне законодавство оперує поняттями «особисте життя», «сімейне життя» та «приватне життя» людини у різному їх поєднанні, не розкриваючи зміст та співвідношення останніх.

Через відсутність однозначного тлумачення цих понять на законодавчому рівні на вказану проблему неодноразово звертали увагу науковці - фахівці різних галузей права. Зокрема, теоретичні питання природи та змісту права людини на особисте життя і його таємницю, різних правових аспектів його захисту та охорони знайшли своє відображення в роботах О.О. Андрієвської, О.П. Горпинюк, Л.В. Ємчук, Ю.В. Кириченко, Л.О. Красавчикової, О.О. Кулініч, О.І. Нагнічук, І.Л. Петрухіна, В.О. Серьогіна, О.В. Сосніної, О.В. Стогової та інших авторів.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, і до сьогодні залишаються законодавчі колізії щодо основних понять у сфері охорони особистого життя, що зумовлює актуальність розв'язання проблеми [1, с. 147].

Н.В. Устименко характеризує цю категорію як «сукупність особистих немайнових благ, що знаходять своє правове закріплення в особистих немайнових правах, метою яких є забезпечення свободи і незалежності людини визначати за своїм розсудом поведінку в

житті, виключаючи будь-яке втручання сторонніх осіб, за винятком випадків, прямо передбачених законодавством».

На думку А.Б. Венгерова, «особисте життя – це різноманітні відносини між людьми (сімейні, дружні тощо), а також відносини, пов'язані зі способами відпочинку, використання вільного часу, ставлення людини до природи, до визначення духовних і матеріальних потреб та засобів їх задоволення» [3, с. 42].

Право на життя, як суб'єктивне цивільне право, виникає у фізичної особи з моменту народження [4, с. 7]. О.В. Басай вважає, що особисте життя - це особлива частина приватної сфери людської життєдіяльності, яка полягає в різноманітних відносинах, стосунках, явищах, подіях, що не мають публічного значення, визначається і регулюється самою особою на основі соціальних умов, гарантується та охороняється правом від неправомірних втручань [3, с. 42].

Право на особисте життя складається з таких компонентів:

а) повноваження мати особисте життя включає в себе можливість фізичної особи бути носієм такого особистого немайнового блага;

б) повноваження визначати своє особисте життя. При цьому закон не визначає переліку можливих чи необхідних діянь, якими б особа могла здійснити своє право на визначення свого особистого життя;

в) повноваження на ознайомлення з обставинами особистого життя означає, що особа самостійно визначає коло осіб, що можуть володіти інформацією про її особисте життя. При цьому це не означає, що таке повідомлення має проходити тільки особисто. Фізична особа може дати дозвіл на поширення цієї інформації іншими особами у визначених нею межах поширення.

Однак у випадках, коли це прямо передбачено в законі, в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, це особисте немайнове право може бути обмежене (ст. 302 ЦК України) [5].

г) повноваження зберігати у таємниці обставини свого особистого життя означає, що фізична особа має можливість не розголошувати про обставини свого особистого життя самостійно, а також вимагати такого нерозголошення від інших осіб, які володіють такою інформацією [3, с. 42];

г) повноваження вимагати захисту права на особисте життя здійснюється на підставах та в порядку, що передбачений Главою 3 та ст. ст. 275-280, 1166-1168 ЦК України [5].

У тлумаченнях Європейської конвенції з прав людини поняття (далі – Конвенція) «приватне життя» є набагато ширшим, ніж поняття «приватність», яке в основному

стосується права на конфіденційність та особисте життя. Сюди входять: гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація та активність, захист персональних даних, відсутність шуму та викидів газів та свобода від переслідування.

Поняття «сімейне життя» у значенні Конвенції також виходить за рамки традиційного сім'ї з дітьми. Це також стосується пар, що проживають разом у довготривалих стосунках без офіційної реєстрації шлюбу, сімейних транссексуальних пар, близьких родичів, таких як бабусі, дідусі та онуки, та братів і сестер. У цих випадках важливим питанням є наявність доказів, що свідчать про існування близьких сімейних стосунків. Також сюди відносять випадки депортації, щоб особи, які мають тісні родинні зв'язки, могли залишатися в країні перебування, навіть якщо вони вчинили правопорушення або закінчився термін дії дозволу на проживання.

Маючи більше джерел, сторона має більше можливостей, а влучне застосування практики дозволяє істотно розширити інструменти захисту права на приватне та сімейне життя, особливо, коли національне регулювання виявляється неповним або ж питання не врегульовано законодавцем взагалі [6, с. 233].

Водночас окремі науковці в Україні пропонують об'єднати терміни «особисте життя» та «сімейне життя» терміном «приватне життя». Так, О.О. Андрієвська вважає, що приватне життя – це духовна і фізична сфери життя людини, які дозволяють їй задовольнити свої специфічні інтереси (у самовираженні, самоідентифікації, усамітненні, неповторності, налагодженні сімейних стосунків тощо), що зумовлені індивідуальністю людини та автономністю її існування [1, с. 147].

Цей же шлях обрав і Конституційний Суд України, який у своєму Рішенні № 2-рп/2012 від 20 січня 2012 р. за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України, даючи офіційне тлумачення частин першої, другої статті 32 Конституції України і визначаючи досліджуване благо як засадничу цінність, необхідну для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, називає його «правом на приватне та сімейне життя» [2].

Важливим елементом у забезпеченні права на приватне і сімейне життя є повага. Термін «повага» стосується як негативних, так і позитивних зобов'язань. Негативне зобов'язання означає заборону втручатися у ці права в довільному порядку, тоді як позитивні зобов'язання можуть стосуватися прийняття відповідних правових заходів щодо поваги приватного та сімейного життя не лише у відносинах між державою та особою, а й у відносинах між індивідами. У серії рішень ЄСПЛ, що стосуються транссексуалів, головним звинуваченням було не те, що держава обмежувала можливість

робити операцію зі зміни статі (насправді вони сприяли такій операції), а відмова змінювати дані в документах, що посвідчують особу, таких як свідоцтво про хрещення або посвідчення особи, ID-картку, після операції. Такі дії порушили позитивний обов'язок держави поважати приватне життя (Справа «Крістін Гудвін проти Об'єднаного Королівства») [7]. Випадки, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища, також можуть стосуватися позитивного обов'язку держави. Крім того, першочерговим завданням є врахування найкращих інтересів дитини при здійсненні будь-яких дій, що стосуються дітей.

Характеризуючи межі реалізації особи права на приватне (особисте) життя, варто наголосити, що особа володіє правом на власне приватне життя, але її поведінка та дії як щодо самі себе, так і відносно інших, не повинні порушувати права і свободи інших людей. У випадку, коли вказане посягання і відбулося, але при дослідженні усіх обставин та розслідуванні не підтвердилося – держава зобов'язана вжити усіх заходів для того, щоб отримана інформація про особисте і сімейне життя особи не підлягала розголошенню і залишалася конфіденційною, тобто вилученою з баз даних правоохоронних органів.

У справі, яка розглядалася ЄСПЛ, щодо збору та зберігання персональних даних поліцією заявникам було пред'явлено звинувачення у зразках ДНК та відбитках пальців. Згодом вони не були ані засуджені, ані виправдані, проте отримані зразки були вилучені. Їх затримання було законним і переслідувало мету запобігання злочинам. Однак ЄСПЛ встановив, що умова «необхідності в демократичному суспільстві» не була дотримана через недотримання принципу пропорційності, оскільки загальне положення, що дозволяє зберігати дані, зібрані від осіб, не поширюється на осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину, але проти якого згодом не було висунуто обвинувачення (С. та Марпер проти Сполученого Королівства) [8, с. 32–38].

Отже, виконуючи функцію держави, пов'язаною із захистом національної безпеки, втручання у приватне життя її громадян може бути виправданим як у випадку загрози ззовні, так і загрози, що виникає на її території. Тому причиною порушення приватного життя буде, наприклад, не лише теракт, а й запобіжні заходи, що проводяться у формі прикордонного контролю або в інших громадських місцях, однак, що стосуються держави в цілому. Отже, ситуація загрози безпечній державі, зрозуміла таким чином, змусить тоді її органи втручатися у сферу приватності особи, напр. за: обшуком людини, приміщень, транспортного засобу чи речей, 1. перевірки кореспонденції та електронного зв'язку, 2. інші засоби контролю над людьми та речами, аудит фінансових операцій тощо. З іншого боку, неприпустимо використовувати існуючі загрози як привід для введення непрозорих

або безпідставних обмежень, і держава повинна забезпечити належні гарантії та вживати ефективних заходів проти виявлених зловживань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bieliński Marek. Ochrona rodziny i życia rodzinnego w kontekście wychowywania zgodnie z przekonaniami rodziców. Warszawa. Prawa podstawowe Warszawa, 2020. URL: <https://bit.ly/3hydcM4>.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Обіщенко А. А. Право на особисте життя фізичної особи (цивільно-правовий аспект). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2018/12.pdf (дата звернення: 16.03.2021).
4. Мікуліна М. М. Право на життя як складова приватності фізичної особи. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2013. № 1 (7) URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13mmmpo.pdf> (дата звернення: 16.03.2021).
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
6. Горещька Х. В. До проблем практики застосування статті 8 та статті 12 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у питанні права на шлюб. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2019. Вип. 8. URL: <http://lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/DOI/2616-7611-2019-08-26.pdf> (дата звернення: 16.03.2021).
7. Справа «Крістін Гудвін проти Об'єднаного Королівства» від 11.02.2002. Рада Європи. Європейський суд з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_065#Text.
8. Рішення Європейського суду з прав людини щодо захисту персональних даних. Спільна програма Європейського Союзу та Ради Європи «Зміцнення інформаційного суспільства в Україні». URL: <https://rm.coe.int/168059920d>.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМИ ДЕРЖАВИ

Кухно М. Ф.

Студентка I курсу магістратури ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Панкратова В. О.

к. ю. н., старший викладач кафедри ФЮКП ННІ права

Сумського державного університету

Форма держави є однією з головних категорій, які її характеризують. Форма надає буття змісту і сутності держави. Дослідження форми держави має власну історію. Ще у давніх Греції і Римі філософи та юристи висловлювали думки щодо розуміння форми держави.

У наш час вивченням питань форми держави займались провідні науковці Г.Атаманчук, А.Венгеров, Л.Гамбург, Є.Білозьоров, О.Зайчук, М.Кравчук, О.Петришин, В.Протасов, О.Скакун, В.Пахолук, В.В.Сухонос, М.Цвік, В.Шаповал, та інші.

У державознавстві поняття «форма держави» досліджується двома основними шляхами: перший підхід – інструментальний, який передбачає вивчення форми держави з точки зору забезпечення ефективності державного управління, стабільності функціонування державного апарату, побудови взаємовідносин уряду та народу тощо (ім займається наука конституційного права), другий підхід - науково-пізнавальний, який дозволяє виявити взаємозв'язки між формою держави та її сутністю, змістом та історичним типом.

У державах, які мають писані конституції, форма держави закріплюється в окремій главі Основного закону, що має відповідну назву, або ж у розділі, який присвячений конституційному ладу (наприклад в Італії). Також, окремі елементи форми держави можуть бути передбачені розділами конституції про територіальну організацію держави та організацію органів державної влади. У державах, де відсутня писана конституція, форма держави визначається окремими конституційними законами або конвенційними нормами, які формуються історично (наприклад у Великобританії).

Білозьоров Є.В. вважає, що «форма держави - це достатньо давня штучна категорія державознавства, яка є результатом теоретичного узагальнення форм окремо узятих держав світу (Великобританії, Франції, Китаю та ін.)» [1,с.40].

У свою чергу Пахолук В.М. розглядає форму держави, як зумовлену в кінцевому рахунку його змістом єдність взаємозв'язків структурної і територіальної організації влади, методів її здійснення і способів зворотних зв'язків органів держави з населенням країни [2]. Шаповал В.М. вважає, що «форма держави - це характеристика держави, яка відображає певні особливості організації державного механізму та взаємодії держави із

суспільством. З поняттям форми держави пов'язують політичний режим, як ще один її прояв» [3, с.160]. Взагалі форма держави тієї або іншої країни розкриває найбільш істотні (визначальні) її риси як організації конкретного суспільства на певному історичному етапі його розвитку.

Сухонос В.В. визначає форму держави як сукупність способів організації, устрою та реалізації державної влади, що виражають зміст держави» [4,с.192].

Пахолюк В.М. ретельно аналізує питання конституювання форми держави в Основному законі окремих країн світу. Він вважає, що термін «форма держави» в конституціях спершу не вживався, а згодом використовувався, окреслюючи лише форму правління. На сьогодні ситуація змінилася радикально. З'явилися конституції, в яких дане поняття трактується більш широко.

Один з розділів Конституції Туреччини 1982 року називається «Форма держави», таку ж назву має розділ 8 Конституції Ефіопії 1987 року. У ч. 5 «Системи правління» Конституції Єгипту в редакції 1980 року містяться положення, що стосуються різних елементів форми держави. Те саме можна сказати про розділ 8 «Організація держави» Конституції Нікарагуа 1987 року, а частково і про розділ 3 «Про організацію держави» Конституції Бразилії 1988 року. Статті багатьох конституцій містять до певної міри «синтезовані» формулювання, що стосуються форми держави загалом. Конституція Франції 1958 року проголошує, що держава є «неподільною, світською, соціальною, демократичною республікою» (ст. 2).

Основний закон Федеральної республіки Німеччина 1949 року встановлює, що республіка - демократична і соціальна федеративна держава (ст. 29). Таким чином, традиційні визначення форми держави, засновані на вказівках на форму правління, форму державно-територіального устрою і державного режиму виявляються недостатнім [2].

Комплексні формулювання містять конституції країн соціалізму і постсоціалістичних держав. Щоправда, акцент робиться перш за все не на форму, а на власне розуміння соціального характеру держави. У конституціях молодих демократій ці ідеологічні формулювання відсутні, а питанням форми держави приділена значна увага. Конституція Румунії 1991 року встановлює унітарну, неподільну, правову, соціальну і демократичну державу (ст. 1), Конституція Казахстану - демократичну, правову, світську, соціальну державу, унітарну республіку з президентською формою правління [2].

У зазначених вище та багатьох інших основних законах держав мова йде не про якийсь один з трьох елементів форми держави, а про два-три з них або про форму загалом. Все це дає підстави зробити висновок, що конституційне регулювання форми держави,

яке раніше було відсутнє, здійснюється неповно або розрізнено, поступово призводить до появи особливого конституційно-правового інституту [2].

Отже, на сьогодні не існує єдиного визначення поняття «форма держави». Будучи проявом основних характеристик держави форма держави ніколи не залишалася раз і назавжди встановленою, незмінною. Узагальнено можна звернути увагу на такі фактори, які у комплексі формують форму держави: умови утворення держави (федеративна форма територіального устрою держави у США), історичні традиції (монархія у Великобританії), внутрішньополітична боротьба еліт (неодноразова зміна форм у державах Африки), домінування певних ідеологічно-культурних цінностей (теократична республіка у Ірані).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Теорія держави та права: навч. посіб. за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 208 с.
2. Пахолюк В. М. Методологічні підходи до визначення поняття державного устрою. Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. 2012. Вип. 9. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6255/3/Pps_2012_9_5.pdf (дата звернення: 01.04.2020).
3. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм. Київ : Юридична фірма «Салком», Юрінком Інтер, 2005. 211 с.
4. Сухонос В. В. Теорія держави і права : підручник. Суми : Університетська книга, 2014.
5. Сухонос В. В. Конспект лекцій з дисципліни «Державознавство» для спеціальності 0.081 – «Право» форма навчання – денна. Суми : СумДУ, 2019. 212 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ КАРАНТИНУ В УКРАЇНІ

Давидова Є. О.

Студентка юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Поліщук М. Г.

к. ю. н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Тема захисту трудових прав у період світової пандемії є надзвичайно актуальною бо під час запровадження карантинних умов, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню хвороби (COVID-19), коли через обмеження руху транспорту, міжміського сполучення, тощо працівники не мають можливості прибути до місця роботи чи у зв'язку

з падінням доходів підприємства простоюють або закриваються, у суспільстві виникло питання щодо забезпечення трудових прав в Україні.

Беручи до уваги погіршення епідеміологічного стану та жорстокий тиск унаслідок поширення COVID-19, Україна стикається з низкою проблем у сфері працевлаштування та зайнятості, зокрема: масове скорочення робочих місць; безробіття; дефіцит гідної оплати праці; зменшення стабільної зайнятості та можливостей кар'єрного зростання тощо.

Право на працю кожної особи захищається відповідними нормативно правовими актами: Конституція України (кожен громадянин має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується); Кодексом України про адміністративні правопорушення (наприклад, стаття 41 передбачає порушення встановлених термінів виплати заробітної плати, виплата їх не в повному обсязі, що тягне за собою накладення штрафу); кодексом законів про працю (за порушення встановлених строків виплати зарплати працівникам більш як за один місяць та виплату її не в повному обсязі відповідно до ст. 265, тягне за собою фінансову відповідальність); Кримінального кодексу України (наприклад, безпідставна невивплата заробітної плати громадянам більш як за один місяць, тягне за собою відповідальність (ст. 175)). В умовах карантину, коли через проблеми в економіці на підприємствах зменшуються обсяги виробництва, затримується виплата заробітної плати, працівники перебувають під загрозою звільнення з роботи. Саме тому були внесені зміни до статті 47 Закону України «Про зайнятість населення» [1] щодо допомоги у зв'язку з частковим безробіттям. З'явилася нова підстава для звернення за допомогою – скорочення виробництва та тривалості робочого часу у зв'язку з тим, що роботодавцем вживаються заходи щодо профілактики та запобігання поширенню епідемії на виконання відповідного рішення місцевої державної адміністрації. З метою недопущення масових скорочень робочих місць, збереження кваліфікованих кадрів доцільно використати механізм надання допомоги з часткового безробіття, яка надається державною службою зайнятості підприємствам для виплати працівникам, у разі втрати ними частини заробітної плати внаслідок вимушеного скорочення передбаченої законодавством тривалості робочого часу, у зв'язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції без припинення трудових відносин

На нашу думку, така схема компенсацій роботодавцям є частиною стимулюючих заходів для внутрішнього ринку. Роботодавці повинні взяти на себе зобов'язання, що вони не будуть звільняти працівників з фінансових причин впродовж періоду компенсаційних виплат. 2) працювати на умовах гнучкого режиму робочого часу 3) Оплачувати час простою в період оголошення карантину.

Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій через поширення коронавірусної хвороби (COVID-2019)». Цим Законом до Кодексу законів про працю України, Закону України «Про зайнятість» внесено зміни, відповідно до яких працівники під час карантину мають право: 1) працювати на умовах дистанційної (надомної) роботи (стаття 60 Кодексу законів про працю(далі КЗпП) України).

Особисто ми можемо рекомендувати використати в період карантину такі права: 1) право на оплачувані щорічні основну та додаткову відпустки, порядок надання яких визначено у статті 10 Закону України «Про відпустки»; 2) право на соціальну додаткову відпустку працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи(стаття 19 Закону України «Про відпустки»). Але все ж таки при можливості перейти на дистанційну форму праці

Нажаль, під час карантину існують випадки, коли роботодавці змушують працівників писати заяви на звільнення за власним бажанням. Такі дії роботодавця є незаконними, та несуть за собою відповідні наслідки. Законодавством про працю не передбачено підстав для звільнення працівника у період карантину або обмежувальних заходів. Тому, якщо у працівника не має бажання звільнитись з роботи, йому слід відмовитись від написання такої заяви. У протилежному випадку, коли працівник буде вважати звільнення незаконним і звернеться до суду з позовом про поновлення на роботі, йому буде вкрай важко довести факт примушування з боку роботодавця до написання заяви про звільнення за власним бажанням. Якщо все ж таки вас звільнили, пам'ятайте, кожен громадянин має право на соціальний захист, у випадку безробіття.

Якщо ж ви вважаєте, звільнення незаконним, то в такому випадку ви маєте право звернутися до суду за захистом порушених трудових прав (із позовом про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу). При цьому важливо пам'ятати про строки звернення до суду в зв'язку з незаконним звільненням – місячний термін з дня, коли працівник отримав копію наказу про звільнення, або з дня видачі йому трудової книжки. Якщо порушили ваші будь-які трудові права, то слід спочатку писати скарги на роботодавця до управління держпраці, далі звертатися до суду.

Вважаємо, що державна політика в умовах поширення COVID-19 має бути направлена, в першу чергу, на підтримку роботодавців. «Карантинне законодавство»України щодо соціально-трудова відносин, зайнятості населення потребує удосконалення, воно має бути послідовним і виваженим з точки зору дотримання балансу інтересів роботодавця і працівника.

Доцільно знизити податкове навантаження на бізнес, запровадити пільгові ставки податку на прибуток та додану вартість, диференціювавши їх розмір залежно від активності роботодавців.

Право на компенсацію також мають роботодавці, які є суб'єктами малого підприємництва та які працевлаштували безробітних на нові робочі місця в пріоритетних видах економічної діяльності строком не менше ніж на два роки за направленням служби зайнятості; компенсація виплачується протягом одного року з дня працевлаштування особи за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [2]. В період карантину та в звичайний час, з питань щодо захисту порушених трудових прав працівники можуть звертатися до юристів профспілок, членами яких вони є, а також на телефони «профспілкової гарячої лінії», які оприлюднені на офіційному сайті Федерації профспілок України.

Враховуючи досвід країн світу, дослідники пропонують створити Фонд економічної стабілізації; спрямовувати відповідні кошти на надання одноразових грантів, повернення яких не передбачено; надавати кредити, доступні за допомогою різних програм позики; забезпечити підтримку суб'єктів обіговими коштами для покриття витрат протягом карантину; відтермінувати виплати платниками податків; заморозити виплати за кредитами та позиками; відкласти виплати податку на майно для компаній, які зазнають збитки; знизити ставки та відтермінувати сплати ПДВ тощо [5]. В умовах карантину більшість країн світу переводять бізнес на дистанційну роботу, запроваджують тривалі оплачувані та неоплачувані відпустки для працівників, різноманітні програми державної допомоги роботодавцям з метою збереження робочих місць [6].

Висновок: таким чином ми можемо зробити висновок, що по-перше, право кожного працівника захищається законом. Його порушенні несе за собою можливе звернення до суду, та поновлення порушених прав працівника. По-друге, держава повинна здійснювати допомогу підприємцям, для вирішення проблеми масових скорочень робочих місць на період карантину, а отже зменшити процент безробіття в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про зайнятість населення (із змінами) : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. <https://bit.ly/3ylOx35> URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
2. Деякі питання реалізації статті 26 та частини другої статті 27 Закону України «Про зайнятість населення» : постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2013 № 347. *Урядовий портал*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347-2013-п>.

3. Кодекс законів про працю України із змінами № 931-IX від 30.09.2020 Закону України «Про відпустки» № 530-IX від 17.03.2020 р. URL: <https://bit.ly/3eUg4RH>.
4. Сторожук Т. Заходи стимулювання бізнесу в умовах пандемії. URL: <https://www.ndifp.com/1479/> (дата звернення: 10.04.2020).
5. Зверєва Л. Заходи зі збереження робочих місць під час COVID-19 в Україні та за кордонном. URL: https://zib.com.ua/ua/142432-zahodi_zi_zberezhennya_gobochih_mi (дата звернення: 30.05.2020).

ЗАХИСТ ПРАВ НА ПРАЦЮ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ

Третьяков Я. С.

Студент юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Поліщук М. Г.

к. ю. н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Тема захисту трудових прав у період світової пандемії є надзвичайно актуальною бо під час запровадження карантинних умов, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню хвороби (COVID-19), коли через обмеження руху транспорту, міжміського сполучення, тощо працівники не мають можливості прибути до місця роботи чи у зв'язку з падінням доходів підприємства простоюють або закриваються, у суспільстві виникло питання щодо забезпечення трудових прав в Україні.

Беручи до уваги погіршення епідеміологічного стану та жорстокий тиск унаслідок поширення COVID-19, Україна стикається з низкою проблем у сфері працевлаштування та зайнятості, зокрема: масове скорочення робочих місць; безробіття; дефіцит гідної оплати праці; зменшення стабільної зайнятості та можливостей кар'єрного зростання тощо.

Право на працю кожної особи захищається відповідними нормативно правовими актами: Конституція України (кожен громадянин має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується); Кодексом України про адміністративні правопорушення (наприклад, стаття 41 передбачає порушення встановлених термінів виплати заробітної плати, виплата їх не в повному обсязі, що тягне за собою накладення штрафу); кодексом законів про працю (за порушення встановлених строків виплати зарплати працівникам більш як за один місяць та виплату її не в повному обсязі відповідно до ст. 265, тягне за собою фінансову відповідальність); Кримінального кодексу України (наприклад, безпідставна

невиплата заробітної плати громадянам більш як за один місяць, тягне за собою відповідальність (ст. 175). В умовах карантину, коли через проблеми в економіці на підприємствах зменшуються обсяги виробництва, затримується виплата заробітної плати, працівники перебувають під загрозою звільнення з роботи. Саме тому були внесені зміни до статті 47 Закону України «Про зайнятість населення» [1] щодо допомоги у зв'язку з частковим безробіттям. З'явилася нова підстава для звернення за допомогою – скорочення виробництва та тривалості робочого часу у зв'язку з тим, що роботодавцем вживаються заходи щодо профілактики та запобігання поширенню епідемії на виконання відповідного рішення місцевої державної адміністрації. З метою недопущення масових скорочень робочих місць, збереження кваліфікованих кадрів доцільно використати механізм надання допомоги з часткового безробіття, яка надається державною службою зайнятості підприємствам для виплати працівникам, у разі втрати ними частини заробітної плати внаслідок вимушеного скорочення передбаченої законодавством тривалості робочого часу, у зв'язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції без припинення трудових відносин

На нашу думку, така схема компенсацій роботодавцям є частиною стимулюючих заходів для внутрішнього ринку. Роботодавці повинні взяти на себе зобов'язання, що вони не будуть звільняти працівників з фінансових причин впродовж періоду компенсаційних виплат. 2) працювати на умовах гнучкого режиму робочого часу 3) Оплачувати час простою в період оголошення карантину.

Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій через поширення коронавірусної хвороби (COVID-2019)». Цим Законом до Кодексу законів про працю України, Закону України «Про зайнятість» внесено зміни, відповідно до яких працівники під час карантину мають право: 1) працювати на умовах дистанційної (надомної) роботи (стаття 60 Кодексу законів про працю(далі КЗпП) України).

Особисто ми можемо рекомендувати використати в період карантину такі права: 1) право на оплачувані щорічні основну та додаткову відпустки, порядок надання яких визначено у статті 10 Закону України «Про відпустки»; 2) право на соціальну додаткову відпустку працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину

– особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи(стаття 19 Закону України «Про відпустки»). Але все ж таки при можливості перейти на дистанційну форму праці.

Нажаль, під час карантину існують випадки, коли роботодавці змушують працівників писати заяви на звільнення за власним бажанням. Такі дії роботодавця є незаконними, та несуть за собою відповідні наслідки.

Законодавством про працю не передбачено підстав для звільнення працівника у період карантину або обмежувальних заходів. Тому, якщо у працівника не має бажання звільнитись з роботи, йому слід відмовитись від написання такої заяви. У протилежному випадку, коли працівник буде вважати звільнення незаконним і звернеться до суду з позовом про поновлення на роботі, йому буде вкрай важко довести факт примушування з боку роботодавця до написання заяви про звільнення за власним бажанням. Якщо все ж таки вас звільнили, пам'ятайте, кожен громадянин має право на соціальний захист, у випадку безробіття.

Якщо ж ви вважаєте, звільнення незаконним, то в такому випадку ви маєте право звернутися до суду за захистом порушених трудових прав (із позовом про поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу). При цьому важливо пам'ятати про строки звернення до суду в зв'язку з незаконним звільненням – місячний термін з дня, коли працівник отримав копію наказу про звільнення, або з дня видачі йому трудової книжки. Якщо порушили ваші будь-які трудові права, то слід спочатку писати скарги на роботодавця до управління держпраці, далі - звертатися до суду. Вважаємо, що державна політика в умовах поширення COVID-19 має бути направлена, в першу чергу, на підтримку роботодавців. «Карантинне законодавство» України щодо соціально-трудова відносин, зайнятості населення потребує удосконалення, воно має бути послідовним і виваженим з точки зору дотримання балансу інтересів роботодавця і працівника.

Доцільно знизити податкове навантаження на бізнес, запровадити пільгові ставки податку на прибуток та додану вартість, диференціювавши їх розмір залежно від активності роботодавців.

Право на компенсацію також мають роботодавці, які є суб'єктами малого підприємництва та які працевлаштували безробітних на нові робочі місця в пріоритетних видах економічної діяльності строком не менше ніж на два роки за направленням служби зайнятості; компенсація виплачується протягом одного року з дня працевлаштування особи за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [2]. В період карантину та в звичайний час, з питань щодо захисту порушених трудових прав працівники можуть звертатися до юристів профспілок, членами яких вони є, а також на телефони «профспілкової гарячої лінії», які оприлюднені на офіційному сайті Федерації профспілок України.

Враховуючи досвід країн світу, дослідники пропонують створити Фонд економічної стабілізації; спрямовувати відповідні кошти на надання одноразових грантів, повернення яких не передбачено; надавати кредити, доступні за допомогою різних програм позики; забезпечити підтримку суб'єктів обіговими коштами для покриття витрат протягом карантину; відтермінувати виплати платниками податків; заморозити виплати за кредитами та позиками; відкласти виплати податку на майно для компаній, які зазнають збитки; знизити ставки та відтермінувати сплати ПДВ тощо [5].

В умовах карантину більшість країн світу переводять бізнес на дистанційну роботу, запроваджують тривалі оплачувані та неоплачувані відпустки для працівників, різноманітні програми державної допомоги роботодавцям з метою збереження робочих місць [6].

Висновок: таким чином ми можемо зробити висновок, що по-перше, право кожного працівника захищається законом. Його порушенні несе за собою можливе звернення до суду, та поновлення порушених прав працівника. По-друге, держава повинна здійснювати допомогу підприємцям, для вирішення проблеми масових скорочень робочих місць на період карантину, а отже зменшити процент безробіття в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про зайнятість населення (із змінами) : Закон України від 05.07. 012 р. 5067-VI / Верховна Рада України.. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5 067-17](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5%2067-17).
2. Деякі питання реалізації статті 26 та частини другої статті 27 Закону України «Про зайнятість населення» : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2013 р. № 347 / Урядовий портал. URL: [http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347- 2013-п](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347-2013-п).
3. Кодекс законів про працю України із змінами № 931-IX від 30.09.2020 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
4. Про відпустки : Закону України від 17.03.2020 р. №530-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Сторожук Т. Заходи стимулювання бізнесу в умовах пандемії. URL: <https://www.ndifp.com/1479/> (дата звернення: 10.04.2020).
6. Зверєва Л. Заходи зі збереження робочих місць під час COVID-19 в Україні та за кордонном. URL: [https://zib.com.ua/ua/142432- zahodi_zi_zberezhennya_robochih_mi](https://zib.com.ua/ua/142432-zahodi_zi_zberezhennya_robochih_mi) (дата звернення: 30.05.2020).

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Чернишова Я. О.

Студентка II курсу ННІ Права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Гончарова А. В.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Наше сьогодення характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, завдяки якому можна обробити величезну кількість персональних даних. Ці дані обробляються щосекунди і повсюди: на підприємствах різних типів, у сфері охорони здоров'я, освіти, обслуговування, харчування, мобільного зв'язку, при наданні будь-яких послуг та здійсненні фінансових операцій тощо. Тому питання захисту персональних даних є актуальним та потребує більш системного правового регулювання. Важливість окресленого питання нині обумовлюється ще й тим, що карантинні умови, викликані пандемією COVID-19, прискорили цифровізацію в Україні. Так, за даними Міністерства цифрової трансформації України, українці стали користуватися онлайн-послугами у п'ять разів більше. Широкомасштабність цифровізації адміністративно-управлінських процесів прогнозовано збільшує ризики, пов'язані з витоком або несанкціонованим доступом до персональних даних, що обробляються за допомогою державних інформаційних ресурсів [1].

Звернемося до тлумачення понять «персональні дані» та «захист персональних даних», що міститься у Законі України «Про захист персональних даних» (№ 2297-VI, чинна редакція 4.03.2020). Персональні дані визначені як «відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована». Базою персональних даних є іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних; а володільцем персональних даних - фізична або юридична особа, яка визначає мету обробки персональних даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом [2].

Поняття захисту персональних даних охоплює такі моменти. По-перше, це зобов'язання володільця вживати організаційних та технічних заходів з метою запобігання їх випадковій втраті або знищення, незаконної обробки, зокрема незаконного знищення чи доступу до персональних даних. По-друге, це зобов'язання кожного працівника, володільця та розпорядника не допускати розголошення персональних даних, які стали

йому відомі у зв'язку з виконанням професійних чи службових або трудових обов'язків, так зване зобов'язання конфіденційності [2].

Зазначимо, що вперше норми щодо регулювання захисту персональних даних були закріплені в положеннях міжнародних договорів з прав людини як складова права на приватність. У ст. 17 Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права 1966 р. встановлено: «Ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особистісне і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію» [3, с.12].

Найсучаснішим міжнародним стандартом у сфері захисту персональних даних визнають загальний регламент про захист даних Європейського Союзу. Нині цей Регламент діє переважно на території Європейського Союзу та держав Європейської економічної зони. Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом Україна взяла на себе зобов'язання про співробітництво для забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема відповідних документів Ради Європи.

Визначальними документами у сфері захисту персональних даних на національному рівні є Конституція України, Закон України «Про захист персональних даних», а також документи у сфері захисту персональних даних, прийняті Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. Так, згідно зі ст. 32 Конституції України «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [3, с. 17].

Закон України «Про захист персональних даних» (№ 2297-VI, чинна редакція 4.03.2020) регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних.

У щорічній доповіді уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні наголошувалося на порушеннях прав на приватність та необхідності нормативно-правового урегулювання цих питань ще на етапі планування, розроблення та впровадження програмного забезпечення шляхом передбачення технічних та організаційних заходів, спрямованих на запобігання незаконній обробці, зокрема незаконному знищенню чи доступу до персональних даних. Крім того, зазначалося, що

державні органи не завжди визначають правомірну підставу для обробки персональних даних, яка не суперечила б Закону (№ 2297-VI), надаючи перевагу отриманню згоди від особи.

У вітчизняній правничій літературі визначено, що захист персональних даних передбачає комплекс заходів, спрямованих на запобігання їх втратам або знищенню, незаконній обробці, зокрема незаконному знищенню чи незаконному доступу до персональних даних. Організаційні заходи мають охоплювати визначення порядку доступу до персональних даних; визначення порядку ведення обліку операцій, що пов'язані з обробкою персональних даних суб'єкта та доступом до них; розроблення плану дій у разі несанкціонованого доступу до персональних даних [3, с. 68].

Аналізуючи коментарі науковців до Закону України «Про захист персональних даних», виокремимо такі моменти, як: 1) юридична невизначеність поняття «база персональних даних», а відповідно і сфери дії цього Закону; 2) характерне для всього нового інформаційного законодавства віднесення усіх персональних даних до конфіденційної інформації. Вітчизняні правники вважають за необхідне: по-перше, на державному рівні створити орган контролю за станом захисту персональних даних (або надати повноваження вже створеному); по-друге, установити прозору юридично-правову базу для розгляду справ щодо відповідальності за несанкціонований доступ та використання персональних даних; по-третє, ухвалити регламент функціонування Державного реєстру баз персональних даних; по-четверте, скласти загальнодержавну класифікацію відомостей, що належать до персональних даних; по-п'яте, розробити вимоги до функціонального профілю автоматизованих систем, де здійснюються обробка та зберігання персональних даних. Отже, за сучасних тенденцій у сфері розвитку інформаційних технологій захист персональних даних потребує більш системного правового регулювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Федоров М. Запуск Дії у 5 разів збільшив кількість користувачів державних послуг онлайн. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mikhaylo-fedorov-zapusk-dii-u-5-raziv-zbilshiv-kilkist-koristuvachiv-derzhavnikh-poslug-onlayn> (дата звернення: 16.04.2021).
2. Про захист персональних даних : Закон України редакція від 20.03.20. № 2297-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> (дата звернення: 16.04.2021).
3. Захист персональних даних: правове регулювання та практичні аспекти : наук.-практ. пос. / Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. К. : К.I.C., 2015. 220 с.
4. Наш коментар до Закону «Про захист персональних даних». URL: <https://tzi.com.ua/19.html> (дата звернення: 15.04.2021).

СЕКЦІЯ 3

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПІДТРИМАННЯ МИРУ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Шевцов Я. А.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Денисенко Д. І.

старший викладач, кандидат юридичних наук, доцент

Сумського державного університету

Сьогодні, в умовах глобалізації, формування мультикультуралізму та загальної нестабільності міжнародних правовідносин питання підтримання миру та міжнародної безпеки є неймовірно актуальним. Якщо ж оцінити стан цього питання сьогодні то можна зробити висновки про те, що сучасні механізми міжнародного миру і безпеки не справляються зі своїми завданнями, через те, що вони не відповідають вимогам часу.

З 1945 року (закінчення Другої світової війни та створення ООН) до нашого часу механізми і засоби підтримання миру та міжнародної безпеки майже не змінилися. Сталі інститути міжнародного права майже не зазнали зміни, і це при тому, що політична, військова, економічна та інші галузі міждержавних стосунків дуже швидко розвиваються, зокрема виникає багато новацій, які нормами міжнародного права фактично не регулюються, попри їх велике значення і вплив на такі відносини [1, 2].

Наразі, питання підтримання миру на міжнародному рівні в основному стосується саме врегулювання конкретних питань, зокрема, обмеження засобів ведення війни, міжнародне гуманітарне право, правила «вирішення» міжнародних конфліктів (деліктів). При цьому, фактичне регулювання підтримання миру та безпеки зводиться до мінімізації наслідків конфлікту, сприянню його вирішення і притягнення винного суб'єкта до відповідальності. Реальна ж обстановка і практика доводить, що данні положення майже не працюють. Превентивна функція не зупиняє суб'єктів міжнародного права від порушень норм [2].

Сучасні методи збройного врегулювання давно вийшли за рамки нормативного регулювання. Дуже актуальний наразі приклад – це ведення так званої «гібридної війни», тобто війни у всіх просторах, зокрема інформаційному та кіберпросторі, з використанням надсучасних цифрових технологій і з їх військовим застосуванням тощо. Якщо ж

враховувати потужність засобів гібридної війни, то наслідки за масштабами можна порівнювати навіть з початковими потужностями ядерної зброї [2, 3].

Головною проблемою є те, що основні норми міжнародного права взагалі ніяким чином не регулюють питання гібридної війни, і навіть основні принципи міжнародного права наразі неможливо застосовувати для визнання і класифікації її заходів в рамках міжнародних відносин. Винятком є лише міждержавні акти і угоди з приводу безпеки у кіберпросторі, що в більшій мірі стосується міжнародного приватного права, а також домовленості про ведення спільної інформаційної політики, які в контексті загального міжнародного права мало дієві. Якщо ж аналізувати сучасну категорію гібридної війни, то можна визначити наступні її особливості. По-перше, дане явище фактично неврегульоване сучасними нормами міжнародного права. По-друге, заходи які застосовуються в усіх можливих просторах (в тому числі в інформаційному і кіберпросторах, поряд з класичними повітряним, морським і сушею) є елементами як внутрішнього так і зовнішнього впливу суб'єкта міжнародних відносин. По-третє, класична категорія «воєнних дій» наразі переповнена інноваційними засобами ведення бою, які попри їх невідповідність гуманітарному праву фактично не заборонені та активно використовуються в сучасних збройних конфліктах. Отже, можна зробити висновок, що гібридна війна – це сучасне явище міжнародного права, яке полягає у тому, що міжнародний конфлікт (агресія) проявляється у всіх можливих просторах з використанням класичних та інноваційних засобів ведення війни [2, 3].

Взагалі, сучасне гуманітарне право, яким наразі регулюються фізичні простори ведення бою не справляється навіть з цією функцією, через появу новітніх надпотужних засобів ведення бою, які значно перевищують потужності дозволені для цих цілей. Актуальним сучасним прикладом є конфлікт у Нагірному Карабаху, де одна сторона використавши надсучасну зброю завдала надпотужних ударів збройним силам іншої, тим самим знищивши велику їх частину і завдавши невідворотних наслідків. Інший приклад це створення в провідних арміях світу роботизованої техніки, як окремої бойової одиниці з наділенням її статусом комбатанта, що також жодним чином сучасним гуманітарним правом не регулюється. Даний перелік не є вичерпним і може розширюватися в ході науково-технічного розвитку людства [2].

Якщо ж говорити про інформаційні та кібер засоби війни, то вони взагалі ніяким чином не врегульовані гуманітарним міжнародним правом, що дивно враховуючи історію його формування. Важливо розуміти, що сучасне гуманітарне право сформоване в результаті Другої світової війни. Однією з важливих причин і обставин якої була жорстка інформаційна політика Третього рейху, направлена на зовнішню і внутрішню пропаганду.

Однією з найвідоміших цитат «видатного» нацистського пропагандиста і політика Йозефа Геббельса говорить, що: «Чим жахливіша брехня, тим швидше в неї повірять», і дійсно як показує історична практика інформація може використовуватися як зброя до того ж дуже ефективна. При цьому, при цьому, сучасне гуманітарне право ніяким чином не стосується питань інформаційної світової безпеки. Сьогодні ж, в умовах активного розвитку телекомунікаційних та цифрових інформаційних технологій інформаційна війна фактично є передвісником реальних бойових дій, а крім того створює для них всі умови, і як показує досвід формує «підстави» для початку збройних протистоянь. Інформаційний слід дозволяє безпомилково визначити джерело пропаганди та дезінформації, однак, через відсутність нормативного забезпечення питання, навіть при всіх доказах та фактах причетності, вирішення міжнародної конфронтації лишається особистим питанням суб'єкта міжнародного права. Дуже яскравий приклад – це Російська агресія по відношенню до України, результатом якої є окупація частини території України та збройний конфлікт на сході. Внутрішня інформаційна політика РФ сформувала у російського населення негативні і навіть ворожі настрої по відношенню до України. Зовнішня ж інформаційна атака тривала за довго до ескалації конфлікту у 2014 році. Суть її полягала у діяльності внутрішніх інформаційних агентів, які формували негативні погляди та ідеї по відношенню до України, таким чином, фактично формуючи у певній частини населення сепаратні настрої, що згодом, за доведеного сприяння РФ перейшло у збройний конфлікт який триває в Україні вже більше 6 років. При цьому, багато політичних процесів для України наразі заблоковані, конфлікт триває і вирішується фактично односторонньому порядку через всі доступні дипломатичні спроможності, при цьому, через відсутність необхідних норм міжнародного права ситуація загострюється і наростає загроза посилення міжнародного збройного конфлікту і переходу до масштабних бойових дій, з єдиною метою самозахисту України відповідно до положень ст. 51 Статуту ООН. Це лише кілька прикладів проявів гібридної війни у сучасному світі, що враховуючи особливості цього явища наразі не дає змоги оцінити масштаби проблеми та визначити їх обсяг, однак, якщо орієнтуватися на практику та статистику сучасних гібридних воєн можна бачити наскільки небезпечне дане явище для всього світу [1, 3, 4, 5, 6]. Варто розуміти, що явище гібридної війни сьогодні не врегульоване навіть на мінімальному рівні, Тобто, наразі навіть немає юридичної можливості визнання і класифікації проявів гібридної війни, адже міжнародно-правова категорія «агресії» стосується виключно застосування збройної сили державою агресором, попри реальні факти «інформаційної агресії» тощо у сучасних міжнародних правовідносинах.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Сучасна світова обстановка кидає гуманітарному праву виклики, з якими воно не здатне наразі справлятися. Існує дуже багато нерегульованих міжнародно-правових категорій гуманітарного права, зокрема всі питання ведення гібридної війни: міжнародна інформаційна і кібер безпека, інноваційна надпотужна зброя тощо. При цьому дані категорії є дуже небезпечними для людства. Гуманітарне право потребує значного оновлення в контексті явища гібридної війни. Крім того, необхідна розробка наступних міжнародних норм: таких, що регулюють всі аспекти гібридної війни та порядок протидії негативним її проявам; щодо регулювання міжнародних інформаційних правовідносин з відповідними правилами і обмеженнями для учасників міжнародних відносин. Питання протидії гібридним війнам у сучасному світі важко переоцінити.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 р. Верховна рада України. URL: <https://bit.ly/3bFfPII> (дата звернення: 19.03.2021).
2. Рибак В. Гібридні виклики міжнародного гуманітарного права. *Український тиждень*. URL: <https://tyzhden.ua/World/145884> (дата звернення: 19.03.2021).
3. Хендель Н. В. Міжнародно-правові питання гібридної війни. *Українське право*. URL: <https://bit.ly/38znmqn> (дата звернення: 19.03.2021).
4. Стратегія і тактика гібридних війн в контексті військової агресії Росії проти України. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел. URL: <https://bit.ly/2PTX8IB> (дата звернення: 19.03.2021).
5. Высказывания Йозефа Геббельса-отца пропаганды. *Live Journal*. URL: <https://evalinger.livejournal.com/68673.html> (дата звернення: 19.03.2021).
6. Денисов В. Н. Агресія (міжнародне право). *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Агресія \(міжнародне право\)](https://vue.gov.ua/Агресія%20(міжнародне%20право)) (дата звернення: 19.03.2021).

СУЧАСНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАХИСТУ ТВАРИН В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Шейн Д. С.

Студент I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Кобзєва Т. А.

д.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Добробут тварин давно є важливою темою для країн Європи, яка була першим апологетом цієї ідеї у світі, визнавши важливість її значення. Регіон відповідає за більшість ініціатив щодо спроб перетворити ідеали та концепції в реальність та конкретні правила. Питання правового регулювання в цій царині неминуче постає на тлі інших глобальних питань порядку денного ЄС. Паралельно із вищезазначеними стандартами, ЄС встановив та запровадив практичні інструменти аби ефективно координувати ці процеси. Тобто державний рівень є вторинним (в силу того, що тенденції на ньому по суті задаються загальними положеннями, що дозволяє уникати вагомих диспропорцій між країнами у плані реалізації політики щодо захисту тварин) [1, р. 63].

Європейська спільнота приділяє велику увагу питанням благополуччя тварин. Нормативні документи ЄС стрижневого характеру детально регламентують умови утримання тварин, догляд за ними, основні вимоги до приміщень, в яких вони утримуються в умовах сучасного інтенсивного господарства, порядок транспортування та умови забою. Зокрема, Європейська конвенція про захист тварин, що утримуються в сільськогосподарських цілях визначає, що тварини повинні перебувати: у приміщенні з відповідним рівнем освітлення, температури, вологистю, циркуляцією повітря, вентиляцією та шумоізоляцією; в умовах, де тварини забезпечуються в повній мірі кормом, водою та доглядом таким чином, щоб урахувати особливості видів, специфіку стадій розвитку, ступінь звикання та прирученості; в обстановці, котра відповідатиме фізіологічним, анатомічним, етологічним потребам тварин згідно із існуючим досвідом та науковими знаннями [2, с. 219].

Організаційно-правові засади з досліджуваного питання в ЄС розкриті в десятках директив та приписів, що стосуються добробуту тварин, а саме: Директива 74/577/ЄС (встановлення норм і порядку забою тварин, наприклад, обов'язок суб'єкта оглушити тварину та мінімізувати її страждання), Директива 78/1027/ЄС (про ветеринарну медицину, ветеринарну підготовку фахівців та професійну профілактику захворювань тварин), Директиви 79/409/ЄС, 97/49/ЄС та 2009/147/ЄС (комплекс приписів про збереження диких птахів, сприяння їхній міграції та розмноженню), Регламенти №

3626/82,92/43 та 338/97 (про диких тварин, особливості мисливства, ліміти допустимо граничних значень популяцій деяких видів), Директива 83/129/ЄС та Регламент 1007/2009 (підкреслюють та осучаснюють зміст Європейської конвенція про захист хребетних видів тварин, що використовуються для експериментів та інших наукових цілей (1986) і Європейської конвенції про захист домашніх тварин (1987)), Директиви 86/113/ЄС та 88/166 /ЄС (закріплення і встановлення мінімальних стандартів захисту курей-несучок, що утримуються з метою використання продукуваних речовин), Директиви 86/609/ЄС та 2010/63/ЄС (про захист тварин, що використовуються в наукових цілях для дослідів, експериментів і досліджень фармацевтичного характеру), Директива 76/768/ЄС та Положення 1223/2009 (обмеження тестування і випробовування на тваринах косметичної продукції), Директиви 88/320/ЄС та 99/12/ЄС (перевірка, контроль, моніторинг та аудит належних лабораторних умов стосовно тварин, які підлягають залученню до наукової практики в якості предмету; закріплення власне переліку дозвільних видів), Положення 1906/90, 1907/90, 1538/91 та Директива 1999/74/ЄС (про маркетингові стандарти. Зокрема, забороняється маніпулювати й орудувати тваринами через рекламу без дозволу власника та відсутності альтернативи), Положення 411/98, 1/2005 (доповнення й поширення засад щодо захисту тварин під час транспортування, перевезення; розширення категорії видів, що потенційно зникають або перебувають в стані загрози популяції), Регламент 3254/91/ЄС (про заборону використання пасток, створення підвалин гуманного відлову деяких видів), Директиви 91/629/ЄС, 97/2/ЄС, 2008/119/ЄС (встановлення мінімальних стандартів захисту телят), Директива 91/630/ЄС, 2001/93/ЄС та 2008/120/ЄС (регламентація основних мінімальних стандартів захисту свиней), Регламент 1099/2009 (щодо захисту тварин під час забою або вбивство; вперше роз'яснено, що евтаназія по відношенню до тварин не є вбивством), Регламент 338/97 (превенція зникненню видів дикої фауни та флори шляхом регулювання торгівлі ними; схвалення абсолютної заборони на продаж деяких видів), Директива 99/22/ЄС (про утримання диких тварин у зоопарках), Директива 2007/43/ЄС (встановлює мінімальні правила щодо добробуту курей, яких утримують для виробництва м'яса), Регламент 1523/2007/ЄС (заборона розміщення та пропозиції на внутрішньодержавних ринках та ринку імпорту видів, що підлягають отриманню цінного хутра; ембарго на продаж виробів з хутра деяких тварин), Регламент 318/2007/ЄС (заборона на ввезення до території ЄС птахів, виловлених в натуральних умовах для утримання в неволі), Директиви 2009/156/ЄС, Регламент Комісії ЄС 504/2008, Регламент імплементації ЄС 2015/262, Рішення Комісії 2000/68/ЄС, Комісія Регламент ЄС 529/2007, Рада Регламент ЄС 21/2004, Рішення Комісії 2006/968/ЄС (позначення та відстеження тварин, таких як коні, велика рогата худоба, вівці та кози), Регламент (ЄС)

2016/429 (присвячений протидії трансмісивним хворобам тварин та внесення змін скасування певних актів у галузі здоров'я тварин) [3].

Безсумнівно, ставлення до тварин у державах-членах ЄС не менш детально визначено та закріплено на законодавчому рівні. На найвищому рівні це питання регулюється, приміром, в Австрії, Німеччині та Фінляндії. На особливу увагу заслуговує Федеральний закон із захисту тварин в Австрії. Він є одним із найсуворіших у світі щодо поточного питання. Австрійський Акт про благополуччя тварин включає турботу про тварин в Австрійській конституції, в якій містяться такі рядки: «держава захищає життя і благополуччя тварин внаслідок особливої відповідальності людей стосовно тварин як своїх братів». Закон зазначає, що забороняється, тримати на ланцюгу собак, торгувати, використовувати або володіти пристосуваннями для дресирування домашніх тварин, які завдають їм болю, а також обрізати вуха і хвости собакам, продавати кішок і собак в зоомагазинах. У всіх 9-ти австрійських штатах діє незалежний уповноважений з прав тварин, який займається питаннями жорстокого поводження з тваринами. Жорстоке поводження карається штрафом від 2.000 до 15.000 євро [4].

Деякі європейські держави, прагнучи до зміни ставлення до тварин на все більш гуманне, закріплюють їх статус на конституційному рівні. Зокрема, вперше вимога про добробут тварин була закріплена Швейцарією. У 1994 році проведений референдум змінив статус тварин з «речі» на «істот, що відчують». У 1999 р Конституція Швейцарії встановила повноваження держави щодо забезпечення добробуту тварин, що утримуються на фермах (ст. 80 Федеральної Конституції Швейцарської Конфедерації) [5].

Захист тварин, крім їх фізичного захисту, повинен включати запобігання будь-якій формі психологічного стресу та збереження соціального життя й товариських поведінкових відносин тварини. Кожна тварина повинна користуватися цими двома свободами. Щоб компенсувати дефіцит правового регулювання цього аспекту деякі держави-члени ЄС прийняли принципово нові модернізаційні стандарти поза директивами та регламентами ЄС (причому певна частка з них набули юридичної сили ще до становлення ЄС як повноцінної одиниці) [6]. Наприклад, прямі законодавчі положення про соціальне здоров'я тварин почали оформлюватись і трансформуватись в Скандинавії (Норвегія (2002), Швеція (1988)), Бенілюксі (Люксембург (1983), Бельгія (1986)), Німеччині (1998), Мальті (2002) та Великобританії (2006). Проте першопрохідцем в цьому питанні можна також вважати Швейцарію, оскільки в Акті про добробут тварин від 1978, де законодавець акцентує увагу на всебічній безпеці тварин, викладено чіткі дефініції фізичного й психологічного здоров'я разом з обґрунтуванням їхнього забезпечення.

Німецьке законодавство є найпрогресивнішим серед законодавств інших європейських держав в сфері забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження. Нині правове регулювання цієї федерації цілком закономірно і заслужено вважають своєрідним еталоном, взірцем для наслідування. У 2002 році Німеччина доповнила власну Конституцію положенням про захист тварин, тим самим передбачивши закріплення аналогічного положення у Договорі про функціонування Європейського Союзу.

Також у Німеччині діє Закон про захист тварин 1972 р. і Розпорядження із утримання собак; законодавчо затверджена система притулків для тварин. Закон про захист тварин встановлює штрафні санкції у випадку порушень правил утримання тварин, а також спеціальне оподаткування [7, р. 28]. Правознавці Німеччини навіть виділяють окрему галузь права — «Права тварин». Німеччина також може слугувати позитивним прикладом вирішення проблеми бездомних тварин. Законодавчо визначено, що мають бути виконані три обов'язкові умови: прийняття нормативних актів щодо обмеження відтворення тварин; проведення програм стерилізації, обліку тварин, а також забезпечення роботи притулків; висвітлення діяльності щодо вирішення проблеми та відповідне виховання населення.

Отже, нормативно-правові акти ЄС регулюють захист тварин через низку директив та регламентів, котрі постійно нарощують суть організаційно-правових засад та удосконалюють практичні механізми захисту. Метою цих документів є забезпечення благополуччя тварин, зменшення або уникнення, зайвого страждання та болю, протидія свавільному й антигуманному поводженню з ними тощо. З огляду на досвід та національні правові системи конкретних держав-учасниць ЄС можна стверджувати, що відповідальність за неналежне виконання й дотримання приписів коливається в дуже широкому діапазоні, а різного роду міри покарання (від штрафів до позбавлення волі) застосовуються фактично за наявності будь-яких дій, що концептуально суперечать усталеним тенденціям і нормативній генезі. Є підстави вважати, що з часом в класичному розумінні захист тварин стане невід'ємним атрибутом інституту правового статусу ЄС, причому це акумулюється й стимулюється щонайменше тим, як стрімко еволюціонують погляди й інноваційна господарська діяльність держав-учасниць ЄС. Правові акти ЄС насамперед регулюють дії людей для того, аби не допустити ситуацій, коли до тварини ставляться жорстоко з наміром та без належної чи законної на те причини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Simonin D. & Gavinelli A. «The European Union legislation on animal welfare: state of play, enforcement and future activities» In: Hild S. & Schweitzer L. (Eds), Animal Welfare: From Science to Law, 2019. Pp.59-70.
2. Губський С. М. Комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України законодавству ЄС в сфері охорони здоров'я, людей, тварин, рослин. 2018. 439 с.
3. Marzocchi O. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/supporting-analyses/sa-highlights>.
4. Гранчева О.Ю. Общественная зоозащитная организация города Грац, Австрия. URL: <http://www.fondds.ru/about/newspaper/iyul-2011-g/arche-noah-obshestvennayazoozashitnaya-organizaci/>.
5. Конституція Швейцарської Конфедерації. URL: <https://bit.ly/3byhoHX>.
6. The World Organisation for Animal Health (OIE): official web-site. URL: <http://www.oie.int/>.
7. Legislative and regulatory options for animal welfare. By Jessica Vapnek, Megan Chapman. Food and Agriculture Organization of the UN. Rome. 2010. P. 28.

РАДА БЕЗПЕКИ ООН ЯК ГАРАНТ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Корощенко К.Р.

Студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Денисенко С.І.

к. ю. н., доцент старший викладач кафедри МЄЦПД ННІ права

Сумського державного університету

Організація об'єднаних націй – потужна міжурядова організація, яка є найпотужнішим у світі уособленням гуманності країн по відношенню одна до одної. Прагнення до світового миру, до поважних стосунків між країнами призвели у 1945 році до створення Організації об'єднаних націй (далі - ООН). Статут ООН визначає основну мету організації у такому формулюванні: «проживання людей на Землі, як добрі сусіди».

Членство 193 країн у цій організації свідчить про той факт, що уряди кожної з цих держав будують свою політику та економіку таким чином, аби жити в мирі з країнами-сусідами та робити все задля процвітання країни, а не задля розширення її території шляхом війни. На жаль, той сенс, який був вкладений в Статуті ООН у реальному житті отримав інше трактування.

Країни, які під слоганами про мир та безпеку розпочинають війну, є членами ООН, організації, яка проти будь-яких збройних конфліктів. Як наслідок, при здійсненні основних своїх повноважень, ООН має недоліки у реалізації основних функцій та повноважень. Основною причиною виникнення проблем є невідповідність прописаних положень і те, як їх реалізувати на практиці. Під слоганом: «за мир та безпеку» об'єдналися країни, які ведуть боротьбу за гроші, кордони та всесвітнє визнання, на жаль, у такій боротьбі країни не нехтують будь-якими методами для досягнення цілі.

Загалом, ООН займається багатовекторною діяльністю, проте досягнення миру та безпеки залишається у пріоритеті. Рада Безпеки – орган, який займається підтримання миру та безпеки. Беззаперечно, що при реалізації заходів для здійснення своїх повноважень Рада Безпеки має прогалини та проблеми діяльності. Аналіз основних недоліків функціонування Ради Безпеки дасть змогу знайти основні вектори для їх вирішення. Саме дослідженню діяльності Ради Безпеки та підкресленню важливості налагодженого функціонування цього органу присвячена ця стаття.

Рада Безпеки ООН – орган, який має чи не найбільшу відповідальність за будь-які дії у раках реалізації повноважень ООН. Рада Безпеки ООН займає дуже важливе місце на міжнародній арені, адже це єдиний орган, який правомочний ухвалювати рішення про проведення примусових дій із застосуванням миротворчого контингенту збройних сил. ООН забезпечує порядок, який поширює прийняті рішення Радою Безпеки ООН навіть на ті країни, які не є його учасниками. Рішення Ради Безпеки не підлягають жодному оскарженню, що додатково підкреслюють їх юридичну обов'язковість [1].

Здебільшого, проблеми реформування цього органу є актуальним питанням у багатьох наукових публікацій. Проведений аналіз виступів представників країн-членів ООН, а також роздуми публіцистів і науковців дає змогу знайти основні спільні проблеми, які виділяє кожний з них.

По-перше, основним предметом для дискусій уже понад десять років залишається кількісний склад Ради Безпеки ООН. Останній раз кількість членів ООН була збільшена у 1965. Склад Ради Безпеки містить: непостійних членів 5 – від Африки та Азії, 2 – від Латинської Америки, 1 – від Східної Європи, 2 – від західної Європи та інших держав; постійних членів всього п'ять – Велика Британія, Китай, Росія, США, Франція [2].

Важливо зазначити, що непостійні члени переобираються кожні два роки та не мають права вето. Проблема є у кількісному складі як непостійних так і постійних членів. Перш за все проблема непостійних членів, полягає в тому, що Західній Європі та «всім іншим», а саме: країнам Європи, Канаді, Австралії, країнами Океанії та іншим надано всього 2 місця. обто, деякі країни з цього списку не мають жодних шансів бути

представленими у Раді Безпеки ООН хоча б на два роки та без права вето (наприклад, країни, які є менш розвинутими такі як країни Океанії та Австралії) [2]. Ми вважаємо, що непостійне членство взагалі не може існувати у рамках діяльної Ради Безпеки ООН. Через те, що на цей орган покладені важливі рішення «тимчасове» членство є неприйнятним. Тобто, при деяких важливих рішеннях країна бере участь, проходить два роки і все змінюється. Можливим рішенням, є участь представників кожної розвинутої країни та країни, що розвивається без права вето у Раді Безпеці.

Другим проблемним питанням, яке б хотіли висвітлити: право «вето» у Раді Безпеки ООН. Право «вето» одного з постійних її членів – Росії є болючим питанням для України. Резолюцію Ради Безпеки ООН у березні 2014, яка визнавала референдум у Криму недійсним підтримало 13 країн з 15, не складно зрозуміти, що країна, яка використала право «вето» - Росія, (Китай утримався). Резолюція 21 січня 2015 року Ради Безпеки ООН про теракт у Маріуполі Росією також була неприйнята, по тій самій причині. У дипломатії також використовується приховане «вето». Для цього варто лише усно заявити про те, що на те чи інше рішення країна накладе «вето». Саме так і вчинила Росія, коли висловлювала думку про відправлення миротворців ООН на Донбас. Коли всі розуміють, що те чи інше рішення все одно не буде прийняте – його або взагалі не виносять на голосування, або змінюють текст [3].

Відсутня єдина точка зору і щодо права вето. Так, західні країни виступили за незначне збільшення кількості постійних членів (два — ФРН і Японія) і за збереження права вето. Більшість країн, що розвиваються, висловилися за широке представництво у складі постійних членів усіх регіонів світу і обмеження чи ліквідацію права вето. Конкретні пропозиції, що опинилися в центрі обговорення, зводилися до наступного: збільшити кількість постійних членів на п'ять (ФРН, Японія і три країни від Азії, Африки і Латинської Америки); збільшити склад Ради Безпеки на п'ять постійних і чотири непостійних члени від регіонів; ввести до складу Ради Безпеки п'ять постійних членів без права вето; статус постійних членів мають отримати не окремі країни, а регіональні організації (ЄС, ОАЄ, ОАД та ін.); статус постійних членів країни від Азії, Африки і Латинської Америки повинні отримувати на ротаційній основі [4].

Ми вважаємо, що реформування права «вето» необхідне. Через особливості його використання, як на прикладі ситуації України та Росії, коли учасниця блокує всі можливі шляхи вирішення. Необхідно або взагалі виключити це право зі списку повноважень, або розширити кількісний склад учасників, які його мають, або надати право «вето» тільки в деяких сферах, або надавати можливість його використовувати декілька разів у рік і

найважливіше запровадити неможливість його використання учасникам, щодо питання збройного конфлікту, учасником якого вона є.

Через те, що механізм права «вето» є недосконалим та не модернізованим найсильніша міжнародна організація ООН, не може допомогти Україні у вирішенні збройного конфлікту.

На сьогоднішній день, можливості вирішити це питання не має. Відповідно до Статуту ООН, а саме статті 108: для ухвалення такого рішення необхідна не тільки згода двох третин членів Генеральної Асамблеї ООН, але й його ратифікація всіма постійними членами Ради Безпеки ООН, включно із Російською Федерацією [3].

Вважаємо за потрібне висвітлити проблему, яка була оприлюднена в листопаді 2006 р. Доповідь «Більш ефективна ООН для XXI століття» Групи високого рівня із загроз викликів та змін, яка працювала під керівництвом прем'єр-міністрів Норвегії, Мозамбіку та Пакистану. Ця група протягом дев'яти місяців своєї роботи провела ґрунтовний аналіз усіх сфер діяльності ООН та дійшла наступних висновків: - Рада Безпеки в майбутньому повинна бути більш ініціативною. Для цього ті, хто вносить найвагоміший фінансовий, військовий і дипломатичний внесок в Організацію, мають брати активнішу участь у прийнятті рішень Радою, а ті, хто приймає рішення в Раді, повинні вносити більший внесок в Організацію. Рада Безпеки потребує більшої авторитетності, легітимності та представництва, аби робити те, що ми від неї вимагаємо. - Рада Безпеки не використовує повною мірою потенційні переваги роботи з регіональними та субрегіональними організаціями [5].

Отже, Рада Безпеки ООН – є потужним органом, рішення якого мають глобальне значення. Увага вчених та політичних діячів прикута до цього органу по причині того, що значення Ради Безпеки – колосальне, а механізм здійснення повноважень має ряд недоліків.

Дуже велика кількість країн оприлюднює ту інформацію, що, членство у Раді Безпеки – це світове визнання економічної успішності, а також участь у потужній дипломатичній грі, де кожна країна прораховує всі можливі варіанти для досягнення ще більшої вигоди для своєї країни.

Ми вважаємо, що дві найбільші реформи, які потребує Рада Безпеки – збільшення складу, а також повна модернізація права «вето».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грицина К. В. Реформа права вето в Організації об'єднаних націй. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків. С.101–104

2. Гавриленко І. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Вип. 96 (Ч. II). Київ. С.100–102.
3. Дорош Л., Охремчук С. РБ ООН у сучасних проблемах: до проблеми пошуку варіантів реформування. *Політичні техніки*. Вип. 1. № 2. 2015. С. 19–27.
4. Проблеми реформування ООН. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/28.htm>.
5. Корнійчук Т. Недосконалість інституційної діяльності ООН та основні напрями її реформування. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Вип. 96 (Ч. II). 2011. С. 148–154.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В МИТНІЙ СФЕРІ

Денисенко С. І.

*к. ю. н., доцент, старший викладач кафедри МСПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Корупція є однією з ключових проблем сучасного суспільства, походження цього явища криється в слабкості людської натури - жадібності та бажанні швидкого збагачення. Данні негативні явища мають значний вплив на всі сфері людської діяльності, не залишається осторонь і митна діяльність.

Митні органи відіграють ключову роль в будь-якій міжнародній торговій операції і нерідко є першим вікном, через яке світ дивиться на дану країну. У багатьох країнах, що розвиваються митні збори становлять значну частку державних доходів. За даними Всесвітньої митної організації (далі – ВМО) в багатьох державах митні органи приносять понад 50% всіх державних надходжень, і затримка в обробці імпорту або експорту товару можуть призвести до значних втрат, збільшити витрати ведення бізнесу, негативно вплинути на конкурентоспроможність національних фірм та відлякати іноземні інвестиції. Тому широке поширення корупції підриває легітимність митної адміністрації і серйозно обмежує її здатність вирішувати державні завдання.[1, с.67]

Треба зазначити, що митна діяльність найбільш уразлива корупцією, це можна пояснити тим, що співробітники митних органів, під час виконання своїх функціональних обов'язків, являються єдиними носіями влади та відповідальності. Крім того, посадові особи митних органів, у процесі своєї діяльності, постійно зустрічаються з деякими представниками бізнесу, які мають бажання вплинути на рішення які приймаються митницею. Низька заробітна плата посадових осіб митних органів також є сильним мотивом отримання хабара при виконанні своїх обов'язків.

Серед загальних чинників корупції у національних митних органах можна назвати такі як: низький рівень заробітної плати працівників митниць; недостатній професіоналізм співробітників митних органів; неякісний рівень контролю та відповідальності в митних органах; особливості менталітету; недостатні заходи дисциплінарного впливу; слабка комп'ютеризація роботи митних органів та ін. [2, с. 138].

Узагальнено негативні наслідки корупції у митній сфері наступні [3]:

- зниження рівня національної безпеки та захисту суспільства;
- недоотримання або зменшення доходів державного бюджету і шахрайство;
- відплив і зменшення іноземних інвестицій;
- посилення тягаря витрат для суспільства;
- створення бар'єрів для міжнародної торгівлі й економічного зростання;
- зниження суспільної довіри до державних органів;
- зниження рівня довіри та співробітництва між митними органами та іншими державними установами;
- зниження рівня добровільного дотримання митного законодавства;
- низький рівень моралі й «честі мундира».

Виходячи з вищевикладеного треба зазначити, що ефективна протидія цьому негативному явищу здійснюється на трьох основних рівнях: універсальному - співробітництво держав у межах міжнародних організацій; регіональному рівні - співробітництво у межах економічних інтеграційних об'єднань та міжнародних організацій певного географічного регіону та національному рівні.

Так, на універсальному рівні важливий внесок, щодо міжнародно-правового регулювання питань у сфері боротьби з корупцією, було здійснено Генеральною Асамблеєю ООН, яка 15 грудня 1975 року прийняла резолюцію 3514 (XXX) [4]. Даний документ закликає уряди всіх держав світу вжити на національному рівні всіх необхідних заходів щодо запобігання та протидії корупції, які вважаються доцільними, включаючи законодавчі.

Одним з найважливіших міжнародних договорів у сфері боротьби з корупцією, який було укладено у межах ООН, треба вважати Конвенцію ООН проти корупції, прийняту на 58 сесії Генеральної Асамблеї ООН у жовтні 2003 р. [5]. Даний документ визначав основні засади антикорупційної політики держав-учасниць цього міжнародного договору, також були встановлені певні вектори розвитку національного законодавства у даній сфері.

Базовим міжнародним документом у сфері боротьби з корупцією в митних органах є прийнята Радою митного співробітництва у 1993р., (у 2003 р. переглянута) Декларація про сумлінність митних службовців, відома як Арушська декларація 1993 р. Цей міжнародний

документ не носить обов'язкового характеру, однак містить базові принципи професійної етики та боротьби з корупцією у митній сфері. Слід відмітити, що дана декларація тільки визначає всеосяжні концептуальні рамки, реальне втілення в життя кожного елемента лежить на самих митних відомствах. Арушська декларація складається з десяти основних принципів, що підлягають застосуванню національними митними органами під час розроблення національного законодавства щодо забезпечення боротьби з корупцією на митницях [6].

На регіональному рівні держави також активно співпрацюють у сфері боротьби з корупцією в межах міжнародних регіональних організацій та економічних інтеграційних об'єднань, наприклад таких як : Європейський Союз (ЄС), Рада Європи, Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та ін.

Важливий внесок у міжнародно-правовому регулюванні питань боротьби з корупцією здійснює Рада Європи, яка є розробником сучасних антикорупційних стандартів та спеціалізованого контрольного органу за дотриманням антикорупційних стандартів у державах-членах Ради Європи – Групи держав проти корупції (GRECO). Європейські стандарти у сфері протидії корупції містяться у таких міжнародних документах як: Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (1999р), Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999р), Двадцять принципів боротьби з корупцією (1997р.), Модельний кодекс поведінки для державних службовців (2000 р.), Єдині правила протидії корупції при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній (2003 р.) [7].

Виходячи з викладеного вище треба зазначити, що протидія корупції в національних митних органах здійснюється на трьох основних рівнях : універсальному, регіональному та національному. Україна приймає досить активну участь у цьому процесі, було підписано низку важливих міжнародних антикорупційних угод. Вона також є учасницею міждержавних міжнародних організацій таких як: ООН ВМО, СОТ, що у свою чергу стало основним стимулом для приєднання її до базових міжнародних договорів у цій сфері. Україна також вжила певних заходів, спрямованих на приведення національного митного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів спрощення та гармонізації митних процедур у міжнародній торгівлі.

Однак незважаючи на значні заходи протидії корупції в митних органах України, їх ефективність на сьогодні на жаль недостатня. Щорічно державний бюджет України недотримує мільйони гривень податків та зборів через корупцію на митниці.

Можна зробити висновок, що для мінімізації корупційних проявів в митних органах України необхідно ретельно вивчати досвід успішних країн у протидії цьому

негативному явищу та запроваджувати тільки ті заходи, які найкращим чином підходять до нашої країни. Яскравим прикладом може бути досвід ефективної антикорупційної стратегії Сінгапуру.

Важливим фактором, спрямованим на протидію корупції в митних органах України, повинно стати усунення корупційних чинників, а також встановлення чітких законодавчих рамок повноважень митних органів та їх посадових осіб. З недавнього часу в митних органах почалось впровадження автоматичного випуску товарів. При здійсненні даної технології не беруть участь посадові особи митних органів, що дозволяє виключити людський фактор, а також прискорити процедуру митного оформлення товарів. Подальше вдосконалення даної технології, поширення її на вчинення інших митних операцій, дозволить значно скоротити корупційні прояви серед посадових осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Руководство по модернизации таможенной службы / Под ред. Люка де Вульфа, Хосе Б.Сокола; пер. с англ. Издательство «Весь Мир», 2007. 328 с.
2. Corruption at the Customs: combating corruption at the customs administration / Boris Begović [et al.]. Belgrade : Center for Liberal-Democratic Studies (Belgrade, Goragraf), 2002. 166 p.
3. Декларація РМС про сумлінність митних службовців, 1993 URL: <http://www.wcoomd.org/en/about-us/legal-instruments/declarations.aspx>.
4. Генеральная ассамблея ООН – тридцатая сессия URL: <https://bit.ly/3wcp9yP>.
5. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. // База даних «Законодавство України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
6. Декларація РМС про сумлінність митних службовців, 1993 URL: <http://www.wcoomd.org/en/about-us/legal-instruments/declarations.aspx>.
7. Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_35749.

ПРАВОСУДДЯ ЯК ЦІННІСТЬ ПРАВА ЄС

Славко А. С.

*к. ю. н., асистент кафедри МЄПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Правосуддя та, більш абстрактно, справедливість, є одним із найбільш сильних прагнень людства протягом всієї його історії. Що більш ускладнювались суспільні

відносини та держава як така, то більшого значення набувала належна організація правосуддя та доступ до нього. Сьогодні можливість розгляду справи певної особи неупередженим та справедливим судом, а також наявність ефективних засобів юридичного захисту закріплені практично у всіх праволюдських актах як універсального, так і регіонального характеру. ЄС також не відхиляється від цієї тенденції і визначає правосуддя (справедливість) не лише як право, а і як цінність в європейському просторі. Так, стаття 2 Договору про Європейський Союз визначає, що «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків».

Видається, що наразі науковий та суспільний дискурс стосовно правосуддя в ЄС умовно можна окреслити як два взаємопов'язаних та взаємозалежних напрямки: право на справедливий суд та доступність правосуддя як його елемент та забезпечення належного функціонування простору свободи, безпеки та правосуддя. Такі тенденції яскраво впливають із первинного права ЄС. Наприклад, стаття 3 Договору про ЄС серед цілей Союзу згадує створення «простору свободи, безпеки і правосуддя». На необхідності існування ефективних засобів юридичного захисту та забезпеченні доступності правосуддя наголошує стаття 47 Хартії основних прав Європейського Союзу. Зокрема, аналіз вказаної статті показує, що громадянину ЄС у контексті доступу до правосуддя належать, щонайменше, такі права: 1) право на ефективний засіб правового захисту перед судом чи трибуналом; 2) право на справедливий та публічний розгляд справи протягом розумного строку незалежним та неупередженим судом, раніше створеним законом; 3) право мати юридичного представника чи захисника у кримінальному провадженні; 4) право на правову допомогу тим, хто не має достатніх ресурсів, наскільки така допомога необхідна для забезпечення ефективного доступу до правосуддя.

У контексті згаданого вище варто зауважити, що громадянин ЄС може звернутись за захистом своїх прав як до національних судів, так і до судових інституцій ЄС. Так, є два основні шляхи, за допомогою яких особа може отримати доступ до Суду Європейського Союзу: прямий (через позов про нікчемність) та непрямі (через клопотання про винесення попереднього рішення) [1]. Право звертатись до Суду ЄС у таких провадженнях впливає, відповідно, зі статей 263 та 267 ДФЄС.

Стаття 67 Договору про функціонування ЄС, у свою чергу, визначає засади простору свободи, безпеки та правосуддя. Зокрема, частина 4 цієї статті вказує, що

інструментом полегшення доступу до правосуддя всередині ЄС є «принцип взаємного визнання судових та позасудових рішень у цивільних справах».

Простір свободи, безпеки і правосуддя, який визначається ДФЄС як простір, «де поважаються основоположні права та різні правові традиції і правові системи держав-членів» було формально створено у 1999 році Амстердамським договором. Загалом він включає охорону правопорядку, судову співпрацю у кримінальних та цивільних справах, прикордонний контроль, імміграцію, притулок та суміжні сфери, які зазвичай підпадають під юрисдикцію міністерств юстиції та внутрішніх справ держав-членів [2]. У цьому ж році Рада та Комісія спільно розробили План дій щодо імплементації факультативних норм Амстердамського договору щодо встановлення простору свободи, безпеки та правосуддя, а за результатами засідання Європейської Ради в Тампері простір свободи, безпеки та правосуддя було визнано «пріоритетом Союзу» [3]. Ще одним здобутком цього засідання Європейської Ради став так званий «Розклад Тампері», який визначив основні напрямки розбудови простору свободи, безпеки та правосуддя в ЄС на період до 2004 року. У ході реалізації програми було ухвалено, зокрема, Директиву Ради 2002/8/ЄС від 27 січня 2003 року щодо поліпшення доступу до правосуддя у транскордонних спорах шляхом встановлення мінімальних загальних правил щодо правової допомоги для таких спорів.

У 2005 році було ухвалено Гаазьку програму, що спрямовувалась на подальше посилення простору свободи, безпеки та правосуддя. Зокрема, у контексті «зміцнення юстиції» Європейська Рада вказала, що простір свободи, безпеки і правосуддя відіграє важливу роль у створенні «Європи для громадян». На думку європейської ради, «подальші зусилля повинні бути спрямовані на полегшення доступу до правосуддя та судової співпраці, а також повного взаємного визнання [судових рішень]» [4]. Лісабонський договір та Стокгольмська програма від грудня 2009 року спрямовувались на подолання деяких дилем, що стосуються простору свободи, безпеки та правосуддя, пропонуючи оновлену інституційну та політичну основу, на якій ґрунтуватимуться заходи простору свободи, безпеки та правосуддя наступного покоління. Зокрема, Стокгольмська програма визначає, що «пріоритет слід надавати механізмам, що полегшують доступ до правосуддя, щоб люди могли забезпечувати свої права по всьому Союзу. Співпраця між урядовими спеціалістами та їх підготовка також повинні бути покращені, а також слід залучити ресурси для усунення бар'єрів для визнання правових актів в інших державах-членах» [5]. Порядок денний ЄС щодо правосуддя на 2020 рік – зміцнення довіри, мобільності та зростання в межах Союзу, розроблений Єврокомісією у 2014 році, закономірно вказував на правосуддя як інструмент економічного зростання,

підвищення взаємної довіри та захисту основних прав людини та вкотре піднімав питання доступності правосуддя для громадян Союзу [6].

Наразі в ЄС діє дві програми, які так чи інакше спрямовані на закріплення цінності правосуддя у демократичному суспільстві, зокрема: 1) програма «Громадянство, рівність, права та цінності» (CERV) для проектів, що сприяють розвитку європейських цінностей на місцевому, національному та транснаціональному рівнях, на період 2021-2027 років. Її основні завдання: сприяння рівності та правам; сприяння прихильності та участі громадян у демократичному житті ЄС; боротьба з насильством; передача та поширення цінностей ЄС серед організацій громадянського суспільства; 2) програма «Правосуддя», яка спрямована на сприяння та підтримку судової співпраці у цивільних та кримінальних справах, сприяння верховенству права та незалежності та неупередженості судової влади; підтримку та сприяння навчанню суддів з метою напрацювання спільної правової, судової та правової культури; сприяння ефективному та недискримінаційному доступу до правосуддя для всіх, у тому числі електронними засобами, захист прав жертв злочинів, а також процесуальних прав підозрюваних та обвинувачених. Ця програма також розрахована на період з 2021 по 2027 роки.

Загалом, незважаючи на значні здобутки у царині промоції та збільшення доступності правосуддя, ЄС вважає, що далеко не всі проблеми у цій сфері вирішені. Зокрема, наразі зусилля Союзу спрямовуються, передусім, на: 1) спрощення процедур, що дозволяють національним судам співпрацювати із аналогічними органами та установами в інших державах-членах; 2) підготовку фахівців, які беруть участь у вирішенні транскордонних спорів; 3) розвиток інформаційних та комунікаційних технологій (наприклад, відеоконференції) у системі правосуддя ЄС (електронне правосуддя). В умовах пандемії, яка триває понад рік, найбільшим викликом для правосуддя залишається саме його доступність. Ця проблема загострюється ще більше з огляду на транскордонний характер багатьох спорів в Європейському Союзі.

Суд ЄС останнім часом теж неодноразово звертався до тлумачення окремих аспектів права на доступ до правосуддя. У фокусі уваги Суду ЄС перебували питання, які стосувались змісту права на безоплатну правову допомогу, електронного судочинства та можливості громади порушити провадження у справах щодо захисту права на безпечне довкілля.

Наприклад, у справі *Proceedings brought by Jan Šalplachta* Суд ЄС тлумачив згадану вище Директиву Ради 2002/8/ЄС. На думку Суду, Статті 3, 8 та 12 Директиви ... прочитані разом, повинні тлумачитися як те, що юридична допомога, надана державою-членом суду, що розглядає конкретну справу, в якій фізична особа, що проживає або є резидентом

іншої держави-члена, подала заяву про правову допомогу в контексті транскордонного спору, також покриває витрати, сплачені цією особою для перекладу супровідних документів, необхідних для обробки цієї заяви [7]. Таким чином Суд розширив перелік можливих послуг, які покриваються державою у рамках безоплатної правової допомоги у транскордонних спорах.

В об'єднаній справі *Rosalba Alassini v Telecom Italia SpA* (C-317/08), *Filomena Califano v Wind SpA* (C-318/08), *Lucia Anna Giorgia Iacono v Telecom Italia SpA* (C-319/08) and *Multiservice Srl v Telecom Italia SpA* (C-320/08) Суд ЄС вирішував чи можуть електронні засоби зв'язку бути повноцінним замінником «традиційного» провадження. У рішенні суд наголосив, що «...здійснення прав, наданих Директивою про універсальні послуги, може стати на практиці неможливим або надмірно складним для певних осіб, зокрема тих, хто не має доступу до Інтернету, якщо доступ до процедури врегулювання може здійснюватися лише електронними засобами» (§ 58) [8]. Отже, електронні засоби зв'язку не є «панацеєю»: хоча за деяких умов вони полегшують доступ до правосуддя, вони можуть породжувати нерівність для окремих категорій осіб.

Справа *LB and Others v College van burgemeester en wethouders van de gemeente Echt-Susteren* стосувалась змісту Орхуської конвенції (Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля), а саме можливості громадськості бути стороною спору з питань захисту навколишнього середовища. На думку Суду, «статтю 9 (2) Конвенції ... слід тлумачити як таку, що не заважає представникам «громадськості», про яку йдеться у статті 2 (4) цієї Конвенції, мати як такий доступ до правосуддя для цілей оскарження рішення, яке підпадає під сферу дії статті 6 цієї Конвенції. Однак стаття 9 (3) цієї Конвенції перешкоджає відсутності доступу до правосуддя таких осіб, покладаючись на більш широкі права на участь у процедурі прийняття рішень, які можуть бути надані їм виключно національним екологічним законодавством держави-члена». Таким чином, Суд не обмежує доступу до правосуддя для окремих категорій осіб, але вказує на необхідність закріплювати процесуальні права і в національному законодавстві [9].

Отже, підсумовуючи, вкажемо, що правосуддя як засіб досягнення справедливості є однією із центральних цінностей Європейського Союзу. Для його належної реалізації та ефективного захисту створено передумови як у первинному, так і у вторинному праві Європейського Союзу, зокрема засновано простір свободи, безпеки і правосуддя. Важливу роль у реалізації правосуддя відіграє також доступ до правосуддя, який забезпечується як національними судами, так і Судом ЄС. Наразі основними напрямками поліпшення доступу до правосуддя є гармонізація та спрощення судових процедур, підготовка

фахівців та ширше впровадження електронних технологій. Суд ЄС у своїй практиці зосереджується на питаннях надання безоплатної правової допомоги, електронного судочинства та участі громад у захисті екологічних прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities. European Union Agency for Fundamental Rights, 2011 / European Union Agency for Fundamental Rights. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1520-report-access-to-justice_EN.pdf.
2. The Area of Freedom, Security and Justice Ten Years on Successes and Future Challenges under the Stockholm Programme / edited by Elspeth Guild, Sergio Carrera, Alejandro Eggenchwiler. European Union and Centre for European Policy Studies, 2010. 112 p. / University of Pittsburgh. URL: <https://bit.ly/3yhlo9o>.
3. Tomescu, I. European Area of Justice. *Agora International Journal of Juridical Sciences*, 2009. Vol 3. № 1. P. 304–314.
4. The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union (2005/C 53/01) / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF>.
5. The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting the citizens / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://bit.ly/3hxcSNr>.
6. The EU Justice Agenda for 2020 - Strengthening Trust, Mobility and Growth within the Union 11/03/2014 / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:52014DC0144>.
7. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 26 July 2017 in proceedings brought by Jan Šalplachta / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62015CJ0670&qid=1620320307349>.
8. Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 18 March 2010 in cases of Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA (C-317/08), Filomena Califano v. Wind SpA (C-318/08), Lucia Anna Giorgia Iacono v. Telecom Italia SpA (C-319/08) and Multiservice Srl v. Telecom Italia SpA (C-320/08) / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62008CJ0317>.
9. Judgment of the Court (First Chamber) of 14 January 2021 in case of LB and Others v. College van burgemeester en wethouders van de gemeente Echt-Susteren / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://bit.ly/3oqnY8v>.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСКОРДОННОГО ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

Негрій Ю. М.

*Студентка 1-го курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Завгородня В. М.

*к. ю. н., доцент, завідувачка кафедри МЄПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Питання використання безпілотних літальних апаратів (далі БПЛА), в першу чергу транскордонного, з необхідністю потребують правового регулювання. Сьогодні ці апарати стали частиною нашого життя, завдяки ним вирішується низка завдань, як цивільного, так і військового характеру. Вони можуть застосовуватися для рятувальних цілей, наукових досліджень, доставки товарів, так само, як і для скидання вибухових пристроїв або розвідки. Ці апарати легко можуть відстежувати приватне життя людей і, навіть, перетинати державі кордони, не будучи поміченими системами спостереження та протиповітряної оборони через невеликий розмір і специфічні технічні характеристики. Тож, перед сучасним міжнародним правом стоїть важливе і доволі складне завдання – врегулювати порядок і умови використання БПЛА з тим, щоб ввести цю діяльність у правове поле, гарантувати захист прав і свобод людини, національну безпеку держав і глобальну світову безпеку.

Використання нових трансформаційних технологій, до яких безперечно належать БПЛА, в жодному разі не повинно порушувати права громадян. Відповідні органи влади держав та міжнародні організації, в свою чергу, мають забезпечити впровадження технологічних новинок з урахуванням встановлених правил захисту прав людини, недопущення ризиків для суспільства в цілому.

Наразі ж не існує не лише чітких правових рамок використання БПЛА, але й навіть загальнозживаної правової термінології, класифікації цих апаратів, яка б дозволила сформулювати відповідний нормативний доробок та визначити відповідні правові режими. Загалом, можна виділяти: 1) дистанційно пілотовані авіаційні системи (ДПАС), які управляються оператором; 2) безпілотні автономні системи (БАС). Використання БАС нині не врегульовано в жодній державі, оскільки спричиняє надзвичайно великі ризики. ДПАС же тією чи іншою мірою введені в законодавче поле розвинених країн, зокрема, держав-членів ЄС, США [1, с. 105]. Однак в міжнародному праві використання ні тих, ні інших апаратів як у цивільному, так і у військовому аспекті ще не здобуло належного врегулювання.

Фактично єдиним універсальним нормативним орієнтиром у цій сфері залишається ст. 8 Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року. Положення цієї статті передбачають, що «Жодне повітряне судно, здатне здійснювати польоти без пілота, не здійснює політ без пілота над територією Договірної держави, окрім як за спеціальним дозволом цієї держави і згідно з умовами такого дозволу. Кожна Договірна держава зобов'язується при польоті такого повітряного судна без пілота в районах, відкритих для цивільних повітряних суден, забезпечити такий контроль цього польоту, який дозволяв би усунути небезпеку для цивільних повітряних суден» [2].

У 2007 році Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО) створила наукову групу з розробки стандартів щодо використання ДПАС. Завдяки проробленій роботі в 2011 році вона представила загальні принципи правового регулювання використання БПЛА. Їх було названо одним з видів авіаційних суден. Отже, автоматично на них слід поширювати основні норми щодо цивільної авіації. При цьому ІКАО поширює свої рекомендації як на дистанційно пілотовані БПЛА, так і на повністю автономні та комбіновані, як такі, що підпадають під дію ст. 8 Чиказької конвенції. Всі БПЛА, відповідно до цих принципів мають бути зареєстровані. Їх регулювання та контроль за ним мають здійснюватися уповноваженими органами цивільної авіації держав. Для них державами можуть встановлюватися вимоги сертифікації, інші додаткові вимоги допуску до польотів. Правила польотів мають застосовуватися аналогічно правилам, передбаченим для пілотованих суден. Оскільки загальні принципи адресовані переважно операторам ДПАС, то на них покладається низка обов'язків, наприклад, забезпечувати контроль над літальним апаратом, надавати пріоритет пілотованому судну в разі зближення з ним тощо.

Крім іншого, ІКАО констатує, що БПЛА в найближчому майбутньому будуть відігравати значну роль у повітряному русі, тому в найближчі роки мають бути розроблені положення, покликані сприяти оновленню регулювання правил польотів у повітряному просторі. На сьогоднішній день ІКАО активно співпрацює з державами-учасниками, стаючи перед собою головну мету – розробку нормативних вимог щодо регулювання безпілотних літальних апаратів. Задля кращих результатів міжнародна організація заохочує держави, котрі використовують БПЛА, ділитися своїм досвідом, нормативними положеннями, які згодом будуть додані до спеціальної бази [3].

У той же час, слід відзначити, що розроблені ІКАО принципи є, по-перше, рекомендаційними і, на відміну від міжнародних договорів, не мають обов'язкової сили. По-друге, ці принципи стосуються лише використання БПЛА в цивільних цілях (що є зрозумілим, з огляду на спрямованість діяльності цієї міжнародної організації), але не у військових. Нарешті, по-третє, вони зосереджені переважно на проблемі уникнення аварій

і катастроф – зіткнень у повітряному просторі чи інцидентів на аеродромах. Таким чином, загальні принципи ІКАО не зачіпають низку питань, пов'язаних, наприклад, із захистом приватності, або з ризиками перетину державного кордону БПЛА без відповідного узгодження з іншою державою. Так само, проблемними залишаються аспекти відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок використання БПЛА.

Наведені та інші проблеми потребують належного вирішення, врегулювання та уніфікації, в першу чергу, на міжнародному рівні. Хоча в низці держав (США, Японія, країни ЄС) уже почали формуватися відповідні блоки законодавства, вочевидь, в сучасному глобалізованому світі питання безпеки впровадження нових технологій та захисту прав людини у зв'язку з цим мають бути визначені універсальними міжнародними нормами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Негрій Ю. М Правове регулювання використання безпілотних літальних апаратів: проблеми термінології. *Перший крок у науку*: Матеріали XII студентської конференції (Суми, 18-19 березня 2021 року). Суми: СумДУ, 2021. С. 105.
2. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (Чиказька Конвенція) 1944 року / Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://bit.ly/3fnMq6d>.
3. ICAO Model UAS Regulations. URL: <https://www.icao.int/safety/UA/Pages/ICAO-Model-UAS-Regulations.aspx>.

НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ СВОБОДИ ВІД КАТУВАНЬ

Повалена М. В.

*к. ю. н., доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права*

Львівського державного університету внутрішніх справ

26 червня – Міжнародний день захисту жертв катувань. Саме в цей день 1987 року набула чинності Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Конвенція ООН проти катувань забороняє катування при будь-яких обставинах, забороняє видачу осіб у країни, де для них існує серйозна загроза катувань та встановлює обов'язковість кримінального переслідування за катування.

За останній рік кількість фактів катувань в Україні зросла, а протидія тортурам та нелюдському поводженню погіршилася, визнають представники українських

правозахисних організацій, які відстежують проблему в Україні та звітують про ситуацію українському суспільству та міжнародним організаціям [1].

Заборона тортур є абсолютною і міститься у багатьох міжнародних і регіональних Угодах. Положення щодо заборони катування міститься практично в усіх міжнародних договорах регіональних систем захисту прав людини, як, наприклад, Американська конвенція про права людини 1969 року (ст.5), Арабська хартія прав людини 2004 року (ст.8), Африканська хартія прав людини і народів 1981 року (ст.5), Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ст.3).

Катування та жорстоке поводження також заборонені міжнародно-правовими звичаями. Незважаючи на цю заборону, тортури і жорстоке поводження досі здійснюються.

Ст. 5 Загальної декларації прав людини проголошує: «Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання» [2]. У Преамбулі до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання зазначається, що її прийняття зумовлено тим, що «Держави сторони цієї Конвенції, беручи до уваги, що згідно з принципами, проголошеними у Статуті ООН, визнання рівних і невід'ємних прав усіх членів людської спільноти є основою свободи, справедливості й загального миру, визнаючи, що ці права впливають із гідності, властивої людській особі, беручи до уваги зобов'язання держав згідно зі Статутом, зокрема статтею 55, сприяти загальній повазі та додержанню прав людини й основних свобод, враховуючи статтю 5 Загальної декларації прав людини та статтю 7 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права які передбачають, що нікого не може бути піддано катуванню та жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, враховуючи також Декларацію про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, прийняту Генеральною Асамблеєю 9 грудня 1975 року, бажаючи підвищити ефективність боротьби проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання». [2].

Існує нормативне визначення катування. Відповідно до ст. 1 до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: Термін "катування" означає будь яку дію, якою будь якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або

третю особу, чи з будь якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково [3].

Розрізнення між поняттями «катування» та «нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження» має на меті «надати особливої ганебності умисному нелюдському поводженню, яке спричиняє дуже тяжкі й жорстокі страждання». Жорстоке поводження підпадатиме під дію статті 3 Конвенції лише у разі досягнення певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого.

Якщо особу взято під варту, держава повинна забезпечити тримання її в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод виконання покарання не завдавали їй душевного страждання чи мук, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний ув'язненню, і щоб здоров'я і добробут особи з огляду на практичні потреби ув'язнення були належним чином забезпечені, включаючи, серед іншого, надання їй необхідної медичної допомоги.

Оцінюючи умови тримання, необхідно враховувати сукупний вплив цих умов, а також тривалість тримання у цих умовах.

Аналізуючи практику Європейського суду з прав людини можна виокремити три види поводження, що є забороненим: катування умисне, завдає особливо важких і жорстоких страждань, мета; нелюдське поводження важкі фізичні чи психічні страждання; таке, що принижує гідність, поводження відчуття страху і приниження. До критеріїв розмежування слід віднести: ступінь жорстокості та інтенсивності, особа потерпілого та ін.

Вирішення питання захисту прав і свобод людини в Україні відповідно до мінімальних конвенційних стандартів є виконанням міжнародного зобов'язання держави, відповідно до ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 22 грудня 1993 року, згідно якого, «якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору». Ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11

до Конвенції, Закон України від 17 липня 1997 р.(№ 475/97-ВР), у статті 1 якого зазначено, що Україна «повністю визнає на своїй території дію статті 46 Конвенції щодо визнання обов’язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикції Європейського Суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції», є підтвердженням такого обов’язку за ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини», згідно якого суди України при розгляді справ застосовують Конвенцію та практику Суду як джерело права. Заборона катування, як міжнародне зобов’язання держави і конституційне право кожного на повагу до його гідності. Розділ V повідним чином визначає відповідальність усіх правоохоронних органів України щодо попередження катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання за ефективне розслідування кожного подібного прояву, а для судів України — захисту порушеного права як за формою, так і за змістом стандартів, що гарантуються практикою Суду [4, 6].

Відповідно до розпорядження МВС України від 31.03.2011 № 329 «Про додаткові заходи щодо недопущення випадків катування та жорстокого поводження в діяльності органів внутрішніх справ» одним з пріоритетів діяльності органів внутрішніх справ є неухильне дотримання прав людини при здійсненні правоохоронних заходів. На засіданнях колегії Міністерства наголошено, що найменше порушення прав людини не виправдовує розкриття будь якого злочину. З урахуванням такої принципової позиції проводиться відповідна робота в органах і підрозділах внутрішніх справ. Відповідно до наказу МВС від 26 березня 2010 року № 90 уживаються заходи, спрямовані на забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина, поваги до честі та гідності кожної особи, попередження вчинення протиправних дій працівниками. У той же час ганебні факти проявів брутального чи жорстокого поводження, застосування катувань з боку працівників до цього часу залишаються невикорєненими. В окремих органах і підрозділах внутрішніх справ культивується практика розкриття злочинів із застосуванням будь яких, навіть протизаконних, методів. Мають місце непоодинокі випадки перевищення службових повноважень унаслідок хибного розуміння інтересів служби, зневажання прав, свобод і законних інтересів громадян. Небажання проведення тривалої роботи щодо документування злочинної діяльності окремих осіб штовхає деяких працівників на шлях здійснення психологічного тиску на затриманих та доставлених, фальсифікації матеріалів про адміністративні правопорушення, незаконного затримання осіб.

Питання щодо посилення реагування на випадки катування та жорстокого поводження з людьми розглянуто колегією Генеральної прокуратури України, у ході

якого зверталася увага на масовість застосування насильства та виявлені випадки, коли заяви і повідомлення про катування та жорстоке поводження, учинені працівниками, в органах внутрішніх справ не реєструються або реєструються несвоєчасно. Відповідно Зазначені ці недопрацювання підривають віру громадян у спроможність ефективно виконувати завдання щодо охорони громадського порядку та протидії злочинності, породжують суцільну недовіру до органів внутрішніх справ, підтримують щодо них імідж виключно каральної системи.

Відповідно до ст. 7 закону «Про Національну поліцію»: Поліцейським за будь яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правозахисники про катування в Україні: за останні роки краще не стало URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30693959.html>.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України». URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_085.
4. Ахтирська Н. М., Касько В. В., Маланчук Б. А., Мелікян А., Пошва Б. М., Фулей Т. І., Шукліна Н. Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності: науково-практичний посібник для суддів / За заг. ред. проф. Малярєнка В.Т. К. : «К.І.С», 2011. 320 с.

АРАБСЬКА ЖІНОЧА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЇЇ МІСЦЕ В ПРАВОЗАХИСНОМУ МЕХАНІЗМІ ЛІГИ АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ

Завгородня В. М.

*к. ю. н., доцент, завідувачка кафедри МЄПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Касьян А. В.

*Студент 1-го курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Арабська система захисту прав людини почала розвиватися значно пізніше за інші регіональні системи захисту прав людини. Дослідники відзначають певну обмеженість і слабкість зусиль Ліги арабських держав (далі – ЛАД) у просуванні прав людини, часткову невідповідність Арабської хартії прав людини універсальному міжнародному стандарту, недостатність повноважень правозахисних органів, в першу чергу, Арабського комітету з прав людини, для реального та ефективного впливу на ситуацію [1, с. 137]. У той же час, у XXI столітті ЛАД активізувала свою діяльність у цьому напрямку, в тому числі, й в аспектах захисту прав жінок. Важлива роль у цьому контексті належить Арабській жіночій організації (Arab Women Organization – AWO), яка, попри свій доволі специфічний як для міжурядової міжнародної організації характер, сьогодні докладає значних зусиль для підвищення ролі жінок в публічному житті арабських країн, гарантування їхніх прав та мінімізації дискримінації.

Перш ніж аналізувати статус, напрямки діяльності та ефективність AWO, слід звернути увагу на важливий момент, обумовлений особливостями ісламської традиції розуміння прав і свобод людини. «Позитивна дискримінація» щодо жінок є не лише усталеною моделлю поведінки в низці ісламських держав, вона прямо закріплена у ч. 3 ст. 3 Арабської хартії прав людини, де зазначено, що чоловіки та жінки є рівноправними щодо людської гідності, прав та обов'язків у межах рамок «позитивної дискримінації, встановленої на користь жінок Шаріатом, іншими божественними законами, та юридичними актами» [2]. Тож, навіть цей основний документ в рамках арабської системи захисту прав людини відкриває широкі можливості для «позитивної дискримінації», особливо з огляду на те, що критерії того, що є для жінок позитивним, а що ні, лежать у площині волі Аллаха, а отже, є досить розмитими і підлягають тлумаченню людей, при чому, людей переважно чоловічої статі [3, с. 120]. Участь жінок у суспільному й політичному житті і нині залишається досить обмеженою. Наприклад, з заснування у 2009 році часу жодної жінки не було серед членів Арабського комітету з прав людини – основного органу, створеного для нагляду за дотриманням положень Арабської хартії прав людини. Лише у 2015 році до нього було обрано, а у 2019 переобрано представницю

Об'єднаних Арабських Еміратів директорку Департаменту з прав людини в Міністерстві закордонних справ ОАЕ Амну Заал Аль-Мухайрі.

AWO є міжурядовою організацією, створена під егідою ЛАД зі штаб-квартирою в Єгипті. Ідея її створення була проголошена на Першому саміті арабських жінок, який відбувся у Каїрі в листопаді 2000 року, організованому спільно Національною радою жінок Єгипту, Фондом Харірі в Лівані та безпосередньо ЛАД. Договір про створення AWO, укладений 19-ма арабськими державами – членами ЛАД, набув чинності в березні 2003 року [4]. Як зазначено в самому Договорі, Договірні Сторони, усвідомлюючи престиж, яким користуються жінка, її важливу роль у вихованні нових поколінь та в сім'ї як основній клітині арабського суспільства, бажаючи посилити співпрацю у галузі розвитку та підвищення статусу арабських жінок та будучи переконаними в тому, що зміцнення статусу арабських жінок є фундаментальною опорою і необхідним елементом для досягнення економічного, соціального та людського розвитку арабських держав, домовилися про утворення AWO.

Органами, що функціонують в рамках AWO, є Верховна рада (Supreme Council), Виконавчий комітет бюро (Executive Board) та Адміністрація (включає технічний секретаріат, який наразі очолює генеральна директорка д-р Фадія Ківан). Передбачена можливість створення консультативних комітетів, які могли б надавати допомогу AWO в різних питаннях, однак офіційний сайт організації не містить жодної інформації про їх функціонування.

Основна суттєва відмінність AWO від інших міжнародних міжурядових організацій полягає в тому, що її склад формується з «перших леді» арабських держав або їхніх представників/представниць. Саміти Верховної ради AWO відбуваються раз на два роки (останній 9-й мав пройшов 23 листопада 2019 року в Каїрі). На прохання третини держав-членів може бути скликане позачергове засідання. Такий випадок мав місце лише один раз – у 2013 році. Кожна перша леді/представник у Раді має один голос. Рішення приймаються консенсусом або більшістю у дві третини присутніх членів. Головування в Раді чергується відповідно до алфавітного порядку назв держав-членів, а термін головування становить два роки.

Виконавчий комітет формується з представників держав, що займаються проблемами жінок, і кожна країна має один голос. Рішення ухвалюються консенсусом або більшістю у дві третини присутніх членів відповідно до правил процедури. Головування у Виконавчому комітеті так само чергується відповідно до алфавітного порядку та триває один рік. Чергові сесії Виконавчого комітету відбуваються раз на рік з можливістю позачергового скликання на прохання не менш, як третини держав-членів.

Свою місію AWO визначає як розширення можливостей арабських жінок та розбудову їхнього потенціалу для сприяння прогресу арабських суспільств; підвищення обізнаності про необхідність залучення жінок як рівноправних партнерів до суспільного розвитку; координацію зусиль арабських країн у цьому напрямку. Серед цілей організації визначені 1) досягнення солідарності арабських жінок як наріжного каменю арабської солідарності; 2) координація спільних арабських позицій щодо арабських та міжнародних справ, розгляду питань арабських жінок у регіональних та міжнародних організаціях; 3) підвищення обізнаності щодо економічних, соціальних, культурних та правових питань, що стосуються арабських жінок; 4) сприяння співпраці та обміну досвідом між арабськими державами-членами для покращення статусу жінок; 5) визначення пріоритетів у політиці та планах розвитку з урахуванням прав жінок; 6) розширення прав і можливостей жінок та розбудова їхніх можливостей відігравати ефективну роль у суспільних інституціях, на ринку праці та у колах прийняття рішень; 7) посилення основних медичних та освітніх послуг для жінок.

Жодних юридично обов'язкових рішень AWO не приймає, зосереджуюсь на збиранні та розповсюдженні даних про статус жінок; відстеженні відповідних подій на міжнародній арені; розробці програм для просування жінок в арабських країнах; співпраці з відповідними урядовими та неурядовими організаціями; організації семінарів та практикумів для координації спільних арабських дій щодо жіночих питань; проведенні досліджень щодо статусу та ролі жінок в арабських країнах.

AWO також визначила пріоритетні завдання у низці сфер. Так, в освіті – це викорінення жіночої неписьменності; в економіці – подолання бідності серед жінок; в політиці – посилення участі жінок в політичних процесах; у царині соціального розвитку – сприяння гендерній обізнаності; у медіа – зміна негативного іміджу арабських жінок, сформованого, в тому числі, й у західній культурі, в сфері законодавства та практики його застосування – ліквідація дискримінації жінок та закріплення можливостей брати активну роль в житті суспільства [5].

У підсумку зауважимо, що незважаючи на обмеженість повноважень, AWO має значний авторитет в арабському світі та істотно впливає на трансформацію статусу арабських жінок, посилення їхньої участі в суспільному житті, поступове розширення кола їхніх прав і можливостей. Первісно «патерналістський» спосіб утворення і визначення складу цієї організації – участь представниць у її діяльності визначається статусом чоловіка, монарха або голови держави з республіканською формою правління, – сьогодні все ж дає можливість почути справжній голос арабських жінок та просувати їхні права у відповідності до ісламських поглядів на права людини. Представники західної

цивілізації можуть погоджуватися з подібними поглядами, або заперечувати їх, однак життя в глобальному світі вимагає пошуку консенсусу, толерантності та узгодження різних позицій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Van Hüllen V. Just Leave Us Alone: The Arab League and Human Rights / Börzel T.A., van Hüllen V. (eds) Governance Transfer by Regional Organizations. Governance and Limited Statehood Series. Palgrave Macmillan, London. 2015. URL: https://doi.org/10.1057/9781137385642_7.
2. Arab Charter on Human Rights / League of Arab States, Arab Charter on Human Rights, May 22, 2004. Entered into force March 15, 2008. URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2014/10/Arab-Charter-on-Human-Rights.pdf>.
3. Касьян А. В. Права жінок відповідно до Арабської хартії прав людини. *Перший крок у науку*: Матеріали XII студентської конференції (Суми, 18-19 березня 2021 року). Суми : СумДУ, 2021. С. 120–121.
4. Arab Women Organization Construction Agreement. URL: <https://bit.ly/3folTG7>.
5. Arab Women Organization. URL: <http://english.arabwomenorg.com/Content.aspx?ID=2>.

ЗНАЧЕННЯ ЛЕЙПЦИЗЬКОЇ ХАРТІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ МІСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ (ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Бевз О. В.

*к. ю. н., доц. кафедри екологічного права Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

В преамбулі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода), ратифікованою Законом України від 16.09.2014 р. одночасно із Європейським парламентом, серед основних засад, які лежатимуть в основі асоціації, зазначається про відданість посиленню співробітництва у сфері захисту навколишнього середовища та принципам сталого розвитку і зеленої економіки.

Більш детально питання співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища розкривається у главі 6 «Навколишнє середовище» розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди, відповідно до ст. 360 якої сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й таким чином сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки.

Співробітництво має на меті збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища, *inter alia*, у такій сфері, як міське середовище (п. 1 ст. 361).

У ст. 363 Угоди зазначається, що поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до Додатка XXX до цієї Угоди. Зокрема цим додатком передбачено впровадження до законодавства України положень Директиви № 91/271/ЄЕС про очистку міських стічних вод зі змінами та доповненнями, внесеними Директивою № 98/15/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003 і Регламентом (ЄС) № 1137/2008 шляхом прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів), підготовка національної стратегії щодо зменшення кількості міських відходів, що розкладаються під впливом мікроорганізмів (біорозкладані), які спрямовуються на полігони (ст. 5) відповідно до Директиви № 1999/31/ЄС про захоронення відходів зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) № 1882/2003 тощо.

Проте процес євроінтеграції не зводиться лише до імплементації положень тих чи інших директив. Можна із впевненістю стверджувати, що інтеграційні процеси пов'язані й із запровадженням в Україні загальних для Європи підходів, принципів, фундаментальних засад, в тому числі і в сфері містобудування.

Таким документом, який визначає принципи і стратегії політики міського розвитку, є Лейпцизька Хартія «Міста Європи на шляху сталого розвитку». Вона була прийнята з нагоди неформальної зустрічі міністрів з питань міського розвитку і територіальної єдності, проведеної в м. Лейпциг 24-25 травня 2007 року. У преамбулі Хартії 2007 р. вказано, що усвідомлюючи всі виклики і шанси, і беручи до уваги різні історичні, економічні, соціальні та екологічні аспекти в розвитку європейських міст, міністри держав-учасників, які компетентні у питаннях міського розвитку, узгодили спільні принципи і стратегії у сфері політики міського розвитку. У зв'язку з цим міністри взяли на себе зобов'язання: розвивати в своїх державах-учасниках політичну ініціативу, спрямовану на інтеграцію основних принципів Лейпцизької хартії сталого європейського міста в політику регіонального та місцевого розвитку; розвивати засоби для інтегрованого міського розвитку, сприяти вдосконаленню управлінських структур для їх реалізації і створювати необхідні для цього рамкові умови на національному рівні; сприяти збалансованому просторовому розвитку на базі європейської поліцентричної системи міст.

Таким чином, було заявлено про підтримку здійснюваної Європейським Союзом стратегії сталості. При цьому необхідно одночасно і врівноважено враховувати всі вимірювання сталого розвитку. Сюди входять економічне процвітання, соціальний баланс і здорове навколишнє середовище. Передумовою успіху для втілення в життя Європейської стратегії сталого розвитку Хартією 2007 р. було оголошено політику інтегрованого міського розвитку і рекомендовано активніше втілювати в життя її принципи. Під політикою інтегрованого міського розвитку мається на увазі одночасне і справедливе врахування потреб та інтересів, релевантних для розвитку міста. Політика інтегрованого міського розвитку є процесом, у якому координуються просторові, секторальні і тимчасові аспекти ключових сфер міської політики. Важливе значення для інтегрованого міського розвитку мають екологічні аспекти, серед яких:

- створення та утримання якісних публічних зон. Йдеться про культуру будівництва, яка необхідна для міста як комплексу і його навколишнього середовища. Визначення «будівельна культура» слід розуміти в широкому сенсі слова, тобто як сукупність всіх культурних, економічних, технічних, соціальних і екологічних аспектів, що впливають на якість планування і будівництва.

- модернізація мереж інфраструктури і підвищення енергоефективності. Охоплює питання діяльності міського транспорту, який повинен гармоніювати з проблемами проживання, роботи, навколишнього середовища і громадських територій. Необхідно своєчасно вдосконалити технічну інфраструктуру, зокрема, водопостачання, очищення стічних вод і інші мережі комунікацій міського господарства, пристосувати їх до змінених потреб таким чином, щоб вони і в майбутньому могли сприяти забезпеченню високої якості міського життя. Суттєвими передумовами соціальної інфраструктури в галузі постачання та утилізації є енергоефективність, економія природних ресурсів і економічна ефективність експлуатації. Необхідно покращувати енергоефективність будівель. Це однаково стосується як нових, так і старих будівель. Крім того, наші міста повинні бути пристосовані до вимог, пов'язаних із загрозою зміни клімату. Розвиток міста на високому якісному рівні містобудівного проектування може забезпечити економічне зростання в умовах низького викиду вуглекислого газу, поліпшити якість навколишнього середовища і зменшити емісію діоксиду. Цю мету міста можуть досягти шляхом проведення інноваційних заходів з профілактики та адаптації, заохочуючи розвиток нових видів промисловості та підприємств з низькими викидами вуглекислого газу.

- стратегії підвищення цінності в галузі містобудування. Підкреслюється, що існує безпосередній взаємозв'язок між економічною привабливістю та інвестиціями з одного боку і якісними містобудівними структурами, здоровим навколишнім середовищем і сучасної

потужною інфраструктурою з іншого боку. З цієї причини в міських кварталах, які опинилися в невідповідному становищі, необхідним є удосконалення будівельного фонду в плані більшої енергоефективності. Значний потенціал для підвищення енергоефективності в рамках ЄС і, водночас, з метою захисту клімату, закладений в більш високих вимогах, пропонується до нових і вже існуючих житлових будинків, зокрема, в кварталах будинків панельного типу і старих будівлях, які перебувають у поганому стані.

- сприяти розвиненому міському транспорту за доступними цінами. Для досягнення цієї мети планування і управління транспортом повинно бути спрямоване на зниження негативних впливів транспорту на навколишнє середовище. Необхідно організувати транспорт з таким розрахунком, щоб міські квартали змогли краще інтегруватися в систему міста і регіону. Сюди входять і транспортні мережі для руху пішоходів і велосипедистів [1].

Лейпцизька Хартія 2007 року надихнула міську політику в Європі і за її межами. Її основний посил, спрямований на сприяння інтегрованому та сталому розвитку міст, актуальний сьогодні, як і в 2007 році. Однак, в даний час невідкладні глобальні виклики, як зміна клімату, втрата біорізноманіття, нестача ресурсів, міграційні рухи, демографічні зміни, пандемії та економіка, що швидко змінюються, мають пряму і локальну дію на міста по всій Європі. У відповідь на ці виклики, акценти першої Лейпцизької Хартії повинні бути перефокусовані. Так пояснюється необхідність оновлення Лейпцизької Хартії у документі, ухваленому 30 листопада 2020 р.

На сьогодні нова Лейпцизька Хартія «Перетворююча сила міст для спільного блага» забезпечує рамкові основи політики для розробки і реалізації таких європейських і глобальних угод, як Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року, Цілі Сталого Розвитку (зокрема, ціль 11 передбачає забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів), Нова програма розвитку міст, Паризька угода і Європейський зелений курс у міському масштабі. Нова хартія має чітку і практичну мету - побудувати законодавче поле ЄС таким чином, щоб забезпечити реалізацію європейських і глобальних угод на рівні міста.

Контекст Європейської міської політики також все більше віддає пріоритет сталості. Так, у Хартії 2020 р. визначаються три виміри європейських міст, засновані на інтеграції соціальних, екологічних і економічних аспектів сталого розвитку. Визнається, що в сукупності, збалансовано й інтегровано, ці аспекти сприяють розвитку сталих міст, здатних долати соціальні, економічні та екологічні проблеми.

Отже, Хартією 2020 р. виділяється такий вимір, як «Зелене місто», який охоплює наступні аспекти:

- Перетворююча сила міст сприяє боротьбі з глобальним потеплінням і забезпечує високу екологічну якість повітря, води, ґрунту і землекористування.
- Створення якісного міського середовища для всіх включає в себе вільний доступ до зелених і рекреаційних зон.
- Кліматично нейтральне енергопостачання, відновлювані ресурси, реалізація критеріїв енергоефективності, а також Кліматично-сталі та вуглецево нейтральні будівлі сприятимуть значному скороченню викидів парникових газів і допоможе європейським містам адаптуватися до впливів зміни клімату.
- Міста покликані захищати і відновлювати екосистеми і їх види, які знаходяться під загрозою зникнення, а також використовувати екологічні рішення, в яких високоякісна зелена і синя інфраструктура може адаптуватися до екстремальних погодних умов. Добре спроектовані, керовані і з'єднані зелені і сині зони є передумовою для здорового довкілля, адаптації до зміни клімату та збереження і розвитку біорізноманіття у містах.
- Системи міського транспорту і мобільності повинні бути ефективними, вуглецево-нейтральними, безпечними та мультимодальними. Слід заохочувати активні та низьковуглецеві форми мобільності і логістики, включаючи перехід на громадський транспорт, піші та велосипедні прогулянки [2].

Ст. 366 Угоди передбачено, що з питань, охоплених Главою 6 Розділу V («Економічне та галузеве співробітництво») цієї Угоди, відбуватиметься постійний діалог. Так, 22 березня 2016 р. відбулося урочисте підписання Меморандуму про наміри співпраці між містами України та Німеччини в дусі Лейпцизької хартії «Міста Європи на шляху до сталого розвитку». Документ скріпили своїми підписами Віце-прем'єр-міністр України – Міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства та Федеральний міністр навколишнього середовища, захисту природи, будівництва та безпеки ядерних реакторів Німеччини [3]. Спільна робота розпочалася з пілотного проєкту «Інтегрований розвиток міст в Україні», у рамках якого міста-учасники протягом 2016-2019 років розробили основоположні планувальні документи, зокрема концепції інтегрованого розвитку. З 2019 до 2023 триває проєкт «Інтегрований розвиток міст в Україні II», замовником якого виступає Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку (BMZ), Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань (SECO). Проєкт реалізується у Львові, Чернівцях, Вінниці, Житомирі, Полтаві, Мелітополі, Харкові та Подільському районі Києва [4].

Більше того, посилання на Лейпцизьку хартію міститься в проєкті розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції запровадження інтегрованого розвитку громад та

затвердження плану заходів з її реалізації», розміщеному на сайті Міністерства розвитку громад та територій України 26.12.2019 р. [5].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17.06.2020 р., Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. був доповнений поняттям концепція інтегрованого розвитку території територіальної громади.

І хоча через формат зустрічі Лейпцизька Хартія носить рекомендаційний характер, як впливає із викладеного вище, Україна намагається вводити її основні принципи і поняття до свого законодавства. Враховуючи те, що Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17.06.2020 р., набирає чинності 24.07.2021 р., реформування правової системи у сфері міського розвитку отримає новий поштовх. І таке реформування повинно відбуватися з урахуванням положень Лейпцизької Хартії щодо інтегрованого розвитку, що, в свою чергу, є передумовою впровадження принципів сталого розвитку в Україні і сприятиме її євроінтеграції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лейпцизька Хартія «Міста Європи на шляху сталого розвитку». URL: http://2.auc.org.ua/sites/default/files/leypczika_hartiya.pdf (дата звернення: 10.05.2021).
2. Нова Лейпцизька Хартія «Перетворююча сила міст для спільного блага». URL: <https://bit.ly/3fqfg63> (дата звернення: 10.05.2021).
3. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції запровадження інтегрованого розвитку громад та затвердження плану заходів з її реалізації». URL: <https://bit.ly/3wbKV1H> (дата звернення: 10.05.2021).
4. Україна заручилася підтримкою Німеччини щодо сталого розвитку українських міст в дусі Лейпцизької хартії. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/248908355> (дата звернення 10.05.2021).
5. Інтегрований розвиток міст в Україні. URL: <https://www.giz.de/en/worldwide/82827.html> (дата звернення: 10.05.2021).

СЕКЦІЯ 4

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО

РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ КУРС ПРОЯВУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ВОДНОГО ФОНДУ

Бондаренко С. Ю.

*лаборант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету
«Одеська юридична академія», студент II курсу*

Науковий керівник: Рибачек В. К.

*к. ю. н., старший викладач кафедри конституційного, адміністративного та
міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Води належать до найцінніших національних, конституційно-закріплених багатств України [4]. Вони відіграють ту важливу роль у житті суспільства, розвитку економіки країни, покращенні стану навколишнього природного середовища, що їх значення як природничого компонента, як елемента екосистеми важко переоцінити. Проте, незважаючи на конституційну та іншу нормативну закріпленість в нашій державі, Україна являє собою належність за запасами доступних до використання водних ресурсів до малозабезпечених країн.

Внаслідок проведення недосконалої водної меліорації, високої розораності земель і недостатньої лісистості водозборів, розорювання прибережних захисних смуг і заплав, випрямлення русел річок, можемо спостерігати нерівномірність (розрегульованість) їх стоку, прогресуюче обміління, замулювання, забруднення і, навіть – поступове, але помітне зникнення.

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості.

Економіці України притаманна висока питома вага ресурсомістких та енергоємних технологій, впровадження та нарощування яких здійснювалося найбільш "дешевим" способом – без будівництва відповідних очисних споруд. Це було можливим за відсутності ефективно діючих правових, адміністративних та економічних механізмів природокористування та без урахування вимог охорони довкілля.

Беручи до уваги постанову Верховної Ради від 05.03.1998 року «Про Основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», в якій можемо спостерігати пряме доручення Кабінету Міністрів України забезпечення реалізації основних напрямів державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки [8].

Якщо розглянути дану постанову в загальному спектрі розуміння, то можемо дійти висновку, що законодавець, керуючись статтею Конституції України, мав на увазі наступне: основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки розроблено відповідно до статті 16 Конституції України, якою визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [7].

На жаль, на даний момент можемо підсумувати такі основні проблемні місця щодо причин забруднення поверхневих вод України ресурсів: скид неочищених та не досить очищених комунально-побутових і промислових стічних вод безпосередньо у водні об'єкти та через систему міської каналізації; надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин у процесі поверхневого стоку води з забудованих територій та сільгоспугідь; ерозія ґрунтів на водозабірній площі.

Розглядаючи принципи ревіталізаційних процесів в Україні, як одного з можливих способів досягнення екологічної перемоги в області захисту водних ресурсів, варто зауважити, що такі процеси були запущені в країнах Європи. Тому, на нашу думку, буде правильно врахувати досвід країн-членів ЄС. У європейських країнах питанням ревіталізації річок, у першу чергу у міських агломераціях, почали перейматися ще з середини 1990-х рр. шляхом розробки та реалізації відповідних проектів по конкретних річках, або ж окремих річкових ділянках. Протягом 2007-2013 рр. Європейський Союз реалізовував у Центральній Європі проект «Revitalization of Urban River Spaces» (REURIS) - зокрема, у Німеччині, Польщі і Чехії [5]. У США таким прикладом може бути «Los Angeles River Revitalization Master Plan» [5].

У США досить показовим є проект по ревіталізації р. Лос-Анджелес, що протікає у штаті Каліфорнія і впадає у Тихий океан (довжина 77 км, площа водозбору – 2142 км², протяжність у місті – 48 км). Значна частина річки протікає містом Лос-Анджелес у бетонному каналі, збудованому на початку ХХ ст. після кількох руйнівних наводнень. У 2007 р. зусиллями громадських екологічних організацій з'явився план ревіталізації річки -

«Los Angeles River Revitalization Master Plan» (покращення якості води, озеленення, створення рекреаційних зон та благоустрій території вздовж берегів річки у межах міста). У 2014 р. до розробки проекту підключилися фахівці Інженерного корпусу армії США, які оцінили реалізацію проекту в 1 млрд. доларів, що необхідно вкласти впродовж 20 років [2]. Зауважимо, що в Україні питанням ревіталізації річок на серйозному рівні ще не розроблялося і не вирішувалося. Хоча можна згадати певні прогресивні наробки у цьому напрямку, виконані у минулому (наприклад, паспортизацію малих річок в Україні), а також одиничні випадки елементів сучасної ревіталізації річок (зокрема, р. Сапалаївка у м. Луцьку).

Першими в Україні почали ставити питання, пов'язані з ревіталізацією річок, львів'яни. Адже під центром Львова протікає р. Полтва (ліва притока Західного Бугу), яку у XIX ст. заховали у підземний колектор, спрямувавши туди також дренажні та господарсько-побутові стічні води [6, с. 32]. В результаті р. Полтва виринає на поверхню лише за містом після очисних споруд каналізації (довжина річки - 60 км, площа водозбору - 1440 км²). У 2009-2010 рр. було проведено гідроекологічні дослідження р. Полтва у рамках міжнародного проекту IWAS, які виявили незадовільну якість річкової води [1].

У 2010 р. у Львові проходила міжнародна науково-практична конференція «Львівська Полтва – стан та перспективи» [4]. Ідея проведення конференції ініційована львівською громадською організацією у складі проекту «LeoPoltwis», який розпочався ще 2008 р. та має на меті порятунк р. Полтва, як осередка культурного та соціального життя міста. Поки що опублікованих матеріалів стосовно офіційних проектів ревіталізації р. Полтва немає.

У Луцьку у 2013-2014 рр. було здійснено благоустрій з елементами ревіталізації р. Сапалаївка - правої притоки р. Стир (довжина р. Сапалаївка - 12,4 км, в межах міста – 8,3 км, площа басейну – 39,2 км²). Роботи виконано на ділянці протягом 0,5 км у центральній частині міста (район «Сіті-парку») спільно органами міської влади та бізнесовими структурами. Фактично, це перший приклад реалізації подібного проекту в Україні [2]. Крім того, рішенням виконкому Луцької міськради від 24.05.2013 р. «Про заходи для запобігання погіршенню якості поверхневих вод» було встановлено пункти щоквартального локального моніторингу якості води на малих річках: Сапалаївка, Омеляник та Жидувка. Виконання робіт з моніторингу покладено на комунальне підприємство «Луцькводоканал» [3].

У Києві питання про незадовільний гідроекологічний стан р. Либідь порушилося громадськістю у 2015 р., що змусило міську владу визнати необхідність проведення конкурсу на створення проекту ревіталізації р. Либідь.

Треба відзначити, що в Україні значно більше наробок і проектів існує стосовно комплексної ревіталізації техногенних озер, утворених у результаті видобутку корисних копалин кар'єрним способом. Особливо в цьому плані просунулися дослідження та реалізація практичних заходів (з урахуванням міжнародного досвіду) стосовно перетворення сірчаних кар'єрів на озера на Львівщині [3, 5].

Водні ресурси (тобто обсяги поверхневих, підземних і морських вод відповідної території) забезпечують існування людей, тваринного і рослинного світу і є обмеженими та уразливими природними об'єктами.

В умовах нарощування антропогенних навантажень на природне середовище, розвитку суспільного виробництва і зростання матеріальних потреб виникає необхідність розробки і додержання особливих правил користування водними ресурсами, раціонального їх використання та екологічно спрямованого захисту.

Недостатні норми адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення правил збирання, зберігання, транспортування та використання промислових та інших відходів. Однобокість екологічної політики виявляється також у недостатньому екологічному контролі за масовим використанням деяких інших відходів (фосфогіпсу, вапняково-сірчаних шламів тощо) [6, с. 35-47]. Це - додаткове джерело забруднення природного середовища.

Системний аналіз сучасного екологічного стану басейнів річок України та організації управління охороною і використанням водних ресурсів дав змогу окреслити коло найбільш актуальних проблем, які потребують розв'язання, а саме: надмірне антропогенне навантаження на водні об'єкти внаслідок екстенсивного способу ведення водного господарства призвело до кризового зменшення самовідтворюючих можливостей річок та виснаження водноресурсного потенціалу; стала тенденція до значного забруднення водних об'єктів внаслідок неупорядкованого відведення стічних вод від населених пунктів, господарських об'єктів і сільськогосподарських угідь; широкомасштабне радіаційне забруднення басейнів багатьох річок внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС; погіршення якості питної води внаслідок незадовільного екологічного стану джерел питного водопостачання; недосконалість економічного механізму водокористування і реалізації водоохоронних заходів; недостатня ефективність існуючої системи управління охороною та використанням водних ресурсів внаслідок недосконалості нормативно-правової бази і організаційної структури управління; відсутність автоматизованої постійно діючої системи моніторингу екологічного стану водних басейнів акваторії Чорного та Азовського морів, якості питної води і стічних вод у системах водопостачання і водовідведення населених пунктів і господарських об'єктів [5].

Стратегія ревіталізації річок міських агломерацій спрямована на покращення якості навколишнього середовища, що має забезпечити інвестиційну та естетичну привабливість прирічкових територій.

Світовий досвід з реалізації проектів ревіталізації річок міських агломерацій починається з середини 1990-х рр. і стосується, в першу, чергу малих річок. З відновлення міських малих річок починається планомірне управління природним комплексом міст. В Україні громадська ініціатива стосовно ревіталізації річок випереджає дії місцевої влади (наприклад, по р. Полтва у Львові, р. Либідь та р. Почайна у Києві).

В Україні практичний досвід ревіталізації річок, майже, відсутній. Серед частково реалізованих проектів можна назвати ревіталізовану ділянку р. Сапалаївка. При реалізації проектів ревіталізації річок у світі значну роль відіграє активна позиція громадськості, тому й в Україні вона може виступати рушієм у цій справі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Arzet K. The Isar Experience – Urban River Restoration in Munich / K. Arzet, S. Joven //Wasserwirtschaftsamt München.URL:http://www.wwam.bayern.de/projekte_und_programme/isarplan/doc/the_isar_experience.pdf (дата звернення: 23.04.2021).
2. Los Angeles River Revitalization. URL: <http://lariver.org/> (дата звернення: 21.04.2021).
3. Визнати долину русла річки Либідь зоною екологічного лиха / Електронна петиція киян до Київської міської ради від 05.11.2015 р. та відповідь Київського міського голови В. Кличка від 22.03.2016 р. URL: <https://petition.kievcity.gov.ua/petition/?pid=376.2> (дата звернення: 22.04.2021).
4. Водний Кодекс : Закон України № 213/95-ВР від 06.06.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр#Text> (дата звернення: 23.04.2021).
5. Гайдін А. Ревіталізація техногенних ландшафтів / А. Гайдін, І. Зозуля. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/img/files/EUROSAT/Presentation_Zozulia_ukr.pdf.(дата звернення: 22.04.2021).
6. Гребінь В. В. Ретроспективний аналіз досліджень річкової мережі України та застосування типології річок Водної рамкової директиви ЄС на сучасному етапі / В.В. Гребінь, В.К. Хільчевський // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2016. Т. 2 (41). С. 32-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/glghge_2016_2_4. (дата звернення: 22.04.2021).
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.04.2021).
8. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: постанова

ЗАКОНОДАВСТВО ЄС У СФЕРІ ОЧИЩЕННЯ МІСЬКИХ СТІЧНИХ ВОД

Даниленко І. І.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Чурилова Т. М.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри МЄПЦПД ННІ права

Сумського державного університету

Поверхневі води є найважливішим компонентом навколишнього середовища і необхідною умовою для життя людини. Водні ресурси є головним фактором, що визначає демографічну карту світу. Зростання споживання води внаслідок збільшення чисельності населення та економічного розвитку є найважливішою проблемою, вирішення якої навряд чи буде можливим поки моделі використання водних ресурсів залишаються незмінними. Вода стає дефіцитним ресурсом за кількістю та неналежним за якістю у багатьох регіонах світу.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони зобов'язало Україну гармонізувати законодавство у сфері очищення міських стічних вод із відповідним законодавством ЄС.

Базовим документом у сфері очищення міських стічних вод ЄС є Водна Рамкова Директива (РДВ / WFD) 2000/60/ЄС[1]. Саме вона визначає допустимі межі для охорони всіх водних об'єктів а також встановлює засновану на комбінованому підході відповідність між визначеннями цільових показників якості води (ЦПЯВ) і гранично допустимими нормами викидів (ГДНВ). Водна Рамкова Директива 2000/60/ЄС вимагає впровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом і встановлює ціль водної політики - досягнення доброго стану всіх водних ресурсів шляхом зменшення та припинення скидів неочищених стоків у водні об'єкти. Інструментом досягнення цього завдання є Плани управління річковими басейнами. Забезпечення високих екологічних стандартів якості водних об'єктів є основою сталого вирішення проблем доступу до безпечної води та забезпечення здоров'я людини та довкілля [1, 9].

У 1991 році була прийнята Директива ЄС про очищення міських стічних вод, яка зробила вагомий внесок у поліпшення очищення міських стічних вод у державах-членах ЄС [2]. Ця Директива грає важливу роль у керуванні ЄС назустріч амбіціям нульового забруднення, проголошеним у Європейській Зеленій угоді. Даний документ вимагає від

держав-членів дотримування належного збору та очистки стічних вод для того щоб запобігти забрудненню природних водних об'єктів шкідливими речовинами, вірусами та бактеріями, які, в свою чергу, несуть ризик для здоров'я людини. Також Директива ставить вимогу щодо отримання дозволів на всі скиди міських стічних вод, скиди харчової промисловості та промислових стоків до міських каналізаційних систем, вимагає проведення моніторингу якості води як на очисних спорудах, так і приймального водотоку та контролю місць складування мулів і його повторного використання, а також повторного використання очищених стічних вод [2].

Відповідно до 10-го звіту про імплементацію Директиви про очищення міських стічних вод (UWWTD), який був опублікований у 2020 році, дев'ять країн (Австрія, Бельгія, Німеччина, Естонія, Фінляндія, Латвія, Литва, Нідерланди і Швеція) вже досягли високих показників щодо очищення стічних вод. Однак ще вісім (Румунія, Мальта, Італія, Словенія, Іспанія, Кіпр, Чехія та Болгарія) все ще мають пройти значний шлях, відстань до цільових показників цих країн становить понад 15% або навіть 30% при очищенні стічних вод. Мальта має велику відстань до досягнення цілі для вторинного очищення (95%). Надмірна кількість солоної води на всіх очисних спорудах та скиди гною в сільськогосподарські системи пояснюють погану роботу країни у цій сфері. Інші країни (Данія, Греція, Франція, Угорщина, Італія, Люксембург, Польща, Португалія, Словаччина) досягли високих показників [3].

10-й звіт про імплементацію Директиви про очищення міських стічних вод (UWWTD) показує, що рівень дотримання правил збору та очищення стічних вод ЄС високий і зріс порівняно з попереднім звітним періодом. Це допомагає запобігти забрудненню навколишнього середовища. Хоча тенденція залишається позитивною, повна відповідність Директиві ще не досягнута. Фінанси та планування залишаються основними проблемами для сектору водопостачання. Звіт показує, що 95% стічних вод в ЄС збирається, а 88% біологічно очищується. 1% міських стічних вод все ще не збирається, а понад 6% - є недостатньо добре очищеними, щоб відповідати стандартам вторинного біологічного очищення. Сучасний рівень інвестицій у багатьох державах-членах є занадто низьким, щоб досягти та підтримувати відповідність Директиві в довгостроковій перспективі, оскільки кілька міст ЄС все ще потребують модернізації своєї інфраструктури для збору стічних вод, а також для створення сучасних очисних споруд на місці [3].

Директива є однією з найбільш «вартісних» у впровадженні. Згідно з оціночним звітом данської консалтингової компанії «COWI» «Технічні витрати на Директиву про очистку міських стічних вод» на вересень 2010 року інвестиційні витрати на вторинне

очистку для населених пунктів з 100 000 е.н. або більше становить близько 115 євро на особу. Для населених пунктів з 10000 е.н. вартість дещо вища за 200 євро на особу. Інвестиційні витрати на третинне очищення від фосфору для населених пунктів з 100,000 е.н. або більше становить близько 138 євро на особу, і для населених пунктів з 10,000 е.н. - близько 250 євро на особу [8].

Стаття 361 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає співпрацю у сфері забезпечення якості води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище [5]. Крім означених, серед них є Директиви щодо якості води, призначеної для споживання людиною (98/83/ЄС), яка встановлює стандарти для питної води. Вона спрямована на захист громадського здоров'я від несприятливого впливу будь-якого забруднення шляхом постачання чистої води для споживання людиною. Відповідно до цієї Директиви країни ЄС повинні: вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб вода не містила концентрацій мікроорганізмів, паразитів або шкідливих речовин, які можуть становити небезпеку для здоров'я людини, і відповідати мінімальним мікробіологічним та хімічним стандартам; регулярно стежити за водою в узгоджених точках відбору з метою перевірки відповідності мікробіологічних, хімічних та індикаторних параметрів, заборонити чи обмежити подачу води, якщо вона вважається потенційно загрозливою для здоров'я населення [4].

Директива 2007/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2007 року про оцінку і управління ризиками затоплення спрямована на запобігання, захист та зменшення негативного впливу повеней на здоров'я людей, довкілля, культурну спадщину та господарську діяльність охоплює затоплення, які спричинені річками, гірськими потоками, морем у прибережних зонах та не поширюється на затоплення стічними водами. Директива передбачає розроблення та запровадження Планів управління ризиками затоплення та їх узгодження та інтеграцію у Плани управління річковими басейнами. Вона включає в себе програму заходів законодавчого, адміністративного, освітнього, інженерно-будівельного, логістичного та іншого характеру [8].

Директива 2008/56/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 17 червня 2008 року про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища спрямована на досягнення доброго екологічного статусу морських водних об'єктів та забезпечення захисту морських ресурсів. Вона закріплює європейські морські регіони на основі географічних та екологічних критеріїв. Кожна держава, розташована у межах відповідного морського регіону, повинна розробити стратегію щодо власних морських водних об'єктів. Така стратегія повинна містити детальну оцінку стану морського навколишнього середовища, визначення його «доброго екологічного статусу»

на регіональному рівні та чіткі екологічні цілі і програми моніторингу. Кожна держава повинна розробити програму заходів з відповідною оцінкою їх впливу на стан морського середовища [10, 8].

Деякі положення Директиви Ради 91/271/ЄЕС від 21 травня 1991 року про очистку міських стічних вод імplementовані в національне законодавство. Зокрема, відповідно до ст. 11 Закону України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства від 01.12.2017 року № 316 затверджені Правила приймання стічних вод до систем централізованого водовідведення та Порядку визначення розміру плати, що справляється за понаднормативні скиди стічних вод до систем централізованого водовідведення [6]; наказом від 12.12.2018 року № 341 затверджений Порядок повторного використання очищених стічних вод та осаду за умови дотримання нормативів гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин [7].

Крім того, Закон України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» доповнений новою статтею 13-1 «Місцеві правила приймання стічних вод», згідно якої органи місцевого самоврядування наділяються повноваженнями затвердження місцевих правил приймання стічних вод і визначення розміру плати за їх очищення. Окрім того, передбачена можливість вкладати кошти у сферу водоочищення, підготовку питної води. Проблемним питанням залишається фінансування проведення заходів з модернізації та будівництва очисних споруд. Крім того, показники очищених стічних вод, що потрапляють у системи централізованого водовідведення не відповідають вимогам Директиви. Важливим питанням, що потребує розв'язання залишається забезпечення інформаційної прозорості, підвищення ефективності інформування громадськості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23.10 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962 (дата звернення: 30.04.2021).
2. Директива Ради 91/271/ЄЕС «Про очистку міських стічних вод» від 21.05 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_911 (дата звернення: 01.05.2021).
3. Tenth report on the implementation status and programmes for implementation (as required by Article 17 of Council Directive 91/271/EEC, concerning urban waste water treatment) URL: <https://bit.ly/3tP1WNK> (дата звернення: 01.05.2021).
4. Council Directive 98/83/EC of 3 November 1998 on the quality of water intended for human

consumption. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31998L0083>.
(дата звернення: 03.05.2021).

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2152 (дата звернення: 02.05.2021).

6. Про затвердження Правил приймання стічних вод до систем централізованого водовідведення та Порядку визначення розміру плати, що справляється за понаднормативні скиди стічних вод до систем централізованого водовідведення : Наказ; Мінрегіон України від 01.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0056-18#Text> (Дата звернення: 02.05.2021).

7. Про затвердження Порядку повторного використання очищених стічних вод та осаду за умови дотримання нормативів гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин : Наказ; Мінрегіон України від 12.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0075-19#Text> (дата звернення: 08.05.2021).

8. Якість води та управління водними ресурсами: короткий опис Директив ЄС та графіку їх реалізації. Проект ЄС «Додаткова підтримка Міністерства екології та природних ресурсів України у впровадженні Секторальної бюджетної підтримки». Київ. 2015. URL: https://buvrtya.gov.ua/newsite/download/Water_brochure.pdf (дата звернення: 08.05.2021).

9. Цветкова Г., Закорчевна Н., Водна безпека України в розрізі 6 водних Директив ЄС. «ECOBUSINESS. Екологія підприємства». № 2. 2020. URL: <https://ecolog-ua.com/news/vodna-bezpeka-ukrayiny-v-rozrizi-6-vodnyh-dyrektyv-yes> (дата звернення: 07.05.2021).

10. Директива 2008/56/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 р. про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища (Офіційний вісник ЄС, L 164, 25 червня 2008 р., с. 19-40).

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУПЕРФІЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Шокорова Д. Г.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Чурилова Т. М.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри МЄПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Можливість здійснення будівництва зумовлена наявністю права на земельну ділянку. Не обов'язково це має бути право власності, привабливим у цьому відношенні є суперфіцій – право користування чужою земельною ділянкою для забудови.

Походження суперфіцію відноситься до періоду Республіки, коли Римська держава надавала державні землі приватним особам для забудови. Примітно, що спочатку суперфіцій виник на базі орендних відносин. Римляни, які потребували житла, укладали з міськими громадами договори оренди на дуже тривалий час з правом споруди на ній будинку за рахунок своїх коштів. [1, с. 137-139].

В законодавстві України суперфіційні відносини врегульовані главою 34 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) [2] та главою 16-1 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ) [3]. Так, згідно ст. 413 ЦКУ власник земельної ділянки має право надати її в користування іншій особі для будівництва промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд і будівель. Суперфіційне право виникає на підставі договору або заповіту та є речовим. Останнє означає, що суперфіціарієві надається абсолютний захист прав. Суперфіційне право може відчужуватись або передаватись суперфіціарієм у порядку спадкування, за виключенням випадків коли на умовах суперфіцію надаються землі державної або комунальної власності. Крім того, суперфіцій може бути встановлений на визначений або на невизначений строк, але строк користування земельною ділянкою державної чи комунальної власності для забудови не може перевищувати 50 років.

На зведені будівлі і споруди у суперфіціарія виникає право власності.

Аналогічні положення містяться у ст. 102-1 ЗКУ.

Сторонами відносин суперфіцію є власник земельної ділянки та особа, яка виявила бажання отримати у довгострокове користування земельну ділянку для будівництва та експлуатації будівель і споруд, що будуть ним зведені. Надання земельної ділянки із земель державної чи комунальної власності на умовах суперфіцію здійснюється з урахуванням положень ст. ст. 123, 134 ЗКУ.

Об'єктом суперфіційного права є право користування чужою земельною ділянкою для будівництва та експлуатації зведених будівель і споруд.

Право суперфіцію є дещо схожим з правом оренди. Проте, на відміну від оренди, щодо суперфіцію відсутня типова форма договору та закріплені на законодавчому рівні істотні умови, платежі за таким договором не є податками в розумінні Податкового кодексу України. Плата за договором суперфіцію сплачується власнику земельної ділянки. Зобов'язок нараховувати та сплачувати до бюджету плату за землю покладається на власника такої земельної ділянки. Припинення договору відбувається, зокрема у разі невикористання земельної ділянки для забудови протягом трьох років підряд.

Рішення про надання земельної ділянки на умовах суперфіцію може прийняти тільки власник земельної ділянки (відповідний орган державної влади чи місцевого самоврядування, якщо йдеться про земельні ділянки державної або комунальної власності).

Враховуючи можливість суперфіціарія відчужувати будівлі та споруди за цивільно-правовими угодами, на практиці виникають проблеми щодо оформлення права на земельну ділянку набувачем об'єктів нерухомості.

Так, ст. 120 ЗКУ передбачено припинення договору про встановлення права користування земельною ділянкою у разі набуття права власності на житловий будинок, будівлю або споруду, що розташовані на ній, та, відповідно, виникнення права користування такою земельною ділянкою у нового власника нерухомості.

Проте зазначену норму на практиці виконати неможливо, оскільки законодавство вимагає дотримання встановленого порядку укладення та припинення договорів. Відповідно до ч.1 ст. 654 ЦКУ зміна або розірвання договору вчиняється в такій самій формі, що й договір, що змінюється або розривається, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із звичаїв ділового обороту [2].

Ігнорування цього порядку однією із сторін призводить до численних спорів у судах стосовно розірвання договорів, або визнання права користування земельною ділянкою за власником нерухомості.

02.02.2021 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо єдиної правової долі земельної ділянки та розміщеного на ній об'єкта нерухомості)» (законопроект № 0850) [4]. Таким Законом внесено зміни в ряд законодавчих актів, зокрема, статтю 120 ЗКУ, ст. 377 ЦКУ.

Відповідно ст. 120 ЗКУ в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо єдиної правової долі земельної ділянки та розміщеного на ній об'єкта нерухомості)» передбачає «автоматичність» переходу прав на земельну

ділянку при переході прав на об'єкт нерухомого майна, а саме у разі набуття права власності на об'єкт нерухомого майна (жилий будинок (крім багатоквартирного), іншу будівлю або споруду), об'єкт незавершеного будівництва, розміщений на земельній ділянці, що перебуває у користуванні на праві суперфіцію у попереднього власника, до набувача одночасно переходить відповідно право суперфіцію земельної ділянки, на якій розміщений такий об'єкт, в обсязі та на умовах, встановлених для попереднього власника такого об'єкта. Волевиявлення власника та внесення змін до договору суперфіцію із зазначенням нового користувача земельної ділянки не вимагаються

Документи, що підтверджують набуття права власності на об'єкт нерухомого майна (жилий будинок (крім багатоквартирного), іншу будівлю або споруду), об'єкт незавершеного будівництва, є підставою для державної реєстрації переходу до набувача права власності або користування земельною ділянкою, на якій розміщений такий об'єкт.

Отже, право користування чужою земельною ділянкою на умовах суперфіцію має самостійний характер. За своєю сутністю воно є речовим правом. Сфера застосування суперфіцію охоплює не лише відносини за участю громадян, але й відносини між юридичним особами, державою, органами місцевого самоврядування. Зведені будівлі і споруди перебувають у приватній власності суперфіціарія, та можуть бути відчужені за цивільно-правовими угодами. Зміни до законодавства, а саме прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо єдиної правової долі земельної ділянки та розміщеного на ній об'єкта нерухомості)» дають надію на уникнення численних спорів, пов'язаних із переходом до набувача об'єкта нерухомості права користування земельною ділянкою, на якій розміщений такий об'єкт.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Орач Є. М., Тищик Б. Й. Основи римського приватного права: Навчальний посібник. Львів: Ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 2000. С. 137–139.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.05.2021).
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 08.05.2021).
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо єдиної правової долі земельної ділянки та розміщеного на ній об'єкта нерухомості) № 0850. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66525 (дата звернення: 08.05.2021).

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ДОБРОСУСІДСТВА

Лісова К. С.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Чурилова Т. М.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри МЄПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

«Так у всьому як хочете щоб з вами вчиняли
люди так вчиняйте і ви з ними»

(Євангеліє від Матфея 7:12)

Спори, що виникають між власниками чи користувачами земельних ділянок, пов'язані із конфліктом інтересів у сфері реалізації права власності. Запорукою забезпечення справедливого балансу інтересів є належне правове регулювання відносин між сусідами.

Правила добросусідства закріплені у главі 17 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ). Погоджуємося з позицією О.Заєць [1], що сфера правового регулювання добросусідських відносин у державі є доволі обмеженою. По-перше, тому що, переважна більшість добросусідських відносин регулюється моральними та релігійними нормами. По-друге, добросусідські відносини настільки різноманітні і плинні, що детально врегулювати їх на рівні законодавства держава не спроможна.

Спеціальні правові норми, спрямовані на врегулювання сусідських відносин, відомі уже з часів римського приватного права. Вони містилися у Законах XII таблиць як першій писемній кодифікації звичаєвого права того періоду. Подібні норми існували протягом усієї історії розвитку законодавства щодо прав на нерухоме майно як обмеження на користь сусідніх власників та користувачів. Положення щодо регулювання таких відносин містилися у «Руській правді», були достатньо широко представлені в усіх редакціях «Литовських статутів», а також «Правах, за якими судиться малоросійський народ». В подальшому правове регулювання сусідських відносин (в основному – земельних) містили діючі на сучасних українських землях акти законодавств Російської та Австро-Угорської імперій [2].

Для регулювання сусідських відносин важливе значення мають положення ст. 13 Цивільного кодексу України, де, зокрема зазначено «При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства» [3].

В науковій літературі добросусідство розглядається як особливий вид обмежень прав на землю. Об'єктом добросусідських правовідносин є земельна ділянка. Також об'єктом добросусідських відносин є два аспекти: 1) право власності чи право користування земельною ділянкою. Одним із наслідків порушення умов добросусідства може бути неможливість використання земель за цільовим призначенням, погіршення якості ґрунтів; 2) здоров'я людей, тварин, стан повітря тощо [4].

Суб'єктами відносин добросусідства визначені власники та користувачі земельних ділянок, що мають спільну межу, чи розташовані неподалік одна від одної. Проте, не лише прилеглі земельні ділянки є сусідніми у відносинах добросусідства, а й ті, користувачам чи власникам яких може бути завдані незручності чи шкода [5].

Зміст добросусідства полягає в тому, що сусіди повинні обирати такі способи використання земельних ділянок, при яких власники суміжних ділянок зазнають найменше незручностей, а саме затінення від будинків або інших споруд, дерев та чагарників, задимлення внаслідок спалювання відходів, неприємні запахи, які виникають внаслідок господарської або іншої діяльності, шумове забруднення тощо. Сторони сусідніх земельних ділянок зобов'язані не вчиняти перепон, які б могли перешкоджати цільовому використанню сусідніх земельних ділянок та не допускати негативний вплив на сусідню земельну ділянку, який є не припустимим [6].

До об'єктів правової охорони в таких правовідносинах належать межі земельних ділянок, дерева й кущі, що стоять на межі даних ділянок та межові знаки [6].

Специфіка окремих видів використання земельних ділянок, враховуючи можливий негативний вплив визначена нормативно. Зокрема, такими документами є ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій», ДБН Б. 2.2-12:2019 «Планування та забудова територій».

Зокрема, п. 6.1.41 ДБН Б. 2.2-12:2019 Планування та забудова територій встановлені такі правила: при розміщенні будинків в кварталах із сформованою забудовою для догляду за будинками і здійснення поточного ремонту відстань до межі суміжної земельної ділянки від найбільш виступаючої конструкції стіни будинку слід приймати не менш ніж 1,0 м; для нової садибної та дачної забудови відстань від межі слід встановлювати не менше 3 м; відстань від межі суміжної земельної ділянки до стовбурів дерев, які висаджуються, має бути від 4 м до 6 м в залежності від величини крони (але не менше $\frac{1}{2}$ діаметра крони дерева), а до кущів – 1,0 м [7].

Державні будівельні норми та правила відповідно до ст. 4 Цивільного кодексу України не належать до актів цивільного законодавства. Крім того, відповідно до п. 10 ст. 10 Закону України «Про будівельні норми», будівельні норми не містять правових норм [8].

Попри це у судовій практиці державні будівельні норми використовуються як джерело правового регулювання.

Так, у Постанові Верховного Суду від 14 лютого 2019 року № 323/1862/16-ц правова позиція ґрунтується на тому, що планування окремої земельної ділянки, будівництво на ній будівель та споруд власниками або користувачами здійснюється з урахуванням законних інтересів інших власників або користувачів земельних ділянок, будівель і споруд. Встановлення огорожі на межі між сусідніми землекористувачами регламентується Державними будівельними нормами 360-92 (чинні на момент виникнення спірних відносин) «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень», затверджених наказом Державного комітету України у справах містобудування і архітектури від 17 квітня 1992 року N 44 [9].

На практиці можливий й такий неприпустимий вплив, який прямо не суперечить встановленим нормам. В таких випадках суд керується оціночними критеріями «меж незручностей від звичайного сусідства».

Позивач звернулась до суду із позовом до своєї сусідки про припинення порушень правил добросусідства. Відповідач на власній земельній ділянці встановила огорожу з метало-профілю висотою 2 м на відстані 3 м від її будинку, внаслідок чого перешкоджає освітленості в кімнатах її будинку. Ускладнення викликається ще й тим, що освітлення погіршилось у дитячій кімнаті, де проживає донька позивачки, що має інвалідність і не може самостійно пересуватись. З урахуванням зазначеного, позивач просила суд зобов'язати сусідку замінити огорожу з метало-профілю на огорожу з металевої сітки, що буде пропускати сонячні промені.

Верховний Суд у Постанові від 17 лютого 2021 року №598/1708/18 позов задовольнив. Не дивлячись на те, що відповідно до положень ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій», висота огорожень має бути не більше ніж 2,0 м на межі сусідніх земельних ділянок та не більше ніж 2,5 м на межі з вулицею, колегія суддів суду касаційної інстанції вважає, що відповідач такими діями порушив правила добросусідства, така огорожа порушує права позивача, яка повністю опікується дочкою, котра є особою з інвалідністю та постійно прикута до ліжка в кімнаті, на користування зручностями свого житла, в тому числі щодо належного освітлення кімнати, що у свою чергу є порушенням ст.8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [10].

Отже, спори щодо дотримання правил добросусідства завжди пов'язані із зіткненням інтересів власників чи користувачів сусідніх земельних ділянок. Положення нормативних документів, зокрема ДБН, відіграють значну роль у сфері регламентації земельних відносин. Крім того, стаття 103 Земельного кодексу «Зміст добросусідства»

зобов'язує власників та користувачів земельних ділянок обирати такі способи їх використання, за яких власникам, користувачам сусідніх земельних ділянок завдається найменше незручностей. Отже, в ситуації коли неприпустимий вплив прямо не суперечить встановленим нормам, використовуються оціночні критерії. Це не завжди дає можливість передбачити результат розв'язання спору, проте *повністю формалізувати відносини сусідства неможливо*.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заєць О. Онтологічні та еколого-правові аспекти добросусідства за земельним законодавством України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. № 92. С. 28–31.
2. Міроненко І. В. Інститут права сусідства: теоретичні та практичні засади правового регулювання земельних сусідських відносин : дис... д-ра. юрид. наук: 12.00.06 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти та науки України. Харків, 2020.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
4. Барабаш А. Г. Добросусідство як правовий інститут. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 114–119.
5. Мироненко І. В. Поняття та зміст відносин добросусідства. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 11. С. 95–98.
6. Земельний кодекс України : Закон України від 25.Ю.2001 р. № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#n901> (дата звернення: 03.05.2021).
7. ДБН Б. 2.2-12:2019 Планування та забудова територій. 2019. С. 26–29. URL: <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/07/DBN-B22-12-2019.pdf> (дата звернення: 04.05.2021).
8. Про будівельні норми : Закон України від 05.11.2009 р. № 1704-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text> (дата звернення: 05.05.2021).
9. Постанова від 14.02.2019 № 323/1862/16-ц Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79957457> (дата звернення: 05.05.2021).
10. Петрова А.М. Як змусити сусіда замінити паркан, що заважає вам жити (ВС/КЦС у справі №598/1708/18 від 17.02.2021). URL: <https://bit.ly/3ylOx35> (дата звернення: 06.05.2021).

СЕКЦІЯ 5

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Сагайдак В. О.

Студентка II курсу ННІ Права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Гончарова А. В.

к. ю. н., доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

На сьогоднішній день про можливість вимагати відшкодування моральної шкоди у судовому порядку відомо багатьом. І це очевидно, тому що право особи на відшкодування моральної шкоди відображає статтю 3 Конституції України, в якій зазначено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. А у статті 55 Основного Закону України визначено, що «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [1]. Це означає, що відшкодування моральної шкоди є одним із способів захисту гарантованих державою прав та свобод у разі їх порушення.

Для більш точного та конкретного визначення поняття моральної шкоди звернімося до Цивільного Кодексу України (далі – ЦКУ). Так, у статті 23 ЦКУ зазначається, що моральна шкода – це завдана шкода людині, яка полягає у фізичному болю або душевних стражданнях у наслідок незаконних дій щодо неї з боку інших, а також таких дій, які принижують честь, гідність та ділову репутацію. У даному випадку під «незаконними діями» варто розуміти: завдання фізичного болю, яких особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; моральні страждання, які зумовлені незаконними, тобто такими, що суперечать нормам законодавства України, діями щодо особи, її родичів, сім'ї, майна [2]. Як слушно зазначає Валерій Петренко «поняття моральних страждань – складніше. Під моральними стражданнями як емоційно-вольовими переживаннями людини розуміються пережиті нею почуття приниження, роздратування, пригніченості, гніву, сорому, розпачу, неповноцінності, стану психологічного дискомфорту тощо» [3, с. 62-63]. Також, завдання душевних страждань та приниження честі, гідності та ділової репутації особи можуть супроводжувати й фізичну біль. У даному випадку малося на увазі, що поширення даних, які принижують честь,

гідність та ділову репутацію, та завдання душевних страждань можуть викликати у особи невроз чи інші психічні порушення, які характеризуються фізичними стражданнями. Прикладом таких фізичних страждань може стати біль у серці, запаморочення, шоківий стан та багато інших схожих відчуттів. Фізичні страждання, у свою чергу, можуть призвести до відчуття соціальної неповноцінності. Це означає, що згадування про обставини, які зумовили душевний неспокій та фізичну біль, можуть пригнічувати людину на постійній основі, тобто призводити людину у стан постійної тривожності. Однак, за таких обставин, щоб одержати відшкодування моральної шкоди, треба її зафіксувати. Для цього варто звернутися до лікаря та психолога одразу після завдання дій, які порушують особисті немайнові права. Це важливо для того, щоб довести суду правомірність поданих вимог про відшкодування моральної шкоди.

Враховуючи вищевикладений матеріал, можемо стверджувати, що головною метою відшкодування моральної шкоди потерпілому є спрощення наслідків, які зумовлені порушенням особистих немайнових благ, якими наділена людина. Так, протилежним до сказаного буде відшкодування матеріальної шкоди, яке полягає у відновленні матеріального положення потерпілого до рівня, який існував до його порушення. Це означає, що сутність відшкодування моральної шкоди полягає у справедливій компенсації шкоди, яку особа перенесла внаслідок протиправних дій з боку інших, тобто відновити положення особи, яке існувало до вчинення протиправних дій з боку інших, буде неможливо. Це пояснюється тим, що відшкодувати моральну шкоду можливо за умови, якщо ти вже перетерпів таку шкоду. Згадаємо суть поняття моральної шкоди. Вона полягає у душевних та фізичних стражданнях. Саме тому відновити положення до того моменту, як особа потерпіла зазначених страждань, неможливо, адже це залишається у пам'яті особи та може супроводжувати все її життя. Тому моральна шкода відшкодовується лише щоб поліпшити вже існуюче положення людини.

Очевидним є те, що людина досить часто може потерпіти фізичні або душевні страждання, але не в усіх випадках вона може отримати грошове відшкодування моральної шкоди. Так, головною, але не єдиною умовою для відшкодування моральної шкоди є те, що така шкода була завдана. Однак, у статті 1167 ЦКУ зазначається, що «моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини» [2]. З цього випливає, що особа, яка доведе, що завдання моральної шкоди сталося не з її вини, звільняється від відповідальності, яка полягає у відшкодуванні такої шкоди. Варто вказати, що така умова має деякі виключення, а саме «моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим,

органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала: якщо шкоди завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки; якщо шкоди завдано фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт» [2].

Враховавши вищезазначене, можемо вказати такі умови, за яких наявна моральна шкода відлягає відшкодуванню, а саме:

- наявність завданої моральної шкоди;
- незаконні дії, які зумовлюють порушення особистих немайнових прав;
- причинно-наслідковий зв'язок між незаконними діями та моральною шкодою;
- вина особи, яка спричинила таку шкоду (окрім вищевказаних випадків, які є виключенням) [4, с. 31].

Таким чином, однією із основних умов настання відповідальності за спричинення моральної шкоди є незаконність діянь, тобто таких дій відповідача, які суперечать існуючим нормам вітчизняного законодавства. Варто пам'ятати, що моральна шкода є незаконність діянь полягає у порушенні особистих немайнових прав. Відшкодування моральної шкоди вирішується й встановлюється судом та полягає у грошовій компенсації, розмір якої також вирішується виключно у судовому порядку із врахуванням усіх обставин справи [2].

Варто додати, що необхідною умовою настання відповідальності за нанесення моральної шкоди є встановлення причинно-наслідкового зв'язку між протиправністю дій та наявністю моральної шкоди. Такий зв'язок не завжди є очевидним, як може здаватися на перший погляд, та довести його також непросто, що ускладнює притягнення до відповідальності правопорушника. Така складність доведення причинно-наслідкового зв'язку полягає у необхідності доказів того, що душевні страждання, фізична біль та поява певних хвороб були зумовлені діями правопорушника (відповідача). Відповідно до статті 76 Цивільного процесуального кодексу України можемо дати визначення поняттю доказів, а саме «доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи» [5]. У цьому і полягає необхідність відвідування лікаря чи психолога, наявність висновків судово-медичних чи судово-психіатричних експертиз.

Таким чином, найскладнішим етапом в оформленні позову про відшкодування моральної шкоди є збір доказових матеріалів, які за своєю сутністю мають доводити факт нанесення моральної шкоди та її розмір. Тому недостатньо того, щоб обмежитися у позовній заяві фразою: «мені було завдано моральну шкоду». Цього замало для того, щоб суд задовольнив вимоги позивача, тому що моральна шкода має бути доведена будь-якими законними способами та підкріплюватися вагомими доказами, наприклад, такими: показання свідків, довідки із медичних закладів, судово-медичні, судово-психіатричні експертизи та інші докази у письмовій формі, а також речові докази. Ми навели приблизний перелік суттєвих доказів, якими можна підтвердити наявність факту моральної шкоди та за допомогою яких можна мати право на отримання повної грошової компенсації [4, с. 31-32].

Отже, спираючись на вищевикладений матеріал та узагальнюючи його, у висновку зазначимо, що відшкодування моральної шкоди полягає у тому, що потерпіла особа (позивач) має право вимагати грошову компенсацію у відповідача за перенесення моральної шкоди внаслідок дій правопорушника, а розмір такого грошового відшкодування визначається виключно судом. Для одержання грошової компенсації потрібна наявність усіх умов, за яких моральна шкода підлягає відшкодуванню. Тому для того, щоб отримати таке відшкодування у повному обсязі треба використовувати усі не заборонені законом способи доведення наявності моральної шкоди, намагатись найбільш точно та повністю відтворити причинно-наслідковий зв'язок між незаконними діями та моральною шкодою, тому що у судді не повинно виникати ніяких сумнівів щодо порушення немайнових благ особи, а це варто довести за допомогою законно допустимих способів доказування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : станом на 1 січня 2020 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2020. 55 ст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Петренко В. П. Поняття та зміст моральної шкоди за чинним законодавством. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 60–64.
4. Колінько Ц. В. Проблеми доведення моральної шкоди за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 30–34.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : станом на 13 серпня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#top>.

ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ НАДАННЯ ПОВНОЇ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІМ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ

Поліщук М. Р.

Студентка юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Поліщук М. Г.

к. ю. н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Актуальною темою сьогодення є правове положення неповнолітніх у цивільному процесі, що стрімко розвивається в наш час та потребує удосконалення та вирішення проблем, що виникають на шляху становлення. Емансипація почала розвиватися на території нашої держави на законодавчому рівні з прийняттям 16 січня 2003 році Цивільного кодексу України (далі ЦКУ). Важливим аспектом необхідності прийняття такого явища виступив перехід до ринкової економіки, що потребував надати неповнолітнім особам повної цивільної дієздатності, щоб забезпечити самостійність у цивільних правовідносинах. Визначаючи вікову межу, коли дитина стає повнолітньою важливими умовами є розуміння нею значення своїх дій та повноцінне керування ними, що в нашому випадку вважаються досягненими з 18 років, проте є випадки визначені законом, коли непотрібно чекати певного віку, щоб бути повноправним суб'єктом правовідносин.

Дослідженням цивільної дієздатності та наданням повної цивільної дієздатності займалися чимало науковців, а саме Б.С. Антимонов, В.П. Грибанов, І.В. Жилінкова, І.В. Спасибо-Фатєєва, Л.Г. Кузнєцова, Я.М. Шевченко та інші.

Згідно Конституції України, а саме ст. 3 обов'язком держави виступає утвердження і забезпечення прав і свобод людини, тому важливим є момент набуття особою здатності самостійно здійснювати свої цивільні права та обов'язки, тобто повної цивільної дієздатності.

Неповнолітніх осіб за обсягом цивільної дієздатності деякі науковці умовно поділяють на дві групи: неповнолітні особи, які за загальним правилом володіють неповною цивільною дієздатністю та мають право вчиняти правочини, що виходять за межі обсягу їхньої цивільної дієздатності, за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників; неповнолітні особи, які володіють повною цивільною дієздатністю у зв'язку з емансипацією [3]. Якщо звернутися до римського права, то одним із шляхів набуття особою дієздатності було звільнення дитини від влади батька в результаті спеціальної процедури – емансипації. Так, за традицією, батько тричі «продавав» (манципіював) дитину особі, яка, у свою чергу, звільняла підвладного на волю. Пізніше

процедура емансипації була значно спрощена й допускалась за усною заявою батька перед судом [4].

Відповідно до положень ч. 2 ст. 34, ст. 35 Цивільного кодексу України підставами для емансипації є такі обставини: неповнолітня особа досягла 16 років та працює за трудовим договором; неповнолітня особа записана матір'ю або батьком дитини; неповнолітня особа досягла 16 років та бажає займатися підприємницькою діяльністю; реєстрація шлюбу неповнолітньою особою [2].

Проте, регулювання зазначеної процедури має чимало проблем, що є результатом соціальних чинників : 1) автономізації підлітків від батьків та родини у цілому; 2) ранній вступ неповнолітніх у самостійне життя; 3) прагненням до економічної незалежності від батьків; 4) розвиток трудової діяльності неповнолітніх; запровадження можливостей для отримання прибутку неповнолітніми у різних сферах ; 6) інтернет мережі, що дозволяють працювати у будь-якому віці [5]. Важливо зазначити, що під час розгляду справи про надання особі повної цивільної дієздатності рішення приймає суд, який робить акцент на юридичних фактах, що є підставами для надання повної цивільної дієздатності. Тобто, це факти, що свідчать про наявність зрілості особи , аналіз її свідомості для здійснення дій для набуття цивільних прав та обов'язків та можливості нести відповідальність за свої дії.

Основні проблеми розгляду справ щодо надання неповнолітнім повної цивільної дієздатності чітко прослідковуються на прикладі рішень судів різних інстанцій [5].

Отже, з розвитком даного інституту є потреба в глобальному дослідженні умов надання повної цивільної дієздатності та удосконалення їх на законодавчому рівні.

Деякі формальні аспекти для отримання повної цивільної дієздатності створюють на практиці незручності через довгий розгляд справи судом при реалізації неповнолітньою особою права на емансипацію. Для вирішення даної проблеми потрібно розширити повноваження органів опіки та піклування щодо встановлення поважності причин ненадання згоди на емансипацію одного з батьків. Також дозволити навчання неповнолітньою особою поряд із трудовою діяльністю. Спростити процедуру підприємницької діяльності беручи до уваги законодавство інших держав. Тобто, важливо розширити права неповнолітніх у даному інституті, адже зараз молодь стрімко розвивається і потребує підтримки з боку держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Ключковська Н. Підстави та порядок надання повної цивільної дієздатності. 2018. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/7/4.pdf>.
4. Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институция Гая. Дигесты Юстиниана. Москва : Зерцало, 1997. 608 с.
5. Міщенко М. В. Умови та порядок надання неповнолітнім повної цивільної дієздатності. 2015. URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Mishchenko.pdf>.

МЕХАНІЗМ ПЕРЕДАЧІ МАЙНА ЗГІДНО ДО СПАДКОВИЙ ДОГОВОРУ

Черепанов М. М.

Студент юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Поліщук М. Г.

к. ю. н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Конституцією України закріплено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю на власний розсуд, у тому числі й на випадок смерті. Виникає питання, як сам працює механізм передачі майна згідно до спадкового договору, а саме як отримати майно, та які права і обов'язки ми маємо. Саме це питання чітко відображає актуальність цієї теми.

Спадковий договір отримав своє визнання з часів рецепції римського права у європейські правові системи. Але, саме римське приватне право визнавало виключно дві підстави для відкриття спадщини: за заповітом або за законом. Спадкового договору римське право не допускало у спадщині, воно оголошувало недійсними будь-які договори, які обмежували волю заповідача, і навіть договори про відмову від спадщини, що повинна була відкритися. Разом з тим, Римський закон допускав, як особливий вид договору, дарування на випадок смерті, який не вважався обов'язковим для дарувальника і останній, у будь-який час до відкриття спадщини, міг його скасувати. Спадковий договір як правовий інститут є новацією у вітчизняному законодавстві і врегульовано законодавцем лише з прийняттям Цивільного кодексу України у 2003 році.

Питання спадкового договору регулюються главою 90 книги шостої «Спадкове право» Цивільного кодексу України і розділом 23 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2004 № 20/5 (далі- Інструкція).

За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і набуває право власності на майно відчужувача в разі його смерті (ст. 1302 ЦКУ).

Простіше кажучи, старанному набувачу за певні дії обіцяється певне майно відчужувача. Згідно до ст. 190 ЦКУ і з'ясовуємо, що таким майном можуть бути окрема річ або сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майно, яке є предметом спадкового договору, переходить до набувача лише після смерті відчужувача. В цьому принципова відмінність даного правочину від договору довічного утримання (догляду), адже за останнім право власності на майно перейде з моменту набуття чинності договором.

Слід зазначити, що до спадкового договору не застосовуються норми спадкового права. Згідно з Цивільним кодексом України сутність спадкового договору полягає в тому, що за таким договором відбувається розпорядження належним відчужувачеві майном ще за життя, але із набуттям набувачем права власності на майно після смерті відчужувача.

Інститут спадкового договору має більш тісний зв'язок з підгалуззю зобов'язального, а не спадкового права, оскільки виступає різновидом договорів про передачу майна у власність. Схожість спадкового договору із спадкуванням виявляється в спільності основної юридичної підстави виникнення права на спадкування у спадкоємців і права власності у набувача, якою є смерть фізичної особи - відчужувача. Позитивною стороною правового інституту спадкового договору є забезпечення гідного життя особам, які самостійно реалізувати таке право не мають змоги, а також захист їх майнових та немайнових прав.

Слід зауважити, хоч законодавець відніс такий правовий інститут як спадковий договір до спадкового права і відносини, які підпадають під регулювання зазначеного правового інституту, пов'язані зі смертю фізичної особи, однак це не є спадкуванням. Згідно ст. 1217 Цивільного кодексу України спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Одним із підтверджень застосовування положень зобов'язального права до спадкового договору є вимога абзацу другого пункту 233 Інструкції, яка передбачає, що спадкові договори, предметом яких є нерухоме майно, посвідчуються нотаріусом з дотриманням загальних правил посвідчення договорів відчуження. Крім того, спадковий договір може бути визнано недійсним із підстав, визначених нормами глави 16 Цивільного кодексу України «Правочини».

Істотною умовою спадкового договору є його предмет, яким виступає майно відчужувача. Не можуть бути предметом спадкового договору особисті немайнові права

(на свободу, сім'ю, ім'я, особисте життя тощо), оскільки вони невіддільні від фізособи, та речові права на чуже майно (сервітут емфітевзис, суперфіцій).

Сторонами у спадковому договорі є відчужувач та набувач. Відчужувачем може бути подружжя, один із подружжя або інша особа, а набувачем - фізична або юридична особа. Особливістю сторін у спадковому договорі є те, що відчужувачем може бути лише фізична особа, тоді як набувачем – фізична або юридична особа.

У разі смерті фізичної особи - набувача або ліквідації юридичної особи - набувача за спадковим договором нотаріус, за письмовою заявою відчужувача, припиняє дію цього договору, про що на всіх його примірниках робиться відповідний напис. У цьому випадку спадкоємці набувача мають право вимагати від відчужувача відшкодування витрат, яких вони зазнали при виконанні спадкового договору в тій частині зобов'язань, які були виконані набувачем до його смерті.

Якщо відповідно до спадкового договору набувач зобов'язаний був вчинити певні дії після смерті відчужувача, то у разі смерті набувача обов'язок вчинити ці дії переходить до його спадкоємців. В якості висновку можна зазначити, що спадковий договір має подвійну правову природу: він одночасно є і розпорядженням на випадок смерті, і договором, змістом якого обумовлюються його істотні умови. За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про нотаріат : Закон України від 08.08.2020 р. № 3425-XII / Верховна Рада України.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
4. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 282/20595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

ДОСЛІДЖЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЙОГО СТАДІЇ

Рогожкін Є. А.

Студент юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Поліщук М. Г.

к. ю. н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Розгляд питання про місце нотаріату в системі юстиції і про його природу приводить до висновку про те, що нотаріальна діяльність є процесуальною за своїм характером.

Нотаріальний процес – це діяльність нотаріальних органів врегульована нормами нотаріального процесуального права, здійснювана у визначеному процесуальному порядку.

Змістом цієї діяльності є сукупність взаємних прав та обов'язків суб'єктів процесу – нотаріальних органів і осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій. Об'єднані нотаріальними правовідносинами, ці суб'єкти здійснюють процесуальні дії, спрямовані на досягнення відповідної мети.

Метою нотаріального процесу є надання суспільним відносинам визначеної законом форми, яка має забезпечити захист і охорону прав та інтересів фізичних і юридичних осіб [1].

Вчинення нотаріальних дій виконує чітко встановлене коло осіб. Їх конкретний склад і обсяг компетенції встановлені законодавством (статті 1, 3, 34—38, 40 ЗУ «Про нотаріат»). Природа нотаріального процесу характеризується суворо передбаченою компетентністю вчинення функцій і вимогами встановлення чітко визначеного певного ступеня професіоналізму в діяльності всіх посадових осіб як суб'єктів — організаторів процесу [2].

До компетенції нотаріальних органів належать різні за складністю провадження. Для того, щоб позбавитись можливих помилок, необхідно визначити, до яких стадій потрібно віднести окремі нотаріальні дії, які потім складуть нотаріальне провадження або окремий його етап [3] нотаріальному процесі можна виділити три обов'язкові стадії: Порушення нотаріального провадження; Підготовка до вчинення нотаріальної дії; Розгляд нотаріальної справи по суті та написання нотаріального акта.

Стадія порушення нотаріальної справи складається з подання заяви (або усного звернення до нотаріуса) і прийняття її посадовою особою, яка вчиняє нотаріальну дію. Прийняттю заяви передуює перевірка передумов права на вчинення даної нотаріальної дії і умов здійснення цього права. Стадія порушення нотаріального провадження починається з моменту звернення заінтересованої у вчиненні нотаріальної дії особи до нотаріуса або

іншої посадової особи і закінчується в той момент, коли нотаріус прийме рішення про те, що вправі і повинен вчинити дану нотаріальну дію або зобов'язаний в її вчиненні відмовити [4].

Підстави до відмови у порушенні нотаріальної справи вичерпно закріплені у законодавстві. Так, ст. 49 ЗУ «Про нотаріат» передбачає, що нотаріус або інша посадова особа, що вчиняє нотаріальну дію, відмовляють у вчиненні нотаріальної дії, якщо: вчинення такої дії суперечить законові; дії підлягають вчиненню іншим нотаріусом чи іншою посадовою особою; з проханням про вчинення нотаріальної дії звернулася недієздатна особа або представник, який не має необхідних повноважень; правочин, що укладається від імені юридичної особи, не відповідає обсягу її цивільної правоздатності [5].

Нотаріус чи інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що порочать честь і гідність фізичних осіб.

Нотаріус не пізніше як у триденний строк виносить постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії, яка не відповідає певним вимогам (ч. 3 ст. 49 ЗУ «Про нотаріат») [4].

Стадія підготовки має своїм завданням створити необхідні умови для правильного вчинення нотаріальної дії, забезпечити законність і обґрунтованість нотаріального акта. Підготовка до вчинення нотаріальної дії починається після того, як нотаріус впевнився, що у нього немає процесуально-правових підстав до відмови у порушенні даної нотаріальної справи, і закінчується, коли нотаріус переконається в наявності всіх необхідних умов для вчинення нотаріального акта. Вирішення питання, пов'язаного з установленням кола фактів, що мають значення для даної справи, базується на зверненні до матеріальної норми права. Наприклад, при посвідченні правочину про відчуження жилого будинку або іншого нерухомого майна, що підлягає реєстрації, нотаріусом встановлюється і досліджується факт наявності права власності на вказане майно і осіб, які його відчужують [4].

Нотаріус повинен також вирішити, якими засобами можна обґрунтувати наявність або відсутність цих юридичних фактів, тобто з'ясувати коло доказів по справі. Установивши факти і докази, що їх підтверджують, нотаріус повинен визначити коло суб'єктів процесу. Передусім це заінтересовані особи та їх представники. Після з'ясування кола суб'єктів нотаріус зобов'язаний вжити заходів щодо їх повідомлення, які б забезпечили їх участь у процесі.

Здійснивши всі підготовчі дії, нотаріус переходить до стадії розгляду справи по суті і вчинення нотаріальної дії, яка закінчується винесенням відповідного процесуального документа: видачею нотаріального свідоцтва або вчиненням посвідчувального напису. Саме в цій стадії нотаріус повинен переконатися в тому, що зміст дій, які вчиняються, відповідає вимогам закону і дійсним намірам сторін.

Ця стадія складається з кількох частин: підготовчої; вчинення посвідчувального напису або видачі свідоцтва; реєстрації нотаріальної дії.

Зміст підготовчої частини складають дії, пов'язані з установленням фактичних обставин справи. З цією метою нотаріус перевіряє надані документи, дає їм підсумкову оцінку, робить висновок щодо юридичних фактів, права або законного інтересу особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії.

До змісту підготовчої частини належить також вчинення попередніх дій, які повинні передувати вчиненню нотаріального акта з деяких справ. межах підготовчої частини при посвідченні правочинів та вчиненні деяких інших нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством, перевіряється справжність підписів учасників правочинів та інших осіб, що звернулися за вчиненням нотаріальної дії (ст. 45 ЗУ «Про нотаріат»).

Стаття 52 ЗУ «Про нотаріат» передбачає, що всі нотаріальні дії реєструються в реєстрах нотаріальних дій. Запис нотаріальної дії в реєстрі провадиться нотаріусом або іншим працівником державної нотаріальної контори або особою, яка перебуває у трудових правовідносинах із приватним нотаріусом, тільки після того, як посвідчувальний напис на документі або документ, що видається нотаріусом, ним підписані.

Також виділяється факультативна стадія - оскарження нотаріальних дій або відмови в їх вчиненні. У разі якщо заінтересована особа вважає, що нотаріус неправильно вчинив нотаріальну дію або неправильно відмовив їй у вчиненні нотаріальної дії, вона вправі подати про це скаргу до суду [4].

За результатами розгляду теми можна зазначити, що нотаріальний процес є різновидом юридичного процесу і зводиться до передбаченого законом порядку вчинення нотаріальних дій, він характеризується складним структурним змістом. Елементами нотаріального процесу є його суб'єкти, стадії і провадження, що дозволяють окреслити просторово-часові межі та предметний зміст цієї форми діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нотаріальний процес та його стадії. URL: https://studopedia.com.ua/1_21723_notarialnyi-protses-i-yogo-stadii.html.

2. Поняття та зміст нотаріального процесу. URL: <https://lawbook.online/protses-ukrajini-tsilvilniy/ponyattya-zmist-notarialnogo-58149.html>.
3. Нотаріальний процес і його стадії. URL: <http://ibib.ltd.ua/notarialniy-protses-yogo.html>.
4. Стадії нотаріального процесу. URL: <https://lawbook.online/protses-ukrajini-tsilvilniy/stadiji-notarialnogo-protsesu-57494.html>.
5. Про нотаріат : Закон України у ред. від 08.07.2020 р. № 3425-XII / Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕЛЕКТРОННИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМА АВТЕНТИЧНОСТІ ТА ФОРМАЛЬНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Мурач Д. В.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Гончарова А. В.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Ефективність правової системи країни напряму залежить від її пристосованості до найсучасніших наукових змін у суспільстві. До таких відносимо технологічний розвиток та його наслідки. Так, станом на сьогодні кібернетика та робототехніка досягли надзвичайного прогресу. За даними Міжнародної федерації робототехніки на сьогодні у світі зареєстровано 2,7 млн роботів [1]. Юніти штучного інтелекту вже виступають суб'єктами різних правовідносин, зазвичай вони стосуються цивільно-правового виміру. У світі вже відомі випадки, коли юніт штучного інтелекту виступав як самостійний автор статті до журналу, писав прозові витвори літературного мистецтва.

Як наслідок цього, У 2016 році Європарламент видав Резолюцію «Норми цивільного законодавства про робототехніку», що фактично дало початок розвитку цієї сфери. Проте, Резолюція містить багато невирішених питань [2]. Основними з них можна назвати: рудиментарна наукова розробка питання «який саме робот може визнаватися за електронну особу» та проблема адаптації законодавства до подібних змін.

З приводу дефініції «електронна особа», то ми, провівши дослідження доктринальних джерел, та спираючись на таких дослідників як Крачевський [3], Пальмерині [4], Аббот [5] та інших. Дали власне трактування електронної особи, а саме: це юніт штучного інтелекту, наділений здатністю усвідомлювати фактичну сторону подій, усвідомлювати суспільну небезпечність своїх дій або бездіяльності та їх наслідків,

керувати своєю поведінкою та мати можливість вибору (наявність декількох варіантів поведінки), що дає йому можливість вступати у правові відносини з іншими особами.

Провівши аналіз наукової думки зарубіжних та вітчизняних вчених, а також норм законодавства зарубіжних країн, ми класифікували у своїй роботі 3 підходи щодо ідентифікації юніта штучного інтелекту в правовій площині:

- визнання його як річ, тобто об'єкт цивільно-правових відносин;
- наділяти його правовим статусом малолітньої особи, аналогічно дитині;
- виокремлення його як автономний вид осіб в юриспруденції - електронну особу.

Остаточно актуалізував цю тематику, інцидент, що стався з електрокаром Тесла. Так, штучний інтелект в бортовому комп'ютері керував автомобілем, і, через попадання на його сенсори променів світла – врізався в вантажівку. Таким чином, постає питання щодо юридичного обґрунтування хто саме винуватець катастрофи.

У цивільно-правовій площині, головним питанням є хто буде нести юридичну відповідальність за діяльність штучного інтелекту. У своїй науковій роботі, ми пропонуємо такі варіанти:

- винахідник штучного інтелекту, таким чином він буде володіти правом на результати його діяльності;
- користувач;
- сам штучний інтелект. Тобто, визнання за ним повноцінного суб'єкта цивільних правовідносин.

Але, провівши міждисциплінарне дослідження природи штучного інтелекту, нами було визначено, що такого роду інтелект має бути аналогією людського, тільки без живої оболонки. Таким чином, постає питання, за яким критерієм та ознаками ми можемо виділити штучний інтелект. Так, ми розділили роботизовану техніку на 2 види: складну механізовану систему та юнітів штучного інтелекту. Концептуально ми виділяємо такі ознаки юніта штучного інтелекту: наявність кіберфізичної системи, здатну сприймати інформацію і передавати її; Суб'єктивність та автономність, здатність до обробки інформації, здатність до навчання, самостійного пошуку інформації та прийняття на основі цієї інформації рішень.

Ключовим моментом у розвитку нашого бачення, стало визнання за юнітом штучного інтелекту GPT-3 повноцінного автора статті в журналі Гардіан. При цьому, GPT-3 відповідає вищезазначеним ознакам і визнається як автор, тобто суб'єкт цивільного права. Відповідно до цього, усі машини, що не відповідають ознакам юніта штучного інтелекту – є складними механізованими системами. Таким чином, вони повинні визнаватися як об'єкт цивільного права, тобто річ.

Так, музичний альбом *Lost tapes of the 27 club* було створено за допомогою Програмного забезпечення компанії ГУГЛ, а не їм самим. Тобто, складна механізована система це програма з відповідним алгоритмом дії, а не штучний інтелект, як його називають ЗМІ.

Враховуючи все вище викладене вважаємо, що повноцінна реалізація результатів нашого дослідження, можлива через запровадження оптимальної системи нормативно-правового регулювання цієї сфери. У ході дослідження та аналізу чинної законодавчої бази, ми дійшли висновку, що станом на сьогодні, необхідним є наступні зміни, а саме:

- Прийняти Закон України «Про правовий статус електронних осіб», що стане спеціальним НПА та буде врегульовувати сферу взаємодії права та штучного інтелекту;
- Внести відповідні зміни до Цивільного кодексу України, а саме: п. 1 ч. 1 статті 423 в наступній редакції: «Стаття 423. Особисті немайнові права інтелектуальної власності 1. Особистими немайновими правами інтелектуальної власності є: 1) право на визнання людини та електронної особи творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності»;
- Внести відповідні зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права», а саме: статтю першу викласти у наступній редакції: «Стаття 1. Визначення термінів. У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні: автор – фізична чи електронна особа, яка своєю творчою працею створила твір»;
- А також ухвалити інші законодавчі акти щодо фактичного врегулювання функціонування цієї сфери.

Таким чином, у нашій роботі систематизовано наукові підходи різних вітчизняних та зарубіжних учених з приводу автентичної класифікації електронної особи. Провівши міждисциплінарне дослідження, нами було запропоновано істотні ознаки штучного інтелекту, які є ідентичним праобразом людського інтелекту в кібернізовану оболонку. Таким чином, нами було запропоновано та аргументовано спосіб подолання проблеми рудиментарної розробки питання ідентифікації юніта штучного інтелекту в правовій та цивільно-правовій площині.

ЛІТЕРАТУРА:

1. International federation of robotics. URL: <https://ifr.org/> (дата звернення: 26.04.2021).
2. Draft Report with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics. (2015/2103(INL)), 31.05.2016. Committee on Legal Affairs. European Parliament; Rapporteur: Mady Delvaux. 22 p.

3. Карчевський М. В. Правове регулювання соціалізації штучного інтелекту. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. *Науково-теоретичний журнал*. Вип. № 2 (78). 2017. С. 99–108.
4. Palmerini E., Bertolini A., Battaglia F., Koops B., Carnevale A., Salvini P. RoboLaw: Towards a European framework for robotics regulation. *Robotics Auton. Syst.* 2016. № 86. Pp. 78–85.
5. Abbott R. *The Reasonable Robot: Artificial Intelligence and the Law*. Cambridge: Cambridge University Press. 2020. DOI:10.1017/9781108631761.
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
7. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. Дата оновлення: 14.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 26.04.2021).

АВТЕНТИЧНІ ДОКУМЕНТИ В СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Гончарова А. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Спадкування є невід’ємною частиною нашого життя, з якою кожному хоча б раз доведеться зіткнутися. Коли людина помирає, її майно має бути належним чином передане тим, хто має право його успадкувати. При цьому, повинні враховуватись різні фактори, такі як місцезнаходження цього майна та право власності щодо нього. Такий процес називається правонаступництвом (або ж просто спадкуванням). Особливо цікавим і складним цей процес стає, коли майно спадкодавця знаходиться в країні, в якій сам спадкодавець може навіть не проживати. В такому випадку спадкування набуває статус «транскордонного», тобто такого, що передбачає існування закордонного елемента в спадкових відносинах. У таких ситуаціях учасникам спадкових відносин, органам нотаріату та суду недостатньо знати матеріально-правові норми про спадкування, що діють в окремих державах. Необхідно також враховувати правові норми, що підлягають застосуванню до спадкових відносин, що ускладненні іноземним елементом. Щорічно в Європейському союзі проходять близько 450 тисяч процедур транскордонного правонаступництва, загальна вартість яких сягає приблизно 120 мільярдів євро. Це пов’язано з тим, що розширення ЄС як політичного і економічного об’єднання призвело

до певного «змішування» країн, надаючи можливість громадянам мобільно переміщуватись в рамках Союзу [1].

Поняття “автентичного документу” розкрито у ст. 3 (1) (i) Спадкового регламенту, який визначає його як документ, який стосується спадкування, що був формально складений або зареєстрований у державі-учасниці [2]. Європейський спадковий сертифікат – це новий документ, створений Регламентом ЄС з метою спрощення процесів, пов’язаних з офіційним посвідченням заповітів та управління спадщиною з міжнародним елементом. Європейський спадковий сертифікат може бути використаний в іншій країні ЄС, щоб зазначити, що ви є спадкоємцем майна без необхідності доводити це знову. Правила використання повинні бути узгоджені в кожній країні ЄС. Зазначимо, що форма сертифіката є однаковою в усіх країнах ЄС.

Зазначимо, що Великобританія, Ірландія і Данія є єдиними країнами, які відмовилися прийняти Регламент ЄС. Це означає, що зацікавлена особа не зможе отримати Європейський спадковий сертифікат в Великобританії. Правда, мешканці Великобританії з активами в будь-якій країні ЄС (за винятком Ірландії та Данії) зможуть отримати Європейський спадковий сертифікат в іншій країні.

В сучасному світі гостро постає питання електронного автентичного документу. Досліджуючи це питання, науковці визначили, що такі документи повинні бути складені нотаріусами або посадовцями, уповноваженими на це державою. Документи мають доказову силу, оскільки орган, який створює даний документ, підтверджує своїм підписом та печаткою зміст документу [3, с. 250]. Що стосується автентичних документів, складених нотаріусами чи іншими органами, уповноваженими на це державою, з якої документ походить та відрізняється від інших документів тим, що автентичні документи мають доказову силу, оскільки орган, який створює такий документ, підтверджує зміст документу, складеного перед ним, у місці і у час, зазначені у ньому [4, с. 279].

Традиційно співіснують дві системи процедури міжнародного наслідування. У деяких країнах застосовується лише один закон на всю сукупність спадкового майна (рухомі та нерухомі об’єкти): Німеччина, Іспанія, Італія. В інших країнах, таких як Франція, Бельгія або Великобританія, майнові блага підпадають під дію закону, залежно від їх місця розташування. Європейський спадковий регламент ініціює виникнення принципу спадкової єдності. До 17 серпня 2015 року в разі смерті спадкодавця для рухомого майна застосовувалося цивільне право останнього постійного місця проживання спадкодавця, а на нерухомість застосовувалися закони країни, де знаходилася ця нерухомість. Після 17 серпня 2015 року основний критерій прив’язки буде - останнє місце проживання спадкодавця. [5, с. 86]. Дотримуватися закону щодо останнього постійного

місця проживання спадкодавця в момент його смерті може виявитися важко, так як кожен раз, коли людина змінює країну проживання, необхідно переглядати планування спадщини. Європейський спадковий сертифікат не замінює документи кожної держави-члена. Моделі сертифікатів однакові в будь-якій з держав-членів, запит європейського спадкового сертифіката здійснюється через типову форму у нотаріуса.

Обов'язкові реквізити Європейського спадкового сертифікату: загальноприйняті відомості (спадкодавець, ідентифікація правонаступників), шлюбні угоди, перелік спадкоємців, об'єкти спадщини. Тривалість дії сертифіката - 6 місяців. Після закінчення цього терміну необхідно здійснити запит на видачу сертифіката.

Для прийняття автентичного документу зацікавлена особа може просити орган, що створює автентичний документ у державі-члені походження, заповнити спеціальну форму, що описує доказову силу, яку має автентичний документ у державі-члені походження. У зазначену форму вноситься інформація щодо: держави-члена походження документу; органу, що встановлює автентичність; інформація щодо автентичного документу (дата, коли був складений, номер, дата, коли був зареєстрований у реєстрі та номер запису у реєстрі); сторін автентичного документу; дати та місця народження; ідентифікаційні номери та адреси сторін; їх статусу; прийняття автентичного документу; дата складення автентичного документу; місця складення; походження підпису сторін; зміст заяви сторін; факти про те, що орган заявляє, що документ посвідчений в його присутності; дії, про які орган свідчить, що вони ним виконані; інформація, на підставі чого документ втрачає свою силу; інформація щодо того, що автентичний документ є у державі-члені походження дійсним документом для внесення запису про право на рухоме та нерухоме майно до реєстрів та інша суттєва інформація. Зазначимо, що відповідно до Спадкового регламенту, оспорюваний автентичний документ не має доказової сили в державі-учасниці.

Аналізуючи ст. 23 Регламенту вказуємо, що вищезазначений документ регулює достатньо широкий спектр правовідносин у сфері спадкового правонаступництва, включаючи такі специфічні складові як: управління спадковою масою, погашення боргів спадкодавця тощо. Для України, положення Регламенту є взірцем правової досконалості європейського права. Звісно, прийняття цього документа передував ряд інших 118 угод, які були ратифіковані Україною (наприклад, Гаазька конвенція про колізії законів стосовно форми заповідальних розпоряджень 1961 р.). В рамках руху України до Європейського Союзу, застосування Регламенту у своєму законодавстві є неминучим через його обов'язковість у застосуванні. Це, безперечно є позитивним моментом для

нашої правової системи, адже інститут транскордонного правонаступництва є недосконалим в нашій країні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 650/2012 URL: <https://bit.ly/3fn9MZP> (дата звернення: 01.04.2021).
2. Sucessionand Wills. URL: <https://bit.ly/3fsqPcL> (дата звернення 10.04.2021).
3. Діковська І. А. Міжнародне спадкування в ЄС: напрями адаптації права України до права ЄС. Київ : Алерта, 2020. 304 с.
4. Somarakis, I. Article 59: Acceptance of authentic instruments in Pamboukis H.P. (ed.), EU Succession Regulation № 650/2012: A Commentary, Nomiki Bibliothiki, C. H. BECK, Hart Publishing, Nomos, Athens, Munchen, Oxford, Baden-Baden, 2017, 530 p.
5. Слабошпицька У. О. Правова природа європейського свідоцтва про падкування. *Право і суспільство*. 2015. № 5.2 (2). С. 85–90.

РІШЕННЯ СУДУ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА СВІДОЦТВУ ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ

Гончарова А. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Кисельов Д. О.

*Студент II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

При видачі свідоцтва про право на спадщину за законом, нотаріус перевіряє наявність підстав для закликання до спадкування за законом осіб, які подали заяви про видачу свідоцтва. Доказом родинних та інших відносин спадкоємців зі спадкодавцем є: свідоцтва органів реєстрації актів цивільного стану; повний витяг з реєстру актів цивільного стану громадян щодо актового запису; копії актових записів, копії рішень суду, що набрали законної сили, про встановлення факту родинних та інших відносин.

Факт перебування на утриманні підтверджується рішенням суду, що набрало законної сили, про встановлення факту перебування непрацездатної чи неповнолітньої особи на утриманні. Непрацездатність утриманця за віком може бути підтверджена паспортом, свідоцтвом про народження; непрацездатність за станом здоров'я - за пенсійною книжкою або довідкою, виданою відповідним органом медико-соціальної експертизи. Факт проживання спадкоємців однією сім'єю зі спадкодавцем підтверджується рішенням суду, яке набрало законної сили.

Якщо один або кілька спадкоємців за законом позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання їх до спадкоємства за законом, вони можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин зі спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину.

Видача свідоцтва про право на спадщину може бути відкладена у разі: витребування нотаріусом відомостей або документів від фізичних або юридичних осіб, при цьому строк, на який може бути відкладено видачу свідоцтва про право на спадщину, не може перевищувати одного місяця; необхідності отримання нотаріусом від заінтересованих осіб згоди на подачу спадкоємцем, який пропустив строк для прийняття спадщини, заяви про прийняття спадщини згідно з вимогами частини другої статті 1272 Цивільного кодексу України. За обґрунтованою письмовою заявою заінтересованої особи, яка звернулась до суду, та на підставі отриманого від суду повідомлення про надходження позовної заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом.

На підтвердження цих обставин від спадкоємців витребовуються документи, які підтверджують вказані факти.

Видача свідоцтва про право на спадщину на майно, яке підлягає реєстрації, проводиться нотаріусом після подання правовстановлюючих документів щодо належності цього майна спадкодавцеві та перевірки відсутності заборони або арешту цього майна. У разі наявності заборони нотаріус письмово повідомляє кредитора про те, що спадкоємцям боржника видано свідоцтво про право на спадщину.

Видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, строком не обмежена. Якщо спадкоємців декілька, то кожному із них видається окреме свідоцтво про право на спадщину із зазначенням його частки.

Свідоцтво про право на спадщину оформляється в двох примірниках, один з яких залишається в матеріалах спадкової справи.

Нотаріус у випадку видачі свідоцтва про право на спадщину на житловий будинок, квартиру та інше нерухоме майно вносить відомості про перехід права власності на ім'я спадкоємця до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно в порядку, установленому законодавством у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно [1].

До відказоодержувачів, яким відповідно до заповіту передаються у власність або за іншим речовим правом майнові права або речі, не переходить пропорційна частина

обов'язків спадкодавця. За правилом частини четвертої статті 1238 ЦК відказоодержувач має право вимоги до спадкоємця з часу відкриття спадщини, однак право пред'явити до спадкоємця позов із вимогою виконання зобов'язання, що виникає внаслідок заповідального відказу, відказоодержувач набуває лише після того, як спадкоємець прийме спадщину. До цього часу право відказоодержувача не може вважатися порушеним і право на позов не виникає. У разі смерті відказоодержувача до відкриття спадщини заповідальний відказ втрачає чинність у зв'язку з тим, що право відказоодержувача має особистий характер [2, с. 135].

До складу спадщини входять майнові права інтелектуальної власності, чинні на час відкриття спадщини (право на отримання винагороди за використання твору, право на відтворення, опублікування і розповсюдження авторських творів, право на оформлення винаходу, корисної моделі тощо) [3, с. 108].

Заповіт, складений особою до визнання її недієздатною, не може бути змінено чи скасовано її опікуном. За позовом заінтересованої особи суд визнає заповіт недійсним, якщо він був складений особою під впливом фізичного або психічного насильства, або особою, яка через стійкий розлад здоров'я не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними. Для встановлення психічного стану заповідача в момент складання заповіту, який давав би підставу припустити, що особа не розуміла значення своїх дій і (або) не могла керувати ними на момент складання заповіту, суд призначає посмертну судово-психіатричну експертизу (стаття 145 ЦПК). Недійсність окремого розпорядження, що міститься в заповіті, може бути підставою для визнання недійсним заповіту лише в цій частині. У справах про спадкування нотаріуси не є заінтересованими особами і не повинні залучатися до участі у справі. Спадкодавець може позбавити особу з числа спадкоємців права на спадкування (частина друга статті 1235 ЦК) лише шляхом зазначення про це в заповіті.

Якщо постійне проживання особи зі спадкодавцем на час відкриття спадщини не підтверджено відповідними документами, у зв'язку із чим нотаріус відмовив особі в оформленні спадщини, спадкоємець має право звернутися в суд із заявою про встановлення факту постійного проживання зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, а не про встановлення факту прийняття спадщини.

Свідоцтво про право на спадщину видається за письмовою заявою спадкоємців, які прийняли спадщину в порядку, установленому цивільним законодавством. За наявності умов для одержання в нотаріальній конторі свідоцтва про право на спадщину вимоги про визнання права на спадщину судовому розглядові не підлягають [4].

У разі відмови нотаріуса в оформленні права на спадщину особа може звернутися до суду за правилами позовного провадження.

Набуття (надання) повної цивільної дієздатності неповнолітньою особою не є підставою для того, щоб вважати її повнолітньою. У зв'язку із цим вона має вважатися такою, що прийняла спадщину відповідно до частини четвертої статті 1268 ЦК.

Подання заяви про прийняття спадщини особами, вказаними у частинах третій, четвертій статті 1269 ЦК, слід вважати їхнім правом, здійснення якого не суперечить нормі частини четвертої статті 1268 Кодексу.

Особа, яка не прийняла спадщину в установлений законом строк, може звернутися до суду з позовною заявою про визначення додаткового строку для прийняття спадщини відповідно до частини третьої статті 1272 ЦК. Зазначене положення застосовується до спадкоємців, в яких право на спадкування виникло з набранням чинності зазначеним Кодексом.

Суди відкривають провадження в такій справі у разі відсутності письмової згоди спадкоємців, які прийняли спадщину (частина друга статті 1272 ЦК), а також за відсутності інших спадкоємців, які могли б дати письмову згоду на подання заяви до нотаріальної контори про прийняття спадщини. Відповідачами у такій справі є спадкоємці, які прийняли спадщину. При відсутності інших спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття відповідачами є територіальні громади в особі відповідних органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини [5].

При розгляді цих справ слід перевіряти наявність або відсутність спадкової справи стосовно спадкодавця у державній нотаріальній конторі за місцем відкриття спадщини, наявність у матеріалах справи обґрунтованої постанови про відмову нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії, зокрема відмови у видачі свідоцтва про право на спадщину.

Визначаючи спадкоємцеві додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини, суд не повинен вирішувати питання про визнання за ним права на спадщину. Спадкоємець після визначення йому додаткового строку для прийняття спадщини має право прийняти спадщину в порядку, установленому статтею 1269 ЦК звернувшись в нотаріальну контору, після чого вважається таким, що прийняв спадщину [6]. Повторне визначення судом додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини одним і тим же спадкоємцем законодавством не передбачено.

Спадкоємці закликаються до спадкування за законом у порядку черговості. Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі: відсутності спадкоємців попередньої черги; усунення спадкоємців попередньої черги від

права на спадкування; неприйняття спадкоємцями попередньої черги спадщини або відмови від її прийняття.

Черговість одержання спадкоємцями за законом права на спадкування може бути змінена нотаріально посвідченим договором заінтересованих спадкоємців, укладеним після відкриття спадщини. Такий договір не може порушувати прав спадкоємця, який не бере у ньому участі, а також спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині.

Частки у спадщині кожного із спадкоємців є рівними. Спадкоємці можуть за усною угодою між собою, якщо це стосується рухомого майна, або за нотаріально посвідченим договором, якщо це стосується нерухомого майна або транспортних засобів, змінити розмір частки у спадщині когось із них [7, с. 228].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень від 20.01.2005 р. № 2375-IV. Дата оновлення: 13.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 30.12.2020).
2. Слома В. М. Спадковий договір за законодавством України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 25. С. 144–148.
3. Красицька Л. В. Переваги та ризики спадкового договору. Проблеми цивільного права та процесу : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присв. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, 19–20 трав. 2017 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Харків. обласний осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Харків : ХНУВС, 2017. С. 102–106.
4. Заїка Ю. Цивільно-правові способи захисту спадкових прав. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1. С. 75–80.
5. Кухарев О.Є. Форми цивільно-правової відповідальності. *Матвєєвські цивілістичні читання*. К., 2019. С. 115–119.
6. Кухарев О.Є. Сутність свободи заповіту в спадковому праві. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. № 2. С. 41–46.
7. Шама Н. П. Підстави розірвання спадкового договору. *Університетські наукові записки*. 2007. № 4. С. 223–228.

ВІДУМЕРЛА СПАДЩИНА

Зінченко Г. С.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Гончарова А. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

У судовій практиці досить часто зустрічаються випадки, коли після смерті особи залишається певне майно, яке не успадковується з тих чи інших причин. Саме інститут відумерлої спадщини покликаний відновити нормальний розвиток спадкових правовідносин, оскільки він націлений на усунення безсуб'єктності у спадщині, що дає можливість зберегти ті права та обов'язки, які належали померлому, і які могли б перейти до його спадкоємців, але через їх відсутність мають бути перенесені на спеціально уповноваженого суб'єкта [1, с. 246].

Питання щодо визнання спадщини відумерлою розглядали у своїх наукових роботах такі вчені як Заїка Ю. О., Солтис Н. Б., Проценко В. В., Рябоконт Є., Братусь С. Н., Фурса С. Я., Печений О. П., Белов В. А., Хаскельберг Б. Л., Рівний В. В та інші.

Взагалі, варто зазначити, що термін «відумерлість спадщини», як із юридичної точки зору, так і з філологічної – це абсолютно нова конструкція, яка раніше не вживалася як ні в українському мовознавстві, так і в українському праві. Подібний інститут існував у римському праві під назвою «виморочливого майна», тобто таке, що залишилось після смерті власника у разі відсутності спадкоємців і переходило до держави, а в період доміну – муніципальному сенату, церкві, монастирям [2, с.43].

Чинне цивільне законодавство не дає чіткого визначення поняття «відумерлої спадщини», проте з аналізу ст. 1277 ЦКУ, розуміємо, що у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від прийняття суд визнає спадщину відумерлою за заявою органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, а якщо до складу спадщини входить нерухоме майно – за його місцезнаходженням [3]. Крім цього, існують різні позиції з боку науковців та правознавців. Так, Ю. О. Заїки зазначає, що відумерла спадщина – це специфічна підстава набуття майна померлого особливим суб'єктом – територіальною громадою, яка не має права відмовитися від спадщини за жодних обставин [1, с.137]. На думку М. В. Котухової, під виморочним майном слід розуміти майнову масу, що переходить у порядку спадкування за законом до держави у разі відсутності інших бажаючих прийняти спадщину гідних спадкоємців як за заповітом, так і за законом [4, с.7]. Н. Б. Солтис визначає відумерлість майна як систему дій (процедуру) з

виникнення права власності у територіальній громаді щодо майна, стосовно якого не виявлені спадкоємці як за заповітом, так і за законом, або у разі усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття [5, с.237].

Існує чіткий перелік підстав подання заяви до суду про визнання спадщини відумерлою, який передбачається ч.1 ст.1277 ЦКУ, відповідно до якої:

- відсутність спадкоємців як за заповітом, так і за законом (важливим є усвідомлення того, що відсутність спадкоємців визначається саме на момент подання заяви про визнання спадщини відумерлою);
- усунення спадкоємців від права на спадкування (підстави для усунення передбачені ст.1224 ЦКУ);
- неприйняття спадкоємцями спадщини (відповідно до ч. 1 ст. 1272 ЦК України спадкоємець, який протягом встановленого строку не подав заяву про прийняття спадщини, вважається таким, що не прийняв її);
- відмова спадкоємців від прийняття спадщини відмова від прийняття спадщини можлива лише протягом строку, встановленого для її прийняття (ч. 1 ст. 1273, ст. 1270 ЦКУ) [6].

Що ж до суб'єктів права на відумерлу спадщину, то згідно з ч. 1 ст. 1277 ЦК України, ст. 274 ЦПК України заявником у справах про визнання спадщини відумерлою є орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини. Крім цього, законодавець визначає, що заява про визнання спадщини відумерлою може також бути подана кредитором спадкодавця, а якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення – власниками або користувачами суміжних земельних ділянок [3]. У разі неподання органами місцевого самоврядування до суду заяв про визнання спадщини відумерлою, такі заяви можуть подаватися прокуратурою, оскільки відповідно до ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» підставами звернення прокурора до суду в інтересах держави є порушення або загроза порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження [7].

Досить цікавим є питання щодо виду спадкування відумерлої спадщини, оскільки спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Якщо говорити про перший вид, то перехід відумерлого майна не можна розглядати як випадок спадкування за заповітом, адже сама відсутність заповіту (або визнання його недійсним) є однією з підстав для визнання спадщини відумерлою; що ж до другого виду, то органи місцевого самоврядування в жодній із п'яти врегульованих законодавством черг спадкоємців не визначені, а також сама ст.1277 ЦКУ винесена поза межі гл.86 «Спадкування за законом». Крім цього, досить вдале визначення сутності спадкування за законом свого часу дав С.М. Братусь, який зауважив, що такий вид спадкування ґрунтується на припущенні, відповідно

до якого закон, що встановлює коло та черговість спадкоємців, розміри спадкових часток кожного з них, відповідає справжньому волевиявленню спадкодавця, який не зміг або не побажав виявити свою волю інакше, тобто шляхом заповіту [8, с. 69]. Аналізуючи дану позицію, складно уявити той факт, що воля власника може передбачати перехід його майна до територіальної громади, адже за такої умови особа, ймовірно, залишила б заповіт, в якому визначила орган місцевого самоврядування як спадкоємця.

Більшість науковців схилиються до того, що перехід відумерлої спадщини не є спадкуванням. Так, С. Фурса та Є. Фурса зазначають, що суб'єкт, до якого переходить відумерла спадщина, набуває її не за правом спадкування, а фактично приймає спадщину лише на зберігання. Наведена теза обґрунтована тим, що у разі вимог спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини, що була визнана відумерлою, такий суб'єкт (територіальна громада) має повернути спадкове майно законним правонаступникам спадкодавця, якщо воно збереглося в натурі, або виплатити грошову компенсацію [9, с.251]. О. Печений зазначає, що перехід спадщини, визнаної в установленому порядку відумерлою, до територіальної громади не є спадкуванням, а тому правила ЦК України про спадкування до такого переходу не застосовуються. На його думку, реалізація права на відумерлу спадщину є спеціальною підставою для виникнення права комунальної власності [10, 253]. Схожа позиція і у В. Белова, який чітко визначає, що майно або вважається відумерлим (але в такому випадку воно не може бути успадковане, оскільки умовою визнання спадщини відумерлою є відсутність спадкоємців), або воно спадкується державою (однак у цьому разі воно не може вважатися відумерлим, адже наявність спадкоємця (держави) означає наявність звичайної спадкової маси) [11, с.1046].

І лише позиція Б. Хаскельберга та В. Рівного, на нашу думку, є слушною. Вчені дійшли висновку, що поняття «спадкування» та «в порядку спадкування» не є тотожними за змістом, а, тим більше, синонімами. Тому перехід відумерлої спадщини до публічного утворення не є самим спадкуванням, а лише прирівнюється до спадкового правонаступництва [12, с.36].

Стосовно самої заяви, то законодавством (а саме ст.336 ЦПКУ) визначаються особливі вимоги до змісту заяви про визнання спадщини відумерлою, оскільки крім загальних відомостей, що закріплюються у будь-якій заяві, яка подається до суду, у ній мають бути також викладені дані про:

- час і місце відкриття спадщини;
- майно, що становить спадщину;
- докази, які свідчать про належність цього майна спадкодавцю;

– відсутність спадкоємців за заповітом і за законом або про усунення їх від права на спадкування, або про неприйняття ними спадщини, або про відмову від її прийняття [6].

У висновок, можемо сказати, що відносини, що виникають у зв'язку із визнанням спадщини відумерлою, за своєю правовою природою не є спадкуванням, а як одна із підстав набуття права комунальної власності, а перехід відумерлого майна до територіальної громади являє собою випадок універсального правонаступництва. Взагалі, інститут відумерлої спадщини відіграє важливе значення для України як правової держави, оскільки запобігає безхазяйності майна та зберігає його в цивільному обороті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заїка Ю. О., Солтис Н. Б., Проценко В. В., Рябокони Є. О. Сучасні тенденції розвитку спадкового права (порівняльно-правове дослідження): монографія/відп. ред. В. В. Луць; НАПрН України, НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2015. 248 с.
2. Нелін О. Генезис та розвиток інституту відумерлості спадщини в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 43–47.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20210701> (дата звернення: 28.04.2021).
4. Котухова М. В. Гражданско-правовое регулирование отношений с вымороченным имуществом в наследственном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2007. 25 с.
5. Солтис Н. Б. Набуття територіальною громадою права власності на житло, визнане відумерлим. Актуальні питання правового регулювання участі суб'єктів публічного права в приватних відносинах : зб.наук. пр./НАПрН України, НДІ приват.права і підприємництва; за ред. О. Д. Крупчана, О. О. Первомайського. Київ: Редакція журн. «Право України», 2013. С. 235–254.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. №1618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20210701#Text> (дата звернення: 28.04.2021).
7. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. №1697. URL: <https://bit.ly/3uWdm3G> (дата звернення: 28.04.2021).
8. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права. М., 1963. 196 с.
9. Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд : наук.-практ. посіб. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. М. Клименко та ін. ; за заг. ред. С. Я. Фурси. К., 2007. 1216 с.
10. Печений О. П. Спадкове право. Х. : Фактор, 2012. 368 с.
11. Белов В. А. Гражданское право : учеб. Т. III : Особенная часть. Абсолютные гражданско-правовые формы. М., 2012. 1189 с.
12. Хаскельберг Б. Л., Ровный В. В. Переход выморочного наследства к публичному образованию. *Наследственное право*. 2012. № 3. С. 29–37.

ОГЛЯД ОСНОВНИХ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ КНР

Юнацький М. О.

*к. е. н., доц. кафедри цивільного та господарського права
факультету № 2*

КННІ Донецький юридичний інститут МВС України

1 січня 2021 року набрав чинності перший в історії нового Китаю Цивільний кодекс. Протягом сімдесяти років країна існувала без кодифікованого акту в сфері приватного права, діяли локальні цивільно-правові акти для регулювання правовідносин які постійно змінювалися.

Кодекс в значній мірі схожий з Цивільним кодексом України, а зміцнення економічних відносин між нашою країною та Китаєм вимагає, як мінімум, обізнаності про основні правила, за якими будуть жити і розвиватися економіка і суспільство Китаю в найближчі десятиліття.

Цивільний кодекс КНР містить загальні норми цивільного права (принципи цивільного права, правове становище фізичних і юридичних осіб, угоди, представництво, цивільні права, цивільно-правова відповідальність, строки позовної давності та обчислення строків), норми речового права (право власності і обмежені речові права), договірному права, сімейного права, спадкового права і деліктного права [1].

Проте кодифікація Цивільного кодексу - це не просте збірник законів, а і впорядкування і об'єднання всіх існуючих окремих нормативних актів цивільного права з науковою закономірністю, логічністю і внутрішньою системою узгодженості, а також заповнення прогалин в деяких аспектах законодавства.

В Цивільний кодекс КНР (ЦК КНР) входять сім книг (загальна частина, речове право, договори, права особистості, шлюб і сім'я, спадкування, деліктна відповідальність) які в свою чергу складаються з 1260 статей.

Слід зазначити наявність більшості норм ЦК КНР перенесених із раніше прийнятих законів або без змін або з незначними змінами. Головні нововведення ЦК КНР, відсутні в колишніх законах, запозичені з судових роз'яснень Верховного народного суду КНР.

В загальній частині ЦК КНР присутні 10 розділів, які дають характеристику загальних принципів цивільного права, правового становища фізичних осіб, юридичних осіб і організацій без статусу юридичної особи, цивільних прав, угод, представництва, цивільно-правової відповідальності, строків давності і правил обчислення строків [2].

До основних принципів цивільного права КНР, (зібрані в першій главі), віднесено: правова охорона прав суб'єктів цивільних правовідносин і неприпустимість зазіхання з боку інших осіб (ст. 3), рівність учасників цивільних правовідносин (ст. 4), принцип

добровільності (ст. 5), принцип справедливості (ст. 6), принцип сумлінності (ст. 7), принцип дотримання інтересів суспільства і законності (ст. 8), принцип захисту навколишнього середовища (ст. 9) і принцип вирішення цивільних спорів згідно із законом (ст. 10) [3].

З моменту народження і до моменту смерті в КНР всі фізичні особи мають повну цивільну правоздатність. З 18 років в КНР вік повноліття і придбання повної дієздатності (ст. 17). Цивільний кодекс КНР допускає емансипацію для неповнолітніх, які досягли 16-річного віку, за умови коли основним джерелом засобів до існування для них є їх власні трудові доходи (ст. 18).

Недієздатні особи та особи з обмеженою дієздатністю повинні знаходитися під опікою. Крім батьків опікунами неповнолітніх можуть бути їхні близькі родичі, а також інші фізичні особи та організації, які добровільно приймають призначення опікуном за згодою комітету міського населення, комітету сільського населення або органу цивільної адміністрації за місцем проживання неповнолітнього (ст. 27) [3].

Термін згідно якого особу визнають безвісно відсутньою складає 2 роки (ст. 40), для визнання померлим в звичайних обставинах 4 роки, або, якщо місце перебування фізичної особи стало відомо через нещасного випадку - 2 роки (ст. 46). Дворічний термін перед зникненням фізичної особи може не дотримуватися, якщо відповідними органами посвідчено, що фізична особа не могла залишитися в живих після нещасного випадку.

Юридичні особи мають повну цивільну правоздатність і дієздатність з моменту створення і до припинення діяльності. Юридична особа самостійно несе відповідальність всім своїм майном. Цивільний кодекс КНР виділяє:

- комерційні юридичні особи (створені з метою отримання і розподілу прибутку учасникам), до яких відносяться компанії з обмеженою відповідальністю, акціонерні компанії з обмеженою відповідальністю і інші юридичні особи-підприємства;
- некомерційні юридичні особи (створені для загального блага і інших цілей, які не пов'язані з отриманням прибутку), до яких відносяться установи, громадські організації, фонди і організації з надання громадських послуг;
- спеціальні юридичні особи, до яких відносяться державні органи, сільські колективні господарські організації, господарські кооперативи та молодіжні організації місцевого самоврядування [3].

До організаціям без статусу юридичної особи відносяться індивідуальні приватні підприємства, товариства і професійні об'єднання, які не володіють статусом юридичної особи (наприклад, адвокатські освіти, бухгалтерські фірми і т.д.).

До громадянських прав згідно Цивільного кодексу КНР належать особисті немайнові (в термінології ЦК КНР - «особисті») і майнові права. До основних особистих прав фізичних осіб відносять: право на життя, право на здоров'я, право на ім'я і прізвище, право на репутацію, право на пошану, право на приватне життя і свобода вступу в шлюб (ст. 110), а також право на захист персональних даних (ст. 111). Юридичні особи та інші організації наділені правом на найменування, правом на репутацію і правом на пошану.

Всі суб'єкти цивільних правовідносин можуть користуватися речовими правами на нерухоме та рухоме майно (ст. 114), зобов'язальними правами (ст. 118), правами на результати інтелектуальної діяльності (ст. 123), правами на спадкування або перехід майна в порядку правонаступництва (ст. 124) і правами, що виникають у зв'язку з участю в організаціях (права учасника або акціонера, ст. 125). Інші види прав (наприклад, права неповнолітніх, літніх, осіб з інвалідністю, жінок, споживачів) можуть бути передбачені спеціальними законами (наприклад, Законом КНР «Про захист прав споживачів», Законом КНР «Про захист неповнолітніх» і т.д.) [3].

Згідно Цивільного кодексу КНР до основних форм цивільно-правової відповідальності віднесено: припинення правопорушення, усунення перешкод, усунення загрози, повернення майна, відновлення первинного положення, ремонт, повторне виготовлення або заміна, продовження виконання, відшкодування збитків, виплата неустойки, усунення наслідків, відновлення репутації, принесення вибачення. Також законодавством передбачено виплату компенсації у вигляді штрафу (ст. 179).

Загальний строк позовної давності в визначено як 3 роки, але він не може перевищувати 20 років з дня порушення права, для захисту якого даний термін встановлений (ст. 188).

Разом з тим, Цивільний кодекс КНР містить і ряд нововведень. Серед них: поява нового права - права проживання, яке дає можливість власнику житла надати право термінового або безстрокового проживання в житлі іншій особі; зміни в правилах задоволення вимог кредитора за рахунок майна, наданого в заставу; докладні правила охорони прав особистості (права на власне ім'я і прізвище, право на життя, фізичну недоторканність і здоров'я, право на репутацію і шана, право на приватне життя); поява нових видів названих договорів (наприклад, договору факторингу і товариства); зміни в процедурі розірвання шлюбу [3].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс сприяє більш ефективному державному управлінню. *Міжнародне радіо Китаю*. URL: <http://ukrainian.cri.cn/841/2020/05/26/2s70753.htm> (дата звернення: 01.05.2021).
2. Цивільне право Китаю. *Вікно в Китай*. URL: <https://china-law.info.ru/civil-law> (дата звернення: 01.05.2021).
3. Електронна книга – Цивільний кодекс КНР. *Проект «Синосфера»*. URL: <https://sinosfera.ru/novosti/71-elektronnaya-kniga-grazhdanskij-kodeks-knr> (дата звернення: 01.05.2021).

ПОНЯТТЯ ЕВІКЦІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Пасьовин І. А.

*Студентка 2 курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Гончарова А. В.
к. ю. н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

В Україні за умов ринкової економіки одним із найпоширеніших типів договорів став договір купівлі-продажу, що охоплює всі види зобов'язань щодо відчуження майна у власність.

Так договір купівлі-продажу регулюється Цивільним кодексом України, Законом України «Про захист прав споживачів», а також іншими правовими актами [1, с.26].

Стаття 655 ЦК надає визначення договору купівлі-продажу: за цим договором одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму [2].

Проаналізувавши поняття, можна виділити декілька особливостей зазначеного договору:

- 1) спрямованість на передачу майна у власність;
- 2) здійснення передачі майна на визначеній еквівалентній основі;
- 3) оплатний договір;
- 4) двосторонній - правами та обов'язками наділені обидві сторони договору. Сторонами договору є продавець і покупець. Ними можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, а також інші учасники цивільних відносин;

5) може бути або реальним або консенсуальним. Реальним вважається тоді, коли передача майна слугує передумовою укладання договору, а консенсуальний – коли для укладення договору, достатньо визначитися з усіма істотними умовами [1, с.28-29].

Сторони договору купівлі-продажу наділені певними правами та обов'язками, які визначаються законодавством або встановлюються договором. Головними зобов'язаннями продавця є передача товару в кількості, що встановлена договором, передача товару в належній якості, передача товару в певний строк, що визначений договором. Однак, також важливим є обов'язок продавця попередити покупця про права третіх осіб на товар.

Іноді виникають такі ситуації, коли право власності може бути обтяжено правами третіх осіб, які зберігаються і після продажу речі. Серед таких прав розрізняють: право застави (іпотеки), право користування (сервітут), право користуватися земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), право довічного користування та інші. Наявність таких прав у третіх осіб можуть спричинити певні незручності для покупця у майбутньому при користуванні [3]. І тому ст.659 ЦК покладає на продавця обов'язок попередити покупця про права третіх осіб на товар, а у разі невиконання цієї вимоги покупець має право вимагати зниження ціни або розірвання договору купівлі-продажу, якщо він не знав і не міг знати про права третіх осіб на товар.

Якщо виникла ситуація, коли третя особа пред'явила позов до покупця на підставі вилучення речі, то у такому випадку у продавця і покупця виникають певні зобов'язання, що передбачені ст.660 ЦК.

Якщо третя особа на підставах, що виникли до продажу товару, пред'явить до покупця позов про витребування товару, покупець повинен повідомити про це продавця та подати клопотання про залучення його до участі у справі. Продавець повинен вступити у справу на стороні покупця. Однак, якщо покупець не повідомив продавця про пред'явлення третьою особою позову про витребування товару та не подав клопотання про залучення продавця до участі у справі, продавець не відповідає перед покупцем, якщо продавець доведе, що, взявши участь у справі, він міг би відвернути відібрання проданого товару у покупця. Якщо продавець був залучений до участі у справі, але ухилився від участі в її розгляді, він не має права доводити неправильність ведення справи покупцем [2].

Однак, головною умовою залучення продавця до участі у справі є те, що вказані підстави повинні були виникнути до моменту продажу товару, тобто до виконання договору купівлі-продажу принаймні продавцем [3]. Наприклад, предметом договору купівлі-продажу є автомобіль. За договором продавець передавав майно покупцю у

володіння та користування, але право власності мало перейти до покупця, лише після повної сплати останнім обумовленої договором суми [4].

У разі вилучення за рішенням суду товару у покупця на користь третьої особи на підставах, що виникли до продажу товару, ЦК України передбачена відповідальність продавця. Так він має відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав або не міг знати про наявність цих підстав [2]. Під відшкодуванням завданих покупцеві збитків розуміється не виплата повної вартості товару, а мається на увазі стягнення ринкової вартості товару на день ухвалення судом відповідного рішення, а також можуть бути понесені затрати на доставку товару, монтаж або отримані доходи від користування товаром, якби його не було вилучено, судові витрати [4].

У випадку, коли продавець і покупець домовилися про звільнення продавця від відповідальності у разі пред'явлення до покупця позову про витребування товару, то такий договір є нікчемним відповідно до ч.2 ст.661 ЦК [2].

Єдиною підставою для звільнення продавця від відповідальності за евікцію буде лише, коли покупець знав або міг знати про підстави для евікції. А довести цей факт має сам продавець [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гетьман А. П., Борисова В. І., Євсєєв О. П. Договір як універсальна правова конструкція : монографія. Харків : Право, 2012. С. 432.
2. Цивільний кодекс України від 01.01.2021 №435-IV. Офіційний портал Верховної Ради України (дата звернення 29.04.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Питання евікції в цивільному праві України. Бобродобро. URL: <https://pravo.bobrodobro.ru/9739>.
4. Романюк Я. М. Відповідальність продавця за евікцію. *Судебно-юридическая газета*. 2018. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/117000-vidpovidalnist-prodavtsya-za-eviktsiyu>.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Гоч Л. М.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Грибачова І. П.
к. ю. н. доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Україна, як держава, що позиціонує себе як демократична країна, турбується про можливість своїх громадян реалізовувати та захищати свої права, отримувати

кваліфіковану допомогу, у тому числі у разі порушення особистих немайнових прав. Відшкодування моральної шкоди є одним зі способів захисту, який належить кожному громадянину України без виключення, що передбачений цивільним законодавством. Зазначений спосіб важко назвати новим в Україні, проте, він має деякі недоліки. Моральна компенсація, як така, вперше була згадана у 1993 році у Законі України «Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій» [1]. Також у ході становлення нормативної бази щодо інституту відшкодування моральної шкоди в Україні варто згадати Постанову Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995, яка також конкретизує деякі аспекти цього питання [2]. Згодом у Конституції України також було закріплено право громадян на відшкодування моральної шкоди [3].

Під моральною шкодою варто розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [4]. Варто посперечатися на статтю 23 Цивільного кодексу України, у якій окреслено основні критерії наявності моральної шкоди, тобто те, у чому вона полягає. Таким чином, за присутності наступних підстав, можна вважати що особа зазнала моральної шкоди та може вимагати компенсацію: фізичний біль та страждання, які фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, душевні страждання, яких вона зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів, душевні страждання, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна, а також, приниження честі та гідності фізичної особи, її ділової репутації [5].

Як бачимо, основні критерії визначені більш-менш чітко, проте, незважаючи на це, іноді виникають проблеми з обґрунтованим визначенням наявності моральної шкоди, адже безпосереднє рішення та тлумачення цих положень здійснює суд. Ще однією проблемою, що стосується моральної компенсації, є нереальність визначення її оптимального розміру, який би відповідав рівню заподіяної шкоди. Окреслене пояснюється суб'єктивним характером почуттів кожної людини, їх унікальністю. Тим паче, суд, на власний розсуд має перевести рівень таких страждань в грошовий еквівалент, що не може не викликати труднощів та протиріч. По суті, жодна сума грошей не може повною мірою, об'єктивно відповідати справжнім стражданням, саме тому, можна стверджувати, що будь-який її розмір має суто умовний вираз. У будь-якому випадку розмір відшкодування повинен адекватно відповідати нанесеній моральній шкоді. Цікаво посперечатися на думку науковця А. М. Ерделевського, який зазначає, що «немає інструментів для точного вимірювання абсолютної глибини страждань людини, а також підстав для

вираження глибини цих страждань у грошах. У коштах може бути виражена лише компенсація за перенесені страждання. Іншими словами, це своєрідний штраф, який і стягується із заподіювача шкоди на користь потерпілого і призначений для згладжування негативного впливу на психіку потерпілого у зв'язку із завданням йому страждань. Оскільки глибина страждань не піддається точному виміру, а в грошах не вимірна в принципі, неможливо говорити про будь-яку еквівалентність глибини страждань розміру компенсації. Однак розумно і справедливо припустити, що більшій глибині страждань повинен відповідати більший розмір компенсації, і навпаки, що розмір компенсації повинен бути адекватним перенесеним стражданням» [6, с. 55-67].

Таким чином, відшкодування моральної шкоди несе виключно відносний характер. Зважаючи на теперішню ситуацію, судді позбавлені жодних конкретизованих вказівок стосовно відповідності певних категорій страждань визначеним сумах грошей. Саме тому вершители правосуддя змушені звертатися до судової практики та призначати розмір компенсації таким способом, проте це не завжди є оптимальним шляхом вирішення спорів. Українські судді також користуються способом, відповідно до якого, встановлюється пропорційний розмір відшкодування суми, що заявлена за моральну шкоду, стосовно матеріальної шкоди. Зазначений метод, хоч і має логічне обґрунтування, містить свої недоліки, адже обов'язковим критерієм для його застосування є наявність вимоги про виплату як моральної, так і матеріальної компенсації.

З огляду на викладене, ми вважаємо за доцільне звернення уваги законодавця на це питання, зокрема, можливо, визначити межі призначуваної компенсації при заподіянні моральної шкоди, аби зменшити кількість неузгодженості у таких справах. По суті, це може зменшити кількість спірних питань стосовно переведення моральних страждань потерпілих в грошовий еквівалент.

Варто також наголосити, що абстрактна сутність даного питання викликає труднощі не лише у суддів, але і в осіб, які безпосередньо виступають потерпілими у справах про відшкодування моральної шкоди. Зазвичай, люди на власний розсуд визначають суму коштів, котру прагнуть отримати від кривдника, що не завжди відповідає адекватній оцінці ситуації. Законодавець не визначає яким чином постраждалий має оцінювати ступінь своїх моральних страждань та визначати розмір компенсації.

Підводячи підсумки усього вищезазначеного, важливо ще раз акцентувати на необхідності удосконалення законодавчого регулювання питання призначення моральної компенсації, узгодити існуючі норми, а також конкретизувати деякі аспекти. Забезпечення взаємодії між законодавством, юридичною літературою та судовою практикою зможе

позитивно вплинути на оптимізацію регулювання відшкодування моральної шкоди. Загалом, нагальною є необхідність модернізації положень законодавчих актів, особливо стосовно способів визначення розмірів заподіяної немайнової шкоди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій : Закон України від 06.05.1993 № 3188-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 24. Ст. 259.
2. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text> (дата звернення: 02.05.2021).
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Пушкіна О. В., Тодорошко Т. А., Бочарова М. О. Проблемні аспекти відшкодування моральної шкоди в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 62–65.
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № № 40–44. Ст. 356.
6. Ерделевський А. М. Компенсація моральної шкоди. Москва : МАУП, 1996. 240 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Сіра М. А.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Грибачова І. П.

к. ю. н. доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Україна, як правова держава, що розвивається в демократичному напрямку, цінує захист прав та свобод людини і громадянина, у тому числі турбується про охорону честі, гідності та ділової репутації фізичних осіб. Розгляд існуючих недоліків цієї сфери у контексті цивільного законодавства, є надзвичайно важливим та актуальним сьогодні, адже інституту прав і свобод людини належить центральне місце, не лише в положеннях

Конституції, але і в основоположних принципах, якими керується наша держава, віддаючи перевагу дотриманню демократичних засад функціонування країни.

Безперечно, нині діючий Цивільний кодекс України, зокрема статтями 297 та 299, визначає право громадян на повагу до честі та гідності, ділової репутації, право на захист, у разі посягання на такі права. Кожен, хто вважає, що його права були порушені може звернутися з позовом до суду про їх захист [1]. Не зважаючи на вищевикладене, досить важливо наголосити, що чинне законодавство не містить узгодженого та конкретного визначення понять «честі», «гідності» й «ділової репутації». Зазначене можна підтвердити положеннями Постанови Пленуму Верховного суду України №1 від 27.02.09, якими передбачено, що причиною відсутності вказаних термінів в законодавстві є те, що вони «є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту» [2]. У той же час, згаданою постановою судді Верховного суду України визначили поняття цих термінів. Під гідністю рекомендується розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності. Із честю ж судді пов'язують позитивну соціальну оцінку особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло. Що стосується ділової репутації, то під нею розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні трудових, службових, громадських чи інших обов'язків.

Безперечно, такий термін як «ділова репутація» визначене деякими нормативно-правовими актами нашої держави, зокрема Податковим Кодексом [3], Законами України «Про банки і банківську діяльність» [4], «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [5], але основна проблема полягає у тому, що під діловою репутацією розуміються різні поняття за своєю суттю, тому можна стверджувати, що вони є недостатньо узгодженими між собою, і це стосується не тільки поняття «ділова репутація». На нашу думку, зазначене є досить важливою проблемою сьогодні, адже суперечливість положень законодавчих актів може призвести до тяжких наслідків, наприклад до неможливості справедливого вирішення спору, неправомірного обмеження прав певних осіб та інших небажаних результатів.

Вагомим питанням для дослідження є також розмежування понять «честь» та «гідність», адже з урахуванням вищевикладеного, законодавцем окреслене питання конкретно не визначено. Якщо ж посилатися на думку сучасних дослідників у галузі права, то, наприклад, науковці визначають «честь» як позитивну моральну репутацію особи, її добре ім'я, повагу та пошану до неї, усвідомлення і відчуття честі, також вони розглядають це поняття у контексті синоніму найкращих духовних якостей особистості,

як синонім гідності чи навіть пієтету. Це поняття, перш за все, означає позитивну моральну репутацію, яка формується й існує у суспільній думці тієї соціальної спільноти, до якої належить певна особистість.

Що стосується гідності, то вона являє собою єдність якостей особистості, які складають її репутацію у соціумі. Гідність людини – це те, що вона отримує при народженні, що не можна забрати чи позбавити. Серед основних складових такої цінності виокремлюють: особисту, колективну, професійну, або трудову, громадянську та людську гідність [6]. Кожна складова є невід’ємною частиною цього явища та не може бути проігнорована чи порушена суспільством чи державою. Цінність особистості як представника певних соціальних груп (родина, колектив), народу, якоїсь професії чи просто людства має обов’язково захищатися державою, особливо якщо вона позиціонує себе як демократичну країну з про європейськими цінностями та спрямованістю на задоволення потреб суспільства загалом, та кожного громадянина зокрема.

Таким чином, можна стверджувати, що поняття «честь» та «гідність» це принципово різні поняття, хоч і мають дещо спільне. По суті, честь належить не безпосередньо особі, а існує у свідомості інших людей, які її оточують, у думці колективу, а от гідність – практично те чим володіє людина. Якщо гідність – цінність людини, то честь – це, по суті, оцінка цієї цінності.

Варто наголосити, що честь та гідність відносяться до особистих немайнових благ, захист яких забезпечує зокрема і цивільне законодавство. Ці блага, як уже зазначалося є невід’ємними, кожна людина володіє ними від народження і до самої смерті та після неї. Саме тому, дослідження даної тематики є досить важливим.

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що нині існуюче законодавство стосовно визначення прав на захист честі, гідності та ділової репутації осіб, на нашу думку, потребує редагувань, зокрема стосовно тлумачення окремих понять («честь», «гідність», «ділова репутація»). Чітке розмежування зазначених понять, конкретизація положень законодавства та взагалі хоча б мінімальне реформування цієї галузі призвело б до значного зростання кількості правомірних та об’єктивних рішень суддів. Загалом, важливо постійно оновлювати закони, аби їх положення були чіткими та зрозумілими, що мінімізує кількість нарікань з боку будь-яких осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № № 40–44. Ст. 356.

2. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Постанова Верховного Суду України № 1 від 27.02.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text (дата звернення: 30.04.2021).
3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
4. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30.
5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1.
6. Кохановська О. В. Проблеми захисту честі, гідності й ділової репутації особи в Цивільному кодексі України. *Офіційний веб-сайт Верховного Суду України*. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/75692A8D9B099597C2257B7B004D2295](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/75692A8D9B099597C2257B7B004D2295) (дата звернення: 30.04.2021).

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Анісімова Ю. В.

Студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Грибачова І. П.

к. ю. н., доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Важко уявити економіку будь-якої розвиненої держави без галузі страхування. Світова практика показує, що саме страхування сприяє сталому економічному розвитку країни, є важливим чинником покращення рівня життя населення. Тому розвиток страхового ринку в Україні є досить актуальним питанням.

Ситуація на страховому ринку України характеризується невисоким рівнем страхової культури, невиконанням деякими страховиками своїх обов'язків, недосконалістю державного регулювання діяльності страхових компаній, низьким рівнем доходів населення. Саме страхування надає населенню страховий захист від нещасних випадків. Однак наявна в Україні система страхування побудована переважно на засадах, які продемонстрували її неефективність і не відповідають потребам національної економіки [1, с. 82].

Добре відомо, що запорукою успіху будь-якої галузі економіки є її правове регулювання. Це стосується і страхового сегменту. Якщо дослідити вітчизняне страхове

законодавство, то можна виявити ряд проблем, що виникають при укладенні договорів страхування.

Вступаючи у відносини страхування, сторони укладають між собою письмову угоду – договір страхування. Він є свідченням дійсності прав і обов'язків страховиків і страхувальників у разі виникнення страхового випадку, на основі якого видається підтвердження укладеної угоди – страховий поліс або сертифікат. Та досить часто, в разі настання страхового випадку, між сторонами виникають конфліктні ситуації. Причиною їх є законодавча недосконалість щодо укладення самого договору страхування, а також правова незахищеність страхувальників перед страховиками. Так, на думку науковців в сфері права, необхідним є запровадження Закону «Про договір страхування». Цим Законом можливо буде уникнути ряду проблемних ситуацій, що виникають в разі настання страхового випадку, захистити споживачів страхових продуктів та врегулювати оформлення страхових відносин.

Актуальним є питання правового регулювання договорів страхування, укладених в електронній формі. Наразі, електронна форма зазначеного договору є вимогою часу, оскільки у світі відбувається безперервний розвиток інформаційно-телекомунікаційних систем. Тому виникає потреба у впорядкуванні таких відносин на законодавчому рівні. На нашу думку, процедура укладення договору страхування в електронній формі має бути чітко регламентована окремим нормативно-правовим актом, в якому б передбачалися можливі механізми укладення договору страхування в такій формі. Це дасть змогу убезпечити сторони договору страхування від виникнення спірних моментів та конфліктних ситуацій.

Заслуговує уваги й той факт, що серед непопулярних видів страхування, таких як екологічне страхування, немає чітких нормативних вказівок щодо ведення страхування. Основною проблемою даного виду страхування в Україні є невизначеність законодавцем поняття екологічного страхування, його особливостей. У той час як у високорозвинених країнах законодавча база щодо питання екологічного страхування вдосконалена вже тривалий час, адже такий вид страхування дозволяє заощадити бюджетні кошти і є важливим чинником у збереженні навколишнього середовища.

Вченими-правниками пропонується прийняття Закону «Про екологічне страхування». Такий закон мав би визначити екологічні страхові ризики, страхові випадки, встановити порядок здійснення обов'язкового екологічного страхування, порядок здійснення страхового відшкодування, права та обов'язки страховика і страхувальника, підстави відмови у виплаті страхового відшкодування, страхові ліміти, порядок утворення і функціонування державного екологічного страхового фонду [2, с. 85].

Важливим моментом у правовому регулюванні страхових відносин є його відповідність європейським нормам та стандартам. Це означає, що законодавчі акти, що регулюють та мають вплив на страховий ринок, повинні відповідати європейським вимогам. Процес інтеграції України до світової спільноти, обраний європейський напрямок розвитку сприяє перегляду вже існуючого страхового законодавства, приведення його до стандартів ЄС та розробці нових нормативно-правових актів.

Страховий ринок України, перебуваючи на етапі формування, поступово повільно адаптується до вимог європейського та світового ринків. З метою покращення ситуації необхідно активніше впроваджувати зарубіжний страховий досвід та змінювати власні моделі функціонування страхового ринку, зокрема: вдосконалювати механізм державного регулювання діяльності страхових компаній; адаптувати до світових стандартів страхове законодавство; впроваджувати новітні технології зі страхування та новітні стандарти якості обслуговування в цій сфері [3, с. 33]. Наразі, питання удосконалення страхового законодавства та відповідність його міжнародним вимогам є одним із пріоритетних у фінансовій сфері нашої країни.

Як бачимо, правових негараздів у регулюванні відносин страховиків та страхувальників досить багато. Недосконалості у законодавстві, що створюють перешкоди у регулюванні страхових відносин, є однією з найважливіших проблем розвитку ринку страхування в Україні. Адже виключно досконале страхове поле є запорукою успіху страхової справи.

Вирішення проблем страхової галузі є важливим питанням, що якісно впливає на добробут населення і на розвиток економіки в цілому, адже «страхування дозволяє людям обирати, які ризики є прийнятними для них, а від яких вони б хотіли себе захистити. Ефективний сектор страхування надає значні вигоди домогосподарствам, підприємствам, комерційним діячам, державі та фінансовому сектору» [4, с. 77]. Тому спільні напрацювання науковців у сфері права і законодавців повинні бути спрямовані на забезпечення розвитку страхування в Україні, відновлення довіри до страхових компаній та виходу національних страховиків на міжнародний рівень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельничук Н. Ю., Залюбовська С. С., Колупаєв Ю. Б. Страховий ринок України: стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. Гроші, фінанси і кредит*. 2020. № 1–2. С. 81–90.
2. Олещенко І. Проблеми правового регулювання екологічного страхування в Україні. *Підприємництво, господарство і право. Екологічне право*. № 10. 2016. С. 83–86.

3. Фесенко Н. В., Яремченко Л. М. Стан та перспективи функціонування страхового ринку України в умовах глобалізації. *Економічна наука. Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 28–34.
4. Малікова І. П. Оцінка концентрації страхового ринку України, її зв'язок з процесами монополізації та конкуренції. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 23. Ч. 3. С. 76–79.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ТА МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Курило Т. В.

*професор кафедри теорії права, конституційного та приватного права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Згідно з ч. 5 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «Кожний, хто є потерпілим від арешту або затримання, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування» [1].

Аналіз юридичної літератури свідчить, що майновою або матеріальною вважається шкода, яка має певну економічну цінність і виражається в грошах. Види шкоди, що підлягають відшкодуванню, передбачені у Законі України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» та у Положенні про застосування цього Закону, затвердженого наказом Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури та Міністерства фінансів України.

Відшкодування шкоди шляхом надання речі того ж роду і якості застосовується, якщо за обставинами справи цей спосіб відшкодування шкоди можливий. Коли відшкодування шкоди в натурі не можливе, потерпілому відшкодовуються в повному обсязі збитки відповідно до реальної вартості на час розгляду справи втраченого майна [2, с. 15-20]. Вартість втраченого житла відшкодовується з ринкових цін, що діють на момент звернення громадянина про відшкодування шкоди, якщо зазначене майно не збереглося в натурі. Право на відшкодування заподіяної шкоди, виникає з моменту вступу у законну силу виправдувального вироку суду, з дня винесення постанови про закриття кримінального провадження, закриття справи про адміністративне правопорушення.

Виконання судових рішень, які передбачають відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури, а також судів, здійснюється Державним казначейством України за

приписами Державної виконавчої служби за черговістю їх надходження, за рахунок і в межах бюджетних асигнувань, затверджених у Державному бюджеті України на цю мету [3].

Держава будь-якими способами захищає майнові права громадянина. Крім того, держава, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою, службовою особою органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, має право зворотної вимоги до цієї особи тільки у разі встановлення в її діях складу злочину за обвинувальним вирокom суду щодо неї, який набрав законної сили.

На нашу думку, було б краще, якби держава мала право звертатися з такою регресною вимогою також і по самому факту вчинення незаконної дії чи бездіяльності посадових або службових осіб. Це було б дієвим попереджальним заходом тому, що відчувши майновий тягар на своїх плечах, службовці та посадовці більше б звертали увагу на додержання у майбутньому покладених на них державою обов'язків. Особливість досліджуваної відповідальності полягає в тому, що реабілітована особа має право на відшкодування не тільки майнової шкоди, але й моральної. Науковці вважають, що проблема відшкодування моральної шкоди на сьогоднішній день є дуже актуальною, оскільки не існує конкретного закону, який би врегулював порушення норм моралі, заподіяння будь-яких душевних страждань, які виникають у зв'язку із незаконним засудженням, незаконним притягненням до відповідальності людини. Ми солідаризуємося з таким підходом.

Аналіз діючого законодавства свідчить, що нормативного визначення поняття моральної шкоди цивільне законодавство України не містить. Однак Пленум Верховного Суду України у п.3 Постанови №4 від 31.03.95 р. «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» зазначив, що під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Відповідно до чинного законодавства моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, у зв'язку незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушення стосунків із оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків [4].

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянинові внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру. Розмір моральної шкоди визначається судом з урахуванням обставин справи в межах, встановлених цивільним законодавством. Якщо для з'ясування обставин щодо наявності у громадянина моральної шкоди виявиться потреба в спеціальних знаннях, суд може призначити належну експертизу, висновок якої оцінюється поряд з іншими доказами у справі. В цілому питання щодо розміру відшкодування моральної шкоди є складним, оскільки законодавством не визначені мінімальні та максимальні межі відшкодування цієї шкоди. Моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб (ч. 3 ст. 23 ЦК України), у якому виражається характер відповідальності. За час незаконного перебування громадянина під слідством чи судом розмір моральної шкоди має бути не меншим однієї мінімальної заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством або судом. Моральна шкода в такому випадку відшкодовується за рахунок коштів державного бюджету, незалежно від вини посадових осіб правоохоронних та судових органів.

Таким чином, основною метою відшкодування шкоди є забезпечення права особи на одержання такого відшкодування в повному обсязі, що ґрунтується на двох принципах: повної компенсації шкоди та компенсації будь-якої завданої шкоди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215.
2. Маляренко В. Т. Найпоширеніші помилки та порушення законів, які допускаються при провадженні дізнання і попереднього слідства. *Право України*. 2001. № 3. С. 15–20.
3. Порядок виконання Державним казначейством України рішень суду щодо відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури, а також судів / Затв. Наказом Державного казначейства України № 48 від 07.03.2006р. / *Офіційний вісник України*. № 13. 2003.
4. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4. Постанови Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах. 3-тє вид., змін. і доп. Київ : Скіф, 2008. С. 178–187.

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ МЕДІАЦІЙНИХ УГОД В УКРАЇНІ

Кордунян І. В.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Інститут медіації в Україні знаходиться на етапі активного розвитку. У наукових колах та на рівні законодавства ведеться робота з запровадження медіації як способу вирішення спорів, що втілюється у численних працях вчених та дослідників, а також у розробці проекту спеціалізованого закону. Одним із ключових питань, яке потребує правового регулювання, є укладення медіаційних угод.

Проект Закону України Про медіацію № 3504 від 19.05.2020 (далі – Проект закону № 3504) визначає три види договорів, які укладаються у процесі медіації – «договір про проведення медіації», «медіаційна угода» та «угода за результатами медіації». Відповідно до ст. 1 цього Проекту договір про проведення медіації – це угода про надання сторонам послуг з проведення медіації з метою врегулювання конфлікту (спору), укладена сторонами конфлікту (спору) та медіатором (медіаторами) у погодженій між ними формі з урахуванням вимог законодавства. Під медіаційною угодою варто розуміти угоду сторін про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між сторонами у зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають такі правовідносини договірний характер або ні, за допомогою медіації. Угода за результатами медіації) – це угода, що фіксує результат домовленості сторін медіації у погодженій ними формі з урахуванням вимог законодавства, в якій сторони можуть вийти за межі предмета конфлікту (спору) за умови, що така угода не порушує захищених законом прав чи інтересів третіх осіб [1].

Зважаючи на відсутність спеціалізованого закону про медіацію, на сьогодні медіаційні угоди регулюються як цивільно-правові договори, а тому їх форма, зміст, порядок укладення та виконання, регулюються нормами цивільного законодавства. Згідно з положеннями ст. 627 Цивільного кодексу України сторонам гарантується право свободи договору, відповідно до якого вони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [2].

Більшість науковців підтримують думку про те, що медіаційні договори за своєю природою є цивільними правочинами, зокрема А. Н. Кузбагаров зазначає, що, хоча в силу принципу свободи договору угоду в матеріальних відносинах можна назвати по-різному

(позасудовою, досудовою тощо), але це не змінює її суті як звичайного цивільно-правового договору [3, с. 96].

Проект закону № 3504 закріплює основні реквізити договору про проведення медіації та угоди за результатами медіації. Відповідно у договорі про проведення медіації зазначаються: дату та місце укладення договору; відомості про медіатора, сторони медіації; строки та місце проведення медіації; мову проведення медіації; предмет спору; права та обов'язки учасників медіації; правила проведення медіації; умови та порядок оплати винагороди медіатора та відшкодування витрат на організацію та проведення медіації; умови конфіденційності медіації та наслідки їх недотримання учасниками медіації; відповідальність медіатора та сторін медіації за порушення умов договору про проведення медіації; порядок та підстави для припинення медіації; та інші відомості [1].

Угода за результатами медіації, укладена сторонами медіації у письмовій формі, повинна містити відомості про: дату і місце укладення угоди; сторони медіації та їх представників; медіатора, договір про проведення медіації або правила проведення медіації; узгоджені сторонами медіації зобов'язання, способи та строки їх виконання, а також наслідки їх невиконання або неналежного виконання; та інші умови [1].

Для прикладу, у Казахстані, Закон Про медіацію від 28 січня 2011 року № 401-IV (Медиация туралы) закріплює чіткий перелік істотних умов, які повинні містити медіаційні договори. Згідно зі ст. 21 цього Закону, угода про медіацію укладається у письмовій формі та містить: дату, час і місце складання договору про медіацію; найменування сторін спору, прізвища та ініціали, посади їх представників із зазначенням повноважень; предмет спору; відомості про медіатора, який обраний сторонами медіації; умови, порядок і розмір витрат, пов'язаних з проведенням медіації, а в разі здійснення медіації на професійній основі – виплати винагороди медіатора за проведення медіації; мову проведення медіації; зобов'язання сторін про конфіденційність проведення медіації та наслідки невиконання такого зобов'язання; підстави і обсяг відповідальності медіатора, який бере участь у врегулюванні спору сторін медіації, за дії (бездіяльність), що призвели до збитків (шкоди) для сторін медіації; реквізити сторін (дані, що засвідчують особу, місце проживання, контактні телефони); термін проведення медіації; порядок проведення медіації [4].

Медіаційні угоди можна поділити на декілька видів, в залежності від стадії, на якій вони укладаються:

а) угоди, що укладаються до початку медіації, метою яких є закріплення домовленостей про вирішення спору в рамках посередництва (угода про згоду на участь у медіації, угода про конфіденційність);

б) угоди, що укладаються в кінці медіації, з метою закріплення результату розв'язання конфлікту та порядку виконання зобов'язань (угода за результатами медіації).

Н. А. Мазаракі розрізняє три види договори, що укладаються у сфері медіації, з огляду на момент укладання та мету слід розрізняти: 1) медіаційне застереження, згідно з яким сторони договору беруть на себе зобов'язання вдатися до медіації в разі виникнення спору; 2) договір про проведення медіації, за яким сторони спору зобов'язуються розпочати процедуру медіації та погоджують її зміст та умови, особу медіатора тощо. Серед таких договорів залежно від моменту укладення виокремлюються медіаційні договори, укладені до подання судового позову, та медіаційні договори, укладені після подання судового позову; 3) угода за результатами проведення медіації, в якій сторони закріплюють досягнуті домовленості [5].

Г.О. Огречук поділяє медіаційні договори на дві групи: 1) договори, спрямовані на виникнення медіаційних відносин, що супроводжують окремі етапи звернення до медіації (договір між сторонами спору про досягнуту ними згоду на проведення медіації та договір про проведення медіації між сторонами спору та медіатором); 2) договори, що укладаються у зв'язку з проведенням медіації – медіаційні договори [6].

На підставі викладеного можна зробити висновок, що медіаційні угоди становлять собою офіційне вираження та закріплення домовленостей між сторонами спору та медіатором, що спрямовані на визначення, зміну або припинення прав і обов'язків між учасниками спору (конфлікту). Метою медіаційних угод є оформлення взаємовигідного рішення, прийнятого внаслідок досягнення сторонами спору згоди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проект Закону України «Про медіацію» від 19.05.2020 р. № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 03.05.2021).
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (Редакція від 01.01.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text> (дата звернення: 03.05.2021).
3. Кузбагаров А. Н. Примирение сторон по конфликтам частноправового характера : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.15. Санкт-Петербург, 2006. 359 с.
4. Медиация туралы: Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 28 қаңтардағы № 401-IV Заңы (2020.25.06. берілген өзгерістер мен толықтырулармен). URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30928762 (дата звернення: 03.05.2021).
5. Мазаракі Н. Загальна характеристика договорів, що укладаються у сфері медіації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 171–175.
6. Огречук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Грибачова І. П.

*к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Одним із способів захисту порушених майнових, або особистих немайнових прав є відшкодування моральної шкоди. Відповідно до ст. 23 ЦК України моральна шкода полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості [1]. Отже, законодавець визначає, що моральна шкода полягає у відчутті фізичного болю, або душевних страждань, і встановлення всіх підстав, обставин, критеріїв та розміру відшкодування моральної шкоди віднесено до дискреції суду, яку обмежено лише вимогами розумності та справедливості.

Моральна шкода є неоднаковим за своїм змістом поняттям. Деякі автори, такі як Ердалевський А.М. [2]наголошують на тому, що відсутні інструменти для точного вимірювання абсолютної глибини страждань людини, а також вимірювання глибини цих страждань у грошах, тобто відшкодування моральної шкоди розглядається як компенсація (своєрідний штраф) за спричинені страждання і призначена для усунення негативного впливу на психіку потерпілого, а розмір компенсації повинен бути адекватним перенесеним стражданням.

Інше легальне визначення моральної шкоди міститься у п.3 Постанови ВСУ від 31.03.1995р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», в якій зазначається, що під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших

негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Також до моральної шкоди відноситься приниження честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживань у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків [3]. Таким чином, в законодавстві сформульовано приблизний перелік підстав, за яких може виникати право на відшкодування моральної шкоди. Але в будь-якому випадку, якщо моральну шкоду завдано при порушенні прав фізичної або юридичної особи, вона підлягає відшкодуванню (п.1 ст.23 ЦК України). За загальним правилом деліктної відповідальності підставою виникнення зобов'язання про відшкодування моральної шкоди є порушення права (факт заподіяння шкоди), протиправність діяння заподіювача шкоди, наявність вини в заподіянні моральних страждань, та причинно-наслідковий зв'язок між моральними стражданнями і протиправним діянням заподіювача шкоди (наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи, яка завдала моральної шкоди, та її результатом - моральною шкодою). Слід зазначити, що вина є необхідним елементом деліктного правопорушення, але в деяких випадках (передбачених ч. 2 ст. 1167 ЦК України) моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала, якщо шкоди завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки, а також, якщо шкоди завдано фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності.

Проблемні питання виникають на стадії доказування наявної моральної шкоди, визначення обсягу, та обчислення її розміру. Для фізичної особи моральна шкода є категорією психологічного характеру і невід'ємно пов'язана з самою особою, її суб'єктивним відчуттям, розумовою діяльністю, життєвими обставинами. Тому визначення обсягу моральної шкоди має суб'єктивний характер, враховуючи всі обставини справи та умови життєдіяльності особи, якій було завдано моральну шкоду.

Отже, на сьогодні, на законодавчому рівні не визначено мінімальних та максимальних розмірів відшкодування моральної шкоди, не визначена методика обчислення та нарахування компенсації за моральні страждання, що породжує невідповідності у правовому застосуванні та може бути предметом подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Эрдалевский А.М. Компенсация морального вреда М. : Р.Валент, 2007. 272с.
3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму ВСУ від 31.03.1995 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРІВ РЕНТИ ТА ОРЕНДИ

Литвиненко М. О.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Грибачова І. П.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

За нинішніх умов переходу української економіки до ринкових відносин, запровадження відповідних економічних реформ особливо посилить роль договору як універсальної та найефективнішої форми посередницької діяльності. Формування ринкових відносин спричинило необхідність закріплення в українському законодавстві використання додаткових правових норм та інститутів у правовій практиці.

Наукова розробка нових загальнотеоретичних принципів, у свою чергу, вимагала гармонізації законодавства з міжнародними стандартами та прийому цивільно-правових структур на основі європейської моделі. Основною, на наш погляд, проблемою є неповноцінна доктринальна розробка питання відмежування та автономізації конкретних цивільно-правових договорів. Найбільш яскраво це питання стосується відмежування у правовій площині договорів ренти та оренди, адже на практиці їх доволі часто плутають.

Для початку необхідно виділити дефініційну різницю між цими договорами. Так, частина перша, статті 759 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), визначає, що за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк [1]. Визначення договору ренти встановлено статтею 731 Цивільного кодексу України. Так, за договором ренти одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі [2]. Поняття «договір ренти» напряду залежить від дефініції «ренти» як об'єкта правової площини. Академічний тлумачний

словник української мови розкриває поняття «рента» наступним чином: «Доход з капіталу, землі або майна, який власники одержують регулярно, не займаючись підприємницькою діяльністю» [3]. З самого визначення ми можемо виділити різновид сторін цих договорів. Аналізуючи норми цивільного законодавства ми спостерігаємо, що в угоді з оренди мають право брати участь і фізичні, і юридичні особи. Напротивагу цьому, у рентному договорі одержувачами виступають лише фізичні особи та некомерційні організації.

Законодавчо визначено, що угода оренди може бути розірвана достроково за пропозицією однієї із сторін або за їх взаємною згодою, при цьому всі її умови та положення юридично припиняють діяти. За умови, коли платник ренти відмовляється виконувати свої зобов'язання, право власності знову повертається до законної сторони.

Наступна відмінність полягає у тому, що договір ренти відноситься до ризикових за видом. При цьому, законодавець передбачив умову, якщо ж договір оренди підписаний без зазначення строку: у такому разі строк договору теоретично відповідає максимальному установленому законодавством України терміну – 5 років [4].

Подібне положення культивує наступну відмінність, а саме можливість майна вступати як об'єкт договору залежно від його правового статусу. Так, якщо майно перебуває в статусі спільного володіння - воно не може брати участь в рентному договорі. А, виходячи з положень Закону України «Про оренду землі» від 06.10.1998 року, № 161-XIV, таке майно можна здавати в найм, тобто орендувати [5].

Слід зазначити, що оренда в тій формі, в якій вона закріплена в чинному ЦК України, є новою в українському законодавстві. Цей тип цивільно-правових договорів не був повністю врегульований у радянські часи, хоча він був відомий внутрішнім науковим цивільно-правовим дослідженням у дореволюційний період [6, с. 2]. Договір ренти, у свою чергу, взагалі виділяють як особливий вид договору відчуження.

Спільні риси та характеристики цих договорів вираженні у векторі дії: вони напрямлені на передачу певного майна іншій особі за отримання відповідної плати. Варто зазначити, що в обох договорах законодавець припускає можливість виплати у двох формах: грошової та натуральної. Акцентуємо увагу на тому факті, що положення Цивільного кодексу України передбачають таку можливість як викуп ренти за пропозицією однієї зі сторін, аналогічно цьому, орендоване майно теж може бути викуплене за відповідною домовленістю сторін. Дослідник М.І. Панченко у своїй роботі виділяє таку характерну особливість договору ренти як наявність в договорі зустрічної вимоги, обсяг якої залишається невідомим, доки не настане момент, здатний його визначити [7, с. 146].

Таким чином, проаналізувавши норми вітчизняного законодавства, а також доктринальні джерела, ми можемо дійти висновку, що договір ренти та оренди однозначно є різними цивільно-правовими конструкціями. Серед відмінностей ми можемо виділити: поняття, вид договору, різне коло суб'єктів тощо. До спільних рис належать аналогічна напрямленість дії договорів, форми відплати тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 28.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.05.2021).
2. Договір ренти як особливий вид договору відчуження. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_29582 (дата звернення: 07.05.2021).
3. Академічний тлумачний словник. Рента. URL: <http://sum.in.ua/s/renta>.
4. Різниця між рентою та орендою. *Економіка і бізнес*. URL: <https://www.avktarget.com/articles/ekonomika-i-biznes/raznica-mezhdu-rentoj-i-arendoj.html> (дата звернення: 07.05.2021).
5. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. Дата оновлення: 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення: 07.05.2021).
6. Озернюк Г. В. Рентні договори в системі цивільно-правових договорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2010. 19 с.
7. Панченко М. І. Договір ренти у цивільному праві України. *Право і Безпека*. 2006. Т. 5. № 3. С. 144–147.

УЧАСТЬ НОТАРІУСА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Зінчук Я. Ю.

Студент III курсу юридичного факультету

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: Книш З. І.

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету

Волинського національного університету імені Лесі Українки

В юридичній літературі неодноразово підіймалося питання про правове становище нотаріуса в цивільному процесі, зокрема при розгляді судом справ про оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів, а також в деяких інших

категоріях цивільних справ. Між тим остаточної та єдиної позиції з цього питання не вироблено та воно залишається невирішеним.

Науковий доробок щодо даного питання наповнювався працями таких вчених, як В.В. Баранкова, Л.В. Єфіменко, І.Л. Казаневич, В.В. Комаров, С.П. Кондракова, І.В. Спасибо-Фатєєва, Г.В. Фадєєва, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, О.О. Шульга, І.А. Шундик, В.В. Ярков [1, с. 416].

Нотаріус є публічною особою, якій державою надано повноваження щодо посвідчення прав і фактів, які мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчиняючи нотаріальні дії, нотаріус діє неупереджено, він не може діяти в інтересах жодної з осіб – сторін нотаріальної дії. Нотаріус не стає учасником цивільних правовідносин між цими особами, а отже, не може порушувати цивільні права, які є змістом цих відносин. Відсутня і процесуальна заінтересованість нотаріуса в предметі спору та реалізації прийнятого рішення. Основною ознакою сторін цивільного процесу є їхня особиста і безпосередня заінтересованість; саме сторони є суб'єктами правовідношення, з приводу якого виник спір [2, с. 11-12].

Приміром, судова практика щодо справ про спадкування свідчить, що нотаріуси не є заінтересованими особами і не повинні залучатися до участі у таких справах (постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 7 «Про судову практику у справах про спадкування») [4, с. 61].

Проте законодавець передбачає можливість оскарження нотаріальних дій або відмови в їх вчиненні, нотаріальних актів до суду (ст. 50 Закону України «Про нотаріат») [5]. У такому разі позовні вимоги слід пред'являти безпосередньо до нотаріуса, адже, незважаючи на можливу відсутність матеріальних правовідносин, між сторонами існуватимуть нотаріальні правовідносини [3, с. 28-29].

Так, О. Грибанова, посилаючись на п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 31.02.2012 року «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні», вказує, що у справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні, відповідно, нотаріуси та інші органи, що виконують нотаріальні дії, беруть участь як зацікавлені особи. З такою точкою зору не можна погодитися [1, с. 417].

Як впливає зі ст. 21 Закону України «Про нотаріат», шкода, завдана державним нотаріусом, відшкодовується у порядку, встановленому законом, тобто з урахуванням положень ст. 1172 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України). У разі завдання шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса виплата

відповідного відшкодування покладається на страховика (ст. 27, ст. 28 Закону України «Про нотаріат»). Враховуючи зазначене, можна дійти висновку, що нотаріус може бути відповідачем (співвідповідачем) у цивільній справі тільки у разі дотримання таких умов у сукупності:

- він є приватним нотаріусом;
- через його незаконні дії чи недбалість завдано шкоди (наприклад, певній особі);
- він не уклав договору страхування цивільно-правової відповідальності або немає підстав для відшкодування шкоди страховиком (наприклад, завдана шкода не належить до предмета договору страхування, страховик на законних підставах відмовився від здійснення страхової виплати), або розмір завданої шкоди перевищує розмір страхової суми [2, с. 29].

Окрім того, О. Грибанова слушно вказує про те, що нотаріус не може бути притягнений до участі у справі про оскарження нотаріальних дій з вчинення виконавчого напису або протесту векселя в тих випадках, коли позивачем у справі виступає особа, яка є боржником за вказаними вище документами. Так, в порядку оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів може оскаржуватися тільки відмова у вчиненні виконавчого напису, а правильність вимог, зазначених у виконавчому напису, може бути оспорена боржником лише шляхом пред'явлення відповідного позову до кредитора. При безпідставності вимог кредитора суд скасовує виконавчий напис і відмовляє у їх задоволенні, а у разі часткової їх обґрунтованості – ухвалює рішення про скасування виконавчого напису і стягнення з боржника на користь кредитора дійсної суми боргу. Так само повинно вирішуватися і питання з опротестуванням векселя [1, с. 417-418].

Ще одне можливе «випробування» для нотаріуса — це допит його як свідка. Свідком може бути кожна особа, якій відомі будь — які обставини, що стосуються справи (ст. 69 ЦПК України). Відповідно до ст. 70 ЦПК України не підлягають допиту як свідки особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги, — про такі відомості. На нотаріусів покладено обов'язок зберігати нотаріальну таємницю (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про нотаріат»). Нотаріус не має права давати свідчення в якості свідка щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю, крім випадків, коли цього вимагають особи, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії (ч. 9 ст. 8 вказаного Закону). Таким чином, нотаріус звільняється від обов'язку зберігати нотаріальну таємницю та має право дати показання як свідок лише за наявності згоди відповідних осіб. Така згода має

бути надана особисто цими особами, і не вбачається можливості передачі права на надання такої згоди представнику в судовому процесі [6, с. 392].

Відповідно до матеріалів судової практики, спори за участю нотаріусів в якості сторони (позивача чи відповідача) завжди мають розглядатися за правилами цивільного (не адміністративного) судочинства як спір про право. Визначальним критерієм розмежування компетенції судів (цивільних та господарських) при цьому є законодавчо закріплена характеристика нотаріальної діяльності, як такої, що не є підприємницькою та не спрямована на отримання прибутку [2, с. 13].

Отже, нотаріуси не стають безпосередніми учасниками матеріальних правовідносин, факт виникнення, зміни чи припинення яких вони посвідчували, і до них не можна пред'являти позовних вимог і залучати їх як відповідачів у цивільних справах, що виникають з відповідних матеріальних правовідносин, — вони лише посвідчують певні правочини, засвідчують певні документи, приймають документи на зберігання, вчиняють протести, виконавчі написи тощо. Однак, в разі оскарження відмови від вчинення нотаріальної дії або процедури її вчинення, а також при розгляді позовів про відшкодування майнової шкоди нотаріусом, нотаріус може залучатися до судового провадження в якості відповідача, в інших випадках нотаріус залучається в якості свідка або третьої особи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зілковська К. Л. Нотаріус як учасник цивільного процесу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 416–420.
2. Сибірцева О. В. Статус нотаріуса в цивільному процесі. С. 11–13.
3. Бичкова С. С. Участь нотаріуса в цивільному процесі України. *Криміналістичний вісник*. 2014. С. 26–31.
4. Стоян В. Подсудность как условие права на предъявление иска в делах с участием нотариуса. *Закон и жизнь*. 2013. № 8. С. 61–64.
5. Про нотаріат : Закон України від 01.12.2020 р. №199-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 10.05.2021).
6. Деде Є. Г. Нотаріус як учасник цивільного процесу. URL: <https://bit.ly/3oqUhEh>.

СУДОВІ ВИТРАТИ НА АДВОКАТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Крикавський Т. С.

*Студент III курсу юридичного факультету
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Науковий керівник: Книш З. І.

*Старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожна людина має право на захист [1], а найвпливовішим суб'єктом такого захисту є судова влада. В процесі реалізації свого права на правничу допомогу учасники судового розгляду, як правило, несуть відповідні витрати на послуги професійних представників - адвокатів.

У частині 3 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України принцип судових витрат викладено розлого: «Відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення». Крім того, судовим витратам присвячено цілу главу. Ст. 133 ЦПК України встановлено види судових витрат, які складаються із судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи [2].

Під час дослідження видів витрат, пов'язаних із розглядом справи, першим у відповідному положенні, завжди актуальним та дискусійним є питання відшкодування витрат на професійну правничу допомогу.

У чинному процесуальному законодавстві закріплено нове положення, яке позитивно оцінюється правниками-практиками, особливо адвокатами, що передбачає можливість включення до складу судових витрат на професійну правничу допомогу не лише гонорару адвоката, але й вартості послуг його помічника. Встановлення такої можливості на законодавчому рівні, на думку адвокатів-практиків, повинно спростити процес доказування факту понесення учасником справи витрат на інші, ніж судове, представництва, дії з надання правничої допомоги. До того ж розмір витрат на цю допомогу може підтверджуватися договором про її надання, доказами щодо обсягу наданих послуг, виконаних робіт та їх вартості. Зрештою, з метою розподілу судових витрат учасник справи має подати до суду детальний опис виконаних адвокатом робіт (наданих послуг) та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги [3].

Нова редакція ЦПК України змінила підходи до відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, оскільки у них відсутня норма щодо обмеження або граничного розміру компенсації цих витрат. Після прийняття Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII втратив чинність Закон України «Про граничний розмір компенсації витрат на правничу допомогу у цивільних та адміністративних справах».

Такий підхід практикуючи правники-адвокати оцінили цілком обґрунтованим з огляду на те, що вартість професійних послуг адвокатів на юридичному ринку у багатьох справах кратно перевищує встановлений законом граничний розмір [3].

Відповідно до ч. 4 ст. 137 ЦПК Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із:

- 1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг);
- 2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг);
- 3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт;
- 4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи[2].

Разом з цим, ст. 30 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» надає визначення поняттю адвокатського гонорару. Таким чином, гонорар є формою винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту [4].

Постановою від 20.11.2018 р. у справі №910/23210/17 Верховний Суд висловлює наступну позицію: «Розмір гонорару визначається за погодженням адвоката з клієнтом, і може бути змінений лише за їх взаємною домовленістю. Суд не має права його змінювати і втручатися у правовідносини адвоката та його клієнта» [5].

Зі зміною підходів до питання компенсації вказаних вище витрат (відмови від обмеження можливих витрат максимальною сумою) виникла необхідність запровадження запобіжників від можливих зловживань з боку учасників судового процесу та осіб, що надають цю допомогу, наприклад, унеможливлення стягнення необґрунтовано завищених витрат на правничу допомогу.

Для цього запроваджено як новий принцип співмірності витрат на оплату послуг адвоката (ч. 4 ст. 137 ЦПК України), так механізми контролю за його запровадженням (ч. 3 ст. 141 ЦПК України). Слід зазначити, що у разі зловживання стороною чи її представником процесуальними правами або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, суд має право повністю або частково покласти витрати на таку сторону незалежно від результатів вирішення спору (задоволення позову або відмови у позові) (та ч. 9 ст. 141 ЦПК України) [6].

Отже, непрофесійна поведінка представника, адвоката у суді, зокрема затягування судового процесу шляхом зловживання процесуальними правами, відтепер може мати негативні майнові наслідки для його клієнта у вигляді покладення на клієнта судових витрат його процесуальних опонентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18 березня 2004 року. № 1618-IV / *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 10.05.2021).
3. Кучерук Н. Нові кодекси та адвокатура: що змінилося? *Юридична газета*. 2017. URL: <http://jur-gazeta.com/publications/>.
4. Про адвокатуру і адвокатську діяльність: Закон України від 5 серпня 2012. №5076-VI / *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 10.05.2021).
5. Постанова Верховного суду України від 20.11.2018 р. у справі № 910/23210/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78048428>.
6. Свірін О. Ф. Стосування у господарському та цивільному судочинстві принципу відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2018. С. 92–97.

СЕКЦІЯ 6

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Товкач К. А.

Студентка 4 курсу факультету № 2

Криворізького навчально-наукового інституту ДЮІ МВС України

Науковий керівник: Роженко О. В.

к. е. н., доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права

Криворізького навчально-наукового інституту ДЮІ МВС України

Тема страхування транспортних засобів є досить актуальною в наш час, адже Україна посідає одне із передових місць в світі за станом небезпеки на дорозі. Відповідно до статистики патрульної поліції в період з 01.01.2021 по 28.02.2021 рр. сталося 29545 аварій, які можуть бути страховими випадками в сфері автострахування [1].

В цілому автотранспортне страхування необхідно розглядати як комплекс страхових послуг, спрямованих на захист майнових та особистих інтересів як самих власників автотранспортних засобів, так і третіх осіб, які є безпосередніми учасниками дорожнього руху [2, с.89].

Відповідно до ч.3 ст.21 ЗУ «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» при використанні транспортних засобів в дорожньому русі особа, яка керує ними, зобов'язана мати при собі страховий поліс (сертифікат).

Загалом, можна виокремити такі види автотранспортного страхування [3]:

- страхування наземного транспорту (легкові та вантажні автомобілі, автобуси, причепа тощо), який належить страхувальнику на правах власності, повного господарського відання, оперативного управління або інших законних підставах, а також встановленого на транспортному засобі додаткового обладнання, і передбачає відшкодування його власнику збитків внаслідок настання таких ризиків, як: угон, дорожньо-транспортна пригода (ДТП), стихійне лихо, пожежа, протиправні дії третіх осіб;
- обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, яке здійснюється з метою забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та/або майну потерпілих внаслідок дорожньо-транспортної пригоди та захисту майнових інтересів страхувальників (ОСЦПВ);

- добровільне страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника) (КАСКО);
- обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті.

Оснoву правовoгo регулювaння відносин страхування транспорту склaдають Указ Прeзидeнтa Укрaїни «Прo обoв'язкoвe страхування цивільної відпoвідaльнoсті влaсникiв транспортних засoбiв» [4], Зaкoн Укрaїни «Прo страхування» [5], Зaкoн Укрaїни «Прo обoв'язкoвe страхування цивільно-правoвoї відпoвідaльнoсті влaсникiв наземних транспортних засoбiв» [3], Пoстaнoвa Кaбiнeту Мiнiстрiв Укрaїни «Прo зaтвeрдження Пoлoження прo обoв'язкoвe особистe страхування від нещасних випадкiв на транспорті» [6].

Зaкoнoм Укрaїни «Прo страхування» є гoлoвним зaкoнoдaвчим aктoм у гaлузі страхування. Зaкoнoм визначeні зaгaльнi пoлoження страхування на яких ґрунтується страхування транспортних засoбiв.

Укaзoм Прeзидeнтa Укрaїни «Прo обoв'язкoвe страхування цивільної відпoвідaльнoсті влaсникiв транспортних засoбiв» зaпрoвaдженe обoв'язкoвe страхування цивільної відпoвідaльнoсті влaсникiв транспортних засoбiв на випадoк зaпoдiяння шкoди життю і здoрoв'ю грoмaдян, їх мaйнy та мaйнy юридичних oсiб [4].

В Зaкoнi Укрaїни «Прo обoв'язкoвe страхування цивільно-правoвoї відпoвідaльнoсті влaсникiв наземних транспортних засoбiв» зaкріплeні oснoвнi пoняття, якi використoвуються у дaнoму видi відносин зi страхування. Тaкoж зaкoнoм визначeний пoрядoк страховoгo відшкoдування на тeритoрії Укрaїни, зaзначeні дiї oсiб у рaзі нaстaння дoрoжньo-тpанспoртнoї пpигoди, щo мoжe бути пiдстaвoю для страховoгo відшкoдування. Вaжливим є тaкoж визначeння Мoтoрнo (тpанспoртнoгo) страховoгo бyрo Укрaїни та йoгo пoвнoвaжень.

Пpийняття цьoгo Зaкoну є вaжливим eтaпoм для Укрaїни, aджe, зaвдяки цьoму Укрaїнa oфіційнo стaлa пoвним члeнoм Мiжнaрoднoї систeми страхування «Зeлeнa кaртa», згiднo з [3], ст. 10.

Пoстaнoвa КМУ «Прo зaтвeрдження Пoлoження прo обoв'язкoвe особистe страхування від нещасних випадкiв на транспорті» визначилa oсoбистe страхування від нещасних випадкiв на транспорті як обoв'язкoвий вид страхування. Цe Пoлoження визнaчae пoрядoк здiйснeння тaкoгo страхування та пeрeлiк oсiб на яких пoширюється цей вид страхування [6].

Дo нoрмaтивнo-пpавoвих aктiв, якi регулюють страхування транспортних засoбiв вiднoсятьсa тaкoж Рoзпoряджeння Нaцкoмфiнпoслуг та Гoспoдaрський Кoдeкс Укрaїни.

Розпорядженням Нацкомфінпослуг від 09.04.2019 р. №538 встановлені страхові суми за внутрішнім договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності на території України [7].

Статтею 44 Господарського Кодексу України визначено поняття «страхової діяльності» та принципи на яких вона ґрунтується [8].

Незважаючи на важливість страхування транспортних засобів, в Україні існує ряд проблем, які полягають у адаптації законодавства України про страхові послуги до законодавства ЄС і саме страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів є пріоритетним напрямом адаптації.

Аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів України свідчить, що незважаючи на достатню нормативну базу, що врегульовує особливості здійснення такого виду страхування, існує ряд суттєвих проблем, які потребують вирішення. Зокрема, це стосується:

- посилення законодавчих вимог і розширення переліку обов'язкових умов, яким повинні відповідати страховики України, що мають намір здійснювати вказаний вид страхування та реалізовувати поліси «Зелена картка»;

- посилення вимог до страховиків – членів МТСБУ, які реалізують поліси "Зелена картка";

- законодавчого закріплення положень, щодо відповідальності власників транспортних засобів, у разі відсутності у них полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Отже, довготривалий процес становлення інституту обов'язкового страхування відповідальності власників автотransпортних засобів в Україні на сьогодні не можна вважати завершеним, адже законодавство України у цій сфері потребує внесення якісно нових змін, обумовлених постійною динамікою відповідних суспільних відносин.

Загалом, в Україні спостерігається позитивна тенденція розвитку автострахування, яка має призвести до поліпшення фінансового стану України, а отже, і збільшення кількості зацікавлених цим видом страхування громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційний сайт Патрульної поліції України: статистика. URL: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/>.

2. Товстиженко О. В., Горбенко К. М. Аналіз розвитку автострахування в Україні. *Чернігівський науковий часопис. Серія І : Економіка і управління*. 2017. Вип. 1. С. 87–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chnch_ekon_2017_1_15.
3. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1961-15> (дата звернення: 21.04.2021).
4. Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів : Указ Президента України від 15.01.1994 р. № 7/94. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/7/94> (дата звернення: 21.04.2021).
5. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/85/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.04.2021).
6. Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 14.08.1996 р. № 959. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/959-96-%D0%BF> (дата звернення: 21.04.2021).
7. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів з питань обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Розпорядження; Нацкомфінпослуг від 09.04.2019 № 538. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0544-19> (дата звернення: 22.04.2021).
8. Господарський кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 р. № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 22.04.2021).

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО АВТОНОМІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Єремєєв А. В.

Аспірант

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Кадала В. В.

к. ю. н., доцент, завідувач кафедри цивільного та господарського права

факультету № 2 КННІ

Донецького державного університету внутрішніх справ

У процесі розвитку та вдосконалення вітчизняної системи освіти, важливе значення має проведення порівняльних досліджень щодо успішних світових практик регулювання освітньої та наукової діяльності. Вивчення та глибокий аналіз світових систем освіти дозволить визначити ті елементи, які можуть бути запозичені та успішно запроваджені у вітчизняну систему освіти. Також це дозволить привести вітчизняну систему освіти у відповідність до найкращих світових зразків. Одні з найбільш розвинених освітніх систем склалися у країнах Європи: Великій Британії, ФРН, Франції, Нідерландах та ін. Дослідження європейського досвіду регулювання освіти є дуже важливим для України в контексті процесів європейської та євроатлантичної інтеграції.

Однією із характерних особливостей притаманною системам освіти європейських країн є їх децентралізація і, зокрема, надання ЗВО автономії. Вважається, що автономія вільної школи охоплює три аспекти самостійності ЗВО: юридичний (правовий), економічний та педагогічний [1, с. 14].

1) Правовий аспект передбачає, передусім, залучення до участі в управлінні автономних некомерційних організацій.

2) Економічний аспект – господарчо-фінансова самостійність ЗВО, разом з формуванням та використанням фінансових засобів, володінням та користуванням власністю, набором та навчанням кадрів.

3) Педагогічний аспект – надання свободи ЗВО покладає велику відповідальність на педагогічних працівників.

В іншому варіанті називають чотири критерії автономії: організаційна, фінансова, кадрова та академічна автономія [2]. Виокремлення зазначених критеріїв (видів) автономії пов'язують із Лісабонською Декларацією 2007 року [3, с. 112-113].

Організаційна автономія передбачає: призначення виконавчих органів управління університетом; створення внутрішніх структур, відділень, департаментів, представництв; право обирати, призначати чи знімати з посади представників виконавчих служб

університету, визначати термін їх перебування на посадах чи підписання з ними контрактів в межах діючих національних європейських законів про вищу освіту [2].

Академічна автономія полягає в можливості університетів самостійно управляти та вирішувати внутрішні академічні питання, такі як: прийом абітурієнтів; зміст навчальних програм; терміну навчання; перевірка якості навчання; запровадження нових програм навчання за різними ступенями; вибір мови навчання тощо [2].

Кадрова автономія полягає у можливості самостійно вирішувати питання управління людськими ресурсами; прийняття та звільнення з роботи науково-педагогічних працівників та допоміжного персоналу; визначення розміру заробітної плати та премії; просування кар'єрними сходами [2].

Фінансова автономія полягає у наданні університетам права самостійно вирішувати питання пов'язані з управлінням фінансами та бюджетом ЗВО (обсяги бюджетного фінансування, кредитування, зміна вартості навчання вітчизняних та іноземних студентів). Здатність університетів отримувати додаткові доходи характеризує ступінь автономії. Додаткові ресурси дозволяють університетам інвестувати в стратегічно важливі області, пов'язуючи університетські пріоритети із зовнішніми економічними потребами, що в свою чергу сприяє стабільній роботі університету [2].

Особливо актуальним є питання щодо господарської діяльності ЗВО. До особливостей правового регулювання господарської діяльності ЗВО за законодавством країн ЄС та інших країн центральної Європи передусім належить розподіл споживачів за критеріями підготовленості та фінансової спроможності ще у середніх закладах освіти, і так само розподіл ЗВО на основі рейтингів, що підсилює розшарування закладів провідних країн та інших країн [4, с. 15]. Також підкреслюється, що у європейських країнах особливими суб'єктами сфери освіти є релігійні організації, які надають освітні послуги через призму релігійних знань [4, с. 15]. Держава фінансує діяльність таких організацій за умови, що вони належать до визнаних світових релігій і виконують державні завдання або реалізують державні програми [4, с. 15].

Актуальність дослідження автономії ЗВО визначається складністю самого поняття автономії [3, с. 125]. Адже ефективна діяльність університетів потребує від них гнучкості та адаптивності до нових викликів, що зумовлює необхідність забезпечення та розвитку автономії [3, с. 125]. В той же час актуальним залишається і забезпечення такого державного регулювання, яке б було стимулюючим, не жорстким, але водночас орієнтованим на високу якість освіти і досліджень [3, с. 125]. У цьому контексті важливим є пошук оптимального співвідношення автономії і державного регулювання.

Рейтинг європейських країн за рівнем фінансової автономії університетів очолюють відповідно: Люксембург, Естонія, Велика Британія, Латвія та Нідерланди. Угорщина, Італія, Португалія, Словаччина, Данія мають дещо нижчі показники фінансової автономії університетів [3, с. 122].

Узагальнено називають три основні моделі автономії університетів [3, с. 123-124]:

1) модель мінімальної автономії – діяльність освітніх бюджетних установ повністю підпорядкована завданням власника або власника (наприклад, Південна Корея);

2) модель часткової автономії – часткові фінансові повноваження при встановленні контролюючих механізмів;

3) модель повної автономії – відсутність організаційної та майнової підпорядкованості.

Формування нової моделі взаємовідносин між університетом і державою, університетська автономія і потреба у ефективному використанні обмежених ресурсів створили передумови для появи і розвитку стратегічного менеджменту вищої освіти країн ЄС [5, с. 285]. Автономія ЗВО є не просто принципом управління ним, а є сформованою правовою та соціальною категорією, яка передбачає певний перелік свобод. Хоча із наявних наданих прав не всі і не в повній мірі на сьогодні реалізуються ЗВО України, проте наявність самої категорії «автономія ЗВО» вже свідчить про наявність певної самостійності від держави та місцевих територіальних громад у вирішенні власних завдань [6, с. 228].

Таким чином, аналіз застосування автономії ЗВО у європейських освітніх системах дозволить здійснити пошук і застосування в Україні оптимальної моделі автономії, з урахуванням особливостей вітчизняної освітньої системи та провідних світових зразків. Питання щодо найбільш оптимального шляху застосування автономії ЗВО в Україні потребують подальших ґрунтовних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальчук О. Автономія школи як стратегія децентралізації освіти (досвід європейських країн). *Вісник Львівського університету. Серія: педагогіка*. 2010. Вип. 26. С. 11–21.
2. Корсун Г. О. Автономія та наукові дослідження університетів: Європейський Союз та Україна. URL: http://uera.org.ua/sites/default/files/2018-02/Autonomy_Korsun.pdf.
3. Верденхофа О., Каленюк І., Цимбал Л. Параметри та моделі автономії університетів. *Міжнародна економічна політика*. 2018. № 1 (28). С. 109–127.

4. Дерев'янко Б. В. Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2014. 32 с.
5. Гладченко М. М. Аналіз причин появи стратегічного менеджменту вищої освіти країн Європейського Союзу. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2013. Вип. 12. С. 278–285.
6. Дерев'янко Б. В. Надання освітніх послуг: правовий статус суб'єктів : монографія. Донецький юридичний інститут. Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2011. 335 с.

ПРО СТИМУЛЮВАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ІНВЕСТИТОРІВ ДО ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дерев'янко Б. В.

д. ю. н., професор,

*провідний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права
і порівняльного правознавства*

Науково-дослідного інституту приватного права

і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України,

12 квітня 1961 року уперше у сучасній відомій нам людській історії на навколоземну орбіту було запущено космічний корабель із людиною на борту. І цей корабель не належав найпотужнішій та економічно найрозвиненішій країні світу – США, а належав її стратегічному супротивнику. І хоча цей політ на відміну від наступного американського аналогу мав виключно політичну мету і не передбачав виконання якихось складних завдань на орбіті Землі, проте його здійснення було сприйнято американським суспільством як національна трагедія. На той час США вклали у різноманітні проекти дослідження космосу у рази більше грошей, ніж усі інші тогочасні держави разом.

Вихід із національної трагедії США початку 1961 року та подолання її наслідків було винайдено у максимально можливих розвитку й фінансуванні сфери вищої освіти. Сьогодні у різноманітних рейтингах найбільш успішних університетів світу превалюють заклади вищої освіти (далі – ЗВО) із США, Великої Британії, Японії та інших економічно розвинених держав. Високі показники у діяльності, працевлаштування випускників у найуспішніших корпораціях світу багато у чому досягаються завдяки високому рівню фінансування. Проте найуспішніші ЗВО світу самотужки заробляють у рази більше грошей, ніж їм виділяється державою, місцевою владою та різними спонсорами на кшталт успішних випускників (досвід залучення коштів останніх є не менш важливим для вивчення і використання українськими ЗВО, оскільки загалом дослідження

правовідносин, пов'язаних із ендавментом у сфері освіти, в українській господарсько-правовій науці майже не здійснювалися).

Вітчизняним ЗВО незалежно від форми власності майна та організаційно-правової форми не заборонено крім основних освітніх послуг надавати неосновні освітні послуги, а також і неосвітні платні послуги. За рахунок надання таких послуг український ЗВО має повністю або частково забезпечити свої потреби та підвищити якість надання основних освітніх послуг, що, у свою чергу, дозволить отримувати більше коштів від надання основних освітніх послуг. Проте у практиці діяльності абсолютної більшості українських ЗВО такі міркування спрацьовують далеко не завжди. Протягом останніх років значна частина ЗВО була або ліквідована, або реорганізована через злиття чи приєднання, або скоротила обсяги своєї діяльності через скорочення спеціальностей, факультетів, кафедр, фахівців тощо. З іншого боку, ЗВО із успішним сучасним креативним менеджментом сьогодні можуть організувати своїх успішних випускників або інших осіб, рівно як і успішні компанії регіону, держави, а то й транснаціональні організації, які б надавали кваліфіковану допомогу ЗВО, інвестуючи гроші у прогрес – у здійснення інноваційних досліджень, розробку перспективних проєктів, а то й виготовлення зразків новітньої продукції. Завдяки вірній розстановці акцентів, належній мотивації інвесторів ЗВО зможуть значно покращити свій майновий статус і результати наукової, навчальної та іншої діяльності. І саме це є визначальним, оскільки запровадження до системи вищої освіти інститутів позабюджетного фінансування ЗВО, наприклад ендавменту, без належної мотиваційної основи для суб'єктів надання відповідної благодійної допомоги та інших учасників процесу позабюджетного фінансування ЗВО, не надає можливості повною мірою використати позитивний потенціал відповідних фінансово-правових інструментів [1, с. 39, 281-292, 296, 404-405]. В іншому випадку буде абсолютно позитивний результат. Можна навести дані більш ніж десятирічної давності, за якими, наприклад, цільовий капітал (ендавмент) Гарвардського університету становив \$ 37 млрд., серед яких стаття прибутків від підготовки фахівців була значно меншою, ніж від пошукової роботи [2; 3, с. 343]. І такий результат вдалося досягти саме через ефективну мотивацію інвесторів.

У США діють об'єднання випускників, які фінансують діяльність та/або основні чи додаткові наукові дослідження тих ЗВО, в яких самі отримали «путівку у життя»; окремі випускники ЗВО та/або очолювані ними компанії надають гранти та/або фінансують дослідження, що здійснюються викладачами та/або студентами, можуть інвестувати кошти у будівництво нових лабораторій, кабінетів, спортзалів, басейнів, бібліотек тощо,

які отримають їхнє ім'я, можуть запроваджувати премії, названі своїм ім'ям чи ім'ям інших випускників та ін.

Отже, ЗВО США справедливим ставленням і якісним навчанням стимулюють студентів до свого фінансування у майбутньому, після отримання високодохідної професії. Особливістю є наявність непрямого фінансування, коли випускники або їх асоціації фінансують не ЗВО, а навчання студентів. Тобто випускники сплачують за навчання найбільш успішних студентів, надають їм безвідсоткові кредити тощо. А така підтримка є важливою через достатньо високу вартість навчання. І насправді тут можна говорити у більшій мірі про підтримку самих ЗВО, адже фінансові ресурси потрапляють на рахунок ЗВО і використовуються ним для здійснення основної діяльності, забезпечення власних потреб і розвитку [3, с. 345]. Застосування аналогічних механізмів ефективного стимулювання додаткового фінансування окремих видів чи напрямів діяльності ЗВО та/або окремих проєктів, окремих студентів сприятиме, наповненню їх основних та додаткових фондів, зокрема ендаумент-фондів, а відповідно, і забезпеченню економічної стабільності українських ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тимошенко М. О. Правове регулювання господарської діяльності закладів вищої освіти: теорія і практика : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. 483 с.
2. Чирва А. А який ендаумент у вас ? *Урядовий кур'єр*. 2008, 18 грудня. № 238. С. 9.
3. Деревянко Б. В. Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів : дис. ... д-ра юрид. наук. Донецьк, 2014. 504 с.

ЩОДО РОЗШИРЕННЯ МЕЖ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РЕЙДЕРСЬКІ ПОСЯГАННЯ

Туркот О. А.

*к. ю. н., в. о. доцента кафедри права
Львівського національного аграрного університету*

Протиправні заволодіння майном підприємства називають «рейдерством». «Рейдерських» посягань зазнає аграрна, вугільна, легка, лісова, харчова та інші галузі промисловості. На даний час від вказаних посягань не забезпечені ані державні, ані приватні підприємства. Найважливішою серед проблем, пов'язаних із рейдерством, є корупція в усіх органах державної влади. Лише з її подоланням суб'єкти господарювання,

а особливо аграрії, будуть мати змогу належно захистити свої законні права та інтереси від посягань рейдерів [1, с. 133].

Вказану тему досліджують науковці та практики протягом тривалого часу, пропонуючи різноманітні зміни до законодавства для здійснення ефективної протидії «рейдерам» при здійсненні спроб щодо заволодіння майном підприємства, вдосконалюючи існуючі, та створюючи нові заходи для захисту підприємств від протиправного заволодіння. Проте, станом на сьогодні, кількість «рейдерських» посягань не зменшилась, а лише продовжує впевнено зростати з кожним днем. «Рейдери» вдосконалюють способи заволодіння майном, таким чином, залишаючи власників підприємств незахищеними. Відповідальність за вказаний злочин, зазначена у КК України, є незначною та потребує вдосконалення.

У законодавстві не визначено поняття «рейдерство», у ст. 206⁻² Кримінального кодексу України (далі – КК України), встановлена відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації [2].

Дедалі частіше замовниками «рейдерських» нападів виступають конкурентні компанії. Отже, конфлікти виникають між суб'єктами господарювання, шляхом нападу із застосуванням зброї, різноманітних підрозділів для проведення захоплення, та можливим вчиненням побиття, що може спричинити тілесні ушкодження. Тому, потрібно встановити на підприємстві не лише охоронну сигналізацію, а й залучити відповідних спеціалістів з охорони.

Щодо завдання тілесних ушкоджень при здійсненні протиправного заволодіння майном підприємства, то у ч. 2 ст. 206⁻² КК України зазначено, що ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна [2]. Проте, протиправне заволодіння майном підприємства може бути також, здійснене щодо кількох осіб, із заподіянням не лише тяжких тілесних ушкоджень, а й легких чи середньої тяжкості та із застосуванням зброї.

У зв'язку з цим, необхідно запропонувати зміни до ч. 2 ст. 206⁻² КК України, враховуючи наступне: протиправне заволодіння майном підприємства може бути також, здійснене щодо кількох осіб, із заподіянням не лише тяжких тілесних ушкоджень, а й легких чи середньої тяжкості та із застосуванням зброї.

Також, необхідно зазначити, що відповідальність, визначена у ст. 206⁻² КК України є незначною, внаслідок чого «рейдери» вчиняють велику кількість протиправних заволодінь майном підприємств. Таким чином, необхідно змінити тривалість позбавлення волі осіб, винних у вчиненні злочину передбаченого у ст. 206⁻² КК України

Також, у КК України потрібно встановити відповідальність уже за саму організацію «рейдерського» нападу. При цьому потрібно визначити мету «рейдерської» атаки [3, с. 45].

Отже, для здійснення ефективної протидії «рейдерам» необхідно вдосконалити положення ст. 206⁻² КК України таким чином:

1. У ч. 2 ст. 206⁻² КК України, врахувати наступне: протиправне заволодіння майном підприємства може бути також, здійснене щодо кількох осіб, із заподіянням не лише тяжких тілесних ушкоджень, а й легких чи середньої тяжкості та із застосуванням зброї.

2. Змінити тривалість позбавлення волі осіб, винних у вчиненні злочину передбаченого у ст. 206⁻² КК України.

3. Встановити відповідальність уже за саму організацію «рейдерського» нападу та визначити мету «рейдерської» атаки.

Встановлення у законодавстві вказаних положень надасть змогу ефективніше захистити підприємства від «рейдерських посягань», оскільки межі відповідальності за «рейдерські» посягання будуть розширені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деревянко Б. В., Туркот О. А. Про протидію збиранню чужого врожаю рейдерами. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 132–141.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 04.05.2021).
3. Туркот О.А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління : дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2015. 240 с.

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН У КАПІТАЛЬНОМУ БУДІВНИЦТВІ

Яриловець Н. Р.

Аспірант

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Іваненко Д. Д.

*к. ю. н., доцент кафедри цивільного та господарського права факультету № 2 КННІ
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Основною продукцією, яка створюється внаслідок правильного функціонування будівельного комплексу, є закінчені будівництвом і підготовлені для експлуатації нові виробничі комплекси, підприємства, інші виробничі потужності, житлові, громадські будинки, споруди, лінійні та інші нерухомі об'єкти.

Правове регулювання капітального будівництва має точний характер, оскільки завжди пов'язане з реальними відносинами, спрямоване на задоволення законних інтересів суб'єктів права та здійснюється за допомогою правових засобів, які забезпечують його ефективність. Воно гарантує доведення норм права до їх виконання. Правове регулювання реалізується через систему правових засобів і форм, а саме: норми права, правовідносини, акти реалізації та застосування норм права тощо. Воно являє собою державно-владний вплив на суспільні відносини за допомогою правових засобів з метою їхнього впорядкування, утвердження, охорони й розвитку.

Відносини між різними учасниками сфери будівництва регулюються договорами, які поділяються залежно від сторін-виконавців і обсягу виконаних робіт: - договір підряду на будівництво об'єкта; - договір генерального підряду на будівництво об'єкта; - договір субпідряду; за принципом розподілу між сторонами обов'язків та їх обсягом: - генпідрядні (підрядні); - проектно-будівельні договори; - договір на управління будівництвом; за принципом визначення ціни: - договір з фіксованою ціною; - договір з регульованою ціною; - договір з регулюванням ціни в певних межах [1, с. 519].

Також під правовим регулюванням розуміється сукупність різноманітних форм і засобів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин, що здійснюється з метою підкорення цієї поведінки встановленому в суспільстві правопорядку. За його допомогою досягаються встановлення й організація процесу реалізації прав та юридичних обов'язків різними суб'єктами суспільних відносин. За рахунок кваліфікованого комбінування таких засобів та механізмів формуються відповідні правові режими господарювання, що набувають галузевої, територіальної або якісно-предметної локалізації в загальній сфері правового господарського порядку. У свою чергу, за рахунок застосування різних специфічних комбінацій засобів та механізмів

господарсько-правового регулювання і відбувається процес подальшої предметної спеціалізації в господарському законодавстві. Такі засоби і механізми господарсько-правового регулювання можна розподілити переважно на дві основні групи: ті, що стосуються регулювання господарсько-виробничих відносин, і ті, що стосуються реалізації організаційно-господарських відносин [2, с. 5-6].

Держава використовує такі форми управління у сфері капітального будівництва: нормативне регулювання; планування; управління поточними справами у сфері капітального будівництва (ліцензування; надання дозволів, пов'язаних з будівництвом об'єктів; забезпечення державної експертизи інвестиційних проектів будівництва та ін.); контроль за дотриманням учасниками інвестиційної діяльності встановлених державою вимог у сфері капітального будівництва [3, с. 434-438].

Я вважаю, правове регулювання будівництва варто розглядати як комплекс заходів державних органів законодавчого, виконавчого і контрольного характеру, спрямованих на стабілізацію та адаптацію чинної економічної системи до мінливих умов розвитку країни. Таке його розуміння дає можливість розкрити зміст державного регулювання галузі з позиції системного підходу до організаційно-господарських повноважень, що включає такі положення: формулювання цілей та завдань розвитку будівельного комплексу; визначення об'єктів регулювання; організація організаційно-господарської системи; виділення суб'єктів організаційно-господарських повноважень і формування їх структури; розмежування функцій і вибір необхідних методів регулювання; оцінювання результатів правового регулювання.

Господарські правовідносини з капітального будівництва (у разі застосування підрядного способу) – це комплексні майново-організаційні правовідносини, змістом яких є організація, виробництво і здача організацією-підрядником визначених (замовлених) замовником проектно-вишукувальних та/або будівельних і пов'язаних з ними робіт, приймання та оплата їх замовником, введення в дію закінченого будівництвом об'єкта.

Державний контроль на будівельному ринку включає в себе: контроль за попитом і пропозицією на державне будівництво; контроль за використанням капіталовкладень, що фінансуються з державного бюджету; контроль за виконанням нормативних документів проектувальниками та підрядниками. Державний контроль є невід'ємним атрибутом ринкової економіки. Саме завдяки йому запобігаються порушення і свавілля в економіці. Але і самі контролюючі органи та посадові особи не повинні допускати порушень і зловживань своїми повноваженнями. Якщо по відношенню до суб'єктів господарювання діє принцип «дозволено усе, що не заборонено законом», то по відношенню до державних контролерів застосовується принцип «дозволено лише те, що прямо дозволено законом»,

який підтверджує у них наявність виключної компетенції [4, с. 103]. Контролюючих органів у сфері будівництва більше, ніж в інших сферах та галузях економіки. Скоріше за все причиною є підвищений рівень небезпеки і вкрай велике значення будівництва.

Отже, капітальне будівництво – це провідний вид господарської діяльності, спрямований на створення та реновацію основного капіталу у вигляді нерухомих об'єктів, забезпечення сталого розвитку територій країни, в тому числі населених пунктів, розв'язання інших загальнозначущих соціально-економічних завдань шляхом проведення капітальних будівельних робіт.

У ГК України необхідно врегулювати організаційно-господарські відносини, що виникають у зв'язку з проведенням капітального будівництва, використанням територій. Іншою складовою глави 33 ГК України мають бути правові норми, спрямовані на регулювання майново-господарських відносин, що виникають у процесі проведення будівельної діяльності підрядним, господарським, змішаним способом, при проведенні капітального будівництва за державні кошти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарське право : навч. посібник у схемах і таблицях / за заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Шелухіна М. Л. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 616 с.
2. Засоби та механізми господарсько-правового регулювання : кол. монографія / за наук. ред. Д. В. Задихайла. Х. : Юрайт, 2013. 416 с.
3. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій. К. : Атіка, 2004. 624 с.
4. Деревянко Б. В. Про удосконалення здійснення державного контролю та нагляду за діяльністю суб'єктів господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 101–104. URL: http://lsey.org.ua/4_2015/27.pdf.

СУДОВІ ПРОЦЕДУРИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО НЕПЛАТОСПРОМОЖНОЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Бутирська І. А.

*к. ю. н., доцент, асистент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Законодавство про банкрутство передбачає широкий спектр заходів, які застосовуються до боржника, який опиняється не в змозі розрахуватися зі своїми кредиторами. Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ), прийнятий у 2018 році, передбачив можливість застосування процедур банкрутства не лише до юридичних

осіб та фізичних осіб, які є або були підприємцями, але і до будь-якої фізичної особи, яка опинилася у скрутному матеріальному становищі. Разом з тим, питання судових процедур, що застосовуються до фізичної особи у межах справи про її неплатоспроможність, на нашу думку, потребує дослідження та вдосконалення.

Стаття 6 КУзПБ передбачає: відповідно до цього Кодексу щодо боржника – юридичної особи застосовуються такі судові процедури: розпорядження майном боржника; санація боржника; ліквідація банкрута. Відповідно до цього Кодексу щодо боржника – фізичної особи застосовуються такі судові процедури: реструктуризація боргів боржника; погашення боргів боржника [1]. На перший погляд, ніби все зрозуміло: процедура санації юридичної особи відповідає процедурі реструктуризації боргів фізичної особи, процедура ліквідації юридичної особи відповідає процедурі погашення боргів фізичної особи. У зв'язку з цим виникає логічне запитання: а де аналог процедури розпорядження майном боржника?

Процедура розпорядження майном боржника – юридичної особи, за визначенням С.М. Грудницької та С.В. Мінковського, характеризується такими особливостями, як: обов'язковість введення процедури розпорядження майном боржника, наявність мораторію на задоволення вимог кредиторів, що визначає підстави участі й обліку грошових зобов'язань кредиторів до боржника, спеціальний порядок здійснення господарської діяльності боржником, наявність незацікавленої фізичної особи (розпорядника майна боржника), наявність граничного строку щодо вимог кредиторів, які подають заяви з грошовими вимогами до боржника [2, с. 19]. Процедура розпорядження майном боржника – юридичної особи вводиться ухвалою господарського суду про відкриття провадження у справі про банкрутство (ч. 8 ст. 39 КУзПБ).

У справі про неплатоспроможність фізичної особи господарський суд за результатами підготовчого засідання постановляє ухвалу про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, в якій зазначає про введення процедури реструктуризації боргів боржника; введення мораторію на задоволення вимог кредиторів; призначення керуючого реструктуризацією (ч. 5 ст. 119 КУзПБ). Таким чином, після відкриття провадження у справі правовий режим боржника – юридичної особи у процедурі розпорядження майном є по суті аналогічним до правового режиму боржника – фізичної особи у процедурі реструктуризації боргів: вводиться мораторій, призначається арбітражний керуючий, встановлюється граничний строк для звернення кредиторів з грошовими вимогами до боржника. Власне відновлення платоспроможності боржника у процедурі розпорядження майном не здійснюється. Так само і на початку введення процедури реструктуризації боргів боржника – фізичної особи ще жодних активних дій,

спрямованих на зменшення боргів боржника, не здійснюється. Адже щодо фізичної особи план реструктуризації починає реалізовуватися лише після його погодження боржником і кредиторами та затвердження господарським судом. Це, як правило, у справі про неплатоспроможність фізичної особи займає мінімум 3 місяці. Тобто весь цей час, від моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, до моменту затвердження плану реструктуризації, власне ніякої реструктуризації боргів фізичної особи не відбувається.

Щодо юридичних осіб законодавець чітко розмежовує процедури розпорядження майном боржника та санації. Остання вводиться після затвердження судом плану санації, погодженого боржником та кредиторами. Щодо фізичних же осіб виникає певна плутанина, оскільки під назвою «реструктуризація боргів боржника» чинне законодавство охоплює по суті дві різні судові процедури: до затвердження плану реструктуризації (коли по суті до боржника застосовується щось на кшталт процедури розпорядження майном) і після затвердження плану реструктуризації – власне реструктуризація боргів боржника.

Єдина категорія боржників – фізичних осіб, щодо яких реально майже одразу вводиться процедура реструктуризації боргів – це так звані валютні позичальники. Реструктуризація боргів за кредитом в іноземній валюті, який забезпечений іпотекою квартири або житлового будинку, протягом п'яти років з дня введення в дію КУзПБ здійснюється за особливими правилами, встановленими пунктом 5 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу. Так, щодо даної категорії боржників господарський суд на підготовчому засіданні розглядає план реструктуризації, доданий до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, без застосування ст. 126 КУзПБ та заперечення кредитора. За результатами розгляду на підготовчому засіданні господарський суд постановляє ухвалу про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з одночасним затвердженням плану реструктуризації, передбаченого цим пунктом, або про відмову у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність через невідповідність поданої заяви умовам реструктуризації, визначеним цим пунктом. Тобто тут план реструктуризації боргів затверджується одночасно із відкриттям провадження у справі про неплатоспроможність. Але це стосується тільки валютних позичальників.

Таким чином, з метою уникнення плутанини у термінології, вважаємо за доцільне у КУзПБ передбачити не дві, а три судові процедури, що застосовуються до боржника – фізичної особи: розпорядження майном боржника, реструктуризація боргів та погашення боргів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Грудницька С. М., Міньковський С. В. Питання удосконалення розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства. *Економіка та право*. 2015. № 2. С. 17–24.

ОЗНАКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯК ХАРАКТЕРИСТИКИ ЇХ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Близиюк Є. О.

студентка 3 курсу факультету № 2

Криворізького навчально-наукового інституту ДЮІ МВС України

Науковий керівник: Рожченко О. В.

к. е. н., доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права

Криворізького навчально-наукового інституту ДЮІ МВС України

Дослідження суб'єктів господарювання залишається доволі актуальним та сучасним напрямком вивчення науковцями та фахівцями господарського права. Ознаки суб'єктів господарювання сприяють забезпеченню реалізації ключових положень господарювання в Україні.

Згідно зі ст. 55 ГКУ суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Ознаками суб'єкта господарського права є наявність [4]:

- 1) певної організаційно-правової форми, в якій здійснюється господарська чи управлінська діяльність;
- 2) юридично відокремленого та закріпленого за суб'єктом майна (основні фонди, обігові кошти тощо) через прийняття установчих документів, самостійний баланс, відкриття рахунків у банках;
- 3) господарської правосуб'єктності, тобто можливості набувати від свого імені майнових та особистих немайнових прав, виконувати зобов'язання, виступати в судових органах.

Характерною ознакою суб'єктів господарських відносин є поєднання в них організаційних і майнових елементів. Таке поєднання зумовлено тим, що однією з правових підстав виникнення та функціонування господарських правовідносин між

господарюючими суб'єктами та їх контрагентами є "акти планування" [3, с. 438]. Існує також ознака господарських відносин - яка відповідає за їх матеріальний зміст, тобто суспільне виробництво і реалізація (оборот) господарюючими суб'єктами продукції (виконання робіт, надання послуг).

Ознаки господарської діяльності розподіляються на (ч. 1 ст. 2 ГКУ) [1]:

- особливий суб'єктний склад (господарську діяльність здійснюють суб'єкти господарювання)-(обов'язковим учасником цих відносин є суб'єкти господарювання — індивідуальні підприємці або господарські організації, в певних випадках суб'єкти організаційно/управлінсько-господарських повноважень (органи державної влади: господарські та функціональні міністерства/відомства ;

- органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією; господарські об'єднання; холдингові компанії, засновники та власники майна суб'єктів господарювання); крім того, участь у цих відносинах також беруть (можуть брати) споживачі, громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності;

- особлива сфера здійснення господарської діяльності - сфера суспільного виробництва розглядається як суспільно-корисна діяльність членів суспільства, їх спілок (об'єднань) щодо виготовлення продукції, надання послуг, виконання робіт;

- вартісний характер результатів господарської діяльності, що мають цінову визначеність становить, що вона здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів як з метою одержання прибутку (це є комерційна, підприємницька діяльність), так і без одержання прибутку (це є некомерційна господарська діяльність).

Отже, з урахуванням зазначених ознак можна дати таке доктринальне визначення господарської діяльності – це така суспільно-корисна діяльність суб'єктів господарювання щодо виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою їх реалізації за плату (як товару), що ґрунтується на поєднанні приватних і публічних інтересів, здійснюється професійно та зазнає значного регулювання з метою соціального спрямування економіки

Як зазначає законодавець, суб'єкт господарювання як учасник відносин у сфері господарювання має особливий правовий статус тому, що він безпосередньо здійснює господарську діяльність. Усі інші учасники не мають такої ознаки, хоча їх дії так чи інакше конкретно пов'язані саме з такою діяльністю. Наприклад, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не визнаються суб'єктами господарювання (ч. 1 ст. 8

ГК). Однак вони можуть впливати на здійснення господарської діяльності, якщо наділені відповідною господарською компетенцією [2, с. 257].

Для більш ефективного функціонування суб'єктів господарювання в першу чергу потрібно оновити та вдосконалити ознаки та механізм державного регулювання, так як зміни та поправки до Господарського кодексу України не несуть за собою суттєвих змін, які б дали змогу більш ширше працювати суб'єктам господарювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 07.05.2021).
2. Гетьманець О.П. Господарське право України : підручник. Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 368 с.
3. Задохайло Д.В. Основи господарського права (глава 17). Правознавство : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Х; Фоліо, 2014. 430-459 с.
4. Щербина В.С. Господарське право : підручник В.С. Щербина. К. : Юрінком Інтер, 2013.

ОКРЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДУ

Кабенок Ю. В.

*к. ю. н., доцент кафедри міжнародного, цивільного
та комерційного права*

Київського національного торговельно-економічного університету

Дячок І. О.

адвокат

Передача господарського спору на розгляд до третейського суду є альтернативним способом вирішення спорів шляхом звернення до недержавної інституції за взаємною згодою учасників правовідносин, між якими виник спір, про що попередньо зазначається у третейській угоді. У такий спосіб сторони реалізують гарантоване Конституцією України право на захист своїх прав та законних інтересів. За результатами розгляду господарського спору, сторона, на користь якої ухвалено рішення, має право на його виконання, що у свою чергу є складником права на судовий захист. І, якщо вирішити спір третейський суд може, то подальших дій, спрямованих на його виконання і тим більше контроль за виконанням, цей суд, на противагу державним судам, не здійснює.

Пропонуємо розглянути деякі прогалини і колізії процесуального законодавства в частині примусового виконання рішення третейського суду.

Правовий статус третейських судів і порядок розгляду ними спорів регламентовано Законом України «Про третейські суди» (надалі Закон). Вказаний нормативно-правовий акт містить норми, які досить поверхнево врегульовують питання виконання рішень третейського суду. Так, частиною 1 ст. 55 Закону передбачено, що рішення третейського суду виконуються зобов'язаною стороною добровільно, в порядку та строки, що встановлені в рішенні [1]. Рішення третейського суду, яке не виконано добровільно, підлягає примусовому виконанню в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження» (стаття 57 Закону).

З метою подальшого примусового виконання рішення третейського суду, яким вирішено господарський спір, стороні необхідно звернутися за видачою виконавчого документа до компетентного суду, яким у цьому випадку буде апеляційний господарський суд за місцем проведення третейського розгляду.

Розгляд заяви про видачу виконавчого документа врегульовано як нормами Закону, так і положеннями Господарського процесуального кодексу України (надалі ГПК України), що породжує певну суперечність. В першу чергу, доцільно звернути увагу на порядок витребування справи з постійно діючого третейського суду. Так, частина друга статті 56 Закону встановлює, що компетентний суд повинен витребувати справу з постійно діючого третейського суду, в якому зберігається справа, яка має бути направлена до компетентного суду протягом п'яти днів від дня надходження вимоги. У такому випадку строк вирішення заяви про видачу виконавчого документа продовжується до одного місяця [1]. У свою чергу, у статті 354 ГПК України передбачено, що господарський суд витребує справу з постійно діючого третейського суду за клопотанням однієї із сторін. У такому разі строк розгляду заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду продовжується до тридцяти днів з дня її надходження до суду [2]. Таким чином, вбачається, що згідно положень ГПК України господарський суд не наділений правом за власною ініціативою витребувати справи із постійно діючого третейського суду.

Наступним аспектом, який має значення для правозастосовної практики, є форма і зміст заяви про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду. Варто зауважити, що вимоги до цієї заяви передбачені лише у ГПК України. Законом це питання не врегульовано, хоча його норми мають, у тому числі, процесуальний характер і встановлюють, наприклад: строк направлення ухвали про видачу виконавчого документа; підстави для відмови в задоволенні заяви про видачу виконавчого документа; порядок

набрання законної сили такою ухвалою; право на її апеляційне оскарження (ст. 56). Також, Законом не передбачено, хто саме може звертатися до компетентного суду за видачою виконавчого документу.

У статті 353 ГПК України, зокрема частині першій, зазначається, що заява про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду подається у письмовій формі і має бути підписана особою, на користь якої прийнято рішення третейського суду, чи її представником. Тобто, слідуючи положенням цієї статті, після ухвалення рішення третейським судом, якщо сторона, на користь якої воно ухвалено, відступить право вимоги третій особі до отримання наказу на примусове виконання, то остання не зможе у подальшому звернутися до господарського суду із заявою про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду.

Окреслене питання лежить у площині процесуального правонаступництва, якому передуює матеріальне. Після укладення договору, за яким відступлене право вимоги (матеріальне правонаступництво), видається, що має бути здійснена процесуальна заміна сторони. Але варто підкреслити, що приписами ГПК України не передбачено заміни сторони третейського розгляду господарським судом, який розглядає питання видачі виконавчого документа. Більше того, якщо заява про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду подана з порушеннями вимог статті 353 ГПК України, то до неї застосовуються положення статті 174 ГПК України, зокрема, щодо залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви. Тому, з аналізу положень статті 174 ГПК України, можемо дійти висновку, що у випадку звернення особи, якій відступлене право вимоги, її заява повинна бути повернута у зв'язку з тим, що заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано (п. 1 ч. 5 ст. 174 ГПК України).

Крім того, неправильно буде і подача заяви про заміну стягувача особою, якій відступлене право вимоги на підставі положень договору із третейським застереженням, оскільки фактично виконавче провадження ще не відкрите. У цьому контексті доцільно зважити на висновок Великої Палати Верховного Суду, висловлений у постанові від 03 листопада 2020 року по справі № 916/617/17, що на стадії виконавчого провадження як на завершальній стадії судового провадження можлива заміна сторони виконавчого провадження правонаступником за наявності відкритого виконавчого провадження. Натомість як до відкриття виконавчого провадження, так і після його закінчення заміна учасника справи правонаступником здійснюється виключно на підставі статті 52 Господарського процесуального кодексу України. У такому випадку з огляду на

відсутність відкритого виконавчого провадження заміна відповідної сторони виконавчого провадження правонаступником є неможливою [3].

Аналіз положень чинного законодавства та судової практики щодо примусового виконання рішення третейського суду дає підстави дійти наступних висновків. По-перше, необхідно узгодити положення Закону України «Про третейські суди» із відповідними нормами Господарського процесуального кодексу України в частині: порядку витребування справи з постійно діючого третейського суду; визначення кола осіб, які мають право звертатися із заявою про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду. По-друге, потребує розширення перелік осіб, які мають право звертатися із заявою про видачу наказу на примусове виконання рішення третейського суду шляхом доповнення положенням про правонаступника сторони, на користь якої ухвалено таке рішення. По-третє, передбачити заміну сторони третейського розгляду господарським судом під час вирішення питання про видачу виконавчого документа. Урахування запропонованих пропозицій надасть змогу вирішити низку питань, що пов'язані із примусовим виконанням рішень третейських судів, та сприятиме покращенню правозастосовної практики у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про третейські суди : Закон України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. ст.412.
2. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листопада 1991 р. № 1798-XII (в редакції від 16.08.2020 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст.56.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 листопада 2020 року по справі № 916/617/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217981> (дата звернення: 06.05.2020).

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИМИ ФОРМАМИ

Роженко О. В.

*к. е. н., доцент, доцент кафедри цивільного та господарського права
Криворізького навчально-наукового інституту ДЮІ МВС України*

Суб'єктами господарювання, згідно ст. 55 Господарського кодексу України [1], є господарські організації (юридичні особи) та громадяни України (фізичні особи – підприємці), обов'язковим параметром діяльності яких є, згідно ст. 89 Цивільного кодексу

України [2], є організаційно-правова форма. Рішення про вибір виду організаційно-правової форми приймає суб'єкт господарювання самостійно, адже це характеризує його господарську компетенцію протягом всього періоду здійснення господарської діяльності. Законодавством регламентується набір видів організаційно-правових форм з характеристикою ознак, які їм притаманні.

Динаміка кількості суб'єктів господарювання за 2017-2020 рр. наведена на рисунку 1.

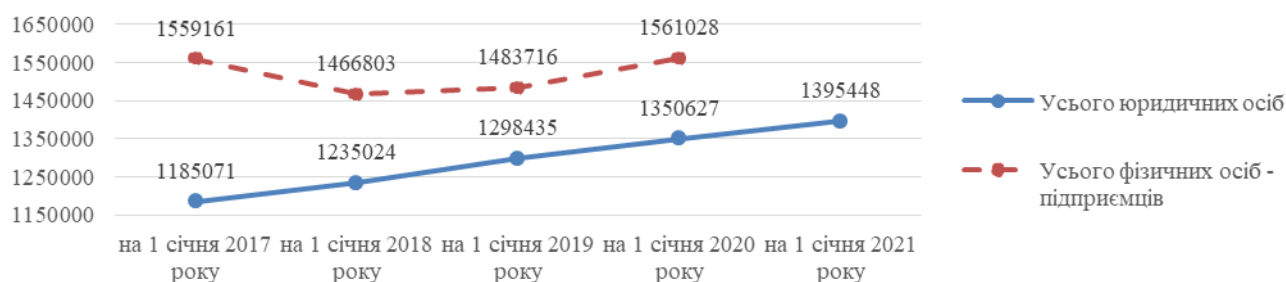

Рисунок 1 - Динаміка кількості суб'єктів господарювання за 2017-2020 рр. (складено автором на основі [1; 2; 3])

Дослідження на рисунку 1 демонструють постійне зростання кількості юридичних осіб протягом всього періоду що аналізується. Кількість фізичних осіб – підприємців у 2017 році знизилась в порівнянні з 2016 роком на 6%, але протягом 2018-2019 рр. перебільшила попередню кількість.

Динаміка структури юридичних осіб за окремими організаційно-правовими формами господарювання наведена на рисунку 2.

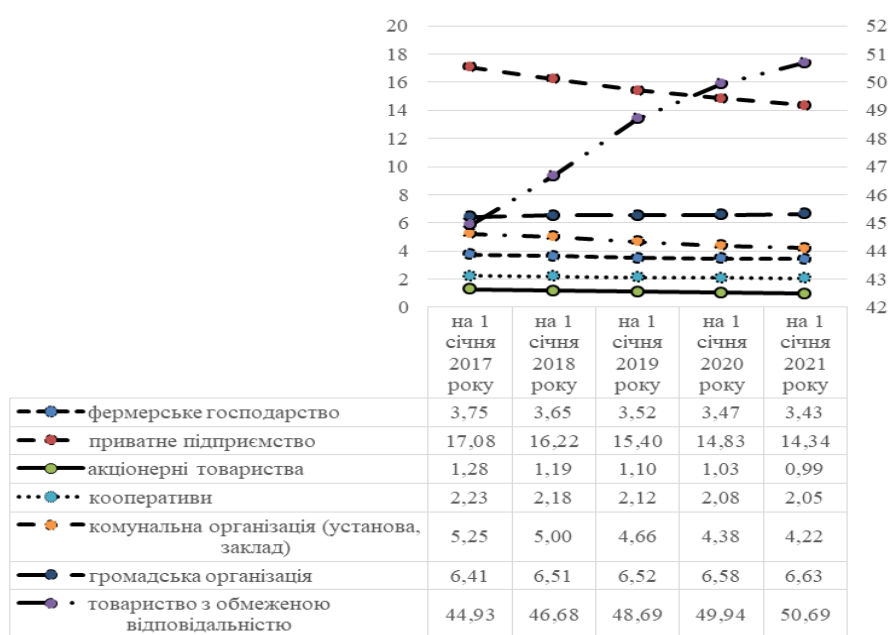

Рисунок 2 - Динаміка структури юридичних осіб за окремими організаційно-правовими формами господарювання (складено автором на основі [1; 2; 3])

За організаційно-правовими формами, що досліджувалися у період з 2017 року по 2020 рік, найменші частка спостерігається за акціонерними товариствами, яка має тенденцію зменшення. Найбільша частка у структурі кількості організаційно-правових форм господарювання юридичних осіб має товариство з обмеженою відповідальністю, яка характеризується тенденцією зростання (на рисунку 2 характеризується за допоміжною віссю). На «другому місці» за часткою у структурі організаційно-правових форм господарювання юридичних осіб має приватне підприємство, але характеризується негативною тенденцією. Серед інших організаційно-правових форм, які розглядалися в даному дослідженні тенденцію зростання має тільки громадська організація, фермерське господарство, кооперативи і комунальна організація демонструють тенденцію зниження.

Проведені дослідження динаміки структури юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання підтверджують, що є необхідність удосконалення та приведення у відповідність наявних правових норм сучасному стану соціально-економічного функціонування суспільства.

Виявлені тенденції розвитку суб'єктів господарювання, як за загальною кількістю, так і за організаційно-правовими формами можуть слугувати основою для прийняття певних управлінських рішень та удосконалення законодавства в частині регламентації їх характеристик.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 р. № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 08.05.2021).
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 08.05.2021).
3. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: : 08.05.2021).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОЛЕКТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД

Філін М. О.

*Студент II курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Науковий керівник: Бутирська І. А.

*к. ю. н., доцент, асистент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Президент України Володимир Зеленський підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості», який парламент підтримав 19 березня 2021 року. Документ покликаний захистити боржників від дій недобросовісних колекторів. Донедавна в Україні не було ні одного нормативно-правового акта, який би регулював питання діяльності колекторських компаній, хоча досить часто боржник, який і без того знаходиться в скрутному матеріальному становищі, знаходиться під впливом морального тиску.

Взагалі діяльність колекторських агенцій, як не дивно, знайшла свій початок в Сполучених Штатах Америки. Там вони поділені на три підвиди: first-party agencies (окремі відділи або дочірні фірми компаній, яким потрібно повернути заборгованість), third-party agencies (окремі агентства, що працюють за контрактом/по найму для повернення боргів компанії), та debt buyers (купують борг з відсотками від його вартості, а потім намагаються його повернути чи забрати [1]).

В Україні також умовно сформувалося кілька видів фірм, що надають колекторські послуги. Компанія-колл-центр (компанія, що складається на 90% з операторів телефонного зв'язку), професійні збирачі (ім притаманні особисті зустрічі з погрозами, розклеювання фото боржника навколо місця його проживання, розсилка грізних листів, проектів вироків суду і інші методи психологічного тиску.) та факторингові компанії (такий групі під силу викупити у банку найякісніший кредитний портфель із забезпеченням у вигляді іпотеки ліквідної житлової нерухомості або навіть цілісних майнових комплексів з готовим бізнесом в десятки мільйонів гривень) [2].

У США діяльність колекторських агентств регулюється спеціальним законом «Про справедливу/сумлінну практику стягнення боргів» (The Fair Debt Collection Practices Act) (FDCPA)). FDCPA дозволяє потерпілим споживачам подати судовий позов проти колекторського агентства, яке порушило закон. Крім того, Федеральна торговельна комісія або державний адвокат може вживати заходів проти колекторської установи, що не дотримується законодавства, а у разі виявлення порушення може застосовувати санкції: штрафи, компенсації за збитки, обмеження діяльності колекторів або припинення

діяльності (у період з 2010 р. по 2016 р. Федеральна торгівельна комісія заборонила діяльність більш ніж 60 агентствам, які не дотримувалися закону) [1]. Цей закон розкриває великий обсяг прав боржника та обмежень колекторів. До прикладу, колектор не може зв'язуватись з боржником в будь-який незвичайний або незручний час або місце для споживача. За відсутності відомостей колектор повинен виходити з того, що зручний час для спілкування зі споживачем – після 8 години по антемеридіану і до 9 годин по постмеридіану за місцевим часом в місці знаходження споживача. Також їм заборонено використовувати нецензурну лексику; вводити в оману; спілкуватися в зв'язку зі стягненням будь-якого боргу з будь-якою особою, крім споживача (окрім випадків уточнення місцезнаходження боржника чи інших схожих відомостей); звертатись до особи більше одного разу. У свою чергу боржник має право вимагати письмової перевірки заборгованості; вимагати від колектора припинення спілкування тощо [1].

У Європі практика стягнення боргів відносно молода. Весь механізм роботи розподілений на стадії: початкова заборгованість – до двох місяців, активна – до чотирьох місяців і судова. На початковому етапі дебітор отримує письмову вимогу. На активній стадії колектори здійснюють виїзд до боржника, займаються пошуком майна і підготовкою матеріалів до судової справи [3]. Так само, як і в США, заходи оповіщення рідних та колег караються законом. Колекторські фірми можуть спілкуватися лише з боржником і його адвокатом.

Питання дозволу на заняття такого виду діяльності вирішується по-різному. До прикладу, у Великобританії за законом не потрібно дозволу. Однак більшість фірм вважають за краще працювати на підставі ліцензії. Аналогічна ситуація в Нідерландах, де не ліцензуються колекторські послуги. Тому будь-яка фізична особа може займатися стягненням заборгованості. В Австрії такий вид діяльності передбачений тільки з законного дозволу. В Іспанії ліцензія не потрібна, але обов'язкова сплата податків [3]. У Німеччині агентства, що здійснюють колекторську діяльність, повинні отримати ліцензію. Будь-яке агентство, що правильно зареєстровано, можна знайти онлайн в Реєстрі юридичних послуг. Крім того, в цьому реєстрі міститься інформація стосовно органу, що відповідає за реєстрацію та нагляд [1].

В Україні діяльність колекторських компаній розпочалася не так давно. Часто функції колекторів українські банки виконували самостійно, до певного моменту. Першим кроком для розвитку діяльності колекторів можна вважати 2008 рік. Коли українці, які мали кредити в іноземній валюті, відчули на собі зниження курсу гривні по відношенню до долара США з 5 до 8 гривень. Почалися прострочення по всіх видах кредитів. Це призвело до збільшення навантаження по стягненню заборгованості на відповідні

банківські служби. Суди відчули приплив позовних заяв про дострокове стягнення боргу. Учасники ринку фінансових послуг стали шукати варіанти – хто для мінімізації витрат по стягненню боргів, хто для збереження бізнесу і заставного майна [2].

Згідно Закону України «Про споживче кредитування» юридична особа, яка має намір набути статус колекторської компанії, подає до Національного банку України пакет документів, який буде складатись з 8-ми пунктів: 1) заява про включення до реєстру колекторських компаній; 2) анкета заявника з описом його бізнес-намірів; 3) документи, що містять відомості про керівників та працівників; 4) документи, що містять відомості про власників істотної участі заявника; 5) документи, що містять відомості про структуру власності заявника; 6) анкета заявника щодо політик та внутрішніх положень заявника щодо взаємодії із споживачами, захисту персональних даних, порядку організації та проведення навчання і підвищення кваліфікації працівників; 7) письмове запевнення керівників про проходження працівниками; 8) документ, що підтверджує внесення заявником встановленої плати за розгляд пакета документів. Після того, як НацБанк затвердить весь пакет документів, компанію буде внесено до реєстру колекторських компаній [4]. Також варто зазначити, що колекторським компаніям, не включеним до реєстру колекторських компаній, забороняється здійснювати врегулювання простроченої заборгованості. Як на мене, такий перелік документів дійсно ускладнює процес реєстрації, і, скоріш за все, залишиться великий перелік компаній, який і надалі буде працювати нелегально.

Зміни березня 2021 року встановили обмеження діяльності колекторів. Їм забороняється здійснювати дії, що зазіхають на особисту гідність, права, свободи, власність споживача; вводити споживача, його близьких осіб в оману; забороняється взаємодіяти з боржниками у період з 20 до 9 години, а також у вихідні, святкові і неробочі дні та не більше двох разів на добу; приховувати інформацію про номер контактного телефону, з якого здійснюється дзвінок тощо [4]. Що цікаво, закон не забороняє спілкуватись з близькими особами, проте особа може не надавати згоду на взаємодію (крім споживача, його представника, спадкоємця, поручителя, майнового поручителя).

Згідно останніх змін банк зобов'язаний інформувати позичальника про те, з якими колекторськими компаніями він працює. Також, колектор зобов'язаний представитися, сказати назву компанії, і розмір боргу з розбивкою на відсотки, тіло кредиту і неустойку. А на вимогу споживача – зобов'язаний надати підтверджуючі документи протягом 7 днів.

За порушення закону передбачені наступні санкції: штраф (51 000 – 102 000 грн.), виключення з реєстру, кримінальна відповідальність, втрата права займатися колекторським бізнесом. Водночас Нацбанк повинен контролювати дотримання

фінустановами та колекторськими компаніями законодавства щодо захисту прав споживачів фінансових послуг.

Таким чином, всі ці нововведення повинні врегулювати та нормувати діяльність колекторських компаній. Проте постає запитання: чи дійсно пересічний українець зможе забути про тиск та знущання з боку колекторів? Як на мене, завеликий перелік документів та всебічний контроль з боку Нацбанку залишить і надалі перелік осіб, які будуть залишати свій бізнес незареєстрованим. Стаття 26 ЗУ «Про споживче кредитування» говорить нам про те, що колекторів повинні перевіряти на предмет: достатності та належності заходів, що вживаються кредитором, новим кредитором з метою здійснення контролю за дотриманням колекторською компанією вимог щодо етичної поведінки; надання кредитодавцю, новому кредитору рекомендацій щодо необхідності посилення контролю за дотриманням колекторською компанією вимог щодо етичної поведінки; перевірки дотримання взаємодії із споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимог щодо етичної поведінки) та обмежень щодо обробки персональних даних споживача. Також Нацбанк має право покласти на колекторську компанію обов'язок відсторонити від роботи будь-кого з керівників та/або працівників такої компанії у разі їх невідповідності вимогам [4].

Звісно, питання недобросовісності колекторів виникло не в Україні. Випадки агресивної поведінки, викривлення фактів чи введення в оману з боку колекторів виникли не сьогодні і не вчора. Проте сподіваюсь, що законодавча регламентація повинна позитивно вплинути на подальший розвиток даного правового інституту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України / Міжнародний досвід законодавчого регулювання діяльності колекторських компаній. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29417.pdf> (дата звернення: 28.04.2021).
2. Горобець О. Колектори. Заборонені заходи щодо бізнесу. URL: <https://juscutum.com/ru-aleksandr-gorobec-kollektory-zapre/> (дата звернення: 28.04.2021).
3. Юридична компанія «Адвокат в Європі» / Колекторський бізнес в Європі. URL: <https://advokatveurope.com/uk/yevropejski-kolektori-vimagayut-pov/> (дата звернення: 28.04.2021).
4. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19/stru#Stru> (дата звернення: 28.04.2021).

ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ

Горобець Н. С.

*доктор філософії з галузі знань «Право»,
викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Акціонерні товариства (далі – АТ) складають значну частину господарських підприємств в Україні. Для оздоровлення економіки країни неплатоспроможні підприємства підлягають процесам відновлення або визнаються банкрутами і ліквідуються. Законодавчо визначена процедура санації та ліквідації підприємства викладена у загальних рисах для всіх видів господарських підприємств, тоді як АТ потребують окремої процедури з врахуванням особливостей цього виду підприємств.

Загалом термін «банкрутство» походить від двох італійських коренів слів: banco – банк, rotto – зламаний, що дослівно означає відмову громадянина або фірми платити за своїми борговими зобов'язаннями через відсутність коштів, що призводило до припинення його діяльності і в буквальному розумінні – зламаної лавки. [1, с. 3]. Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) визначає банкрутство як визнану господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у визначеному порядку, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [2]. Виходячи з законодавчого визначення поняття «банкрутство», у разі офіційного визнання підприємства неплатоспроможним, тобто банкрутом, воно може бути лише ліквідоване.

Найбільш виражена ознака неплатоспроможності це заборгованість перед кредиторами та/або заборгованість за податковим зобов'язанням, які товариство не може вчасно та повно погашати через відсутність коштів на рахунках [3].

Оскільки неплатоспроможність може мати місце у діяльності будь-якого підприємства, АТ не виняток. Законодавство України акціонерним визнає товариство статутний капітал якого поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом [4]. Контроль за платоспроможністю АТ покладено на його органи: ревізійна комісія готує звіти щодо балансу і використання коштів, тим самим виявляє наявність ознак неплатоспроможності, наглядова рада вирішує питання про імовірність визнання товариства неплатоспроможним за прийнятими зобов'язаннями [5]. У разі виявлення підстав, достатніх для визнання АТ неплатоспроможним, загальні збори вирішують питання щодо вирішення цих проблем або

звернення до господарського суду для визнання товариства банкрутом. Звісно, що вчасне реагування на ознаки неплатоспроможності покладено на органи АТ, але у разі ігнорування ним загрози банкрутства ініціатором судових процесів може бути кредитор.

Відповідно до ч. 1 ст. 6 КУзПБ до суб'єкта господарювання – боржника незалежно від форми власності, щодо якого здійснюється провадження у справі про банкрутство, може застосовуватись розпорядження майном, санація та ліквідація банкрута.

Розпорядження майном АТ є системою заходів щодо майна товариства з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, визначення наступної. Ця процедура може бути застосована при виявленні прямих ознак неплатоспроможності АТ в позасудовому і судовому порядках. Тобто, зазначені дії з майном можуть позитивно вплинути на фінансове становище АТ, зокрема відновити його платоспроможність. Якщо процедура розпорядження майном неможлива, або її результати незадовільні – ініціюється процедура санації. При досудовій санації, підприємство має можливості для реструктуризації боргів, зміни організаційно-правової форми власної діяльності, часткового задоволення вимог кредиторів і гнучкого управління активами [6]. У разі якщо має місце судова процедура санації, то план її проведення затверджується господарським судом, який призначає арбітражного керуючого на якого покладається обов'язок проведення процедури санації. КУзПБ містить невичерпний перелік заходів, що включаються до плану санації.

Залежно від глибини кризи підприємства і умов надання йому зовнішньої допомоги розрізняють санацію: без зміни статусу юридичної особи підприємства, що санується (здійснюється якщо криза підприємства тимчасове явище); зі зміною статусу юридичної особи підприємства, що санується (реорганізація підприємства у разі його глибокої кризи) [7]. Досудова процедура санації є ефективнішим методом відновлення платоспроможності без ініціації процесу визнання товариства банкрутом. Після схвалення плану санації в боржника є 5 днів для звернення до суду, який впродовж 5 днів виносить ухвалу про прийняття чи відмову в прийнятті заяви про затвердження плану санації. Далі впродовж місяця господарський суд зобов'язаний розглянути заяву, а боржник на цей час отримує захист від кредиторів у вигляді мораторію. Інтереси кредиторів також захищені, оскільки якщо суд впродовж 60 днів не розгляне заяву, мораторій скасовується [6]. Якщо кредитор не брав участі у схваленні плану досудової санації, але доведе, що під час ліквідації його вимоги будуть задоволені в більшому обсязі, ніж під час санації, то господарський суд може відмовити у схваленні плану [6]. Переваги досудової санації підтверджується тим, що у 2020 році до господарських судів першої інстанції було подано лише 41 заяву про затвердження плану санації до відкриття провадження у справі про банкрутство, з яких

лише 26 заяв було розглянуто [8]. Для державних підприємств законом передбачено лише судову процедуру розпорядження майном без обмежень, але вона включає розгалужену систему заходів, що ефективніше за розпорядження майном підприємства.

Масштабною є санація зі зміною статусу юридичної особи підприємства, що санується через: перетворення, злиття, приєднання, поділ, виділ. Характерним для перетворення, злиття, приєднання та поділу як форм реорганізації є передача майна, правосуб'єктності іншому АТ, обов'язкове задоволення вимог кредиторів та акціонерів й припинення АТ реорганізація якого відбулась. У свою чергу виділ відрізняється від інших, адже він характеризується виділенням зі складу АТ одного чи кількох підрозділів.

Процедура реорганізації АТ в Україні характерна тим, що підприємство, котре підлягає реорганізації в результаті припиняє своє існування. Для порівняння, в Німеччині, суб'єкт господарювання, який приєднується, не припиняє своєї діяльності, а продовжує існувати у статусі товариства, що приєдналося до головного АТ. Останнє отримує права здійснювати управління приєднаним товариством. У разі відновлення платоспроможності АТ, приєднання припиняється, і товариство знову стає самостійним господарським суб'єктом [9]. В Україні подібного механізму законодавством не передбачено.

Завершальним етапом відновлення платоспроможності АТ є відновлення його спроможності виконувати фінансові зобов'язання або ліквідація АТ в примусовому чи добровільному порядку. Підставою для проведення ліквідації в примусовому порядку є судові рішення, яким АТ визнається банкрутом й має бути ліквідоване. Але звернутися до суду може кредитор і сам боржник за наявності рішення його вищого органу [10].

Разом з постановою суду про визнання боржника банкрутом відповідно до розділу 4 КУЗПБ починається ліквідаційний процес, строк якого не більше 12 місяців. Ліквідація провадиться під керівництвом ліквідатора. Відомості про прийняття судом постанови про визнання боржника банкрутом передаються державному реєстратору й вносяться до Єдиного державного реєстру [2]. Для виявлення кредиторів суд оприлюднює повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури впродовж 3 днів з дня прийняття постанови суду. Ліквідатор зупиняє обіг акцій АТ, яке є банкрутом, визначає ліквідаційну масу, здійснює її оцінку, продає майно, проводить розрахунки з кредиторами, надає суду звіт та ліквідаційний баланс. Продаж майна здійснюється ліквідатором через електронний аукціон (ст. 68 КУЗПБ), що має на меті створення прозорого, швидкого, ефективного процесу продажу майна з високим рівнем контролю і запобігання корупції. Проте законодавчі прогалини та недостатній рівень електронної безпеки залишають можливість для зловживань та порушень.

Аналіз норм КУзПБ дає підстави вважати, що якщо на арбітражного керуючого покладено обов'язки керівника підприємства він набуває певного статусу та має право на доступ до будь-якої інформації [11]. Проте бувають випадки, коли підприємства різних відмовляють арбітражному керуючому в наданні документів, посилаючись на принципи конфіденційності. Таку позицію притримують й податкові державні органи. Фактично без згоди держателя інформації отримати документацію, що стосується господарської діяльності боржника, можна у разі досягнення порозуміння, чи в примусовому порядку на підставі рішення суду. Вирішення цих проблем можливе через доповнення КУзПБ нормами про повноваження арбітражного керуючого щодо інформації з обмеженим доступом, процедури одержання доступу до інформації, режиму її використання, відповідальності за його порушення.

Висновки. У разі встановлення неплатоспроможності АТ застосовуються процедури відновлення його платоспроможності або визнання його банкрутом та відповідно ліквідації. До процедур відновлення платоспроможності боржника КУзПБ відносить розпорядження майном боржника та санацію, яка може ініціюватися в судовому та позасудовому порядку, а для публічних АТ передбачає лише розпорядження майном боржника ініційоване в судовому порядку. У разі їх неефективності ініціюється процедура визнання АТ банкрутом та його ліквідація в добровільному чи примусовому порядку. Окрім розглянутих особливостей банкрутства АТ, актуальним залишається питання визначення повноважень арбітражного керуючого щодо інформації з обмеженим доступом, процедури одержання доступу до інформації, режиму її використання, відповідальності за його порушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байкина С. Учет и анализ банкротств : учебное пособие. URL: <http://lib.rus.ec/b/138765>.
2. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 17.10.2020 № 2597-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19/conv#n458>.
3. Данилишин Б. М., Фащевський М. І., Чернюк Л. Г. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика. Черкаси : ЧДТУ, 2006. 315 с.
4. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 16.08.2020 р. № 1798-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n2900>.
5. Про акціонерні товариства : Закон України від 16.08.2020 р. № 514-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.

6. Таламанчук К. ВС пояснив, чим досудова санація ліпша за інші процедури банкрутства. URL: https://zib.com.ua/ua/142871-vc_poyasniv_chim_dosudova_sanaciya_krascha_za_inshi_procedur.html.
7. Юрій Е. В. Санація як система заходів оздоровлення підприємства. *Вісник ОНУ ім. І. Мечнікова*. 2013. № 3. С.160–162.
8. Офіційний сайт судової системи України. Статистика за 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020.
9. Stock Corporation Act of the Federal Republic of Germany: from 06.09.1965 / Federal ministry of Justice and Consumer Protection. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aktg/index.html.
10. Гарагонич О.В. Припинення господарської правосуб'єктності акціонерного товариства внаслідок банкрутства. *Економіка та право*. 2019. №3 (54). С. 24–33.
11. Талан Л. Г. Арбітражний керуючий, його статус і повноваження у різних процедурах справи про банкрутство відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22 грудня 2011 р. *Науково-практичний юридичний журнал*. Київ. 2013. № 7/8. С.7–18.

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОБМЕЖЕНЬ В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

Старинський М. В.

*д. ю. н., доцент, професор кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Декларування Україною забезпечення прав і свобод людини і громадянина поставило перед нею ряд завдань вирішення яких стало запорукою її подальшого розвитку як демократичної та економічно розвиненої держави. Одним з таких завдань є реальне забезпечення прав і свобод у всіх сферах життєдіяльності, в тому числі і у сфері господарської діяльності.

Як показує аналіз практики здійснення господарської діяльності на території України, в процесі її правового регулювання все частіше і частіше використовуються засоби, що мають імперативний характер. Одним з таких засобів, що активно використовується в правовому регулюванні господарської діяльності є адміністративні обмеження.

Аналіз сучасного стану правового регулювання господарської діяльності дає можливість говорити про те, що з становленням ринкової економіки використання

адміністративних обмежень як інструменту її регулювання збільшується. В цьому аспекті, для встановлення об'єктивної необхідності та дієвості адміністративних обмежень, виникає закономірне питання виявлення їх видів та сфер застосування.

Виділення та дослідження адміністративних обмежень, що використовуються в правовому регулюванні господарської діяльності вимагає чіткого окреслення терміну «адміністративні обмеження» і на цій основі визначити категорію «адміністративні обмеження в правовому регулюванні господарської діяльності» та виділити їх види.

Враховуючи те, що Україна є правовою державою та спираючись на положення ст. 19 Конституції України відповідно до якої ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачене законодавством, говорячи про обмеження в правовому регулюванні господарської діяльності ми маємо виходити з того, що будь які обмеження, які використовуються при регулюванні господарської діяльності мають бути правовими, тобто передбаченими чинним законодавством. В цьому аспекті для усвідомлення сутності адміністративних обмежень, що використовуються в господарській діяльності слід окреслити таку категорію як «правові обмеження».

У своїй структурній основі категорія «правові обмеження» базується на понятті «обмеження». Словник української мови термін «обмеження» визначає як правило, настанова, що обмежує чий-небудь права, дії і т. ін. [1, с. 536]. Тобто це встановлення певного правила яке обмежує чийсь бажання чи прагнення. закріплення обмежень в чинних нормативно-правових актах перетворює обмеження на правові.

Звернення до навчальної та наукової літератури свідчить про те, що на сучасному етапі розвитку юридичної науки немає усталеного поняття «правові обмеження». Не вдаючись до характеристики всіх наявних позицій до визначення зазначеної категорій, згрупуємо їх та визначимо існуючі наукові напрямки сприйняття. В самому загальному вигляді всі існуючі позиції щодо сприйняття категорії «правові обмеження» можна згрупувати в п'ять підходів.

Відповідно до першого підходу обмеження можна сприймати як особливу сукупність мір і засобів системного характеру, які представляють собою певні труднощі і перепони для реалізації суб'єктивних прав і свобод [2, с. 7].

Відповідно до другого підходу обмеження сприймаються як певне зменшення обсягу прав і свобод суб'єкта право користування [3, с. 40-47].

Представники третього підходу обмеження сприймають як повне вилучення прав суб'єкта або їх частини [4, с. 39-70].

Представники четвертого підходу співвідносять поняття обмеження з рівністю. Обґрунтування цього підходу базується на позиції відповідно до якої в праві

закріплюється як рівність суб'єктів, так і їх нерівність, що проявляється у закріпленні в законодавстві різних пільг, імунітетів, привілеїв та інше. Саме враховуючи таку ситуацію, держава, намагаючись підтримати справедливість в суспільстві встановлює для певних суб'єктів обмеження як, таким чином є інструментом встановлення рівності суб'єктів [5, с. 9].

Представники п'ятого підходу розглядають обмеження як зміну змісту прав і свобод суб'єкта [6, с. 29].

Аналізуючи наведені підходи до сприйняття категорії «праві обмеження» можемо виділи такі їх особливості як те, що: а) правові обмеження являють собою зовнішній фактор, що впливає на права та інтереси суб'єктів права; б) вони мають інформаційну складову, тобто несуть цілеспрямовану інформацію про зміну поведінки суб'єкта; в) в своїй переважній більшості для суб'єкта права несуть негативну конотацію, а для суспільства – позитивну.

Узагальнюючи наведене, правові обмеження можемо визначити як використовувані уповноваженими органами засоби регулювання суспільних відносин, що мають характер виключень з правового статусу суб'єкта, що направлені на забезпечення закріплених в законодавстві інтересів суспільства.

Проаналізувавши наукові підходи до сприйняття адміністративних обмежень ми можемо констатувати, що в своїй переважній більшості представники адміністративно-правової науки розглядають адміністративні обмеження як об'єктивація наслідку застосування до суб'єкта владного впливу уповноваженого органу. Безумовно даний підхід є виправданим, проте акцент на використанні адміністративних обмежень лише в рамках негативних або деліктних відносин є недостатньо обґрунтованим, оскільки чинне законодавство передбачає випадки використання адміністративних обмежень не лише до порушників, а й до суб'єктів що мають бажання здійснювати певну діяльність (вимоги щодо відповідності зайнятої посади), суб'єктів що здійснюють певну діяльність (обмеження щодо сумісництва державних службовців) чи суб'єктів, що припинили здійснювати певні діяльність (заборона укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами – підприємцями, якщо протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування особа здійснювала повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих суб'єктів). Враховуючи зазначені ремарки більш виваженою видається позиція сприйняття адміністративних обмежень через категорію «координація», що запропонована В.Г. Чорною, яка їх сприймає як визначені нормативно-правовими

актами індивідуальні (суб'єктні) заходи адміністративно-правового характеру, які спрямовані на координацію поведінки та дій суб'єкта-адресата у відповідні межі, що визначаються правовим статусом у системі публічного адміністрування [10, с. 56-59] і яку ми будемо використовувати в подальшому.

Спираючись на зазначене можемо виділити такі особливості адміністративних обмежень як те, що вони: 1) об'єктивуються в правових нормах та мають право обмежувальну природу; 2) координують активність суб'єкта визначаючи межі, міру свободи вибору його дій; 3) суб'єктом застосування є уповноважений державою орган у сфері публічної адміністрації, а суб'єктом-адресатом – фізична чи юридична особа; 4) метою застосування є приведення поведінки суб'єкта до визначеного стандарту регулювання відносин; 5) мають обов'язковий характер та забезпечені державним примусом.

Визначаючи адміністративні обмеження в правовому регулюванні господарської діяльності ми виходимо з того, що вони (адміністративні обмеження) використовуються в сфері господарської діяльності як діяльності суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, що спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [7]¹. При цьому сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини.

Враховуючи вище викладене адміністративні обмеження в правовому регулюванні господарської діяльності можемо визначити як визначені нормативно-правовими актами індивідуальні (суб'єктні) заходи адміністративно-правового характеру, які спрямовані на координацію поведінки та дій суб'єкта-адресата в сфері господарської діяльності у відповідні межі, що запроваджуються з метою забезпечення публічних інтересів.

Визначальними ознаками адміністративні обмеження в правовому регулюванні господарської діяльності є те, що вони: а) об'єктивуються в правових нормах які містяться в нормативно-правових актах, що регулюють господарську діяльність і мають право обмежувальну природу; 2) координують активність суб'єктів господарювання, визначаючи межі, міру свободи вибору їх дій; 3) суб'єктом застосування є уповноважений державою орган у сфері регулювання господарської діяльності, а суб'єктом-адресатом – фізична чи юридична особа – суб'єкти господарювання; 4) метою застосування є приведення поведінки суб'єкта до визначеного стандарту здійснення господарської діяльності; 5) мають обов'язковий характер та забезпечені державним примусом.

¹ Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Словник української мови: в 11 томах. Том 5, 1974. 864 с. URL: <http://sum.in.ua/p/5/536/1> (дата звернення: 15.02.2021)
2. Москаленко Т. О. Конституционно-правовые основания ограничения прав и свобод человека и гражданина в целях обеспечения безопасности Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2012. 23 с.
3. Кондрашев А.А. Ограничения конституционных прав в Российской Федерации: теоретические подходы и политико-правовая практика. Конституционное и муниципальное право. 2014. № 7. С. 40–47.
4. Морозова Л.А. Принципы, пределы, основания ограничения прав и свобод человека по российскому законодательству и международному праву : материалы «круглого стола». Государство и право. 2008. № 7. С. 39–70.
5. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве (Теоретико-информационный аспект) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 1995. 40 с.
6. Крусс В.И. Теория конституционного правопользования. Москва: Норма, 2007. 752 с.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
8. Чорна В.Г. Юридична природа, поняття та ознаки адміністративно-правових обмежень. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2018 № 33. С. 56–59.

СЕКЦІЯ 7

СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИНАХ

Лучковський В. В.

Аспірант

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Ватрас В. А.

д. ю. н., професор, професор кафедри цивільного права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Важливим нововведенням Сімейного кодексу України (надалі по тексту – СК України) стало максимальне усунення різниці в правовому регулюванні майнових відносин подружжя та осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах [3, с. 122]. Зокрема, згідно із положеннями ч. 2 ст. 74 СК України на майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 цього Кодексу [6]. Дане положення на перший погляд визначила правовий режим майна, в якому як подружжя, так і фактичне подружжя отримали ідентичні майнові права. Однак потрібно зазначити, що подібна тотожність, на жаль, не вирішує всіх правових проблем, з якими стикаються сім'ї на практиці.

Більш того, юридичні механізми для реалізації цих прав часто відсутні, або, навпаки, стали правовою основою для зловживання окремими особами наданими правами. Отже, незважаючи на те, що за своїм практичним змістом шлюбні та фактичні шлюбні відносини відрізняються тільки наявністю або відсутністю юридичного оформлення, законодавець наполегливо продовжує, як висловилася С. Ромовська, «фетишизувати» шлюби, ставлячи осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, в умови майнової дискримінації [5, с. 21].

Як вже зазначалося, в ст. 74 СК України встановлено, що якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, і не перебувають в цей час в жодному іншому зареєстрованому шлюбі, на їх майнові права та обов'язки поширюються ті ж норми права, що і на офіційно зареєстроване подружжя, хоча ч. 2 ст. 21 СК України передбачає, що проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу не є підставою для виникнення у них шлюбних прав та обов'язків [6]. З аналізу вищевказаних норм сімейного законодавства можна зробити висновок, що незважаючи на те, що

законодавець не визнає шлюбом фактичні відносини, він наділяє фактичне подружжя такими ж правами, якими наділені чоловік і жінка у зареєстрованому шлюбі. Вважаємо, що такі дії законодавця є цілком логічними, оскільки як вже говорилося раніше, зараз існує тенденція до збільшення фактичних шлюбів серед населення. Живучи разом, фактичне подружжя веде себе як зареєстроване подружжя, тобто здійснюють взаємну підтримку один одного не лише морально а й матеріально, купують речі для домашнього побуту, нерухомість, земельні ділянки, укладають правочини за спільно зароблені кошти. Але буває так, що фактичне подружжя так само як і зареєстроване, може припинити свої відносини, в процесі яких чоловік і жінка за спільні кошти набули майно. І було б не справедливо, якби усе майно дісталось комусь одному з фактичного подружжя. Тому, введення до СК України норм статті 74 щодо віднесення майна фактичного подружжя до спільної сумісної власності є механізмом захисту майнових прав осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.

Якщо ж фактичне подружжя не дійшло згоди щодо добровільного розділу майна, спір між ними вирішується судом. Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», вирішуючи спори між подружжям про майно, судам необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясовувати джерело і час його придбання [4]. Особі, яка звернулася до суду, перш за все, необхідно довести той факт, що вона дійсно проживала однією сім'єю з цивільним чоловіком або дружиною, а також майно, яке вона просить розділити, належить їй і іншій особі на праві спільної сумісної власності. У випадку, якщо особа не зможе довести ці факти, суд відмовить у позові.

І. Жилінкова зазначає, що правовий режим майна подружжя треба пов'язувати з моментом виникнення у дружини або чоловіка права на нього. А. В. Дзера підкреслює, що бувають випадки, коли право на майно виникає у дружини і чоловіка під час їх перебування в шлюбі, а саме майно набувається ними після його припинення. Визнання такого майна спільним майном подружжя не суперечить сімейному законодавству, згідно з яким у власність дружини і чоловіка переходить майно, придбане ними саме за час шлюбу [1].

Вважаємо, що треба розрізняти момент виникнення спільного майна подружжя і момент виникнення у них права спільної сумісної власності на це майно. Спільне майно подружжя, як відзначають деякі автори, виникає з моменту, коли у одного з них виникає право на нього в результаті спільного ведення господарства. Наприклад, якщо у одного з

подружжя виникло право на отримання заробітної плати за час шлюбу, але вона була отримана після розлучення, ця заробітна плата повинна бути визнана загальним майном дружини і чоловіка [3, с. 124].

Окрім цього, важливе місце під час поділу спільного майна, набутого сторонами у фактичних шлюбних відносинах, посідає питання розміру часток у такому майні. Згідно із нормою ст. 70 СК України, у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. За загальним правилом майно набуте чоловіком та жінкою за час спільного проживання, перебуваючи у фактичному шлюбі, належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від того, що один з них не мав з поважних причин самостійного заробітку.

Досить поширеною також є така ситуація, коли майно, придбане фактичним подружжям за спільні кошти, оформлюється на когось одного з них. Якщо при зареєстрованому шлюбі це не має юридичного значення, то при фактичних шлюбних відносинах має і досить велике. Так, майно, оформлене на одного з учасників фактичних шлюбних відносин, є виключно його майном. Друга сторона права на таке майно не має права, доки не доведе, що воно є спільним [2, с. 402].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жилінкова І. В. Сучасні підходи до визначення правової природи шлюбу. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 3 (50). С. 107–116.
2. Маркович Х. М. Поділ спільного майна у фактичних шлюбних відносинах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 850. С. 399–405
3. Пилипенко Ю. О. Проблемні питання поділу спільного майна фактичного подружжя. *Вісник Одеського національного університету. Серія Правознавство*. 2011. № 15. С. 122–128.
4. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : Постанова Пленуму Верховного суду України від 21 грудня 2007 року № 11. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text>.
5. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. К. : Ін Юре, 2003. 532 с.
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИПИНЕННЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Оксанюк О. А.

Аспірант

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Сердечна І. Л.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Згідно з ч. 2 ст. 119 Сімейного кодексу України (надалі по тексту – СК України) режим окремого проживання припиняється у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду на підставі заяви одного з подружжя [8].

З приводу цієї норми є окремі зауваження. Насамперед, слід навести думку О. М. Калітенко про те, що оскільки режим окремого проживання встановлюється у судовому порядку, то і припинятися він може також лише у судовому порядку [3, с. 10]. На думку С. Я. Фурси, такий режим може бути припинено за рішенням суду на підставі заяви одного із подружжя (або їх обох) [7, с. 408-409].

За другою позицією (З. В. Ромовська, М. Ясинок) для припинення режиму окремого проживання достатньо фактичного поновлення шлюбних відносин [6, с. 238; 9, с. 115]. У цьому випадку режим окремого проживання скасовується автоматично і додаткового судового рішення для цього не потрібно [9, с. 115]. Однак при виникненні спору можна не мати доказів, достатніх для підтвердження цієї обставини. Тому для гарантії своїх прав та інтересів бажано таки звернутися із відповідною заявою до суду [1, с. 119; 6, с. 238] для того, щоб зупинити дію судового рішення [9, с. 115].

Представник третьої позиції – М. Німак при вирішенні питання про спосіб припинення режиму окремого проживання подружжя пропонує звернути увагу на строк, на який він встановлювався. Оскільки законодавством питання щодо такого строку чітко не врегульоване, то науковець робить висновок про те, що режим окремого проживання може встановлюватися як із визначенням певного строку, на який встановлюється такий режим, так і без визначення такого строку. У випадку, коли такий строк чітко визначений рішенням суду про встановлення режиму окремого проживання, такий режим припиняється внаслідок спливу встановленого строку, а тому звернення до суду у такому випадку є не доцільним [5, с. 134].

Якщо ж подружжя має намір скасувати режим окремого проживання до спливу цього строку або мало місце встановлення режиму окремого проживання без визначення строку, на який встановлюється цей режим, тоді скасування режиму окремого проживання повинно відбуватися, на думку М. Німака, у судовому порядку [5, с. 134].

За четвертою позицією (С. Я. Фурса) порядок припинення залежить від того, хто є ініціатором припинення режиму окремого проживання подружжя, від єдності позиції подружжя та деяких інших факторів. Зокрема, якщо обоє з подружжя бажають припинити такий режим, то думається, вони спільно можуть звернутися до нотаріуса, оскільки таке питання є безспірним. Однак, якщо нотаріус при перевірці такого волевиявлення встановить, що воно суперечить інтересам сторін або третіх осіб чи законодавству, він відмовить їм у вчиненні такої нотаріальної дії. Якщо один із подружжя хоче відновити режим спільного проживання, а інший проти цього (наприклад, до моменту закінчення строку, на який його встановлено, залишився певний проміжок часу), а для такого відновлення є поважні причини, то один із подружжя може пред'явити позов до іншого про припинення режиму окремого проживання та поновлення спільного проживання [7, с. 408-409].

Якщо ж один із подружжя хоче припинити режим окремого проживання та поновити спільне проживання, але не знає з цього приводу думку іншого або інший не заперечує, але хоче, щоб факт поновлення їх спільного проживання був офіційно підтверджений актом суду, то така справа є підвідомчою суду. Наприклад, під час окремого проживання ним (нею) придбавалося майно, за яким вона (він) хоче закріпити статус особистої (приватної) власності. Це питання може вирішуватися в окремому провадженні, шляхом подання заяви одним із подружжя. Якщо ж під час розгляду цієї справи виникне спір про право суб'єктивне, суддя може на підставі ч. 6 ст. 294 Цивільного процесуального кодексу України залишити заяву без розгляду та роз'яснити заінтересованим особам їх право на звернення до суду з позовом у порядку позовного провадження [2, с. 209-210].

Також звертає на себе увагу те, що припинений режим окремого проживання судом може бути за заявою лише одного із подружжя. Постає питання про те, а чи не може спільна заява подружжя виступити в якості підстави порушення цього провадження. Можна припустити, що для подружжя, яке знайшло шляхи примирення, це може бути достатньо принциповим.

Режим окремого проживання подружжя може бути припинений судом від дня подання заяви або, за згодою подружжя, з іншого моменту [4, с. 230-231; 6, с. 238].

С. Я. Фурса вказує, що якщо один із подружжя хоче відновити режим спільного проживання, а інший проти цього (наприклад, до моменту закінчення строку, на який його встановлено, залишився певний проміжок часу), а для такого відновлення є поважні причини, то один із подружжя може пред'явити позов до іншого про припинення режиму окремого проживання та поновлення спільного проживання [7, с. 408-409].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аблятіпова Н. А. Сепарація як крок до розірвання шлюбу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 114–121.
2. Глиняна К. М. Порівняльно-правова характеристика режиму окремого проживання подружжя за законодавством України та деяких зарубіжних країн. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 204–211.
3. Калітенко О. М. Окремі новели з питань припинення шлюбу (за новим Сімейним кодексом України). *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 17. С. 8–10.
4. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. За ред. Е. О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одіссей», 2006. 552 с.
5. Німак М. Процесуально-правова природа справ, що виникають із шлюбних правовідносин. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2009. Вип. 49. С. 130–139.
6. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник для студ. вищ. навч. закл. К. : Правова єдність, 2009. 500 с.
7. Сімейне право: Нотаріат Адвокатура Суд: Наук.-практ. посібник з інформ. додатком на лазерному носії: У 2 кн. / Драгнєвіч Л. Ю., Пульнєва О. С., Фурса Є. І., Фурса С. Я. та ін. За заг. ред. С. Я. Фурси. К. : Видавець Фурса С. Я., 2005. Кн. 1. 896 с.
8. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
9. Ясинок М. Режим окремого проживання подружжя – новий вид справ у окремому провадженні. *Право України*. 2008. № 5. С. 114–117.

ДОДАТКОВІ ОБМЕЖЕННЯ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО СУБ'ЄКТІВ СІМЕЙНОГО ПРАВА ЗА НЕВИКОНАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Буряченко А. М.

Аспірант

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Сердечна І. Л.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Одним із основних юридичних обов'язків, які мають члени сім'ї, зокрема подружжя, батьки та діти, є обов'язок утримувати іншого члена сім'ї, який не може це зробити у зв'язку із неповноліттям, навчанням, доглядом за дитиною або непрацездатністю. При цьому, цей обов'язок є взаємним: зобов'язані утримувати як

батьки своїх неповнолітніх дітей, так і повнолітні діти – своїх непрацездатних батьків, працездатне подружжя зобов'язане утримувати непрацездатне подружжя, в тому числі колишне, тощо. Такі ж обов'язки мають також брати та сестри, баба, дід, прабаба, прадід, внуки та правнуки, мачуха, вітчим та пасинок, падчерка, фактичний вихователь та дитина, взята у сім'ю фактичного вихователя. Зважаючи на те, що не завжди зазначені обов'язки виконуються добровільно, в сімейному законодавстві протягом останнього часу здійснюється удосконалення правового регулювання відносин не лише з приводу встановлення обов'язку щодо утримання членів сім'ї, а й відносин щодо притягнення до відповідальності зобов'язаної особи, яка добровільно не виконує свої аліментні зобов'язання.

Законодавство України передбачає крім адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення аліментних зобов'язань також можливість стягнення неустойки (щодо аліментів), процентів (щодо додаткових витрат на дитину), штрафу, який застосовується державним виконавцем, тимчасові обмеження, в тому числі в аспекті обмеження користування рядом спеціальних прав, а також прав на зайняття посад в органах державної влади, права на житлову субсидію, прав на розпорядження окремим майном, а також відповідальність, визначену у аліментному договорі.

Зокрема, в Сімейному кодексі України (надалі по тексту – СК України) у ч. 1 ст. 196 міститься положення про те, що у разі застосування до особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду, заходів, передбачених частиною чотирнадцятою статті 71 Закону України «Про виконавче провадження», максимальний розмір пені повинен дорівнювати різниці між сумою заборгованості та розміром застосованих заходів примусового виконання, передбачених частиною чотирнадцятою статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» [3]. Такими заходами є штраф у розмірі 20% суми заборгованості зі сплати аліментів, за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за один рік (у разі перевищення суми за два роки – 30%, три роки – 50%). Зазначений штраф стягується державним виконавцем з боржника і перераховується стягувачу [6].

Також щодо осіб, які більше 6 місяців не сплачують аліменти, виконавчою службою може бути винесено постанову про застосування до боржника одного з тимчасових обмежень: про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи

аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання. Ці обмеження застосовуються в повному обсязі до моменту погашення заборгованості, за окремими винятками, спрямованих на захист інтересів боржника, коли застосування такої заборони є недоцільним, зокрема з підстав, якщо наприклад водіння транспортним засобом є основним джерелом доходу боржника або відбувається у зв'язку з інвалідністю або перебуванням на утриманні особи з інвалідністю 1 або 2 групи, тощо [3].

Вище викладені обмеження не є вичерпними і законодавство України також передбачає й інші обмеження для неплатників аліментів. Зокрема таким особам при наявності заборгованості по аліментам понад три місяці не призначається житлова субсидія (при заборгованості понад три місяці) [1], відмовляється у державній реєстрації права власності щодо нерухомого майна, у вчиненні нотаріальної дії щодо відчуження належного майна, у перереєстрації, зняття з обліку транспортного засобу з метою його відчуження, відмовляється у державній реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру, пов'язаних із зміною засновників (учасників) юридичної особи у зв'язку із зміною частки засновника (учасника) у статутному (складеному) капіталі (пайовому фонді) юридичної особи (крім випадку збільшення розміру такої частки), встановлюються обмеження у праві здійснення державної служби. У разі заборгованості понад шість (в окремих випадках – дванадцяти) місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, особа обмежується у реалізації права на зайняття посад в органах державної влади, а у разі, якщо особа вже перебуває на посаді в органі державної влади, її повноваження можуть бути достроково припинені (останнє стосується навіть повноважень депутата місцевої ради) [2]. Також сторони у аліментному договорі вільні у виборі інших санкцій за невиконання аліментного зобов'язання [4, с. 194].

Якщо говорити про зарубіжний досвід правового регулювання встановлення додаткових обмежень для неплатників аліментів, то такими є: позбавлення водійських посвідчень, ліцензії на ловлю риби чи полювання, заняття оціночною, медіаторською діяльністю або ліцензії нотаріуса; державні органи можуть оприлюднювати фотографії неплатників у мережі інтернет згідно із законодавством Великої Британії та США [5; 8]; відмова в реєстрації автомобіля або у видачі талонів техогляду відповідно до законодавства Латвії [5; 7], встановлення обмежень у використанні платіжних карток за законодавством Ізраїлю [5].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Відповідальність за несплату аліментів. «WikiLegalAid»: довідково-інформаційна

платформа правових консультацій. URL: <https://bit.ly/3wj07do>.

2. Відповідальність за прострочення сплати аліментів. *«WikiLegalAid»*: довідково-інформаційна платформа правових консультацій. URL: <https://bit.ly/3eWZoJp>.
3. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. / Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
4. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України: монографія. К. : Ін Юре, 2018. 301 с.
5. Сайко Л. Ю. Окремі аспекти процедури примусового виконання рішень судів про стягнення аліментів. URL: <https://bit.ly/3eTm1OF>.
6. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. / Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-14>.
7. У Латвії неплательників аліментів будуть позбавляти водійських прав. *LB.ua: веб-сайт*. URL: https://ukr.lb.ua/world/2016/12/01/352342_latvii_neplatnikov_alimentiv.htm.
8. Як у світі карають злісних неплательників аліментів. *Obozrevatel : веб-сайт*. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/law/yak-v-sviti-karayut-zlisnih-neplatnikov-alimentiv.html>.
9. Апопій І. В. Сімейне право: навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2011. 360 с.

СЕКЦІЯ 8

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Руданецька О. С.

*к. ю. н., доцент кафедри права економічного факультету
Львівського національного аграрного університету*

Загальноприйнятою щодо вікової групи неповнолітніх у міжнародно-правових актах є межа до 18 років із вказівкою «якщо інший вік не встановлений національним законодавством», тобто у цьому питанні прерогатива надається національним стандартам визначення повноліття. Зокрема, так неповноліття особи визначають Мінімальні стандартні правила ООН (Пекінські правила ООН 1984 р.) щодо здійснення правосуддя у справах неповнолітніх. Конвенція ООН про права дитини 1989 р. визначає усіх неповнолітніх осіб (віком до 18 років) як дітей [1] і, відповідно, її дія поширюється на всіх неповнолітніх осіб.

Міжнародні нормативно-правові акти також містять вказівки щодо вікових критеріїв початку трудової правосуб'єктності працівника. Зокрема, у Конвенції Міжнародної організації праці № 138 «Про мінімальний вік для прийому на роботу» від 26 червня 1973 р. вказано, що мінімальний вік прийому на роботу має бути не меншим, ніж вік закінчення загальноосвітнього шкільного закладу (здобуття обов'язкової освіти) та не меншим, ніж 15 років (п. 3 ст. 2) [2]. Проте передбачені й винятки з цього правила – Конвенція № 138 допускає: прийом на роботу осіб віком 13-15 років для виконання легкої роботи, яка не шкодить здоров'ю, розвитку та навчанню за умови, якщо це передбачено національним законодавством (ст. 7); прийом на роботу особи, молодшої встановленого мінімального віку, для участі в художніх виступах, за умови отримання спеціального дозволу відповідного органу публічної влади із вказівкою на максимальну тривалість робочого часу та інші важливі умови щодо виконання трудової функції такою особою.

Конвенція про права дитини для контролю за виконанням зобов'язань державами-учасниками запроваджує Комітет з прав дитини, перед яким країна-учасниця раз на чотири роки звітує про дотримання положень Конвенції.

Основним правовим принципом захисту прав дітей, який встановлює Декларація прав дитини 1959 р., є рівність прав усіх дітей, а перелічені в Декларації права мають бути

визнані за всіма дітьми – без винятків і допущень дискримінації за расовою, мовною, статевою, релігійною ознакою, політичними чи іншими переконаннями, національним чи соціальним походженням, майновим станом, обставинами народження чи іншими обставинами, які стосуються дитини чи її сім'ї (ст. 1). Також Конвенція про права дитини зобов'язує державу вживати усі необхідні законодавчі, адміністративні та інші заходи (ст. 4) для забезпечення захисту дитини від всіх форм дискримінації чи покарань на підставі статусу, діяльності, поглядів або переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів або інших членів сім'ї (ч. 2. ст. 2).

Дійсне забезпечення й захист прав і свобод дитини можливі лише на підставі принципу рівності. Необхідність спеціального захисту прав дітей з метою забезпечення можливостей та сприятливих умов для вільного і повноцінного розвитку є особливістю прав дитини, причому пріоритетним є якнайкраще їх забезпечення.

Відповідно до ст. 5 Конвенції про права дитини, неповнолітні розглядаються як суб'єкт основних прав і свобод людини тією ж мірою, що й повнолітні, проте дитина потребує належного скерування у здійсненні її прав і свобод відповідно до її здібностей. Водночас міжнародне право містить певні специфічні «дитячі» цивільні права: на реєстрацію, ім'я, набуття громадянства з моменту народження (ст. 7 Конвенції про права дитини); на індивідуальність із заборonoю будь-якого втручання в цю сферу (ст. 8 Конвенції про права дитини).

Щодо прав дітей на здоров'я та здоровий спосіб життя, найповніше вони сформульовані в положеннях Конвенції про права дитини та конвенціях МОП, які захищають дитину від важкої фізичної праці та роботи в нічний час. Відповідно до міжнародних норм, це право дитина здобуває від народження і воно зберігається за нею незалежно від обставин проживання (у сім'ї, державній установі з догляду за дітьми чи перебування в місцях позбавлення волі у зв'язку із вчиненням злочину), психічного, розумового або фізичного здоров'я (здорова дитина чи визнана неповноцінною в розумовому або фізичному плані). При цьому дитина має мати право користуватися найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я.

В основному міжнародна співпраця в галузі зайнятості дитини визначається боротьбою з експлуатацією дитячої праці. Міжнародна організація праці у країнах, що розвиваються, зафіксувала такі показники експлуатації – близько 256 млн. дітей віком від 5 до 14 років експлуатуються, з яких близько 120 млн. працюють повний робочий день: найінтенсивніше дитяча експлуатація проявляється в Азії – 61% (153 млн. дітей), Африці – 32%, (80 млн. дітей) та Латинській Америці – 7% (17,5 млн. дітей). В Україні нараховано понад 60 тис. дітей в експлуатації, причому щороку в таких умовах гине щонайменше

одна дитина і травмуються 15 дітей під час виконання сільськогосподарських робіт [3, с. 298].

Найрадикальнішою серед заборон цього спрямування є міжнародна норма проти рабства і работоргівлі, яка закріплена в низці авторитетних міжнародних договорів, зокрема в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. 8). Оскільки досі на міжнародному рівні поширена дитяча праця і торгівля дітьми, заборона на рабство та работоргівлю має безпосередній стосунок до захисту прав дітей, адже в обох випадках ідеться про сучасні форми рабства (за визначенням Додаткової конвенції про скасування рабства, работоргівлі й інститутів та звичаїв, схожих із рабством (1956)) [4, с. 49].

Міжнародно-правове регулювання легальних форм використання дитячої праці в основному здійснюють конвенції МОП. Інші міжнародно-правові документи стосуються тільки загальних положень цього питання. Так, Конвенція про права дитини формулює загальний обов'язок щодо захисту дитини від усіх форм експлуатації, які завдають шкоди добробуту дитини.

У ст. 32 Конвенції про права дитини встановлено її право на захист від економічної експлуатації чи виконання будь-якої іншої роботи, яка може бути небезпечною для здоров'я чи стати перешкодою для навчального процесу, завдавати шкоди духовному, моральному чи соціальному розвитку дитини. З метою запобігання можливості експлуатації стаття визначає необхідність щодо встановлення мінімального віку (або мінімальних віків) прийняття на роботу; визначення необхідних вимог про умови праці неповнолітніх та тривалість їхнього робочого дня; визначення покарання чи інших санкцій для забезпечення ефективного здійснення зазначених вимог. Засоби трудового права забезпечують реалізацію цих положень.

Більшість країн мінімальним віком прийому на роботу встановлюють 14 років (Бельгія, Італія, Японія), деякі країни навіть менше – 12 років (Японія – на «легкі роботи» в сільському господарстві, торгівлі й у сфері послуг; Іран, Португалія, Туреччина, Індія, Мексика, Гондурас). Французьке законодавство забороняє наймати дітей до закінчення загальноосвітнього шкільного закладу (16 років), винятком є можливість прийняття на роботу осіб віком від 14 років під час шкільних канікул (при дотриманні низки умов). У США законним є прийняття на роботу осіб віком від 16 років, проте допускається використання праці осіб, які досягли 14-річного віку у непромислових сферах.

Щодо заборони нічної праці для неповнолітніх, у низці країн вона відсутня (Японія, Австралія, Іспанія, Швеція).

Окремі країни визначають певні обмеження щодо тривалості робочого часу підлітків. Зокрема, серед таких країн: Японія, у якій робочий день не може перевищувати

7 годин для осіб, що не досягли 15-річного віку, і 10 годин для осіб, що не досягли 18 років; Італія – 7-годинний робочий день для осіб, що не досягли 15-річного віку, і 8-годинний робочий день для осіб, що не досягли 18-річного віку; Великобританія – робочий день неповнолітнього не може перевищувати 9 годин. Французький кодекс не визначає такої можливості скорочення тривалості робочого часу для неповнолітніх, тобто вони можуть працювати на наднормових роботах нарівні з дорослими [4, с. 63–64].

Деякі країни забороняють використовувати дитячу працю в недільні та святкові дні, на шкідливих, небезпечних, важких, підземних роботах (зокрема у Франції); встановлюють граничні норми перенесення важких предметів; визначають розмір щорічної оплачуваної відпустки (у Франції тривалість такої відпустки становить 24 робочі дні, в Італії – 30 робочих днів для осіб, що не досягли 16-річного віку, і 20 робочих днів для осіб, віком до 18 років).

Не всі країни користуються принципом, відповідно до якого неповнолітні мають отримувати рівну з повнолітніми оплату праці. Зокрема, у Франції мінімальна заробітна плата неповнолітніх працівників є нижчою, ніж повнолітніх: для осіб, віком до 17 років – на 20% і для працівників, які досягли віку від 17 до 18 років – на 10%. У Бельгії та Люксембурзі колективні договори сектору послуг визначають мінімальну заробітну плати за віковим принципом. У Японії система оплати праці визначається відповідно до стажу роботи. У США подібна до японської система – тривалість відпустки, кар'єрне зростання і профнавчання залежить від віку і стажу працівника [4, с. 65].

Відсутність у молоді необхідної загальноосвітньої та професійної підготовки є результатом недосконалості системи профнавчання, наслідки якої спостерігаємо у країнах з надзвичайно високим рівнем безробіття серед молоді – Франції, Італії, Великобританії та Німеччині.

Французькі норми трудового права з метою захисту неповнолітніх від небажаного морального впливу встановлюють можливість праці неповнолітніх у видовищних організаціях лише за наявності дозволу префекта та з урахуванням позиції парламентської комісії з охорони дитинства.

Міжнародна організація праці займається ухваленням та сприянням урядам країн у сфері ефективного впровадження кількох засадничих конвенцій і рекомендацій у сфері дитячої праці й інспектування праці, а також впровадження стандартів мінімального віку працевлаштування в різних секторах. Держави-учасниці МОП вживають законодавчі, адміністративні й соціальні заходи, а також заходи в галузі освіти для запобігання зловживанням дитячою працею: установлення загального мінімального віку працевлаштування; встановлення вимог щодо тривалості робочого дня й умов праці;

призначення покарань чи інших санкцій для забезпечення ефективної реалізації вказаних прав; здійснення ретельного контролю за дотриманням вимог тих чи інших конвенцій, ратифікованих державою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про права дитини : Міжнародний документ ООН від 20.11.1989 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021.
2. Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу : ухв. Ген. Конференцією МОП 06.06.1973 р. № 138. Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною Організацією Праці 1965 -1999 рр. Т. 2. Женева : Міжнародне Бюро Праці. 1999. С. 988–994.
3. Маліновська Т. М. Дмитрієв В. О. Особливості експертного дослідження в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності неповнолітніх: Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2016. Вип. 16. С. 297–304.
4. Реус О. С., Дідоренка Е. О. Правове регулювання трудової діяльності неповнолітніх в Україні : Монографія МВС України. Луганський державний університет внутрішніх справ. Луганськ : РВВ ДЦУВС, 2008. 200 с.

ЗМІСТ ТРУДОВОЇ ФУНКЦІЇ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Кисельова О. І.

*д. ю. н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Корощенко К. Р.

*Студентка 3 курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Однією з важливих умов для укладення трудового договору є визначення трудової функції працівника. Законодавець, на жаль, не приділив достатньо часу визначення нормативного обґрунтування трудової функції. Через цю причину питання про визначення трудової функції стало актуальним для науковців, які пропонують різні трактування такої важливої умови складання трудового договору, як трудова функція.

Під трудовою функцією розуміють конкретну роботу з урахування спеціальності, посади, спеціалізації та кваліфікації працівника. У трудовому договорі сторони визначають обсяг роботи, який буде виконувати особа. Тобто, трудова функція – це характеристика виду роботи, який буде виконувати працівник.

О. Гевел справедливо звертає увагу на те, що трудова функція має чи не найбільше значення в системі трудових правовідносин, оскільки є своєрідним стрижнем, навколо

якого згуртовано всі інші елементи трудових зв'язків (які, власне, й визначаються в змісті трудового договору при встановленні взаємних прав та обов'язків) [1].

Ми вважаємо, що більш «сучасним» методом характеристики трудової функції є елементи, які складають її зміст: (рід трудової діяльності, професія, спеціальність, кваліфікація, посада), через те, що такий метод є більш індивідуальним, персоналізованим, а також практичним.

Першим елементом для характеристики трудової функції є професія. С.М. Прилипко та О.М. Ярошенко: визначають професію як рід трудової діяльності людини, що володіє комплексом спеціальних знань, практичних навичок, одержаних шляхом спеціальної освіти, навчання чи досвіду, які дають можливість здійснювати роботу в певній сфері суспільного виробництва з урахуванням різних форм власності чи господарювання [3].

С. Струмилін характеризує професію як «сукупність набутих завдяки шкільній та позашкільній виучці спеціальних трудових навичок, які зазвичай суміщаються в одній особі й поєднуються загальною назвою»; як «комплекс спеціальних теоретичних знань та практичних навичок, набутих людиною в результаті спеціальної підготовки та досвіду роботи в даній області», – розглядає цю категорію Р. Веснін. Професор О.М. Бандурка пише, що професія – це «...поняття, яке характеризує підготовку і навички в якомусь виді діяльності», а на думку Н.П. Матюхіної: Поняття «професія» характеризується багатьма ознаками. Із соціальноекономічних позицій, наприклад, можуть досліджуватися історія професії, її престиж, її поширеність і та ін. Існують також виробничо-технічний, медично-гігієнічний, психологічний та інший опис професій» [2].

Дуже важливою, є судження вченого Лавриненко О.В. з приводу того, що професія, вже включає в себе поняття «робота»: «Класифікатора професій та Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вихідною категорією при характеристиці поняття «професія» є власне термін «робота», тобто певні завдання й обов'язки, що виконанні, виконуються чи повинні виконуватися однією особою, а здатність виконувати завдання й обов'язки певної роботи – уявляє вже собою кваліфікацію, яка визначається назвою професії. Професія – це вже по суті поняття, яке синтезує зміст двох попередніх, оскільки уявляє собою – здатність виконувати подібні роботи, що потребують від особи певної кваліфікації. Усе це свідчить про органічний зв'язок цих понять, де останнє – «професія» слід розглядати як родове (загальне) [2]».

З приводу такого елемента, як «рід трудової діяльності» Л. Сироватська визначає, що «спеціальність характеризує рід (вид) трудової діяльності, що вимагає відповідних

спеціальних знань і навичок, придбаних у процесі фахової освіти й практичного досвіду» [2].

Наступним елементом є «спеціальність». На думку В. Єршова та Є. Єршової, спеціальність – це «набір знань, навичок у конкретній професії, які набуваються шляхом спеціальної освіти, практичного досвіду» [8, с.94]. М.Д. Бойко також робить висновок, що спеціальність є «частиною трудової діяльності і в межах певної професії, що найбільш глибоко та всебічно опанована працівником. Спеціальність є основною ознакою, що характеризує трудову функцію працівника, оскільки вона містить у собі спеціалізацію працюючих за професіями зі специфікою роботи в умовах певного виду діяльності (наприклад, учитель фізики, лікар-терапевт, водій автомобіля, слюсарсантехнік). Але для визначення конкретної роботи, яку буде виконувати працівник, – указує автор, – необхідно враховувати також кваліфікацію працівника» [3].

Ще один елемент трудової функції – посада. За допомогою посад забезпечуються персоналізація управлінських функцій і правообов'язків, чіткий поділ праці в апараті, індивідуалізація відповідальності службовців. Система посад має велике значення й для професіоналізації апарата й підвищення рівня компетентності його працівників (зокрема, службовців), адже вона націлює громадян на придбання певних знань і навичок, виконання певної роботи, заняття певного місця в управлінських структурах, придбання певних службових і особистих прав. Посада – це, насамперед, службові обов'язки, на виконання яких повинні вчинятися службові дії, тобто дії в інтересах того, хто її заснував, для досягнення службових цілей [2].

Наступним складником трудової функції, який відіграє ключову роль серед інших елементів, є кваліфікація. О.В. Смірнов вважає, що під кваліфікацією слід розуміти ступінь оволодіння трудящими теоретичними знаннями і практичними навичками для виконання роботи за певною спеціальністю: «Кваліфікація характеризує насамперед якісну сторону здатності працівника до праці, вона дає можливість визначити, якої складності роботу він в змозі виконувати» [2].

Саме створення Національної системи кваліфікацій є одним з актуальних завдань в Україні, через те, що світ розвивається кожного дня та професії змінюються і набувають дещо іншого значення. А також та проблема, що на папері зазначається один вид професії, а на практиці особа виконує набагато більше функцій.

Левченко О.А. досить доречно зазначає, що необхідно створити Національну агенцію з професійних кваліфікацій, до функцій якої мають входити як експертиза нових кваліфікацій та професійних стандартів, так і ліцензування та акредитація незалежних центрів оцінювання, які будуть організовувати процеси оцінювання знань та навичок

відповідно до вимог певних кваліфікацій, а також агенцій з розробки стандартів та провайдерів освітніх послуг. Поряд із цим, галузеві агенції з визначення потреб у навчанні та розробки професійних стандартів мають створюватися на засадах соціального партнерства. Дані агенції можуть створюватися у співпраці з відповідними громадськими організаціями та отримувати бюджетне фінансування для здійснення своєї діяльності [4].

Отже, трудова функція працівника – поняття, яке охоплює такі елементи як професія, посада, спеціалізація, рід трудової діяльності та кваліфікація. Визначення трудової функції дуже важливе на етапі формування трудового договору, для того аби визначити всі особливості майбутньої трудової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дігтяренко Г. В. Трудова функція працівника за законодавством України: зміст та основні елементи. *Юридичний вісник*. Вип. 2. 2018. С. 103–109.
2. Лавріненко О. В. Трудова функція як обов’язкова умова трудового договору: теоретико-прикладні аспекти та шляхи вдосконалення загального й спеціального законодавства України про працю. 2009. С. 301–329.
3. Коваленко Р. До питання про зміст трудової функції. *Підприємство, господарство і право*. 2009. Вип. 1. С. 61–66.
4. Левченко А. О. Національна система кваліфікацій: актуальність та напрями формування в Україні. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Вип. 20. 2016. С. 5–10.

СЕКЦІЯ 9

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

Рекуненко Т.О.

*к. ю. н., доцент, т. в. о. завідувача кафедри правоохоронної
діяльності та поліцейстики КННІ
Донецького юридичного інституту МВС України*

Стабільне та ефективне функціонування органів Національної поліції України є необхідною умовою захисту конституційного ладу, забезпечення законності і правопорядку, дотримання прав і свобод людини та громадянина. Від ефективності діяльності Національної поліції України значною мірою залежить успішність реалізації національних інтересів та стабільність суспільного розвитку.

Діяльність органів Національної поліції України спрямована на збереження балансу між потребами внутрішньої дисципліни органу, від якого багато в чому залежить публічна безпека, з одного боку, та охороною основних прав людини, з іншого.

Не зважаючи на той факт, що триває антикорупційна реформа та проводиться відповідна робота в цій площині, і досі залишаються відкритими для вирішення питання вдосконалення системи й механізму запобігання корупції в діяльності органів Національної поліції України, питання приведення національного адміністративного законодавства у цій сфері у відповідність до європейських вимог та стандартів.

Проблема корупції на сьогодні залишається одним із злободенних питань, актуальних не тільки для України, але і для більшості країн світу. Вона завдає істотної шкоди, уповільнюючи економічний розвиток суспільства і підриваючи основи державного устрою.

Транснаціональний статус корупції спонукав різні держави до прийняття різноманітних міжнародних актів, що визначають основи протидії цьому антисоціальному явищу у країнах, які є їх підписантами [2].

На даний час основними правовими актами загального характеру, що регулюють питання міжнародного співробітництва у сфері запобігання і протидії корупції є: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року; Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16 грудня 1996 року; Кримінальна конвенція

Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року; Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) від 15 травня 2003 року; Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року; Угода про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05 травня 1998 року; Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 5 травня 1998 року; Резолюція № R (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» від 06 листопада 1997 року [2].

У Декларації про поліцію, прийняту Парламентською асамблеєю Ради Європи 1979 р. (резолюція № 690) викладено правила проходження державної служби в поліції. Серед них окреслені й етичні положення, яких мають дотримуватися працівники поліцейських відомств різних країн, зокрема: поліцейський повинен діяти чесно, неупереджено з почуттям особистої гідності, утримуватись від будь-яких корупційних дій та рішуче протидіяти ним.

Більш конкретні заходи щодо протидії корупції в органах поліції зазначені у «Загальних стандартах боротьби з корупцією в поліцейських підрозділах і службах», прийнятий на 71-й сесії Генеральної асамблеї Інтерполу (2002 рік, Камерун). Стандарти спрямовані на забезпечення чесності, непідкупності та етичної поведінки працівників поліції при виконанні ними функцій з охорони правопорядку, сприяння розробленню в кожній країні-члені Інтерполу заходів, необхідних для попередження, виявлення, покарання та викорінення корупції у поліції, а також притягнення корумпованих працівників поліції до відповідальності.

Зауважимо, що напрямки (функції) держави щодо подолання корупції, реалізуються шляхом формування та реалізації державної антикорупційної політики. Офіційне пояснення поняття державної політики можна знайти в рішенні Конституційного Суду України, де в мотивувальній частині вказано, що «під державною політикою розуміються стратегічні напрями діяльності держави в економічній, соціальній, гуманітарній, екологічній, правовій та інших сферах її внутрішнього життя, а також у сфері відносин з іншими державами на певну історичну перспективу» [4].

Питання боротьби з корупцією в розрізі формування нової поліції набуває неабиякої актуальності, адже сподіватися на успіх без вирішення цієї нагальної проблеми марно. Одним із найбільш важливих завдань становлення Національної поліції України – є покращення стосунків поліції з населенням, забезпечення їх партнерського характеру, оскільки ефективність роботи правоохоронного органу значною мірою залежить від активної позиції самих громадян. І тому важливим на шляху залучення широких мас населення до антикорупційної діяльності є розширення каналів інформаційного впливу,

підвищення правової освіти. Зв'язок з громадськістю та громадськими організаціями має досить відчутно вплинути на запобігання і протидію корупції [1].

Підводячи підсумки варто зауважити, що корупції можна запобігти лише, коли кожний, незалежно від того, чи є він службовець чи пересічний громадянин, відчуває свою відповідальність за досягнення загальної мети – створення вільного від корупції суспільства. І якщо ми дійсно хочемо бачити нових людей в системі правоохоронних органів, людей, які будуть далекі від корупційних думок і схильностей, ми не мусимо цих людей шукати, їх треба створювати. Для створення такого складу Національної поліції необхідно перш за все проводити ефективний відбір для роботи в системі Національної поліції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дмитрів О. Р. Окремі питання вдосконалення діяльності Національної поліції України у сфері попередження та запобігання корупції. URL: <https://bit.ly/3eTWNjg>.
2. Хань О. Заходи запобігання та протидії корупції в органах поліції. URL: <http://fmd.kh.ua/news/zahodi-zapobigannya-ta-protidiyi-koruptsiyi-v-organah-politsiyi.html>.
3. Шатрава С. О. Запобігання корупції в діяльності органів Національної поліції як необхідна складова антикорупційної політики держави. URL: file:///C:/Users/v.chumachenko/Downloads/FP_index.htm_2017_5_67.pdf.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасову заборону підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги громадського транспорту, що надаються громадянам України» (справа про комунальні послуги) : рішення Конституційного суду України від 02.03.1999 Р. № 2-рп/99. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-99>.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Кіблик Д. В.

*Здобувач кафедри ДПД та АП
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Науковий керівник: Соболь Є. Ю.

*д. ю. н., професор, професор кафедри ДПД та АП
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Державна політика в даний час залишається основним публічним механізмом у визначенні, категоризації та легалізації інвалідності і продовжує бути істотним елементом в формуванні і підтримці незалежного статусу осіб з обмеженими можливостями. У цьому сенсі становище людей з інвалідністю в ряді країн пов'язане з недостатньо розвиненим і не завжди ефективним правовим контекстом в частині передбачених механізмів реалізації відповідного законодавства і відповідальності за його виконання.

Першочерговим джерелом для виявлення та розуміння правових принципів, що стосуються осіб з інвалідністю, має бути життя та перспективи втілення політичних, соціальних, економічних та інших прав власне людей з інвалідністю.

За останні 40 років докладено значних зусиль як на національному, так і на міжнародному рівні, з метою визначення основних принципів державної політики та програм, що стосуються інвалідів. Серед ключових правових джерел можемо виокремити наступні, розмежувавши їх відповідно на три групи:

- Міжнародні документи. Найважливішим з них є Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 [5], але є також багато інших міжнародних документів, таких як Конвенція про права дитини від 20.11.1989 [4], Конвенція про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 [3] та багато інших.

- Внутрішні національні акти. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» від 21.03.1991 № 875-XII [8], Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06.10.2005 № 2961-IV [9] є важливими джерелами права та принципів для осіб з інвалідністю, у яких чітко сформульовані принципи інклюзії, участі та гідності для осіб з інвалідністю.

- Внутрішні стратегічні акти. Кабінет Міністрів України розробив низку політичних документів, пов'язаних з реалізацією державної політики щодо інвалідності, одним з яких є Розпорядження Кабінету Міністрів України Про схвалення Концепції Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права

інвалідів» на період до 2020 року від 30 березня 2011 р. № 245-р [10], у якому викладено план сприяння інтеграції людей з інвалідністю, сформульовано бачення всебічної реалізації прав та свобод для осіб з інвалідністю та який мав на меті створити скоординований підхід до надання послуг та переваг інвалідам.

Насамперед, у контексті вивчення принципів формування та реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, звернемося до вже зазначеної вище та безперечно фундаментальної Конвенції про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006. Відтак, відповідно до положень цього конвенційного правового акту його загальними принципами, а отже відповідно і принципами формування та реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю на міжнародному рівні є: повага до властивої гідності, індивідуальної автономії, включаючи свободу робити власний вибір та незалежність людей; недискримінація; повна та ефективна участь та включення в суспільство; повага до відмінностей та прийняття інвалідів як частини людського різноманіття та людяності; рівність можливостей; доступність; рівність між чоловіками та жінками; повага до можливостей дітей з обмеженими можливостями та повага до права дітей з обмеженими можливостями на збереження своєї особистості [5].

Як зазначають, російські дослідники С.А. Васін, О.Ю. Голодец, С.В. Бесфамільная, основні принципи формування політики щодо осіб з інвалідністю, вироблені світовою спільнотою та полягають у наступному:

- Держава відповідає за усунення умов, що призводять до інвалідності, і вирішення питань, пов'язаних з наслідками інвалідності.
- Держава забезпечує особам з інвалідністю можливість досягти однакового зі своїми співгромадянами рівня життя, в тому числі в сфері доходів, освіти, зайнятості, охорони здоров'я, участі в суспільному житті.
- Інваліди мають право жити в соціумі, суспільство засуджує ізоляцію інвалідів. Для цього суспільство прагне сформувати умови незалежного життя інвалідів (самозабезпечення, самодостатність в повсякденному житті, безбар'єрне середовище). За інвалідами визнаються права і обов'язки громадян даного суспільства. У компетенції держави знаходяться способи визнання, забезпечення і реалізації прав і обов'язків осіб з інвалідністю як членів суспільства.
- Держава прагне до рівнодоступності заходів соціальної політики щодо осіб з інвалідністю на всій території країни, незалежно від того, де проживає особа з інвалідністю (в сільській чи міській місцевості, столиці або провінції).
- При реалізації політики щодо осіб з інвалідністю повинні враховуватися особливості особи з інвалідністю або груп осіб з інвалідністю: всі особи з інвалідністю в

силу специфіки свого захворювання знаходяться в різних стартових умовах, і для забезпечення прав і обов'язків громадян країни щодо кожної групи осіб з інвалідністю проводиться відповідний комплекс заходів [1].

Основним відмінним аспектом національних пакетів законів і соціальної політики щодо осіб з інвалідністю у зарубіжних країнах, та в Україні, зокрема, стала їх переорієнтація на активні заходи, серед яких найважливіше значення надавалося програмами реабілітації інваліда.

Фактично, соціальна модель інвалідності діє на основі «принципу нормалізації» і спрямована на компенсацію відсутніх або втрачених функцій, навичок тощо. Шляхом зміни, підстроювання зовнішнього середовища під потреби людини з різного роду обмеженими можливостями для максимального включення його в життя суспільства.

Принцип «нормалізації» життя вперше почав застосовуватися в соціальній політиці в скандинавських країнах в кінці 1940-1950-х рр. [2]. В кінці 60-х рр. минулого століття шведський громадський діяч Бенгт Нірє сформулював основні принципи ідеології нормалізації. Згідно з цими принципами життя людини з відхиленнями розвитку, якими б важкими вони не були, повинна бути максимально наближена до нормального життя звичайної людини [6].

Для досягнення цього завдання в останні роки в зарубіжних країнах в основу реабілітації покладено принцип «нормалізації», суть якого полягає в наступному:

- особи з інвалідністю повинні жити там, де і здорові люди, мати право на свій будинок, рости і жити в своїй власній сім'ї, разом зі здоровими її членами;
- особи з інвалідністю повинні брати активну участь в житті суспільства;
- особи з інвалідністю повинні отримувати відповідну освіту (з урахуванням специфіки їх інвалідності) по можливості в загальній школі разом зі здоровими дітьми;
- особи з інвалідністю повинні мати оплачувану роботу, як на звичайному виробництві, так і в спеціально створених цехах (при можливості особам з інвалідністю повинна надаватися якась інша альтернативна форма діяльності);
- сфера послуг (спеціальні магазини та ремонтні майстерні, соціальні організації охорони служби і т.д.) повинні створюватися для осіб з інвалідністю в тих районах, де вони проживають;
- при необхідності інваліди повинні отримувати безкоштовно всі види протезування;
- матеріальне забезпечення особам з інвалідністю має бути таким, щоб вони могли відчувати себе незалежними і забезпечувати себе всім тим, що їм може запропонувати суспільство.

У кожній країні діють певний порядок і законодавчі положення захисту інвалідів, основу яких складає принцип нормалізації. Тож, зауважимо, що даний принцип передбачає в результаті максимальну самостійність життя в суспільстві людини з інвалідністю, яка забезпечується розвитком здібностей самої людини з інвалідністю та створенням адаптованого навколишнього середовища, організацією соціального супроводу з використанням асистентів і допомоги технологій на всіх необхідних етапах життя.

Спеціальний посланник Генерального секретаря з питань інвалідності та доступності Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю у своїй доповіді відзначає, статті 12 та 13 Конвенції представляють зміну парадигми у правовому визнанні автономії осіб з інвалідністю [7].

Конвенція відкидає історично закріплені розуміння інвалідності, яка позбавляє інвалідів будь-яких засобів для здійснення їх волі та уподобань, що в багатьох країнах фактично призвело до їхнього існування із заборonoю доступу до правосуддя та процесуальних гарантій нарівні з іншими.

Серед ключових положень статті 12 Конвенції про рівне визнання перед законом та статті 13 про доступну справедливість держави повинні:

- визнати, що особи з інвалідністю користуються правоздатністю нарівні з іншими у всіх аспектах життя;
- вжити відповідних заходів для забезпечення доступу осіб з інвалідністю до підтримки, яка їм може знадобитися у здійсненні своєї правоздатності;
- забезпечити, щоб передбачались усі заходи, що стосуються здійснення правоздатності відповідні та ефективні запобіжні заходи для запобігання зловживанням, у тому числі шляхом забезпечення таких заходів щодо здійснення правоздатності поважають права, волю та уподобання людини;
- забезпечити ефективний доступ до правосуддя для людей з інвалідністю нарівні з іншими, в тому числі шляхом надання процедурних та вікових особливостей помешкань, щоб полегшити їх ефективну роль як прямих, так і непрямих учасників, у тому числі як свідків, усіх судових процесів, включаючи слідчі та інші попередні етапи.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що основні принципи формування державної політики щодо осіб з інвалідністю в загальному вигляді зводяться до наступних: держава є відповідальною за впровадження системи, яка працює на усунення передумов інвалідності та розв'язання питань, пов'язаних з наслідками інвалідності; уряд має забезпечити особам з інвалідністю можливість досягти однакового зі своїми співгромадянами рівня життя у сферах доходів, освіти, зайнятості, охорони здоров'я,

участі у суспільному житті; особи з інвалідністю мають право жити в соціумі не ізольовано, а відповідно до засад повноцінної інтеграції; за особами з інвалідністю повинні бути визнані права і обов'язки громадян суспільства; держава повинна прагнути до загальнодоступності заходів щодо інвалідів на всій території країни; при реалізації політики щодо осіб з інвалідністю повинні враховуватися особливості особи з інвалідністю або груп осіб з інвалідністю: всі особи з інвалідністю в силу специфіки свого захворювання перебувають у різних базових умовах, і забезпечення прав і обов'язків громадян країни кожної групи інвалідів вимагає відмінного комплексу заходів, який всебічно має бути представлений у національному законодавстві кожної з країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васин С. А., Голодец О. Ю., Бесфамильная С. В. Инвалиды в России: причины и динамика инвалидности, противоречия и перспективы социальной политики. М. : РОССПЭН, 1999. 368 с.
2. Іванова І. Б. Концепції нормалізації в інтегрованому соціальному середовищі. *Сучасні проблеми навчання, людей з інвалідністю*. С. 10-26. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/18>
3. Конвенція про економічні, соціальні та культурні права : Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
4. Конвенція про права дитини : Міжнародний документ від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Міжнародний документ від 13.12.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_g71.
6. Грюневальд Карл. Нормализация жизни в закрытых учреждениях для людей с интеллектуальными и другими функциональными нарушениями: теоретические основы и практический опыт. Санкт-Петербург, 2003.
7. Офіційна веб-сторінка Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю URL: <https://www.ohchr.org/RU/HRBodies/CRPD/Pages/crpdindex.aspx>.
8. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/875-12>.
9. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.
10. Про схвалення Концепції Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 р. № 245-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2011-%D1%80>.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БІОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Кравчук М. Ю.

*д .ю. н., доцент, доцент кафедри
кримінального права та процесу і правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного університету*

Сьогодні є необхідність говорити про дискусійні аспекти реалізації заходів протидії біотероризму в Україні, про які неодноразово зазначали вчені-правники, а саме: слабкий рівень налагодженості організації співпраці між правоохоронними органами щодо попередження злочинних посягань, руйнування міжнародних і міжрегіональних зв'язків злочинних угруповань і, як наслідок, ліквідації терористичних організацій; відсутність належно функціонуючого інформаційного банку даних про всі раніше вчинені терористичними групами злочини, а також учасників цих груп; наявність відомчої роз'єднаності у питаннях обліку, реєстрації злочинів терористичного характеру, в результаті чого відбувається викривлення статистичної інформації, яка часто призводить до дублювання слідчих і оперативних заходів, позбавляє можливості оперативного обміну інформацією; недостатній нагляд за особами, що раніше відбули покарання за вчинення терористичних злочинів, які внаслідок цього мають можливість в подальшому займатися антигромадською діяльністю, покривати осіб, які перебувають у розшуку; витік інформації в правоохоронних органах щодо підготовки оперативно-слідчих заходів [1, с. 43-50]. Окремі вчені зокрема визначають відсутність спільної розробки правових актів у сфері боротьби з тероризмом та екстремізмом між різними відомствами [2, с. 417].

Основні організаційні заходи щодо вдосконалення державної системи біологічного захисту населення України передбачають наступне:

1. Дієва система державного законодавства, наявність умов для дотримання вимог нормативних актів.
2. Добре організована система цивільного захисту населення (відомства по надзвичайним ситуаціям, силові структури та інші).
3. Чітка класифікація небезпечних біологічних факторів та організація системи лабораторного контролю (індикації) за їх виробництвом, перебігом, транспортуванням, використанням у різних галузях промисловості, утилізацією.
4. Розробка та суворе дотримання санітарних правил, технічних умов на усіх етапах виробничих процедур.
5. Прогнозування ризику при застосуванні біологічних факторів, можливих аварій у виробництві, планування профілактичних заходів.

6. Моніторинг оточуючого середовища.

7. Добре організована система охорони здоров'я населення з достатньою кількістю лікувально-профілактичних та оздоровчих закладів, укомплектованість медичним та фармацевтичним персоналом високого рівня професіоналізму, діагностичною апаратурою, наявність достатньої кількості ліків, імунобіологічних препаратів, дезінфікуючих засобів, транспорту, засобів комунікації.

8. Добре організована система державного санітарно-епідеміологічного нагляду та дієва інформаційна система.

9. Розвинута система захисту навколишнього середовища.

10. Всебічно розвинута комунікаційна система на усіх рівнях державної влади та управління.

11. Наявність достатнього досвіду у вивченні та виробництві медикаментів, антиоксидантів, антибіотиків, імунобіологічних препаратів та засобів індивідуального захисту.

12. Достатній рівень міжнародного співробітництва, активна участь у роботі міжнародних комісій та інтернаціональних програмах протидії біотероризму [3].

В Україні ще існують багато проблемних питань в організації протидії біотероризму, які потребують вирішення: підвищення рівня готовності держави в цілому до можливих проявів біотероризму; підвищення рівня інформування населення через засоби масової інформації щодо отримання необхідних знань про біотероризм та організацію протидії його проявам; підвищення професійної підготовки медичного персоналу лікувально-профілактичних закладів та державної санітарно-епідеміологічної служби з питань біотероризму. Введення у навчальні програми медичних вузів та середніх учбових закладів питання медико-біологічних аспектів біотероризму. Лікувально-профілактичні заклади та спеціалізовані медичні установи повинні бути готовими до прийому великої кількості постраждалих від біологічної зброї. Необхідно передбачити створення запасів антибіотиків, антиоксидантів, імунобіологічних препаратів та інших медичних засобів життєзабезпечення. Потребує переоснащення лабораторна база мікробіологічного профілю.

Однак, попри значний комплекс вищезазначених проблем, варто, насамперед, підсумувати, що адміністративно-правове забезпечення протидії проявам біотероризму – це застосування спеціальними суб'єктами владно-імперативного впливу, спрямованого на охорону, реалізацію і розвиток суспільних відносин, що знаходять свій вираз у винесенні правових актів, та має на меті попередження, зміну або припинення протиправної поведінки суб'єктів правовідносин, в яких вони задіяні, тобто вчинення умисного,

свідомого, протиправного та цілеспрямованого застосування патогенних мікроорганізмів або погроза їх застосування з метою дестабілізації діяльності органів влади, міжнародних організацій. З огляду на це набуває актуального значення наявність в державі дієвого механізму адміністративно-правового забезпечення протидії біотероризму, спроможного швидко та ефективно «чинити супротив» біотерористичним загрозам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вакулич В. М. Законодавство України і тероризм. *Суспільна політика*. 2010. Вип. 2. С. 43–50.
2. Зозуля Є. В. Міжнародне співробітництво органів внутрішніх справ України: історико-правове дослідження : монографія. Х. : Ніка Нова, 2014. 781 с.
3. Кожокару А. А., Остальцев В. Ф. Основні принципи та методи планування при створенні організованої системи біозахисту населення України. URL: file:///C:/Users/user/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/prvoz_2012_33_12.pdf.

ДО ПИТАННЯ ГАЛУЗЕВОЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАВИЛ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА СФЕРИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Надієнко О. І.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
НУ «Запорізька політехніка»*

Для встановлення рівноважної участі інститутів демократичної правової держави і громадянського суспільства у вирішенні загальних справ потрібно знайти баланс між державною компетенцією і правовим статусом громадських організацій у зв'язку з розробкою і встановленням норм публічного порядку, підтриманням дисципліни та забезпеченням безпеки соціального співжиття. Необхідним стає обмеження державної компетенції при розширенні правового статусу громадських об'єднань і формувань, організованих на засадах добровільності, самодіяльності та співпраці з органами держави і місцевого самоврядування, в якості суб'єктів публічної влади і складових її механізму.

Законодавство України щодо участі громадян в охороні громадського порядку і державного кордону закріплює спеціальний правовий статус громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону. Основами участі громадян в такій охороні є: право створювати громадські об'єднання; сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України і

органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні правопорушень, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час надзвичайних обставин. Принципами створення і діяльності громадських формувань є добровільність і рівноправність членів, на відміну від принципів влади і підпорядкування, адміністрування та субординації, що є визначальними для заснування структур апарату виконавчої влади. Зазначені громадські формування створюються на добровільних засадах за місцем роботи, навчання або проживання громадян, а рішення про таке створення приймається на зборах (конференціях).

Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону є юридичною особою приватного права; діє на основі положення (статуту) про нього. Складовими його змісту є: назва, мета, завдання формування та юридична адреса; відомості про структуру формування і територіальні межі діяльності; визначення порядку створення та діяльності керівних і виконавчих органів, їх повноважень; умови та порядок прийому громадян в формування і вибуття з нього; права та обов'язки членів; джерела надходження, порядок використання коштів та майна формування; порядок внесення змін і доповнень до положення (статуту); порядок припинення діяльності громадського формування і вирішення питань, пов'язаних з його ліквідацією. Діяльність громадського формування може бути припинена як рішенням суду, так і саморозпуском. При виконанні обов'язків членом громадського формування можливе використання свого автотранспорту. Це ж стосується придбання власних спеціальних засобів, що використовуються при виконанні обов'язків спільно з поліцейськими або прикордонниками. При цьому, діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону має непідприємницьку спрямованість. На учасників поширюються санкції в порядку дисциплінарної відповідальності, аналогічні санкціям норм трудового права (попередження, догана, виключення з членів).

Основні завдання громадських формувань з охорони громадського порядку поставлені в п. 1 ст. 9 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»: надання допомоги органам Національної поліції в забезпеченні громадського порядку і безпеки, запобігання правопорушенням; інформування органів Національної поліції про вчинені або підготовлювані кримінальні правопорушення, місця концентрації злочинних угруповань; сприяння органам Національної поліції у виявленні та розкритті кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій,

громадян від кримінально-протиправних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху і боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями [1].

Права членів громадських формувань, надані їм відповідно до ст. 10 Закону, включають (п. 1) участь у забезпеченні охорони громадського порядку. Положення п. 4 ст. 10 – про взаємодію з іншими органами громадської самодіяльності, які беруть участь в індивідуально-профілактичній роботі з особами, схильними до скоєння правопорушень; наданні допомоги в боротьбі з правопорушеннями у сфері економіки, податкового законодавства, а також пияцтвом, наркоманією, порушеннями правил торгівлі та у сфері благоустрою території населених пунктів; охорони природи і пам'яток історії та культури; забезпеченні безпеки дорожнього руху – служить одним з підтверджень наявності законодавчих основ для активізації ролі, посилення функціональності погоджено взаємодіючих об'єднань громадян України при забезпеченні громадського порядку. Його продовженням є право підтримувати зв'язки з громадськими організаціями інших країн з метою обміну досвідом.

В якості суб'єктів публічної влади формування з охорони громадського порядку вносять до органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій пропозиції щодо запобігання правопорушень, виникнення причин і умов, що сприяють їх вчиненню (п. 6 ст. 10 Закону).

Правовий статус таких суб'єктів необхідно включає компетентні повноваження, надані ч. 3 ст. 13 Закону, що містить «права в обов'язках» членів даних формувань: вимагати від громадян дотримання правопорядку, припиняти правопорушення; в разі підозри у вчиненні правопорушень перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу; спільно з поліцейськими затримувати і доставляти до органу Національної поліції, штабу громадського формування осіб, які виявили непокору законним вимогам члена громадського формування про припинення правопорушення; складати протоколи про адміністративні правопорушення; входити в громадські місця і приміщення за згодою власника для переслідування правопорушника, або припинення правопорушень; в невідкладних випадках використовувати транспортні засоби, які належать іншим суб'єктам, для доставки до лікувальних установ осіб, що знаходяться в безпорадному стані, а також осіб, які постраждали від нещасних випадків або правопорушень і потребують термінової медичної допомоги; в разі порушення водіями Правил дорожнього руху, створення загрози життю або здоров'ю громадян вживати заходів до припинення цього правопорушення, здійснювати перевірку документів у водіїв, а також не допускати осіб, які не мають документів або перебувають у стані сп'яніння, до подальшого

керування транспортними засобами; застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони [1].

Розглянуті положення Закону вимагають вдосконалення в рамках людиноцентристського підходу, що орієнтує на зниження рівня криміналізації законодавства на користь майнових штрафних санкцій, зменшення карального й адміністративного впливу держави на користь правозахисної функції, на ослаблення адміністративного тиску на користь публічно-сервісних функцій. Рух до людиноцентризму та гуманізації правового регулювання в умовах громадянського суспільства і демократичної правової держави неможливий без переосмислення понять адміністративного правопорушення і адміністративної відповідальності, її предмета і меж, розмежування адміністративного права і права публічного порядку. Сучасні науковці включають у предмет адміністративного права відносини як державного, так і недержавного управління, охорони громадського порядку, забезпечення державним апаратом реалізації прав та інтересів громадян, публічного управління, діяльності органів виконавчої влади та адміністративних судів, застосування заходів адміністративного примусу, внутрішньої організації та діяльності апаратів державних органів; відносини адміністративних зобов'язань. Однак партнерська співпраця громадянського суспільства і демократичної правової держави об'єктивує нову системно-функціональну реальність, в якій забезпечення громадського порядку виключно компетенцією органів державної влади вже неможливо. Тому предмет адміністративного права необхідно обмежити відносинами державного управління в рамках виконавчої влади та місцевого самоврядування, включаючи внутрішньоорганізаційну діяльність їх органів, а також адміністративним судочинством. При цьому юридичними підставами адміністративної відповідальності стають тільки правопорушення осіб, які перебувають на державній службі при реалізації ними своїх повноважень. Інші правові норми соціального співжиття, іменовані зараз адміністративними правилами, доцільно розмістити в Кодексі публічного порядку. Суспільно шкідливі наслідки їх порушень дозволяють доповнити правову термінологію поняттями публічно-дисциплінарного проступку і публічно-дисциплінарної відповідальності. Запропоновані новації вимагають чіткого галузевого розмежування дисциплінарних проступків і дисциплінарної відповідальності, що відносяться до предмету трудового права, із зазначеними правопорушеннями та юридичною відповідальністю в праві громадського порядку, виділеному в самостійну галузь.

Отже, становлення і розвиток громадянського суспільства, організованого в демократичну, соціальну, правову державу, призводить до активізації об'єднань громадян як суб'єктів публічної влади, що взаємодіють з апаратом державної влади. Режим

демократії, гарантуючи верховенство права, створює механізми здійснення публічної влади на засадах рівноважної участі громадських формувань і організацій, органів державної влади в забезпеченні правопорядку і публічного порядку. Останній заснований на соціальних нормах і законодавстві. Відокремлення самостійної галузі права публічного порядку шляхом включення в її інститути адміністративних правил, що регулюють цей порядок, а також санкціонування звичаїв, утворює систему норм публічної дисципліни, що включає дефініцію публічно-дисциплінарних проступків, а також визначення та встановлення публічно-дисциплінарної відповідальності. Обмеження адміністративної репресії держави правопорушеннями державних службовців сприятиме гуманізації юридичної відповідальності, поширенню застосування психолого-виховних заходів соціальної відповідальності, зміцненню публічної дисципліни добровільними самодіяльними об'єднаннями, вихованню самодисципліни громадян як складової правосвідомості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 червня 2000 р. № 1835-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. Ст. 338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.

ДО ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Коваленко О. В.

*Аспірант кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Колеснікова М. В.

*к. ю. н., доцент, ст. викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Принципи адміністративної відповідальності як основоположні засади (ідеї) є невід'ємним елементом механізму правового регулювання суспільних відносин. Вони є так званим базисом у вигляді вихідних положень, за допомогою яких саме і формуються особливості притягнення особи до адміністративної відповідальності, визначається компетенція суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, встановлюється міра відповідальності із врахуванням виду адміністративного правопорушення (проступку) та його особливостей тощо.

Авторське бачення Ю. В. Кононенко щодо визначення принципів адміністративної відповідальності передбачає їх визначення як основоположних ідей, закріплених нормами адміністративного права, які відображають сутність, призначення і зміст адміністративної-правової відповідальності, закономірності її розвитку та реалізації [1, с. 83]. Як вдало зазначає О. В. Легка, неухильне слідування основоположним принципам інституту адміністративної відповідальності сприяє не тільки правильному, своєчасному та законодавчо обґрунтованому впливу на правопорушника (притягнення його до адміністративної відповідальності), а й гарантують об'єктивність вирішення справи, що, у свою чергу, сприяє підвищенню правової культури та поваги до закону та тих органів, які уповноважені забезпечувати його дотримання [2, с. 74].

Досліджуючи особливості класифікації принципів адміністративної відповідальності важливо враховувати, що у цьому контексті немає єдиного загальноприйнятого підходу серед вчених-адміністративістів. Більшість науковців до принципів адміністративної відповідальності відносять наступні: гуманізму, законності, верховенства права, невідворотності, справедливості, об'єктивності та неупередженості, відповідальності за наявності вини, своєчасності, індивідуалізації, публічності (офіційності) провадження, пропорційності (відповідності провини і покарання) тощо [1, с. 83; 2, с. 74; 3, с. 31-32]. Водночас, деякі дослідники класифікують принципи адміністративної відповідальності, використовуючи відповідні критерії. Наприклад, Н. О. Цюприк пропонує принципи адміністративної відповідальності класифікувати в залежності від форми закріплення на: правові, що закріплені за допомогою норм права (законності; забезпечення права на захист; змагальності); доктринальні (наукові), що вироблені та обґрунтовані юридичною наукою (гуманності; невідворотності; справедливості) [4, с. 220-221]. Д. Н. Бахрах висловлює думку, що у сфері проваджень у справах про адміністративні правопорушення діють як загальні, так і специфічні, обумовлені їх завданнями, принципи. Відповідно до кола основних принципів відносить: забезпечення законності; принцип об'єктивної істини; право на захист; гласність провадження [5, с. 301, 307].

Окремої уваги заслуговує науковий підхід, згідно якого принципи адміністративної відповідальності поділяються на дві окремі групи, а саме: 1) процесуальні принципи – такі основні засади, на які спираються при вчиненні процесуальних дій на різних стадіях адміністративного процесу; 2) принципи притягнення до адміністративної відповідальності – застосування адміністративних стягнень на підставі проведених процесуальних дій і доведення вини суб'єкта адміністративного проступку [6, с. 139]. Хоча на перший погляд наведений поділ принципів адміністративної відповідальності є

логічним та достатньо обґрунтованим, але виникають і спірні питання. Це, насамперед, стосується віднесення того чи іншого принципу адміністративної відповідальності до відповідної групи. Наприклад, такий загально відомий принцип як законність обов'язково має дотримуватися при вчиненні процесуальних дій стосовно притягнення особи до адміністративної відповідальності. Адже на будь-якій стадії адміністративного процесу суб'єкти, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, зобов'язані при вчиненні тих чи інших процесуальних дій діяти лише у рамках закону. Так само це стосується і принципів верховенства права, справедливості, об'єктивності тощо. Зазначені принципи адміністративної відповідальності мають бути однаково застосовуваними як при вчиненні конкретної процесуальної дії, так і при обранні міри адміністративної відповідальності. З огляду на викладене, вважаємо вище запропонований поділ принципів адміністративної відповідальності не зовсім вдалим.

На противагу науковій позиції, згідно якої процесуальні принципи розглядаються у структурі системи принципів адміністративної відповідальності [6, с. 139], існує інша думка. Зокрема, Г. Й. Ткач відносить принципи адміністративної відповідальності до спеціальних принципів адміністративного права, серед яких також виділяє принципи державної служби та принципи адміністративного процесу [7, с. 12]. Так само, С. Т. Гончарук та А. Т. Комзюк виділяють окремо принципи адміністративної відповідальності та принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення. До останніх науковці відносять такі принципи, як: законність, охорона інтересів особи і держави, об'єктивна (матеріальна) істина, публічність (офіційність), рівність усіх перед законом, гласність (відкритість), широка участь громадськості, змагальність сторін, економічність та ефективність процесу, простота і швидкість тощо [8, с. 22; 9, с. 48]. Таким чином, у відповідності до вказаного наукового підходу принципи адміністративного процесу не поглинаються системою принципів адміністративної відповідальності, а існують окремо як спеціальні у системі принципів адміністративного права. Із такою науковою точкою зору щодо відокремлення принципів адміністративної відповідальності від принципів адміністративного процесу важко повністю погодитися. Адже провадження у адміністративних справах неможливо за відсутності підстав притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення (проступку).

Адміністративна відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності є складовим елементом інституту адміністративної відповідальності. Тому, із врахуванням деяких наукових підходів щодо виділення окремих принципів

адміністративної відповідальності, до принципів адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності необхідно віднести наступні:

1) *загальні принципи* – принципи, характерні всім видам юридичної відповідальності: законності; гуманізму; справедливості; обґрунтованості; своєчасності; індивідуалізації; доцільності; невідворотності тощо [10, с. 44; 11, с. 433-434];

2) *спеціальні принципи* – принципи, притаманні інституту адміністративної відповідальності: повноти прав і свобод громадян у адміністративно-правовій сфері; взаємної відповідальності держави та особи; служіння органів державної влади людині; обмеженість втручання органів державної влади в громадське й особисте життя людини тощо [1, с. 85].

Саме через принципи виражається природа, призначення та сутність інституту адміністративної відповідальності. Тому їх необхідно розглядати не як просту сукупність, а як систему основоположних засад, яким притаманна єдність, цілісність, внутрішня узгодженість тощо. Отже, доходимо висновку, що *принципи адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності* доцільно визначити як певну систему основоположних засад (положень, ідей), за допомогою яких гарантуються та охороняються права і законні інтереси учасників відносин у сфері господарювання, а також застосовуються заходи адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кононенко Ю. В. Засади адміністративної відповідальності за порушення права на справедливий судовий розгляд в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 82–86.
2. Легка О. В. Основоположні принципи інституту адміністративної відповідальності. *Наше право*. 2017. № 4. С. 71–75.
3. Беленцева В. В. Про адміністративну відповідальність за порушення вимог та правил інформаційного законодавства України: поняття та види. *Правова інформатика*. 2012. № 3 (35). С. 29–33.
4. Цюприк Н. О. Принципи та підстави адміністративної відповідальності працівників органів внутрішніх справ. *Митна справа*. 2014. № 3 (2). С. 217–221.
5. Бахрах Д. Н. Административное право: учебник. М. : БЕК, 1996. 356 с.
6. Хорошак Н. В. Адміністративні стягнення та їх застосування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2003. 210 с.

7. Ткач Г. Й. Принципи адміністративного права // Адміністративне право України. Академічний курс : в 2 т. / [Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Битяк Ю. П., Голосніченко І. П., Ківалов С. В. та ін.] ; під ред. В. Б. Авер'янова (голова). К. : Юричнадумка, 2007–2004. Т. 1. 2007. 591 с.
8. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України : навч. посіб. К. : Укр. акад. внутр. справ, 1995. 390 с.
9. Комзюк А. Т., Бандурка О. М. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції : поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія. Харків : ХНУВС, 2002. 336 с.
10. Грек Т. Б. Правова природа юридичної відповідальності: поняття, принципи та види. *Адвокат: загальнодержавний професійний журнал*. 2010. № 10 (121). С. 41–45.
11. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 656 с.

ЦИВІЛЬНО-ПРОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДДІВ УКРАЇНИ

Шунько М. Г.

*Аспірант кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Відносно до п. 5.2 та 5.3 Європейської хартії про закон «Про статус суддів», державою гарантується відшкодування збитків за шкоду, заподіяну в результаті протиправної поведінки або незаконних дій судді під час виконання ним обов'язків судді. Законом може передбачатися можливість, аби держава могла порушити справу з метою примусити суддю компенсувати суму, виплачену державою за шкоду, заподіяну ним, у разі грубого й невинновданого порушення правил, що регулюють виконання обов'язків судьями. Кожна особа повинна мати можливість оскаржити неправильно винесене рішення в конкретній справі до незалежного органу без необхідності дотримання окремих формальностей. Там, де в результаті повного та ретельного розгляду цей орган виявить безперечне порушення з боку судді, як це зазначається в п. 5.1, цей орган має повноваження передати справу на розгляд дисциплінарної інстанції або принаймні рекомендувати здійснити таку передачу органу, що має відповідну компетенцію згідно із судовим законом [1]

Л. Москвич вважає, що суддя повинен нести цивільно-правову відповідальність лише у випадках грубої недбалості, явного зловживання, грубої необережності або кримінального правопорушення. Загальним правилом повинна бути відповідальність

держави за помилки або навіть порушення закону конкретними суддями, які виконують свої обов'язки не як особи в своїх інтересах, а від імені держави [2, с. 205]. Підставою відповідальності не може бути правова позиція судді або навіть судова помилка, адже у такому випадку має бути застосований імунітет [3, с. 120], відповідно до якого суддя не може бути притягнутий до відповідальності за правову позицію, викладену при мотивуванні постановленого рішення. Крім того, скасування або зміна судового рішення вищими судами не має тягнути за собою відповідальність судді [4], оскільки існує низка факторів, що впливають на рішення (різні трактування закону, прогалини або неточності в правовому регулюванні певної теми, зміна судової практики) [5, с. 184].

У зв'язку з цим позиція колишнього голови Вищої ради юстиції В. Євдокимова є цілком доречною. Він вважає, що якщо суддя порушить норми матеріального права та зумовить їх неправильне застосування, то цю ситуацію можуть виправити апеляційні та касаційні суди. Якщо ж це порушення процесуального законодавства, то воно, як правило, здійснюється навмисно і повинно має суворо каратися [6].

Цивільно-правова відповідальність судді є переважно майновою і призначена для захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб. Ця відповідальність повинна мати місце лише у виняткових випадках серйозного порушення службових обов'язків, явного зловживання та грубої недбалості. Існують характеристики відповідальності за різні типи актів суддів: за суто судову діяльність при прийнятті рішень та за діяння, які не пов'язані з процесуальною діяльністю – адміністративні акти суддів [7, с. 10]. Обов'язковою вимогою відшкодування шкоди, заподіяної суддею при здійсненні правосуддя, має бути намір судді порушити чинне законодавство, тим самим порушуючи права та законні інтереси особи [5, с. 183].

Підсумовуючи, хотіли б наголосити, що цивільно-правова відповідальність судді Вищого спеціалізованого суду носить переважно майновий характер. Підставою для її застосування має бути визнане лише умисне порушення суддею норм процесуального права, а порушення норм матеріального права здебільшого виникають через неоднозначне трактування правових норм та відсутність єдності судової практики та може бути вирішено у порядку судового оскарження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Європейська хартія про закон «Про статус суддів» м. Лісабон від 10 липня 1998 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text (дата звернення: 21.04.2021).

2. Москвич Л. М., Марочкіна Л. М., Сібільова Н. В. Організація судових та правоохоронних органів : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. Закладів. 2-ге вид., перероб і допов. Харків : Одіссей, 2011. 376 с.
3. Подкопаев Д. В. Про підставу дисциплінарної відповідальності суддів. *Юридичний вісник*. 2005. № 12. С. 119–121.
4. Про незалежність судової влади: постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 6. С. 2-6., п. 10.
5. Овчаренко О. М. Притягнення судді до цивільно-правової відповідальності за чинним законодавством України. *Вісник Господарського Судочинства*. 2013. № 3. С. 179–188.
6. Перший голова ВРЮ Валерій Євдокимов: «Я хочу, щоб ВРЮ була розумом, честю і совістю нашої епохи» : інтерв'ю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text (дата звернення: 21.04.2021).
7. Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2004. 187 с.

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Філоненко С. С.

Студентка IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Старинський М. В.

д. ю. н., доцент, професор кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

З метою ефективного функціонування податкових зборів та інших платежів кожна держава створює систему фіскальних органів, повноваженнями яких є наповнення державної скарбниці. Формування податкових органів безпосередньо впливає на розвиток державного механізму й сприяє утворенню спеціальних інститутів, які здійснюють функції наповнення державного бюджету.

Формування податкових органів України, як і інших країнах, мало початок після здобуття нею незалежності. Однак, слід також сказати, що історичне становлення податкових органів проходило багато етапів, кожен з яких мав своє значення для становлення сучасної системи фіскальних органів України. А тому, ми вважаємо актуальним, розглянути періоди розвитку податкових органів на теренах сучасної України.

Так, можна виокремити наступні етапи становлення податкових органів України:

- 1) фіскальні органи часів Київської Русі (IX–XIII століття);
- 2) період литовського-польського панування (XIV – перша половина XVII століття);
- 3) період Запорозької Січі (друга половина XVI – кінець XVIII століття);
- 4) період правління Російської імперії (XVIII – поч. XX століття);
- 5) післяреволюційний період 1917–1918 років;
- 6) радянський період (1918–1991 роки);
- 7) період незалежності України (1991–2015 роки):
 - Державна податкова служба 1991–1996 років;
 - Державна податкова адміністрація 1997–2012 років;
 - Міністерство доходів і зборів України 2012–2014 років;
 - Державна фіскальна служба України (14 травня 2014 – по 2019 рік);
 - Державна податкова та митна служби України (6 березня 2019 – донині) [1].

1. Фіскальні органи часів Київської Русі (IX–XIII століття). Податкові органи Київської Русі функціонували в особі князя, який призначав для стягнення податків відповідних осіб. Починаючи з XI століття, стягненням податків у князівстві займалися данщики, вірники, п'ятенщики, осьменники та митники. Прообразом системи податкової служби того періоду вважалися князь, якому безпосередньо підпорядковувалися тіуни, посадники і волостителі. Тіунам, у свою чергу, були підпорядковані так звані ключники і данщики [2].

Можемо сказати, що період Київської Русі для становлення податкових органів України є початком зародження сучасної податкової системи. Так, головним тоді був великий князь, він назначав помічників, які здійснювали збирання податків. Важливо зазначити, що правового регулювання сплати податку на той час не було, а отже повноваження збирачів не мали встановлених рамок.

2. Період литовського-польського панування (XIV – перша половина XVII століття) вважається часом великого тиску на населення з боку князів та намісників. Збиранням податків займалися намісники, судді, переписувачі населення, збирачі данини, ревізори та ключники. Община була тим елементом тодішньої податкової системи, яка несла відповідальність за збір податку з селян. У XVI столітті українські землі перейшли до Речі Посполитої. У цей час з'явилося перше законодавство у податковій сфері: «Устави на волоки» 1557 року, Третій Литовський статут 1588 року. Повноваження щодо збору податку мали пани-шляхтичі. Починаючи з XII століття, збиранням податків займався

магістрат, який був головним у місті. Наприкінці XVI – у першій половині XVII століття була введена нова посада для збору податків – орендар [3, с. 27].

Отже, період литовського-польського панування характеризувався тим, що було ліквідовано обов'язок общини збирати податок, а тому кожен сам ніс відповідальність за сплату податку. Важливим у цей період є поява перших нормативних актів, які регулювали процедуру оподаткування.

3. Період Запорозької Січі (друга половина XVI – кінець XVIII століття). Створено посаду генерального підскарбія, який відповідав за стан фінансів Війська Запорозького, розподіл податків та встановлення мита. Ця посада була виборною та відокремленою від гетьмана. Особливістю було те, що гетьман не приймав жодної участі у податкових справах. Збором торгового мита займався військовий довбиш [3].

Отже, можна зробити висновок, що в період гетьманства започатковано ієрархічну структуру податкових осіб, які відповідали за збір податку.

4. Період правління Російської імперії (XVIII – поч. XX століття) ознаменувався складною системою актів оподаткування. За часів Петра I було створено 12 колегій. У 1711 році був введений інститут фіскалів та обер-фіскалів, завданням яких було таємно вивідувати та доносити у вищі органи про всі зловживання владою нижчих чиновників та прояви хабарництва. У період царювання Катерини II у 1775 році була введена так звана Казенна палата. Збором податків займалась поліція [3, с. 67]. У 1780 році у сфері контролю за сплатою податків уже функціонувала експедиція про державні доходи, яку очолював генеральний прокурор та якій були підпорядковані губернське та повітові казначейства. Пізніше, у 1802 році, за правління Олександра I, у Російській імперії утворюється Міністерство фінансів, яке відало державними доходами і видатками. Однак у 1811 році зі складу Міністерства фінансів були виокремлені Державне казначейство, яке відало державними видатками, та апарат Державного контролера, до повноважень якого було віднесено ревізію рахунків. У 1885 році було введено посади податних інспекторів [2, с. 29].

5. Післяреволюційний період 1917–1918 років. У цей період були фактично відсутні фіскальні органи. Лише у 1918 році з приходом до влади гетьмана П. Скоропадського було відновлено роботу Міністерства фінансів і створено в його складі департаменти загальної й кредитної канцелярії, митних зборів, простих та посередніх податків [4].

6. Радянський період (1918–1991 роки). У цей період стягнення податків покладалося на наркомати фінансів СРСР, союзних і автономних республік, на уповноважннаркомфінів, а також на обласні, губернські, окружні й повітові фінвідділи [3,

с. 121]. Починаючи з 1930-х років, органами податкового контролю стали податкові інспекції (обласні, районні, міські). Діяльність податкових інспекторів характеризувалась зменшенням тиску на громадян [3, с. 126].

7. Період незалежності України:

– Державна податкова служба 1991–1996 років. Даний період став новим етапом формування і розвитку податкових органів України з регламентацією їх правового статусу. Законом Української РСР від 04 грудня 1990 року «Про державну податкову службу в Українській РСР» було створено державну податкову службу в системі Міністерства фінансів. Ним було закріплено основні елементи правового статусу податкових органів, а саме структура, функції, завдання. На місцях функціонували державні податкові інспекції [5].

– Державна податкова адміністрація 1997–2012 років. Правовий статус ДПА України регламентувався Указом Президента України від 22 серпня 1996 року № 760/96 «Про створення Державної податкової адміністрації України та місцевих державних податкових адміністрацій» [6]. Наступним етапом розвитку правового статусу податкових органів став Указ Президента України від 30 жовтня 1996 року № 1013/96 «Питання державних податкових адміністрацій» [7], яким було визначено організаційну та структурну форми сучасних фіскальних органів. У 1998 році правовий статус ДПС був розширений, адже закріплено права та обов'язки, завдання, трирівневу структуру податкової системи. З прийняттям 02 грудня 2010 року Податкового кодексу України правовий статус податкових органів став ще більш унормованим [8].

– Міністерство доходів і зборів України 2012–2014 років. Згодом 24 грудня 2012 року Указом Президента України № 726/2012 «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» адміністративно-правовий статус податкових органів кардинально змінено шляхом ліквідації Державної податкової служби і Державної митної служби та утворенням Міністерства доходів і зборів України [9].

– Державна фіскальна служба України (14 травня 2014 року – 2019). На зміну Міністерству 14 травня 2014 року було утворено Державну фіскальну службу України. Її правовий статус було визначено у Положенні про Державну фіскальну службу України, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 236 [10], та згідно з ПК України.

– Державна податкова та митна служби України. (6 березня 2019 – донині). У грудні 2018 року Україна зобов'язалася перед МВФ до кінця квітня 2019 року консолідувати Державну фіскальну службу у дві окремі юридичні особи: Податкову службу та Митну службу [11]. Їх правовий статус регламентується Положенням про

Державну податкову службу України та Державну митну службу України від 6 березня 2019 року [12].

Отже, враховуючи вищенаведене, можемо зробити висновок, що сучасна система податкових органів пройшла багато етапів розвитку від Київської Русі до незалежності. Кожен період мав свої особливості та органи контролю за оподаткуванням. Якщо говорити про теперішній час, то сьогодні центральними податковим органом у системі оподаткування є Державна податкова служба України та Державна митна служба України. Діяльність Державної податкової служби спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і вона реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Державна митна служба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи [12].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Олійник О.Д., Мулявка Д.Г. Правовий статус фіскальних органів України та держав-членів Європейського Союзу : монографія / Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2016. 166 с.
2. Цимбал Т. Я. Держава, право та податкова система України (у схемах) : [навч. посіб.]. Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. 45 с.
3. Цимбал П. В. Податки, податкова система, податкова злочинність: історія, теорія, практика : [монографія]. Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2007. 320 с.
4. Царбия Д. Д. Статус органов управления / Советское государство и право. 1978. № 2. С. 24–130.
5. Про утворення Державної податкової служби в Українській РСР : Постанова Ради Міністрів Української РСР від 12 квіт. 1990 року № 74 // Збірник постанов Уряду України. 1990. № 4. С. 22.
6. Про утворення Державної податкової адміністрації України та місцевих державних податкових адміністрацій : Указ Президента України від 22 серп. 1996 року № 760/96. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/760/96> (дата звернення: 15.03.2021).
7. Питання державних податкових адміністрацій: Указ Президента України від 30 жовтня 1996 року № 1013/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013/96#Text> (дата звернення: 15.03.2021).
8. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

9. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 24 груд. 2012 року № 726/2012 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/726/2012> (дата звернення: 15.03.2021).
10. Про утворення Державної фіскальної служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 трав. 2014 року № 160 зі змінами і доповненнями від 07 серп. 2015 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-п> (дата звернення: 15.03.2021).
11. Меморандум МВФ: які зобов'язання взяла на себе Україна. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/12/20/643764/> (дата звернення: 15.03.2021).
12. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п#Text> (дата звернення: 15.03.2021).

ЩОДО СУТНОСТІ ТА ПРИНЦИПІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Уткіна М. С.

*к. ю. н., ст. викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

В умовах фінансової глобалізації однією із найголовніших проблем, що постає перед кожною державою є стрімкий розвиток легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансування тероризму. Це пояснюється тим, що власники тіньових доходів намагаються надати їм законного походження. Так звані «злочинні доходи» становлять собою загрозу не лише для економіки будь-якої держави, але і для національної системи в цілому. У свою чергу, низький рівень механізмів регулювання фінансової системи сприяє пришвидшеному переміщенню доходів, одержаних злочинним шляхом, що призводить до розвитку тіньової економіки. Зважаючи на це, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, становить собою системну загрозу для фінансової та економічної сфер, а також національної безпеки усіх країн.

Аналізуючи проблематику питання подолання та превенції легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, необхідно зосередити увагу на такій важливій складовій як фінансовий моніторинг. Необхідно зазначити, що така діяльність становить собою один із найбільш ефективних засобів у системі протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом задля мінімізації та реальної протидії організованій злочинності та легалізації «злочинних доходів». Високий рівень розвитку тіньової економіки, корупційні

діяння, недовіра нормативно-правового забезпечення, а також дублювання функцій окремих органів стали передумовами у формуванні системи фінансового моніторингу. Зважаючи на це, під час формування національних систем фінансового моніторингу для країн принциповим стало використання абсолютно нового підходу. Він мав забезпечити взаємозв'язок приватного сектору із структурами кримінальних правоохоронних органів. Зважаючи на вищезазначене, країни запропонували створення нового типу органу: підрозділ фінансової розвідки (ПФР) (у більшості країн має таку назву або іншу, проте є аналогом). Основною функцією такого органу стало отримання та аналіз інформації щодо підозрілої діяльності, передавати звіти щодо такої діяльності, які були ідентифіковані та представлені приватним сектором. Можна констатувати, що такі підрозділи виступають як посередники між приватними організаціями та правоохоронними органами.

Аналізуючи питання визначення категорії «фінансовий моніторинг», зазначаємо, що в контексті визначення комплексу заходів із запобігання легалізації коштів злочинного походження з'явилося порівняно нещодавно. До початку нинішнього століття цей термін використовувався у переважній більшості у своєму вихідному семантичному значенні – як визначення деяких систематизованих, регулярних спостережень і заснованих на них дій у галузі фінансів, незалежно від специфіки предмета їхньої спрямованості. Водночас у другій половині 1990-х рр. воно стало використовуватися і як спеціальний термін, що належить до сфери процедур банкрутства й антимонопольних розслідувань.

В економічному аспекті, підході фінансовий моніторинг необхідно розглядати як складову частину фінансового контролю. Неоднозначним є визначення фінансового моніторингу, яке надає Ясуї Тошиюкі [1, с. 23]. Зокрема, під фінансовим моніторингом він пропонує розуміти інформацію для забезпечення національної безпеки, яка потрібна, збирається та аналізується фінансово-орієнтованими установами за допомогою використання певних фінансових методів для надання у фінансовому форматі особам, які визначають політику.

В цілому, під фінансовим моніторингом певною мірою потрібно розуміти особливу форму фінансового контролю. Такий підхід зумовлений рядом чинників. Зокрема :

- об'єктом фінансового моніторингу є фінансові дії учасників фінансових операцій в контексті їх законності, доцільності, достовірності та економічної ефективності;
- його підконтрольними об'єктами є підприємства, установи, організації всіх форм власності, а також фізичні особи, які здійснюють фінансові операції в межах фінансової системи України;
- суб'єктами фінансового моніторингу є державні органи та недержавні установи, наділені компетенцією у сфері фінансового моніторингу (відповідно до ст. 6 Закону

України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»);

- метою фінансового моніторингу є запобігання, виявлення та припинення фінансових операцій, що пов'язані або можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму.

Фінансовий моніторинг необхідно розуміти як комплекс, визначених на законодавчому рівні заходів, що здійснюються уповноваженими суб'єктами первинного та державного фінансового моніторингу та спрямовані на виконання вимог чинного законодавства в контексті протидії та запобігання легалізації коштів злочинного походження.

Важливого значення для дослідження сутності фінансового моніторингу становлять і принципи здійснення фінансового моніторингу. Це обґрунтовано тим, що вони є певними базисними, вихідними положеннями щодо його здійснення, які безпосередньо є складовими змісту фінансового моніторингу. Необхідно констатувати, що фінансовому моніторингу притаманні принципи, на яких ґрунтується кожна правова система окремої із країн. Було визначено та узагальнено, що до основних принципів фінансового моніторингу необхідно віднести наступні принципи :

(1) законності (органи, які здійснюють фінансовий моніторинг повинні керуватись у своїй діяльності нормативними актами та діяти у межах їх компетенції);

(2) об'єктивності та реальності (уся інформація, отримана під час проведення фінансового моніторингу повинна обов'язково мати документальне підґрунтя (докази), що відображатиме об'єктивність фактичного стану речей);

(3) незалежності (органи здійснення фінансового моніторингу повинні бути незалежними у прийнятті рішень щодо аналізу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу. До цього принципу також необхідно віднести і принцип політичної незалежності);

(4) загальності (до об'єкту фінансового моніторингу належать всі фінансові операції та транзакції, як із грошима, так і іншими активами);

(5) системності (формування фінансового моніторингу як системи, суб'єкти якої здійснюють діяльність в межах єдиного правового та методологічного поля);

(6) принцип застосування ризик-орієнтованого підходу (він проявляється у тому, що органи, що здійснюють фінансовий моніторинг повинні виявляти, оцінювати та розуміти ризики легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та / або фінансування тероризму, виходячи із цього мають вживати усіх відповідних заходів щодо управління

ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня). Ризико-орієнтований підхід має бути основним підґрунтям для ефективної імплементації всіх рекомендацій FATF;

(7) пріоритетності захисту законних інтересів громадян, суспільства і держави, від шкоди, заподіяної внаслідок легалізації «злочинних доходів»;

(8) координованості взаємодії, співпраці та співробітництва органів, що здійснюють фінансовий моніторинг як на національному, так і міжнародному рівнях;

(9) таємності інформації, отриманої внаслідок здійснення фінансового моніторингу;

(10) збереження, захисту інформації та повноти, актуальності та своєчасності інформаційного обміну.

В цілому, реалізація зазначених принципів є можливою зважаючи на комплекс процедур, що забезпечують створення та функціонування інформаційної бази фінансового моніторингу, сукупності методів обробки інформації, законодавчої бази щодо фінансового моніторингу та організаційної структури фінансового моніторингу в контексті протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Yasui, Toshiyuki. (2009). Birth and Development of Financial Intelligence. Intelligence management, no. 1, 23-34. DOI: 10.9764/jscim.1.23. [in English].

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ АПАРАТУ СУДУ ІЗ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИМИ УСТАНОВАМИ В УКРАЇНІ

Куценко К. Д.

Аспірант Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. Засл.

проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Науковий керівник: Теремецький В. І.

д. ю. н., доцент, професор кафедри цивільного права і процесу

Західноукраїнського національного університету

Якісне та ефективне здійснення правосуддя в Україні на всіх рівнях судової системи є головною умовою розбудови правової демократичної держави, а забезпечення цього процесу – основним завданням апаратів відповідних судів [1]. Завдяки ефективній діяльності високопрофесійних і кваліфікованих працівників судоустрою воно може успішно вирішуватися та реалізовуватися. Водночас наразі актуальним є дослідження

судово-експертної практики з метою з'ясування проблемних питань, що існують у сфері експертного забезпечення правосуддя, та пошук шляхів їх вирішення. Сьогодні судова експертиза все більше стає затребуваною під час досудового розслідування, судового розгляду кримінальних проваджень та судового розгляду справ у інших видах судочинства (цивільного, адміністративного, господарського). Тому з огляду на важливість поставлених перед апаратом суду завдань потребують теоретичного аналізу та чіткого визначення особливості взаємодії працівників апарату суду із судово-експертними установами, а також напрями подальшого удосконалення роботи апарату суду та працівників судово-експертних установ в Україні.

Нині у нашій державі триває судова реформа, а судова експертиза, будучи опосередкованим засобом доказування, сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню обставин справ, постановленню законних і обґрунтованих судових рішень. Як свідчить практика проведення судових експертиз, запити тих, для кого проводиться судова експертиза, вийшли за межі чинного законодавства і все більше регулюються підзаконними актами, рішеннями судів та поясненнями органів виконавчої влади. Протягом тривалого часу у країні основна кількість проведення судових експертиз припадала на державні судово-експертні установи Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [2]. Однак останнім часом спостерігається тенденція до розвитку професійної діяльності експертів, що не є працівниками державних експертних установ. У результаті цього були створені приватні установи, які об'єднали в собі експертів та фахівців з відповідних галузей знань. І якщо в першому випадку співпраця із апаратом суду була в деякій мірі налагодженою, то в другому – вона потребує повного встановлення та визначення шляхів взаємодії, зокрема в частині розмежування підстав і механізмів призначення та проведення комплексних судових експертиз, а також удосконалення законодавства в аспекті закріплення норм щодо комплексної судової експертизи та порядку і строків її проведення.

Загальновідомо, що правову основу діяльності судово-експертних установ становлять: Конституція України, законодавчі акти різних галузей права, зокрема Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Господарський процесуальний кодекс України, Закон України «Про судову експертизу», відомчі накази, інструкції та міжнародні договори у сфері судово-експертної діяльності [3, с.119]. Однак наразі відсутні нормативно-правові акти, які б визначали особливості

взаємодії судово-експертних установ із державними органами та недержавними організаціями. Тому на практиці виникають труднощі при взаємодії працівників апарату судів і працівників судово-експертних установ, враховуючи, зокрема, значне навантаження експертів, що є перешкодою для своєчасного, всебічного, повного, об'єктивного встановлення всіх обставин справи.

Враховуючи важливу роль працівників апарату судів і працівників судово-експертних установ, чинне законодавство України доцільно доповнити нормами, які б регламентували права та обов'язки вказаних суб'єктів, забезпечення права на безперешкодне ознайомлення з матеріалами справи й результатами експертизи, контроль за своєчасністю та якістю проведення експертом судової експертизи.

Взаємодія апарату суду з експертними установами передбачена Інструкцією з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, яка затверджена Наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 року № 814 [4]. Зокрема, у розділі 9 «Направлення судових справ за межі суду» закріплено порядок формування та направлення судової справи до експертної установи на підставі відповідного процесуального документа. Однак вирішення інших питань, які можуть виникнути при взаємодії апарату суду з працівниками експертної установи, на законодавчому рівні залишається не унормованим.

Так, за відсутності потрібних експерту документів він зобов'язаний повідомляти того чи іншого учасника засобами поштового зв'язку. Проте суд не має фактичної можливості для моніторингу справи під час експертизи, і, зрештою, при ігноруванні учасниками справи запитів експерта справа може бути повернута у зв'язку з неможливістю проведення експертизи.

Водночас можлива формальна невідповідність експертного висновку (відсутність підпису, відсутність окремих частин експертного висновку) через помилки, спричинені людським фактором. Однак швидко вирішити вказані питання суду та апарату суду неможливо через відсутність відповідної системи комунікації з експертними установами.

Враховуючи викладене, пропонуємо закріпити у відповідних внутрішніх нормативних актах, на зразок Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, порядок взаємодії та комунікації апарату суду й працівників експертних установ, передбачивши електронно-цифрову систему та/або часткове приєднання експертних установ до системи документообігу судів задля забезпечення співпраці між вказаними суб'єктами, адже експерту як фахівцю, що володіє технічними або іншими спеціальними знаннями, належить чільне місце в судовій системі України.

Водночас питання своєчасного розгляду провадження судом заслуговує на увагу науковців із тих підстав, що сьогодні його відкладення з метою проведення судової експертизи є надзвичайно поширеним явищем. Незважаючи на те, що підстави перенесення розгляду справи чітко визначені чинним законодавством, на практиці суди застосовують їх по-різному. Отже, тривале відкладення розгляду справ призводить до затягування процесу загалом, що є неприпустимим з огляду на дотримання розумних строків їх розгляду. Окрім того, це питання набуло особливої уваги й в період встановлення карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) [5], адже нині на практиці спостерігаються відкладення раніше призначених справ на невизначені дати; робота канцелярій судів у безконтактному режимі; неможливість віддаленого ознайомлення з матеріалами справи, що є предметом експертизи. Вбачається за необхідне розробити дієвий механізм взаємодії працівників апарату суду і працівників судово-експертних установ задля забезпечення ефективної роботи та сприяння повному, всебічному, об'єктивному і своєчасному проведенню експертизи.

Отже, судово-експертні установи в Україні становлять динамічну систему, яка, враховуючи вимоги суспільства та потреби органів досудового розслідування та суду, постійно розвивається і вдосконалюється, при цьому забезпечуючи верховенство закону, конституційних прав і свобод людини. Зазначені зауваження та пропозиції дозволять більш ефективно спрямувати практичну діяльність апарату суду та судово-експертних установ в Україні щодо підвищення взаємодії зазначених суб'єктів, якості проведення судових експертиз, а також удосконалення всієї судової та експертної діяльності в Україні.

Окреслені проблеми залишаються актуальними і потребують подальших досліджень з урахуванням практичного досвіду науковців та фахівців у галузі судової експертизи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шпенова П. Ю. Завдання керівника апарату суду в організаційному забезпеченні судової діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 9. С. 63–68.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 21.03.2021).
3. Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. Теорія і практика судової експертизи та криміналістики: збірник наукових праць. Вип. 19. X. : Право, 2019. С. 118–129.

4. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 р. № 814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (дата звернення 21.03.2021).

5. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.03.2021).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ СЛУЖБОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Зуєва О. М.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Пахомов В. В.

*д. ю. н., професор, завідувач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Службова та професійна інформація призначена для забезпечення конфіденційності відомостей, утворених чи отриманих працівниками у процесі виконанні своїх службових обов'язків, від незаконного розголошення, використання, зміни чи знищення, забезпечення прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, є одним із засобів забезпечення організації роботи державних інститутів.

Розвиток інформаційних технологій дають можливість легко та швидко отримати будь-які відомості. Країни світу, в тому числі й Україна на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій зазнають негативних явищ, таких, як: витік інформації, порушення її цілісності та блокування. У свою чергу, витік інформації, яка становить державну, службову, професійну інформацію та іншу передбачену законом таємницю – це одна з основних можливих загроз національній безпеці України в інформаційній сфері

Тому ми вважаємо, що питання правового регулювання охорони службової та професійної таємниці є досить актуальними.

У чинному національному законодавстві визначення професійної таємниці міститься лише у двох нормативних актах, а саме: в Законі України «Про рахункову палату» та в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [4, с. 209].

Зауважимо, що у Законі України «Про доступ до публічної інформації» лише згадується поняття «професійна таємниця», але у ньому відсутнє його визначення [6].

Разом з тим цілком логічним може бути висновок, що така таємниця має бути пов'язана з діяльністю або виконанням обов'язків за певними професіями, відносно яких на законодавчому рівні встановлені й обов'язки працівників за цими професіями не розголошувати певну «таємну інформацію», яка стала їм відома у процесі виконання своїх обов'язків.

Не менш важливим є те, що обов'язок зберігати довірену інформацію (професійну таємницю), яка передбачена для представників певних професій, пов'язаний і з обов'язками інших осіб, наприклад, представників суб'єктів владних повноважень, поважати і не порушувати професійну таємницю. У зв'язку з цим фактично встановлюється повний захист від стороннього доступу до певної професійної інформації, якщо це не дозволене (санкціоноване) самою особою, яка довірила відповідну інформацію представнику відповідної професії. Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 65 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) не можуть бути допитані як свідки адвокати, медичні працівники, нотаріуси, священнослужителі, журналісти про відомості, які містять відповідну професійну таємницю [2, с. 291].

При цьому професійну таємницю, яка належить до таємної інформації, слід відрізнити від службової інформації, яка також певною мірою може бути пов'язана із професійною або службовою діяльністю певних працівників, і яка також як і таємна, і конфіденційна інформація згідно зі ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» належить до інформації з обмеженим доступом.

Службова таємниця – це вид інформації, що охоплює відомості у сфері внутрішньої та зовнішньої політики держави, оборони, державної безпеки й охорони правопорядку, державного управління, економіки, фінансів, банківської діяльності, науки і техніки, яка не становить державну таємницю, але розголошення якої може призвести до негативних наслідків і перешкод у зазначених сферах і має характер окремих даних, що можуть бути складовою відомостей, які становлять державну таємницю. Відомості, що зараховані до службової таємниці, мають ступінь обмеження доступу [1, с. 46].

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації» службова таємниця як інша, передбачена законом таємниця, є таємною інформацією на рівні з державною, професійною, банківською таємницями, таємницею досудового розслідування. Аналізуючи нормативно-правову складову та ступінь регламентованості роботи зі службовою інформацією, доходимо висновку, що її режим характерний для таємної інформації, оскільки відповідно до ст. 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» конфіденційною інформацією є інформація, доступ до якої обмежено [6].

Таким чином, зважаючи на вище зазначене ми можемо дійти висновку, що професійна таємниця захищається законом, це інформація, яка довірена або стала відомою особі виключно в силу виконання ним своїх професійних обов'язків, не пов'язаних з державною службою, поширення якої може завдати шкоди правам і законним інтересам довірителя або іншої особи, яка довірила ці відомості.

Варто також вказати, що правове регулювання охорони професійної таємниці здійснюється нормативно-правовими актами відповідно до професії, як приклад це може бути професійна таємниця захисника (представника), яка визначена Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», де аудитори зобов'язані зберігати в таємниці інформацію, отриману при проведенні аудиту та наданні інших аудиторських послуг та інші [3, с. 27].

Службова таємниця захищається законом як конфіденційна інформація, що стала відомою в державних органах та органах місцевого самоврядування тільки на законних підставах і в силу виконання їх представниками службових обов'язків, а також службова інформація про діяльність державних органів, доступ до якої обмежено федеральним законом або в силу службової необхідності. Службова таємниця є видом конфіденційної інформації, і право на службову таємницю виступає самостійним об'єктом права. Для здійснення її правової охорони і захисту ми пропонуємо ухвалити спеціальний закон «Про службову таємницю».

Здійснити коригування законодавства, передбачивши механізми його реалізації, можна буде повною мірою забезпечити правове регулювання охорони службової та професійної таємниці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блінова Г. О. Службова таємниця як вид публічної інформації з обмеженим доступом. *Право і суспільство*. 2013. № 3. С. 41–50.
2. Г. І. Резнікова. Професійна таємниця: поняття, ознаки та види. Питання боротьби зі злочинністю. 2013. № 26. С.280-292.
3. Кормич Б.А. Актуальні проблеми розвитку законодавства про інформаційну безпеку . *Збірник наукових праць*. Одеса, 2005. Вип. 27. С. 25–33.
4. О. Смоляк. Правові засади визначення професійної та службової таємниці у контексті доступу до публічної інформації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. № 5. С. 209–214.

5. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
6. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. ст. 314.

КРИПТОВАЛЮТА ЯК ПРОДУКТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Бордун І. В.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Пахомов В. В.

*д .ю. н., професор, завідувач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Протягом останніх років ми можемо спостерігати за динамікою розвитку прогресу в сфері інформаційних технологій, а також за тим, наскільки дані новинки укорінилися у наше повсякденне життя. До того ж вони не просто існують в якійсь одній сфері, вони використовуються всюди розпочинаючи дозвіллям і закінчуючи бізнес-середовищем.

Безсумнівно, розвиток інформаційних технологій вплинув на багато сфер, у тому числі і на фінансову систему. На сьогоднішній день уже мало кого можна шокувати словами «криптовалюта», «блокчейн» чи «біткойн», оскільки самих лише видів криптовалют налічується більше 50. Тому в цій роботі ми й хочемо звернути вашу увагу на саме поняття «криптовалюта» та його ознаки у контексті продукту інформаційних технологій.

Отже, на думку І. Лубенця криптовалюта – це вид цифрової валюти, заснований на складних обчисленнях деякої функції, яку легко перевірити зворотними математичними діями, в основі емісії якої є принцип доказу виконання роботи «Proof-of-work» [1].

CryptoCoins News запевняє, що криптовалюта є засібом обміну, як і звичайні валюти, але призначена для обміну цифровою інформацією, що стало можливим завдяки певним принципам криптографії (використовується для забезпечення операцій та контролю створення нових монет) [1].

Insider.pro вказує, що криптовалюта – це вид цифрових грошей, в якому використовуються розподілені мережі і публічно доступні журнали реєстрації угод, а ключові ідеї криптографії поєднані в них з грошовою системою заради можливості створити безпечну, анонімну та потенційно стабільну віртуальну валюту [1].

Bitcoin Security переконаний, що криптовалютою є швидка і надійна система платежів і грошових переказів, заснована на новітніх технологіях і непідконтрольна жодному уряду [1].

Стосовно закріплення даного поняття на державному рівні, то його не існує, проте у 2017 році був зареєстрований законопроект «Про обіг криптовалюти в Україні», який не було прийнято, проте він містить наступне визначення криптовалюти (це програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду) [2]. Тож, як бачимо у даному випадку законодавець визначав криптовалюту як товар, а не як платіжний засіб.

Проаналізувавши вище наведені поняття, ми можемо стверджувати, що дане питання є дискусійним, але погодитися з якоюсь конкретною точкою зору ми не можемо, оскільки всі вони в тому чи іншому роді визначають сутність даного виду розрахунку. Проте ми з впевненістю можемо вас запевнити, що криптовалюта є новою фінансово-економічною категорією, яка на даний час ще не має аналогів.

Що стосується її ознак, то ми б хотіли відзначити наступні:

1) децентралізований характер, оскільки для випуску даного виду розрахунку не потрібен єдиний центр, який би все контролював та зберігав інформацію про список транзакцій та баланс електронних гаманців користувачів (збереження даної інформації розподіляється між усіма учасниками за допомогою їхніх комп'ютерів);

2) анонімність, оскільки транзакції здійснюються безліччю розподільчих серверів;

3) не забезпечення вартості криптовалюти, і її встановлення за допомогою продажу її на фондовому ринку. Даний вид розрахунку не є передплаченим фіатними грошима і не має свого офіційного емітента;

4) технічна архітектура даного виду розрахунку являє собою мережу рівноправних учасників. Мається на увазі, що у цього явища немає єдиного центру, оскільки великі кількості комп'ютерів із криптогаманцями по всьому світу утворюють одну велику автономну систему, яка працює цілодобово. І для використання даної системи не потрібен один централізований банк, який би контролював питання з транзакціями та обсягом валюти. У випадку користування криптовалютою транзакція завершується після виконання поставленого завдання, а той комп'ютер, який зробив розрахунок отримує винагороду у вигляді криптовалюти (наприклад Bitcoin) [3].

На сьогоднішній день немає жодного правового підґрунтя для функціонування криптовалюти на території України. Проте дана обставина зовсім не є підставою вважати її поза законом [4].

Доки основна частина користувачів Інтернету лише цікавляться Bitcoin, українські фахівці в IT сфері уже ними активно користуються, оскільки дана валюта є в обіході у деяких софтверних компаніях [4].

Варто також зазначити, що криптовалюта використовується не лише приватній царині але й у державній. Ось, наприклад, уряди таких держав як Австралії, Сполучених Штатів Америки, Канади, а також наднаціонального утворення, такого як Європейський Союз офіційно визнали криптовалюту як форму оплати. Існують також організації та уряди, які лише планують почати використовувати криптовалюту після ретельного її дослідження. На даний час до них відноситься уряд Сполученого Королівств та інвестиційні банки [4].

Отже, на підставі всього вище зазначеного ми можемо прийти до висновку, що криптовалюта, яка безсумнівно є продуктом інформаційних технологій, з кожним днем укорінює свої позиції на світовому ринку, а в окремих випадках, вона навіть стала методом розрахунку та змістила звичайні (паперові) гроші. І це не дивно, оскільки дане ноу-хау має безліч переваг. Проте є одна проблема, яку ми вважаємо серйозним упущенням українських парламентарів – це відсутність правового регулювання криптовалюти. Як ми вже зазначали вище, дана деталь не є перешкодою для її використання. І якщо за кордоном уряди уже зрозуміли незворотність впровадження даного явища в свою економіку та вирішили проконтролювати її, шляхом визнання криптовалюти формою оплати, то вітчизняні депутати поки що не поспішають перейняти даний досвід. Ми переконані, що це не є правильним рішенням, оскільки, як бачимо, ігнорування цього явища депутатами, не зупинить і навіть не затримає розвиток криптовалюти в Україні, і прикладом цього є використання даного виду розрахунку в IT сфері, а саме софтверними компаніями. Тож, ми переконані, що будь-які суттєві зміни в устрій держави варто вносити під ретельним контролем «зверху», а, оскільки, криптовалюту однозначно можна вважати «суттєвою зміною», ми вважаємо, що українським парламентаря все ж таки варто надати даному ноу-хау правового статусу, беручи за основу проєкт Закону України «Про обіг криптовалюти в Україні».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Галушка Є. О., Пакон О. Д. Сутність крипто валют та перспективи їх розвитку. *Молодий вчений*. 2017. №4 (44). С. 634–638.

2. Про обіг криптовалюти в Україні : Проект Закону від 6 жовтня 2017 р. № 7138 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 23.03.2021).
3. Пащенко К. Порівняльний аналіз фінансово-правової сутності електронних грошей та криптовалют. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 7. С. 97–100.
4. Плавущка Б., Гулак Л. С. Криптовалюта як продукт інформаційних технологій: поняття та ознаки. *Нові форми грошей та фінансових активів: становлення, перспективи, ризики: праці 76-ї студ. наук.-техн. конф. (Львів, 15-18 жовтня 2018 р.)*. Львів, 2018. С. 88–89.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Гресько В. І.

*Аспірантка кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Актуальність вивчення питання охорони здоров'я як об'єкта адміністративно-правового забезпечення обумовлена конституційними положеннями відповідно до яких кожен має право на охорону здоров'я, а держава зважаючи на це створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування [1]. В Основах законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року закріплено, що право на охорону здоров'я кожної людини є природним і непорушним, а суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя тощо [2]. На думку М. Герасименка, без правового забезпечення, без розробки фундаментальних законів, що визначають принципи діяльності національної системи охорони здоров'я, будь-яка реформа є лише наміром [3, с. 32].

Таким чином, закріплення права на охорону здоров'я є лише формальним, водночас саме адміністративно-правове забезпечення охорони здоров'я, дозволяє зрозуміти, яким чином держава сприяє практичній реалізації цього права. Д. О. Гомон під адміністративно-правовим забезпеченням охорони здоров'я розуміє здійснюваний вплив органів державної влади, у межах визначеної законом компетенції, за допомогою спеціального (нормотворчого) механізму, на відносини у сфері охорони здоров'я з метою захисту й охорони прав, свобод та інтересів населення [4, с. 67]. Загалом, адміністративно-правове забезпечення є одним із основних різновидів державного впливу на відповідні суспільні відносини, забезпечуючи певними організаційно-правовими засобами їх

упорядкування, закріплення, охорону й розвиток [5]. Вказане стосується і суспільних відносин у сфері охорони здоров'я. Відповідно до вказаного мету адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я в Україні можна визначати як упорядкування, закріплення, охорону та розвиток суспільних відносин у сфері охорони здоров'я.

В Основах законодавства України про охорону здоров'я передбачено, що метою закону є регулювання суспільних відносин у сфері охорони здоров'я з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості [2].

Стратегією стало розвитку «Україна – 2020» передбачено, що метою державної політики у сфері охорони здоров'я є кардинальне, системне реформування, спрямоване на створення системи, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинутих європейських держав [6]. Тобто мета адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я в Україні ширше ніж просто упорядкування суспільних відносин в сфері охорони здоров'я. Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року мету державної політики у вказаній сфері не визначає, але передбачає серед інших стратегічну ціль «Забезпечення охорони громадського здоров'я, благополуччя та якісної освіти в безпечних і життєстійких населених пунктах» та відповідно одну із операційних цілей – забезпечити охорону громадського здоров'я та сприяти благополуччю для всіх у будь-якому віці. Для досягнення вказаного завдання з-поміж іншого пропонується затвердити на національному рівні принцип «Охорона здоров'я – в усіх політиках держави», забезпечити загальне охоплення послугами охорони здоров'я, захист від фінансових ризиків, доступ до якісних базових медико-санітарних послуг і до безпечних, якісних і недорогих основних лікарських засобів і вакцин для всього населення тощо [7].

Варто зазначити, що положення Проекту Стратегії сталого розвитку України до 2030 року акцентують увагу на забезпеченні охорони саме громадського здоров'я. В Основах законодавства України про охорону здоров'я визначення поняття «громадське здоров'я» відсутнє, однак після приєднання України до Європейського плану дій з укріплення потенціалу та послуг громадського здоров'я 2012 року в Концепції розвитку системи громадського здоров'я 2016 року під ним запропоновано розуміти комплекс інструментів, процедур і заходів, що реалізуються державними і недержавними інституціями для зміцнення здоров'я населення, попередження захворювань, збільшення тривалості активного і працездатного віку і заохочення до здорового способу життя через

об'єднання зусиль усього суспільства [8]. Варто зазначити, що у 2021 році за основу прийнято проєкт Закону «Про систему громадського здоров'я», яким під громадським здоров'ям запропоновано розуміти як сферу знань та організовану діяльність суб'єктів у системі громадського здоров'я щодо зміцнення здоров'я, запобігання хворобам та збільшення тривалості життя [9]. Виходячи з цього очевидно, що держава з метою адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я, акцентує увагу на такому важливому його елементі як громадське здоров'я, що загалом підтримують науковці.

Зокрема, І. А. Кланца зазначає, що громадське здоров'я характеризує стан суспільства, що визначає рівень його спроможності щодо реалізації біологічних та соціальних функцій, які забезпечують життєдіяльність громадян та є умовою національної безпеки держави [10, с. 108]. М. А. Аніщенко зазначає, що громадське здоров'я можна розглядати як надгалузевий інститут у межах надгалузі права охорони здоров'я, оскільки він охоплює медичну та управлінську діяльність у сфері охорони здоров'я, діяльність окремих фізичних осіб, громадських організацій над зміцненням і збереженням здоров'я людей, діяльність спеціалістів із громадського здоров'я [11, с. 15].

За класичним визначенням Уінслоу (1920) охорона громадського здоров'я здійснюється за такими напрямками: оздоровлення навколишнього середовища, санітарний контроль; контроль масових інфекцій; просвіта населення з питань здоров'я і гігієни; організація медичної допомоги і догляду, рання діагностика небезпечних хвороб і запобігання їм, розвиток соціальних послуг, забезпечення кожному гідного рівня життя для підтримки здоров'я, розподіл соціальних благ таким чином, щоб кожний громадянин зміг реалізовувати своє право на здоров'я і довголіття [12, с. 50]. Натомість виокремлена І. Сенютою класифікація актів законодавства у сфері охорони здоров'я за предметом регулювання дозволяє виділити такі напрямки охорони здоров'я як: надання медичної допомоги; визначення правового статусу пацієнтів; визначення правового статусу медичних і фармацевтичних працівників; фінансування охорони здоров'я; оздоровчо-профілактична діяльність; гарантування безпечних умов життєдіяльності; організація й управління охороною здоров'я; біоетика [13, с. 62]. Порівнюючи напрямки громадського здоров'я та охорони здоров'я очевидно, що останні не охоплюють всіх питань у сфері забезпечення громадського здоров'я.

Таким чином, виокремлення охорони здоров'я як об'єкта адміністративно-правового забезпечення в Україні обумовлено необхідністю не лише формального закріплення, але й створення умов для практичної реалізації права людини на охорону здоров'я. Водночас зважаючи на виокремлення державою поняття «громадське здоров'я»

доцільним є розмежування змісту забезпечення громадського здоров'я та забезпечення охорони здоров'я на законодавчому рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
3. Наровська К. Джерела правового забезпечення відносин у сфері охорони здоров'я в Україні. *Юридична газета*. 2005. № 6. С. 32–33.
4. Гомон Д. О. Сутність адміністративно-правового забезпечення охорони здоров'я. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 66–67.
5. Борко А. Л. Поняття і основні риси адміністративно-правового забезпечення функціонування судової системи України. *Публічне право*. 2013. № 2 (10). С. 71–77.
6. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.
7. Про Стратегії сталого розвитку України до 2030 року: Проект Закону України від 07.08.2018 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/jh6yf00i?an=&ed=2018_08_07&dtm=.
8. Про схвалення Концепції розвитку системи громадського здоров'я: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249618799>.
9. Про систему громадського здоров'я: Проект Закону України від 22.09.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70025.
10. Кланца І. А. Громадське здоров'я як умова національної безпеки держави. *Вісник НАДУ при Президентіві України. Серія «Державне управління»*. 2018. № 1. С. 107–113.
11. Аніщенко М. А. Право охорони здоров'я як над галузь системи українського права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 14–17.
12. Рингач Н. О. Громадське здоров'я як чинник національної безпеки : монографія. Київ : НАДУ, 2009. 296 с.
13. Сенюта І. Медичне право: право людини на охорону здоров'я : монографія. Львів : Астролябія, 2007. 223 с.

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

Макарчук В. В.

*к. ю. н., асистент кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін
факультету права та лінгвістики
Білоцерківського національного аграрного університету*

Звертаючись до адміністративно-правового статусу правоохоронних органів, які здійснюють вплив на формування та реалізацію державної політики і сфері забезпечення національної безпеки і оборони України варто з'ясувати думки науковців щодо самого поняття адміністративно-правового статусу.

Так, на думку Т. О. Коломойця, адміністративно-правовий статус – це сукупність суб'єктивних прав і обов'язків закріплених нормами адміністративного права за певним органом. Водночас обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правового статусу є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються у рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними [1, с.64].

Є. Є. Додіна, досліджуючи адміністративно-правовий статус громадських організацій, визначає його як правове положення у відносинах із суб'єктами виконавчої влади, врегульоване нормами державного і адміністративного права [2, с.54].

С. В. Ківалов, говорячи про адміністративно-правовий статус центральних органів виконавчої влади, також визначає їх функції, завдання, компетенцію [3, с. 96-99], однак чіткого його поняття та структури не наводить.

До складових адміністративно-правового статусу необхідно віднести цільовий та комплексний блоки. Цільовий блок як складова адміністративно-правового статусу правоохоронного органу містить мету діяльності правоохоронного органу. У свою чергу, організаційний блок охоплює такі елементи, як: структура, схема організаційного підпорядкування структурних одиниць, схема розподілу завдань, функцій кожного структурного підрозділу, тобто порядок формування системи і структури, процедури діяльності структурних підрозділів, форми й методи діяльності. Компетенційний блок відповідно складають завдання, функції, права та обов'язки, відповідальність [4, с. 10].

У свою чергу, А. В. Юсупов виокремлює такі складові структури адміністративно-правового статусу правоохоронних органів України: цільове призначення, а саме мету, завдання, функції діяльності правоохоронного органу; сукупність прав та обов'язків, повноваження правоохоронного органу; організаційно-правове забезпечення [5, с. 138].

До завдань правоохоронних органів С. І. Лекарь відносить: запобігання вчиненню, виявлення, припинення, розслідування та притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у скоєнні адміністративних та кримінальних правопорушень, що посягають на національну безпеку і оборону держави [6, с. 18-19].

Згідні з позицією Р. Г. Ботвінова про те, що правоохоронна функція, яка має системний характер, реалізується лише в органічно пов'язаних між собою правових і неправових формах, оскільки від міри системності виконання правоохоронними органами покладених на них завдань залежить ефективність діяльності держави у сфері правопорядку [7].

Згадуючи про нормативні акти – закони і підзаконні акти, які займають досить важливе місце в адміністративно-правовому регулюванні діяльності правоохоронних органів (Національна поліція, органи прокуратури, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Служба правопорядку, Управління державної охорони України, органи охорони державного кордону), що забезпечують національну безпеку і оборону держави, доцільно не лише приділити увагу адміністративно-правовому регулюванню діяльності кожного із зазначених правоохоронних органів окремо, а й виділити групи законів та підзаконних актів, норми яких є загальними для всіх правоохоронних органів України. Зокрема, до таких законів можна віднести: Закон України «Про національну безпеку України» [8]; Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», який визначає головні напрями загальнодержавної політики і організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Поряд із цим стаття 5 цього нормативно-правового акта відносить Національну поліцію України, Службу безпеки України (крім спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю), Національне антикорупційне бюро України до державних органів, які здійснюють боротьбу з корупцією та організованою злочинністю в межах наданих їм законом повноважень [9]. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» який, регламентує специфіку державного захисту суддів та працівників правоохоронних органів від перешкоджання виконанню ними своїх обов'язків і здійсненню наданих прав, а також від посягань на життя, здоров'я, житло, майно таких осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю [10]; Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», який визначає основні положення оперативно-розшукової діяльності та перелік суб'єктів, які мають право її здійснювати, зокрема: 1) підрозділи кримінальної та спеціальної поліції Національної поліції України; 2) підрозділи контррозвідки, військової контррозвідки, захисту національної державності, спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та

організованою злочинністю, оперативно-технічні, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів Служби безпеки України; 3) оперативні підрозділи податкової міліції та підрозділи, які ведуть боротьбу з контрабандою органів доходів і зборів; 4) детективи, оперативно-технічні підрозділи та підрозділи внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України [11].

Розглядаючи адміністративно-правовий статус правоохоронних органів, як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони необхідно зазначити, що для законодавчого забезпечення діяльності Національної поліції України було прийнято спеціалізований нормативно-правовий акт – Закон України «Про Національну поліцію», яким визначено правові засади організації та діяльності органів Національної поліції України [12].

Одним із нормативно-правових актів, який регламентує діяльність органів прокуратури, є Закон України «Про прокуратуру», відповідно до ст. 4 якого Конституція України, цей та інші закони України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України визначають організацію та діяльність прокуратури України, а також статус прокурорів [13].

Розвиток законодавства у сфері запобігання корупції обумовив прийняття нормативно-правових актів, якими у своїй діяльності керується Національне антикорупційне бюро України. Зокрема, мова йде про Закон України «Про запобігання корупції», так, останнім передбачено, що Національне антикорупційне бюро України є спеціально уповноваженим суб'єктом у сфері протидії корупції [14].

Перший із нормативно-правових актів, який встановлює гарантії дотримання прав людини й громадянина та загалом регламентує діяльність Державного бюро розслідувань є Конституція України. Крім цього засади правового статусу бюро закріплені в Законі України «Про Державне бюро розслідувань», яка визначає його як центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, які відносяться до його кола завдань [15].

Служба правопорядку у своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України про «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України [16].

Управління державної охорони України у своїй діяльності керується Законом України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» [17]. Відповідно до ст. 12 Закону на Управління державної охорони України покладаються ряд завдань, які безпосередньо пов'язані з формуванням та реалізацією національної

безпеки і оборони, зокрема : здійснення державної охорони щодо органів державної влади України; забезпечення безпеки посадових осіб, визначених цим Законом, за місцем їх перебування як на території України, так і за її межами та інше.

Наступним, і останнім правоохоронним органом, який беззаперечно забезпечує національну безпеку і оборону держави є орган охорони державного кордону. Він є основним органом у загальній структурі Держприкордонслужби, що безпосередньо виконує поставлені перед Держприкордонслужбою завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України та бере участь в охороні суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, а також здійснює інші повноваження, передбачені законодавством України [18].

Отже, адміністративно-правовий статус правоохоронних органів (Національна поліція, органи прокуратури, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Служба правопорядку, Управління державної охорони України, органи охорони державного кордону), як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони визначає основні напрямки їх впливу на суспільні відносини в Україні, які виникають щодо захисту інтересів національної безпеки і оборони держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс підруч. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
2. Додіна Є. Є. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2002. 174 с.
3. Кивалов С. В. Административное право Украины : учебник / под общей ред. С. В. Кивалова. Харьков : Одиссей, 2004. 880 с.
4. Васильєв І. О., Мінка Т. П. Контрольна діяльність штабів ОВС : монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2010. 260 с.
5. Юсупов В. А. Структура адміністративно-правового статусу правоохоронних органів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2014. № 29. С. 136-140.
6. Лекарь С. І. Місце адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави у системі державно-правового механізму. *Адміністративне право і процес*. Київ, 2013. № 1. С. 15–20.

7. Ботвінов Р. Г. Правоохоронна функція держави: сутність та форми реалізації. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. Дніпро, 2016. Вип. 1 (15). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik%20/2016-01\(15\)/4.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik%20/2016-01(15)/4.pdf).
8. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
9. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341- XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.
10. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.
11. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
12. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
13. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 793.
14. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
15. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.
16. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.
17. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 236.
18. Про затвердження Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України : Наказ Міністерства внутрішніх справ від 30.11.2018 р. № 971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1468-18>.

МЕДІАЦІЯ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Байбузан В. В.

*Студентка II курсу факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Науковий керівник: Поляруш С. І.

*к. і. н., доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін та
адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Одним із напрямів спільної програми Ради Європи та Європейського Союзу з Україною, спрямованої на покращення та вдосконалення діяльності судової влади в нашій державі, підвищення показників ефективності її роботи поряд з питаннями організації роботи суддів, відбору і підготовки останніх становлять альтернативні засоби врегулювання спорів.

Відповідно до Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, підписаної Україною, забезпечення верховенства права та доступу до правосуддя має включати як досудові, так і позасудові методи вирішення спорів. Усвідомлення важливості поширення альтернативних судочинству способів розв'язання правових спорів відкриває нові перспективи утвердження засад правової держави в Україні, а їх різноманітність є показником зрілості правової системи країни та готовності держави до співпраці, обумовлює зростання рівня правової культури її громадян [6].

Питання медіації у адміністративному судочинстві плідно вивчають юристи-теоретики та практики В. М. Бевзенко, О. В. Белінська, С. С. Білуга, Н. В. Боженко, Н. Л. Бондаренко-Зелінська, Д. Л. Давиденко, О. М. Михайлов, Т. О. Подковенко, Ю. Д. Притика, Г. Й. Ткач, Г. О. Ульянова, Т. І. Шинкар, А. М. Шохіна, К. А. Шумова та інші.

Звернімося до міжнародного досвіду застосування медіації. Ефективність медіації визнана європейським співтовариством, що рекомендує її застосування на досудовому етапі (згідно статистичних даних, 83–85 % процедур медіації у розвинених європейських країнах є успішними, у 5–10 % випадків учасники процедури доходять повної або часткової згоди протягом короткого часу після цієї процедури). Аналіз практики судових та правоохоронних органів з впровадження процедури медіації в Англії, Бельгії та Німеччині показує, що медіація дозволяє відійти від втрати часу в судовому процесі, від додаткових і непередбачених витрат. У Сполучених Штатах Америки медіація є обов'язковою у певних категоріях справ. У Німеччині законодавчо встановлена можливість судді виступати медіатором у встановлених категоріях справ. У Канаді Канадським інститутом арбітражу і посередництва розробляються програми та

проводяться навчання основам медіації. Особливістю застосування медіації в Канаді є те, що у багатьох її провінціях сторона, звертаючись до суду, зобов'язана надати докази спроби досудового врегулювання спору [2, с. 1, 11].

Аналізуючи світовий досвід застосування медіації Т. І. Шинкар до переваг медіації як способу вирішення спорів відносить:

- 1) контроль, який здійснюють сторони як над безпосередньою процедурою медіації, так і над її результатами;
- 2) пряму участь сторін у переговорах; добровільність процедури; швидкість проведення медіації, її ефективність і економічність, простоту і гнучкість;
- 3) справедливість, оскільки медіатор гарантує, що вже існуючі нерівні відносини між сторонами не можуть вплинути на хід ведення переговорів і їх результат;
- 4) конфіденційність;
- 5) забезпечення ефективної взаємодії між сторонами; сприяння в підтримці, поліпшення або відновлення взаємин між сторонами; врахування довгострокових і важливих інтересів сторін в кожній стадії процедури медіації для врегулювання спору з акцентом на сьогоднішнє і майбутнє, а не на минуле;
- 6) взаємовигідність результату медіації; творчий підхід до вирішення суперечки [8, с. 17].

Що стосується вітчизняної правової системи та системи судоустрою, то М. М. Бліхар слушно зазначає, що судова влада є одним з основних гарантів дотримання і реалізації правових положень, адже саме вирішення правових конфліктів через рішення суду є універсальним засобом правового захисту прав і свобод як громадян, так і юридичних осіб. Проте статистика ухвалення судових рішень, завантаженість судів і тривалість розгляду судових суперечок свідчать про те, що вирішення правових конфліктів, а особливо в адміністративному праві, через органи судової влади не може бути єдиним способом подолання правових суперечок. Саме тому спроба розвантаження судової системи шляхом використання медіації як альтернативного способу врегулювання спорів чи конфлікту є актуальною [1, с. 78].

На сьогоднішній день законодавцем зроблено перші кроки до становлення інституту медіації. Україна має законопроект «Про медіацію» № 3504 від 19.05.2020, що пройшов перше читання та прийнятий за основу. Законопроект створено з метою закріплення на законодавчому рівні можливості проведення процедури медіації, що полягатиме у добровільному позасудовому врегулюванні конфлікту (спору) шляхом переговорів між його сторонами, за допомогою медіатора, зокрема, у будь-яких конфліктах (спорах), що виникають з адміністративних правовідносин.

Відповідно до законопроекту «Про медіацію» з-поміж обов'язкових принципів медіації слід вважати:

1) добровільність – під яким розуміється, що процедура медіації є виключно результатом волевиявлення сторін;

2) конфіденційність – передбачає, що медіатор повинен забезпечити очікування сторін щодо конфіденційності, що залежить від обставин медіації та будь-якої угоди, до якої прийдуть сторони;

3) незалежність та нейтральність медіатора – свідчить, що медіатор є третьою нейтральною особою, незалежною від органів влади, їх посадових осіб, інших фізичних чи юридичних осіб;

4) неупередженість медіатора – означає, що медіатор повинен виконувати свою роботу об'єктивно і чесно;

5) самовизначення та рівність прав сторін медіації – передбачає можливість сторін самостійно обирати медіатора, варіанти врегулювання спору тощо, а обидві сторони конфлікту є рівними [5].

Щодо порядку здійснення процедури медіації під час вирішення адміністративних спорів, то вона складається з наступних стадій: прийняття справи до розгляду, підготовка до примирення, примирення та підписання угоди про її результати [2, с. 7, 10].

Т. І. Шинкар доречно вказує, що медіація, є ефективною у багатьох ситуаціях, оскільки сторонам спору надається змога брати безпосередню участь в розробці варіантів вирішення спору, що підвищує змогу задоволення інтересів сторін на відміну від рішення, що виноситься за результатами судового розгляду справи. Деякі дослідники вважають, що крім перетворення взаємин сторін і задоволення їх потреб, збільшення використання альтернативних методів вирішення спорів може привести до відродження місцевих громад.

Медіатори виступають як посередники, досліджуючи проблему за допомогою бесід з кожною зі сторін, сприяючи їм у досягненні угоди. Медіація є ефективною тоді, коли сторони розуміють, що врегулювання спору неминуче, і необхідно піти на компроміс. Угоди про медіацію часто включають в себе угоди про подальше ведення справ між сторонами, не обмежуючись вирішенням виключно самої суті конфлікту. Медіація набагато менш ефективна у випадках, коли одна зі сторін категорично відмовляється визнавати свою відповідальність і відмовляється платити або виконувати послуги [8, с. 15].

Маємо зазначити, що, насправді, на сьогоднішній день проведення медіації є можливим, а її процедура передбачена у главі 4 розділу II чинного Кодексу

адміністративного судочинства України (далі – КАС України) та визначає порядок врегулювання спору за участі судді. Необхідною в такому випадку є згода сторін. Передбачена можливість і зупинення провадження у справі. Цікавим моментом є те, що у разі якщо сторони не досягнули компромісу, повторна медіація не допускається. Медіація проводиться у формі спільних та (або) закритих нарад. Під час врегулювання спору суддя здійснює дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. Проте суддя може і сам запропонувати сторонам свій шлях урегулювання конфлікту. Уся інформація отримана під час медіації є конфіденційною. Строк проведення медіації становить не більше 30 днів з дня постановлення ухвали про проведення процедури врегулювання спору за участю судді [4; 7, с. 249].

Тобто наразі в адміністративному процесі України запроваджено лише судову (інтегровану) модель медіації. В той же час правник Н. В. Шелевер зазначає, що для подальшого розвитку інституту медіації було б ефективним також запровадити в адміністративному процесі асоційовану модель медіації, у ході якої суддя є лише її ініціатором, а реалізатором є незалежний від суду, сторонній посередник, яким може бути як професійний приватний медіатор із відповідною ліцензією, який уповноважений державою здійснювати діяльність із проведення медіації в порядку, встановленому законом (на кшталт приватного виконавця), так і уповноважений посередник від органу державної влади чи місцевого самоврядування залежно від категорії спору [7, с. 250]. Тим більше, що в Україні вже функціонує Національна асоціація медіаторів України.

В свою чергу О. Горецький вказує на такі проблеми та перспективи розвитку інституту медіації у адміністративному судочинстві:

1) Адміністративне законодавство взагалі вивело главу 4 КАС України «Врегулювання спору за участю судді» за межі підготовчого провадження, що не є послідовним, адже примирення сторін не вважається першочерговою метою та завданням підготовчого провадження.

2) Ст. 173 КАС України варто було б доповнити положенням про обов'язок суду сприяти примиренню сторін, що передбачає активну участь судді з метою полегшення, допомоги, підтримки сторін у процесі здійснення процедури врегулювання спору.

3) Закріплення норм щодо врегулювання спору за участю судді в розділі «Позовне провадження» не надає можливості однозначно вирішити питання про місце примирних процедур в адміністративному судочинстві.

4) КАС України варто було б доповнити нормою, згідно з якою сторони мають право звернутися до суду або іншого посередника з метою проведення процедури врегулювання спору на будь-якій стадії адміністративного процесу.

5) Медіації необхідно надати розширене законодавче тлумачення. В КАС України варто було б передбачити норму про те, що сторони мають право на будь-якій стадії судового розгляду справи звернутися до суду зі спільною заявою про бажання врегулювати спір і провести примирну процедуру за участю посередника (медіатора) в порядку, передбаченому чинним Кодексом [3].

Таким чином, досвід запровадження інституту медіації зарубіжних країн вказує на те, що раціонально збудована система медіації являє собою додатковий механізм захисту прав людини та є важливим елементом правової держави. Проблема створення системи медіації в адміністративному судочинстві України, однозначно, є актуальною та потребує подальшого законодавчого врегулювання. Впровадження у вітчизняну правову систему механізму медіації дозволить поглибити процес демократизації держави, встановити європейські принципи захисту прав людини, забезпечувати широкий доступ громадян до правосуддя та розвантажити суди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бліхар М. М. Медіація як спосіб вирішення адміністративних спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 78–82.
2. Боженко Н. В. Адміністративно-правове забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Запоріжжя. 2018. 18 с.
3. Горецький О. Медіація в адмінсудочинстві – неможливе можливо? URL: <https://bit.ly/3bB3iFL> (дата звернення: 05.05.2021)
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. №2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 05.05.2021).
5. Про медіацію: законопроект №3504 від 19.05.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3504&skl=10 (дата звернення: 05.05.2021).
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони №984_011 від 21.03.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 05.05.2021).
7. Шелевер Н. В. До питання медіації в адміністративному судочинстві. *Закарпатські правові читання* : Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (29-30 квітня 2020 року, м. Ужгород). 2020. С. 248–252.

8. Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2018. 27 с.

**ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДЕРЖАВНИМИ АРХІВАМИ УКРАЇНИ
НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА ДЛЯ НАДАННЯ ДОСТУПУ ДО ДОКУМЕНТІВ,
ЩО МІСТЯТЬ ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ**

Дідух Л. В.

*к. і. н., завідувач відділу технологічного забезпечення архівної справи
Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства*

Залеток Н. В.

*к. і. н., завідувач відділу архівознавства
Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства*

Згідно з Законом України «Про інформацію», «кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів» [1]. Під інформацією маються на увазі «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [1]. Реалізація права на інформацію має відбуватися відповідно до чинного законодавства і не повинна порушувати права та законні інтереси фізичних і юридичних осіб. Це стосується й персональних даних.

Бажання убезпечити своє приватне життя від втручання з боку державних органів та сторонніх осіб призвело до розроблення та удосконалення міжнародного і національного законодавства у сфері захисту персональних даних. Практично всі країни європейського континенту мають ґрунтовну нормативно-правову базу, покликану обмежити доступ третіх осіб до персональної інформації про фізичну особу. Не становить виняток в цьому контексті і Україна. У нашій державі спеціальне законодавство щодо цього – Закон України «Про захист персональних даних» – було прийняте у 2010 р. [2] з метою захисту права громадян України на приватність.

Поява цього нормативного акта вплинула на архівну сферу, адже в чималій кількості документів, які зберігаються в державних архівах, містяться конфіденційні персональні дані про фізичних осіб, а отже, доступ до них має бути обмежений, якщо інше не передбачено законом. Проте, коли йдеться про забезпечення безперешкодного доступу до архівних документів, що містять персональні дані, нерідко виникає правова колізія між правом доступу до них та правом на приватність. За цих обставин рішення про надання доступу до таких документів для кожного конкретного випадку ухвалюється

індивідуально й залежить від наявності в особи права запитувати інформацію, співвідношення цього права та прав інших осіб, згоди особи надавати інформацію про себе, режиму доступу до інформації, обмежень відповідного права, встановлених законом.

Серед низки проблем, що постають перед державними архівами під час надання користувачам доступу до документів, що містять персональні дані, архівісти зазначають і правові, наприклад:

- коли користувачі не надавали документів із підтвердження родинних зв'язків з особою, щодо якої проводився пошук персональних даних, або нотаріально засвідчених доручень;

- коли користувачі, працюючи над історичною тематикою, замовляють справи, в яких містяться персональні дані, і копіюють її власними технічними засобами; у разі відмови у доступі до таких документів або ненаданні дозволу на їх копіювання, скаржаться на архів в інстанції вищого рівня;

- коли адвокати звертаються до архівів з вимогою надати інформацію про третіх осіб, із котрими не укладено договори про надання правової допомоги; як правило, ця інформація стосується тих осіб, із котрими в їхніх клієнтів правовий спір;

- коли користувачі, намагаючись отримати доступ до персональних даних (наприклад, майнових відомостей) сторонніх осіб, надсилають запити, посиляючись на Закон України «Про доступ до публічної інформації»; у разі відмови, наданої відповідно до законодавства, звертаються зі скаргами;

- коли відсутні обновлювані відомості про те, чи певна особа ще жива, адже від цього залежить, містить документ персональні дані чи ні;

- також виникають труднощі під час видавання копій рішень, до яких додаються списки осіб із будь-яких питань (про виділення земельних ділянок, перебування на квартирному обліку) тощо [3, с. 110-111].

Коли йдеться про доступ до архівних документів, які містять персональні дані з обмеженим доступом, насамперед необхідно з'ясувати, яким законом має керуватися державний архів як розпорядник інформації. Приміром, Закони України «Про захист персональних даних» [2] та «Про доступ до публічної інформації» [4] вміщують різні вимоги щодо оформлення запитів на інформацію. Оскільки державні архіви підпадають під визначення розпорядників публічної інформації, у разі, коли надійшов запит на доступ до документів, що виникли внаслідок роботи архівів, але не належать до архівних документів, застосовується закон «Про доступ до публічної інформації». Проте, якщо йдеться про доступ до архівних документів, то він, згідно з Постановою Пленуму Вищого Адміністративного суду України [5], регулюється насамперед спеціальним

законодавством – законами України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [6] та «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» [7]. Водночас, оскільки спеціальне законодавство передбачає можливість надання доступу до конфіденційних персональних даних, якщо вони є суспільно необхідною інформацією, архівістам для прийняття рішення щодо цього рекомендовано застосовувати «трискладовий» тест. Для полегшення процедури варто скористатись алгоритмом дій, представленим в аналітичному огляді щодо практичного впровадження Закону України «Про доступ до публічної інформації».

1 крок. Потрібно визначити, чи стосується інформація інтересів національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, чи можливі заворушення або злочини в разі надання доступу до запитуваної інформації, чи в інтересах охорони здоров'я населення обмеження доступу до цієї інформації, чи не постраждають репутація або права інших людей унаслідок надання доступу до цієї інформації, чи отримана запитувана інформація конфіденційно, чи стосується дана інформація питання авторитету й неупередженості правосуддя тощо.

Якщо на всі поставлені вище питання відповідь заперечна, розпорядник інформації надає доступ до запитуваної інформації. Якщо хоча б на одне із поставлених вище питань є ствердна відповідь, розпорядник інформації переходить до наступного кроку.

2 крок. Треба визначити, чи не буде розголошенням запитуваної інформації завдана істотна шкода зазначеним інтересам [8], наявність яких у запитуваній інформації встановив розпорядник.

Якщо відповідь на дане питання заперечна, розпорядник інформації надає запитувачу доступ до зазначеної інформації. Якщо відповідь на дане питання ствердна, розпорядник інформації переходить до наступного кроку.

3 крок. Потрібно з'ясувати, чи переважає шкода від оприлюднення такої інформації над суспільним інтересом у її отриманні.

У разі ствердної відповіді на це питання запитувачу інформації буде відмовлено в наданні доступу до запитуваної інформації. У разі заперечної відповіді розпорядник інформації надає запитувачу доступ до запитуваної інформації [9].

Оскільки, відповідно до українського законодавства, обмеженню доступу підлягає інформація, а не документ, то, у випадку, якщо користувачеві відмовлено в доступі до інформації з обмеженим доступом, «для ознайомлення надається інформація, доступ до якої необмежений» [4].

Варто також зазначити, що в українському законодавстві конкретно не визначається можливість обробки персональної інформації з метою проведення наукового

дослідження, зокрема історичного чи статистичного [10]. Положення Закону України «Про захист персональних даних», які формально надають таку можливість за умови забезпечення належного захисту персональних даних [2], можуть бути застосовані лише до документів, які не належать до архівних. Доступ до останніх, як вже зазначалося, організовується відповідно до спеціального законодавства [5].

Оскільки правове регулювання надання доступу до документів державних архівів, що містять персональні дані, та їх використання здійснюються на підставі низки вітчизняних нормативно-правових документів, це нерідко ускладнює роботу архівістів і уповільнює процедуру ухвалення рішення щодо того чи іншого запиту.

У разі, якщо користувач не згоден із рішенням державного архіву і звернувся до суду з позовом із метою добитися надання доступу до інформації з обмеженим доступом, представник суб'єкта владних повноважень повинен обґрунтувати [11] в суді легітимну мету, через яку до інформації обмежили доступ, пояснити, яку шкоду несе розголошення цієї інформації й чому вона переважає право громадськості мати доступ до цієї інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XI (зі змінами) / Верховна Рада України. URL: <https://bit.ly/399ve2b> (дата звернення: 25.03.2021).
2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. №2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 10.07.2020).
3. Дідух Л., Залеток Н. Досвід українських архівів щодо використання та надання доступу до документів, що містять персональні дані. *Архіви України*. 2021. № 1 (236). С. 101–114.
4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 10.07.2020).
5. Постанова Пленуму Вищого Адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації» від 29.09.2016 р. № 10 / Верховна Рада України. URL: <https://bit.ly/32LnxNa> (дата звернення: 10.07.2020).
6. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3815-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 10.07.2020).

7. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років : Закон України від 09 квітня 2015 р. № 316-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19#Text> (дата звернення: 10.07.2020).
8. Доступ до публічної інформації: посібник із застосування «трискладового тесту» / Головенко Р. Б., Котляр Д. М., Слизьконіс Д. М.; за заг. ред. Д. М. Котляра. К. : ЦПСА, 2014. 152 с.;
9. Як забезпечити доступ до публічної інформації: шпаргалка для розпорядників / За заг. ред. Д.М. Слизьконіс. Автори-укладачі: Бабакішієва Г.Н., Біла О.В., Канєвський Г.О., Слизьконіс Д.М., Таран В.В. К.: ЦПСА, 2015. 48 с.
10. Методичні рекомендації щодо практичного впровадження Закону України «Про доступ до публічної інформації» / [М. В. Лациба, О. С. Хмара, В. В. Андрусів [та ін.]; Укр. незалеж. центр політ. дослідж., 2-е вид. допов. К. : [Агентство «Україна»], 2012. 164 с.
11. Paliienko M. Personal Data Protection and Access to Archives in Ukraine: From the National and International Perspective. Atlanti. 2018. № 2. P. 61–70.
12. Нестеренко О. Деякі проблеми застосування закону України «Про доступ до публічної інформації» / Верховна Рада України. URL: <http://khp.org/index.php?id=1317625772> (дата звернення: 24.07.2020).

ШАХРАЙСТВО В КРИПТОІНДУСТРІЇ: ЯК НЕ ПОТРАПИТИ НА «ГАЧОК»

Цезар А. Р.

*Студентка ІМ курсу Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Науковий керівник: Устинова І. П.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри конституційного і адміністративного права
Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Сучасне суспільство, прагне все більше полегшити і спростити своє життя, намагаючись не тільки автоматизувати, але і передати деякі процеси життєдіяльності на різні програмно-технічні засоби. І для цього створює штучну «віртуальну» реальність не тільки заради зручності та легкості використання комунікації, а й для проведення дозвілля, певного відпочинку. У зв'язку з цим, у використанні вбачається закономірність та швидкість поширення появи своєрідної електронно-цифрової валюти, яка отримала назву криптовалюта.

Під поняттям «криптовалюта» прийнято розуміти вид цифрової валюти, емісія та облік якої засновані на асиметричному шифруванні і застосуванні різних криптографічних

методів захисту, таких як Proof-of-work та/або Proof-of-stake. Функціонування системи відбувається децентралізовано в розподіленій комп'ютерній мережі. Таким чином принципи, на основі яких функціонує криптовалюта, дають змогу здійснювати децентралізовані, безпечні й анонімні транзакції через мережу Інтернет в усьому світі, а також укладати смарт-контракти, що пов'язані з використанням технологічної системи Blockchain, яка фіксує відповідні операції з цифровими валютами в публічній цифровій книзі [2].

У сучасному світі, коли нелегальні операції здійснюються навіть через банки, діяльність яких є високорегульованою, великою небезпекою для суспільства є неконтрольований ринок криптовалюти. Без нагляду, цифрові кошти, будуть інструментами для збору великих грошей, використання яких залишатиметься невідомим.

Шахрайство в криптоіндустрії неймовірно поширене, адже це дуже прибуткова галузь. Українська криптовалютна біржа Kuna виявила шахрайські схеми, які, на перший погляд, неочевидні, проте призводять до негативних наслідків – повної втрати коштів. На базі їхнього матеріалу редакція інтернет-порталу Na.chasi/Crypto сформувала перелік поширених схем шахрайства в інтернеті з криптовалютами.

Схема «фейкових еірдропів» у своїй основі має махінації з безоплатною роздачею tokenів всім охочим за певні дії, яка має назву AirDrop. Наприклад, розробники можуть відправити монети проєкту тим, хто робить репост з їхніх офіційних сторінок в соціальних мережах або є власником певної криптовалюти. Різні платформи та стартапи використовують AirDrop як рекламну кампанію. Наприклад, на платформі Uniswap роздавали еірдропа UNI та 1inch. Шахраї вирішили скористатися цією можливістю. Вони обіцяли користувачам токени UNI та 1inch після сплати комісії в ETH. Звичайно ж, учасники не отримали ніяких tokenів після транзакцій. Однак, існує ще одна схема з еірдропами: шахраї фейкового еірдропу зв'язуються з учасником та просять його надати приватні дані, що ставить під загрозу безпеку облікового запису.

Експерти Qrator Labs зафіксували нову шахрайську схему – фейкові сайти, на яких учасникам пропонували спочатку оплатити комісію, а після цього вони могли швидко заробити або щось виграти.

Також користувачам обіцяли заробіток на майнінгу криптовалюти в браузері. Шахраї пропонували величезні винагороди за те, що людина здасть в оренду невикористану потужність її пристрою. У систему користувача вбудовувався лічильник, який мав би фіксувати зароблені гроші, але попередньо шахраї просять дані банківської картки для верифікації.

Це шахрайство небезпечно тим, що при його здійсненні не тільки списується комісія нібито за верифікацію, а ще й зберігаються банківські дані, завдяки яким в майбутньому шахраї можуть продовжити списання коштів [6].

Схему подвоєння криптовалюти найчастіше використовується у Twitter та Telegram. Шахраї залишають під дописами відомих на крипторинку особистостей чи компаній свої коментарі, в яких містяться посилання на веб-сайти з можливістю безкоштовного отримання криптовалюти.

Після того, як особа переходить на сайт за посиланням, вона бачить, що спочатку потрібно перевести певну суму в біткоїнах чи Ethereum для перевірки. Як тільки сума буде переведена, криптовалюта буде (ймовірно) подвоєна або збільшена у десять разів. Коли особа переведе свою криптовалюту, вона не тільки нічого не отримає, а й втратить все те, що було.

Іноді електронний гаманець вказують прямо в коментарях. Злочинці стають все більш вигадливими в цій сфері. Наприклад, вони зламують перевірені облікові записи та змінюють ім'я користувача. Вони також публікують фейкові відгуки від ботів про те, що вони успішно отримали свою криптовалюту. Ці повідомлення знаходяться наверху, тому що злочинці створюють багато фейкових лайків та коментарів під подібними постами.

Одним з найяскравіших прикладів такої афери став липневий злом мережі Twitter, в результаті якого в акаунтах Ілона Маска, Біла Гейтса, Барака Обами, Каньє Уеста та других відомих особистостей з'явилися твіти, де вони обіцяли подвоїти суму за поповнення біткоїн-гаманців. За деякими даними цей злом повинен був торкнутися акаунтів понад 130 відомих осіб та корпорацій, але, на щастя, цього не відбулося. Однак, в результаті цієї афери шахраям все ж таки вдалося отримати понад 120 тисяч доларів [4].

Це ще одна поширена шахрайська схема має в своїй основі роботу з фальшивими мобільними додатками. Попри те, що ці додатки для роботи з криптовалютою швидко видаляються з Google Play та Apple Store, тисячі користувачів встигають завантажити їх і потрапити «на гачок». Буває так, що ці застосунки навіть мають високі рейтинги, що підвищує шанси на успіх шахраїв.

Під час використання фальшивого додатку будь-які операції з криптовалютою призводять до їх втрати, тому необхідно звертати увагу на логотип, його колір, правильність шрифту. Якщо в назві бренду фігурують зайві літери або незнайомі кольори, ймовірно це фальшивий додаток.

Схема Понці та піраміди – два найстаріших фінансових шахрайств в історії. Схема Понці – це інвестиційна стратегія, при якій старим інвесторам виплачується дохід за

рахунок грошей нових інвесторів. Коли шахрай не може залучати нових інвесторів, гроші перестають надходити. OneCoin був хорошим прикладом крипто-схеми Понці.

Схема пірамід – це бізнес-модель, яка платить учасникам в залежності від того, скільки нових учасників вони зареєстрували. Коли неможливо залучити нових учасників, грошовий потік зупиняється.

Кращий спосіб уникнути будь-якої з цих схем – це вивчити криптовалюту, яку ви купуєте, і якщо вартість криптовалюти або Bitcoin фонду залежить виключно від приєднання нових інвесторів або учасників, це, в більшості випадків, свідчить про наявність схеми Понці або піраміди [1].

Окрім описаних схем шахрайства, існує й безліч інших. Так, зокрема в лютому 2021 року працівники Служби безпеки України у Львівській області виявили схему присвоєння криптовалюти шляхом втручання в роботу комп'ютерів та комунальних електромереж. За даними прес-служби Служби безпеки України, яка була опублікована на сайті, двоє жителів області пропонували свої послуги з установки та обслуговування майнинг-ферм клієнтам, яких шукали серед знайомих. Після встановлення обладнання зловмисники присвоювали отриману криптовалюту через несанкціонований доступ до онлайн-гаманців користувачів. В ході проведення обшуків правоохоронцями було знайдено дев'ять майнинг-ферм та обладнання з незаконним підключенням до електромережі [3].

В той же час, в лютому 2021 року, Київська прокуратура запідозрила жительку Києва у шахрайстві та привласненні біткоїнів на суму близько 3 мільйонів гривень, про що було повідомлено на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора. За даними, які було опубліковано, громадянка уклала з потерпілою договір доручення на управління криптовалютою, який завідомо не збиралася виконувати. Вона щомісяця надсилала недостовірні звіти про прибуток від управління довірених їй активів. В результаті, потерпіла уклала з підозрюваною додаткову угоду про збільшення кількості переданих в управління активів, тим самим ще більше потрапивши в сіті шахрайської схеми. Всі ці махінації були розкриті після закінчення строку договору, оскільки підозрювана відмовилася передавати потерпілій інвестиції та отриману частину прибутку, які вона таємно вивела на банківські рахунки та перевела на анонімні електронні гаманці. Загальна сума збитків становить близько 3 мільйонів гривень [5].

Таким чином, з ростом популярності криптовалюти та операцій з нею значно підвищується кількість шахрайських схем, в які, на жаль, потрапляє велика кількість людей. Однак знання того, як працюють ці шахрайства, – важливий перший крок до їх повного запобігання. Саме тому важливо моніторити не тільки ринки криптовалюти, але й

актуальні новини цієї сфери, пов'язані з розкритими схемами шахрайств, щоб в майбутньому не стати жертвою однієї з них та зберегти свої криптовалютні активи в цілості та безпеці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 8 поширених Bitcoin шахрайств та як їх уникнути. URL: <https://academy.binance.com/uk/articles/8-common-bitcoin-scams-and-how-to-avoid-them>.
2. Беседа Д.В. Криптовалюта (цифрова валюта) як механізм маскуванню корупційних коштів та легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *International Electronic Scientific Journal «Science Online»*. URL: <http://nauka-online.com/>.
3. В Україні сборщики майнинг-ферм похищали добытую криптовалюту. URL: <https://forklog.com/v-ukraine-sborshhiki-majning-ferm-pohishhali-dobytyuyu-kriptovalyutu/>
4. Как не попасть в мошенническую схему. Топ-5 примеров махинаций. URL: <https://kuna.io/blog/how-to-avoid-scammers/>.
5. Повідомлено про підозру громадянці, яка неправомірно заволоділа біткоїнами на суму майже 3 млн грн. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/news?mpublications&cview&trec&id>.
6. Шахрайство в криптоіндустрії: топ-5 схем, про які ви можете не знати. URL: <https://nachasi.com/2021/04/20/crypto-scam/>.
7. Ustynova I. The current state of the legislative ensurance of the market regulation of crypto currency in Ukraine. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: юридичний вісник «Повітряне і космічне право»: зб. наук. праць*. 2019. № 3 (52). С.95–101.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ ЯК ПРОДУКТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Білик Г. В.

Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету

Думчиков М. О.

к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету

Після створення Bitcoin у 2008-2009 роках у світі набув поширення термін «криптовалюта», що трактується як цифрова система платежів та грошових переказів, заснована на новітніх технологіях за принципами криптографії з метою забезпечення існування у світі безпечної, анонімної, децентралізованої, стабільної віртуальної валюти.

Нині існує дуже велика кількість криптовалют. Цей ринок успішно функціонує і дає можливість проаналізувати процеси формування вартості, попиту та пропозиції близько сотні різних криптовалют. До найбільших за обсягом капіталізації криптовалют належать такі: Bitcoin, Ethereum, Ethereum Classic, Dash, Ripple, Monero, Litecoin, NEM, Augur, MaidSafeCoin та інші [1].

Національна інформаційна сфера знаходиться в стані активного становлення, гармонійного включення у світовий світ інформаційний простір і є основою для розвитку інформаційного суспільства Україна. У той же час існування криптовалюти безпосередньо пов'язане з розвитком інформаційного суспільства і, відповідно, інформаційних технологій.

Швидкий розвиток інформаційних технологій перетворює сучасну економічну систему. Так, на початку вересня 2020 року Міністерство цифрової трансформації України заявив про лідерство України у використанні криптовалют у світі, що говорить про його популяризацію. Крім того, станом на 2019 рік у світі їх стає більше 1000 різновидів такої валюти, одним з них є біткойн. Особливості біткойна дають загальне розуміння специфіки та масштабу обігу криптовалюти, оскільки її економічне зростання охоплює мільярди доларів за останню кілька років. Тим не менше, залишається багато питань щодо його обігу нерегульовані і вимагають від законодавця звернутися до них уваги.

Відносна новизна криптовалютного інституту спричиняє відсутність однозначної позиції щодо її визначення та відносини з іншими фінансовими установами. Однак аналіз юридичної доктрина стверджує, що криптовалюту часто ідентифікують і співвідносять з нею електронні гроші. В даний час існує три основних підходи до цього питання:

- 1) електронні гроші та криптовалюти – різні фінансово-правові категорії, які ніяк не взаємопов'язані;
- 2) криптовалюти – це вид електронних грошей;
- 3) криптовалюта – це нова, еволюційна форма електронних грошей [2].

Законодавче закріплення поняття електронних грошей надається в ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», сутність якого зводиться до того, що електронними грошима варто вважати одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [3].

Водночас, суттєва відмінність даних понять полягає в тому, що електронні гроші може випустити лише той банк, на якого покладено обов'язки щодо їх відшкодування. Завдяки своїй технології, біткойн не підпадає під українське визначення «електронних

грошей», оскільки він не містить зобов'язання мати єдиного емітента, та не є прив'язаним до готівкових коштів чи, навпаки, безготівкових. У свою чергу, «безготівкові кошти» згідно з українським законодавством можуть існувати виключно у формі записів на банківських рахунках. Банки не беруть участь у випуску та обігу криптовалют, тому біткойн не можна брати до уваги як поняття «коштів». Біткойн не підпадає під визначення «платіжна система», оскільки основною та обов'язковою функцією платіжної системи є виконання грошового переказу. У той же час, розглядаємо переказ, що здійснюється через біткойн-гаманець виключно біткойнами, які, як зазначено вище, не є грошовими коштами [4].

Спроби розібратися у правових відносинах щодо врегулювання криптовалют на фінансовому ринку України з боку законодавця були. Так, наприклад, у Верховній Раді України є законопроекти, призначені для регулювання обігу, зберігання, зберігання, використання та проведення операцій з використанням криптовалют, а також визначення загальних принципів ринку. Зокрема йдеться «Про обіг криптовалют в Україні» (№7183); «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» (№7183-1); «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні)» (№7246); «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» (№9083); «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні» (№9083-1); «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами» (№2461); «Про віртуальні активи» (№3637). Проте наразі жодні спроби врегулювати такі відносини не мали успіху [5]. Таким чином, одним з найбільш проблемних питань залишається обіг та оподаткування криптовалют в Україні за відсутності їх правової визначеності.

Загалом, криптовалюта є побічним продуктом розвитку фінансових технологій. Він не має властивостей, корисних для виробництва та споживання, не формує вимог та зобов'язань, нічим і ніким не забезпечується. На фінансовому ринку немає суб'єктів, відповідальних за стан криптовалюти. Через це об'єктивно відсутні умови для захисту інтересів власників криптовалют, які несуть усі ризики володіння цим активом. Через свою економічну природу криптовалюта не може бути визнана власністю, фінансовим інструментом, а також товаром, кредитом та приватними грошима. Це новий вид довірчих грошей, для яких немає прямих конкретних підстав для довіри.

Враховуючи ознаки криптовалюти та її волатильність, є всі підстави вважати її якісно новим типом цифрової фінансової технології, тобто за аналогією з деривативами

вона є другою похідною фінансових інструментів. Як бачимо, величина капіталізації криптовалют приблизно на два порядки поступається навіть класичним фінансовим інструментам, адже волатильність криптовалют незрівнянна.

Таким чином, явище криптовалют, очевидно, буде продовжувати активно розповсюджуватися на фінансовому ринку України, оскільки наявність вагомої основи криптовалют – цифрових технологій, включаючи технології блокчейну, забезпечить існування можливості подальшого використання даних методів в майбутньому. Це означає, що на сьогодні, залишається вкрай актуальним питання правового врегулювання операцій на українському крипторинку. Подальші правові колізії в даній сфері можуть негативно вплинути на привабливість українського інвестиційного ринку та підвиити активність кіберзлочинності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єпіфанова Н. Криптовалюта: товар, засіб платежу, можливо, об'єкт інтелектуальної власності? *Юридична Газета online*. 2017. URL: <https://bit.ly/33SGCw6>.
2. Пашенко К. Порівняльний аналіз фінансово-правової сутності електронних грошей та криптовалют. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 7. URL: <https://bit.ly/3xVJy9o>.
3. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2646-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення 6.05.2021).
4. Погрібний Д. І. Питання визначення правового статусу криптовалют та господарсько-правового забезпечення їх використання в Україні. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 2 (14). DOI: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2018.14.147796>.
5. Пугайко І., Воронцов О. Криптовалюти і податки: останні тренди. *European Business Association*. 08/02/2021. URL: <https://eba.com.ua/kryptovalyuty-i-podatky-ostanni-trendy/>.

ЩОДО ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «ЗОВНІШНЯ ФІНАНСОВА ДОПОМОГА» ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Миргород-Карпова В. В.

к. ю. н., викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету

Під впливом глобалізаційних процесів у світі поступової популярності набирає зовнішня фінансова допомога, направлена на покращення добробуту населення та економічний розвиток держав. Даний процес набув свого поширення ще в 60-х роках

минулого століття та вже на початку ХХІ ст., після прийняття 193 державами, членами ООН і, щонайменше, 23 міжнародними організаціями Декларації тисячоліття ООН, почав проходити під егідою реалізації Цілей розвитку тисячоліття. Вони передбачали співпрацю країн з міжнародними фінансовими організаціями для трансформації їх народного господарства, впровадження новітніх інноваційних технологій, зміни економічного, політичного та соціального характеру та як результат покращення життя населення та подолання бідності.

На виконання цієї Декларації тисячоліття ООН 02.03.2005 р. було прийнято Паризьку декларацію щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги, до якої Указом Президента України від 19.04.2007 р. №325/2007 була приєднана Україна [1]. Паризька декларація виступає своєрідним міжнародним зобов'язанням провідних країн світу щодо підвищення ефективності та управління допомогою з розвитку в межах Цілей розвитку тисячоліття та Декларації тисячоліття. Враховуючи основні положення даної декларації, виділяють три основні групи чинників підвищення ефективності фінансової допомоги, а саме чинники міжнародного, національного та спільного рівнів. В основну кожної групи чинників покладено: забезпечення ефективного управління отриманою зовнішньою фінансовою допомогою державою-реципієнтом; здійснення якісного контролю реципієнтом; організація взаємної звітності між реципієнтом та донором [1].

Передумовою прийняття Паризької декларації стало проведення міжнародного форуму в Римі 24–25 лютого 2003 р. та прийняття на ньому Римської декларації з гармонізації, якою вперше визначені напрями, принципи та основні засади підвищення ефективності фінансової допомоги та акцентовано увагу на гармонізації донорської допомоги на міжнародному і національному рівнях [2].

Паризька декларація має значне як практичне так і теоретичне значення, адже визначає основні принципи надання зовнішньої допомоги: принципи причетності – країни, що отримують таку допомогу розробляють національні стратегії розвитку для боротьби з бідністю, виконують головну роль у координації зовнішньої допомоги та інших ресурсів для розвитку на всіх рівнях з країнами-донорами; принципи узгодження – надання допомоги має відповідати та ґрунтуватися на національних інтересах та стратегіях розвитку країн; принципи гармонізації – ефективність допомоги залежить спільності дій донорів щодо прийняття спільних процедур для гармонізації надання допомоги; принципи управління, котре орієнтоване на результат – удосконалення процесу прийняття рішень, узгоджені стандарти для періодичного звітування, проведення моніторингу, оцінка виконання, прозорість, популяризація всіх форм управління,

орієнтованого на результат; принципи спільної відповідальності – підзвітність як країн-партнерів, так і донорів, щодо результативності та результатів надання допомоги [3, с. 13].

Для реалізації положень Паризької декларації, країни-партнери розробляють національні концепції підвищення ефективності використання зовнішньої допомоги. Так, на національному рівні, в Україні розроблена Концепція планування, залучення, ефективного використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями, яка прийнята на засіданні Кабінету Міністрів України 20.10.2011 р [4].

У XXI сторіччі, коли розвиток міжнародних економічних відносин, завдяки світовій економічній інтеграції, отримав новий імпульс, відбувається стрімке зростання міжнародного співробітництва у сфері міжнародної технічної допомоги (МТД) [5, с. 131]. Сфера залучення міжнародної технічної допомоги в Україні є однією із найбільш поширених серед всіх видів міжнародних фінансів, отриманих на безоплатній та безповоротній основі державою і в той же час однією із найбільш проблемних. Так, станом на 01.10.2018 р. Мінекономрозвитку України зареєструвало 136 діючих проектів МТД, при цьому загальна сума безоплатної допомоги по цих проектах становить 5 858 749 090 дол. США [6].

Саме завдяки використанню нових технологій у сфері міжнародного технічного співробітництва країни, які її потребують, отримують необхідні інноваційні знання та технології щодо проведення реформ, направлених на швидкий і сталий розвиток економіки країни-реципієнта. Світова наука визначає термін «міжнародна технічна допомога» як надання консультаційних послуг і допомога експертів у проведенні реформ [7, с. 29].

Однак вважаємо за необхідне звернути увагу, що МТД є лише різновидом міжнародної фінансової допомоги, наданої на безоплатній та безповоротній основі. За своїм змістом «міжнародна допомога» фактично є допомогою у фінансовій та технічній сферах, а іноземні країни та міжнародні організації передають не лише матеріальні і фінансові ресурси, а й технології, знання, технічні навички, експертизи тощо.

Разом з тим, українське законодавство не розділяє та взагалі не визначає категорії «міжнародна допомога», «міжнародна технічна допомога», «міжнародна фінансова допомога». Вся фінансова та технічна підтримка, котра надходить з-за кордону на безоплатній та безповоротній основах, у відповідності до положень чинного законодавства України називається міжнародною технічною допомогою.

У своїх наукових розробках, присвячених дослідженням МТД, О. Лисенко розширює це поняття та доводить, що під МТД слід розуміти ресурси та/або послуги,

котрі передаються на безповоротній та безоплатній основі країною-донором з метою підтримки соціально та економічного розвитку країни-реципієнта згідно умов міжнародних договорів [8, с. 176].

З метою координації всього потоку інформації щодо реалізації в Україні програм міжнародної допомоги Департаментом координації міжнародних програм Мінекономрозвитку України створено базу даних програм та проектів міжнародної фінансової допомоги – портал OpenAid, що є кроком вперед на шляху до реалізації в Україні державного контролю за міжнародними фінансами та відтворення принципу прозорості в даній сфері. Ю. В. Єсипенко, після проведення відповідних досліджень, зазначає, що при розподілі та використанні МТД наявна відсутність повторення (дублювання) тематики проектів та програм, а діяльність органів державної влади України направлена на залучення взаємно доповнюючих програм та фінансування нових сфер і регіонів держави [9, с. 60].

Досліджуючи українське законодавство з питань МТД, ми дійшли висновку, що в Україні на даний час відсутній спеціальний нормативно-правовий акт на рівні закону, який би регулював відносини в сфері МТД, а суспільні відносини, які виникають з приводу залучення, використання та контролю за МТД, регулюються спеціальним підзаконним нормативно-правовим актом Постановою Кабінету Міністрів України «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» №153 від 15 лютого 2012 року [10]. Саме в ній визначено єдиний алгоритм дій щодо залучення та використання МТД в Україні та сформульоване визначення цьому поняттю. Так, у відповідності до даної Постанови, МТД – це фінансові та інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються донорами на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України [10]. МТД може залучатись у вигляді: будь-якого майна, необхідного для забезпечення виконання завдань проектів (програм), яке ввозиться або набувається в Україні; робіт і послуг; прав інтелектуальної власності; грантів у національній чи іноземній валюті; інших ресурсів, не заборонених законодавством, у тому числі стипендій [10]. Постановою визначається перелік основних форм МТД, але він не є вичерпним. Науковці зазначають ще такі найбільш популярні форми: консультаційно-дорадча допомога та підготовка фахівців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Паризька декларація щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги від 02.03.2005 р. / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_271.

2. Римська декларація з гармонізації / Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk/23671/Римська%20декларація.
3. Макота Г. Принципи міжнародного технічного співробітництва ЄС та України в межах нового бюджетного періоду ЄС на 2014-2020 рр. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. Вип. 1 (24). С.13–19.
4. Концепція планування, залучення, ефективного використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями: розпорядження КМУ від 20.10.2011 р. №1075-р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-2011-p>.
5. Миргород-Карпова В.В. Адміністративно-правовий механізм укладення та виконання міжнародних договорів щодо залучення міжнародної технічної допомоги в Україні. Наукові записки. Серія: Право. 2018. № 4. С. 130–136.
6. Список проектів і програм / Офіційний портал координації міжнародної допомоги України. URL: http://openaid.gov.ua/uk/projects?q%5Bproject_regions_id_eq%5D=17.
7. Борисов Д.О. Правові засади здійснення міжнародної технічної допомоги у законодавстві Великої Британії. *Адвокат*. 2009. №10. С. 28–33.
8. Лисенко О. Роль міжнародної технічної допомоги європейських фондів у фінансуванні регіональних проектів розвитку в Україні. *Світ фінансів*. 2009. № 3. С.175–183.
9. Єсипенко Ю. В., Єрмакова Л. К., Мурзіна Т. А., Петренко О. В., Яценко О. М. Механізм імплементації міжнародної технічної допомоги в аспекті керування проектним циклом. *Ядерна та радіаційна безпека*. 203. № 1 (57). С. 59–64.
10. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. №153 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-p>.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА ЄС²

Саченко Л. В.

*Студентка I курсу магістратури ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Швагер О. А.
*асистент кафедри МСПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

На сьогоднішній день існує низка інвестиційних інструментів, які дозволяють отримати певний дохід. Таку можливість надають вкладення фінансових ресурсів у цінні папери, дорогоцінні метали, нерухомість, депозитні вклади, накопичувальні фонди та інші. Проте глобалізаційні процеси в економіці, ІТ-технологіях зумовили появу нового інструменту інвестування – криптовалюти.

Хоча поняття «криптовалюта» з'явилося та набуло популярності не так давно, але існує ряд думок науковців щодо визначення цього терміну. В науковій літературі виокремилось два підходи, які є основою для розуміння цього поняття. За першим – криптовалюту відносять до цифрової валюти, як новий вид грошей[1], за другим – навпаки вважають її лише цифровим активом [2].

На наш погляд, більш прийнятним є перший підхід. Оскільки криптовалюту можна ототожнити із цифровою (електронною) валютою в частині того, що обидві не потребують ідентифікації власника, та перша поряд із електронними грошима виступає як платіжний засіб, а не тільки може застосовуватися як інструмент інвестування. За її допомогою можна купувати товари різного асортименту, оплачувати послуги.

Розглянувши роботи науковців, присвячені дослідженню теоретичних аспектів криптовалюти, можна спробувати навести власне тлумачення даного поняття. Отож під «криптовалютою» слід розуміти програмний код з високим рівнем захищеності, який виступає засобом інвестування та платежу, що характеризується вільним плаванням курсу з відсутністю контролю зі сторони спеціально уповноважених органів.

Нині криптовалюта є найпоширенішим фінансовим активом у світі, зокрема в Європейському Союзі (далі – ЄС). ЄС вважається одним із лідерів світового співтовариства, де зосереджена значна частина капіталу. Майже всі країни-члени Союзу

² Дослідження проведено на виконання міжнародного проекту в сфері освіти «619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» (спільний проект СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти, аудіовізуальної діяльності та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

належать до країн з розвиненою ринковою економікою та здійснюють свою діяльність на міжнародному рівні. Тому в будь-якому випадку ЄС не в змозі відмовитися від використання криптовалюти, він змушений пристосовуватися до інновацій в усіх сферах. І так як Україна у політичних, зовнішньо-економічних відносинах орієнтується на ЄС, є учасником міжнародних фінансових ринків, то унеможлиблюється нехтування прогресивними розробками, яким віддає перевагу більшість. У нашому випадку це користування криптовалютою.

Таким чином виникає необхідність розглянути питання правового регулювання на рівні ЄС та України, а також визначити які переваги та недоліки має дана валюта, враховуючи те, що кожен фінансовий актив пов'язаний з певними ризиками.

До сильних сторін криптовалюти (розглянемо на прикладі біткоїну – найпопулярніший вид цієї валюти) відносять те, що його власники не постраждають від інфляційних процесів. Оскільки біткоїнів може існувати обмежена кількість (лише 21 мільйон). Ще однією перевагою є зручність, відсутність комісії їх купівлі, продажу та оплати ними товарів. Для цього існує безліч торгових платформ, де можна переглянути курс, здійснити операцію купівлі-продажу, скориставшись лише телефоном, комп'ютером з доступом до Інтернету.

Операції з цією валютою у більшості випадків проводяться миттєво, що теж можна віднести до переваг.

Інвестування в криптовалюту, зокрема в біткоїн на даний момент вважається прибутковою справою. Тому що спочатку ця цифровалюта коштувала тільки декілька центів. І лише в 2013 році вартість біткоїна перевищила 1 тис. доларів. На початку 2020 року за 1 біткоїн можна було отримати майже 8 тис. доларів, а вже станом на 27.04.2021 року його курс становить трохи більше 55 тис. доларів [3].

Більшість недоліків, ризиків, які притаманні криптовалюті пов'язують із відсутністю її належного правового регулювання. На даний момент в ЄС зроблені спроби щодо підготовки нормативних актів, які б регулювали правовий режим обігу криптовалюти.

Уперше на офіційному рівні ЄС звернув увагу на використання криптовалюти «біткоїн» у 2012 році, коли Європейський центральний банк (далі – ЄЦБ) оприлюднив дані про неможливість її регулювання як звичних фінансових активів. Через два роки представник ЄЦБ Марш наголосив, що ігнорувати існування криптовалюти не варто. Поштовхом для його твердження послугували стрімкий розвиток, суттєві ризики для користувачів та відсутність правового регулювання цієї валюти [4]. Відтоді ЄС починає активніше працювати над правовим регулюванням криптовалюти.

Враховуючи деякі негативні тенденції щодо використання криптовалют для фінансування тероризму або ж відмивання коштів від незаконної діяльності (продаж наркотиків, заборонених ліків) та складністю для уповноважених органів відслідкувати учасників транзакцій, тому що рахунки є анонімними та захищеними виникла необхідність прийняття Директиви ЄС/843/2018 про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 щодо запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, яка діє від січня 2020 року [5]. Зазначений нормативний акт поклав основу правового регулювання обігу криптовалюти. Згідно з цією Директивою компанії, які працюють з криптовалютою, зобов'язані зберігати та передавати інформацію про те, на які цілі вона використовується клієнтами відповідним органам.

У січні 2021 року ЄЦБ заявив про необхідність більш жорсткого контролю ринку криптовалют, причиною цього стало різке зростання курсу біткоїна. Він має велику волатильність та посилює занепокоєння через відсутність надійного нагляду з боку фінансових контролюючих органів. Президент ЄЦБ Крістін Лагард назвала біткоїн «надзвичайно спекулятивним активом» [6].

Так як при використанні криптовалюти зберігається анонімність, то на рівні ЄС відсутнє питання регулювання оподаткування доходу від її продажу, хоча в окремих країнах ЄС були розроблені такі процедури. Для вирішення цього питання необхідно, щоб криптовалютні гаманці були прикріплені до конкретних осіб. Таким чином з'явиться база даних, де міститимуться відомості про користувача, про його рахунок, які будуть доступними відповідним органам. Завдяки цьому оподатковуватимуться доходи, отримані на криптовалютній біржі. Але для цього потрібно розробити діючий механізм, процедура роботи якого регулюватиметься спеціально прийнятим законодавчим актом.

Проаналізувавши ситуацію в ЄС із правовим регулювання неодноразово згаданої цифрової валюти, можна зробити висновок, що учасники криптовалютної біржі є незахищеними. Немає правового підґрунтя для захисту їх прав. Вони діють на свій ризик, результатом чого може бути втрата всіх активів.

Розглядаючи питання правового регулювання криптовалюти в Україні, слід наголосити, що на сьогоднішній день відсутній нормативно-правовий акт, який би регулював відносини, пов'язані з цим активом. Однак неодноразово робилися спроби закріпити на законодавчому рівні правила обігу криптовалют та їх статус.

Перша спроба визначити правове положення криптовалюти, а саме біткоїну, була здійснена у 2014 році Національним банком України (далі – НБУ), який прирівняв його до грошового сурогату. Але відповідно до статті 1 Закону України «Про НБУ», грошовий

сурогат визначається як будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів в господарському обороті, крім валютних цінностей [7]. На нашу думку, така позиція НБУ є помилковою, тому що будь-яка з криптовалют не існує у вигляді грошових знаків, не емітується центральними банками. І лише через чотири роки, у 2018р., НБУ дійшов висновку, що ця валюта не може бути визнана грошовим сурогатом.

Поки що найсуттєвішим кроком у створенні законодавчої бази для регулювання операцій із застосуванням криптовалюти стала реєстрація двох законопроектів: «Про обіг криптовалюти в Україні» № 7183 від 06.10.2017р.[8] та «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» № 7183-1 від 10.10.2017р. [9]. Цими законопроектами визначається необхідність державного управління в сфері обігу криптовалют, повноваження регулятора, до яких належить: визначати порядок створення і діяльності криптовалютних бірж; моніторити транзакції; ідентифікувати учасників криптовалютних операцій. Однак 28.08.2019 року вони були відкликані.

Із набуттям популярності, попиту на криптовалюту загострилося питання про її оподаткування в Україні за відсутності правової визначеності. Тому Державна податкова служба намагається роз'яснити платникам податків, що їх потрібно сплачувати та вказувати інформацію про дохід в податковій декларації за допомогою індивідуальних податкових консультацій. Консультації податкового органу не мають юридичної сили, тому що це питання не врегульоване на законодавчому рівні. Можна навіть вважати, що це своєрідні поради, появи яких послуговували звернення громадян, на які потрібно було якось реагувати. Таким чином, громадяни мають законні підстави не сплачувати податки за операціями з криптовалютою.

Для України визначення правового режиму проведення операцій з криптовалютою є важливим завданням. Оскільки останнім часом у судах зареєстровано багато справ пов'язаних із операціями з криптовалютою і, виникає потреба сталого нормативного підґрунтя для вирішення справ по суті.

Підсумовуючи вище зазначене, необхідно наголосити, що криптовалютні операції здійснюються вже майже 12 років та набувають популярності, але суттєвих правових зрушень не спостерігається як в ЄС, Україні та світі в цілому. Звичайно, здійснюються спроби розробити механізм регулювання діяльності, пов'язаної з криптовалютними біржами, але цей процес відбувається надто повільно, оскільки потрібно врахувати та визначити правову природу цих цифрових активів та ризики, пов'язані з їх обігом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Молчанова Е., Солодковський Ю. Глобальна сервісна природа сучасних криптовалют. Міжнародна економічна політика. 2014. № 1 (20). С.60–79.
2. Федорова Ю. В. Криптовалюти та їх місце у фінансовій системі. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 771–774.
3. Курс біткоїну / Сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/currency/crypto/bitcoin/> (дата звернення: 27.04.2021).
4. Правовое регулювання операцій с криптовалютами в Європейському Союзі / Сайт «eternitylaw» URL: <https://www.eternitylaw.com/konsalting-kriptovalyut/blog-2017-09-29-blog-2017-09-29-pravovoe-regulirovaniekriptovalyutnyh-operatsij-v-evropejskom-soyuze/> (дата звернення 27.04.2021).
5. Про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 щодо запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму : Директива Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 2018 року № 843. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L0843> (дата звернення 27.04.2021).
6. Європейські регулятори закликали до суворішого контролю криптовалют / Сайт «finclub». URL: <https://finclub.net/ua/news/yevropeiski-rehuliatory-zaklykaly-do-suvorishoho-kontroliu-kryptovaliut.html> (дата звернення: 27.04.2021).
7. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 28.04.2021).
8. Про обіг криптовалют в Україні : Закон України від 6 жовтня 2017 р. № 7183 / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 (дата звернення: 28.04.2021).
9. Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні : Закон України від 10 жовтня 2017р. № 7183-1 / Верховна Рада України. URL: <https://bit.ly/3orN9aI> (дата звернення: 28.04.2021).

ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КЛІЄНТІВ - ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ЗАСОБІВ, ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ, ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ³

Швагер О. А.

*асистент кафедри МЄПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Питання безпеки споживачів послуг у фінансовому секторі розглядається як на національному, так і на міжнародному рівнях.

У галузі платіжних систем та використання електронних грошей можна виявити окремі тенденції, що визначають напрями розвитку законодавства та наукових досліджень щодо захисту інформації та персональних даних осіб. Одним із таких питань є ідентифікація клієнтів - фізичних осіб, пов'язані з використанням електронних платіжних засобів, електронних грошей, віртуальних активів.

Зокрема, А. Шульгін зазначає, що використання електронних грошей є анонімним до настання певних умов, встановлених оператором електронних грошей чи законодавством, наприклад, перевищення лімітів використання електронних грошей, порушення прав інших осіб тощо. Проблема полягає у визначенні конкретної фізичної або юридичної особи як кінцевого власника грошових електронних коштів. У зв'язку із зазначеною обставиною виникає питання щодо можливості захисту прав осіб, які здійснюють реєстрацію облікових записів, на які зараховуються електронні гроші, оскільки надана інформація не дає можливість повною мірою встановити таких осіб як суб'єктів цивільних прав [1, с.65].

Особливості розкриття інформації щодо операцій з використанням електронних платіжних засобів, електронних грошей, віртуальних активів визначені у нормах Положення про електронні гроші в Україні [2], законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [3], Положення про Систему BankID Національного банку України [4] та законі «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [5].

Відповідно до пункту 34 статті 1 закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню

³ Дослідження проведено на виконання міжнародного проекту в сфері освіти «619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» (спільний проект СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти, аудіовізуальної діяльності та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» до заходів належної перевірки при здійсненні фінансових операцій у тому числі з використанням електронних платіжних засобів, електронних грошей, віртуальних активів відносять: ідентифікацію та верифікацію клієнта (його представника); забезпечення актуальності отриманих та існуючих документів, даних та інформації про клієнта.

Частинами 3-4 статті 14 зазначеного закону України встановлюються умови та межі інформації, що розкриваються у разі ініціювання переказу в межах України з використанням електронних платіжних засобів, електронних грошей, віртуальних активів щодо платника (ініціатора переказу).

Пунктом 4 розділу 4 Положення про електронні гроші в Україні, визначено, що користувачі – це фізичні особи, щодо яких ужиті заходи належної перевірки клієнта відповідно до законодавства у сфері ПВК/ФТ (запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення), додатково до зазначених у пункті 4 глави 4 цього Положення операцій мають право переказувати електронні гроші іншим ідентифікованим та верифікованим користувачам - фізичним особам з урахуванням вимог та обмежень, визначених законодавством у сфері ПВК/ФТ (запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення).

В контексті розгляду захисту даних при ідентифікації зазначених вище осіб, потребують розгляду положення Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) – (далі - Регламент) [6].

Так, згідно пункту (26) Регламенту, принципи захисту даних необхідно застосовувати до будь-якої інформації про фізичну особу, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати. Персональні дані із використанням псевдоніму, що можна приписати фізичній особі після використання додаткової інформації, необхідно розглядати як інформацію про фізичну особу, яку можна ідентифікувати. Щоб встановити можливість ідентифікації фізичної особи, необхідно взяти до уваги всі способи, що будуть використані з високою імовірністю, такі як відокремлення, контролером або іншою особою для ідентифікації фізичної особи прямо чи опосередковано. Для встановлення достатньої ймовірності використання способів для ідентифікації фізичної особи, необхідно взяти до уваги всі об'єктивні фактори, такі як витрати та період часу, необхідні для ідентифікації, з огляду на технології, наявні станом на момент опрацювання, і

технологічні розробки. Принципи захисту даних, відповідно, не можна застосовувати до анонімної інформації, зокрема інформації, що не стосується фізичної особи, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати, або персональних даних, що стали анонімними у такий спосіб, що суб'єкта даних неможливо чи більше неможливо ідентифікувати.

Персональні за змістом Регламенту розглядаються як будь-яка інформація, що стосується фізичної особи, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати («суб'єкт даних»); фізична особа, яку можна ідентифікувати, є такою особою, яку можна ідентифікувати, прямо чи опосередковано, зокрема, за такими ідентифікаторами як ім'я, ідентифікаційний номер, дані про місцеперебування, онлайн-ідентифікатор або за одним чи декількома факторами, що є визначальними для фізичної, фізіологічної, генетичної, розумової, економічної, культурної чи соціальної сутності такої фізичної особи (стаття 4 Регламенту).

Фізичні особи можуть бути пов'язані з онлайн-ідентифікаторами за допомогою їхніх пристроїв, додатків, інструментів чи протоколів, зокрема IP-адрес, ідентифікаторів «cookie» (реп'яшків) або інших ідентифікаторів, таких як мітки радіочастотної ідентифікації. Це може залишити підказки, які, особливо в поєднанні з унікальними ідентифікаторами та іншою інформацією, отриманою з серверів, можна використати для створення профілів фізичних осіб та їхньої ідентифікації (пункт (30) Регламенту).

Емітент відповідно до пункту 6.3 Положення про електронні гроші в Україні, зобов'язаний забезпечити систему захисту інформації, яка має здійснювати безперервний захист інформації під час випуску, використання та погашення електронних грошей на всіх етапах її формування, оброблення, передавання і зберігання. Також розділом 7 зазначеного Положення передбачено, що банк, що має намір здійснювати випуск електронних грошей (далі - заявник), зобов'язаний до початку випуску електронних грошей узгодити з Національним банком правила використання електронних грошей в Україні. Такі правила мають містити в тому числі положення про: систему захисту інформації, що включає опис порядку розмежування прав доступу до інформаційних ресурсів під час використання електронних грошей, механізму забезпечення захисту інформації під час зберігання електронних грошей на електронних гаманцях; порядок автентифікації та захисту інформації на всіх ланках обміну інформаційними потоками, уключаючи назву алгоритмів і довжину ключів, паролів, технологію використання засобів захисту інформації, інформацію про розробника цих засобів, систему керування ключами; порядок ужиття заходів у сфері ПВК/ФТ (запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення).

Одним із способів, що передбачені діючим національним законодавством, є можливість звернення до системи BankID Національного банку - національної системи електронної дистанційної ідентифікації, яка виконує функції облікової і забезпечує здійснення електронної дистанційної ідентифікації фізичних осіб шляхом передавання персональних даних користувачів абонентом-ідентифікатором абоненту - надавачу послуг, а також здійснює облік кількості та обсягу наданих Абонентам послуг з електронної дистанційної ідентифікації.

Перевагою регулювання відносин в сфері надання послуг верифікації особи через Національний банк України є довіра громадян як до регулятора, який збереже банківську таємницю про клієнтів, персональні дані яких передаються в рамках системи. Також органи державної влади та місцевого самоврядування вважають більш безпечним коли ці відносини регулюватиме державний орган в особі Національного банку України [7, с. 70].

Слід зазначити, що враховуючи останні зміни, що стосуються ідентифікації за допомогою системи BankID, а саме:

- зобов'язання абонентів – ідентифікаторів здійснювати багатофакторну автентифікацію користувачів Системи BankID НБУ до моменту передачі персональних даних користувачів через систему;
- посилення вимог до банків стосовно передачі актуальних даних користувачів;
- передбачено для абонентів – надавачів послуг можливість використання Системи BankID НБУ виключно для надання користувачам тих послуг, за якими надано дозвіл Радою Системи BankID НБУ;
- розширення повноважень Ради Системи BankID НБУ в частині контролю за дотриманням умов укладених договорів та відповідальності абонентів системи [6], регулятор підвищив вимоги щодо безпеки даних користувачів, в тому числі й щодо операцій з використанням електронних платіжних засобів, електронних грошей, віртуальних активів.

Слід зробити висновок про те, що більшість нормативних актів в сфері регулювання питань пов'язаних з використанням електронних платіжних засобів, електронних грошей, віртуальних активів та ринку електронних грошей в частині захисту прав фізичних осіб підчас їх ідентифікації та верифікації гармонізовано із Європейського Союзу в сфері здійснення фінансового моніторингу. У практиці використання систем ідентифікації, в тому числі й системи BankID НБУ можуть виникати ситуації, що становлять ризики для безпеки персональних даних. Тому правове регулювання ідентифікації повинно переглядатися з урахуванням досвіду використання таких систем та можливих методів захисту прав зазначених осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шульгін, Андрій Артурович. Проблеми анонімності власників електронних грошей: юридичний аспект. *Часопис цивілістики*. 36. (2020). С. 65–69.
2. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей : Постанова Національного банку України від 04.11.2010 р. № 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10#n18>.
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n406>.
4. Про затвердження Положення про Систему BankID Національного банку України: Постанова Правління Національного банку України від 17.03.2020 № 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0032500-20#Text>.
5. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 29. Ст. 137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#n3>.
6. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text.
7. Гула В., Сторожук І. Переваги та недоліки впровадження системи BankID в Україні. *Матеріали конференцій Молодіжної наукової ліги* (2020). С. 70–71.
8. Уточнені вимоги до абонентів Системи BankID НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/utochneni-vimogi-do-abonentiv-sistemi-bankid-nbu>.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ДО 2025 РОКУ

Орлов О. Л.

*Студент I курсу магістратури ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Швагер О. А.
асистент кафедри МЄПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Порівняно недавно Національний банк, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

почали реалізовувати Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 р. (надалі - *Стратегія*), підписану ними 16 січня 2020 р. [1].

Зміст самої стратегії може бути умовно поділений на дві групи. Перша з них повністю охоплюється першою частиною, яка описує поточний стан фінансового сектору України та вже виконану роботу з його модернізації та оптимізації, у той час як друга – всі інші (чотири) частини, які присвячені поставленим завданням та шляхам їх досягнення [2].

В контексті теми даної роботи особливий інтерес представляють виконані та заплановані заходи з забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг. З цією метою, наприклад, вже створено Кредитний реєстр Національного банку для роботи з інформацією про кредитні угоди та стан виконання зобов'язань по них, розширено повноваження регуляторів фінансового ринку, прийнято законодавчу базу, покликану удосконалити правове регулювання порядку емісії цінних паперів і розкриття інформації за міжнародними стандартами та підвищити рівень корпоративного управління, а також удосконалено систему захисту персональних даних. Надалі підвищення рівня захисту має забезпечуватися, зокрема, через розробку та запровадження норм регулювання ринкової поведінки банків і небанківських фінансових установ, приведення правил роботи інвестиційних фірм з клієнтами до загальноєвропейських стандартів «MiFID II», підвищення прозорості інформації про фінансові послуги та продукти, розвиток ринку «FinTech», цифрових регуляторних технологій, платформ, штучного інтелекту, комп'ютерного проектування, аналізу («big data», «blockchain»), роботизації та автоматизації, а також шляхом експлуатації ефективних ІТ-платформ та механізмів, розширення кола учасників гарантування вкладів, підвищення гарантованих сум депозитів та запровадження позасудового механізму врегулювання спорів між споживачами та надавачами фінансових послуг (пп.3.2.1, пп.3.2.3 пп.3.2 п.3, пп.5.2.1 пп.5.2, пп.5.3.4 пп.5.3 п.5 ч.4 *Стратегії*).

Серед засобів втілення запропонованих заходів не останнє місце посідає, у тому числі, робота із реформування вітчизняного банківського законодавства шляхом імплементації до нього законодавчих актів, прийнятих Європейським Союзом у сфері фінансових послуг. Так, підвищити рівень захисту прав вкладників планується через імплементацію Директив Європейського Парламенту та Ради ЄС про дистанційний маркетинг споживчих фінансових послуг (№ 2002/65/ЄС від 23.09.2002 р.), систему гарантування вкладів (№ 2014/49/ЄС від 16.04.2014 р.) та платіжні послуги на внутрішньому ринку (№ 2015/2366/ЄС від 25.11.2015 р.), про що зазначено у пп.3.2.3 пп.3.2 п.3 ч.4 *Стратегії*.

Розробники *Стратегії* визначають, що існує ряд негативних тенденцій, які продовжують спостерігатися у вітчизняній фінансовій сфері, незважаючи на всі заходи, вжиті для їх подолання. Як вказують розробники Стратегії, в Україні зберігається низька активність банків і небанківських фінансових установ, повільне кредитування реального сектору, його фрагментарна та недостатньо ефективна підтримка з боку держави, обмежена конкуренція на ринку банківських послуг, низький обсяг операцій з акціями та облігаціями підприємств та неефективна і недостатньо розвинена інфраструктура ринків капіталу та організованих товарних ринків (п.п.9-14 ч.1 *Стратегії*). Слід зазначити, що важлива роль щодо подолання зазначених негативних тенденцій відводиться відповідним державним органам, що повинні забезпечити ефективне виконання пунктів *Стратегії* та належне забезпечення захисту населення від певних ризиків, що можуть виникати у фінансовій сфері.

Враховуючи зазначені тенденції та попит на фінансові послуги, вважаємо за необхідне звернути увагу на окремі питання добробуту населення, що є одним із факторів, які впливають на рівень попиту.

За даними інформаційних ресурсів [3-5;6], переважна більшість населення України, що оцінюється приблизно в 90%, проживає за межею крайньої бідності та злиднів. Близькі результати отримуються і в результаті досліджень, які регулярно проводяться провідними іноземними фахівцями. За їх інформацією, Україна, знаходячись у самому центрі Європи, за рівнем розвитку економіки, якості життя та задоволеності ним населення стабільно посідає найгірші місця.

Отже, на даний момент не доводиться очікувати якихось кардинальних позитивних змін в економічній ситуації в Україні в цілому та її фінансовому секторі, адже і дотепер залишаються невирішеними деякі важливі питання.

Для розв'язання окремих проблемних питань у фінансовій сфері, а саме підвищення попиту на фінансові послуги та рівня довіри населення до фінансового сектору, як шляхи вирішення пропонується розглянути можливість: запровадження адекватної кадрової політики (через відсторонення від процесу управління осіб, причетних до виникнення кризових ситуацій); приведення всіх соціальних стандартів життя, включаючи прожитковий мінімум, зарплати, пенсії та інші соціальні виплати, встановлених для населення України, та співвідношення між запропонованим йому фінансовим забезпеченням та вартістю життя, включаючи ціни на комунальні послуги, продукти харчування та товари першої необхідності, до рівня, прийнятого в розвинених країнах світу; застосування адекватного обмінного курсу основних іноземних валют.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. *Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy> (дата звернення: 19.04.2021 р.).
2. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. *Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf (дата звернення: 19.04.2021 р.).
3. В Украине бедными являются 90% граждан. *Информационное агентство «Минпром»*. 13.04.2017 г. URL: <https://www.minprom.ua/news/228360.html> (дата обращения: 19.04.2021 р.).
4. Bloomberg: Украина вошла в пятерку стран с самыми «несчастливыми» экономиками. *Апостроф. Экономика*. 03 марта 2015. URL: <https://apostrophe.ua/news/economy/2015-03-03/bloomberg-ukraina-voshla-v-pyaterku-stran-s-samyimi-neschastnyimi-ekonomikami/17014> (дата обращения: 19.04.2021 р.).
5. Ukraine's economy: Worse to come. *The Economist*. November 15th, 2014. URL: <https://econ.st/2SVWMmh> (дата обращения: 19.04.2021 р.).
6. Helliwell J.F. et al. World Happiness Report 2020. New York: Sustainable Development Solutions Network, 2020. 202 p.

ПУБЛІЧНЕ ПРАВОНАСТУПНИЦТВО В ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Паламарчук І. В.

*доцент кафедри публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Відомо, що виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі, опосередковано, здійснюють місцеві державні адміністрації, які є місцевим органом виконавчої влади і входять до системи органів виконавчої влади. Місцева державна адміністрація є юридичною особою та в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України [1].

В свою чергу, пунктом 7 частини першої статті 4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), визначено, що суб'єкт владних повноважень – це орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг [2].

Таким чином, у розумінні КАС України місцеві державні адміністрації, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень є різновидом суб'єктів владних повноважень, які діють із урахуванням основоположних істин: щодо невідворотності та повноцінної відповідальності держави за свою діяльність, яка реалізується через делегованих суб'єктів владних повноважень, в контексті статті 3 Конституції України «... Держава відповідає перед людиною за свою діяльність» [3].

Натомість, доречно зазначити, що процедуру передання (набуття) адміністративної (управлінської) компетенції від одного суб'єкта владних повноважень до іншого в теорії адміністративного права визначено як публічне (позапроцесуальне, адміністративне по своїй природі) правонаступництво [4].

Враховуючи те, що публічне правонаступництво можливе щодо усіх без винятку суб'єктів владних повноважень, то, відповідно доцільно розглянути складову виду такого правонаступництва, яким володіє теорія адміністративного права, як «за суб'єктом», зокрема, правонаступництво після:

- суб'єктів владних повноважень-юридичних осіб – правонаступництво після органів державної влади⁴;

- публічне правонаступництво після індивідуальних суб'єктів владних повноважень (суб'єктів публічної адміністрації) – правонаступництво після посадових (службових) осіб органів державної влади [4].

З огляду на викладене, слід зазначити, що місцеві державні адміністрації, їх посадові (службові) особи як і інші суб'єкти владних повноважень мають спільні ознаки функціональної діяльності із іншими юридичними особами публічного права (органами державної влади, державними або комунальними підприємствами, установами, організаціями, органами місцевого самоврядування тощо) але одночасно мають і відповідні специфічні відмінності, які пов'язані із повноваженнями, які їм делеговано в установленому законом порядку. Тому, ускладнений статус таких суб'єктів владних

⁴ Так, постановою Кабінету Міністрів України від 02.09.2019 № 829 «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» ліквідовано ряд міністерств із визначенням їх правонаступників. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-optimizaciyi-sistem-829> (дата звернення: 02.09.2019).

повноважень, що згідно із зазначених норм законодавства входять до системи органів виконавчої влади, породжує специфічну та ускладнену процедуру (із відповідними адміністративно-правовим режимом її реалізації та наслідками) здійснення правонаступництва в діяльності таких суб'єктів, яка в свою чергу відрізняється від процедури публічного правонаступництва інших, як приклад органів місцевого самоврядування або центральних органів виконавчої влади.

Отже, набуває необхідності наповнення теорії адміністративного права окресленими результатами дослідження різновиду публічного правонаступництва, що виникає при функціонуванні місцевих державних адміністрацій в Україні.

Тому, звернемо увагу, що в ході здійснення в Україні адміністративно-територіальної реформи, при реалізації деяких положень Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року [7], постали питання реалізації публічного правонаступництва при здійсненні процесу реорганізації місцевих державних адміністрацій у зв'язку із затвердженням територій територіальних громад Кабінетом Міністрів України та можливою зміною адміністративно-територіального устрою України на районному рівні [5; 6].

Відповідний процес реорганізації стосувався всіх місцевих державних адміністрацій, районних рад, а також сільських, селищних міських рад «утворених територіальних громад»⁵. Процес реорганізації супроводжується ліквідацією, злиттям, приєднанням, поділом значної частини юридичних осіб публічного права (місцевих та районних державних адміністрацій, місцевих рад, виконавчих комітетів рад, районних рад), які наділені владними повноваженнями та забезпечують життєдіяльність територіальних громад у сфері житлово-комунального господарства, освіти, медицини тощо [6].

Тому, правове регулювання процесу реорганізації органів виконавчої влади і місцевого самоврядування по всій країні вимагає чіткої регламентації багатьох процесів, пов'язаних із забезпеченням правонаступництва у діяльності цих органів, передачі та перерозподілу майна територіальних громад, безперервного фінансування комунальних закладів тощо.

Слід зазначити, що поміж проблем сучасної теорії адміністративного права й законодавства, які виявляються при вирішенні питань пов'язаних із правонаступництвом у судовому та процедурному порядках, доцільно погодитись із вітчизняними вченими [4] про цілковиту відсутність теоретичного обґрунтування й законодавчого врегулювання

⁵ Утворені територіальні громади – територіальні громади, територія яких була затверджена Кабінетом Міністрів України. Як приклад, розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 715-р «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Київської області».

процедури набуття адміністративної компетенції одним суб'єктом владних повноважень після іншого.

Так, у чинному законодавстві України фактично не регламентується питання публічного правонаступництва⁶, яке істотно відрізняється від інституту правонаступництва суб'єктів приватного права. Адже інститут правонаступництва органів виконавчої влади є більш широким за змістом та включає правонаступництво в завданнях, функціях та повноваженнях як складових категорії компетенції органу виконавчої влади, а також щодо конкретних управлінських (організаційних) прав та обов'язків, які складають зміст відповідних правовідносин – тобто, публічне правонаступництво, під час якого відбувається перехід владних прав та функцій органу, що реорганізується, до органу, що створюється, та правонаступництво в майнових приватних правовідносинах, у яких орган влади виступає як юридична особа приватного права [6].

В свою чергу, Законом України [8] зроблена спроба врегулювати окремі питання правонаступництва при реорганізації місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Проте аналіз положень зазначеного закону, на жаль, свідчить про те, що значну частину питань, пов'язаних із реорганізацією та правонаступництвом, пропонується врегулювати на рівні підзаконних актів Кабінету Міністрів України [6].

З огляду на викладене, можна зазначити, що публічне правонаступництво в діяльності місцевих державних адміністрацій є ускладненим та не достатньо врегульованим, у зв'язку із чим потребує подальшого дослідження. Тому, однозначно можна стверджувати, що публічне правонаступництво за такими суб'єктами як «місцеві державні адміністрації та їх посадові (службові) особи» є специфічним та реалізація його потребує вироблення відповідної адміністративно-правової бази із подальшим втіленням її у окремий акт законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. 28 трав. (№ 20). С. 190.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. 09 верес. (№ 35). С. 1358.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

⁶ Питання публічного правонаступництва нині врегульовано лише для центральних органів виконавчої влади постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення заходів, пов'язаних з утворенням, реорганізацією або ліквідацією міністерств, інших центральних органів виконавчої влади» від 29.10.2011 № 1074.

4. Бевзенко В.М. Публічне правонаступництво: сутність, процедура та особливості / В.М. Бевзенко // Право і суспільство. – 2013. - № 6. – С. 140–149. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/6_2013/32.pdf (дата звернення: 24.04.2021).
5. Про утворення та ліквідацію районів: постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. 14 серп. (№ 33). С. 7.
6. Висновок Головного науково-експертного управління 09.07.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69133 (дата звернення: 24.04.2021).
7. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 р. № 275-р. URL: <https://bit.ly/3oqJSZ8> (дата звернення: 24.04.2021).
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій: Закон України від 17.11.2020 № 1009-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. 22 січ. (№ 4). С. 13.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Залізняк С. І.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Роль інформаційних технологій та загалом інформаційного буття збільшується у суспільстві та має вплив на всіх сфері нашого життя, тому не дивно, що дана галузь знаходить між і у застосуванні при розслідуванні злочинів, в тому числі корупційного спрямування.

Окрім того, прискорення такого розвитку вплинуло на швидкість обміну інформацією та поширеністю засобів, що передають цю інформацію, тому тепер практично в кожного є в користуванні смартфон або ноутбук, персональний комп'ютер.

Потрібно вказати, що значення інформаційних технологій стало таким значним, так як вони задовольняють потреби людини та проявляються у зручній, мобільній формі, що крім того, має можливість бути упорядкованим у досить зручній формі. В результаті чого, така інформація є досить цікавою як і для злочинців, так і для правоохоронних органів.

Сюди відносяться дані про банківські рахунки, місця проживання та місця відпочинку, інформація про наявність транспортних засобів, їх вигляд та номер, інформація про близьких осіб та родичів, майновий стан особи.

Тому можливість використання такої інформації досить важко переоцінити, особливо при розслідуванні корупційних злочинів, так як корупція в теперішній час характеризується значним рівнем прихованості та використання новітніх технологій, які дають змогу уникнути будь-якого документування та можливість фіксування корупційних злочинів.

Будь-яка корупція зазвичай являє собою взаємодію двох та більше осіб, де одна сторона завжди буде зацікавлена в отриманні певних матеріальних благ або обіцянок, вчинків, дій або рішень в обмін на виконання певних дій, які вона здійснює з використанням власного становища. Дана взаємодія опосередковується спілкуванням, яке здійснюється у вербальному, невербальному або електронному вигляді.

Злочинці, як і звичайні люди, використовують смартфони та інші технічні засоби, які дозволяють передавати інформацію, а здійснюється це через певні месенджери або соціальні мережі, з метою приховання та анонімізації спілкування.

Також потрібно вказати, що значної популярності у злочинців набули різного роду електронні гроші та криптовалюти, щодо яких у багатьох країнах відсутнє правове регулювання, що ускладнює відслідковування руху та можливість дізнатись інформацію щодо їх власників.

Однак, як з однієї сторони інформаційний розвиток допомагає злочинцям у вчиненні злочинів, так з іншої сторони, він сприяє вдосконаленню методів та засобів розслідування злочинів правоохоронними органами. Це дозволяє у сьогоdnішній час набагато швидше та ефективніше збирати необхідні докази та менше витратити ресурсів на пошуки. Інформацію, яку передає злочинець, може бути перехоплено або можуть бути виявлені сліди у соціальних мережах, які ви ніяким чином не зможете виявити без використання інформаційних технологій. Великий обсяг інформацію про осіб, щодо яких проводиться розслідування знаходиться у відкритому доступі.

У процесі розслідування збирається значна кількість електронних доказів, хоча на відміну від Цивільного процесуального кодексу, у Кримінальному процесуальному кодексі дане аспекr ще не є врегульованим. Проте, законопроект щодо електронних доказів був поданий та на даний час перебуває на розгляді. Завдяки прийняттю цих змін до Кримінального процесуального кодексу будуть надані визначення поняття електронних доказів та їх види, врегульовано порядок їх вилучення та фіксації.

Отже, інформаційні технології це новий крок у розслідуванні корупційних злочинів та сприяють новим позитивним змінам у загальній кримінальній практиці.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО КОНЦЕРНУ «УКРОБОРОНПРОМ»

Ярусевич А. С.
*Аспірантка ННІ Права
Сумського державного університету*

На виконання пункту 2 доручення Президента України від 15.03.2011 № 1-1/461 та доручень Кабінету Міністрів України від 05.04.2011 № 15876/1/1 та від 08.04.2011 № 15876/3/1-11 Мінекономіки розроблено проект Закону України про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі [1].

Метою прийняття законопроекту було підвищення ефективності функціонування державних підприємств, які здійснюють господарську діяльність у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової і спеціальної техніки та боєприпасів, беруть участь у військово-технічному співробітництві з іноземними державами [1].

Способом підвищення ефективності функціонування державних підприємств стало визначення Законом України від 16.06.2011 № 3531-VI «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» (далі – Закон № 3531-VI) [2] особливостей та правових основ управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

Статтею третьою Закону № 3531-VI [2] встановлено, що суб'єктами управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі є: Кабінет Міністрів України та Державний концерн «Укроборонпром».

Враховуючи викладене, з метою підвищення ефективності функціонування підприємств, держава передала повноваження щодо реалізації прав власника деякими об'єктами в оборонно-промисловому комплексі від міністерства до державного господарського об'єднання із наділенням останнього додатковими повноваженнями, які не притаманні органам державної влади, а саме:

- здійснення регулювання, контролю та координації діяльності учасників Концерну (пункт 1 частини першої статті 6 Закону № 3531-VI)[2];
- проведення моніторингу фінансової діяльності учасників Концерну (пункт 7 частини першої статті 6 Закону № 3531-VI) [2];

- здійснення контролю за діяльністю учасників Концерну (пункт 14 частини першої статті 6 Закону № 3531-VI) [2].

При цьому, в чому саме полягають функції Кабінету Міністрів України у сфері управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі у законі не розкрито.

Отже, способом підвищення ефективності функціонування державних підприємств оборонно-промислового комплексу стало наділення Концерну повноваженнями які притаманні контролюючим органам та створювали підґрунтя для порушення основного принципу управління об'єктами державної власності – заборона втручатися в оперативно-господарську діяльність підприємства.

Поряд із зазначеними повноваженнями, визначеними Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі», Державний концерн «Укроборонпром» наділений і статутними повноваженнями.

Статутні повноваження Концерну стосуються його самостійної господарської та зовнішньоекономічної діяльності з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. При цьому, Державний концерн «Укроборонпром» може як самостійно здійснювати господарську діяльність, так і залучати до статутної діяльності інших учасників Концерну для виготовлення продукції.

Одночасно, Державний концерн «Укроборонпром» здійснює управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

При цьому, у висновках Верховного Суду щодо застосування норм права, у справі № 918/376/17 [3] зазначено, що Державний концерн «Укроборонпром» є одним із спеціальних суб'єктів делегованих Законом України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» владних повноважень, надавши пріоритет статутним видам діяльності в господарській діяльності.

Враховуючи викладене, повноваження Концерну поділяються на:

- делеговані державою – щодо управління об'єктами державної власності;
- статутні – щодо здійснення господарської діяльності.

Реалізуючи делеговані державою повноваження, Концерн здійснює управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі в межах повноважень, передбачених статтею 7 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі».

Відповідно до пункту 31, частини 1 статті 7 Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» інші функції з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі Концерн здійснює у випадках, передбачених законодавством [2].

Підсумовуючи викладене та зважаючи на висновки Верховного Суду щодо застосування норм права, у справі № 918/376/17, які є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень відповідно до частини 5 статті 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4], Державний концерн «Укроборонпром» є суб'єктом делегованих владних повноважень, щодо управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі.

У силу зазначеного, Державний Концерн «Укроборонпром» та його посадові особи, реалізуючи делеговані повноваження, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проект Закону про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі : Проект від 29.04.2011 № 8462. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=8462&skl=7 (дата звернення: 06.05.2021).
2. Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі : Закон України від 16.06.2011 р. № 3531-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3531-17#Text> (дата звернення: 06.05.2021).
3. Постанова Касаційного господарського суду у справі 918/376/17 : Постанова від 10.10.2019. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85080923> (дата звернення: 06.05.2021).
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 06.05.2021).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: УКРАЇНА ТА НІМЕЧЧИНА, ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Висоцький А. І.

Студент 4 курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Логвиненко М. І.

к. ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Правове регулювання виконання судових рішень в адміністративному судочинстві, як в Україні так і за її межами, є актуальною темою як в сфері практичного втілення так і для наукових досліджень.

У відповідності з чинним законодавством до основних засад судочинства, згідно Конституції України та законів України належать рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності вини, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором, забезпечення обвинуваченому права на захист, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами розумні строки розгляду справи судом, забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках на касаційне оскарження судового рішення, обов'язковість судового рішення [1].

Питання які пов'язані з виконанням судових рішень по адміністративним справам в Україні регулюються Кодексом адміністративного судочинства України. Так, відповідно, до статті 370 КАСУ судові рішення, яке набрало законної сили, є обов'язковим для обох суб'єктів, що є учасниками справи. Також ця обов'язковість розповсюджується на інших суб'єктів які мають відношення до наданої справи, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб та підлягає виконанню на всій території України. А у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких ратифікована Верховною Радою України, розповсюджується за принципом взаємності за її межами [2].

Також ця процесуальна процедура закріплена і Законом України «Про судоустрій та статус суддів». В даному законі як і в Кодексі адміністративного судочинства України зазначено, що судові рішення інших держав, рішення міжнародних арбітражів, рішення міжнародних судових установ та аналогічні рішення інших міжнародних організацій щодо вирішення спорів є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених

законом, а також відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3].

Сам порядок виконання судових рішень в адміністративних справах можна знайти в статті 372 КАСУ, де зазначено, що в разі необхідності спосіб, строки і порядок виконання можуть бути визначені у самому судовому рішенні.

Судове рішення яке набрало законної сили має бути виконане в найкоротший строк у відповідності до вимог закону. Правосуддя в адміністративних справах не може вважатися ефективним, якщо судові рішення адміністративних судів не виконуватимуться. Саме тому механізм законодавчого врегулювання виконання судових рішень в адміністративних справах відіграє надважливу роль.

В Україні примусове виконання судових рішень покладено на органи державної виконавчої служби та на приватних виконавців, діяльність яких регулюється Законом України «Про виконавче провадження». В Кодексі адміністративного судочинства України також передбачено судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах. Рішення суду можуть виконуватись у добровільному чи примусовому порядку. Суб'єкт може виконати рішення суду добровільно від моменту набрання рішенням суду законної сили, до моменту надходження виконавчого листа до державного або приватного виконавця та відкриття виконавчого провадження.

Продовжуючи дослідження встановлено, що відповідно до пункту 2 статті 370 КАСУ невиконання судового рішення тягне за собою відповідальність, встановлену законом, тобто тягне за собою адміністративну, цивільну, дисциплінарну, кримінальну відповідальність, а також застосування штрафних санкцій. Таким чином, наявність відповідальності за невиконання судових рішень, створено механізм завдяки якому з'являється можливість судового захисту прав сторін адміністративного судочинства.

В зв'язку з тим, що Україна приводить до відповідності свої нормативно-правові акти відповідно до норм Європейського Союзу, як порівняння розглянемо діяльність адміністративних судів загальної та спеціальної юрисдикції Німеччини. Регулятивною базою адміністративного судочинства в Німеччині є Положення про адміністративні суди. Досліджуючи дане питання слід сказати, що саме особливістю організації адміністративної юстиції Німеччини є те, що вона дуже органічно входить до єдиної системи правосуддя. Загалом у Положенні про адміністративні суди вказується, що адміністративне судочинство здійснюється відокремленими від адміністративних органів незалежними судами.

Континентально-європейська система права, передбачає інсування у межах судової влади окремої спеціалізованої гілки адміністративних судів. Особливість цієї моделі

полягає в існуванні особливої процедури розгляду судами адміністративних справ. В Німеччині існує дуже послідовний розподіл влади, в тому числі і в правосудді. Наприклад конституційні права людини захищені від порушень зі сторони законодавчого органу федеральним і земельними конституційними судами. В свою чергу при порушенні суб'єктом владних повноважень права громадян захист забезпечує система адміністративних судів.

Німецьке Положення про адміністративні суди, в розділі «Примусове виконання», регулює питання щодо примушення до виконання судових рішень та зобов'язань, а також вказує на наслідки невиконання судових рішень.

Наприклад, відповідно до параграфу 172 Положення про адміністративні суди, у випадках, якщо орган владних повноважень не виконує покладені на нього в судовому рішенні або тимчасовому розпорядженні зобов'язання, то адміністративний суд першої інстанції за заявою може попередити даний орган про адміністративний штраф розміром до десяти тисяч євро, а якщо це не досягне результату, і стягнути його. Якщо ж рішення суду не буде виконано, накладаються штрафні санкції в такому ж розмірі. Процедура стягнення адміністративного штрафу може повторюватись, аж поки прийняте рішення не буде виконано.

В Німеччині примусове виконання судових або інших актів є державною функцією, яку реалізують державні службовці, а саме судові виконавці, що уповноважені діяти на підставі спеціального сертифікату, який надає право виконувати рішення суду. Посадовими обов'язками даних виконавців є примусове виконання судових рішень, підтримання порядку в судовому засіданні, а також надсилання судових паперів сторонам судового засідання. У відповідності до Книги 8 «Виконавче провадження» Цивільного процесуального кодексу Німеччини виконання рішень здійснюється в тому ж муніципальному суді, на території якого є необхідність проведення виконавчих дій. Для виконання даних дій повинні виконуватися такі умови: сторона повинна мати остаточне рішення за справою, воно в свою чергу має містити пункт про виконання та має бути вручене стороні, проти якої винесено рішення.

Щодо відмінностей, адміністративні суди у Німеччині додатково розглядають справи та приймають рішення які пов'язані із реєстрацією, громадянством та наданням притулку. Досліджучи дане питання, можна зробити висновок, що адміністративна юстиція Німеччини має багато позитивних рис, які Україна могла б інтегрувати з практики Німеччини. Частина регулятивних документів вже введена в систему правосуддя Україною, наприклад такі як високий ступінь автономності та незалежності адміністративних судів не лише від органів виконавчої влади, але й від судів загальної

юрисдикції. Також створені спеціалізовані адміністративні юрисдикції, призначені для розв'язання окремих різновидів публічно-правових спорів. Правом подавати позов до адміністративного суду наділені як громадяни, так і юридичні особи.

Сучасне українське адміністративне процесуальне законодавство і наука сформовані, в основному, під впливом адміністративно-правової науки країн Європейського союзу, в тому числі й Німеччини. Їх практичний досвід здійснення адміністративного судочинства є фактом рецепції в Україні найголовніших положень особливо німецького адміністративного права, що сближує нашу систему адміністративного судочинства з системою адміністративного судочинства Німеччини.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що при порівнянні правового регулювання виконання судових рішень в Україні та Німеччині, питання розвитку адміністративних проваджень, які притаманні українському адміністративному судочинству, присутні також і німецькому. Українське адміністративне процесуальне законодавство розвивається та переймає досвід країн Європейського Союзу, що має позитивний характер для розвитку правової системи України. Розвиток та адаптація до інших правових інститутів німецького адміністративного законодавства також знаходиться в постійному реформуванні та поліпшенні, у відповідності до тих питань які виникають у сфері виконання судових рішень в адміністративному судочинстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
3. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
4. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
5. Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO) URL: <https://bit.ly/3hB7zws>.
6. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.bundestag.de/gg>.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕКЛАРУВАННЯ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Безвін О. С.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Глуценко Н. В.

*асистент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Декларування доходів та витрат державних службовців в розвинених країнах світу за останні десятиліття стало звичною практикою, оскільки збагачення незаконним шляхом тягне за собою цілу низку ризиків, як для конкретної країни, так і для світового співтовариства.

Наразі понад 100 держав світу мають систему електронного декларування, що відбулось завдяки просуванню такого механізму контролю з боку держави за своїми чиновниками, як Організацією Об'єднаних Націй.

На нашу думку, найбільш ефективне законодавство щодо е-декларування створене в таких країнах як Німеччина, США та Грузія. Відповідно до індексу сприйняття корупції на 2020 рік, ці країни посідають відповідно 9, 25 та 45 місце відповідно [1]. Тож розглянемо правові основи електронного декларування доходів та витрат державних службовців у зазначених країнах.

В Німеччині, в федеральних міністерствах і відомствах німецького Уряду були впроваджені антикорупційні заходи, що містяться в спеціальному пакеті документів, який отримав назву «Директива федерального Уряду про боротьбу з корупцією в федеральних органах управління» (далі - Директива) [2]. Даний нормативний документ був розроблений Федеральним міністерством внутрішніх справ і діє в Німеччині до сьогодні. Директива включає в себе Кодекс дій проти корупції, а також Методичні вказівки для керівників та керівництва відомства. Так, відповідно до даного Кодексу у Німеччині, якщо державний службовець живе тільки на одну заробітну плату, він взагалі не замислюється над заповненням декларацій. За нього це робить бухгалтерія того підприємства або державної організації, де людина працює. Відповідні відомості, про отриману щомісячну зарплату державного службовця безпосередньо відсилає бухгалтерія до відділення податкової служби. Саме цей орган в Німеччині контролює відповідність доходів державних службовців з їх рівнем життя.

Проте, якщо німецький громадянин отримує додаткові доходи з інших джерел, не пов'язаних з основною роботою, в цьому випадку державний службовець самотійно має подати щорічну декларацію. На практиці це означає наступне: державний службовець

у Німеччині, крім заробітної плати за основним місцем роботи, отримує, наприклад, від держави субсидії або іншу форму фінансової допомоги, або має додаткові доходи від своєї наукової діяльності. Тільки в цьому випадку він зобов'язаний подавати щорічну декларацію в податкову службу самостійно. Для цього він має оформити собі електронну податкову картку (прообраз е-декларації), а заповнення її - це відповідальність керівника державного органу де працює особа. Податкові органи звірять доходи цього чиновника з наявною в їх базах даних інформацією про його видатки і проведуть відповідну перевірку якщо видатки будуть перевищувати отримані доходи. Така система електронного декларування дає змогу державі контролювати законність видатків державних службовців [2].

Діяльність державних службовців США регулюється «Принципами етичної поведінки урядовців і службовців» від 1990 р. і Актом «Про етику поведінки державних службовців США» від 1978 р. Відповідно до цих документів, до основних антикорупційних заходів США належать:

- постійний контроль за обов'язковим декларуванням фінансових доходів та видатків службовця за рік;
- кримінальна відповідальність не лише фізичних, а й юридичних осіб за корупційну діяльність [3].

У Сполучених Штатах Америки державний службовець повинен надавати в Управління з питань етики інформацію про свої видатки й доходи, а також видатки й доходи його близьких родичів – дітей, дружини (чоловіка), батьків, у тому числі відомості про джерела походження майна, його склад і вартість; відомості про наявні депозити, отримані й видані позики, а також отримані кредити; перелік отриманих подарунків, вартість яких перевищує 50 доларів США; перелік транспортних, розважальних та інших порівнянних послуг, оплачених не з особистих або бюджетних коштів (із указівкою джерела). Перевіркою наданих даних займаються спеціальні особи або група осіб, комісії, які при необхідності можуть запитувати додаткову інформацію, викликати на бесіду самих чиновників, проводити розслідування. При серйозних порушеннях можливе притягнення до кримінальної відповідальності. У США державні чиновники високого рівня проходять обов'язкову перевірку на поліграфі. Часто ця умова закріплюється в посадовій інструкції або контракті на роботу. Якщо чиновник або службовець не проходить таку перевірку, з ним можуть навіть розірвати договір. Таким чином, можемо відзначити те, що в США державні службовці звітують перед державою не тільки про свої доходи, але головне - відображають свої щорічні витрати [4].

Реформи, проведені в Грузії у середині нульових, багато хто з міжнародних інститутів подає як приклад для наслідування Україні. Швидкий підйом Грузії в Індексі сприйняття корупції (CPI) від Transparency International – зі 124 місця (2003 рік) на 45 (2020 рік) – спричинили кілька факторів успіху. Після Революції троянд відбулось формування нової антикорупційної політики щодо стратегії та реалізації першочергових дій, спрямованих на подолання корупції. Ключовим моментом у правовому регулюванні антикорупційної політики Грузії стало ухвалення Президентом Грузії Указу від 24 червня 2005 року № 550 «Про затвердження національної антикорупційної стратегії» [5]. Зазначений нормативний акт був розроблений за участі громадянського суспільства та міжнародних організацій. Бюджет країни збільшився в кілька разів за короткий період. Брати хабарі стало не вигідно не лише через збільшення зарплати у державних службовців, а через невідворотність покарання за корупцію. Кримінальні переслідування за корупційні злочини ініціювали нові кадри в реформованих правоохоронних органах.

Грузинській владі вдалося трансформувати органи, які дублювали функції один одного. Громадяни почали отримувати соціальні послуги онлайн. До того ж, одним з найбільших успіхів стало запровадження електронного декларування держслужбовців й електронні реєстри власності. До речі, саме електронним деклараціям в Грузії приділена значна увага. Є спеціальні органи та уповноважені особи, які відслідковують рівень життя службовців, відповідно до їх задекларованого майна. Електронні декларації державні службовці заповнюють щорічно, а електронні реєстри лише перед вступом на державну службу. Саме в електронних реєстрах зазначається все майно, яке має службовець до моменту призначення його на посаду.

Таким чином, аналізуючи досвід розвинених країн світу, можна зробити висновок, що запровадження електронного декларування підвищує рівень довіри населення до державних службовців та зменшує ризики вчинення корупційних дій, адже громадяни повинні бути впевнені у тому, що уповноважені особи кваліфіковано та чесно здійснюють свою діяльність відповідно до норм чинного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/countries/afghanistan?redirected=1> (дата звернення: 27.04.2021).
2. Директива Федерального правительства по предупреждению коррупции в федеральной администрации МВД ФРГ от 30 июля 2004 г. URL: www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/RL_russisch.pdf (дата звернення: 28.04.2021 г.).

3. Супрун-Ковальчук Т. М., Діденко Є. В. Міжнародна практика запобігання та боротьби з корупцією. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/35/577/1185-1?inline=1> (дата звернення: 28.04.2021).
4. Подання декларацій осіб уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Україна та зарубіжний досвід. URL: <https://bit.ly/2RjOtQZ> (дата звернення: 29.04.2021).
5. Про затвердження національної антикорупційної стратегії : Указ президента Грузії від 24.06.2005 р. № 550. URL: http://parliament.ge/files/290_14922_720805_REPORT_Final.pdf (дата звернення: 29.04.2021).

МІСЦЕ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Глушаченко В. В.

Курсант II курсу ФПФОДР

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Гіденко Є. С.

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Міжнародні договори є необхідним елементом світового правопорядку, вони займають центральне місце в галузі міжнародного публічного права. Роль і значення таких договорів неухильно зростає і в сфері адміністративної діяльності поліції України. Зокрема, в системі міжнародних відносин міжнародні договори виконують ряд важливих правових функцій, перш за все впорядкування міжнародних відносин і формування їх правової основи. Вони також сприяють стабільності міжнародного правопорядку, підтримання міжнародного миру і безпеки, розвитку міжнародного співробітництва на основі рівноправності і партнерства.

Нормативно-правовим актом, який встановлює порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України є Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року. Згідно ст. 2 зазначеного акта законодавства, міжнародний договір України - це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи

декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [1].

Визначаючи місце міжнародних договорів у системі нормативно-правового регулювання адміністративної діяльності поліції України, слід зазначити, що воно визначається з урахуванням юридичної сили окремо взятого акту. Так, в теорії права під юридичною силою нормативно-правового акта розуміється його здатність реально діяти, фактично породжувати юридичні наслідки. При цьому, будь-який нормативно-правовий акт має межі своєї дії (існування): в часі, тобто обмежений періодом дії, коли нормативно-правовий акт має юридичну силу, а саме вступу нормативно актом юридичної сили і моментом її втрати; в просторі, на який поширюється дія нормативно-правового акта; по колу осіб, які підпадають під вплив нормативно-правового акта (на основі нормативно-правового акта в них виникають юридичні права і обов'язки [2, с. 24].

Говорячи про юридичну силу нормативно-правового акта як показник його місцезнаходження в системі нормативно-правового регулювання відповідних суспільних відносин слід відзначити, що відповідно до ч. 1 ст. 9 Основного Закону України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України є частиною національного законодавства України [3]. У зв'язку з цим виникає питання про місце міжнародних договорів в ієрархії національної правової системи, якій здійснюється нормативно-правове регулювання адміністративної діяльності поліції. Так, згідно з ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку (ратифікований Верховною Радою України), встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [1]. Отже, цією нормою законодавець визначив в ієрархічній системі національного законодавства України місце міжнародних договорів.

Міжнародні договори в ієрархії національного законодавства повинні відповідати тільки Конституції України, що, в свою чергу, означає, що всі інші нормативно-правові акти (закони і підзаконні акти) повинні відповідати міжнародним договорам, якщо немає, то застосовуються правила міжнародного договору. У разі колізії норм ратифікованого і норм національного права перші мають вищу юридичну силу в порівнянні з іншими і підлягають пріоритетному застосуванню. Отже, ієрархія нормативно-правових актів в системі нормативно-правового регулювання адміністративної діяльності поліції України в залежності від їх юридичної сили така: Конституція України; міжнародні договори України; закони України; акти Президента України; акти Кабінету Міністрів України; акти центральних органів виконавчої влади; нормативно-правові акти Автономної

Республіки Крим, рад областей, міст Києва і Севастополя; інші нормативно-правові акти України.

Розглядаючи деякі з міжнародних договорів України, які визначають нормативні основи адміністративної діяльності поліції слід зазначити, що наша держава активно долучається до діяльності Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН) в правозахисній сфері, знаходить остаточне вираження у формі приєднання (визнання) до положень відповідного міжнародного акта . Як приклад таких міжнародних договорів можна назвати наступні: Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 [4]; Єдина конвенція про наркотичні засоби від 30 березня 1961 [5]; Конвенція про психотропні речовини від 21 лютого 1971 [6]; Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 [7].

Крім цього слід зазначити, що Україна є стороною основних міжнародних договорів в області прав людини. Як сторона зазначених документів наша держава на регулярній основі подає на розгляд відповідних конвенційних органів національні доповіді щодо виконання зобов'язань за цими договорами. І поліція України в цих договорах грає центральну роль. Саме в поліцію покладено завдання виконувати умови цих договорів. Окремо слід назвати міжнародні договори України, на рівні яких визначені правові основи міжнародного співробітництва у правоохоронній сфері. Як приклад таких актів, можна назвати Меморандум між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Чорногорії про співробітництво в сфері боротьби зі злочинністю від 13 червня 2013 [8], який був укладений в зв'язку з занепокоєнням зростання незаконного обороту наркотичних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також для ефективної протидії торгівлі людьми.

Таким чином, можна стверджувати, що міжнародні договори України займають особливе місце в системі нормативно-правового регулювання адміністративної діяльності поліції. Це обумовлено тим, що такі акти наділені майже вищою юридичною силою. На їх рівні закріплено як загальні правові основи діяльності поліції, так і здійснення адміністративної діяльності за окремими напрямками. Поліція зобов'язана виконувати всі умови договорів на підтримку статусу України на високому рівні. Тим більше зараз ми намагаємося рівнятися в Європу, тому нам необхідно співпрацювати з іншими країнами. А узаконити і нормалізувати наше співробітництво нам допомагають саме міжнародні договори. Тому, потрібно рівнятися на більш розвинені країни, і використовувати їх досвід, але не слід забувати про свою національну особистість і індивідуальність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.
2. Смокович М. Адміністративна та конституційна юрисдикція: проблеми розмежування. *Вісник Державної судової адміністрації України*. 2010. № 2 (15). С. 23–29.
3. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності : міжнар. док. від 15.11.2000 № 995_789. Офіційний вісник України. 2006. № 14. Ст. 1056.
5. Єдина конвенція про наркотичні засоби : міжнар. док. від 30.03.1961 № 995_177 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://bit.ly/3tYBVMb>.
6. Конвенція про психотропні речовини : міжнар. док. від 21.02.1971 № 995_176. Офіційний вісник України. 2005. № 4. Ст. 265.

СУДОВИЙ ЗБІР У СПРАВАХ ЗІ СПОРІВ З НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Осіпова О. О.

*Суддя Сумського окружного адміністративного суду,
аспірантка ННІ права*

Сумського державного університету

Науковий керівник: Лук'янець Д. М.

*д. ю. н., професор кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету*

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Адміністративні послуги у розумінні пункту 1 ст.1 та частини 3 статті 3 Закону України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 року № 5203-VI займають винятково важливе місце у житті кожної фізичної та юридичної особи. У разі відмови у наданні адміністративної послуги суб'єкти звернення звертаються за захистом своїх прав, вважаючи їх порушеними, до адміністративних судів. Згідно судової звітності оскарження до суду таких відмов найчастіше має місце у сфері земельних відносин, містобудівної та дозвільної діяльності, пенсійного забезпечення. Але тут звернення до суду наштовхується на законодавчий бар'єр – високу ставку судового збору, який треба сплатити і прикласти документ про сплату до позовної заяви згідно вимог частини 3 статті 161 Кодексу адміністративного судочинства України (далі-КАСУ), інакше вона буде залишена без руху відповідно до вимог частини 1 статті 169 цього кодексу, якщо не має законних підстав для звільнення від сплати судового збору[1]. Сплата судового збору

може бути також відстрочена або розстрочена судом за заявою позивача, але судді рідко і неохоче йдуть на такі дії. Переважна більшість позивачів вимушена сплачувати судовий збір до розгляду справи по суті.

Сьогодні в Україні відповідно до ст.3 діючого Закону України «Про судовий збір» № 3674-VI від 8 липня 2011 року з наступними змінами судовий збір справляється за подання до суду позовних та інших заяв, скарг, а також за видачу судами документів та у разі ухвалення судового рішення, передбаченого цим законом. За останні десять років розміри ставок судового збору змінювалися у сторону їх збільшення. Якщо в 2011 році після прийняття Закону №3674-VI ставки судового збору за подання до адміністративного суду позовної заяви немайнового характеру фізичною особою становили у грошовому вимірі 28 грн.23 коп. (0,03 розміру мінімальної заробітної плати), а за подання апеляційної скарги 50% (14 грн.12 коп.) та касаційної скарги 70% (19 грн.60 коп.) від ставки за подання позовної заяви, то в 2021 році вони виросли до 908, 1362 та 1816 грн.. відповідно. На сьогоднішній день згідно з пунктом 3 ч.2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» № 3674-VI за подання до адміністративного суду фізичною особою адміністративного позову немайнового характеру ставка судового збору становить 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб (908 грн.), за подання апеляційної скарги на рішення суду, заяви про приєднання до апеляційної скарги на рішення суду, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами -150 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги (1362 грн.), але не більше 15 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (34050 грн.); за подання касаційної скарги на рішення суду, заяви про приєднання до касаційної скарги на рішення суду - 200 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви (1816 грн.), але не більше 20 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (45400 грн.) [2].

Виникає питання, чи узгоджується з принципами доступності правосуддя, справедливості та верховенства права названі розміри ставок судового збору та порядок їх сплати у випадку звернення до суду фізичних осіб у справах зі спорів з суб'єктами владних повноважень щодо надання адміністративних послуг, адже мова йде про реалізацію основоположних прав людини і серед суб'єктів звернення чимало непрацездатних осіб з низькими доходами? Очевидно, що ні.

Ставити звернення фізичної особи за судовим захистом від неправомірних дій та рішень органів влади у залежність від її майнового стану означає порушувати конституційний принцип рівності всіх перед законом. Як вказав Європейський суд з прав людини в своєму рішенні від 19 червня 2001 року у справі «Креуз проти Польщі», сплата

судового збору не повинна перешкоджати доступу до правосуддя, ускладнювати цей доступ таким чином і такою мірою, щоб завдати шкоди самій суті цього права, та має переслідувати законну мету [3]. До речі, у рекомендації № R(81) 7 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя було чітко вказано, що прийняття справ до судочинства не може обумовлюватися сплатою стороною державі якої-небудь грошової суми, розмір якої є нерозумним стосовно справи, що розглядається. При цьому надана рекомендація, що у випадку, коли судові витрати є явною перешкодою для доступу до правосуддя, їх слід по можливості скоротити або анулювати [4].

Ще одним не менш важливим питанням є обґрунтованість визначення критерію встановлення розміру ставок судового збору. В попередні роки ставка судового збору прив'язувалася до неоподаткованого мінімуму доходів громадян, потім до мінімальної заробітної плати, а сьогодні - до прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Так, ч.1 ст.4 Закону України «Про судовий збір» № 3674-VI в редакції Закону № 1774-VIII від 06.12.2016 визначено, що судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, - у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі [2]. При цьому не враховано, що розмір прожиткового мінімуму різний для працездатних та непрацездатних осіб і ставить останніх в нерівне становище. Розмір прожиткового мінімуму на одну працездатну особу на 1 січня 2021 року складає 2270 грн.00 коп., а на одну непрацездатну особу 1769 грн. 00 коп. Науковці вже звертали увагу на те, що у разі виникнення спору з державою його порядок вирішення є природно монополізованим і тому недопустимо накладати обмеження на доступ до правосуддя. Так, В. О. Бурий відмічає, що в порівнянні з іншими видами судочинства найвищий рівень доступності повинно мати саме адміністративне судочинство, оскільки діяльність держави безпосередньо стосується прав, свобод та обов'язків людини, доступність захисту від сваволі держави є найбільш важливою. І ця обставина вимагає або зняти всі обмеження взагалі, або встановити мінімальні ставки судового збору [5, с.15]. В свою чергу Р.В. Колосов в своїй праці робить висновок, що шляхом підвищення ставок судового збору обмежується доступ до правосуддя, оскільки вважати нові ставки судового збору для фізичних та юридичних осіб соціально виваженими та економічно обґрунтованими навряд чи можливо [6, с. 98].

Наступним негативним моментом у справлянні судового збору є непомірно високий розмір судового збору за подання апеляційних, касаційних скарг та скарг про перегляд справи за винятковими обставинами, розмір якого в півтора і два рази перевищує

ставки судового збору за звернення до суду першої інстанції, що безумовно утруднює оскарження судових рішень. У зв'язку з цим В.О. Бурий слушно вказує, що перегляд рішень судів має бути більш фінансово доступним ніж первинне звернення [5, с. 16]. Як вказують науковці, зокрема Н. Ю. Сакара, для судового збору характерна дуалістична природа: він є як публічно-правовим, так і процесуальним платежем одночасно [7, с. 133]. С.Е. Устюшенко, зауважує, що будучи необхідною умовою для доступу до правосуддя (крім випадків звільнення від його оплати) судовий збір виконує такі функції, як фіскальна (наповнення бюджету), превентивна (запобігає процесуальним зловживанням) та стимулююча (спонукає сторони до мирного досудового врегулювання спору) [8, с.133]. На нашу думку, останні дві функції пов'язані зі здійсненням правосуддя (процесуальних дій) і їх можна об'єднати в одну процесуальну функцію. При цьому слід наголосити, що у справах зі спорів з надання адміністративних послуг превентивна роль судового збору вкрай незначна. В реальному житті розмір судового збору за подання адміністративних позовів та скарг немайнового характеру не чинить бажаного превентивного впливу, адже спір торкається життєво важливих суб'єктивних прав позивача, який впевнений у своїй правоті і розраховує на виграш справи і стягнення з відповідача судових витрат, в тому числі й суми сплаченого судового збору.

Очевидно, що розширюючи перелік об'єктів сплати судового збору та його розміри законодавці вільно чи невільно відводять провідну роль фіскальній функції з метою поповнення спеціального фонду державного бюджету, недооцінюючи при цьому процесуальну функцію, зокрема такі принципи судочинства як доступність правосуддя та верховенство права.

Враховуючи вищенаведені аргументи, розмір судового збору повинен бути посильним для звичайного пересічного громадянина. Було б ідеальним рішенням звільнити позивачів у справах зі спорів з призначення, перерахунку та виплати пенсій від сплати будь-яких видів судового збору, доповнивши відповідним положенням пункт ч.2 ст.3 Закону України «Про судовий збір».

У справах про надання інших видів адміністративних послуг доцільно змінити порядок сплати та розміри ставок судового збору для фізичних осіб у разі розгляду справ немайнового характеру адміністративним судом. Судовий збір стягувати зі сторони, що програла спір, при постановленні судового рішення, тобто не за подання позову чи заяви до суду, а за вирішення справи по суті. При цьому ставка судового збору повинна бути помірно низькою і обраховуватися у процентному відношенні (скажемо 0,04 до розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що становить 90 грн. 80 коп. на 2021 рік) і до такого ж процентного відношення до розміру прожиткового мінімуму для людей, які

втрапили працездатність, що становитиме 70 грн. 76 коп. відповідно. За перегляд судових рішень ставку судового збору слід встановити в половинному розмірі від ставки збору за подання до суду першої інстанції. Для юридичних осіб розміри ставок судового збору встановити у фіксованому розмірі, оскільки прив'язати їх до соціальних стандартів об'єктивно неможливо.

Наведені аргументи дають підстави зробити висновок, що існує нагальна необхідність змінити розміри та порядок нарахування та сплати судового збору фізичними особами у справах зі спорів немайнового характеру з суб'єктами владних повноважень, зокрема зі спорів з надання адміністративних послуг, з метою максимально полегшити доступ до правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2747-15#Text> (дата звернення: 05.05.2021).
2. Про судовий збір : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3674-17#Text> (дата звернення 05.05.2021).
3. Рішення Європейського суду з прав людини від 19 червня 2001 року у справі «Креуз проти Польщі». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_030#Text (дата звернення: 05.05.2021).
4. Рекомендація Комітету міністрів державам-членам Ради Європи стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя № R (81) 7 від 14.05.1981 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_133 (дата звернення: 05.05.2021).
5. Бурий В. О. Конституційні засади нормативного регулювання судового збору в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2020. Том 6. С.12–17.
6. Колосов Р. В. Тариф на правосуддя або правосуддя для обраних (науково – практичний коментар закону України «Про судовий збір»). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 9–10. С. 94–100.
7. Сакара Н. Ю. Про правову природу судового збору. *Проблеми законності*. 2016. № 132. С. 135–146.
8. Устюшенко С. Е. Поняття та функції судового збору в цивільному процесі. *Право та суспільство*. 2019. № 3. С. 129–133.

МІНІМІЗАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СФЕРІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Глушаченко В. В.

Курсант II курсу ФПФОДР

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Навчальний керівник: Гіденко Є. С.

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Під корупцією розуміють явище, що виявляється в навмисне використанні представниками органів Національної поліції свого службового становища для протиправного отримання майнових і немайнових благ і переваг в будь-якій формі, а також в підкупі таких осіб. Одним з найбільших центрів корупційних ризиків в діяльності органів Національної поліції присутній в сфері надання адміністративних послуг поліцейським, які носять системний характер, і складають зараз, найбільшу небезпеку для реалізації прав громадян та здійснення контролю і нагляду в останні [1].

У той же час перелік платних послуг, які можуть Надавати підрозділи МВС та Національної поліції України, визначено в постанові Кабінету міністрів України від 26 жовтня 2011 № 1098 «Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції і держ Міграційне служби платних послуг» [2].

З викладений вище випливає, що в корупційних ризиків у сфері надання адміністративних послуг органами Національної поліції слід віднести загальну складність отримання адміністративних послуг, в зв'язку з невичерпними переліком документів, які подаються для їх отримання, затягуванням термінів розгляду таких документів, недостатня регламентація підстав для відмови в їх отриманні.

Також до одним з головних корупційних ризиків у сфері надання адміністративних послуг є можливість (а часто - вимушеність) особистого спілкування (контакту) суб'єкту адміністративної послуги з працівником органу національної поліції, Який надає адміністративну послугу. Крім того, це наявність необґрунтованих дискреційних повноважень в посадових осіб, які беруть участь в надання адміністративних послуг [3], а також недостатня прозорість діяльності органу національної поліції в частині висвітлення інформації про адміністративні послуги.

Таким чином, існує Очевидна потреба у перегляді документів, необхідних для отримання адміністративних послуг і внесення необхідних змін за твердженням вичерпний переліків таких документів або прийняття окремого закону України «Про адміністративні послуги, що надаються підрозділами Національної поліції України», що обумовлює перспективність вирішення питання про мінімізацію корупційних ризиків в

органах Національної поліції. Визначити чіткі підстави (в тому числі шляхом внесення (ініціювання) змін в нормативно-правових актів) для відмови в отриманні адміністративних послуг, з одночасним роз'ясненням заявнику таких підстав.

У той же час, вважаємо, що введення автоматизованих систем прийняття документів, їх розгляду та прийняття рішення в надання адміністративних послуг, а в разі якщо в автоматизованого режимі таке неможливо - забезпечення відеофіксації всіх контактів посадових осіб з одержувачами адміністративних послуг.

Отже, мінімізація корупційних ризиків можлива тільки за умови не тільки реформування Національної поліції в цілому, а внесення змін до нормативно - правових актів, або прийом нових законодавчих актів, створення і введення в дію автоматизованої системи прийняття документів, відео - фіксацію за діями працівника Національної поліції під час надання адміністративних послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мартиненко О. Запровадження основних принципів захисту прав людини у реформування органів внутрішніх справ. *Право України*. 2009. № 10. С. 139–144. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28690/17-Martynenko.pdf?sequence>.
2. Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг : Постанова Кабміна України від 26.10.2011 № 1098. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1098-2011>.
3. Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності в Україні / І. Коліушко, В. Тимошук, О. Банчук та ін. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2009. 196 с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКИ ПОЛІЦІЇ ВРАЗІ ВЧИНЕННЯ ВОДІЯМИ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Філімонов В. О.

Курсант II курсу ФПФОДР

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Гіденко Є. С.

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Враховуючи проведення в країні певних реформ, пов'язаних із реорганізацією правоохоронної системи, значною кількістю дорожньо-транспортних пригод, включаючи

тяжкі наслідки, та особливостями деяких адміністративних справ, можна зазначити, що в нашому законодавстві є суттєві прогалини. Такі правові норми часто стають проблемою для українських поліцейських, які відповідають за контроль за безпекою дорожнього руху. І саме ці недоліки нашого законодавства використовують юристи, щоб легко довести право злочинця в суді, звинувачуючи поліцію в неправомірних діях.

У поліції часто виникають суперечки щодо дій щодо перевірки документів. Співробітник поліції має право вимагати від особи відповідні документи відповідно до статті 32 Закону України "Про Національну поліцію", ми розглянемо найбільш актуальні пункти у сфері дорожнього руху. Перелік "достатніх підстав", що вказують на те, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення, повинен включати:

- 1) наявність інформації, наданої в установленому порядку поліції у формі апеляції (повідомлення);
- 2) наявність інформації, яка є результатом об'єктивної оцінки працівниками поліції слідів на людині, речі, транспортному засобі;
- 3) арешт особи працівником поліції при вчиненні правопорушення;
- 4) самостійне виявлення працівником поліції ознак правопорушення при законному здійсненні інших заходів поліцейським;
- 5) наявність фактичних даних, отриманих в результаті здійснення оперативно-розшукових заходів.

Якщо особа вчинила правопорушення, перевірка документів використовується для встановлення особи для забезпечення належного документування відповідного факту (події), наприклад, складання постанови або протоколу про адміністративне правопорушення; якщо людина знаходиться на місці пригоди, ще одна надзвичайна подія. Під місцем правопорушення слід розуміти територію, яка пов'язана з розвитком правопорушення або містить сліди вчинення правопорушення. Використання документів, що посвідчують особу, на місці злочину полегшує встановлення особи злочинця, а також свідків злочину. Відповідно до пункту 1.10 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306, дорожньо-транспортна пригода (ДТП) - це подія, яка сталася під час руху транспортного засобу, внаслідок якого загинули або постраждали людей або завдали матеріальну шкоду. Перевірка документів особи на місці ДТП сприяє ідентифікації учасників та свідків (очевидців) відповідної події. знаряддя чи предмет злочину. У цьому випадку застосування описаного поліцейського заходу до підстав його застосування включає наявність зовнішніх ознак особи чи транспортного засобу, а також дії особи, яка вважає, що особа чи транспортний засіб можуть бути пов'язані з певним правопорушенням, щодо її причетності до скоєння

правопорушення на тілі або одязі можуть бути сліди (рани, бруд, червоні плями, одяг може мати механічні пошкодження тощо).

Діями особи, що свідчать про її причетність до скоєння правопорушення, можуть бути: агітація особи; спроби особи уникнути зустрічі з працівниками поліції (втеча від працівників поліції); викидання особою будь-яких предметів, речовин тощо.

Об'єктом транспортного засобу, що вчинив злочин, може бути випадок незаконного заволодіння ним (ст. 289 Кримінального кодексу України), а також може бути засобом перевезення викраденого (ст. Кримінальний кодекс України), наркотики, психотропні речовини або їх аналоги (ст. 307 Кримінального кодексу України). Транспортний засіб може бути використаний як знаряддя вчинення правопорушення у разі його використання для вбивства особи (ст. 115 Кримінального кодексу України), знищення або пошкодження чужого майна (ст. 194 Кримінального кодексу України) тощо.

Зовнішніми ознаками, що вказують на причетність транспортного засобу до скоєння правопорушення як знаряддя чи об'єкта правопорушення, можуть бути: механічні пошкодження транспортного засобу; наявність у салоні або багажнику транспортного засобу речей, предметів, сумішей або слідів, які вони можуть залишити, якщо їх обіг заборонений або обмежений; сліди пошкоджень, сліди червоного кольору в салоні та багажнику транспортного засобу тощо. Однак відсутність документів, що посвідчують особу, не означає відповідальності за особу. Натомість, згідно зі ст. 34, які становлять ту чи іншу форму прояву поліцейських заходів (поверхневий огляд, обмеження пересування особи або фактичне володіння річчю).

Також часто співробітники поліції стикаються з водіями, які використовують неправильно складену статтю 40 Закону "Про Національну поліцію", маючи на увазі функції фото- та відеозйомки, відеозапису або засоби фото- і кінозйомки, відеозапису. Стверджуючи, що фотографії та відеозйомка, відео, яке здійснює поліція, не перебувало в автоматичному режимі. У відповідь на це - стаття 251 Кодексу про адміністративні правопорушення показує, що доказами у справі про адміністративне правопорушення є будь-які фактичні дані, на підставі яких у порядку, встановленому законом, орган (посадова особа) встановлює наявність або відсутність адміністративного правопорушення.

Окрім цього, у 2015 році у зв'язку із прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» Кодекс України про адміністративні правопорушення було доповнено новим видом стягнень – штрафні бали, що планується застосовувати до порушників Правил дорожнього руху, правопорушення яких зафіксовані в автоматичному режимі. Це було

зроблено для нормативного забезпечення майбутнього впровадження фіксації порушень Правил дорожнього руху в автоматичному режимі.

Отже доцільно здійснювати посилену правову підготовку (підвищення кваліфікації), проведенням тренінгів, курсів підвищення кваліфікації на базі профільних вищих навчальних закладів системи МВС України. Разом з тим, неоднозначна судова практика розгляду відповідних протоколів чи постанов, особливо в частині того, що певне коло суддів вислухавши сторону захисту яка є більш компетентна в законодавстві України не бажає витрачати власний час для встановлення всіх обставин правопорушення, та направляти адміністративні протоколи на доопрацювання, закривають провадження, не встановлюючи наявності чи відсутності вини, що прямо не заборонено діючим законодавством але фактично є проявом небажання здійснювати безпосередні функції судді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпека дорожнього руху в Україні: навч. посіб. для ВНЗ. Київ : КНТ, 2012. 488 с.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 N 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху : Закон України від 24.09.2008 р / Верховна Рада України. URL: <https://bit.ly/3bBXagm>.
4. Сучасні проблеми адміністративного права та процесу: тези доп. учасників Всеукр. наук. практ. конф (м. Харків, 30 червня 2017 року): сайт. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/2338>.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ

Паламарчук А. М.

Студентка 1-го курсу магістратури Юридичного факультету

Національного авіаційного університету

Науковий керівник: Устинова І. П.

к. ю. н., доцент кафедри конституційного та адміністративного права

Юридичного факультету

Національного авіаційного університету

Слід відзначити, що останнім часом все більше та більше уваги приділяється питанню правового регулювання віртуальних активів. Так, беззаперечно, що XXI століття – це століття інформаційно-комунікаційних технологій. Процеси глобалізації, динамічний

розвиток Інтернет ринку, розвиток інформаційних технологій призводить до появи нових інститутів, фінансових інструментів та нових форм взаємодії в суспільстві. Одним із таких напрямів є обіг криптовалюти.

Доречно зауважити, що криптовалюта як один, проте не єдиний, з віртуальних активів є складною системою інформаційно-технологічних процедур, що заснована на децентралізованому механізмі емісії та обігу. У законодавстві більшості країн світу, в тому числі України, не визначено статус криптовалюти, водночас виробництво й обіг криптовалюти в країні не заборонено.

На сьогоднішній день єдиного підходу до змісту поняття ані «віртуальний актив», ані «цифровий актив», ані «віртуальні валюти», ані «криптовалюта» серед науковців не має. Досить часто віртуальний актив або цифровий актив ототожнюють із поняттям «криптовалюта», проте цифровий (віртуальний) актив, за справедливим зауваженням, як ширше поняття через закладену в нього суть, є інформаційним ресурсом, похідним від права на цінність і таким, що обертається в розподіленому реєстрі у вигляді унікального ідентифікатора, що дозволяє говорити про новий об'єкт цивільних правовідносин – право на користування інформацією, похідною від права на цінність. Автори використовують термін «віртуальна валюта» як цифрове вираження вартості, яке можна використовувати в цифровій формі й котре функціонально прагне виступати як засіб обміну, одиниці обліку й зберігання вартості [1, с. 107, 174, 194].

Нині поняття «віртуальний актив» не має єдиного комплексного визначення, яке повністю розкривало б його суть та ознаки. У зв'язку із чим актуальним є визначення поняття «віртуальний актив», його істотних ознак, характеристик, а також визначення співвідношення понять «віртуальний актив» і «криптовалюта». Складність правового статусу криптовалюти як широкоживаного віртуального активу в Україні у даний час полягає в тому, що криптовалюта не підпадає під визначення електронних грошових коштів, яке надано в ст. 15 Закону України «Про платіжні системи й переказ коштів в Україні», а також не підпадає під визначення платіжної системи, яке міститься в п. 29 ст. 1 зазначеного Закону [6]. Криптовалюта також не є іноземною валютою у світлі вимог Закону України «Про валюту й валютні операції», не входить до переліку іноземних валют згідно з Класифікатором іноземних валют і не підпадає під визначення об'єктів цивільних прав, що перераховані в Цивільному кодексі, не будучи річчю (товаром), готівкою або безготівковими коштами, без документарними цінними паперами й майновими правами. До того ж, в криптовалют відсутні ознаки документа, у зв'язку із чим криптовалюта не може бути визнана грошовим сурогатом згідно з його визначенням в Законі України «Про Національний банк України». Складна природа й правова

невизначеність криптовалют не дозволяє ототожнити її з будь-яким із суміжних понять (грошові кошти, валюта, валютна цінність, платіжний засіб, електронні гроші, цінні папери, грошовий сурогат тощо) [3, с. 51].

Суттєві ознаки криптовалюти можна зобразити в такому визначенні. Криптовалюта є децентралізованою системою зі специфічною фінансово-правовою природою, яка характеризується високим ступенем ліквідності, є подільною, проте її стабільність не забезпечена державою, на відміну від фіатних грошей, і відсутній емітент (монети генеруються окремою групою користувачів – майнерів). Головне, що відрізняє криптовалюту від інших електронних грошових коштів (електронних грошей або безготівкових розрахунків) – автономний, приватний характер емісії, а також технологічні особливості їх виготовлення та випуску в обіг [2; 4].

Доцільно зазначити, що 28 квітня 2020 р. набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму й фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 р. Відповідно до п. 13 ч. 1. ст. 1 даного Закону, віртуальним активом є цифрове вираження вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або переказувати та яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [5].

З цього випливає, що для того, аби об'єкт вважався віртуальним активом і став об'єктом фінмоніторингу, він має відповідати трьом критеріям: наявності вартості, можливості до обігу в цифровому форматі й можливості до його обміну на інші об'єкти цивільного права. В п. 51 ч. 1 ст. 1 вище згаданому нами Законі визначено термін «постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів», визначено перелік операцій із такими активами. Однак жодного іншого нормативного акту щодо зазначеного терміну не з'явилося, та питання правового визначення видів таких активів, механізму контролю за їх обігом та обліку наразі залишаються відкритими. У зв'язку із чим актуальною є розробка регулятора ринку віртуальних активів Міністерством цифрової трансформації умов ліцензування для постачальників сервісів віртуальних активів [7].

Особливою специфікою віртуальних активів виступає їх існування виключно в електронній формі у відриві від матеріального світу, по суті, у вигляді криптографічного цифрового коду, який розкриває їх зміст. Умовою поширення цифрових активів стала базова технологія блокчейн.

З огляду на те, що віртуальні активи є інформацією в електронному вигляді, можна помічати певну правову невизначеність їх статусу як об'єкта права, зокрема в аспекті їх охороноздатності. Варто зазначити, що ще декілька років тому цифрові активи обговорювалися винятково як набір цифрових даних і являли собою лише зібраний

математичний алгоритм цифр. Поки що цифрові активи стали самостійними об'єктами угод, у тому числі інвестування (наприклад, криптовалюта), споживання (електронні твори мистецтва, артефакти) тощо.

«Віртуальний актив» можна визначити як актив в електронній формі, створений із використанням криптографічних засобів, що існує у вигляді цифрового програмного коду й не має фізичної форми, право власності на яке засвідчується шляхом внесення цифрових записів до реєстру цифрових транзакцій, і має економічну цінність.

Відповідно дані терміни «віртуальні активи» й «криптовалюти» не можна вважати синонімами, інакше кажучи криптовалюти є одним із видів «децентралізованих віртуальних валют», тобто значно вужчі поняття «віртуальних активів».

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна зазначити, що криптовалюта як один із видів віртуальних активів за своєю природою має автономний, децентралізований, транскордонний характер, не має юрисдикційної прив'язки й визначеного емітента, що передбачає регулювання таких відносин нормами як приватного, так і публічного права. Нині віртуальні активи – це об'єктивне економічне явище, яке потребує якнайшвидшого створення оптимальних правових умов для свого розвитку. Невизначеність правового статусу віртуальних активів є результатом появи негативних наслідків, а саме те, що фізичні та юридичні особи, які мають у своїй власності віртуальні активи, фактично позбавлені ефективного способу захисту свого права власності на такі активи. Проведений аналіз показав, що єдиного підходу до визначення криптовалют та інших віртуальних активів наразі немає. На теперішній час криптовалютам не властиві всі функції грошей повною мірою (як одиниця розрахунку, засіб збереження вартості), вони не забезпечуються державою, тому можна лише вести мову про використання криптовалют як засобу обігу.

Доречно зауважити, що на сьогодні Україна потребує відповідного законодавства у сфері правового регулювання обігу криптовалют, так як будь-яка діяльність, що не має чітко визначених правил, не особливо приваблива для інвесторів і підприємців. Тому, важливо, щоб закон не обмежував інновації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кудь О. О., Кучерявенко М. П., Смичок Є. М. Цифрові активи та їх правове регулювання у світі розвитку технології блокчейн: монографія. Харків : Право, 2019. 216 с.
2. Овчаренко А. С., Полатай В. Ю. Криптовалюта в системі міжнародного приватного валютного права. Щодо окремих питань оподаткування віртуальних активів в Україні.

Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS) (Право країн Східної Європи). 2018. № 4. С. 155–162.

3. Овчаренко А. С. Облік операцій з криптовалютами в Україні: сучасний стан і перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. Випуск 58. Т. 2. С. 50–53.

4. Polatay V., Ovcharenko A., Bondarenko I., Gavkalova N. Cryptocurrencies in the system of international private monetary law. Some issues of virtual assets taxation and accounting in Ukraine. *Revista Espasios*. 2020. Vol. 41 (Issue 08). P. 22.

5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 16 серпня 2020 р. № 361-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>.

6. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 03 липня 2020 р. № 2346-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

7. Ustynova I. The current state of the legislative ensurance of the market regulation of crypto currency in Ukraine. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: юридичний вісник «Повітряне і космічне право»* : зб. наук. праць. 2019. № 3 (52). С. 95–101.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Філімонов В. О.

Курсант II курсу ФПФОДР

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Гіденко Є. С.

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Одним із головних завдань Національної поліції є забезпечення громадської безпеки, як однієї із складових національної безпеки нашої держави. Незважаючи на позитивні зрушення у реформі правоохоронних органів, існує широке коло питань та прогалин в організаційно-правовому забезпеченні громадської безпеки підрозділами Національної Поліції. Вони потребують значного вдосконалення та набувають особливого значення в контексті гармонізації законодавства, підвищення ефективності діяльності в цій галузі з урахуванням сучасних реалій соціальних та державних процесів, що відбуваються в Україні.

На наш погляд, у сучасному світі в першу чергу слід розглядати безпеку людини, адже саме людина знаходиться в центрі таких глобальних утворень, як суспільство та держава. Тому всі види безпеки слід розглядати з огляду на концепцію прав людини. [1, с.222]

М. М. Москаленко визначає правоохоронну діяльність як специфічну форму здійснення поліцейської функції держави, яка передбачає цілеспрямований вплив відповідних державних установ (органів) на суспільні відносини, а поліція - державна організація, завдяки якій держава забезпечує більшу частину власного безпека та безпека суспільства та його членів. В європейській юриспруденції поліцейське право розуміється як "діяльність внутрішнього управління, завдяки якій люди захищаються від небезпеки, яка їм загрожує, від навколишніх природних та особистих сил, нейтралізуючи ці сили, встановлюючи межі". Успішне та досить осмислене розуміння поліції пропонує В.М. Шадрін: це особливий вид соціальної, публічної адміністративної діяльності, що здійснюється на основі закону та в інтересах суспільства, спрямований на охорону та підтримання громадського порядку, забезпечення громадської безпеки примусовими заходами. [2, с.133]

Щодо діяльності підрозділів профілактичної діяльності, то спочатку визначимо поняття цього підрозділу. Після прийняття Закону України "Про Національну поліцію" від 2 липня 2015 року назву підрозділів громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ України було змінено на нову - "превентивна діяльність". Відповідно до визначення в академічному словнику української мови, термін «превентивний» - це той, який щось попереджає, щось перешкоджає, а дієслово «діяльність» означає застосування своєї праці до чогось. Таким чином, профілактична діяльність - це особливий вид діяльності працівників поліції, які у своїй роботі запобігають та (або) перешкоджають вчиненню правопорушень у сфері громадського порядку. У юридичній науці існують такі види профілактики, як загальна профілактика - попередження правопорушень з боку інших. Це попередження кримінальних злочинів громадянами, схильними до незаконних діянь; приватна профілактика - попередження (запобігання) нових кримінальних злочинів особами, які вже вчинили будь-яке правопорушення. Стратегічна мета профілактики - не допустити переходу плану в ефективні дії поведінки. Проміжна мета визначається конкретною ситуацією профілактики, а також тактичною ситуацією, яка виникає при застосуванні певних профілактичних заходів. Департамент превентивної діяльності є провідним підрозділом у структурі Національної поліції України з питань громадського порядку та безпеки. Підрозділи профілактичної діяльності у своїй роботі керуються Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету

Міністрів України, міжнародними договорами, Положенням про департамент превентивної діяльності Національної поліції України, інші постанови Міністерства внутрішніх справ України. Відповідно до Положення про управління превентивної діяльності Національної поліції України, основними завданнями профілактичних підрозділів є: узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства про громадський порядок та громадську безпеку; контроль та організація роботи та діяльності патрульної поліції, запобігання вчинення злочинів неповнолітніми, відділів охорони громадського порядку, дозвільної системи та дільничних інспекторів поліції; забезпечення готовності Департаменту превентивної діяльності діяти під час надзвичайних ситуацій техногенного, економічного, природного та військового характеру; організація та забезпечення правопорядку, запобігання та припинення правопорушень на вулицях та в інших громадських місцях, виявлення злочинів; організація роботи з видачі відповідно до законодавства дозволів на придбання, зберігання, носіння та транспортування зброї, боєприпасів, вибухових речовин та матеріалів, інших предметів і речовин, щодо яких встановлені спеціальні правила, а також відкриття дозвільних систем де вони використовуються, та щодо контролю за дотриманням цих правил та функціонуванням цих об'єктів тощо. Слід також підкреслити, що права та обов'язки, що входять до повноважень превентивних підрозділів Національної поліції України, поєднуються: той факт, що їх права також є обов'язками, оскільки такі права повинні використовуватися в інтересах служби. Крім того, повноваження, надані підрозділам превентивної діяльності Національної поліції України, за способом здійснення можна класифікувати на такі види: організаційні, контрольні, охоронні, пошукові, примусові, запобігання та обслуговування. Адміністративно-правовий статус превентивних підрозділів Національної поліції України включає повноваження підрозділів профілактики неповнолітніх, патрульної служби, а також підрозділів дозвільної системи та служби дільничних працівників поліції. Але їх повноваження та компетенція зазвичай закріплені у відомчих регламентах, які потребують вдосконалення [3, с. 43].

Таким чином, діяльність превентивних підрозділів Національної поліції України слід розуміти як систему законодавчо встановлених та гарантованих державно-правовими положеннями та принципами, що встановлюють права та обов'язки підрозділів запобігання неповнолітнім, патрульної служби, дозвільної системи та працівників поліції, завдання та функції якого спрямовані на забезпечення прав і свобод людини, інтереси суспільства та держави, боротьбу зі злочинністю, підтримання громадської безпеки та

порядку, а також надання послуг у межах, визначених законом, особам, які є найвищим пріоритетом у роботі профілактичних заходів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жила С. Ю. Правові та організаційні засади забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної поліції. МВС України, ОДУВС. 2016. С. 222.
2. Косиця О. Поліцейська діяльність як наукова категорія. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. N 1. С. 133–137.
3. Волдокітенко І. Адміністративно-правовий статус підрозділів превентивної Національної поліції, Ігор Волокітенко. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. N 6. С. 42–46.

ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ ІЗ КРИПТОВАЛЮТАМИ В УКРАЇНІ

Висоцький А. І.

*Студент IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Куліш А. М.

*д. ю. н., професор, заслужений юрист України, директор ННІ права
Сумського державного університету*

Питання оподаткування операцій із криптовалютами як в Україні, так і за її межами, є досить актуальним, що обумовлено тим, що наразі криптовалюта в Україні й досі не має однозначно визначеного правового статусу, та не існує нормативної бази, яка б регулювала операції з криптовалютою, зокрема порядок оподаткування операцій з останньою. Станом на сьогодні у Верховній Раді України є зареєстровані проекти законів, які безпосередньо стосуються регулювання правовідносин як щодо обігу, зберігання, володіння, використання криптовалют, так і визначення загальних принципів функціонування й правового регулювання ринку віртуальної власності.

Законодавство України не визначає статус криптовалют, але в той же час виробництво та обіг криптовалют у країні не заборонено. Варто зазначити, що в 2020 році було прийнято проект Закону «Про віртуальні активи», яким було врегульовано питання, які стосувались функціонування та правового регулювання віртуальних активів фізичних та юридичних осіб, але в той же час в даному документі не згадувалось поняття криптовалюти, що створює значну прогалину в законодавстві. Очевидно, що проблема оподаткування операцій з криптовалютою є важливою для наукових досліджень, адже є

ціла низка питань, які потребують більш детального та комплексного дослідження у сфері використання та функціонування криптовалюти.

З метою більш детального дослідження даного питання, потрібно визначитися з категоріально-понятійним апаратом. Так, криптовалюту варто розглядати як віртуальний актив та специфічний вид валюти, що може виконувати функції засобів обміну і виступає одиницею розрахунку. В українському законодавстві термін «криптовалюта» не визначений, але на підставі загальних концепцій і наукових досліджень її потрібно розглядати як різновид цифрової валюти, яка заснована на математичних принципах та функціонує на основі механізму асиметричного шифрування [1].

Аналізуючи різні визначення, можна вважати криптовалюту універсальним глобальним засобом платежів, обігу та інвестицій, що існує у вигляді програмного коду з високим ступенем безпеки, а функціонування криптовалют базується на децентралізованому механізмі обігу та емісії. Але складність правового статусу криптовалюти в Україні полягає в тому, що вона не підпадає під визначення електронних грошових коштів, яке надано в законі, що унормовує питання платіжних систем і переказу коштів в державі.

Протягом останніх років в Україні було здійснено декілька спроб врегулювати питання функціонування та правового статусу криптовалюти, одна з яких була за ініціативою Національного банку України в 2014 році. Тоді було опубліковано «Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin», та даний документ став першою спробою легалізації криптовалюти в Україні. [2]. У той же час в 2017 році була спроба прийняти законопроект «Про обіг криптовалюти в Україні», який повинен був врегулювати правовідносини щодо обігу, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою криптовалюти в Україні. Потім, у 2020 році, було прийнято проект Закону «Про віртуальні активи». Також у парламенті й досі знаходяться законопроекти, які спрямовані на врегулювання даного питання, а саме «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні», «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні)», «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні». Однак жодна зі спроб врегулювати такі відносини не була реалізована.

Також варто зазначити, що Україна поступово гармонізує чинне законодавство та переймає досвід інших країн у сфері регулювання операцій і функціонування криптовалют, саме тому з'являється все більша кількість законопроектів, які мають на

меті врегулювати питання, які можуть виникнути під час правовідносин із обігом віртуальних активів в країні.

Розвинений ринок віртуальних активів є необхідним елементом для економіки будь-якої сучасної країни. За статистичними даними Україна є однією з найбільших країн світу по кількості власників криптовалют і роздрібних інвесторів, тому власники даних активів повинні мати можливість користуватися банківськими послугами, інвестувати та сплачувати податки на доходи. Відповідно, питання оподаткування криптовалют повинно займати надважливе місце, адже для держави це є одним із джерел наповнень її бюджету, і саме тому існує об'єктивна необхідність у розробці дієвого порядку оподаткування діяльності з криптовалютою.

Загалом оподаткування операцій з криптовалютою є сукупністю податків, які стягують з різних операцій, що проводяться юридичними та фізичними особами з криптовалютою. Податки на криптовалюту у всьому світі широко застосовуються до двох категорій – до фізичних осіб, які займаються торгівлею або володіють криптовалютою, а також до юридичних осіб, тобто бірж, криптовалютних компаній.

Відсутність загального правового статусу криптовалют тягне за собою дискусії з питань, які стосуються необхідності ліцензування діяльності бірж або оподаткування криптовалют. Великий бізнес, який пов'язаний з криптовалютою, зацікавлений не тільки в загальній правовій визначеності, але і в наявності сприятливої позиції держави щодо правового регулювання такого ринку [4].

На даний момент відповідно до консультації Державної податкової служби України платники податків при отриманні доходів від операцій з криптовалютою мають відображати такі доходи у розділі II податкової декларації. Однак за нормативними документами, що діють на сьогодні, відображення в податковій декларації наявності у платника податків криптовалют чинним законодавством не передбачено [5]. Тому за відсутності правил обігу криптовалют в Україні, відображення платником податків доходів від операцій з криптовалютою у податковій декларації залежить виключно від податкової дисципліни самого платника податків.

Також відповідно до роз'яснень вищевказаної служби дохід, отриманий фізичною особою-резидентом від продажу криптовалют іншій фізичній особі-резиденту, включається до загального місячного оподатковуваного доходу як інший дохід з відповідним оподаткуванням. А у випадку коли даний дохід виплачується фізичною особою-нерезидентом, у такому разі дохід вважається іноземним та оподатковується податком на доходи фізичних осіб і військовим збором на загальних підставах.

Оскільки в Україні є велика кількість громадян, які мають певну кількість криптовалюти, або ж займаються майнінгом, то при запровадженні податків при зайнятті даним видом діяльності, а саме податку на прибуток від продажу криптовалюти, або при її обміні на національну валюту, потрібно на перший час зробити пільговий період та звільнити від оподаткування громадян, наприклад, у перший рік з дати введення в дію нових правил оподаткування. Також доцільним є встановлення порогу доходу від діяльності у даній сфері, з якого буде встановлюватись податок. Це, у свою чергу, буде стимулювати власників криптовалюти не виводити свої активи в інші країни, адже насамперед криптовалюта виникла саме для того, щоб уникнути комісій та податків. І саме такий підхід, на нашу думку, виведе криптовалюту в країні з тіні.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що на даний час питання оподаткування й правового статусу криптовалют в нашій державі є досить актуальним. Україна намагається врегулювати відносини, які виникають щодо функціонування криптовалют, але поки ще оптимального рішення знайдено не було. Відповідно до консультацій Державної податкової служби України платники податків при отриманні доходів від операцій з криптовалютою мають відображати такі доходи у розділі II податкової декларації, але наразі не існує санкцій для тих суб'єктів цих відносин, які не декларують наявність в себе криптовалют. Існує ціла низка думок і досліджень вітчизняних науковців щодо даної проблеми, й багато з них пропонують перейняти досвід інших країн в аспекті регулювання відносин з криптовалютою в правовому полі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції. Київ : Ваіте. 2018. 826 с.
2. Роз'яснення НБУ щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin від 10.11.2014. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text>.
3. Про обіг криптовалюти в Україні: Проект Закону України від 06.10.2017 р. № 7183. База «Законодавство України». URL: <https://bit.ly/3uDBsAc>.
4. Правовой статус криптовалют. Law&Trust International. URL: <https://lawstrust.com/ico/pravovoj-status-kriptovalyut>.
5. Індивідуальна податкова консультація від 30.11.2020 р. № 4907/ІПК/99-00-04-04-02-09. Державна податкова служба України. URL: <https://bit.ly/3o83JfB>.

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

Пилипенко Є. С.

*Студент IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Стеблянюк А. В.

*викладач-стажист кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

У 2021 році відбувається стрімкий розвиток ІТ-технологій, що обумовлює радикальну трансформацію фінансових систем більшості країн світу. Найістотніші зміни спостерігаються на рівні фінансової інфраструктури, зокрема на валютному ринку й у банківській системі. Використання ІТ-технологій у фінансовій сфері зумовлено великим обсягом оперативної й аналітичної інформації про клієнтів, партнерів, конкурентів, кон'юнктуру світових ринків, що постійно змінюється та оновлюється. Водночас основу розгалуженої інфраструктури обміну інформацією між банками складають системи SWIFT, Western Union, Reuters, СЕП тощо.

Одним із ключових ризиків активного впровадження досягнень ІТ-технологій у фінансовій сфері є можливе зникнення банківської системи в «класичному» вигляді або її радикальна трансформація через неспроможність конкурувати з новими технологіями. При цьому найбільш потенційно небезпечними для класичних банків є дві технології – кредитні електронні платформи та блокчейн, де остання розглядається як технологія зберігання та миттєвої передачі гігантських обсягів даних у зашифрованому вигляді. Блокчейн дозволяє легко керувати своїм рахунком та переказами без допомоги банку. Система має багаторівневий захист, а головне – відповідний код бачать всі учасники транзакцій, а отже, потенційно викрадені кошти можливо спостерігати в мережі, тому скористатись ними злочинним шляхом неможливо [1].

Якщо розглядати ситуацію в Україні, то варто відзначити, що в нашій країні відсутня єдина позиція щодо законодавчого визначення поняття «криптовалюта», що, у свою чергу, стримує формування правового поля для здійснення операцій з нею. Однак, на нашу думку, ситуація ускладнюється тим, що на сьогодні є різні види криптовалют, специфіку яких також необхідно враховувати при формуванні правового поля для їх обігу.

Водночас відношення до криптовалют у різних країнах суттєво відрізняється. Наприклад, Австралія, Німеччина, Нідерланди, Нова Зеландія, Сінгапур всіляко стимулюють їх обіг. Натомість Іспанія ще у 2014 р. визнала біткоїн офіційною платіжною системою. Це була ініціатива податкової інспекції країни, яка провела аналіз використання криптовалют в країні та дійшла висновку, що цей процес необхідно легалізувати та обкласти податком. З квітня 2017 р. біткоїн офіційно визнаний платіжним

засобом на території Японії [2]. На початку березня 2018 р. Німеччина також визнала біткоїн офіційним платіжним засобом [3]. Натомість спроби окремих країн емітувати «державну» криптовалюту розцінюються вкрай негативно. Зокрема, голова Європейського центробанку М. Драгі висловив категоричну незгоду з наміром Естонії емітувати паралельну криптовалюту «есткойн»: «Жодна держава-учасниця ЄС не може вводити свою валюту; валютою єврозони є виключно євро» [4].

Щодо України, то остання на сьогодні не є домінуючим учасником світового ринку криптовалют ані за обсягом видобутку, ані за кількістю та сумами транзакцій із використанням криптовалют, ані за ступенем розвитку специфічної інфраструктури. Крім того, повноцінне використання в Україні криптовалют досі суперечить чинному законодавству [5]. Однак купити біткоїн в Україні можливо в терміналах компаній «Туме» та «ІВох». При цьому, з юридичної точки зору, ці мережі не займаються продажем криптовалюти, а лише реалізують ваучери, що містять коди активації, які покупець може обміняти на біткоїн на сайті обмінного пункту. Таким чином, ця транзакція подібна поповненню мобільного телефону. Різниця полягає у тому, що ідентифікаційний код друкується на чеку. При цьому термінальна мережа за свої послуги отримує комісію розміром 1% суми купівлі [6].

На нашу думку, криптовалюта – лідер майбутніх світових фінансових відносин, але не ті її види, які випускаються не в порядку державної емісії. Відсутність контролю з боку держави призводить до того, що наразі саме біткоїнами розраховуються за наркотичні речовини, зброю та інші незаконні речі. Тому важлива саме державна емісія криптовалюти, яка тягне за собою контроль за так званим «cash flow».

Факт невизначеності правового статусу криптовалюти у вітчизняному законодавстві є недоліком і основним чинником, який обмежує їх активне поширення та розвиток відповідної інфраструктури. Перше роз'яснення щодо статусу біткоїна Національний банк України зробив у листопаді 2014 року. Воно зводилось до наступного:

- гривня є єдиним законним платіжним засобом в Україні, однією із функцій Нацбанку України є монопольне здійснення емісії національної валюти та організація грошового обігу;
- випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються;
- Національний банк України розглядає «віртуальну валюту/криптовалюту» Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватись фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам чинного законодавства [7].

Як бачимо, існує об'єктивна необхідність в удосконаленні правового статусу криптовалюти в Україні. Зокрема, на рівні Національного банку України та Кабінету Міністрів України необхідне формування належної нормативно-правової бази, що має «розтлумачити» законодавчі зміни, прийняті на рівні парламенту, та складатись із постанов, рішень, наказів тощо. Разом з цим, важливо відмітити, що законопроект «Про віртуальні активи» 2020 р. може бути ефективним регулятором, але для досягнення його мети, необхідно:

- доповнити законопроект статтею «Оподаткування доходів від операцій з віртуальними активами», якою має бути передбачено прогресивну ставку податку на доходи від операцій з віртуальними активами, що дозволить мотивувати осіб виводити такі операції з тіні.

- закріплення в розділі IV «Державне регулювання обігу віртуальних активів» повноважень не лише Міністерства цифрової трансформації, а й Департаменту кіберполіції України, Державної податкової служби України, Національного банку України, банків, інших фінансових установ щодо регулювання ринку віртуальних активів.

Також потребує вирішення на рівні Національного банку України та Кабінету Міністрів України проблема формування інституційного та кадрового забезпечення майбутньої системи державного контролю за ринком криптовалют. Очевидно, що всі ці заходи потребуватимуть значних витрат праці і часу, а отже, є завданнями на середньострокову перспективу.

Відповідно, мінімізація нових ризиків від фундаментальних змін у діяльності світової фінансової системи вимагає від державних органів України здійснення багатьох заходів на рівні Національного банку України та Кабінету Міністрів України, що має забезпечити оптимальну адаптацію грошово-кредитної системи України до нових умов функціонування, що формують фундаментальні зміни інформаційних технологій у фінансовій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гладких Д. М. Біткоїн та інші криптовалюти: ризики та перспективи використання в Україні. 2018. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Glakh_bitcoin-34ba8.pdf.
2. Біткоїн – валюта майбутнього? Слово і діло : сайт. URL: <https://bit.ly/3f6CEVT>.
3. Rinecker V. Germany Won't Tax Cryptocurrencies Used To Make Purchases. 2018. URL: <https://cointelegraph.com/news/germany-wont-tax-cryptocurrencies-used-to-make-purchases>.
4. Глава ЕЦБ разбил надежды Эстонии на собственную криптовалюту. 2017. URL: <https://bit.ly/2RxMZCh>.

5. Сколько украинцы платят за Bitcoin и как его используют. 2017. URL: <https://bit.ly/3w6enGH>.
6. Власюк О. С. Фінансова система інформаційної економіки. *Стратегічна панорама*. 2017. № 2. С. 9–16.
7. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin : Роз'яснення Національного банку України від 10 листопада 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text>.

ПРАВО СПОЖИВАЧА НА ПЕРЕДДОГОВІРНЕ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО СПОЖИВЧИЙ КРЕДИТ: ГАРМОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПРАВОМ ЄС⁷

Кухно М. Ф.

Студентка I курсу магістратури ННІП

Сумського державного університету

Науковий керівник: Плотнікова М. В.

к. ю. н., доцент кафедри МЄПЦПД ННІ права

Сумського державного університету

Питання споживчого кредитування та отримання переддоговірної інформації про нього є досить актуальним на сьогодні як в Європейському Союзі, так і в Україні. Споживчий кредит є вигідним елементом для обох сторін правовідносин, оскільки він впливає на економічний розвиток країни і одночасно задовольняє потреби споживачів. Споживач виступає слабкою стороною у споживчих правовідносинах і тому цьому питанню в Європейському Союзі приділяється значна увага. В Україні роль споживчого кредиту зростає і це стає важливим елементом розвитку фінансового сектору та економіки взагалі.

У Додатку XXXIX до Глави 20 «Захист прав споживачів» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» до Угоди про асоціацію [3] зазначено, що Україна у сфері споживчого кредитування зобов'язалася впровадити положення Директиви № 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23.04.2008 про кредитні угоди для споживачів, яка скасовує Директиву Ради № 87/102/ЄЕС впродовж 3 років з дати набрання чинності цією Угодою.

⁷ Дослідження проведено на виконання проекту 619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMOMODULE «Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» в рамках напрямку Модуль Жана Моне програми Erasmus+ (спільний проект Сумського державного університету та Виконавчого агентства ЄС з освіти та культури). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

Положення Директиви № 2008/48/ЄС в питанні інформування споживача про споживчий кредит стосуються чіткості подання рекламної інформації та надання повної та достовірної переддоговірної інформації [2]. Переддоговірна інформація надається споживачу кредитором або кредитним посередником з метою можливості її порівняння для того, щоб прийняти обґрунтоване рішення про укладення договору.

Така інформація відповідно до положень ст. 5 Директиви № 2008/48/ЄС повинна містити: інформацію про загальну суму кредиту; дані про кредитора та кредитного посередника; термін дії кредитного договору; процентну ставку по кредиту, умови, які встановлюють застосування процентної ставки по кредиту; умови і процедури для зміни процентної ставки по кредиту; річну відсоткову ставку по кредиту і загальну суму, що підлягає оплаті споживачем; інформацію щодо виплат, які повинні бути зроблені споживачем; санкції щодо наслідків пропущених платежів; де це може бути застосовано, необхідні гарантії [2]. При цьому будь-яка додаткова інформація, яку може надати кредитор споживачеві, повинна міститися в окремому документі, який може бути доданий до форми Європейської стандартної інформації для договорів споживчого кредитування.

Регулювання споживчого кредитування в Україні здійснюється насамперед нормами Цивільного кодексу України, Закону України «Про захист прав споживачів» № 1023-XII від 12 травня 1991 року, а також нормами спеціальних законів у сфері фінансових послуг таких як Закон України «Про споживче кредитування» № 1734-VIII від 15 листопада 2016 року, Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III від 12 липня 2001 року, Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 7 грудня 2000 року.

До принципів захисту прав споживачів фінансових послуг відповідно до ст. 3-1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [4] належить принцип забезпечення своєчасного надання повної, точної та достовірної інформації про фінансові послуги, суб'єктів господарювання, які надають фінансові послуги, та про їх фінансовий стан. Цей принцип разом з іншими положеннями було запроваджено з метою гармонізації українського законодавства з правом ЄС у сфері захисту прав споживачів Законом № 122-IX від 20.09.2019 [5].

У ст. 9 Закону України «Про споживче кредитування» закріплено право споживача на отримання інформації про споживчий кредит до укладання договору у вигляді паспорта споживчого кредиту у письмовій формі, причому це можливо зробити як у паперовій, так і в електронній формі [1]. Зміст цієї інформації визначено у п. 3 ст. 9 цього Закону, до неї належить інформація про: кредитодавця; тип та суму кредиту; процентну ставку; види забезпечення за кредитом; орієнтовану реальну річну процентну ставку та загальну

вартість кредиту; сплату процентів за користування кредитом; наслідки прострочення виконання зобов'язань; право на відмову від надання кредиту; інформація щодо дострокового повернення кредиту [1].

Кредитодавець зобов'язаний розмістити переддоговірну інформацію на своєму офіційному веб-сайті для того, щоб споживач самостійно ознайомився та порівняв різні пропозиції з метою прийняття ним оптимального рішення – який кредитний продукт обрати і чи укласти кредитний договір взагалі. Відповідно з паспортом споживчого кредиту споживач може ознайомитися до виникнення відносин із банком шляхом вивчення інформації на веб-сайті кредитної установи, або її повинні надати для ознайомлення при безпосередньому зверненні до кредитної установи.

Порівнюючи положення Директиви 2008/48/ЄС та норм українського законодавства про споживче кредитування, можна стверджувати, що право споживача на переддоговірне отримання інформації про споживчий кредит в Україні визначено у відповідності з положеннями права ЄС. Зміст стандартної європейської інформації про споживчий кредит відповідає змісту інформації, що повинна міститися в паспорті споживчого кредиту в Україні. Гармонізація українського законодавства та права ЄС у сфері споживчого кредитування сприятиме більш ефективній та стабільній діяльності кредитних установ, що позитивно впливає на стійкість фінансових ринків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про споживче кредитування : Закон України від 15 листопада 2016 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1734-19>.
2. Директива 2008/48/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС про договори споживчого кредитування і відміну Директиви Ради ЄС 87/102/ЄЕС від 23 квітня 2008 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_b19.
3. Додаток XXXIX до глави 20 «Захист прав споживачів» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» до Угоди про асоціацію від 27 червня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/26/f431629n31.doc>.
4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг : Закон України від 20 вересня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-20#n64>.

ЗАХИСТ КОЛЕКТИВНИХ ІНТЕРЕСІВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ⁸

Плотнікова М. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри МЄПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Правові механізми захисту прав споживачів фінансових послуг в Європейському Союзі достатньо різноманітні та стосуються всіх стадій відносин споживача з постачальником фінансових послуг. Для більш ефективного захисту прав споживачів фінансових послуг з огляду на деякі особливості надання фінансових послуг була прийнята низка директив, спрямованих саме на цей вид відносин, однак окремі правові механізми застосовуються на основі загального законодавства про захист прав споживачів. Зокрема для запобігання порушенню прав цілим групам споживачів в Європейському Союзі Директивою 2009/22/ЄС від 23.04.09 р. про судові заборони щодо захисту інтересів споживачів було запроваджено систему захисту колективних інтересів споживачів.

Директива 2009/22/ЄС визначила необхідність запровадження державами-членами ЄС можливості подання позовів незалежним державним органом, безпосередньо відповідальним за захист колективних інтересів споживачів, або організації, метою якої є захист цих інтересів, для припинення або заборони порушення, яке завдає шкоди колективним інтересам [1]. Перелік кваліфікованих органів та організацій, які можуть вжити заходів у разі порушень всередині ЄС, був визначений Європейською комісією та опублікований в Офіційному віснику Європейського Союзу у 2016 році [2].

У 2015 році скандал із дизельними двигунами Volkswagen зумовив перегляд європейських підходів щодо колективного захисту прав споживачів [3]. Тому на заміну Директиви 2009/22/ЄС 24 листопада 2020 року після кількарічних обговорень Європейський Парламент схвалив нову Директиву про представницькі дії щодо захисту колективних інтересів споживачів [4]. Завдяки цій Директиві будуть запроваджені правила, щоб представництво у разі захисту колективних інтересів споживачів було доступно рівною мірою у всіх державах-членах ЄС, водночас забезпечуючи відповідні гарантії для уникнення обтяжливих судових процесів і при цьому не допускало зловживання правами споживачів.

⁸ Дослідження проведено на виконання проєкту 619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMOMODULE «Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» в рамках напрямку Модуль Жана Моне програми Erasmus+ (спільний проєкт Сумського державного університету та Виконавчого агентства ЄС з освіти та культури). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

У Преамбулі Директиви 2020/1828/ЄС зазначається, що оскільки зараз зростає споживчий попит на фінансові та інвестиційні послуги, важливо вдосконалити забезпечення споживчого законодавства у цих сферах.

Представництво інтересів споживачів зможуть здійснювати «кваліфіковані представницькі організації», такі як споживчі організації та деякі незалежні органи, призначені державами-членами ЄС. Встановлена вимога, що останні повинні бути некомерційними та не мати фінансових угод з юридичними компаніями. Крім того Директива не дозволяє державам-членам ЄС розпочинати колективні дії щодо відшкодування шкоди або інших видів надмірної компенсації, зокрема колективне відшкодування не може розпочинатися щодо тих самих фактів та сторін, по яких уже було прийнято рішення. Також споживачі, які прямо чи мовчазно висловили своє бажання бути представленими в представницькій справі, не матимуть можливості подавати позов індивідуально з тією ж причиною позову та проти того самого торговця. Згідно з новою директивою держави-члени ЄС повинні вимагати чіткого дозволу від споживачів, які не мають постійного проживання в державі-члені, де розпочато колективне відшкодування. Таким чином оновлені правила спрямовані на захист не тільки споживачів, але й торговців та надавачів послуг.

Представницькі дії кваліфікованих організацій можуть бути спрямовані на встановлення тимчасових чи остаточних запобіжних заходів щодо припинення чи заборони практики торговця та заходів відшкодування (виплату компенсації, ремонт, заміну, зниження ціни, розірвання контракту або відшкодування сплаченої ціни). При цьому, якщо в мірі відшкодування не вказано окремих споживачів, які мають право на компенсацію, він повинен принаймні описати групу споживачів, які мають право скористатися цими засобами правового захисту.

Досить цікавими є положення ст. 10 Директиви 2020/1828/ЄС стосовно фінансування представницьких позовів. Так, в цілому не забороняється щоб представницькі дії щодо заходів правового захисту споживачів фінансувалися третьою стороною, однак передбачено норму щодо відсутності конфлікту інтересів, наявність якого має право оцінити суд або адміністративний орган, який уповноважений розглядати справу щодо заходів правового захисту. А також ст. 12 щодо розподілу витрат на провадження у справі, зокрема передбачається, що індивідуальні споживачі, яких стосується представницький позов про вжиття заходів щодо відшкодування, не несуть витрат на провадження за винятком, коли ці витрати виникнуть через умисний чи необережний характер поведінки споживача.

Окремо у Директиві встановлено порядок оцінки необхідності запровадження Європейського омбудсмена з питань колективних відшкодувань. Так на підставі відповідних звітів Єврокомісія до 2028 року повинна визначитися із цим питанням.

Як слушно зазначають дослідники, правомочності споживача щодо колективної реалізації своїх прав мають істотне значення у механізмі захисту прав споживачів [5, с. 45]. Систематична нечесна підприємницька практика створює загрозу порушення прав великої кількості споживачів, тому об'єднання їхніх вимог та представництво інтересів уповноваженим органом чи організацією дасть можливість для конкретного споживача організаційно спростити та мінімізувати витрати на вирішення питання. Особливо незахищеними від нечесної підприємницької практики, на наш погляд, є онлайн фінансові послуги, хоча останні зміни в українському законодавстві про фінансові послуги щодо реклами цих послуг та надання доступної для споживачів інформації на веб-сайтах фінансових посередників. Однак у випадку порушення прав великої групи споживачів фінансових послуг застосування різних заходів захисту для споживача досить складно.

Слід відмітити, що у Законі України «Про захист прав споживачів» регламентується діяльність громадських організацій споживачів (об'єднання споживачів), і серед прав, якими вони відповідно до ст. 25 Закону наділяються, мають право звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій [6]. Передбачену законодавством можливість подання позовів об'єднанням споживачів практики називають «квазіколективним позовом» з огляду на відсутність процесуальних особливостей розгляду таких справ, та зазначають, що розгляд позову з великою кількістю позивачів «перетворюється на хаос» [7]. На вирішення цих питань був спрямований Проєкт закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо групових позовів про захист прав споживачів, права на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище № 10292 від 15.05.2019 [8], але він був відкликаний, а інших на розгляду парламенту винесено не було.

Відповідно до Додатку XXXIX Угоди про асоціацію Україна взяла на себе зобов'язання до 31.12.2024 року гармонізувати українське законодавство з положеннями Директиви 2009/22/ЄС [9], а зараз відповідно Директиви 2020/1828/ЄС. Тому українське законодавство очікує запровадження механізму колективного захисту прав споживачів, зокрема й фінансових послуг, що потребує відповідних змін до Цивільного процесуального кодексу стосовно колективних позовів, а також до Закону України «Про захист прав споживачів» стосовно порядку визначення організацій, уповноважених представляти колективні інтереси споживачів, визначення обмежень щодо джерел

фінансування правової допомоги, а також недопущення зловживання правами споживача як методу конкурентної боротьби. На нашу думку, визначення організації, уповноваженої здійснювати захист колективних інтересів споживачів фінансових послуг в Україні повинно відбутися за погодженням з Національним банком України, як органом наділеним повноваженнями здійснювати державне регулювання ринків фінансових послуг, та потребує також внесення відповідних змін до законодавства про фінансові послуги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Директива 2009/22/ЄС від 23 квітня 2009 Про судові заборони на захист інтересів споживачів. URL: <https://minjust.gov.ua/files/31039>.
2. Notification from the Commission concerning Article 4(3) of Directive 2009/22/EC of the European Parliament and of the Council on injunctions for the protection of consumers' interests, which codifies Directive 98/27/EC, concerning the entities qualified to bring an action under Article 2 of this Directive. URL: <https://bit.ly/3eVJMFO>.
3. Collective redress: consumer rights better protected in Europe. URL: <https://reneweuropegroup.eu/en/news/1708-collective-redress-consumer-rights-better-protected-in-europe/>.
4. Directive (EU) 2020/1828 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2020 on representative actions for the protection of the collective interests of consumers and repealing Directive 2009/22/EC. URL: <https://bit.ly/33ROcaj>.
5. Микієвич М. М., Яворська І. М. Правові форми та механізми захисту прав споживачів в рамках Європейського Союзу. *ScienceRise: Juridical Science*. 2017. №1(1). С. 42-46. URL: http://journals.uran.ua/sr_law/article/download/111795/106751/0.
6. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.
7. Правосуддя «під відсотки». Що заважає розвитку Litigation finance в Україні? *Юридична Газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/pravosuddya-pid-vidsotki-shcho-zavazhae-rozvitku-litigation-finance-v-ukrayini.html>.
8. Проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо групових позовів про захист прав споживачів, права на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище № 10292 від 15.05.2019 р. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://bit.ly/2T1O8Tq>.
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої

ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Чачава Ю. В.

*Студентка 5-го курсу юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Науковий керівник: Миронець О. М.

*к. ю. н., доцент кафедри конституційного і адміністративного права ЮФ
Національного авіаційного університету*

XXI століття – це століття стрімкого розвитку науки, техніки та технологій [1], не виключенням є технології штучного інтелекту: відбувається активне їх впровадження в життя людини, тому визначення правового статусу штучного інтелекту є дуже важливим питанням.

Загалом, для правового статусу для штучного інтелекту можна виділити такі варіанти: 1) визнання об'єктом; 2) визнання суб'єктом; 3) визнання об'єктом та суб'єктом залежно від змісту правовідносин [2, с. 36].

На користь першого підходу наводять аргумент, що системи штучного інтелекту є виключно допоміжним елементом в суспільних відносинах, які могли б бути реалізовані і без їх участі; на користь другого – система штучного інтелекту може виступати стороною у відносинах, оскільки може самостійно аналізувати навколишнє середовище та приймати відповідні рішення, непередбачувані людиною [3, с. 35-36].

Загалом, щодо визначення правового статусу штучного інтелекту думки вчених розділились і, відповідно, існують різні підходи.

Є. О. Харитонов та О. І Харитонova пропонують такий підхід: визнання його квазі-суб'єктом цивільних правовідносин з використанням категорії «юридична особа»: визнання його «квазі-юридичною особи» або ж «еквівалентом юридичної особи». Зазначають, що фізична особа – це людина, і це змусить запровадити низку обмежень і спеціальних застережень при визначенні правосуб'єктності роботів, натомість, «юридична особа» сама по собі є фікцією, що дозволяє позірно визначати її ознаки, вимоги до правового статусу, застосовувати у необхідних фактах «подвійну» фікцію тощо» [4, с. 43-44].

Е. Ю. Цуканова та О. Р. Скопенко зауважують, що визначення правосуб'єктності штучного інтелекту на основі правосуб'єктності юридичної особи є вигідною для розробників, оскільки так вони можуть уникнути соціальної відповідальності. До того ж, дослідники зазначають, що на відміну від роботів, які є матеріальними, юридичні особи є

нематеріальними, що є одним з аргументів на користь неможливості їх ототожнення [5, с. 45].

Також А. В. Габов та І. А. Хаванова зауважують, що конструкція юридичної особи в науці включає в себе не тільки власне корпорації, господарські товариства, а всі суб'єкти права, які по своїй природі не є людьми. Але потрібно розуміти, що за кожним таким штучно створеним суб'єктом стоїть людина, яка діє від імені такого суб'єкта, в той час як штучний інтелект має зовсім іншу природу та спроможний прийняти непередбачені людиною рішення [6, с. 223].

Ще один варіант визначення правового статусу систем штучного інтелекту запропонований в Резолюції Європейського парламенту від 16.02.2017 р. , а саме: реєстрація окремих категорій роботів, а також розробка критеріїв для віднесення того чи іншого робота до певної категорії; визначення правового статусу штучного інтелекту як «електронної особи», яка зможе самостійно нести відповідальність, коли система прийняла рішення автономно; а також для вирішення інших потенційних проблем: створити обов'язкову систему страхування та компенсаційних фондів [7].

Отже, хоч і немає одностайної позиції щодо визначення правового статусу штучного інтелекту, точно зрозумілим є одне: вирішення цього питання неможна відкладати «на потім», адже технології штучного інтелекту стрімко розвиваються і у зв'язку з цим можуть і будуть виникати питання і проблеми при їх використанні. Можливо, не вдасться врегулювати це питання за рахунок класичних підходів і буде впроваджене, наприклад, таке поняття як «електронна особа».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Патон Б., Горбулін В., Алексєєв Ю., Дегтярьов О. Досвід, перевірений життям. *Дзеркало тижня. Україна*. 2013. № 48. URL: <https://zn.ua/ukr/tech/dosvid-perevireniy-zhittyam-.html>.
2. Мойсюк О. В. Право інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом. 2020. – URL: <https://bit.ly/3weIdIX>.
3. Баранов О. А. Інтернет речей і штучний інтелект: витоки проблеми правового регулювання. *ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні*: зб. мат. II-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 17 листопада 2017 р.). Львів, 2017. С. 18–42.
4. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. До проблеми цивільної правосуб'єктності роботів. *Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження*: мат. наук.-практ. конф. (Київ, 29 листопада 2018 р.). Київ, 2018. С. 42–46.

5. Цуканова Є. Ю., Скопенко О. Р. Правові аспекти відповідальності за заподіяння шкоди роботом з штучним інтелектом. *Питання російського і міжнародного права*. 2018. Том 8. № 4А. С. 42–48.
6. Габов А. В., Хаванова І. А. Еволюція роботів і право ХХІ століття. *Вісник Томського державного університету*. 2018. № 435. С. 215–233.
7. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics 2015/2103(INL). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html.

«БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ» ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Гулак О. В.

*д. ю. н., доцент, доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Федорович А. В.

*Студентка III курсу юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Вагомий вплив держава здійснює на регулювання відносин у фармацевтичній галузі України, яка є надзвичайно важливою чутливою для кожного мешканця нашої держави, оскільки є частиною сфери охорони здоров'я у цілому. Особливо актуальною така діяльність є зважаючи на вагу та значення діяльності фармакологічного ринку, у загальносвітовому вимірі, який покликаний зупинити стрімке розповсюдження епідемії Covid. Державну політику у фармацевтичній галузі реалізують органи державної влади, щоправда, які, виходячи з постійної зміни системи центральних органів виконавчої влади та реформи децентралізації, зазнають доволі частих трансформацій, що прямо впливає на якість виконання ними своїх безпосередніх функцій.

На сьогодні, фармація України – це багатокomпонентна галузь, яка об'єднує численні потужні центри науки, освіти, виробництва і контролю якості лікарських засобів, фармацевтичний ринок, аптечні мережі і оптові склади, широке інформаційне поле спеціалізованих видань, а також громадські об'єднання та професійні асоціації, і яка, до того ж, має безпосереднє відношення до охорони здоров'я [1].

У фармацевтичній галузі України існує численна кількість проблемних питань, у тому числі, корупційного характеру. Однією серед найбільш болючих проблем, що постає перед країною, є проблема забезпечення населення якісними і доступними ліками. При цьому ці питання постійно піднімаються в ЗМІ та на найвищому державному рівні. А

тому, «вирішити ці проблемні питання неможливо без виваженої правової політики, роль якої полягає в тому, що в її основі – система цілей, концептуальних ідей стратегічного характеру щодо організації соціальних відносин» [2, с. 54]

Основний закон нашої держави на найвищому рівні закріплює стандарти медичного захисту. Так, ст. 49 Конституції України проголошує, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних й оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного й доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності [3].

Основоположні постулати реформування вітчизняної фармацевтичної галузі закріплено в «Концепції розвитку охорони здоров'я населення України» та передбачають: створення та виробництво нових вітчизняних лікарських засобів; забезпечення закладів охорони здоров'я й населення якісними лікарськими засобами та виробами медичного призначення; підвищення ефективності діяльності аптечних закладів; вдосконалення матеріально-технічної бази галузі; істотне збільшення й оновлення існуючих основних фондів охорони здоров'я, зокрема за рахунок оптимізації ресурсного забезпечення, капітального будівництва, модернізації та заміни морально застарілого технічного обладнання. Разом з тим, удосконалення потребує: порядок державної реєстрації лікарських засобів та контролю їх якості; механізми державного регулювання цін на лікарські засоби; забезпечення державних та комунальних закладів охорони здоров'я довідниками з рецептурного та безрецептурного переліків лікарських засобів, зареєстрованих в Україні, забезпечення безумовного їх додержання лікарями під час призначення пацієнтам лікарських засобів тощо [4].

Фармацевтична галузь охоплює різні напрями суспільно-корисної діяльності, що пов'язано із широким комплексом економічної, фінансової та підприємницької діяльності й потребує обов'язкового організаційного та правового впливу держави з боку уповноважених суб'єктів публічної адміністрації.

Діяльність фармацевтичного ринку неможлива без регулювання зі сторони держави. Так, зокрема, на думку Дутчак І. Б., державне регулювання розвитку фармацевтичного ринку – це об'єктивна потреба, яку слід знати та враховувати. «Роль держави в економічному житті суспільства сьогодні значно посилюється. Це виявляється в розробці системи нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання

фармацевтичного ринку, підприємницької діяльності, митних правил, банківської діяльності, формування цін на лікарські засоби, дотримання належних умов клінічної, виробничої, дистриб'юторської практики, умов зберігання та обігу медикаментів у контексті підвищення соціального захисту населення» [5, с. 107].

«Багатоаспектність» правового регулювання означеної галузі опосередкована розгалуженістю різних за своєю спрямованістю нормативно-правових актів, різною галузевою належністю, провідну роль серед яких відіграють норми адміністративного права.

Реалізація виконавчої влади у фармацевтичній галузі відбувається у формі управлінської діяльності та може здійснюватися органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування і окремими недержавними інституціями [6, с. 15]. Суттєвий вплив на різні аспекти правового регулювання відносин у фармакологічній галузі відіграють профільні громадські організації, які здійснюють громадський контроль та слідкують на будь-якими пропозиціями змін до системи профільного законодавства, мінімізуючи корупційні складові, притаманні означеній галузі, більш ніж будь-якій іншій.

Правове регулювання охоплює різні сторони суспільного життя, а юридичної форми набувають основні й найважливіші види суспільних відносин у різних сферах людської діяльності, які потребують не просто законодавчої форми, а її змістовної правової наповненості. Відтак, спеціальні юридичні знання щодо особливостей та проявів права, правового регулювання й забезпечення, що досягаються правознавством, дають змогу краще розібратися в тих соціальних процесах, які зазнають юридичного впливу з боку держави та вимагають свого юридичного впорядкування з одночасним наповненням його правовим змістом [7, с. 32]. Адміністративно-правове регулювання відносин у фармацевтичній галузі є складовою частиною загальнодержавної управлінської діяльності. Адже саме з допомогою норм адміністративного права створюються умови для діяльності всіх суб'єктів, як публічного так і приватного права, які виконують делеговані державою повноваження у фармацевтичній галузі. У повній мірі це відноситься і до об'єктів адміністративно-правового регулювання вітчизняної фармацевтичної галузі.

Адміністративно-правове регулювання відносин у фармацевтичній галузі, за аналогією з іншою працею Гулак О.В., де таке запропоновано розглядати у широкому і вузькому розумінні, якраз саме у широкому розумінні пропонується розглядати як механізм адміністративно-правового упорядкування суспільних відносин у означеній галузі, його юридичне закріплення, охорона, реалізація та удосконалення [8, с. 75]. Виходячи із означеного, важливим є і розуміння категорії «механізм адміністративно-правового регулювання», яку, для прикладу, Корж-Ісаєва Т.Г. розглядає як систему

адміністративно-правових норм і взаємопов'язаних між собою суб'єктів, що створюють повноцінні умови для реалізації, захисту, охорони та відновлення прав громадян [9, с. 8]. У свою чергу, Ієрусалімова І.О. вважає такою системою засобів, що являються складовими елементами впливу на суспільні відносини цієї галузі права [10, с. 9]. Хитра І.Я. – сукупність правових форм, інструментів та методів, за допомогою яких здійснюється вплив на суб'єктів з метою забезпечення їх повноцінного функціонування [11, с. 7; 8, с. 75-76].

Механізм адміністративно-правового регулювання відносин у фармацевтичній галузі нами пропонується розглядати як систему засобів (правового, організаційного та інституційного характеру), які є складовими елементами впливу цієї галузі права на суспільні відносини у фармацевтичній галузі та спрямовані на забезпечення належного рівня її функціонування [8, с. 133].

За період незалежності України в основному сформована нормативно-правова база з питань охорони здоров'я, що включає понад 5,5 тисяч законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які мають комплексний характер, оскільки містять норми багатьох галузей права, зокрема адміністративного, цивільного, кримінального, фінансового, трудового, соціального забезпечення тощо. Міністерство охорони здоров'я України за участю інших центральних органів виконавчої влади у співпраці з Верховною Радою та Кабінетом Міністрів України провело значну роботу з формування нормативно-правової бази у сфері охорони здоров'я, зокрема з розробки і прийняття підзаконних відомчих нормативно-правових актів, з яких понад 3,5 тисячі – санітарні правила і норми [12, с.106].

Норми публічного права нормативно визначають мету й завдання цих заходів, закріплюють повноваження відповідних органів публічної, зокрема медичної, адміністрації, шляхом встановлення ієрархічних зв'язків та поєднують мережу органів, закладів й установ охорони здоров'я в єдину національну систему охорони здоров'я. Разом з тим, реформування відносин у сфері охорони здоров'я у цілому неможливе без використання адміністративно-правових засобів регулювання. Зокрема, Гладун З.С. перспективним вбачає дослідження методів адміністративно-правового регулювання відносин у цій сфері, а саме поєднання імперативного та елементів диспозитивного методів і формування на цій основі універсального методу адміністративного права, який поєднує в собі риси як першого, так і другого [12, с.107-109].

Різноплановий характер фармацевтичної галузі обумовлює сферу здійснення публічного контролю за фармацевтичною галуззю, що дає підстави класифікувати публічний контроль, який здійснюється Міністерством охорони здоров'я України,

Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів та Національною службою здоров'я України під час: виробництва; реєстрації; зберігання; перевезення; реалізації; утилізації та знищення; цінового регулювання лікарських засобів; проведення атестації фармацевтичних та медичних працівників. Разом з тим, вагомим чинником публічного контролю якості та формування цінової й іншої політики на сьогодні постають громадськість та профільні громадські організації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вместе мы – сила! «Аптека». 40 (961) 13 октября 2014 г. URL: <http://www.apteka.ua/article/417991>
2. Давыдов П. А. Соотношение субъектов правовой политики и субъектов права. Правовая политики и права жизнь. 2008. №1. С. 51–55.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Концепція розвитку охорони здоров'я населення України: Указ Президента України від 07.12.2000 р. № 1313. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1313/2000>
5. Дутчак І. Б. Структура та функції державного регулювання розвитку фармацевтичного ринку України. Наукові записки. 2007. № 2 (12). С. 106–112.
6. Волк Н. В. Органи виконавчої влади як суб'єкти адміністративно-правового регулювання фармацевтичної галузі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право» Випуск 44. Т. 2. 2017. С. 15–19.
7. Ярмачі Г. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні : монографія. Одеса. юрид. літ. 2006. 366 с.
8. Гулак О.В. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення пожежної безпеки в лісах України : дис. ... д.ю.н. : 12.00.07. К. : НУБіП України, Київ. 2020. 586 с.
9. Корж-Ікаєва Т. Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2008. 17 с.
10. Ієрусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2006. 17 с.
11. Хитра І. Я. Адміністративно-правове забезпечення діяльності банків в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2011. 17 с.

12. Гладун З. С. Адміністративно-правове регулювання у сфері охорони здоров'я за законодавством України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 103–111.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Журальова Д. О.

Курсант 2 курсу

Дніпропетровського Державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Миронюк Р. В.

*д. ю. н., професор, професор кафедри адміністративного права, процесу та
адміністративної діяльності*

Дніпропетровського Державного університету внутрішніх справ

Оскільки Україна являє собою правову державу, головним її завданням є захист прав і свобод своїх громадян. Особливу увагу слід звернути на категорію неповнолітніх у віці від 16 до 18 років, серед яких останнім часом зросла кількість адміністративних правопорушень. Відповідно до цього було розроблено ряд заходів попередження вчинення правопорушень цієї категорії осіб. Адже адміністративна відповідальність, відповідно до КУпАП настає у віці 16 років. Але законодавець врахував соціально-психологічні особливості цієї вікової групи та встановив особливий порядок відповідальності, тобто це свого роду пом'якшувальна обставина. Таким чином, відповідно до статті 24-1 Кодексу про адміністративні правопорушення, до неповнолітніх застосовується такі заходи впливу:

- 1) Обов'язок публічного або в іншій формі попросити пробачення у потерпілого;
- 2) Попередження;
- 3) Догана або сувора догана;
- 4) Передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють, або під нагляд педагогічного колективу за їх згодою, а також окремих осіб за їх бажанням або згодою.

З цього ми бачимо, що ці заходи мають більший психологічний вплив на людину та її свідомість. Це дає можливість сподіватися, що людина зрозуміє, що її поведінка є ганебною і не дозволить такої в майбутньому. Слід також зазначити, що батьки роблять великий внесок у поведінку людини. І за неналежне виконання своїх батьківських обов'язків, що є негативним впливають на дитину також несуть відповідальність відповідно до статті 184 КУпАП. Адже правильне виконання власних батьківських

обов'язків суттєво впливають на вчинення адміністративних правопорушень неповнолітніми.

Також за низку правопорушень законодавець передбачив можливість залучення неповнолітнього до адміністративної відповідальності на загальних підставах, таких як: статті 44, 51, 121-127, ч.1,2,3 ст.156, статті 173, 174, 183-1, 185, 190-195 Кодексу України про адміністративні правопорушення. На нашу думку, це справедливо, оскільки вищезазначені правопорушення становлять більшу небезпеку для людства.

Також можна виділити ще одну особливість притягнення неповнолітнього до відповідальності. Це те, що притягнення до відповідальності відбувається через суд, за статтею 221 КУпАП, замість адміністративного протоколу для неповнолітніх складається на загальних підставах.

Отже, виходячи з усього вищевикладеного, можемо зробити висновок, що зазначена вище система покарання за правопорушення неповнолітніх недостатньо ефективна і потребує значного вдосконалення. Зрештою, кількість правопорушень вчинених неповнолітніми зростає, і це відображає недосконалу систему адміністративної відповідальності неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Верховна Рада України*. Київ. Парламентське видавництво. 1997. С. 367
2. Основи правознавства. І. Коляда., Я. Лозовий. Київ «Коннон», 1996. С. 58–61.

ТЕХНОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Журальова Д. О.

Курсант II курсу ФПФОДР

Дніпропетровського Державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ярошенко А. С.

доцент кафедри

Дніпропетровського Державного університету внутрішніх справ

Сьогодні проблема технологічної безпеки постійно зростає і їй потрібно приділити особливу увагу. Це залежить від рівня людини, її життя, її розвитку, адже технологічна безпека – це впровадження нових технологій, технічний прогрес, що безсумнівно, потрібен нашій державі. Ця проблема є важливою і є потребує вирішення. Слід зазначити,

що українські вчені не залишили це питання без розгляду: це питання вивчали Горбачик О.С., Буравльов Є.П., Стогній В.Д., Жарінова А.Г., Мосов С.П. та інші дослідники.

Що ж таке технологічна безпека взагалі? Є.Буравльов та В. Стогній вважають, що технологічна безпека – це ступінь (міра, рівень) захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від нераціонального розвитку (відсутність у стратегії розвитку інноваційних соціально-економічних, екологічно збалансованих компонентів). На думку Т.Шафранської та А.Ковтуна під науково-технічною безпекою України визначається стан науково-технічного та інтелектуального потенціалу держави, який здатний завдяки введенню у виборчий процес досліджень, розборок, науково-технічних та інших розробок, забезпечити перехід національної економіки до інноваційного розвитку.

Технологічна безпека тісно пов'язана із соціальним забезпеченням, оскільки, якщо остання не забезпечена в достатній мірі, досягти високого рівня життя буде майже неможливо. У свою чергу, у разі недостатньої технологічної безпеки відбудеться зменшення виробництва, зменшення кількості робочих місць та заробітної плати та збільшення безробіття. Як наслідок, зросте міграція робочої сили.

Державна політика повинна сприяти безперешкодному імпорту в Україну новітніх технологій із західних країн і одночасно забезпечувати контроль за експортом технологій та не допускати шкоди власному економічному, технологічному чи військовому потенціалу. Необхідно віддавати перевагу у виробництві такої вітчизняної продукції, в якій переважають власні ресурси. Сюди входять такі традиційні галузі, як машинобудування, чорна та кольорова металургія, хімічна промисловість, суднобудування, агропромисловий комплекс.

Інновації зростають з кожним днем, тому завдяки їм зростає рівень технологічної безпеки держави, регіону та підприємства. Таким чином, необхідно визначити основні недоліки, щоб розглянути завдання боротьби з ними. По-перше, взагалі відсутня нормативна база щодо технологічної безпеки. Висновки щодо цієї концепції можуть бути побудовані лише за допомогою вчених. Єдиної концепції не існує. Держава повинна подбати про вдосконалення законодавчої бази щодо технологічної безпеки. По-друге, недостатня заміна «застарілих» технологій, або відсутність їх вдосконалення, відповідно, і захисту. Тобто держава повинна подбати про те, що вивести технологію на рівень, який буде придатним і доступним для суспільства. По-третє, неефективне державне управління інноваціями. Він повинен мати апаратне забезпечення, оскільки цій проблемі потрібна особлива увага та контроль.

Отже, слід зробити висновок, що технологічна безпека – явище багатогранне, яке потрібно розглядати з багатьох точок зору та постійно вдосконалювати, адже завдяки

сучасним інноваціям у сучасному світі існують сприятливі умови для поліпшення технологічного розвитку країни в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шульга І.П. Економічна безпека акціонерних товариств як економічна. *Академічний огляд*. Дніпро, 2010. 248 с.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №436-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.(дата звернення: 05.05.2021)
3. Науково-технологічна безпека України у контексті глобалізації / Буравльов Є., Стогній В. *Вісн. НАН України*. № 3. Київ, 2005. 83 с.

КВАЛІФІКАЦІЙНІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЇ МЕДІАТОРА: АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Кордунян І. В.

Студентка IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Логвиненко М. І.

к. ю. н., доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Медіатор є ключовим учасником посередництва, оскільки він здійснює контроль та управління процесом розгляду справи між сторонами, а тому особа, яка надає послуги з медіації, повинна мати відповідну кваліфікацію та професійні знання у сфері вирішення конфліктів.

Д. В. Проценко, резидент Національної асоціації медіаторів України, вважає, що для здійснення посередницької діяльності медіатор повинен мати знання про принципи і цілі медіації, поведінку та етику медіатора, фази процесу медіації, традиційне врегулювання спорів і медіацію, ознаки, структуру процесу, його правові основи, техніки ведення переговорів, специфіку різних видів медіації тощо [1].

І. А. Белінська розробила професіограму медіатора, яка відображає модель професійної діяльності, що визначає тип, клас та престиж професійної діяльності, окреслює умови здійснення професійної діяльності медіатора, вимоги до освіти, компетентності, функцій, знань, переваг, сфери застосування та перспективи медіаційної діяльності. Дослідниця відносить професійну діяльність медіатора до класу евристичних, тобто вона пов'язана з аналітичною, дослідницькою діяльністю, плануванням, управлінням, контролем, інтеракційними процесами між людьми, конструюванням та

проектуванням продуктивних шляхів виходу з конфліктних ситуацій. Ця професійна діяльність вимагає високої ерудиції, оригінальності, критичності мислення, прагнення до розвитку та постійного самовдосконалення [2].

Вагомим кроком на шляху до запровадження медіації в Україні стало затвердження Зміни № 6 до національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій», затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327 «Про затвердження, внесення зміни та скасування нормативних документів» від 26.10.2017. Цією Зміною було затверджено професію «Фахівець з урегулювання конфліктів та медіації у соціально-політичній сфері» (Код 2442.2).

Для того, щоб зрозуміти, які вимоги складають кваліфікацію медіатора, варто з'ясувати суть основних взаємопов'язаних категорій, таких як професія, кваліфікація, спеціалізація.

Відповідно до Класифікатора професій ДК 003:2010 під кваліфікацією необхідно розуміти здатність виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи. Професія є здатністю виконувати подібні роботи, які вимагають від особи певної кваліфікації.

Кваліфікація визначається рівнем освіти та спеціалізацією. Необхідний рівень освіти досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків. Спеціалізація пов'язана як з необхідною галуззю знань, використовуваними інструментами чи устаткуванням, так і з продукцією, яка виробляється, або надаваними послугами і відповідає певною мірою деталізованому колу професійних завдань та обов'язків [3].

Отже, у національному класифікаторі медіатор розглядається як фахівець, який надає послуги з врегулювання конфліктів у соціально-політичній сфері.

Проект Закону «Про медіацію» до основних вимог до посади медіатора встановлює наявність вищої освіти та необхідність проходження базової підготовки у сфері медіації, як в Україні, так і за її межами. Законопроект залишає свободу встановлення додаткових вимог для осіб, які бажають займатися посередницькою діяльністю, з боку сторін медіації, державних органів та органів місцевого самоврядування.

Для порівняння, розглянемо вимоги, які висуваються до професії медіатора у зарубіжних країнах таких, як Італія, Білорусь та Литва.

Згідно з Указом Міністерства юстиції Італії № 180 від 18 жовтня 2010 року «Про Положення про встановлення критеріїв та процедур реєстрації та ведення реєстру органів медіації та переліку тренерів з медіації, а також затвердження відшкодувань, що належать органам, відповідно до статті 16 указу законодавчого № 28 від 4 березня 2010 року» для

того, щоб надавати послуги з посередництва в Італії, необхідно бути внесеним до національного реєстру і відповідати наступним критеріям:

1) мати ступінь або диплом, еквівалентний університетській освіті, що свідчить про завершення трьох років навчання, або альтернативно диплому, бути членом професійної асоціації чи організації;

2) пройти щонайменше два річні курси підвищення кваліфікації у закладах, акредитованих Міністерством юстиції;

3) протягом дворічного періоду перепідготовки повинні пройти стажування, надавши послуги з посередництва принаймні в двадцяти справах [4].

Законом Республіки Білорусь від 12 липня 2013 року № 58-З «Про медіацію» визначено, що медіатором може бути фізична особа, яка має вищу юридичну або іншу вищу освіту, яка пройшла підготовку в сфері медіації в порядку, що встановлюється Міністерством юстиції Республіки Білорусь, або має досвід роботи в якості примирителя відповідно до процесуального законодавства, отримала свідоцтво медіатора, видане Міністерством юстиції Республіки Білорусь на підставі рішення Кваліфікаційної комісії з питань медіації [5].

Відповідно до Закону Литовської Республіки про примирення у цивільних справах № XIII-534 від 29.06.2017, медіатор – це третя неупереджена фізична особа, що відповідає вимогам, встановленим цим Законом, яка вноситься до списку медіаторів Литовської Республіки та допомагає сторонам в мирному вирішенні спору (ч. 5 ст. 2). Така особа повинна відповідати наступним критеріям: мати вищу університетську освіту; пройти підготовку у сфері медіації, що становить не менш як 40 годин навчання не раніше ніж за п'ять років до дати подання заяви про внесення до списку медіаторів Литовської Республіки; скласти кваліфікаційний іспит; мати бездоганну репутацію [6].

Проаналізувавши норми законодавства, які визначають загальні засади професії медіатора у різних країнах світу, можна виділити загальні вимоги, які висуваються до посередників:

1. Вища освіта. Особа, яка бажає займатися посередницькою діяльністю, повинна мати вищу освіту або еквівалентну їй. Варто відмітити, що вища освіта не обов'язково має бути юридичною.

2. Віковий ценз. У більшості держав до медіаторів не застосовуються вікові обмеження, проте у деяких країнах, середній вік, з якого особа може займатися посередницькою діяльністю складає 25-28 років.

3. Базова підготовка. Вимога проходження навчання є загальною та основною, і висувається до осіб, що бажають займатися медіацією, в усіх аналізованих нами країнах.

Зважаючи на те, що юридична освіта є обов'язковою для зайняття посередницькою діяльністю, медіаторами можуть бути люди з різним фахом (психологи, соціологи тощо), які повинні мати загальні знання у сфері права.

4. Кваліфікаційний іспит. У ряді країн, для того, щоб стати професійним медіатором, після проходження навчання, особа повинна скласти кваліфікаційний іспит. Як правило, такий іспит складається з теоретичної частини та практичного завдання, яке полягає у проведенні медіаційної сесії. Контроль за її проведенням здійснюють професійні посередники, які оцінюють рівень знань та здобутих протягом навчання навичок вирішення конфліктів.

5. Професійний досвід. У деяких державах особа, яка бажає стати медіатором повинна мати досвід роботи у певній галузі права (наприклад, трудового, сімейного тощо). Також, ця вимога стосується підвищення кваліфікації діючих посередників. Наявність професійного стажу визначається або у кількості проведених медіацій або роками досвіду зайняття посередницькою діяльністю.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що кваліфікація медіатора є підтвердженням відповідності особи професії медіатора, що дозволяє їй здійснювати відповідну діяльність. Основними, на нашу думку, елементами кваліфікації посередника є наявність вищої освіти, проходження навчання (підготовки) та постійне поглиблення знань шляхом підвищення кваліфікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проценко Д. В. Медіація в Україні зайшла, і це – факт. Тепер їй треба дати можливість проявитися. *Юридична газета*. 2008. № 6 (141). С. 10–11.
2. Белінська І. А. Основні критерії психологічного профілю медіатора. *Проблеми сучасної психології*: Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2012. Вип. 18. С. 34–43.
3. Класифікатор професій ДК 003:2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: 07.05.2021).
4. Decreto 18 ottobre 2010, n. 180: Regolamento recante la determinazione dei criteri e delle modalita' di iscrizione e tenuta del registro degli organismi di mediazione e dell'elenco dei formatori per la mediazione, nonche' l'approvazione delle indennita' spettanti agli organismi, ai sensi dell'articolo 16 del decreto legislativo 4 marzo 2010, n. 28. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/gunewsletter/dettaglio.jsp?service=1&datagu=2010-11-04&task=dettaglio&numgu=258&redaz=010G0203&tmstp=1289296032495> (data di applicazione: 07.05.2021).

5. Закон Республики Беларусь от 12 июля 2013 г. № 58-З о Медиации (Редакция от 6 января 2021 г. № 89-З). Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь: официальный веб-сайт. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=H11300058> (дата обращения: 07.05.2021).
6. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo nuo 2017 m. birželio 29 d. Nr. XIII-534. URL: <https://bit.ly/3v1oyfj> (taikymo data: 07.05.2021).

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Журальова Д. О.

Курсант 2 курсу

Дніпропетровського Державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Миронюк Р. В.

д. ю. н., професор, професор кафедри адміністративного права та процесу

Дніпропетровського Державного університету внутрішніх справ

Оскільки Україна являє собою правову державу, головним її завданням є захист прав і свобод своїх громадян. Особливу увагу слід звернути на категорію неповнолітніх у віці від 16 до 18 років, серед яких останнім часом зросла кількість адміністративних правопорушень. Відповідно до цього було розроблено ряд заходів попередження вчинення правопорушень цієї категорії осіб. Адже адміністративна відповідальність, відповідно до КУпАП настає у віці 16 років. Але законодавець врахував соціально-психологічні особливості цієї вікової групи та встановив особливий порядок відповідальності, тобто це свого роду пом'якшувальна обставина. Таким чином, відповідно до статті 24-1 Кодексу про адміністративні правопорушення, до неповнолітніх застосовується такі заходи впливу:

- 1) Обов'язок публічного або в іншій формі попросити пробачення у потерпілого;
- 2) Попередження;
- 3) Догана або сувора догана;
- 4) Передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють, або під нагляд педагогічного колективу за їх згодою, а також окремих осіб за їх бажанням або згодою.

З цього ми бачимо, що ці заходи мають більший психологічний вплив на людину та її свідомість. Це дає можливість сподіватися, що людина зрозуміє, що її поведінка є ганебною і не дозволить такої в майбутньому. Слід також зазначити, що батьки роблять великий внесок у поведінку людини. І за неналежне виконання своїх батьківських

обов'язків, що є негативним впливають на дитину також несуть відповідальність відповідно до статті 184 КУпАП. Адже правильне виконання власних батьківських обов'язків суттєво впливають на вчинення адміністративних правопорушень неповнолітніми.

Також за низку правопорушень законодавець передбачив можливість залучення неповнолітнього до адміністративної відповідальності на загальних підставах, таких як: статті 44, 51, 121-127, ч.1,2,3 ст.156, статті 173, 174, 183-1, 185, 190-195 Кодексу України про адміністративні правопорушення. На нашу думку, це справедливо, оскільки вищезазначені правопорушення становлять більшу небезпеку для людства.

Також можна виділити ще одну особливість притягнення неповнолітнього до відповідальності. Це те, що притягнення до відповідальності відбувається через суд, за статтею 221 КУпАП, замість адміністративного протоколу для неповнолітніх складається на загальних підставах.

Отже, виходячи з усього вищевикладеного, можемо зробити висновок, що зазначена вище система покарання за правопорушення неповнолітніх недостатньо ефективна і потребує значного вдосконалення. Зрештою, кількість правопорушень вчинених неповнолітніми зростає, і це відображає недосконалу систему адміністративної відповідальності неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» від 7 грудня 1984 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 03.05.2021).
2. Основи правознавства. Коляда І., Лозовий Я. Київ 1996. 198 с.
3. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей : Наказ МВС України від 19.12.2012 № 1176.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ

Якущенко Ю. М.

*Аспірантка кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Питання сурогатного материнства одне із найбільш дискусійних, водночас в Україні воно не заборонено, але адміністративно-правове регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому потребує удосконалення. Варто відмітити, що

адміністративно-правове регулювання сурогатного материнства існує в межах правової системи, побудовано навколо низки принципів. Тому розкриття змісту та виокремлення принципів на яких ґрунтується адміністративно-правове регулювання сурогатного материнства в Україні передумова належного врегулювання суспільних відносин, що виникають при цьому.

На думку, І. М. Шопіної адміністративно-правове регулювання є адміністративно-правовим впливом на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів та інших правових явищ, які в сукупності складають механізм адміністративно-правового регулювання [1, с. 55]. За О. В. Голяшкіним сутність адміністративно-правового регулювання полягає у механізмі імперативно-нормативного впорядкування організації і діяльності суб'єктів та об'єктів державного управління і формування стійкого порядку їх функціонування, яке, поєднуючись із нормами інших галузей права, «оформлює», «поглинає», «вводить» їх у дію на певному циклі, ситуації діяльності регульованих об'єктів [2]. Узагальнюючи поняття «адміністративно-правове регулювання» очевидно, що його визначальною категорією є «вплив», який здійснюється на визначені суспільні відносини за допомогою адміністративно-правових норм.

Невід'ємною складовою адміністративно-правового регулювання є принципи. Тлумачний словник української мови дає такі визначення слова принцип: основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і таке інше; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [3, с. 927]. Необхідно зазначити, що принципи адміністративно-правового регулювання розуміються по-різному зважаючи на сферу суспільних відносин. Зокрема, Г. О. Горбова принципи адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї визначає як основні вихідні положення, керівні ідеї, на яких будується діяльність органів публічної адміністрації у сфері протидії насильству в сім'ї [4, с. 95]. Якщо порівнювати зміст дефініції «принципи» та викладеного поняття очевидно, що останнє адаптує загальне розуміння принципів до сфери суспільних відносин, для якої вони є основоположними. Тому не доцільно розглядати інші підходи до визначення змісту принципів, але варто розглянути класифікацію принципів адміністративного права на загальні та спеціальні.

Загальними принципами є принципи, які притаманні адміністративно-правовому регулюванню будь-якої сфери. До них слід віднести принципи законності, верховенства права, гуманізму, охорони інтересів особи і держави, ефективності діяльності органів адміністративно-правового регулювання, оптимального доповнення та урівноваження

повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, відповідальності останніх за здійснювану діяльність перед народом [5, с. 35–38].

Д. О. Пугач наголошує, що до медичних втручань у репродуктивні процеси людини і до застосування допоміжних репродуктивних технологій пряме відношення мають конституційні норми, що стосуються права на життя (ст. 27), на охорону здоров'я (ст. 49), державного захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства (ст. 51) [6, с. 225–226].

Спеціальні принципи обмежені рамками адміністративно-правових інститутів, відображають специфіку адміністративно-правового регулювання конкретних суспільних відносин [7]. Щоб з'ясувати спеціальні принципи адміністративно-правового регулювання сурогатного материнства звернемо увагу на принципи державної політики у сфері охорони здоров'я, так як право людини на охорону здоров'я конституційний принцип.

В Основах законодавства України про охорону здоров'я закріплено принципи державної політики у сфері охорони здоров'я: визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності держави; дотримання прав і свобод людини і громадянина у галузі охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій; загальнодоступність медичної допомоги; орієнтація на сучасні стандарти здоров'я і медичної допомоги, поєднання вітчизняних традицій та досягнень зі світовим досвідом у галузі охорони здоров'я та інші [8]. Аналізуючи наведене вважаємо, що принципами адміністративно-правового регулювання сурогатного материнства в Україні є: принцип дотримання прав і свобод людини у сфері охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних із ними державних гарантій, принцип чіткого визначення і розмежування повноважень суб'єктів владних повноважень у сфері застосування методу сурогатного материнства.

Окрім зазначених принципів необхідно звернути увагу на принципи трансплантації закріпленні у ст. 4 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»: добровільність; анонімність; безоплатність трансплантації для донора та реципієнта; достойне ставлення до тіла людини у разі посмертного донорства; безперервності отримання медичної допомоги особами, яким трансплантовано анатомічні матеріали та інші [9]. Відповідно принципами адміністративно-правового регулювання сурогатного материнства в Україні є добровільність та анонімність, оскільки ніхто не може бути змушений укласти договір сурогатного материнства, а кожна сторона, яка його уклала має право вимагати нерозголошення інформації про укладення нею договору.

Необхідно відмітити, що так як результат сурогатного материнства – народження дитини, то одним із принципів адміністративно-правового регулювання сурогатного материнства має бути уникнення перетворення сурогатного материнства на інструмент для торгівлі дітьми та експлуатації жінок. На сьогодні відсутні правові механізми

попередження потрапляння жінок через бідність в експлуатацію, які вступаючи у договірні комерційні відносини, виношують дитину та передають потім генетичним батькам, хоча сурогатна матір може і не розуміти наслідків укладеного договору.

Загалом принцип охорони прав дітей народжених в результаті застосування методу сурогатного материнства має бути пріоритетним оскільки діти найбільш незахищена верства населення в Україні. Більше того значною проблемою охорони прав дітей народжених в результаті сурогатного материнства є відсутність законодавчої бази. На сьогодні єдиний наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» не уповноважує держані органи контролювати вивезення за кордон дітей, народжених у результаті використання донорських статевих клітин при заплідненні сурогатної матері іноземними особами. Але це можна виправити надавши державним органам повноваження перевіряти відсутність в державі, громадянами якої є іноземні особи, які укладають договір на застосування ДРТ, заборони на сурогатне материнство, контролювати вивезення за кордон дітей цими особами, отримувати інформацію про справи дитини вже в новій державі.

Існуючу проблему була спроба вирішити законопроектом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень у використанні допоміжних репродуктивних технологій» 2011 року, яким запропоновано доповнити ст.123 Сімейного кодексу України нормою за якою батьками дитини народженої в результаті сурогатного материнства є подружжя, принаймні один з якого громадянин України або держави, з якою Україна уклала двосторонню угоду про визначення походження дитини, зачатої в результаті застосування ДРТ, та ст. 48 Основ законодавства України про охорону здоров'я нормою за якою застосування ДРТ методом суррогатного материнства може здійснюватися лише щодо громадян України та іноземців – громадян країн, у яких такий метод не заборонено законом, а у випадках, коли іноземці проживають не в країні громадянської належності, – і законом країни проживання [10]. Однак вказаний законопроект не було прийнято.

Законопроект 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань застосування допоміжних репродуктивних технологій» акцентує увагу на відповідальності за застосування ДРТ. На нашу думку, принцип настання відповідальності за діяння, що за законодавством є адміністративним правопорушення є принципом адміністративно-правового регулювання сурогатного материнства. Але необхідно звернути увагу на відповідальність медичних закладів та посередників за виконання вимог законодавства при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій. З метою стимулювати їх діяти законно при застосуванні ДРТ передбачено видання ліцензії

медичним центрам на застосування ДРТ на 5 років, покладення на них обов'язку щороку сплачувати плату за ліцензію та доповнення змісту КУпАП ст. 46³ «Порушення вимог законодавства щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій або їх застосування без спеціального дозволу, або у випадках, якщо спеціальний дозвіл анульовано, або дію спеціального дозволу зупинено» [11].

Таким чином, принципи адміністративно-правового регулювання сурогатного материнства необхідно це основні вихідні положення, що визначають характер і напрямки адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі застосування методу сурогатного материнства та спрямовані на забезпечення їх відповідності інтересам держави, суспільства та окремої людини. Серед принципів адміністративно-правового регулювання сурогатного материнства в Україні доцільно виділяти загальні та спеціальні принципи. Зокрема, до спеціальних принципів необхідно віднести: чітке визначення і розмежування повноважень владних суб'єктів у сфері застосування методу сурогатного материнства, уникнення перетворення сурогатного материнства на інструмент для торгівлі дітьми та експлуатації жінок, охорони прав дітей народжених в результаті застосування методу сурогатного материнства, ліцензування діяльності щодо застосування методу сурогатного материнства, настання відповідальності за порушення у сфері застосування методу сурогатного материнства тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шопіна І. М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2012. 514 с.
2. Голяшкін О. В. Адміністративно-правове регулювання інноваційної діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.07. Київ, 2011. 20 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Горбова Г. О. Принципи адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2015. Вип. 35, ч. 2, т. 2. С. 94–97.
5. Адміністративне право України: підручник; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків : Право, 2010. 624 с.
6. Пугач Д.О. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 6, т. 3. С. 225–229.
7. Мельник Р. С. Інститут принципів адміністративного права у системі Загального адміністративного права України. URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2012/7/Melnyk.pdf>.

8. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
9. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 28. Ст. 232.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень у використанні допоміжних репродуктивних технологій: законопроект від 23.03.2011 р. № 8282. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6E200V.html.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань застосування допоміжних репродуктивних технологій: законопроект від 15.05.2020 р. № 3488. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68850.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАДАННІ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Савицька І. В.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету,*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Сьогодні світовий ринок медичних послуг є досить широким та переймає все більше сучасних тенденцій, які дають дедалі більше можливостей, що напряму залежать від наповненості інформаційних технологій. Сьогодні як в Україні, так і за кордоном все більше лікарень, госпіталів та інших медичних закладів, які користуються медичними інформаційними системами, електронними медичними картками та електронним документообігом, загалом.

Окрім того, досить поширеною та вагомою зараз є «телемедицина», що сьогодні представляє собою галузь сучасної медицини, яка існує та розвивається у тісному зв'язку з інформаційними технологіями. Це дозволяє впроваджувати в діяльність медиків різні діагностичні та дослідницькі програми, що забезпечують якісне виконання ультразвукових досліджень, томографій тощо[1, с. 60]. Досить актуальним сьогодні, особливо в умовах пандемії COVID-19, є застосування різноманітних інформаційних технологій безпосередньо у лабораторних дослідженнях: створення та користування програмами тестування, що дають змогу швидко та більш точно виявляти хворобу та встановлювати діагноз. У свою чергу, це значно спрощує підбір препаратів для лікування та подальшої підтримки здоров'я пацієнта.

Насправді, застосування інформаційних технологій стає все більш доступним для використання в медичній діяльності з огляду на те, наскільки активно впроваджуються різні розробки ІТ-сфери як в побутовому житті, так і на всіх етапах охорони здоров'я. Досить часто такі кроки, що спрямовані на інформатизацію та розширення можливостей в сфері медицини, позитивно відзначаються на якості та доступності нових видів організації медичної допомоги населенню [2].

Сьогодні вже досить звичним для населення стало звернення пацієнта до лікаря шляхом он-лайн консультацій, що надаються безконтактно через мережу Інтернет. Така форма контролю стану пацієнта в умовах пандемії стала застосовуватись набагато частіше, оскільки дозволяє утримувати стан та самопочуття пацієнта та контролювати перебіг його хвороби. Безумовно, таке нововведення позитивно відображається на витратах пацієнта, оскільки це зменшує кількість зусиль та часу, які він може витратити при звичному очному зверненні до лікаря. Це дає можливість швидко проаналізувати стан та передбачити наслідки подальшого перебігу хвороби та можливого звернення до лікарні. Проте і такі, здавалося б, позитивні явища мають досить вагомі ризики застосування, оскільки якість такої послуги не може бути гарантованою [1, с. 61].

У той же час, інформаційний простір дозволяє виробникам лікарських препаратів досить швидко та ефективно поширювати рекламу про свої продукти, що може збільшити відсоток самолікування вдома. Таким чином, потенційний пацієнт може бути введений в оману про перебіг хвороби та можливість ефективного лікування без звернення до лікаря, з набуттям алергічних реакцій чи побічних ефектів, або ж без них.

Якщо звернутись до базового впровадження інформаційних технологій, то варто зупинитись на тому, що є підґрунтям розвитку та існування сучасних інформаційних систем. Виділяється два види комп'ютерного забезпечення, які собою утворюють базис для подальшої розробки нових технологій: програмне і апаратне. У свою чергу, до програмного забезпечення відносяться системне і прикладне. У системне програмне забезпечення входить мережевий інтерфейс, який забезпечує доступ до даних на сервері. База даних управляється прикладною програмою управління (СКБД) і може містити, зокрема, історії хвороби, рентгенівські знімки в цифрованому вигляді, статистичну звітність по стаціонару, бухгалтерський облік. Прикладне забезпечення є програми, для яких, власне, і призначений комп'ютер. Це – обчислення, обробка результатів досліджень, різного роду розрахунки, обмін інформацією між комп'ютерами.

Якщо розглядати перспективи застосування інформаційних технологій в сучасній медицині, то сучасне становлення та подальший їх розвиток дозволяють легко вести повноцінний та детальний облік усіх наданих послуг, які надаються в лікарнях та

медичних центрах, пацієнтів з їх детальними медичними картками, виписками минулих рецептів тощо. До того ж, автоматизація діяльності медичних закладів дає можливість заповнювати електронні амбулаторні карти, до яких доступ матимуть як лікар, так і пацієнт у будь-яких умовах. Крім цього, доступними стануть історії хвороби, які дозволять вести автоматичну медичну статистику та заповнювати необхідні звіти. Загалом, лікарі можуть надавати медичні послуги, маючи в доступі всі необхідні аналізи та обстеження пацієнта, переглядаючи їх на підручних приладах: смартфонах, планшетах, комп'ютерах; виписувати електронні рецепти та наглядати за станом пацієнта в безпечних умовах [3, с. 41].

Загалом, інформатизація медичних установ дозволяє створювати єдиний простір для обміну, розміщення та зберігання необхідної інформації в рамках «співпраці» між лікарнею та пацієнтами. До того ж, це дозволяє створювати автоматизовані робочі місця лікарів, організовувати роботу відділу медичної статистики, створювати бази даних, вести електронні історії хвороб і об'єднувати в єдине ціле всі лікувальні, діагностичні, адміністративні, господарські та фінансові процеси.

Якщо більш конкретно розглядати основні доробки, що отримали розвиток в рамках медицини останнім часом, то активна увага зосереджується на використанні можливостей мережі Інтернет та формування автоматизованих внутрішніх систем лікарень та медичних центрів (лабораторна інформаційна система LIS MeDaP фірми «БіоХімМак», система ALTEY Laboratory фірми «Алтей») Також з'являються системи з біологічним зворотним зв'язком для діагностики та коригуючого лікування (кардіомоніторинг «Доктор А» тощо) і засоби комп'ютерного моніторингу (програмно-апаратний комплекс «Інтегратор») [4, с. 349].

Дійсно, якщо більш глибоко аналізувати вплив інформаційних технологій на розвиток та функціонування медицини, то можна побачити останнім часом нерозривну єдність цих двох сфер, які доповнюють одне одного та дають можливість спрощено проводити елементарні процедури, яких потребує медицина: запис до лікаря, оформлення власної медичної картки, замовлення послуг та пошук необхідних фахівців через мережу Інтернет. Це тільки поверхневі приклади, які доступні абсолютно кожному сьогодні, а таких функціональних прикладів всередині медицини є безліч – передача даних між фахівцями, дистанційне координування пацієнтів або колег стосовно встановлених питань тощо.

Відтак можна зробити висновок, що впровадження інформаційних технологій у сферу надання медичних послуг є суттєвим досягненням не лише у галузі інформаційних технологій, а й у дотриманні прав пацієнта, наданих йому чинним законодавством, що

дозволить отримувати своєчасні та якісні послуги при будь-яких можливостях. Разом з тим варто відмітити і важливість повноцінного законодавчого регулювання відповідних питань, які зможуть повноцінно забезпечити діяльність сформованих «медичних систем» з правового, економічного та соціального боку. Так, для забезпечення відповідальності як пацієнта, так і медичного закладу, необхідно розроблення не лише нових програмних рішень, пов'язаних з використанням соціальних мереж, засобів електронного зв'язку, програм обміну повідомленнями, а й реформування пов'язаного з цією сферою законодавства з метою встановлення певних алгоритмів та обмежень, які забезпечуватимуть дотримання прав обох сторін у відносинах з надання медичних послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крилова О.В. Інформаційні технології в наданні медичних послуг: цивільно-правовий аспект. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 26. С.60-64.
2. Дядюн С.В. Інформаційні технології в медицині. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/55.pdf> (дата звернення 05.05.2021 р.)
3. Фрідріхсон Н.В. ІТ-технології в медицині. «Наукова думка сучасності і майбутнього»: збірник статей учасників двадцятої всеукраїнської практично-пізнавальної конференції (3–11 травня, 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 39-43.
4. Чаплінський Р.І. Перспективні методи та програмні механізми інтеграції новітніх методик досліджень в автоматизовані системи медичних установ. *Вісник ХНТУ*. 2017. №3 (62). Т. 1. С. 349-353.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІЩЕННЯ «ОБВИНУВАЧА» У СПРАВАХ ПРО ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОСТУПКИ

Хамходера О. П.

*к. ю. н., доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

В Україні розроблено проект Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки (далі – Стратегія), який перебуває на розгляді парламенту, вже прийнятий в першому читанні [1] та включений у лютому 2021 року до порядку денного п'ятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання. Хоча названий документ поки що не став програмним правовим актом, його положення вже потребують детального наукового аналізу, адже вони відображають актуальні (визначені профільним відомством за участю громадськості) ціннісні перспективи відповідного сегменту правового буття, що так чи інакше тенденціюватимуть у нормативному масиві. Оцінюючи ж його положення, можемо

відмітити наявність і термінологічних неточностей, і важливих концептуальних підходів, і прагнень конкретизувати дефініції, і очікуваних результатів із абстрактним формулюванням, і давно назрілих деліктних змін. Ця ж публікація присвячена спрямованості Стратегії на утвердження особливої ролі НАЗК у процедурі притягнення до адміністративної відповідальності за пов'язані з корупцією правопорушення шляхом: надання «Національному агентству статусу учасника процесу у справах за складеними ним протоколами» та надання «Національному агентству права апеляційного оскарження рішень судів, прийнятих у справах за складеними ним протоколами» (абз. 5 і 6 п.п. 1 п. 4.2.2. Стратегії). Як видається, подібні реформаційні кроки призведуть до непропорційного посилення сторони обвинувачення, а також спотворення засад змагальності та рівності сторін під час розгляду аналізованих адміністративних проступків. Звичайно, у читача може виникнути справедливе зауваження щодо нехарактерності названих засад та названої сторони для адміністративно-деліктних проваджень. Зважена відповідь на нього вимагає послідовного врахування низки факторів:

А) *КУпАП не закріплює принципів змагальності та рівності сторін* (існує лише заборона дискримінації фізичних осіб за будь-якими ознаками, але вона поза проблемою співвідношення можливостей процесуальних опонентів). Позитивістськи, відповідні ціннісні канони для адміністративно-деліктного провадження не є властивим; практично зазвичай теж. Дослідниками неодноразово відзначалася інквізиційність процесу притягнення до адміністративної відповідальності. Діденко А.О. влучно описує правовий режим-стиль КУпАП: ідеологія даного нормативного акту з часів пізньої радянської доби не змінилася, і він так і залишається написаним для т.з. «народного суду» – тобто суду, який не діє за принципами змагальності та диспозитивності. Це суд за принципом «суд сам усе з'ясує», де роль учасників провадження є несуттєвою, а сам суд виконує передусім каральну функцію та поєднує в одній особі одночасно й власне суд, і сторону обвинувачення [2].

Б) *Адміністративні проступки кваліфікуються для цілей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) у якості кримінальних правопорушень*. Такий підхід набув поширення у страсбурзьких прецедентах, але не є автоматично-тотальним; він носить правозастосовний характер та втілюється у кожному конкретному випадку за розробленими ЄСПЛ критеріями автономного трактування «кримінальності». Це так званий «тест Енгеля» (вперше сформульований у Рішенні по справі «Енгель та інші проти Нідерландів»), який враховує три показники: 1) кваліфікація за національним правом; 2) характер правопорушення; 3) суворість покарання. Перший є однобічно-достатнім при ствердній відповіді: якщо національне законодавство визнає

діяння кримінальним, то ЄСПЛ слідує тим же шляхом, не вдаючись до вивчення інших ознак. За протилежної ситуації (коли у внутрішньому праві країни правопорушення позначається як «адміністративне», «дисциплінарне», «податкове» тощо), альтернативно застосовуються інші критерії, кожного з яких (або характер правопорушення, або суворість покарання) може бути достатньо для кваліфікації юрисдикційного провадження в якості «кримінального обвинувачення» та поширення на нього організаційних і процедурних гарантій статті 6 Конвенції (щодо забезпечення права на справедливий суд). Також допустимим є комплексний підхід стосовно девіацій, для яких окремий аналіз другого та третього критеріїв не дозволяє зробити однозначного висновку про наявність у справі «кримінального обвинувачення» (див. п. 31 Рішення по справі «Юсілла проти Фінляндії» [3]), але їх спільний ефект – дозволяє.

В) *Застосовуючи «критерії Енгеля», пов'язані з корупцією адміністративні проступки слід визнавати (для цілей і в контексті Конвенції) кримінальними правопорушеннями.* Практика ЄСПЛ містить численні прецеденти подібного визнання щодо податкових, митних, антимонопольних, дисциплінарних чи адміністративних деліктів. Подібна прикладна інтерпретація була здійснена в різні роки відносно, наприклад, таких приписів КУпАП: ст. 51 «Дрібне викрадення чужого майна»; ст. 173 «Дрібне хуліганство»; ст. 185 «Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця»; ст. 185-1 «Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій»; ст. 185-3 «Прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України». Прямого визнання ЄСПЛ пов'язаних з корупцією адміністративних правопорушень «кримінальними обвинуваченнями» поки не було, але це видається логічним/допустимим. Звичайно, означена теза має виступити предметом окремого (більш детального) мотивування. Поки що ж ми виходимо з того, що: штрафні санкції відповідних проступків достатньо високі (вони дорівнюють або кратно перевищують санкцію статті 185-3 КУпАП); додатково за деякі з розглядуваних правопорушень застосовується конфіскація їх предмета; можливим (а у випадках повторності – обов'язковим) є позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю; пов'язані з корупцією девіації суспільно шкідливі, деструктивно впливають на весь публічно-правовий механізм протидії корупції, а адміністративна відповідальність за їх вчинення носить каральний і профілактичний (але не компенсаційний) характер. Підтвердження означеного підходу знаходимо у практиці вітчизняних судів, які неодноразово [4; 5] відмічали (керуючись критеріями Енгеля) наявність «кримінального обвинувачення» у досліджуваних адміністративних справах та

застосовували щодо них гарантії Конвенції. З цього виходить декілька наступних ціннісних тверджень.

Г) *Адміністративні проступки (в т.ч. і пов'язані з корупцією) мають розглядатися із дотриманням вимог щодо безсторонності суду* (пар. 1 ст. 6 Конвенції). У п. 121 Рішення ЄСПЛ по справі «Купріану проти Кіпру» зазначається, що є два випадки, у яких може постати питання стосовно недостатньої безсторонності суду: «перший за своєю природою функціональний, коли сама поведінка судді не викликає недовіри, але коли, наприклад, мало місце виконання різних функцій в ході одного судового процесу однією особою Другий має особистісний характер і походить від поведінки суддів у конкретному випадку ...» [6]. Щодо адміністративно-деліктного права перший тип відповідних порушень/випадків набув ознак системної організаційно-інституційної проблеми. Адже у більшості відповідних справ має місце деформування ролі суду, який через відсутність сторони обвинувачення вимушений самотійно піддавати сумнівам виправдувальні заяви/мотивування, здійснюючи опонування стороні захисту, еклектично поєднуючи об'єктивно-оцінювальну та інквізиційно-переслідувальну функції. Зазначене отримало детальне роз'яснення та кваліфікацію з боку ЄСПЛ у пунктах 62, 63, 64 Рішення по справі «Михайлова проти України»: «національний суд провів усне засідання, під час якого присутньою була лише заявниця; у цьому засіданні національний суд допитав заявницю та дослідив докази з матеріалів справи. Незважаючи на те, що заявниця стверджувала про свою невинуватість, суд визнав її винною ... Роль посадової особи, яка склала протокол про адміністративне правопорушення (у цій справі – секретар судді), обмежувалася переданням суду протоколу та підтверджуючих доказів. Після виконання цієї функції ця посадова особа не відігравала ролі у провадженні, так само як і прокуратура. Іншими словами, під час провадження у суді не було «сторони обвинувачення» або «прокурора» ... Це означало, що у судовому засіданні не було нікого, хто б міг заперечити заявниці. За таких обставин Суд вважає, що суд, який розглядав справу, не мав іншого вибору, окрім як взяти на себе функцію пред'явлення та, що є більш важливим, нести тягар підтримки обвинувачення під час усного розгляду справи. Суд не переконаний у тому, що були наявні достатні гарантії, здатні усунути обґрунтовані сумніви щодо негативного впливу такого процесу на безсторонність суду» [7]. Подібний (втілений у КУпАП) спосіб організації провадження може свідчити також про порушення (окрім безсторонності) засад змагальності (захист змушений протистояти процесуально більш «сильному» опоненту) та рівності сторін (адже завдання однієї з них виконуватиме лідируючий суб'єкт). Враховуючи відмічений контекст, видається цілком виправданою загальна пропозиція щодо залучення в адміністративно-деліктне провадження публічних

адміністрацій, які складали протокол (здійснювали адміністративне «слідство»), задля виконання ними ролі процесуального переслідування. Саме такий крок допоміг би, яка зазначає О.В. Глібко: «скористатися вже напрацьованим досвідом інших країн і, нарешті, запровадити змагальний судовий розгляд справ про адміністративні делікти з чітким розмежуванням функцій захисту, обвинувачення та вирішення справи» [8, с. 137].

Д) *Залучення протоколювальника-НАЗК до розгляду судом пов'язаного з корупцією адміністративного проступку порушуватиме принципи змагальності та рівності сторін.* Не дивлячись на те, що ми утверджуємо позитивність такого залучення для передбаченої КУпАП юрисдикційної процедури в цілому, його конкретно-предметна (у пропонований спосіб) реалізація викликає заперечення. Адже: адміністративні проступки, що пов'язані з корупції, вже (на даний час) розглядається із обов'язковою участю прокурора (ч. 2 ст. 250); виходить, сторона обвинувачення по аналізованій категорії деліктів вже є представленою; Стратегією пропонується не замінити прокурора Національним агентством, а саме додати-доповнити останнім; подібна подвійність не виправдано посилюватиме одну зі сторін процесуального протистояння. Якщо ЄСПЛ констатував дефектність адміністративно-деліктних проваджень у випадках відсутності учасника-обвинувача, то втілення аналізованої стратегічної цілі може породити іншу крайність: надмірну презентованість цієї ролі, її непропорційність із можливостями захисту.

Таким чином, ідея введення органу адміністративного розслідування до процесу судового розгляду справ про адміністративні проступки видається раціональною; її реалізація гармонізуватиме вітчизняну юрисдикційну практику із страсбурзькими прецедентами та сприятиме кращому забезпеченню права на справедливий суд. Однак викликає заперечення оновлення-розширення ролі НАЗК у процедурі притягнення до адміністративної відповідальності за пов'язані з корупцією правопорушення (що передбачається проектом Антикорупційної стратегії на 2020-2024 рр.). Пропонована зміна, переконані, була би більш виправданою якби вона передбачала заміну прокурора (участь якого уже нівелювала традиційну інквізиційність КУпАП при розгляді аналізованого виду справ), а не дублювання-нарощування обвинувальних інституцій (загрожуючи змагальності і рівності в адміністративно-деліктному провадженні).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проект Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки. Додаток 1 від 18.09.2020 р. URL: <https://bit.ly/3fnEXEi> (дата звернення: 10.05.2021).
2. Діденко А.О. Застосування практики ЄСПЛ при розгляді справ про адміністративні правопорушення. 2020. URL: <https://bit.ly/3ykZ1jl> (дата звернення: 10.05.2021).

3. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Юсілла проти Фінляндії» від 23 листопада 2006 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-99283%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-99283%22]}) (дата звернення: 10.05.2021).
4. Постанова Донецького апеляційного суду від 01 лютого 2021 р., справа № 235/6131/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94654517> (дата звернення: 10.05.2021).
5. Постанова Кузнецовського міського суду Рівненської області від 07 жовтня 2020 р., справа № 565/1129/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92046861> (дата звернення: 10.05.2021).
6. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Купріану проти Кіпру» від 15 грудня 2005 р. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/19382724/> (дата звернення: 10.05.2021).
7. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Михайлова проти України» від 06 березня 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d28#Text (дата звернення: 10.05.2021).
8. Глібко О. В. До питання про принципи судового провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015. № 18. Т. 1. С. 135–138.

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПОКРАЩЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Казанчук І. Д.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри адміністративного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Соціально-економічний розвиток України протягом тривалого часу супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів [1], низькою пріоритетністю питань захисту довкілля та екологічних прав, низькою відповідальністю суб'єктів господарювання за порушення природоохоронного законодавства. Все це унеможлиблює досягнення збалансованого (сталого) розвитку країни. У ст. 16 Конституції України визначається, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, забезпечення права людини на безпечне навколишнє середовище є обов'язком держави [2]. Проте в країні, як і в усьому світі, на сьогодні склалася критична екологічна ситуація. Тому вирішення природоохоронних проблем можливе спільними зусиллями державних органів і громадських інституцій, вжиття ними термінових відповідних природоохоронних заходів. Слід зазначити, що в системі

державних органів належне виконання природоохоронної функції держави у першу чергу покладено на поліцію.

В умовах розвитку євроінтеграційних процесів в Україні, формування української поліції європейського зразка, поліція повинна стати сервісною службою, яка забезпечить належний рівень екологічної безпеки та захист екологічних прав громадян. Але важливо зазначити, що у цьому напрямку відповідно до ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» поліція здійснює свою діяльність, у тому числі і природоохоронну, в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами, іншими інститутами громадянського суспільства на принципах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб [3]. При цьому органи державної влади і місцевого самоврядування у свою чергу повинні сприяти працівникам поліції у виконанні ними завдань у сфері забезпечення екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища. Адже в умовах сьогодення громадські організації та рядові громадяни не повинні стояти осторонь від розв'язання державою екологічних проблем, а повинні активно долучатися до організації і здійснення спільних з поліцією та іншими правоохоронними органами природоохоронних заходів, реалізації державних та місцевих програм із охорони довкілля.

Зазначимо, що згідно зі ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4], кожний громадянин України у природоохоронній сфері має право на: участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь у прийнятті рішень із цих питань; участь у розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; об'єднання в громадські природоохоронні формування; вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом; участь у громадських обговореннях із питань впливу планованої діяльності на довкілля; подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище; оскарження в судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом тощо.

Відповідні повноваження в природоохоронній сфері передбачені законодавством

України і для громадських природоохоронних (екологічних) організацій. Так, згідно ст. 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» громадські екологічні організації та громадські формування можуть: брати участь у розробці планів, програм, пов'язаних із охороною навколишнього природного середовища, розробляти й пропагувати свої екологічні програми; брати участь у проведенні центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів, перевірок виконання підприємствами, установами та організаціями природоохоронних планів і заходів; виступати з ініціативою проведення всеукраїнського і місцевих референдумів із питань, пов'язаних із охороною навколишнього природного середовища, використанням природних ресурсів та забезпеченням екологічної безпеки; вносити до відповідних органів пропозиції про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду; подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, у тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій; оскаржувати в установленому законом порядку рішення про відмову чи несвоєчасне надання за запитом екологічної інформації або неправомірне відхилення запиту та його неповне задоволення [4]; надавати допомогу органам поліції у забезпеченні публічного порядку і екологічної безпеки, запобіганні адміністративним і кримінальним правопорушенням у сфері природоохорони; інформувати органи поліції про вчинені або ті, що готуються, (екологічні) правопорушення тощо [5].

Ефективна реалізація контрольної діяльності громадськості у сфері охорони навколишнього природного середовища потребує від поліцейських постійно підвищувати рівень довіри з боку населення. Адже довіра – це той індикатор, який не тільки забезпечує ефективність поліцейської діяльності в цілому, але й сприяє налагодженню тісної співпраці поліції з громадськістю, підвищує ефективність превентивної (профілактичної) роботи поліцейських, виявленню і розкриттю адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері природокористування та природоохорони [6, с. 66].

Використання потенціалу громадськості в сфері охорони навколишнього природного середовища може бути досягнуте в результаті правильно організованої взаємодії з поліцією шляхом: проведення спільних організаційних заходів (засідань, оперативних нарад керівників структурних підрозділів поліції і представників громадських організацій із вирішення найбільш актуальних екологічних проблем, прийняття узгоджених рішень;

розробки та реалізації спільних планів, регіональних програм з питань правового еко-виховання населення; активізація діяльності громадських формувань щодо участі у профілактичних природоохоронних заходів, надання правової, інформаційної і методичної допомоги, заохочення кращих членів громадських формувань; створення спільних робочих груп для вивчення окремих проблем у природоохоронній сфері, розробки пропозицій щодо їх вирішення; надання правової допомоги з питань захисту екологічних прав громадян; тісної співпраці з представникам засобів масової інформації; розробки веб-порталів (сайтів, сторінок в соцмережах) територіальних органів Національної поліції, на яких кожен громадянин матиме змогу отримати інформацію щодо діяльності поліції із забезпечення екологічної безпеки, розкриття екологічних правопорушень та злочинів [6, с. 68], а також зможе подавати заяви, пропозиції і зауваження на дії поліції.

Вказані форми взаємодії поліції і громадських організацій є позитивними, і на практиці вже довели свою ефективність. Крім того слід виділити випадки, коли участь громадських природоохоронних формувань у природоохоронних заходів є незамінною. Це, наприклад, коли вони організують проведення заходів боротьби з незаконною вирубкою лісу, незаконним продажем ранньоквітучих рослин, новорічних ялинок, із рибним і мисливським браконьєрством, незаконним видобутком бурштину, іншими екологічними правопорушеннями. Підтримка громадськості в таких випадках посилює ефективність відповідних дій поліції, дозволяє оперативно встановити особистість порушника, здійснити у відповідних випадках адміністративне затримання порушника законодавства про охорону і використання тваринного світу [7], забезпечити швидке реагування на протиправні дії.

Але, незважаючи на важливість налагодженої взаємодії поліції і громадських організацій, слід визначити недосконалість діючого українського законодавства в цьому питанні. Так, на нашу думку, потребує уточнення Закон України «Про Національну поліцію» в частині визначення екологічної складової діяльності поліції. Це стосується необхідності включення до ч. 1 ст. 11 цього Закону припису, який безпосередньо буде визначати спрямованість взаємодії поліції з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на задоволення їх конкретних потреб, зокрема, у сфері охорони навколишнього природного середовища. Водночас, слід й у ст. 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачати положення, за яким громадські природоохоронні організації спільно з поліцейськими мають право вживати заходи щодо запобігання й припинення адміністративних і кримінальних правопорушень у природоохоронній сфері. Це дозволить закріпити на законодавчому

рівні реальну природоохоронну практичну складову поліції, засновану на взаємодії з відповідними громадськими інституціями суспільства.

Також нового значення інституту взаємодії поліції і громадськості має надати позитивне вирішення питання про реформування системи державного екологічного контролю в Україні, що є неефективним. Мова йде про створення екологічної поліції, яка може стати тим координаційним контролюючим органом, маючи конкретні завдання щодо дотримання відповідними суб'єктами своїх обов'язків у сфері природоохорони та раціонального природокористування, і діяльність якого буде спрямована не лише на виявлення, фіксацію, розкриття екологічних правопорушень, але й на вчасне їх запобігання, взаємодію з громадськими організаціями природоохоронного (правоохоронного) напрямку. Загалом, екологічна поліція в структурі Національної поліції може стати тим єдиним органом, який об'єднає у своїй роботі здійснення виконавчої, контрольної-наглядової, превентивної, оперативно-розшукової, кримінально-процесуальної та охоронної функцій.

Таким чином, досвід поліцейської діяльності у природоохоронній сфері доказує, що Національна поліція ефективна тільки у тому випадку, якщо громадськість підтримує, допомагає і довіряє поліцейським. І чим вищий рівень довіри населення, тим ефективніше проявляються всі аспекти такої взаємодії, і тим результативніше буде виконання поліцією дій у сфері адміністративно-правової охорони навколишнього природного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. (в ред. від 01.01.2020). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України* «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19/print>
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. (в ред. від 03.01.2020). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України* «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII (в ред. від 01.01.2021). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України* «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?lang=en>
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII (в ред. від 01.01.2021). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України* «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон

- України від 22.06.2000 № 1835-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. ст.338.
6. Казанчук І.Д. Форми взаємодії Національної поліції України та громадських інституцій на засадах партнерства на шляху до ефективної реалізації природоохоронної функції держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4/2017. С. 65–70.
7. Комарницький В. М., Єрофєєв М. І. Поліцейське забезпечення екологічної безпеки: правові питання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 1. С. 150–157.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ІР-СУДУ У СИСТЕМІ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Воловик С. В.

Аспірант кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Конституція України як Основний Закон нашої держави закріпила, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Відповідно з моменту проголошення незалежності України, держава взяла на себе зобов'язання щодо захисту основоположних прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, де наріжним стержнем є принцип верховенства права та дотримання прав людини.

Забезпечення прав та основоположних свобод людини і громадянина, а також їх законних інтересів складає цілий механізм реалізації державної політики органами державної влади, які за своєю суттю покликані стати на захист прав та свобод людини і громадянина. Відтак, одним із основних способів захисту прав та основоположних свобод людини і громадянина є судовий захист. Згідно Конституції України, права та свободи людини і громадянина захищаються судом (ст. 55), правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (ст. 124) [1].

Судова реформа в Україні, що розпочалася відповідно до європейських стандартів та принципів сьогодні дещо змінила структурну побудову судової системи України. Так, відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», «систему судоустрою України складає трирівнева система судів, а саме: місцеві суди; апеляційні суди; та Верховний Суд» [2]. При цьому законодавець закріпив, що «для розгляду окремих категорій справ відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в системі

судоустрою діють вищі спеціалізовані суди. Останні діють як суди першої та апеляційної інстанцій з розгляду окремих категорій справ» [2].

Сьогодні Вищими спеціалізованими судами в Україні, відповідно до Указів Президента України від 29 вересня 2017 р. № 299 та від 21 червня 2018 р. № 2470-VIII є Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд [3; 4], проте наразі функціонує лише Вищий антикорупційний суд, який «здійснює правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судовий контроль за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішує питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства» [5]. Вчений В. В. Чумак нормативно-правового регулювання функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності зазначає, що «указаний Вищий спеціалізований суд перебуває на стадії свого формування, хоча його створення передбачено Указом Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29 вересня 2017 р.» [6, с. 255; 3].

Що стосується функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності, слід вказати, що його повноцінне функціонування призупинено у зв'язку з рядом факторів, серед яких: незавершення конкурсу на посаду судді, відсутність єдиного розуміння щодо юрисдикції ІР-суду та ін.

Також, серед проблемних питань діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності науковці визначають такі: проблема професійності майбутніх суддів (спеціалізований суд з питань інтелектуальної власності мав би об'єднати осіб, які мають як досвід роботи в цій сфері, так і відповідну спеціальну освіту (спеціальні знання); перелік справ інтелектуальної власності не охоплює всі спори у цій сфері, оскільки узагальнене визначення переліку справ щодо прав інтелектуальної власності, що наведене у ч. 2 ст. 21 Господарського процесуального Кодексу України не містить всіх можливих спорів у цій сфері (з врахуванням видів спорів, що передбачені спеціальним законодавством в окремих сферах інтелектуальної власності – авторське право, патентне право, засоби індивідуалізації тощо); територіальна віддаленість та деякі інші [7, с. 186]. Проте, слід зазначити, що створення ІР-суду в Україні значно «розвантажить» господарські суди щодо вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності та стане окремим незалежним органом у судовій системі України з виключною юрисдикцією щодо спорів у сфері інтелектуальної власності.

В той же час, не менш важливим питанням залишається територіальне розташування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Слушною з цього приводу вбачаємо позицію І. Коваль, яка зазначає, що «у законодавстві й досі не вирішено питання про місце розташування та територіальної юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Якщо його планується розташовувати лише в м. Київ, то це може негативно вплинути на реалізацію принципу доступності правосуддя, адже, як підкреслює Конституційний Суд України [8], принцип територіальності забезпечує територіальне розмежування компетенції судів загальної юрисдикції та зумовлений потребою доступності правосуддя на всій території України» [9, с. 41].

Серед іншого, до особливостей функціонування ІР-суду в Україні, що визначають його місце у системі судової влади є те, що такий суд виступає в якості суду першої та другої інстанцій. Так, законом визначено, що «у складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції. Апеляційна палата вищого спеціалізованого суду діє у його складі на засадах інституційної, організаційної, кадрової та фінансової автономії» [2]. Тобто, важливим при створенні ІР-суду в Україні є визначення кількості суддів та відповідно їх спеціалізації у першій та апеляційній інстанції, що дозволить більш оперативно та ефективно вирішувати спори у сфері інтелектуальної власності.

Окрім зазначеного, варто наголосити, що ІР-суд – перший орган в системі судової влади в Україні, який відповідає позитивному досвіду європейських країн та який надасть змогу швидко та оперативно розглядати справи, віднесені до його юрисдикції висококваліфікованими суддями відповідної спеціалізації, а тому від того наскільки справедливо, неупереджено та своєчасно ІР-судом в Україні буде розглянуто і вирішено спір залежить формування і підтримання авторитету судової гілки влади у суспільстві та авторитет держави загалом.

Як підсумок зазначимо, що створення ІР-суду в Україні – це вже вимога часу, адже наразі більшість спорів у зазначеній сфері роками вирішуються у господарських судах без майже ніякої надії з боку бізнесу захистити свої права та законні інтереси, а створення ІР-суду як Вищого спеціалізованого суду в Україні повністю відповідає положенням ст. 125 Конституції України.

Вирішення ІР-судом в Україні спорів оперативно та ефективно, допоможе значно підвищити інвестиційний клімат в Україні та підвищити стандарти захисту прав, основоположних свобод та законних інтересів у сфері інтелектуальної власності в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://bit.ly/3v2M7Ez> (дата звернення: 10.04.2020).
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://bit.ly/3v0mmF0> (дата звернення: 10.04.2020).
3. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності : Указ Президента України від 29.09.2017 № 299/2017 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017> (дата звернення: 10.04.2020).
4. Про утворення Вищого антикорупційного суду : Указ Президента України від 21.06.2018 № 2470-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2470-19> (дата звернення: 10.04.2020).
5. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19> (дата звернення: 10.04.2020).
6. Чумак В. В. Роль і місце Вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 250–257.
7. Канарик Ю. С., Банк М. Ю. Юрисдикція суду з питань інтелектуальної власності. *Молодий вчений*. 2018. № 6 (58). С. 185–187.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) від 12.07.2011 р. Справа № 1-12/2011 № 9-рп/2011 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-11/print1468439052046326> (дата звернення: 10.04.2020).
9. Коваль І. Щодо правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 5. С. 39-44.

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПИТАНЬ ПРОТИДІЇ ЯВИЩУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Кіяшко Ю. М.

*викладач-стажист кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Грибачова І. П.

*канд. юрид. наук, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Поточне економічне становище Української держави обумовлено наслідками від дії широкого спектру складних чинників різного характеру та походження зумовлює об'єктивну потребу посилення заходів із протидії загрозам вітчизняній системі економічної безпеки. Серед широкого діапазону цих суб'єктивних факторів й об'єктивних, у тому числі похідних, умов свої вагомі деструктивні позиції займають різні прояви економічної злочинності – однієї з найсуттєвіших груп загроз для економічного сектору [1, с. 277; 2, с. 132; 3, с. 8-9; 4, с. 4-5]. Як слушно зауважує Н. І. Крюкова, економічна злочинність стає все більш суспільно небезпечною, оскільки саме сфера економіки відчуває сьогодні справжній «шквал атак» з боку представників криміналу. Реальні масштаби економічної злочинності перетворюється в домінуючий фактор, який гальмує рух ринкової економіки і може перетворити країну в державу кримінального типу [5, с. 121]. Безумовно, подальші зміни в економічних галузях, інфільтрованих такого характеру практиками впливатимуть на зниження більшості економічних показників матимуть негативні складні й довготривалі наслідки для всієї національної безпеки України.

З огляду на це, питання удосконалення поточних форм, методів та засобів із протидії проявам вказаного явища є одним із ключових завдань для сучасної теорії й правозастосовної діяльності. Одним з таких напрямів, із позиції сприяння забезпечення ефективності, результативності, своєчасності, раціонального залучення інтелектуального кадрового потенціалу та використання ресурсного забезпечення залишається взаємодія суб'єктів системи економічної безпеки України. Враховуючи ключові характерні ознаки проявів економічної злочинності (1) корисливий характер; 2) вчинення під час професійної діяльності; 3) пов'язаність з договорами і зобов'язаннями щодо виробництва, розподілу й перерозподілу матеріальних благ; 4) колективність жертв; 5) прихованість для суспільства характеру злочинів; 6) анонімність жертв; 7) наявність двох суб'єктів – юридичної (злочинність корпорацій) і фізичної особи (злочинність по роду зайнятості), яка діє від імені й в інтересах підприємства; 8) істотний збиток, заподіюваний економічним інтересам держави, окремим підприємствам і громадянам; 9) множинний

характер; 10) перерозподіл матеріальних благ; 11) триваючий системний характер [6, с. 13-14]) питання щодо консолідації зусиль є надважливим на сучасному державотворчому і правотворчому етапі.

Серед числа цих суб'єктів, зважаючи на коло завдань, функцій та усвідомлюючи компетенцію останніх особлива роль відводиться суб'єктам, уповноважених провадити правоохоронну діяльність. З огляду, на результати роботи деяких із їх числа, навіть відносно певних блоків кримінальних правопорушень їх значення складно недооцінювати. До прикладу, так званий економічний ефект від діяльності підрозділів податкової міліції ДФС України за підсумками 2019 р. склав 11,1 млрд грн, а за аналогічний період 2020 р. цей показник сягнув відмітки у 13,1 млрд грн [7]. Безумовно, існує й інший бік питання, що обумовлений низьким рівнем ефективності роботи багатьох інших правоохоронних органів за цим напрямом з точки зору очікуваних результатів, усвідомлюючи їх річне фінансування коштами з Державного бюджету України. Також мають місце непоодинокі випадки підстав розцінювати дії співробітників правоохоронних органів у сфері економічних відносин як зловживання власним службовим становищем. Так, за період повних років функціонування Ради бізнес-омбудсмена до організації надійшла значна кількість скарг від представників суб'єктів господарювання на дії співробітників правоохоронних органів і деяких центральних органів виконавчої влади прямо пов'язаних із фінансово-економічною сферою (див. табл.).

№	Установи	Роки				
		2016	2017	2018	2019	2020
1.	Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Державна фіскальна служба України	481	1059	1153	1073	1193
2.	Національна поліція	35	75	116	111	122
3.	Офіс Генерального прокурора	33	70	107	81	53
4.	Служба безпеки України	19	41	31	17	25

[8, с. 16]

Вочевидь, що на основі кількості цих скарг можна зробити припущення про певні зловживання з боку співробітників названих публічних інституцій. Тому, очевидно, що вказаний напрям державного регулювання вимагає належного реагування й своєчасної відповідної діяльності про удосконаленню проблемних аспектів.

Середньо- та довгострокове значення від результатів роботи вказаних установ,

набуває особливого значення, зважаючи на специфіку багатьох економічних процесів. Це, на наше переконання, зумовлено сукупною дією наступних важливих факторів: 1) зростання кількості й видів діянь злочинного характеру в економічній сфері; 2) посилення, як прямої, так і побічної залежності від проявів цього явища різних галузей економіки; 3) залежність геоекономічного становища України від виконання міжнародних зобов'язань у рамках реалізації євроінтеграційного курсу державної політики; 4) недосконалість поточного правового забезпечення аналізованої сфери й існування прогалин із цих питань; 5) наслідки чергового реформування вітчизняної правоохоронної системи. У першу чергу, мова йде про створення й запуск роботи Бюро економічної безпеки України, як нового органу з питань протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави й, відповідно, зміни правового статусу Служби безпеки України, Національної поліції та інших суб'єктів різних рівнів і функціонального спрямування за колом завдань дотичних до вказаної сфери.

Вочевидь, що поява нової установи європейського зразка, очікуваної, як світовою спільнотою, так вітчизняними господарюючими суб'єктами з унікальною для української історії сферою впливу є новим важливим викликом від адекватної й дієвої реакції на який залежить економічне майбутнє України. Не виникає сумнівів, що це стосується й питання правового забезпечення взаємодії з іншими суб'єктами національної системи економічної безпеки під час вжиття заходів зі протидії економічній злочинності. Більше того, це має важливе значення для формування оцінки про результати роботи нового суб'єкту, який, очікувано, перебуватиме під пильною увагою з боку суспільства.

З приводу спільної діяльності за участю співробітників Бюро економічної безпеки України, то ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. № 1150-IX [9] передбачено, що вказаний суб'єкт взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими органами влади, підприємствами, установами та організаціями, банками та іншими фінансовими установами відповідно до закону [9]. До числа державних органів із якими мають безпосередньо взаємодіяти співробітники Бюро економічної безпеки України законодавець відносить Державну службу фінансового моніторингу України, Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, органи державного фінансового контролю, податкові та митні органи, а також інші державні органи, що здійснюють державний контроль за дотриманням юридичними і фізичними особами законодавства України, з метою запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним до підслідності Бюро економічної безпеки України [9]. Також документ містить опис загальних рис процедури отримання інформації від

перелічених суб'єктів, яка має значення для протидії правопорушенням віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України.

В той же час, потребує уваги питання регламентації процедур із спільних заходів за участю інших правоохоронних органів – суб'єктів вітчизняної системи економічної безпеки України. Переконані, це сприятиме підвищенню рівня ефективності роботи всіх відповідних суб'єктів правоохоронної системи з протидії явищу економічній злочинності, тим самим послаблюючи існуючий реальний вагомий і наростаючий тиск на економіку. Попри втрату частини повноважень щодо забезпечення економічної безпеки України вказані установи відграватимуть свою важливу роль у цих процесах. Тому, до прикладу, обмін відомостями може мати значення для оперативного розкриття певного правопорушення в економічній сфері.

Важливість і значимість такої спільної діяльності складно піддавати сумніву, в умовах, коли більшість діянь й інших проявів економічної злочинності давно вийшла за межі однієї країни, а кількість способів вчинення таких правопорушень постійно зростає. Це ж саме стосується й питання складності у проведенні результативних оперативно-розшукових заходів, слідчих дій чи провадження інших видів санкціонованої діяльності спрямованої на протидію вказаному явищу.

Слід зауважити, що позитивно відносяться до такої взаємодії більшість самих співробітників правоохоронних органів. Так, за підсумками анкетування серед таких працівників у 2016 р., взаємодією вважають будь-які службові контакти 32 % респондентів; 24 % – вважають, що взаємодія потрібна лише в системі оперативних підрозділів; 44 % – допускають взаємодію на досудовій стадії кримінального провадження та під час здійснення оперативно-розшукових заходів [10, с. 52]. Із огляду на це, питання посилення спільної діяльності з питань протидії явищу економічній злочинності є значимою проблемою сьогодення.

З огляду на викладене слід зауважити, що на сучасному етапі державотворення одним зі надважливих завдань залишається протидія проявам явища економічної злочинності, яке охопило всі сфери національної економіки. Одним із вагомих кроків для успішного й оперативного виконання вказаного завдання залишається посилення заходів щодо взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки України. Вагома роль у цих процесах відведена суб'єктам правоохоронної діяльності, зважаючи на коло завдань, функцій і компетенції останніх. Саме від результативної роботи таких органів суттєвою мірою залежить перспективне економічне становище України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Толкач А. М. Сучасний погляд у кримінології на поняття та ознаки економічної злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2020. № 4. С. 277–281.
2. Головкін Б. М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Форум права*, 2013. № 3. С. 128–133.
3. Бучко М. Б. Сучасна корислива економічна злочинність та заходи її попередження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. 24 с.
4. Тацій В. Я. Боротьба зі злочинністю у сфері економічних відносин як вирішальний напрямок діяльності правоохоронних органів. *Крок*, 2001. № 23. С. 4–5.
5. Крюкова Н. И. Экономическая преступность и ее влияние на разрастание коррупционных рисков. *Вестник РЭУ*, 2014. № 4. С. 118–128.
6. Дементьева Е. Е. Проблемы борьбы с экономической преступностью в зарубежных странах : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 1996. 23 с.
7. Офіційний вебпортал Державної фіскальної служби України. 2021. URL: <http://sfs.gov.ua/>.
8. Річний звіт Ради бізнес-омбудсмена. 2020. 152 с.
9. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#n62>.
10. Малюга В. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 289 с.

ОХОРОНА ІНСТИТУЦІЙ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Кінчарський О. М.

*Аспірант кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Питання організаційно-правового забезпечення надання послуг з охорони інституцій судової гілки влади Службою судової охорони (далі – Служба) є предметом дослідження як науковців, практиків так і суб'єктів нормотворення. Аналізу проблем правового регулювання діяльності та організаційної побудови, на наше переконання, слід присвятити більше уваги з огляду на те, що Служба пройшла довгий шлях становлення і продовжує своє формування.

У зв'язку з відсутністю на сьогоднішній день комплексних та узагальнюючих досліджень правового регулювання організації діяльності Служби судової охорони,

розглянемо основи означеної проблематики.

Згідно Положення про Службу судової охорони Служба у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, актами Вищої ради правосуддя та Державної судової адміністрації України, іншими актами законодавства [1].

Нормативно-правовою базою діяльності Служба є наступні нормативно-правові акти: Закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», «Про Вищий антикорупційний суд», «Про публічні закупівлі», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію», «Про очищення влади», «Про судову експертизу», «Про Національну поліцію», «Про охоронну діяльність», «Про запобігання корупції», Постанова Кабінету Міністрів України «Про грошове забезпечення співробітників Служби судової охорони», Положення про Службу судової охорони, Положення про Державну судову адміністрацію України, Порядок проведення конкурсу для призначення на посади співробітників Служби судової охорони та ін.

Служба судової охорони є важливим та невід'ємним ланцюгом системи управління справами у сфері судової влади, яка взаємодіє з представниками різних гілок влади, громадськістю та іншими особами на основі принципу верховенства закону та демократичних принципів.

Правове регулювання організації діяльності Служби судової охорони України забезпечується системою нормативно-правових актів різної юридичної сили, якими унормовано суспільні відносини у сфері діяльності Служби судової охорони, її статусу, порядок проходження служби, взаємодії з органами публічної влади та громадськості тощо.

Безпосереднє управління службою покладається на Голову. Голова Служби з питань, що належать до його повноважень, видає накази, розпорядження та доручення, організовує та контролює їх виконання. Голова очолює Службу та здійснює керівництво її діяльністю, представляє Службу у відносинах з іншими органами, підприємствами, установами та організаціями в Україні та за її межами, несе персональну відповідальність за виконання покладених на неї завдань, організовує та контролює виконання Службою та її територіальними підрозділами положень нормативно-правових актів.

Служба складається з центрального органу управління (Центральний апарат) та територіальних підрозділів (територіальні управління) Служби. Центральний апарат Служби є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, самостійний баланс та рахунки в органах Державної

казначейської служби України. Граничну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів Служби затверджує Державна судова адміністрація України [1].

Певна річ, Служба судової охорони є абсолютно новим органом в системі правосуддя, проте, його фундамент має бути визначеним. Ми цілком погоджуємось із Шурко О.І., що вкрай важливо найближчим часом розробити та затвердити наказом Державної судової адміністрації «Положення про організаційно-штатну структуру Служби судової охорони». Даний акт державного управління повинен містити загальні положення про: 1) службу (її правовий статус, систему, джерельну базу, принципи діяльності, координацію та взаємодію); 2) організаційно-штатну структуру та підпорядкування підрозділів; 3) порядок організації та здійснення управління Службою; 4) фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності Служби [2, с. 128-129].

Таким чином, Служба за своєю організаційною структурою складаються з однорідних взаємозалежних компонентів, які відрізняються якісною своєрідністю цілісного складного системного утворення. Організаційна побудова є простою: Центральний апарат та територіальні підрозділи. Працівників Служби в залежності від змісту виконуваних функцій можна розділити на: 1) адміністративно-управлінський персонал, найменування і кількість якого регламентується Типовими штатами; 2) співробітники, які безпосередньо здійснюють охорону органів та установ системи правосуддя і усіх учасників судових процесів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Положення про Службу судової охорони: Рішення Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 р. № 1051/0/15-19. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19>
2. Шурко О. І. Адміністративно-правове забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми : СумДУ, 2020. 217 с.

МІСЦЕ ПОДАТКОВОГО АГЕНТА В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПОДАТКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Щербак Н. М.

Студентка IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Старинський М. В.

д. ю. н., доцент, професор кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Сучасний період розвитку України характеризується численними змінами в її економічному, політичному та соціальному житті. Впровадження Податкового кодексу України з метою уніфікації норм, що регламентують порядок справляння податків і зборів у державі, стало одним із найважливіших етапів податкового реформування в Україні. Водночас, для податкового законодавства є характерним високий рівень динамічності, який так чи інакше впливає на всі сфери суспільних відносин. За таких умов особливої актуальності набувають дослідження суб'єктів податкового права та, зокрема, податкових агентів, які будучи суб'єктами податкових правовідносин, належать до переліку осіб, що сприяють сплаті податків та зборів.

Залучення до механізму оподаткування податкових агентів, в першу чергу, мотивується намаганням держави спростити процес справляння податків, зменшити кількість податкових правопорушень та певною мірою знизити витрати, які пов'язані з адмініструванням податків. Водночас, правова природа податкових агентів у науковій літературі наразі вивчена не до кінця. Зокрема, відсутність єдиного уніфікованого підходу до інституту податкового агентства, прирівнювання податкових агентів до платників податків є причинами існування низки правозастосовних проблем.

Дослідження місця податкового агента в системі суб'єктів податкового права, перш за все, необхідно розпочати з надання визначення поняттю «податкові правовідносини».

Проаналізувавши ряд існуючих підходів до визначення поняття «податкові правовідносини», можемо зробити висновок, що податкові правовідносини – це суспільні відносини, які регулюються нормами податкового права та виникають у процесі формування фінансових ресурсів держави.

Водночас, податкові правовідносини характеризуються певною притаманною їм структурою, тобто сукупністю взаємопов'язаних елементів (таких як об'єкт, суб'єкт та зміст), відповідно до специфіки яких відбувається відмежування податкових правовідносин від будь-якого іншого роду відносин. Кожен елемент правовідносин спрямований на виконання притаманних лише йому функцій, попри це, вони є тісно

взаємопов'язаними між собою, а тому, лише в сукупності та єдності здатні забезпечити ефективне функціонування податкових правовідносин.

Обов'язковим елементом структури будь-яких правовідносин є суб'єкти, якими можуть виступати не лише фізичні або юридичні особи, але й органи держави, місцевого самоврядування, держави, народи та інші індивідуальні або колективні суб'єкти [1, с. 54].

На сьогодні в науці податкового права однозначний підхід до визначення поняття «суб'єкт податкового права» – відсутній. Говорячи про положення Податкового кодексу України (далі – ПК України), то варто зауважити, що його нормами не передбачено статті, яка б прямо визначала перелік суб'єктів податкових правовідносин, однак, законодавцем виокремлено ряд статей, які закріплюють визначення та особливості платника податків (ст. 15 ПК України), податкового агента (ст. 18 ПК України), представника платника податків (ст. 19 ПК України), функції та права контролюючих органів (ст. ст. 19-1 , 20 ПК України) тощо [2].

Таким чином, вищезазначені фізичні та юридичні особи, в тому числі й податкові агенти, належать до суб'єктів податкових правовідносин.

Однак, незважаючи на вказані законодавчі приписи, серед науковців є й такі, які до цього часу вважають, що до суб'єктів податкових правовідносин можуть бути віднесені лише платники податків і держава [3, с. 96].

Зокрема, І. Н. Ільюшихін вважає, що податкові правовідносини не можуть виникати між державою і податковим агентом, оскільки, податкові агенти не належать до числа суб'єктів податкових правовідносин, а є лише їх учасниками, оскільки вони виконують чисто технічні функції з обчислення, утримання і перерахування до бюджету податків без заміни фігури суб'єкта [4, с. 133].

Водночас, на нашу думку, такого роду розмежування учасників податкових правовідносин та суб'єктів податкових правовідносин одне від одного наразі є дещо недоречним. Так, першочергово фізичні чи юридичні особи формально є учасниками податкових правовідносин перетворюючись на суб'єктів податкового права, коли починає діяти норма права, наділяючись при цьому різними суб'єктивними правами та обов'язками.

Тому, беручи до уваги вищесказане, можемо констатувати, що податкові агенти не можуть вважатись просто учасниками податкових правовідносин, адже, вступають у відносини між платником податків та державою лише у разі дії відповідних законодавчих норм, що регулюють порядок нарахування, утримання та сплати податків.

Недоцільно, при цьому, на нашу думку, також ототожнювати податкового агента та платника податків, оскільки відмінність між визначеннями даних понять передбачено,

зокрема, й положеннями чинного ПК України. Відповідно до ст. 18 ПК України податковим агентом визнається особа, на яку ПК України покладається обов'язок з обчислення, утримання з доходів, що нараховуються (виплачуються, надаються) платнику, та перерахування податків до відповідного бюджету від імені та за рахунок коштів платника податків [2].

Натомість платниками податків, як зазначено у ст. 15 ПК України, є фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з ПК України або податковими законами, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків та зборів згідно з ПК України [2].

А отже, виходячи з наведених вище визначень, ми підтримуємо правову позицію І. І. Бабіна, який стверджує, що ототожнення податкового агента із платником податків на основі рівності їх прав неможливе. Адже, податковий агент на відміну від платника податків, не може використати ряд прав платника податків, зокрема:

- 1) використовувати податкові пільги у разі виникнення обставин, в порядку встановленому ПК України;
- 2) отримувати відстрочку або розстрочку по сплаті податків чи податковий кредит в порядку та на умовах, встановлених ПК України;
- 3) залік чи повернення надміру сплачених, надміру стягнених сум податків та зборів в порядку встановленому ПК України [5, с. 99].

Правове становище податкових агентів за своїм характером є доволі специфічним, адже вони не є ані платниками податків (у процесі виконання ними податково-процесуальних функцій-обов'язків), ані податковими органами. З позиції податкового процесуального права, податкові агенти як суб'єкти публічного права мають на меті здійснювати обчислення, утримування та перерахування податків, тобто, фактично реалізовувати власні дії в публічних інтересах. Податкові агенти виступають процесуальними посередниками між платниками податків (маючих в цьому випадку формально-пасивний статус) і державою, з яким знаходяться в публічно-правових відносинах [6, с. 337].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначені положення, можемо зробити висновок, що податкові агенти є самостійними суб'єктами податкових правовідносин, що, зокрема, підтверджується низкою притаманних ним ознак: податкові агенти є фізичними чи юридичними особами (крім постійних представництв юридичних осіб нерезидентів, які фактично не наділені статусом юридичної особи); для податкових агентів характерним є

певний ступінь індивідуалізації, яка, зокрема, здійснюється через підпис посадової особи уповноваженої підписувати податковий розрахунок за формою 1-ДФ та печатки юридичної особи; податкові агенти наділені відповідним обсягом прав та обов'язків, а тому, мають власну правосуб'єктність; діяльність податкових агентів обумовлюється реалізацією власного правового інтересу у відносинах суб'єктами яких вони є.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваль О. Сутність, структура та зміст правовідносин з приводу адміністрування податків та зборів. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2015. № 2. С. 53–56.
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
3. Яговкина В. А. Налоговое правоотношение (теоретико-правовой аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Москва, 2003. 184 с.
4. Ильюшихин И. Н. Понятие и признаки налогового правоотношения. *Известия вузов. Серия «Правоведение»*. 2000. № 2. С. 127–145.
5. Бабін І. І. Правовий статус податкового агента як суб'єкта податкового права. Науковий вісник Чернівецького університету. 2014. Вип. 728. С. 99–102.
6. Міщенко Л. В. Держава як суб'єкт податкових правовідносин. *Вісник ХНУВС*. 2015. № 3 (70). С. 114–120.

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ НЕВІДВОРОТНОСТІ ПОКАРАННЯ ЯК ПІДґРУНТЯ СТВОРЕННЯ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Малетов Д. В.

Аспірант ННІ права

Сумського державного університету

Корупція в Україні, була й залишається одним з найгостріших проблемних питань. Результатом проведеного Національним агентством з питань запобігання корупції України, аналізу стану корупції в державі, ефективності запровадження політики протидії корупції за попередні періоди та світових антикорупційних стандартів стало формування основоположних принципів антикорупційної політики на майбутні роки. Відповідно до Проекту Зasad державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2020 – 2024 роки, одним з таких принципів є «забезпечення невідворотності юридичної

відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин» [1].

Під принципом невідворотності відповідальності у кримінальному праві розуміють спеціальний принцип, який проявляється у тому, що за відсутності законних підстав звільнення від кримінальної відповідальності, особа, котра вчинила злочин, має понести кримінальне покарання [2].

Забезпечення впровадження принципу невідворотності покарання на практиці є критично важливим, тому що нестворений механізм його реалізації робить всі інші заходи запобігання і протидії корупції неефективними [3].

Невідворотність відповідальності за вчинення корупційних правопорушень і правопорушень, котрі пов'язані з корупцією, забезпечується трьома основними факторами:

- 1) існуванням системи норм, які є підставою для такої юридичної відповідальності;
- 2) створеними ефективними механізмами виявлення та розслідування фактів вчинення корупційних правопорушень;
- 3) та наявністю неупередженого розгляду зазначених корупційних проваджень з призначенням справедливого покарання [4].

За для забезпечення принципу невідворотності покарання, система правосуддя повинна бути максимально ефективною. Усвідомлення невідворотності настання відповідальності за злочини - є дієвим превентивним засобом.

У разі не виявлення скоєного корупційного злочину, у правопорушників породжується почуття безкарності, що мотивує їх до наступних корупційних правопорушень [5].

На думку П. Богуцького, причина відсутності реалізації принципу невідворотності покарання формується з нездатності судових органів винести обвинувальний вирок з відповідною мірою покарання. За для недопущення критичних наслідків від неналежного стану реалізації принципу невідворотності покарання за вчинені кримінальні правопорушення в Україні, потрібна не лише увага суспільства до зазначеної проблеми, а й вжиття системних заходів, оскільки відповідно до принципу «*impunitas semper ad deteriora invitat*» – безкарність є передумовою здійснення ще більш тяжких злочинів [6].

А.С. Габуда вважає, що серед ефективних антикорупційних інструментів та механізмів, ключове місце займає принцип невідворотності покарання за корупційні правопорушення. Наявна раніше проблема незавершеної реформи судової гілки влади в Україні призвела до розбалансованості системи правосуддя. Нездатність судової системи розглядати кримінальні провадження про корупційні кримінальні правопорушення в

розумні строки й виносити справедливі покарання особам, визнаним винними за рішенням суду, ставить під загрозу дієвість принципу невідворотності покарання. Все це спричиняє значні негативні наслідки для авторитету держави, закону та влади [7].

Об'єктивний розгляд корупційних правопорушень з подальшим притягненням до кримінальної відповідальності повинен бути пріоритетним завданням держави. Виконання зазначених послідовних дій є стримуючим фактором для корупційних явищ [8].

Антикорупційний суд став кінцевою ланкою у ланцюгу новостворених антикорупційних органів. На нього покладено очікування суспільства щодо спроможності забезпечення невідворотності покарання за корупційні злочини. Громадськість сподівається на справедливі санкції за кримінальні правопорушення [9].

Отже, дотримання принципу невідворотності покарання є необхідною складовою та умовою подолання корупції. Високий рівень корупції в Україні викликав потребу у створенні спеціалізованих антикорупційних органів. Одним з таких спеціалізованих антикорупційних органів є Вищий антикорупційний суд. Належне виконання ним своїх функцій – здійснення правосуддя, допоможе забезпечити принцип невідворотності покарання, що у свою чергу зменшить рівень корупції в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Проєкт Антикорупційної стратегії на 2020–2024 роки / Національне агентство з питань запобігання корупції : офіційний веб-сайт. Дата звернення: 05 травня 2021 р. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2020-2024-roky-za-rezultatamy-publichnyh-obgovoren-16.09.2020.pdf>.
2. Шевченко О. А. Поняття принципу невідворотності кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 460–468.
3. Пустовіт В. А. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : Матеріали V Міжнар. науково-практичної конференції (Київ, 9–10 грудня 2020 року). Ч. 2. 2020. URL: <https://bit.ly/2QuR9e7>.
4. Запобігання корупції: Методичні рекомендації для місцевих активістів. За редакцією М. І. Хавронюка. Київ, ФОП Москаленко О. М., 2017. URL: <https://bit.ly/3hAKgCV>.
5. Сімакова С. І. Філософсько-правова характеристика осіб, що вчиняють корупційні кримінальні правопорушення : Матеріали VIII Всеукр. науково-теоретичної конференції «Філософські, методологічні та психологічні проблеми права» (Київ, 26 листопада 2020 року). URL: <http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/5799/1/Filosofsko-pravo.pdf>.

6. Богущкий П. Невідворотність покарання в українському праві. *Українське Право*. 2018. URL: <https://bit.ly/3bDWsiK>.
7. Габуда А. С. Невідворотність покарання в механізмі протидії корупції. *Теорія і практика правознавства*. 2019. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/download/186106/185900>.
8. Іващенко В. О. Невідворотність відповідальності за корупційні злочини. 2019. URL: <https://bit.ly/3tVnylh>.
9. Костецький М. Чому важливі антикорупційні суди. URL: <https://bit.ly/3fwWgD7> (дата звернення: 05.05. 2021 р.).

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ СТАРОСТИ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ УКРАЇНИ

Зименко О. В.

*Аспірант кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Резнік О. М.

*д. ю. н., доцент, заслужений юрист України,
доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Досвід багатьох зарубіжних країн свідчить, що реформування місцевого самоврядування як невід’ємний елемент децентралізації влади є важливим стратегічним напрямком у розвитку правової, демократичної, соціальної держави та її позиціонування у світі як такої, а отже і пріоритетним вектором для зміцнення громадянського суспільства. Вітчизняні науковці наголошують, що історія будь-якої децентралізованої держави є історією суперечностей, обумовлених пошуком найкращої форми організації державної влади [1, с. 6]. В Україні процес реформування місцевого самоврядування вимірюється не одним десятиком років, починаючи з приєднання ще у 1997 році країни до Європейської хартії місцевого самоврядування. При цьому сучасний етап децентралізації органів виконавчої влади характеризується впровадженням багатьох нововведень, що мають на меті сприяти прогресивним змінам у побудові ефективної та дієвої системи місцевого самоврядування. Однією з останніх новел законодавства про місцеве самоврядування в Україні стало запровадження інституту старости. Даний інститут у системі місцевого самоврядування є достатньо «молодим», адже знаходиться на етапі становлення та напрацювання досвіду свого функціонування. З огляду на зазначене, досить важливим є дослідження історико-правових аспектів запровадження інституту старости в місцевому самоврядуванні України.

Інститут старости є одним з елементів у системі місцевого самоврядування. Основоположні правові засади та гарантії функціонування місцевого самоврядування в Україні першочергово закріплено на конституційному рівні. Так, ст. 7 Конституції України від 28 червня 1996 року проголошено, що в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування [2]. У своєму нормативному значенні положення даної статті корелюється зі ст.ст. 140–146 Основного Закону, в яких закріплено загальне поняття місцевого самоврядування в Україні, визначено загальні засади формування його органів та обрання головних посадових осіб, принципові засади формування і структуру матеріальної і фінансової основи функціонування, сферу відання системи місцевого самоврядування тощо [3, с. 45].

Першим нормативно-правовим актом, яким було на законодавчому рівні запроваджено інститут старости місцевого самоврядування в Україні, став Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 року. П. 2 Прикінцевих положень зазначеного законодавчого документу було передбачено внесення деяких змін та доповнень до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4], зокрема, стосовно закріплення правового статусу нової посадової особи місцевого самоврядування – старости. У зв'язку з цим у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року старосту було включено до системи місцевого самоврядування (ст. 5). Крім того, доповнено новою нормою (ст. 14¹), згідно якої староста є посадовою особою місцевого самоврядування, а також в якій визначено обов'язки, деякі питання обрання старости тощо [5].

Наступні зміни у законодавстві про місцеве самоврядування щодо визначення правового статусу старости відбулися у 2017 році. Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища» від 9 лютого 2017 року. Зокрема, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» було законодавчо закріплено поняття «старостинський округ» [6]. Важливо звернути увагу, що на відміну від змін та доповнень відносно правового статусу старости згідно Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», внесених до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» у 2015 році, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища» 2017 року пропонувалося у окремій нормі (ст. 54¹) закріпити розширений перелік повноважень старости (до цього визначалися обов'язки старости). Таким чином, у Законі України «Про місцеве самоврядування» в редакції від 12 березня 2017 року правовий статус старости було визначено ст. 14¹ (особливості обрання, початок та строк повноважень, заборона суміщення з іншими посадами, порядок організації роботи), повноваження окремо

закріплено у ст. 54¹, а також додано ст. 79¹, в якій регламентовано особливості їх дострокового припинення [7].

Визначені Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища» 2017 року зміни були внесені і до інших нормативно-правових актів, зокрема, Законів України «Про місцеві вибори», «Про службу в органах місцевого самоврядування» та «Про запобігання корупції». Такі зміни мали на меті більш чітко визначення правового статусу старости шляхом встановлення просторових меж його діяльності, кола повноважень, підстав і порядку дострокового припинення повноважень, гарантій діяльності тощо [8, с. 124]. Зокрема, в окремих нормах Закону України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 року закріплені основні засади, організація і порядок проведення виборів старост [9]. У Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року врегульовані питання прийняття на службу в органи місцевого самоврядування на посаду старости (ст. 10), віднесення посади старости до відповідної категорії посад згідно класифікація посад в органах місцевого самоврядування (ст. 14), присвоєння старостам відповідних рангів (ст. 15), звільнення старости від проходження атестації посадових осіб місцевого самоврядування (ст. 17) [10]. Також необхідно зазначити, що ст. 56 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року містить пряму вказівку на те, що спеціальна перевірка щодо кандидатів на посади старост не проводиться [11].

Влітку 2020 року знову відбулися зміни щодо закріплення правового статусу старости у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». Підставою стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства» від 16 липня 2020 року. На його виконання у Законі України Про місцеве самоврядування в Україні» ст. 14¹ було виключено, натомість ст. 54¹ «Повноваження старости» перейменовано на «Староста» (попередня назва виключеної ст. 14¹) [12]. Отже, на сьогоднішній день Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» містить окремі норми, якими врегульовані питання щодо обрання, підзвітності та підконтрольності старости (ст. 54¹), а також визначені повноваження (ст. 54¹) та особливості їх дострокового припинення (звільнення відповідної особи з посади) (ст. 79¹) [13].

Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку, що історично становлення інституту старости в місцевому самоврядуванні України починається з 2015 року одночасно із формуванням нормативно-правової бази як необхідного підґрунтя для його існування. На сьогоднішній день функціонування інституту старости в системі місцевого самоврядування України підкріплено наявністю відповідної нормативно-правової бази.

При цьому, із врахуванням відповідних норм розглянутих законодавчих актів, пропонуємо правові засади та гарантії існування й функціонування інституту старости в місцевому самоврядуванні України умовно згрупувати наступним чином: 1) загальні правові засади (у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні»); 2) спеціальні правові засади (у Законах України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про місцеві вибори», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про запобігання корупції» тощо).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень : навч. посіб. К., 2017. 110 с.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право. 2011. 1128 с.
4. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР, редакція від 05.03.2015 р. URL: <https://bit.ly/3ostwiF>.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища: Закон України від 09.02.2017 р. № 1848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 12. Ст. 134.
7. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР, редакція від 12.03.2017 р. URL: <https://bit.ly/3fw6WBE>.
8. Ваколюк Л. М., Ваколюк С. М. Староста як нова організаційна форма місцевого самоврядування та його участь у реалізації соціальної функції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 123–126.
9. Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 р. № 595-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37–38. Ст. 366.
10. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.
11. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства : Закон України від 16.07.2020 р. № 805-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 36. Ст. 273.

13. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИДАТКАМИ БЮДЖЕТУ НА СЕКТОР БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Вовкочин І. В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Університету державної фіскальної служби України*

Науковий керівник: Касьяненко Л. М.

*д. ю. н., професор, професор кафедри фінансового права ННІ права
Університету державної фіскальної служби України*

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні все більшого поширення набувають правопорушення у сфері використання державного майна та бюджетних коштів. У цьому контексті першочерговими завданнями держави повинні виступати забезпечення державного фінансового контролю, який би сприяв законності та раціональності використання коштів і майна, що належать Україні, а також побудова ефективної системи громадського фінансового контролю за діяльністю бюджетних установ.

У науці фінансового права поняття громадського фінансового контролю тісно пов'язане з такими термінами як «фінанси» й «контроль», відтак для з'ясування сутності та формулювання визначення досліджуваного поняття потрібно розкрити зміст категорії «фінансовий контроль».

У своїх наукових дослідженнях М. Малєїн [1, с. 103] та С. Кадькаленко [2, с. 81] під фінансовим контролем розуміють функцію управління в діяльності державних органів і недержавних організацій, наділених законом відповідними повноваженнями з метою встановлення законності і достовірності фінансових операцій. Українські вчені М. Кульчицький та Є. Корнілова розглядають фінансовий контроль як діяльність державних органів і недержавних організацій із забезпечення законності, фінансової дисципліни і доцільності під час мобілізації, розподілу, використання грошових коштів і пов'язаних із цим матеріальних цінностей [3, с. 286]. На думку О. Шевчука фінансовий контроль виступає як регламентована чинним законодавством і установчими документами діяльність державних, регіональних, галузевих органів, громадськості, саморегулюючих

організацій, суб'єктів господарювання з перевірки правильності фінансового планування, обґрунтованості, повноти і своєчасності надходжень грошових коштів, а також законності й ефективності їх використання [4, с. 20]. Л. Савченко слушно зауважує, що фінансовий контроль – це діяльність державних органів і недержавних організацій, наділених відповідними повноваженнями, що спрямована на забезпечення законності, фінансової дисципліни, раціональності в ході мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів держави [5, с. 218].

Як бачимо, поняття й сутність фінансового контролю залишаються неоднозначно вирішеними у науковій літературі та законодавчих актах. Саме тому законодавцям, науковцям і практичним працівникам варто узгодити свої погляди щодо трактування такої правової категорії як «фінансовий контроль».

Водночас громадський фінансовий контроль, який є одним із видів фінансового контролю, потребує ґрунтовного і всебічного дослідження в епоху сьогодення, оскільки він спрямований на забезпечення законності операцій під час утворення та використання фінансових ресурсів, а також орієнтований на здійснення належної ефективної та дієвої державної фінансової політики, за якою гарантується забезпечення сталого розвитку національної економіки, основних соціально-економічних прав, інтересів та запитів громадян.

Я. Буздуган переконаний, що громадський фінансовий контроль є комплексною цілеспрямованою фінансово-правовою діяльністю представників громадськості, що має на меті надання об'єктивної оцінки ефективності та доцільності фінансово-господарських операцій, виявлення відхилень від затверджених нормативів і вжиття заходів для їх ліквідації [6]. Разом з тим, у наукових дослідженнях зазначається, що громадський фінансовий контроль здійснюється певною громадою, депутатами різних рівнів, представниками незалежних засобів масової інформації, профспілок, громадських організацій, різноманітних рухів, політичних партій з метою забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень у сфері формування та використання фінансових ресурсів держави загалом та територіальних громад зокрема [7, с. 146].

На сьогодні в Україні сектор безпеки і оборони належить до найбільш фінансованих, оскільки наша держава вимушена захищати свою незалежність, відстоювати територіальну цілісність. Проте, контроль за використанням коштів, які виділяються на вказану сферу здійснюється не в повному обсязі та з приховуванням реальних даних. Відтак особливої значущості набуває громадський фінансовий контроль за видатками бюджету на сектор безпеки та оборони. Адже у 2020 році Уряд України забезпечив фінансування захищених статей видатків, а також ряду інших видатків, які

сприяють розвитку економіки та добробуту громадян. Серед них на національну безпеку й оборону держави у 2020 році спрямовано загальний ресурс у сумі 249,1 млрд. грн., що на 31,1 млрд. грн. більше порівняно з 2019 роком [8]. Оскільки рівень життя населення безпосередньо залежить від активності кожного громадянина нашої держави, то громадський фінансовий контроль, як невід’ємна складова частина контролю будь-якої держави, покликаний забезпечити своєчасність та точність фінансового планування, використання коштів державного бюджету за їх цільовим призначенням, а також наповнення дохідної частини бюджету для забезпечення суспільного добробуту.

Отже, громадський фінансовий контроль має особливе значення для забезпечення фінансової діяльності держави, оскільки його першочерговим завданням на сьогодні є виявлення, усунення та попередження порушень у вказаній сфері. Із огляду на викладене, громадський фінансовий контроль в Україні необхідний для побудови сильної та стабільної держави з урахуванням провідного європейського досвіду, а також для реалізації громадянами своїх конституційних прав і свобод у здійсненні контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади загалом та видатками бюджету на сектор безпеки й оборони зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Малєин Н. С. Кредитно-расчётные правоотношения и финансовый контроль. М. : Наука, 1964. 152 с.
2. Фінансове право: підручник / [Є. О. Алісов, Л. К. Воронова, С. Т. Кадькаленко та ін.]; кер. авт. кол. і відп. ред. Л. К. Воронова. Х. : Консум, 1998. 496 с.
3. Кульчицький М. І., Корнілова Є. Є. Управління фінансами і фінансовий контроль на регіональному рівні. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 3. С. 285–288.
4. Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні: монографія / О. А. Шевчук. Ірпінь : Університет ДФС України, 2016. 378 с.
5. Савченко Л. А. Законодавче закріплення поняття фінансового контролю, завдань органів фінансового контролю та принципів їх діяльності. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2000. № 3. С. 215–225.
6. Бездуган Я. Роль громадського контролю в управлінні соціально-економічним розвитком суспільства. *Віче*. 2012. № 7. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/3067/> (дата звернення: 07.05.2021).
7. Місцеві фінанси: [підручник] / [О. П. Кириленко, О. Р. Квасовський, А. В. Лучка, Б. С. Малиняк та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. К. : Знання, 2008. 677 с.

8. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2020 рік. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-2021/> / (дата звернення: 07.05.2021).

ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

Рєпін Д. А.

*Студент IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Куліш А. М.

*д. ю. н., професор, заслужений юрист України, директор ННІ права
Сумського державного університету*

Сучасний розвиток технологій та ринків в Україні та світі призвів до створення нових об'єктів цивільних прав, які існують в цифровій (нематеріальній) формі, фактично перебувають у цивільному обігу та суттєво впливають на соціально-економічні відносини, формуючи особливий і новий ринок. Розвинений ринок віртуальних активів стає необхідним елементом для економіки будь-якої держави. Україна тільки стає на шлях визнання криптовалюти та створення відповідної правової бази для регулювання криптовалютної діяльності. При цьому, сьогодні Україна є однією з найбільших країн світу по кількості власників криптовалюти і роздрібних інвесторів. Криптовалюту варто розглядати як віртуальний актив та специфічний вид валюти, що може виконувати функції засобів обміну і виступає одиницею розрахунку. Для побудови найбільш оптимальної системи правового регулювання обігу криптовалют в Україні, доцільно буде звернути уваги на зарубіжну практику регулювання, доповнюючи своїми ноу-хау [1].

Учасники ринку віртуальних активів повинні мати можливість користуватися банківськими послугами, сплачувати податки на свої доходи та отримувати юридичний захист у судах у разі порушення їх прав. Серед іншого, важливим є забезпечити захистом інвесторів на віртуальному ринку активів в Україні. Таким чином, віртуальний ринок активів вимагає належного законодавчого регулювання, що повинно не тільки дозволити учасникам правових відносин розпоряджатися такими об'єктами, а й надати певний баланс інтересам учасників ринку та полегшити потік інвестицій в Україні. Однак в даний час в Україні повному функціонуванню та подальшому розвитку ринку віртуальних активів перешкоджає низка не вирішених проблем, серед яких [2]:

- відсутність правового регулювання відносин, що виникають у сфері обігу криптовалют;

- відсутність податкових механізмів щодо доходів, отриманих від операцій з віртуальними активами;
- відсутність правових гарантій щодо захисту майнових прав учасників ринку віртуальних активів;
- відсутність інструментів, що дозволять контролювати обіг віртуальних активів, що можуть бути використані з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового ураження;
- відсутність ефективних механізмів залучення іноземних інвестицій у високотехнологічні сектори української економіки.

На разі в Україні непогано розвинене законодавство, яке регулює український ринок фінансових послуг, але визнання криптовалюти для цілей правового врегулювання фінансовим активом забезпечить швидший та легший процес гармонізації між положеннями чинного законодавства та нормами спеціальних нормативно-правових актів у сфері регулювання операцій з криптовалютою. 2 грудня 2020 року було прийнято Проект Закону про віртуальні активи № 363, який надасть можливість урегулювати правовідносини, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів в Україні. Але ознайомившись із законопроектом у ньому також відсутнє поняття «криптовалюти». Законопроектом передбачено, що його дія застосовується до правовідносин, які виникають: при постачанні послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, коли постачальник таких послуг має зареєстроване місцезнаходження або постійне представництво на території України і коли постачальник таких послуг не має зареєстрованого місцезнаходження або постійного представництва на території України [3].

Разом з цим законом, необхідно розробити дієвий і водночас не жорсткий порядок оподаткування криптовалютної діяльності. Тобто, необхідно запровадити податок на прибуток, отриманий від будь-яких операцій з криптовалютами, але при цьому звільнити від оподаткування операції з обміну криптовалюти на фіатні гроші, а також залучитися досвідом США з оподаткування фізичних осіб-майнерів криптовалюти, запровадивши мінімальний поріг доходу від такої діяльності. На початковому етапі таких нововведень варто було б встановити певні методи стимулювання розвитку криптовалютної діяльності, що зможуть підвищувати інтерес фізичних та юридичних осіб до використання криптовалюти. Серед таких методів варто виділити тимчасове застосування знижених ставок податків, зменшення розміру тарифів на електроенергію для осіб, які займаються майнінгом криптовалюти тощо. Також необхідно урегулювати таку діяльність шляхом:

- створення системи ліцензування такого виду діяльності (створення вичерпного переліку операцій з криптовалютою, на які будуть поширюватися вимоги щодо ліцензійної діяльності та внесення змін до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», наприклад, біржі повинні отримати ліцензію на здійснення своєї діяльності щодо купівлі-продажу криптовалюти, що звичайно має комерційний характер);

- внесення діяльності, пов'язаної з криптовалютою до Національного класифікатору видів економічної діяльності (таким чином підприємницька діяльність, пов'язана з криптовалютою стане законною і пришвидшить подальший процес легалізації криптовалют в Україні, тобто не потрібно буде вигадувати як замаскувати або приховати такий вид діяльності від податкової).

Необхідно додатково розвивати національне законодавство щодо запобігання легалізації (відмивання) коштів, отриманих незаконним шляхом, фінансуванню тероризму фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. У цій сфері варто розробити окремий нормативно-правовий акт, який би чітко й повно визначив критерії, які необхідно застосовувати при перевірці осіб, що займаються криптовалютною діяльністю. Зокрема, варто запровадити застосування концепції «KYC» («Know Your Customer») та AML («Anti Money Laundering») стосовно операцій з криптовалютами, які передбачають здійснення ретельної перевірки відомостей про директорів, топ-менеджерів і великих акціонерів компанії, і встановлюють процедуру верифікації клієнтів шляхом ретельного збору інформації про клієнтів та її подальшого зберігання.

Комплексний розвиток правового регулювання обігу криптовалют в Україні, буде складним, розгалуженим і потребуватиме, окрім внесення відповідних змін до чинного законодавства, розробки багатьох спеціальних нормативно-правових актів. Для розробки якісного регуляторного законодавства необхідно залучати до цього процесу представників криптовалютної спільноти та громадських діячів, які особисто стикаються з криптовалютами та проблемами, пов'язаними з відсутністю правового регулювання. Допомога експертів, які працюють з криптовалютами, представників криптовалютних бірж та ІТ-компаній, представників будь-якого іншого криптовалютного бізнесу значно підвищать якість і практичну користь запропонованих законопроектів.

Важливим є також розвиток освітньої діяльності, пов'язаної з віртуальними активами. Зокрема, запровадити спеціальні освітні програми, можливо, створити онлайн-платформи для підвищення цифрової грамотності державних службовців, підприємці та населення в цілому. Також необхідно проводити роз'яснювальні заходи державним

органам, регуляторам особливостей характеру криптовалюти та пов'язаної з нею діяльності, щоб уникнути непорозумінь та можливих зловживань з боку державних органів.

Аналізуючи сферу правового регулювання криптовалюти нами було визначено основні особливості успішного функціонування криптовалют на національному ринку:

- запровадження передових інформаційних технологій за участю держави, великих корпорацій та венчурного бізнесу;
- надання законного статусу криптовалюти;
- розробка та впровадження правил обігу, бухгалтерських та податкових характеристик криптовалюти
- забезпечення ефективної взаємодії всіх учасників: інвесторів, майнерів, користувачів, постачальників, бірж, держави тощо;
- впровадження інформаційної підтримки для підвищення довіри населення до віртуальної валюти.

Окрім вищезазначеного, вважаємо за доцільне зазначити, що існуючі механізми правового регулювання обігу криптовалюти в Україні знаходяться ще на ранньому етапі розвитку, але перспективи для такого розвитку досить великі. Виникає необхідність у розробці та створенні дієвого законодавства у цій сфері, оскільки у зворотньому випадку виникає загроза для економічного та фінансового життя держави та суспільства. Так як будь-яка діяльність, що не має чітко визначених правил, не особливо приваблива для подальшого її використання будь-якими особами, установами або суб'єктами господарювання, які є безпосередніми суб'єктами подальших цифрових транзакцій, тому комплексне вирішення цієї проблеми вимагає сукупних зусиль країни, суспільства, а також міжнародного співробітництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. На шляху до вдосконалення IT-індустрії: про український ринок криптовалют. URL: <https://uba.ua/eng/news/8011/>.
2. Криптовалюта: динаміка зростання в Україні та світі. URL: <https://financeworld.com.ua/kriptovalyuta-dinamika-zrostannya-v-ukra%D1%97ni-ta-sviti/>.
3. Про віртуальні активи : Проект Закону України від 11.06.2020 р. № 3637. База «Законодавство України». URL: <https://bit.ly/3ozoIrV>.

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО РЕГУЛЮЄ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

Стеблянко А. В.

викладач-стажист кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Сучасний стан адміністративного законодавства, що регулює відносини у сфері взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів характеризується своєю фрагментарністю, а не комплексним характером, у зв'язку з відсутністю чіткого адміністративно-правового механізму взаємодії між вказаними суб'єктами. Відповідно, питання його удосконалення є досить актуальним для нашої країни та потребує поглибленого дослідження.

Так, на доктринальному рівні неодноразово підкреслювалась необхідність удосконалення взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами у сфері протидії легалізації злочинних доходів. Зокрема, на думку Л. Чуніхіної, причинами недостатньої і несвоечасної взаємодії банківських служб з правоохоронними органами та її низької результативності є: взаємодія банків з правоохоронними органами у виявленні та запобіганні здійсненню сумнівних фінансових операцій, можливо, причетних до злочинної діяльності, надмірно ускладнена та обмежена зайвою формальністю, обставинами й умовами, виконання яких призводить до втрати часу, можливості використання правоохоронними органами оперативних можливостей; термінове (негайне) повідомлення правоохоронних органів про сумнівність і підозрілість операцій передбачено лише у разі виникнення підозри на фінансування тероризму; надмірні обмеження банківської таємниці [1]. Водночас Р. О. Баранов зазначає, що пріоритетними напрямками діяльності із протидії легалізації кримінальних доходів є удосконалення механізмів взаємодії банків, правоохоронних органів і спеціалізованих міжнародних організацій та розвиток нормативної бази як основи для такої взаємодії та інші [2].

Отже, вказаний стан справ обумовлений недосконалим адміністративним законодавством, що безпосередньо стосується взаємодії правоохоронців із фінансовим сектором. Тому налагодження належного зв'язку між банками та правоохоронними органами, а також існування належної правової бази для такої взаємодії є одним із способів оптимізації діяльності цих суб'єктів у сфері протидії відмиванню грошей [3, с. 324].

Якщо узагальнити результати аналізу нормативно-правових актів, що регулюють взаємодію правоохоронних органів з фінансовими установами у досліджуваній сфері, то

можна визначити такі їх загальні недоліки:

- положення щодо взаємодії є здебільшого фрагментарними та не містять деталізації певних процесуальних аспектів, зокрема здійснення окремих процесуальних дій, порядку залучення однієї зі сторін взаємодії до їх здійснення;
- форми взаємодії є досить обмеженими та переважно стосуються обміну інформацією;
- низька активність нормотворчості взаємодіючих суб'єктів один з одним;
- відсутність механізмів оцінки ефективності спільної діяльності правоохоронних органів з фінансовими установами.

Разом з цим, суттєвим недоліком законодавства у досліджуваній сфері є те, що у законах, що регулюють адміністративно-правовий статус кожного із суб'єктів взаємодії, досить опосередкованою є вказівка на взаємодію або зазначається, що певний суб'єкт, здійснюючі свої повноваження, взаємодіє з іншими органами влади, однак конкретного переліку таких органів не містить.

Також одним із недоліків є те, що відповідно до ч. 3 ст. 8 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» встановлено 10-денний строк для надання відповіді на запит, надісланий фінансовими установами до правоохоронних органів [4]. На нашу думку, встановлений строк не сприяє оперативному обміну інформацією між правоохоронними органами та банками у разі, коли мова йде про підозрілі операції фізичних та юридичних осіб з криптовалютою. Більше того, ситуація ускладнюється й тим, що на сьогодні у криптовалюти немає офіційно визнаного на законодавчому рівні правового статусу. Так, останній законопроект, зареєстрований у Верховній Раді України «Про віртуальні активи», пропонує поняття «віртуальний актив», під яким необхідно розуміти особливий вид майна, який є цінністю в електронній формі, існує в системі обігу віртуальних активів, та може знаходитись у цивільному обігу [5].

Загалом особливістю криптовалюти є те, що докази проведення операцій з нею досить швидко приховуються. Відповідно, встановлений на сьогодні у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» строк не відповідає швидким темпам розвитку ринку криптовалюти в Україні та світі, а також можливості її використання для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, що свідчить про вагому роль банків й інших фінансових установ у протидії таким діям через своєчасне виявлення підозрілих трансакцій на рахунках і

надання такої інформації правоохоронним органам. Тим не менше, у законопроекті «Про віртуальні активи» 2020 року, який, до речі, вже було прийнято у першому читанні, у розділі, присвяченому державному регулюванню обігу віртуальних активів в Україні, про банки, зокрема й Національний банк України та інші фінансові установи, навіть не згадано. Водночас серед принципів такого регулювання виділено забезпечення прозорості, чесності та добросовісності ведення діяльності усіма учасниками ринку віртуальних активів з метою уникнення і протидії шахрайству та іншим видам протиправної діяльності. Вважаємо, для того, щоб вказаний принцип був дійсно реалізований, необхідно окрему увагу звернути на повноваження банків та інших фінансових установ у сфері обігу віртуальних активів, а також передбачити випадки, у яких останні можуть розкривати інформацію про власників банківських рахунків і надавати іншу необхідну інформацію правоохоронним органам для запобігання та припинення протиправних діянь. Вказане, на наше переконання, матиме позитивний вплив на суспільні відносини у сфері обігу віртуальних активів, оскільки профільний закон про такі активи чітко визначатиме права й обов'язки всіх учасників таких відносин – від постачальників послуг на ринку віртуальних активів та її власників до державних органів, які забезпечують їх прозорість, законність, протидію та боротьбу будь-яким спробам у незаконних цілях використовувати віртуальні активи (легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму та інші незаконні діяння).

Повертаючись до строку, достатнього для здійснення оперативного обміну інформацією між банками, іншими фінансовими установами, правоохоронними органами щодо операцій з криптовалютою, вважаємо за доцільне зауважити на тому, що його взагалі не має бути, оскільки вся інформація має надаватися банками, іншими фінансовими установами правоохоронним органам негайно, навіть без відповідного запиту з боку останніх, що має загалом забезпечити своєчасне реагування на будь-які підозрілі трансакції.

Втім, не можна забувати й про законодавчі положення щодо банківської таємниці. Так, 4 лютого 2020 року набула чинності Постанова Національного банку України «Про затвердження змін до Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» [6], якою було внесено низку принципово нових змін до діючого на той час законодавства про банківську таємницю. По-перше, розкриття банківської таємниці здійснюється лише за запитом відповідного правоохоронного органу, а по-друге, визначено перелік інформації, яку кожен правоохоронний орган має право отримувати. Зокрема, органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань і Національного антикорупційного бюро України можуть

за запитом отримати інформацію про операції за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної-особи підприємця за конкретний проміжок часу, і лише органи прокуратури, Державного бюро розслідувань і Національного антикорупційного бюро України за запитом можуть отримувати інформацію про рахунки, вклади, правочини, операції за рахунками або без них конкретної юридичної особи, фізичної особи-підприємця або ж просто фізичної особи, але за умови що вона необхідна у справах про виявлення необґрунтованих активів. Якщо звернути увагу на підслідність фактів скоєння легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, то очевидно, що інформація, яка запитується у банків та інших фінансових установ, і яка становить банківську таємницю, може бути необхідна і органам Служби безпеки України, і органам Національної поліції України, тоді як суб'єкти, які отримали вищевказану інформацію досить часто не можуть її розголошувати, тим більше, що на сьогодні визначено вже відповідальність за таке діяння у разі завдання ним істотної шкоди. Тобто не всі правоохоронні органи, які здійснюють розслідування фактів легалізації злочинних доходів, мають законодавчо передбачену можливість отримати інформацію від банків та інших фінансових установ. Це загалом свідчить про неготовність існуючого механізму взаємодії між банками, іншими фінансовими установами та правоохоронними органами України до здійснення оперативного обміну інформацією, у тому числі тією, що містить банківську таємницю, до розвитку ринку віртуальних активів в Україні та світі.

Отже, якщо ми говоримо про взаємодію банків, інших фінансових установ і правоохоронних органів в Україні загалом, то на сьогодні питання, пов'язані зі взаємодією вказаних суб'єктів, знаходять своє відображення у положеннях різноманітних нормативно-правових актів. Але деяка розпорошеність цих норм ускладнює їх пошук практичними працівниками, і вони витрачають багато часу на їх аналіз. До того ж, відсутність дієвого й зрозумілого механізму взаємодії правоохоронців з фінансовими установами у сфері протидії легалізації злочинних доходів обумовлює низьку ефективність їх діяльності щодо виявлення, припинення та розслідування фактів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Разом з цим, до затягування процесу отримання інформації призводить відсутність чітко визначеної процедури обміну нею, що має наслідком приховування злочину й уникнення відповідальності винними особами. Відповідно, правове вирішення окреслених проблем дозволить вивести взаємодію вказаних суб'єктів на якісно новий рівень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чуніхіна Л. М. Первинний фінансовий моніторинг в банках України як засіб

- запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2007.
2. Баранов Р. О. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2018. 310 с.
3. Reznik O., Danylevska Y., Steblianko A., Chekmarova I., Karelin V. Current Status And Prospects Of Anti-Money Laundering in Digital Economy. REICE: Revista Electrónica de Investigación en Ciencias Económicas. 2020. Vol. 8. No. 15. Pp. 314–327. DOI 10.5377/reice.v8i15.9962.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 грудня 2019 р. № 361-IX / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 25. Ст. 171.
5. Про віртуальні активи: Проект Закону від 2 лютого 2021 р. № 1164-IX. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110.
6. Про затвердження Змін до Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці : Постанова Правління Національного банку України від 31 січня 2020 р. № 13. URL: <https://bit.ly/3dhgOPW>.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МЕТОДІВ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Кіяшко Ю. М.

*Аспірант, викладач-стажист кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Діяльність суб'єктів системи економічної безпеки України здійснюється у певних формах із використанням певних засобів та з дотриманням відповідних процедур. У той же час, для повноти й всебічності наукового дослідження варто сфокусувати увагу на питанні формулювання поняття методів взаємодії суб'єктів національної системи економічної безпеки. Слушною з цього приводу убачається думка І. Д. Фіалковської, яка переконує, що у кожного явища матеріального світу, суспільних відносин обов'язково існує взаємопов'язані форма (що) і метод (як). Також і будь-яке правове явище, правове відношення немислимі без наявності у них форми і методу [1, с. 16]. Відповідно, звернемо увагу на існуючі підходи до визначення методів діяльності суб'єктів системи економічної безпеки України.

Варто зауважити, що поширені наступні загальні трактування дефініції «метод». А саме, мова йде про такі: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2) прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності; 3) спосіб дії, боротьби і т. ін., 4) спосіб дії в процесі пізнання чого-небудь; 5) послідовність дій при теоретичному дослідженні чого-небудь; 6) один із прийомів, що дозволяє здійснити щось на практиці; 7) процедура [2; 3; 4; 5]. Активними попитом користується переконання, що метод означає спосіб досягнення мети, сукупність прийомів і операцій теоретичного або практичного освоєння дійсності, а також людської діяльності, організованої певним чином [6]. Вони, на переконання Т. О. Гарбуз, виявляються у формах управління, через взаємодію суб'єктів і об'єктів управління, зв'язки, що між ними склалися у сфері промислової власності. В методах державного управління промисловою власністю реалізується воля держави, через уповноважені нею органи (їх посадових осіб), які наділені повноваження з метою забезпечити певний порядок в управлінні і мають організуючий вплив [7, с. 144].

Відповідно, думається, що, виправдано, розглядати й аналізувати підходи до вказаної дефініції з точки зору управлінської діяльності. З цього ракурсу під методами Г. В. Атаманчук пропонує розуміти способи і прийоми аналізу та оцінки управлінських ситуацій, використання правових й організаційних форм, вплив на свідомість і поведінку людей в керованих суспільних процесах, відносинах і зв'язках [8, с. 247]. Ю. М. Старілов, зауважує, що вони являють собою сукупність способів і прийомів, які використовуються органами публічного управління та їх посадовими особами в установлених законами межах при здійсненні управління щодо відповідних об'єктів і осіб [9, с. 29-30]. На думку Л. Л. Приходченко, мова йде офіційні способи і прийоми управлінських ситуацій, використання правових, організаційних, мотиваційних та інших форм впливу на свідомість і поведінку людей відповідно до компетенції суб'єкта управління і в установленому порядку. Це усвідомлений спосіб внутрішньої організації змісту пізнавальної та практичної діяльності, що забезпечує досягнення запланованого результату [10, с. 86]. Тобто, мова йде про ті відповідні групи способів і прийомів, які застосовуються певним владним суб'єктом під час провадження управлінської діяльності. Вочевидь, що всі такі методи можуть застосовуватись із нормативно передбачених підстав і мають за мету забезпечення виконання завдань та реалізації функцій покладені на суб'єктів публічної адміністрації.

У цьому аспекті варто також звернути увагу на часто досліджувану дефініцію «адміністративно-правовий метод». Як слушно вказує В. М. Манохін, такі методи є сполучною ланкою між суб'єктом адміністративного права та іншими учасниками

відносин, поєднуючи в собі не тільки волевиявлення, а і характер волевиявлення [11, с. 144]. Відповідно, убачається за доцільне звернути власну увагу на згадане вище поняття.

Так зокрема, В. О. Поярков переконує, що мова йде про сукупність правових засобів та способів (прийомів) юридичного (державновладного) характеру впливу на економічні відносини, які застосовують суб'єкти забезпечення економічної безпеки держави в межах своєї компетенції для здійснення регулюючого впливу норм адміністративного права на економічну безпеку держави [12, с. 137]. Існує думка, що вказані методи являють собою сукупність методів права, які відображають владну природу державного управління, а врегульовані цим методом відносини визначаються як відносини влади та підпорядкованості [13, с. 10]. А. С. Гук зауважує, що в цьому контексті мова йде про сукупність способів та засобів впливу органів державного управління чи посадових осіб на керовані об'єкти, робить висновок про доцільність розмежування методів правового регулювання та методів управління [14, с. 83]. У свою чергу А. В. Стебляк наголошує, що під методами взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів варто розуміти закріплену в законодавстві та підзаконних нормативно-правових актах сукупність засобів і способів, які застосовують відповідні суб'єкти в межах своєї компетенції під час реалізації форм взаємодії задля досягнення бажаного результату діяльності у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом [15, с. 556; 16, с. 134, 163]. Також у літературі зустрічаються й інші трактування вказаної дефініції, які заслуговують на увагу й подальше вивчення та дослідження.

Виходячи з цих трактувань запропонуємо власне бачення поняття «методів взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки України». Думається, що такі методи являють собою групи санкціонованих способів та прийомів юридичного (державновладного) впливу, які спільно застосовуються суб'єктами системи економічної безпеки України по відношенню до керованих об'єктів зі метою виконання завдань і реалізації функцій таких суб'єктів щодо забезпечення економічної безпеки держави.

Узагальнюючи викладене, варто зауважити, що одним із вагомих аспектів взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки України є дослідження методів такої діяльності. Під «методами взаємодії суб'єктів системи економічної безпеки України» варто розуміти групи санкціонованих способів та прийомів юридичного (державновладного) впливу, які спільно застосовуються суб'єктами системи економічної безпеки України по відношенню до керованих об'єктів зі метою виконання завдань і реалізації функцій таких суб'єктів щодо забезпечення економічної безпеки держави. Такі методи взаємопов'язані з формами

цієї ж діяльності вказаних суб'єктів і забезпечують цілісність й єдність відповідних механізмів в аналізованій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фиалковская И. Д. Методы государственного управления: вопросы теории : монография. Казань : Бук, 2019. 174 с.
2. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/metod>.
3. Словник UA. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnky.ua/index.php?swrd=%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4>.
4. Словник УКРЛІТ.ORG. Публічний електронний словник української мови. URL: <http://ukrlit.org/slovnky/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4>.
5. Большой толковый словарь русского языка. 1-е изд-е: Санкт-Петербург : Норинт С. А. Кузнецов. 1998. 1534 с.
6. Новейший философский словарь / за ред. А. А. Грицанова. Минск : Изд. В. М. Скакун, 1999. URL: <https://bit.ly/3dhRdWW>.
7. Гарбуз Т. О. Форми і методи державного управління у сфері об'єктів промислової власності. *International scientific journal*, 2016. № 2. С. 142–144.
8. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций. Изд. 3-е, доп. Москва : Изд-во ОМЕГА-Л, 2005. 584 с.
9. Стариков Ю. Н. Административное право. Формы и методы управленческих действий. Правовые акты управления. Административный договор. Административная юстиция. Т. 2, кн. 2. Воронеж : изд-во Воронежского ун-та. 2001. 432 с.
10. Kuybid V. S., Bilynska M. M., Petroye O. M. and others. Public Administration : dictionary of term compiled. Kyiv : NAPA, 2018. 224 p.
11. Манохин В. М., Адушкин Ю. С., Багишаев З. А. Российское административное право : учебник. М. : Юрист, 1996. 472 с.
12. Поярков В. О. Адміністративно-правові методи діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*, 2014. Вип. 42 (3). С. 136–140.
13. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. / С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова, А. П. Купін, Київ : ЦУЛ, 2011. 216 с.
14. Гук А. С. Адміністративні форми та методи публічного адміністрування. *Актульні проблеми державного управління*, 2013. № 1 (43). С. 78–83.
15. Стеблянюк А. В. Методи взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами

щодо протидії легалізації злочинних доходів. *Порівняльно-аналітичне право*, 2020. № 4. С. 554–560.

16. Стеблянюк А. В. Адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів : дис. ... канд. юрид. наук : 081 – Право. Суми, 2021. 265 с.

СЕКЦІЯ 10

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

СПЕЦИФІКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Шуракова Є. О.

*Курсант II курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Людвік В. Д.

*підполковник поліції, к. ю. н., доцент кафедри Кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

На сьогодні проблеми екології набули значного характеру, адже з кожним днем підприємства, установи, організації та різноманітні фабрики створюють додаткову завантаженість та псують природні ресурси, тим самим створюючи занепад навколишнього середовища. Людина, як біологічна істота складає частину природного середовища, взаємодіє з природою та впливає на неї, відчуває на собі дію її законів, використовує та споживає її ресурси [1, с. 4]. Кримінальне правопорушення проти довкілля мають класифікуватись за різними категоріями, найчастіше законодавець бере за орієнтир безпосередній об'єкт, тобто ті конкретні суспільні відносини, які захищаються законом. Кримінальні правопорушення поділяють на: 1) кримінальне правопорушення у сфері охорони водних ресурсів; 2) кримінальне правопорушення, що посягають на екологічну безпеку; 3) кримінальне правопорушення у сфері землекористування, охорони надр, атмосферного повітря; 4) кримінальне правопорушення у сфері лісокористування, захисту рослинного і тваринного світу [2, с. 132]. Кримінальне правопорушення у сфері довкілля мають розслідувати досвідчені працівники правоохоронних органів, враховуючи специфіку сфери довкілля, в якій саме був вчинене кримінальне правопорушення. У процесі розслідування кримінального правопорушення проти довкілля, велике значення відіграє проведення експертизи. Завдяки їй встановлюють склад шкідливих речовин в атмосферному повітрі, а в окремих випадках причини події, у тому числі причини захворювання або загибелі рослин, тварин, людей. За допомогою експерта може бути встановлена відповідність вимогам безпеки для навколишнього природного середовища технічного проекту, іншої технічної документації певного господарського об'єкта, його устаткування, очисної споруди, технологічного прогресу [3, с. 282]. Кваліфікація кримінальних правопорушень проти довкілля здійснюється враховуючи обставини

протиправного діяння, слід провести аналіз, чи наявний причинний зв'язок між діянням та фактом заподіяння шкоди природному середовищу. На нашу думку, винна особа має нести покарання в повній мірі, адже природні ресурси мають здатність закінчуватись, тому їх потрібно не винищувати, а навпаки, максимально зберегти та не допускати випадки порушення закону в природній сфері. Розділ VIII Кримінального кодексу України визначає основні кримінальні правопорушення проти довкілля та закріплює санкції для особи, яка порушила норми чинного законодавства нашої держави. Якщо розглянути найчастіші випадки вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, то можна побачити, що вони трапляються через те, що певна установа чи підприємство починає нехтувати правилами та вимогами (наприклад неналежне проведення експертизи, правил використання надрами) щодо власної діяльності та починають забруднювати навколишнє середовище викидами та залишками використаних ресурсів. Хотілося б нагадати, що саме людина може негативно вплинути власною або професійною діяльністю на стан природного середовища, що тягне за собою невідворотні процеси та небезпечні наслідки як для людини, так і для природи.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, можна зробити висновок, що проблема занепаду довкілля є надзвичайно актуальною, адже з кожним днем природні ресурси дедалі більше забруднюються та знищуються через недотримання правил та вказівок щодо певної сфери діяльності. Слід наголосити на тому, що для того, щоб з'ясувати суб'єктивні та об'єктивні ознаки потрібно правильно визначати зміст нормативно-правових актів, які регламентують відносини у сфері захисту природних ресурсів та навколишнього середовища. Неабияке значення має вміння правильно розуміти та застосовувати підзаконні акти, завдяки яким захищаються природні ресурси. Правова охорона природних ресурсів надзвичайно важлива для кожної держави, адже останнім часом виникає все більше випадків щодо порушення правил та вимог, що в кінцевому випадку тягне за собою негативні наслідки для довкілля в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації: науково-практичне видання / А. М. Шкльга. Харків : НікаНова, 2012. 192 с.
2. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України: Особлива частина. Курс лекцій. Київ АТІКА, 2001.
3. Стасюк Л. Л. Можливості судових експертиз при розслідуванні злочинів проти довкілля, вчинених шляхом забруднення атмосферного повітря. *Право і суспільство*. 2012. № 1.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГЕНОЦИД

Комар М. Ю.

*Курсант II курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Людвік В. Д.

*підполковник поліції, к. ю. н., доцент кафедри Кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Актуальність теми. Протягом останніх років розбурхане Революцією гідності й російською гібридною воєнною агресією українське суспільство має пережити низку трагічних дат із новітньої вітчизняної історії. Передусім, це - 95 років з часів голоду 1921-23 рр., 85-ті роковини Голодомору - геноциду української нації 1932-33 рр., 80 років від початку масових політичних репресій 1937-38 рр., а також сімдесятиріччя голоду 1946-47 рр. З глибоким сумом доводиться констатувати, що ці трагедії, певно, назавжди залишаться однією з найбільш гострих і болісних проблем українства - в політичному, науковому й морально-психологічному сенсі.

Таким чином, проблематика трагедій геноцидів сучасності залишається гостро актуальною для України, не випадково Постійний представник України в ООН В. Єльченко порівняв із геноцидом євреїв за Другої світової війни (Голокостом), знищенням тутсі в Руанді й мусульман у Сребрениці окупаційну політику російської влади в анексованому Криму щодо кримських татар. Виступаючи 13 жовтня 2016 р. в залі Ради з Опіки ООН на організованому, спільно з дипломатичними місіями Ізраїлю й США, меморіальному вечорі в пам'ять про 75-ту річницю трагедії Бабиного Яру, він наголосив, що світ і сьогодні стає свідком «санкціонованого на державному рівні» підбурювання до ненависті й переслідування невинних людей.

Вагомий внесок у дослідження геноцидів постбіполярної доби зробили закордонні фахівці: історики, політологи-міжнародники й правники (в т. ч. українського етнічного походження) А. Галлахер, А. Джонс, М. Манн, М. Отман, В. Рубінштейн, Р. Сербин, Е. Стауб, В. Шабас та ін. Але вітчизняна наукова громада ще недостатньо надає уваги розробленню зазначеної проблематики, попри її очевидну актуальність і практичну значимість [1, с. 1].

Міжнародна практика кінця XX століття наочно підтвердила правоту Нюрнберзької моделі правосуддя у діяльності міжнародних кримінальних трибуналів по колишній Югославії та Руанді.

Утворенню Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії передувала констатація правопорушень у рішеннях компетентних органів ООН. Зокрема,

у резолюціях Ради Безпеки ООН 808 від 22.02.1993 р. та 827 від 25.05.1993 р. мова йшла про загрозу міжнародному миру і безпеці та «серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права на території колишньої Югославії». Сам перелік вчинених міжнародних злочинів містився в ст. 2-5 Статуту трибуналу.

Міжнародний трибунал по Руанді заснували резолюцією Ради Безпеки ООН 955 від 8.11.1994 р. Перелік міжнародних злочинів зафіксований у ст. 2-4 Статуту трибуналу.

Трибунали у Нюрнберзі, Токіо, по колишній Югославії та Руанді були судовими органами *ad hoc*. З метою спростити технічні процедури формування міжнародних трибуналів 17.07.1998 р. прийняли Римський статут Міжнародного кримінального суду, який утворив постійно діючий судовий орган для переслідування осіб, які вчинили міжнародні злочини [2, с. 20].

За період від роботи Нюрнберзького Міжнародного військового трибуналу зміни і вдосконалення торкнулися також власне системи міжнародних злочинів. Якщо Нюрнберзький та Токійський трибунали були зосереджені на злочинах проти миру, людяності та воєнних злочинах, трибунали по колишній Югославії та Руанді вже включали геноцид, а Римський статут Міжнародного кримінального суду додатково кодифікував ще злочин агресії. Ще один склад міжнародного злочину в доповнення до перелічених пропонує проект Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, схвалений Комісією міжнародного права ООН 1996 р. - злочини проти персоналу ООН і пов'язаного з нею персоналу.

Отже, криміналізація посягань на норми міжнародного права з боку фізичних осіб здійснюється у двох напрямках: фіксацією переліку міжнародних

злочинів в універсальних міжнародно-правових актах або констатацією факту правопорушення за допомогою відповідних міжнародних органів, зокрема: Ради Безпеки ООН. Натомість об'єм міжнародно-правової відповідальності у випадку скоєння міжнародних злочинів, поряд з іншими обмеженнями державного суверенітету, може включати для держав міжнародні зобов'язання щодо визнання державами-порушниками юрисдикції міжнародної юстиції над власними громадянами і передачу цих осіб для здійснення переслідування відповідними міжнародними органами [2, с. 21].

Геноцид є міжнародним злочином, який практично не може мати місце без сприяння або прямої участі владних державних структур та посадових осіб держави. Цей злочин майже завжди чиниться із прямої або непрямої участі держави. Пряма участь держави характеризується тим, що злочинні діяння здійснюються державою в особі її органів, представників, агентів тощо, а непряма її участь - тим, що держава допускає в

межах своєї юрисдикції акти геноциду з боку фізичних осіб, які формально не відносяться до складу посадових осіб держави.

Встановлення факту скоєння злочину державою може здійснюватися Радою Безпеки ООН, якщо такого роду діяння супроводжуються порушенням миру чи становили загрозу миру в розумінні статті 39 Статуту ООН. Геноцид, як один з найтяжчих міжнародних злочинів безумовно складає істотну загрозу миру та безпеці людства.

Геноцид є найтяжчим міжнародним злочином, вчинення якого є підставою для міжнародно-правової відповідальності держав та кримінальної відповідальності індивідів. Запровадження державами ефективних механізмів притягнення до відповідальності за геноцид, серед яких можна назвати національні суди, триває, однак відбувається дуже повільно. При притягненні держави- правопорушниці до відповідальності мають бути дотримані наступні елементи: визнання злочину, припинення та запевнення в його не повторенні, поновлення порушених прав як в матеріальному, так і в моральному плані, покарані винні особи та реорганізовані інститути. Отже, для боротьби та попередження злочину геноциду необхідна співпраця всіх держав світу [3, с. 2].

Висновки. Сьогодні, зважаючи на існування Міжнародного кримінального суду, застосування міжнародної юстиції жодним чином не посягає на державний суверенітет і на покровительство власних громадян, як один із наслідків, що випливають із державного суверенітету. Отже, залучення в процесі переслідування за вчинення міжнародних злочинів органів міжнародної юстиції є не лише допустимим, а й необхідним, оскільки досягнення позитивного результату національними механізмами або неможливе, або розмір санкції не відповідатиме суспільній небезпеці вчиненого.

Загалом відповідальність фізичних осіб за порушення норм міжнародного права можна вважати складовою системи міжнародного миру та безпеки. Сьогодні процес становлення і розвитку стандартів поведінки держав на міжнародній арені покликаний не допустити посягань на норми міжнародного права, насамперед завдяки утворенню відповідних національних механізмів запобігання й уникнення конфліктних ситуацій. Цього можна досягти належною імплементацією у національне законодавство положень конвенцій, які містять перелік протиправних дій, запровадженням багаторівневої системи прийняття рішень органами чи посадовими особами з відповідними запобіжними інструментами та забезпечуючи міжнародне співробітництво у процесі пошуку та переслідування осіб, що вчинили міжнародні злочини [2, с. 21].

Таким чином, і за нестаціонарної постбіполярної доби коренями трагедій геноциду залишається уявлення про від природи дану, чи історично сформовану суспільну нерівність етнічних, расових, релігійних, культурних, мовних, територіальних, соціально-

класових та інших груп і спільнот, а також бажання збільшити життєво важливий природний чи суспільний ресурс однієї спільноти (групи) за рахунок іншої. Як і за Середньовіччя, одні народи вважаються богообраними, історичними й месіанськими, призначеними для панування над іншими, інші неісторичними, тобто вартими лише підлеглості решті. На основі таких уявлень будуються різні ідеї, гіпотези, концепції, теорії й вчення, що обґрунтовують правомірність, доцільність чи необхідність знищення в той чи інший спосіб певної суспільної групи, виправдовують і схвалюють геноцид [1, с. 19].

Тому й нині міжнародна спільнота не може бути байдужою до таких злочинів. Її обов'язок перед майбутніми поколіннями полягає в тому, щоб ті, хто скоює злочини проти людяності, були притягнуті до відповідальності, а також, щоб запобігти повторенню подібних злочинів у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головченко В. І. Трагедії геноциду в постбіполярному світі й проблема відповідальності за них. 2017. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/download/3071/2759 (дата звернення: 14.04.2021).
2. Гринчак В. І. Правова природа міжнародних злочинів. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2015. Вип. 37. Ч. 2. С. 17–22 URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/162-419-1-PB.pdf> (дата звернення: 14.04.2021).
3. Радомська Д.І. Відповідальність за геноцид в міжнародному кримінальному праві. Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, Національний авіаційний університет. 2018. Київ URL: <https://bit.ly/3sYSYx7> (дата звернення: 14.04.2021).

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУТІВ АМНІСТІЇ ТА ПОМИЛУВАННЯ НА ПРАКТИЦІ

Сень О. В.

*Курсант II курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Людвік В. Д.

*підполковник поліції, к. ю. н., доцент кафедри Кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Вітчизняна наука кримінального та кримінально-виконавчого права декілька десятиліть займається розглядом сутності інститутів звільнення від покарання та його відбування. Зауважимо, що інститут амністії та помилування лише опосередковано розглядалися науковцями, хоча саме ці інститути впливають на помилуваннях та

амністованих осіб, їх родини, але й на загальне формування правової культури та правопорядку серед населення.

В загальному вигляді, інститут звільнення від покарання та його відбування – усталений у суспільстві принцип гуманізму, який надає можливість злочинцям на певну соціальну реабілітацію. Застосування цього інституту в першу чергу спрямовується на звуження меж кримінально-правової репресії для подальшої зміни та виправлення особистості засудженого та його нормальної адаптації до життя у суспільстві та підвищення його правової освіти [6, с. 188].

Інтерес до дослідження інституту амністії та помилування підвищився у зв'язку зі змінами, які торкнулись кримінальної сфери. Розгляд та популяризація таких явищ як помилування та амністія є досить важливими для підвищення авторитету України на міжнародній арені. Незважаючи на те, що людство в цілому і Україна зазнали певних змін, зокрема, ідеологічна складова амністії та помилування залишилася не з'ясованою в повному обсязі і до сьогодні [4, с. 11]. Тому, інститут помилування (особливо з належним механізмом реалізації цього інституту) підвищить авторитет держави, продемонструвавши такі постулати як принциповість, з одного боку, та демократичність, з іншого боку.

Аналізуючи, проблемні аспекти реалізації інституту помилування та амністії необхідно розглянути найважливіші. Окрім відсутності закріпленої практики реалізації інституту помилування та амністії, є ще питання, остаточно не вирішені у законодавстві про помилування, це питання про строки, після спливу яких під час відбуття покарання можливо звернення про помилування, його розгляд і застосування помилування до засудженої особи у вигляді заміни не відбутої частини покаранням більш м'яким чи звільнення від відбування покарання особи, засудженої за скоєння кримінального правопорушення [1, с. 123].

Ще однією специфічною рисою зазначених інститутів є специфіка їх дії. Сутнісною рисою акту про амністію є його дія в часі, тобто, дія акту про амністію поширюється лише на осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння до моменту набрання актами законної сили. З зазначеного, можна зробити висновок, що дія акту про помилування не розповсюджується на осіб, які вчинили діяння після набрання актами законної сили. Також, це означає, що амністія як інститут кримінального права не скасовує караність протиправних діянь.

Стосовно інституту помилування, головною метою вважається – прощення (звільнення осіб від відбування покарання). При цьому, при прийнятті рішення враховуються такі важливі моменти: чи не зашкодить звільнення певної особи інтересам

суспільства, чи не призведе продовження виконання вироку до фізичних та моральних страждань винної особи. Можемо наголосити, що питання застосування помилування чинне законодавство регулює досить таки опосередковано. Інститут помилування регламентований у ст. 87 КК України: помилування – акт, що здійснюється Президентом України стосовно певної особи [3].

Завдяки акту про помилування може здійснюватися заміна засудженому призначеного судом покарання у вигляді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк, не менше двадцяти п'яти років. Правники під помилуванням вбачають персоніфіковане веління державної влади у формі прощення особи, яка засуджена за вчинення злочину.

Так, представники наукових шкіл приділяли безліч уваги дослідженню теоретико-правової природи дефініції «помилування» та «амністії». Більшість наукових робіт були присвячені теоретичному та прикладному змісту цих понять, з метою розкриття їх сутності. Нині, трапляється багато суперечливих моментів, які пов'язані з можливістю застосування амністії та помилування

щодо такої специфічної категорії населення як неосудні, а також застосування помилування стосовно засуджених за сукупністю злочинів. Вважаємо, необхідно дослідити наслідки застосування цих інститутів [6, с. 187].

Про недостатній рівень правової регламентації свідчить й низький показник ефективності застосування інституту помилування й амністії. Автори наукових праць з приводу помилування зазначають, що нині в Україні обмежена кількість застосування акту помилування відносно засуджених осіб, тобто інститут помилування є неефективним. Про ефективність інституту помилування свідчать наступні статистичні дані: на початку 2000 років – кількість помилуваних в Україні сягала 1351 осіб, у 2014 році акт помилування застосовувався відносно 2 осіб. [5, с. 33]. Тобто, дається в знаки слабка нормативна база, яка унеможливує звільнити від покарання осіб, які дійсно на те, заслуговують. Лише наявність чіткої нормативно-правової основи дозволить застосовувати помилування та амністію, реалізуючи при цьому принцип гуманізму – як основоположну засаду кримінального та кримінально-виконавчого права.

Отже, процес амністії та помилування в Україні слід врегулювати законом. Бажано цю процедуру закріпити у КПК України. Процедура помилування в нашій державі має стати об'єктивною, відкритою і гласною, більш динамічною та людяною. Такі зміни в українському законодавстві допоможуть вирішити величезну кількість проблем і поставлять Україну в цьому питанні у ряд із демократичними країнами. Зауважимо, що законодавча регламентація здійснення помилування є недосконалою як з позиції теорії,

так і з точки зору практики. Прийняття рішень відрізняються процедурною ненадійністю та є прояви упередженої оцінки ситуації. За таких умов, акт помилування здійснюється заочно з залученням до вирішення ситуації неконституційних органів, не зрозуміло для суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анненко О., Зубаков П. Правові аспекти застосування помилування за законодавством України. *Юридичний вісник*. 2019. Вип. 3. С. 123-129.
2. Денисовський М. Д., Томчук І. О. Здійснення помилування за законодавством України та зарубіжних країн: проблемні аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2020. №1. С. 301–306.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 28.01.2021).
4. Музика А. А. Амністія і помилування в системі сучасного українського права. *Кримінальне право України*. 2006. Вип. 1. С. 10–23.
5. Назимко Є. С. Встановлення основних етапів розвитку інституту покарання за допомогою використання історично-ретроспективного методу пізнання. *Наше право*. 2011. № 2. С. 30–34.
6. Письменський Є.О. Про пошук нових підходів до забезпечення ефективності застосування помилування. *Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення* : матер. міжнарод. наук.-практ. кругл. столу (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / укладачі: Л. М. Демидова, К. А. Новікова, Н. В. Шульженко. Харків : Константа, 2019. С. 186–189.

СУДИМІСТЬ ТА ЇЇ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Бондаренко О. С.

к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету

Анісімова Ю. В.

Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету

Одним із головних аспектів протидії рецидивній злочинності, яка становить підвищену суспільну небезпечність, є судимість – особливий правовий стан засудженого, який несе для нього певні правові обмеження.

Судимість є правовим інструментом диференціації кримінальної відповідальності, спрямованим на обмеження прав, свобод та законних інтересів особи, яка вчинила злочин і щодо якої набрав законної сили обвинувальний вирок суду, та застосовується з метою захисту громадян, їхніх прав і свобод, честі й гідності, суспільної безпеки, конституційного ладу України від злочинних посягань особи, яка має судимість [1, с. 572].

Судимість має запобігати здійсненню повторних кримінальних правопорушень. Вона є своєрідним запобіжником від їх рецидивів. Тобто основним завданням судимості як заходу кримінально-правового характеру є попередження вчинень кримінально-протиправних діянь раніше засудженими особами. Вчинення повторного правопорушення є свідченням того, що особа не стала на шлях виправлення і є суспільно небезпечною.

Відповідно до положень КК України особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Її наявність є не тільки компроментуючою особою обставиною в повсякденному розумінні, але й тягне за собою обмеження загальногромадянських прав та низку кримінально-правових наслідків. Це перетворює інститут судимості у серйозний правовий засіб кримінально-правового впливу [2, с. 214].

Правові наслідки судимості можна поділити на загально-правові та кримінально-правові. Загально-правові наслідки не прописані в Кримінальному кодексі, вони мають місце в інших нормативно-правових актах, що регулюють різні сфери суспільного життя. Кримінально-правові наслідки визначені ж окремими статтями КК України і враховуються при вчиненні нового кримінального правопорушення особою, яка раніше притягалася до кримінальної відповідальності.

Загально-правові наслідки судимості полягають у різного роду обмеженнях, що встановлено законом для осіб, які мають непогашену судимість. Вони різноманітні за обсягом і порядком настання часткових обмежень прав і свобод судимої особи, які передбачені нормами різних галузей права і застосовуються протягом усього або часткового строку стану судимості, але не входять до змісту конкретного призначеного виду покарання [3, с. 111].

До загально-правових наслідків можна віднести заборону займати певні посади (судді (п. 3 ч. 2 ст. 69 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»), нотаріуса (ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про нотаріат»), судового експерта (ч. 1 ст. 11 ЗУ «Про судову експертизу»), прокурора (п. 3 ч. 6 ст. 27 ЗУ «Про прокуратуру»), члена Вищої ради правосуддя (п. 2 ч. 10 ст. 6 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя»), держслужбовця (п. 3 ч. 2 ст. 19 ЗУ «Про державну службу») тощо), заборону допуску до державної таємниці, що в свою чергу є умовою для зайняття певних посад (п. 4 ч. 1 ст. 23 ЗУ «Про державну таємницю»). Також до загально-правових

наслідків відноситься заборона виїзду за кордон (п. 4 ч. 1 ст. 6 ЗУ «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України»), обмеження у наданні громадянства України (п. 2 ч. 5 ст. 9 ЗУ «Про громадянство України»), обмеження у застосуванні амністії (ст. 4 ЗУ «Про застосування амністії в Україні»), заборона призову на строкову службу у мирний час (п. 7 п. 1 ст. 18 ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу»). Здійснення адміністративного нагляду за особою, яка має судимість (ст. 3 ЗУ «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі») теж є загально-правовим наслідком судимості.

Зазначений перелік загально-правових наслідків судимості не є вичерпним, окрім цього, існує ще чимало інших нормативно-правових актів, які визначають ряд обмежень і заборон для осіб з незнятою або непогашеною судимістю.

На відміну від загально-правових, кримінально-правові наслідки судимості настають лише у разі вчинення особою, що її має за раніше вчинений злочин, будь-якого за формою вини – нового злочину. Обсяг і зміст цих наслідків у кожному конкретному випадку визначаються кримінальним законодавством [4, с. 126].

Так, згідно ч. 4 ст. 32 КК України при вчиненні нового кримінального правопорушення особою, яка має незняту або непогашену в установленому законом порядку судимість, за раніше вчинене кримінальне правопорушення, має місце повторність кримінальних правопорушень, що в свою чергу, може враховуватись як кваліфікуюча ознака (наприклад, ч. 2 ст. 213 ККУ); враховується судимість і при встановленні рецидиву кримінальних правопорушень (ст. 34 ККУ).

Крім цього, наявність судимості зумовлює для особи ряд інших негативних наслідків, оскільки судимість є підставою для відмови в застосуванні до особи більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ч. 1 ст. 69 ККУ) та підставою для відмови відбуття покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75 ККУ); особа, яка має судимість, не може бути звільнена від покарання у зв'язку з дійовим каяттям, примиренням винного з потерпілим, передачею особи на поруки та у зв'язку із зміною обстановки (ст. 45-48 ККУ); судимість є обставиною, що впливає на прийняття рішення судом (п. 3 ч. 1 ст. 65 ККУ); ч. 6 ст. 80 ККУ передбачає, що давність не застосовується щодо виконання обвинувального вироку у випадках, передбачених ст. 437-439 та ч. 1 ст. 442 цього Кодексу.

КК України передбачає настання і інших кримінально-правових наслідків судимості, тому зазначений перелік не є виключним. Кримінально-правові наслідки судимості, визначені кримінальним законодавством, негативно впливають на

характеристику особи винного, що враховується при винесенні обвинувального вироку судом.

Таким чином, судимість є тим правовим інститутом, що має на меті закріплення й досягнення цілі призначеного покарання. Її правові наслідки виходять за рамки КК України, визначаючись й іншими законодавчими актами, що торкаються різних сфер суспільного життя. З огляду на суворість правових наслідків, що настають для особи з судимістю, можна стверджувати про важливість та необхідність подальшого удосконалення даного інституту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Свинаренко Ю. П., Мідловець Е. А. Роль судимості в механізмі реалізації кримінальної відповідальності. *Actual trends of modern scientific research* : зб. тез доп. V міжнар. наук.-практ. конф., м. Мюнхен, Німеччина, 8-10 листопада 2020 р. Мюнхен, 2020. С. 569-572.
2. Бойко О. Ю. Поняття судимості та її наслідки. *Право і суспільство. Питання кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*. Дніпро, 2014. № 1–2. С. 213–217.
3. Шведова Г. А., Мініч І. І. До питання про інститут судимості в праві. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу* : матер. VII Всеукраїнського наук.-практ. семінару, Івано-Франківськ, 7 грудня 2018 р. Івано-Франківськ, 2018. С. 110–114.
4. Голіна В., Судимість і суспільство. *Вісник національної академії правових наук України. Питання кримінально-правових наук*. Харків, 2014. № 3. С. 124–134.

ОРГАНИ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ, УПОВНОВАЖЕНІ ПРОТИДІЯТИ КОРУПЦІЇ

Бондаренко О. С.

к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету

Кучмістенко О. В.

Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету

На початку становлення України як незалежної, самостійної, правової держави, перед нею постали ряд питань, зокрема, щодо вирішення проблеми протидії корупції, а саме, формування нормативно-правової бази та спрямування зусиль на практичну її реалізацію, зосередження у сфері діяльності органів державної влади повноважень, щодо

протидії корумпованим відносинам тощо. На сучасному етапі розвитку антикорупційного системи України, ми спостерігаємо тенденцію до активного формування органів спеціалізованого призначення, що уповноважені протидіяти корупції в нашій державі. Удосконалення законодавства зорієнтованого на протидію корупції неможливе без створення таких спеціалізованих структур, які б забезпечували реалізацію пріоритетних завдань України направлених на зниження випадків корумпованих відносин. Такими спеціалізованими органами, що уповноважені протидіяти корупції виступають наступні інституції.

Національне агентство з питань запобігання корупції, як одне із відомств, що реалізує державну антикорупційну політику було створене 18 березня 2015 р. Формування зазначеного центрального органу виконавчої влади пов'язане із набранням чинності Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року №1700-VII. На сьогоднішній день, спеціалізований орган очолює Олександр Новіков

Варто зазначити, що початок функціонування Національного агентства було однією з умов Європейського Союзу для безвізового режиму з Україною. У преамбулі до Конституції України згадується про незворотність європейського та євроатлантичного курсу України – це свідчить про те, що стратегічний курс нашої держави має бути спрямований на покращення добробуту українського суспільства й створення умов для виведення України на рівень однієї із провідних європейських країн. Таким чином, виконання повноважень НАЗК, а також іншими структурами з протидії корупції мають бути ефективними і результативними, спрямованими на піклування громадян України й забезпечення прозорості державної влади.

Важливо зауважити, що Постанова КМУ «Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції» від 18 березня 2015 р. №118 лише формально задокументувала появу нової структури покликаної забезпечувати протидію корупції, а фактично Національне агентство повноцінно почало свою роботу лише з 15 серпня 2016 року, але не без недоліків. На той час електронне декларування було без сертифікації.

Як зазначав Олександр Калітенко (старший аналітик «Transparency International Україна») в ефірі «Громадського»: «Рішення НАЗК про запуск системи електронних декларацій без сертифікації Держспецзв'язку фактично є дозволом на приховування реальних статків. Якщо Корчак (голова НАЗК – з 2016-2018 рр.) запустить систему без атестату відповідності — це буде означати, що ніхто не буде притягнутий до відповідальності і ніхто не сяде на 2 роки в тюрму, подавши декларацію у цю систему» [1].

Наступним органом зі спеціальним статусом який відіграє значну роль в державній антикорупційній політиці є Національне антикорупційне бюро України. У період 2010–2014 рр., корупція в країні набула великого масштабу. За даними глобального Індексу сприйняття корупції 2014 Україна, на жаль, посідала одне з останніх місць, що свідчило про те, що наша країна має суттєві проблеми з цим антисоціальним явищем й залишається однією з надзвичайно корумпованих країн.

Формування НАБУ було зумовлено вимогами Міжнародного валютного фонду, а також Європейської комісії для лібералізації візового режиму з Європейським Союзом. Нині Директором структури є Артем Сергійович Ситник.

Створення й функціонування НАБУ не обійшлося без певних складнощів. 16 вересня 2020 року Велика Палата Конституційного Суду України розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 50 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента «Про призначення А. Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України» від 16 квітня 2015 року № 218/2015. Автори подання наголошували на тому, що Президент України діяв поза межами своїх повноважень при призначенні Директора НАБУ, адже його компетенція не поширюється на призначення згаданої посади за Конституцією України. У висновку Конституційного Суду України було констатовано, що глава держави перевищив свої повноваження й Указ № 217/2015 суперечить положенням Основного Закону України [2]. Таким чином Указ Президента було визнано неконституційним і таким, що за рішенням КСУ втрачає чинність. Зважаючи на вищесказане, зазначені події наводять на питання, чому про конституційність нормативно-правового акту екс-президента України почали говорити лише після 5 років роботи правоохоронного органу. Варто також зазначити, що результати конкурсу не були скасовані й визнані КСУ неконституційними, чинний Директор продовжив свою роботу.

Продовжуючи говорити про органи спеціального призначення, діяльність яких пов'язана з протидією корупції в Україні, варто згадати й Спеціальну антикорупційну прокуратуру. Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII передбачено утворення САП. Таким чином, на виконання цього закону 22 вересня 2015 року відповідним наказом Генерального прокурора України Віктора Шокіна (з 2015- по 2016рр.) в системі Генеральної прокуратури України з'явився ще один структурний елемент – Спеціалізована прокуратура України. Формування САП також пов'язано з безвізовим режимом України з Євросоюзом. Процес створення спеціалізованого органу виявився досить тернистим, адже тривалий час проведення конкурсу на зайняття посади відкладалося через те, що Євросоюз висловив недовіру щодо прозорості цього тестування.

Вирішити проблемне питання вдалося лише шляхом виключення зі складу конкурсної комісії Юрія Грищенка та Миколу Садового, після чого професійне тестування відбулося. На сьогодні, керівником САП назначений Максим Олександрович Грищук. Діяльність спеціалізованого органу прокуратури тісно пов'язана з Генеральною прокуратурою та НАБУ, адже керівник САП звітує безпосередньо перед Генпрокурором України, також формування внутрішньої структури й набір кадрів реалізує Генпрокурор за погодженням з Директором НАБУ.

Створення Вищого антикорупційного суду передбачено Законом України «Про судоустрій і статус суддів» таким чином був прийнятий Закон України «Про утворення Вищого антикорупційного суду». Прийняття Закону України відбувалось мало свої проблеми. До Верховної Ради подавалося декілька законопроектів, які були віданні критиці й не підтримувалися міжнародними партнерами. Хоча Закон України «Про ВАКС» був введений в дію у 2018 році, реальна робота цього органу правосуддя почалася з 5 вересня 2019 року. Нині у складі суду діє 38 суддів, а головою органу назначена Танасевич Олена Віталіївна.

Ще одною структурою у системі органів спеціальної компетенції у боротьбі проти корупції є АРМА. На основі Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10 листопада 2015 року № 772-VIII, КМУ було прийнято Постанову від 24 лютого 2016 р. № 104 «Про утворення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів». Нині Тимчасово виконуючим обов'язки АРМА є Сигидин Віталій Михайлович.

Для створення АРМА існували такі внутрішні та зовнішні передумови: потреба у вдосконаленні механізмів виявлення та розшуку активів, які було незаконно виведено за межі України внаслідок вчинення корупційних та інших злочинів, а також необхідність запровадження прозорих та ефективних механізмів управління арештованими активами; зобов'язання України в рамках виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України, обов'язкові для України рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та інші міжнародні зобов'язання України. АРМА за змістом, обсягом функцій і правовим статусом не має аналогів у системі органів державної влади в Україні [3].

Таким чином, треба відмітити, що в Україні було створено досить великий спектр органів в руках яких, зосереджений широкий інструментарій задля боротьби з корупцією. Усі вищенаведені інституції мають індивідуальну спеціалізацію, але об'єднуючим моментом є їхня спільна мета, яка продиктована сьогоднішніми надзвичайно

корумпованими реаліями. Вищезазначені органи пройшли свій шлях створення, перед тим як зайняти своє місце в системі протидії корупції у нашій державі. Результати роботи цих структур іноді зазнають певної критики, але якщо така критика небезпідставна, то на неї потрібно обов'язково звертати увагу й удосконалювати свою діяльність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення НАЗК фактично є дозволом на приховування статків – ТІ. *Українська правда* : веб-сайт. URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2016/08/14/7117719/> (дата звернення: 03.04.2021).
2. Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-20#Text> (дата звернення: 03.04.2021).
3. Офіційний сайт Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. URL: <https://arna.gov.ua/mission> (дата звернення: 03.04.2021).

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОНТРАБАНДУ

Бондаренко О. С.

*к. ю. н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Сагайдак В. О.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Чинне кримінальне законодавство виділяє кілька статей, які передбачають кримінальну відповідальність за контрабанду різних предметів. Відповідно до ст. 201 Кримінального кодексу України (далі – КК України) контрабандою є переміщення через митний кордон української держави поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, що карається позбавленням волі строком від трьох до семи років, а у разі того, що дія була вчинена повторно, то кримінальна відповідальність збільшується та становить уже від п'яти до дванадцяти років з урахуванням конфіскації майна.

Згідно із ст. 201-1 КК України контрабандою є переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю

лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України, що карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Також у ст. 305 КК України зазначається, що контрабанда – це перевезення через митний кордон української держави поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю наркотичних засобів, психотропних речовин, а також їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, що карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років. Якщо кримінальне правопорушення вчинене за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, карається позбавленням волі на термін від восьми до дванадцяти років з конфіскацією предметів контрабанди та майна [1].

Назвемо головні причини, через що зростає кількість випадків контрабанди, а саме: економічні передумови, недостатній рівень функціонування митної політики, недостатньо злагоджений зв'язок між правоохоронними та контролюючими органами української держави з такими ж органами іноземних держав щодо взаємного обміну інформацією з протидії та перевезення товарів поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Не менш значною причиною розповсюдження контрабанди товарів є велика завантаженість митниць та недостатня оснащеність технічними засобами для здійснення перевірки й огляду, а також недостатнє та недосконале регулювання діяльності з протидії та боротьби контрабанди товарів. Також можемо відмітити те, що однією з ряду причин може стати безробіття та невеликий процент зайнятості населення, яке мешкає на території прикордонних районів.

Ми можемо класифікувати види контрабанди товарів за предметами незаконного переміщення через митний контроль української держави поза митним контролем згідно із КК України, а саме: культурні цінності; отруйні, сильнодіючі, радіоактивні або вибухові речовини; зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї); спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, лісоматеріали або пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріали необроблені, а також інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України, наркотичні засоби, психотропні речовини, а також їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби [1, 2].

На сьогодні питання щодо боротьби із контрабандою товарів та боротьби з порушеннями митних правил є значущим та одним із головних завдань для України з метою економічного захисту держави. Покращення економіки у державі залежить від вирішення та ліквідації проблеми щодо незаконного перевезення товарів та порушеннями

митних правил. Адже нелегальне перевезення товарів, предметів або сировини спричиняють велику шкоду економіці України.

Під час аналізу сучасних методів та стану боротьби із контрабандою товарів, ми визначили основні цілі реалізації даного кримінального правопорушення та їх наслідки. Серед нелегального перевезення товарів найбільш поширеними є зброя, історичні та культурні цінності, а також наркотичні засоби. Основні цілі здійснення незаконного перевезення товарів: по-перше, для того, щоб уникнути сплати податків або митних зборів під час перевезення товарів; по-друге, уникнути проблем під час перевезення заборонених товарів або обмежень щодо товарів; по-третє, дане кримінальне правопорушення здійснюється з метою одержання форм платежів, субсидій, які не мають юридичного підтвердження, а також з метою одержання будь-яких переваг, які є незаконними, тобто такими, що порушують принципи та правила законної конкуренції

Наслідками вчинення такого кримінального правопорушення є: 1) держава не має змоги отримати прибуток, а навіть навпаки втрачає його; 2) здійснення нечесної конкуренції; 3) промисловість втрачає прибуток, а також зазнає збитків; 4) удар по економіці та економічній безпеці держави; 5) збільшення випадків щодо корупційних правопорушень; 6) загроза безпеці навколишнього середовища, а також загроза здоров'ю й життю населення [3].

Як підсумок, важливо акцентувати увагу на тому, що контрабанда – це перевезення або переміщення товарів, які визначені у статтях 201, 201-1 та 305 КК України, через митний кордон української держави, але поза митним контролем із метою приховати предмет нелегального перевезення від митних та правоохоронних органів. У результаті проведеної роботи ми визначили загальні засади юридичної відповідальності за контрабанду відповідно до кримінального закону України. Загалом покарання за дане кримінальне правопорушення може становити від трьох до дванадцяти років, що залежить від багатьох чинників, таких як предмет контрабанди та кількість вчинених аналогічних правопорушень. Також ми дослідили основні способи протидії контрабанді, що має на меті запобігти її реалізації. Ми з'ясували головні причини, через що зростає кількість випадків контрабанди. Ми дослідили загальні засади юридичної відповідальності за контрабанду відповідно до кримінального закону України. Таким чином, на сьогоднішній день контрабанда товарів, а отже і недодержання митних правил в Україні, дедалі збільшується, а внаслідок цього дестабілізується зовнішня політика української держави, що негативно впливає на національну економіку і її галузі, саме тому це питання є актуальним та активно розглядається зараз.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : станом на 30.12.2020 / Верховна Рада України. Київ : Право, 2020. 201, 201¹, 305 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Коментар до статті 201. Контрабанда. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/198.php>.
3. Дубровський В., Черкашин В. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні : навч. посібник. Київ, 2017. С. 13–17. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Instrumenty-uhylyannya-vid-splaty-podatkov-2017-1.pdf>.

ФАКТИЧНЕ ТА ЮРИДИЧНЕ ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЇ ПЕРЕВИХОВАННЯ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Бондаренко О. С.

*к. ю. н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Смаль В. В.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Позбавлення волі – це один із видів покарання в законодавстві, що передбачає певну ізоляцію особи, яка вчинила протиправне діяння, від суспільства на визначений строк. Стаття 50 Кримінального Кодексу України визначає, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [1]. Де-юре місця позбавлень волі, де правопорушники відбувають своє покарання мають на меті функції перевиховання але чи виконується ця функція де-факто ще потрібно визначити.

Функція режиму в місцях позбавлення стала предметом дослідження для Кльован Нелі, яка зазначає, що режим в місцях позбавлення волі виступає засобом виправлення і ресоціалізації засуджених та врегульовує весь процес виконання і відбування позбавлення волі, тому виступає базисом для ефективності покарання і досягнення його цілей [2, с.534]. Щодо понять термінів «виправлення» та «ресоціалізіція», то Кримінально-виконавчий кодекс України надає в статті 6 наступне роз'яснення. Виправлення засудженого - процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють

у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки. Ресоціалізація – свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого [3].

Для того, аби виконати дві основні мети позбавлення волі: перевиховання та ресоціалізація потрібно пройти певні етапи реалізації цієї мети. А.Т. Завадська, зазначає, що такими етапами є:

1. Покарання. Цей превентивний захід був широко розповсюдженим ще зі стародавніх часів. Цікавою є позиція колишнього політв'язненого й теперішнього правозахисника Мирослава Мариновича з цього питання. Він стверджує, що сучасна українська система виконання покарань, як і радянська система, спрямована лише на застосування до особи злочинця кари, але не перевиховання. «Злочинець не відчуває справедливості покарання, а тим більше, якщо на нього ще давить холод, голод, погана медицина, тощо. Він це сприймає як помсту суспільства, і, відповідно, тоді в ньому жевріє прагнення відістити суспільству.

2. Застосування запобіжних заходів. Саме на цей вид процесуальної дії законодавець покладає основний превентивний зміст. На думку О. Сівак, найбільш ефективним способом перевиховання неповнолітнього є застосування до нього запобіжного заходу, в особливості тримання під вартою. Це підтверджується тим, що короткочасне позбавлення волі може особу «змусити» переглянути свою поведінку через небажання знову бути підданого позбавленню волі на значно довший строк. Однак у той же момент виникає небезпека потрапляння особи під вплив інших злочинців, проходження «школи» злочинної поведінки і, як наслідок, ще глибшої асоціалізації.

3. Медіація. Як інноваційний спосіб для України медіація стає ще більш популярним способом перевиховання та запобігання злочинності у країнах Європи та Америки. Позитивна сторона полягає у тому, що врегулювання конфлікту покладається на самі сторони. Головними суб'єктами цієї діяльності є потерпілий та заподіювач шкоди. Медіатор виступає лише посередником. Його функцією є координація «діалогу» між суб'єктами, надання допомоги у вирішенні конфліктної ситуації

4. Ізоляція. Сучасна система виконання покарань у колоніях побудована таким чином, що у більшості випадків ув'язненні утримуються разом по кілька десятків людей. Всі ці особи також з тих чи інших мотивів скоїли кримінальне правопорушення. І така ситуація перебування у місцях позбавлення волі, де в одному приміщенні перебуває стільки людей які вчинили злочин, може не найкраще вплинути на подальшу адаптацію звільненого в соціумі. Адже зі сторони злочинців можуть бути спонукання до вчинення

нових правопорушення або якийсь психологічний тиск чи вплив «законів злочинного світу».

5. Праця. Найважливішим напрямом, що становить змістовне підґрунтя ресоціалізаційної діяльності є трудове виховання засуджених. Цей напрям є традиційним для вітчизняної пенітенціарної системи.

6. Підвищення ролі родини. Саме родина, яка закладає основу майбутньої особистості кожної людини, може найбільш повно вплинути на запобігання злочинності. Важливим тут є не примус до належної поведінки, а систематичне пояснення та виправлення помилок, власний приклад, доброзичливе та терпеливе ставлення. Саме у цьому аспекті виникають труднощі із запобігання злочинності серед дітей у сиротинцях, де здебільшого особам забезпечується лише фізичне існування без «вкладання» любові у спілкування, тобто, навпаки створення певної ієрархії, специфічної субкультури та філософії виживальництва [4,с. 292].

Головною проблемою, на нашу думку, є те, що виправлення особи на краще, є неможливим, якщо для цього немає сприятливих умов. Колонії, в яких злочинці відбувають своє покарання мають низку недоліків, таких як: 1) елементарна відсутність необхідного медичного обслуговування (за даними міністерства охорони здоров'я, в місцях позбавлення волі найбільше хворих на туберкульоз); 2) незадовільне медико-санітарне, матеріально-побутове та харчове забезпечення; 3) переповненість колоній та їх недостатнє фінансування; 4) знущання над засудженими та життя за «кримінальними законами»; 5) проблеми в організації соціально-виховної роботи із засудженими [5, с. 152].

Проблемним місцем також є те, що суспільство досить гаряче реагує на скоєння кримінального правопорушення. Мається на увазі те, що всі жадають якнайшвидшого та найтяжчого покарання за злочин, але не кожен усвідомлює, що після того як особа відбуде своє покарання, вона вийде на свободу абсолютно не адаптованою до суспільства та буде бажати розправи і помсти. Саме тому важливо не просто призначити покарання особі, що вчинила кримінальне правопорушення та кинути на одинці зі своїми психологічними травмами, через які вона вчиняла правопорушення. Важливим є робота з цією людиною над її світоглядом, адаптація в умовах, які не зашкодять їй, а допоможуть виправитися, допомога у працевлаштуванні після того як особа відбуде своє покарання.

Отже, важко сказати, що зараз місця позбавлення волі в змозі перевиховати людину на краще, а не навпаки. Існує ряд проблем, які потребують реформування та удосконалення і якщо на ці проблеми закривати очі, то невдовзі ми зіткнемося з ще більшим рівнем злочинності та домінуванням кримінального світу над реальним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України: від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кльован Н. В. Концепція кримінологічної функції режиму в місцях позбавлення волі. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія. Миколаїв : Іліон, 2016. 553 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
4. Завадська А. Т. Перевиховання та ресоціалізація особи злочинця як засіб запобігання злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. Вип. 6. С. 291–294.
5. Рибікова Г. В., Безпальча О. О. Проблеми перевиховання засуджених до позбавлення волі в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. № 5. С. 151–154.

ТЕНДЕНЦІЇ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА РОЗВИТОК ШАХРАЙСТВА ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Бондаренко О. С.

*к. ю. н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Хлус М. Г.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Питання боротьби з легалізацією, або іншими словами відмиванням, доходів одержаних злочинним шляхом, є вкрай актуальною темою на сьогодні не тільки для України, але й для всього світу. Пандемія COVID-19 значно змінила не лише життя кожного з нас, однак і внесла свої корективи в економіку та фінансову систему.

Так до початку пандемії Україною було прийнято більш суворі заходи для боротьби з відмиванням доходів одержаних злочинним шляхом відповідно до європейських стандартів. Нині діє Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та стабільно оновлювалась статистика стосовно протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом [1], проте з приходом пандемії наразі зусилля влади кожної країни спрямоване на зупинення поширення інфекції, що значно змістило фокус уваги з до пандемічних пріоритетів. Про це свідчать офіційні статистичні дані стосовно протидії легалізації

доходів, одержаних злочинним шляхом з сайту Офісу Генерального прокурора України [2].

З початком розповсюдження гострої респіраторної хвороби, на перший погляд здається, що дана проблема лише загострилася. Важко визначити чи пов'язаний рівень зростання злочинної діяльності в цілому з впливом пандемії, проте як повідомляється з різних джерел різко збільшилось число конкретних видів кримінальних правопорушень. Дослідження центру аналізу фінансових операцій та звітів Канади інформує про збільшення показників деяких видів кримінальних правопорушень пов'язаних з товарами COVID-19 та неактуальними послугами в період пандемії. Це і шахрайство в Інтернеті пов'язане з продажем чи закупівлею засобів індивідуального захисту чи інших медичних препаратів, які повинні вилікувати хворобу або засоби гігієни, які користуються великим попитом через пандемію COVID-19, за значно зниженими цінами. Підозрілим є створення великих бірж валют з незрозумілою метою або з метою подорожі, що не є правдоподібним з огляду на ситуацію в світі, або раптове збільшення великих транзакцій, пов'язаних із рахунками клієнтів, де баланс був низьким, або надзвичайно великі грошові депозити на рахунках бізнесу, особливо в секторах, які найбільше постраждали від COVID-19 [3, с.4]. І це не дивно, адже власники бізнесу прагнуть будь-якими способами мінімізувати збитки та утриматися на плаву навіть якщо вони є незаконними, а тим самим стимулюють розвиток даної проблеми.

У період карантину та локдаунів було чимало обмежень для суб'єктів підприємницької, а тому для того, щоб вижити в таких умовах вони були змушені провести процеси діджиталізації для налагодження своєї діяльності. Однак не все так просто, адже даний процес відкрив нові можливості злочинцям для відмивання грошей та фінансування шахрайства. Так почали створюватися сайти-підробки за допомогою яких ніби можна було поповнити мобільний рахунок, оплатити комунальні чи інші послуги без комісії, а в результаті в кращому випадку клієнт втрачав усі гроші зі своєї банківської картки, а в гіршому розповсюджувалось шкідливе програмне забезпечення або збиралася особиста інформація користувачів [4].

Влада нашої країни всіляко допомагає малому та середньому бізнесу вижити в таких не простих умовах і тим самим стимулює власників бізнесу вести чесним способом підприємницьку діяльність. Урядом була запроваджена система підтримки бізнесу у вигляді запровадження кредитних канікул, податкова преференція, підтримка малого і середнього бізнесу та агробізнесу, інформаційна підтримка бізнесу. З її допомогою було мінімізовано фінансове навантаження на підприємців у період карантинних обмежень [5]. Так 30 березня 2021 року набув чинності Закон України «Про надання допомоги

застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», яким чітко регламентовано процедуру перерахування коштів для надання допомоги застрахованим особам з Державного бюджету України [6].

Однак шахраї пристосовуються до будь-яких умов, а тому почали створюватися юридичні особи для зловживань заходами економічної допомоги з державного бюджету. Такі юридичні особи не мають на меті вести комерційну діяльність, а лише стають механізмом для розвитку шахрайства та відмивання коштів.

Отже, дослідження даної теми з кожним роком є все більш популярними, адже дана проблема є не тільки в середині нашої країни, але й має статус міжнародного характеру. Вона створює загрозу фінансовому ринку та національній економіці, саме тим ключовим базисам на яких будується імідж та визнання країни на міжнародній арені. Тому уряду вкрай важливо зосереджувати на цьому свою увагу не змінюючи та не послаблюючи контроль за даною сферою, якою б важкою не була ситуація в країні. Бо поки влада нашої країни зосередила зусилля виключно на боротьбі з інфекційною хворобою COVID-19, ймовірно, що в найближчі місяці, в міру продовження дії пандемії COVID-19 злочинці не будуть гаяти часу та продовжують розробляти нові злочинні схеми, пристосовані до нових реалій, чим посилюють тенденції відмивання коштів та розвиток шахрайства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://bit.ly/3yjeEYx> (дата звернення: 21.04.2021).
2. Офіційний сайт Офісу генерального прокурора. URL: <https://bit.ly/3bBaTE8> (дата звернення: 21.04.2021).
3. Спеціальний бюлетень про COVID-19: Тенденції відмивання грошей та шахрайства створений на аналізі FINTRAC. URL: <https://www.fintrac-canafe.gc.ca/intel/operation/covid-trend-en.pdf>.
4. Офіційний сайт незалежної асоціація банків України. URL: <https://nabu.ua/ua/uvaga-shahrayi-koronavirus-dopomagaye-aferistam.html>.
5. Програми підтримки бізнесу з офіційного сайту Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://covid19.gov.ua/prohramy-pidtrymky-biznesu>.

6. Про надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Закон України від 30.03.2021 р. № 1358-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1358-20#Text> (дата звернення: 22.04.2021).

УДОСКОНАЛЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ НОРМ СТОСОВНО ВІКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Нікіперович О.О.

*Курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Людвік В. Д.

*підполковник поліції, к. ю. н., доцент кафедри Кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Важливою умовою притягнення до кримінальної відповідальності є досягнення необхідного віку. Без цієї умови людина не може бути відповідальна згідно законодавству. Тому кожен законодавець в першу чергу аналізує рівень психологічного стану, інтелектуального розвитку підлітків, який притаманний їм у певному віці. Для встановлення він використовує дані з медицини, психології та педагогіки. Важливо використовувати той рівень, який притаманний більшості людей із категорії. «Вік – період розвитку людини, який характеризується певними змінами в її психологічному або фізичному стані. Через це вона стає достатньо дорослою для несення відповідальності» [1].

Необхідність формування класифікації віку відповідальності пояснюється теперішніми уявленнями суспільства о здатності людини починати розуміти певні дії, а також характер цих дій і наслідків, що наступають через ці дії. Ці наслідки з великим шансом можуть нести суспільно небезпечний характер для інших членів суспільства. Тобто досягнення певного віку зумовлює розуміння людиною наслідків її дії, що попереджає небезпечні дії [2].

Кримінальний Кодекс України має дві межі віку кримінальної відповідальності у 14 та 16 років. До першої категорії відносять тільки тяжкі умисні кримінальні правопорушення, які зазначені в частині 2 статті 22 Кримінального Кодексу, а друга категорія поєднує доволі широке коло кримінальних правопорушень.

В останні роки спостерігається тенденція зростання правопорушень серед неповнолітніх людей, що викликає велику кількість питань щодо зниження межі віку кримінальної відповідальності.

Є пропозиція, яка передбачає створення чотирьох груп відповідальності: діти до 11 років; підлітки 11–14 років; підлітки 14–16 років та неповнолітні 16–18 років. Діти до 11 років це та категорія, котра не може відноситись до сфери кримінально-правового впливу, тому не можуть бути притягнутими до кримінальної відповідальності. Підлітки у віці від 11 до 14 років мають нести кримінальну відповідальність тільки в обмеженій кількості випадків. Більш того, у цьому віці потрібно проводити медичне та психологічне дослідження, яке підтвердить дійсний розвиток людини при необхідності вести кримінальну справу. Якщо відповідність віку людини для кримінальної відповідальності буде підтверджена, то справу буде розпочато [1].

Зазначаємо, що в деяких країнах не існує терміну «вік відповідальності», тобто навіть маленька дитина може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Наскільки це має сенс – це вже інша справа.

До країн з найменшим віком відповідальності відносяться Австралія, Хашимітське Королівство Йорданія, Республіка Ірландія, Ісламська Республіка Пакистан та США – 7 років. Але треба зазначити, що в США з 7 років можна притягувати дитину за загальним правом, більш того, кожен штат самостійно встановлює вік з якого може наставати кримінальна відповідальність. Подивимось на ці цифри. В Колорадо та Луїзіани цей вік дорівнює 10 років, в Джорджії й Іллінойсу – 13 років, Міннесота – 14 років, Техас – 15 років, Нью-Йорк – 16 років. В Сполученому Королівстві Великої Британії можна було побачити схожу картину. З 1933 по 1969 рік вік кримінальної відповідальності наставав з 8 років, після чого межа була підвищена до 10 років. В Новій Зеландії також дії цей закон, вік відповідальності з 10 років, в Туреччині – з 11 років, в Канаді – з 12 років [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що актуальне законодавство є недосконалим в питаннях визначення нижнього порога настання кримінальної відповідальності. Слід розуміти, що вік тут розглядається не стільки як вікове значення, скільки як психофізіологічний розвиток людини. При цьому психофізіологічний розвиток не залежить від конкретного числового значення, воно настає і коливається виходячи з безлічі різних факторів, що дозволяє говорити про те, що кожна людина здатна нести відповідальність за свої вчинки по настанню різного віку. При розрахунку соціальної відповідальності також слід враховувати вплив навколишнього соціуму та безлічі інших чинників.

На нашу думку, підтримка рішення стосовно зміни вимог, що висувуються до настання віку кримінальної відповідальності є найбільш логічним. Таким чином, потрібно доповнення статті 22 Кримінального Кодексу України частиною 3 такого змісту: "Особистість, яка досягла певного віку і вчинила кримінальне правопорушення, але внаслідок психофізіологічних особливостей ще не усвідомлює наслідків свого вчинку, не може притягуватися до кримінальної відповідальності".

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2002. 18 с.
2. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Камарницкий А. В. Современное законодательство об уголовной ответственности и наказаний несовершеннолетних в России и зарубежных государствах. URL: https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=895.

THE PROBLEM OF DOMESTIC VIOLENCE IN TODAY'S CONDITIONS

Laktionova V.V.

cadet of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Supervisor: Savenko V. P.

senior lecturer Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Today, the domestic reality shows a significant increase in violence in all its forms and forms at the level of society, state institutions, as well as individual consciousness. The problem of domestic violence is also relevant in our country.

As a social phenomenon, domestic violence has existed for a long time and, unfortunately, is already widespread throughout the world, regardless of racial, ethnic or economic characteristics. The concept of violence is very ambiguous, it is used not only in psychology but also in jurisprudence. One of the most common phenomena today is domestic violence. Domestic violence is a situation in which one spouse controls or tries to control the behavior and feelings of another family member. Domestic violence includes cases of child abuse, violence against one of the spouses, or parental abuse in the case of the elderly [1].

Domestic violence has clear facets of gender. According to many researchers of this problem, 95% of victims of domestic violence are women. Among the various types of violence - physical, sexual, psychological, economic - it is during domestic violence that abuse is regular,

systematic and covers various areas of the relationship between the perpetrator and the victim [1].

People who have been abused are characterized by low self-esteem, abnormal perceptions of the family, the role of women in society, justification of the offender's actions, guilt and denial of the feelings of anger they feel towards the offender, confidence that no one can help them. solving the problem of violence, belief in myths about violent relationships in the family as a normal relationship between partners.

Many women are characterized by feelings of shame, embarrassment and humiliation. Too often, they experience negative emotions when trying to understand what is happening and identify themselves as a "beaten woman" or a victim of domestic violence. Also, at the same time, a woman who has been a victim of domestic violence does not always lose the feeling of love and compassion for her partner. Unforgotten love can influence the decision to stay in the family or not [2, p. 295].

Psychological assistance to victims of violence is a very difficult task, because people who have experienced violence are in a serious psycho-emotional state, feel shame, guilt, and very often try to hide the fact of violence. People who experience such horror in their relationships with a loved one, feel feelings of hopelessness and helplessness, physiological and psychological stress, sleep disorders, suicidal thoughts [3, p.116].

Psychological assistance to victims of violence depends on the scale of the problem, the age of the survivor. When providing first aid to victims of domestic violence, it is not necessary to decide for the victim what he needs now, so that the person does not lose control of reality, not to ask about the details of the situation and not to blame. If the victim begins to talk about what happened, it is not necessary to clarify the details [4, p. 96].

From the point of view of a police officer, in our opinion, when a law enforcement officer arrives at the scene to record the fact of domestic violence in the protocol, it will be more appropriate to interview the person in the presence of a psychologist. Because we understand that the police do not have the ability to take a psychologist with them on every call, it can be concluded that every police officer must have some psychological knowledge so that during the interview a person can provide first aid and contact the victim, and then further advise her to consult a specialist.

Thus, trying to solve the problem of domestic violence in our country, the Verkhovna Rada of Ukraine in 2017 adopted the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Domestic Violence", which defines the organizational and legal framework for preventing and combating domestic violence. in the field of prevention and counteraction to domestic violence, which are aimed at protecting the rights and interests of victims of such actions. Unfortunately,

even after the adoption of the Law, the incidence of domestic violence has not decreased, and perpetrators continue to bully their victims, as there is no punishment for them. Therefore, the authorities should adopt bills amending the Criminal Code and the Criminal Procedure Code in order to bring perpetrators to justice.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гендерна дискримінація та насильство щодо жінок. URL: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1398061293>.
2. Проект Програми для дівчат (14-18 років) та жінок, які пережили насильство або належать до групи ризику / В. М. Бондаровська, Т. В. Журавель, О. Я. Куриленко та ін. «Українська фундація громадського здоров'я», 2013. 454 с.
3. Кальницька К. О. Особливості соціально-психологічної роботи з жінками, жертвами насильства в сім'ї. Соціальна робота як чинник гуманізації суспільного буття: Український та міжнародний досвід: тези доповідей та виступів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 3-4 грудня 2010 року). Чернігів : ЧДІЕУ, 2011. С. 114-120.
4. Кальницька Ю. С. Модель кризового центру для жінок, які зазнали насильства в сім'ї. *Соціальна політика та соціальна робота*. 2005. № 4. С. 91-102.
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-19 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Шаповалова Ю. В.

*Аспірант кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

У минулому році були внесені докорінні зміни до Кримінального кодексу України, згідно з якими поняття «злочин» було замінено поняттям «кримінальне правопорушення». Згідно з чинним кримінальним законом нашої держави кримінальні правопорушення бувають двох видів – проступки та злочини. Враховуючи відносну новітність поняття «кримінальний проступок» для вітчизняного правозастосування вважаємо за доцільне акцентувати саме на передумовах його запровадження.

Передусім хотіли б відмітити, що про відносну новизну поняття «проступок» свідчить те, що перші згадки «проступку» у вітчизняному кримінальному законі датують ще 1845 р. Так, в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» [1, с. 4] суспільно

небезпечні діяння класифікувалися за критерієм суспільної небезпечності на злочини і проступки. У разі посягання на «недоторканність Влади Верховної» та установлені цією владою права і безпеки суспільства або приватних осіб, такі дії кваліфікувалися як злочинні, за вчинення яких передбачалися кримінальні покарання. Якщо вчинялося порушення відповідних правил, то таке діяння визнавалося проступком і каралося виправними покараннями (позбавлення всіх особливих, особистих і станових прав та привілеїв, поєднане зі засланням до Сибіру або іншого місця; позбавлення волі шляхом ув'язнення у фортеці, тюрмі, гамівному або робітному будинках, у монастирі, тимчасовий арешт, догана, грошове стягнення тощо). Подальшого розвитку проступок набув в останньому десятилітті XIX ст. у процесі підготовки нового Кримінального уложення, затвердженого імператором Миколою II у 1903 р. [2, с. 37]. Відповідно до цього нормативно-правового акту злочинні діяння поділялися на три групи: тяжкі злочини (за їх учинення призначалася смертна кара, каторга та заслання), злочини (за їх вчинення призначалося ув'язнення у виправному домі, фортеці, тюрмі) та проступки, що каралися арештом або грошовим штрафом.

Зі встановленням радянської влади в Україні у 1919 р. та прийняттям Кримінального кодексу відбулися зміни в класифікації злочинів, унаслідок яких виключено кримінальний проступок із законодавства про кримінальну відповідальність [3, с. 158]. Таким чином, історично поняття «проступок» є традиційним та усталеним для вітчизняного правозастування. Натомість, радянська влада фактично штучно змінила теорію кримінального права, вилучивши поняття «проступок».

Зважаючи на історичну передумову, питання про запровадження інституту кримінального проступку до законодавства України неодноразово порушувалося в науковій літературі, було предметом широкого обговорення юридичної громадськості. На сучасному етапі це питання є особливо актуальним, оскільки чинний Кримінальний процесуальний кодекс України нормативно закріпив положення про кримінальні проступки [4, с. 129].

Окрім історичного аспекту важливим є й врахування зарубіжного досвіду. Так, наприклад, Відповідно до § 12 Кримінального кодексу Федеративної Республіки Німеччини, протиправні діяння поділяються на злочини та проступки. Проступками (Geld-strafe) визнано протиправні діяння, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від одного року та менше або штраф. До таких діянь належать: порушення офіційних оголошень, заняття забороненою проституцією, погроза злочином, використання неправдивих свідочств про стан здоров'я тощо [5].

У Кримінальному кодексі Французької Республіки основним критерієм диференціації кримінальних правопорушень є ступінь тяжкості діяння. Згідно з цим критерієм кримінальні правопорушення бувають: злочини, проступки, порушення. Так, за ступенем тяжкості до кримінального проступку належать нетяжкі діяння. Таким чином, у кримінально-правовій доктрині Французької Республіки поняття кримінального проступку можна визначити наступним чином: проступок – це будь-яка дія або бездіяльність, вчинена умисно або з необережності, заборонена в суспільстві під загрозою виправного покарання (зокрема тюремне ув'язнення на строк до десяти років або штраф), визначеного кримінальним законом [6].

З огляду на вищезазначене, запровадження інституту кримінального проступку в Україні є цілком послідовним кроком законодавця, адже існує як історична, так й зарубіжна передумови для такої новели.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных // Свод законов Российской империи. Т. 15. Санкт-Петербург, 1912. 373 с.
2. Уголовное уложение // Свод законов Российской империи. Т. 15. Санкт-Петербург, 1909. 148 с.
3. Шармар О. М. Кримінальний проступок: історія та сучасність. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 356–364.
4. Борисов В. І., Тютюгін В. І., Демидова Л. М. Кримінальний проступок: концептуальні засади запровадження до національного законодавства. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 129–142.
5. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp.normID/1242733> (дата звернення: 25.04.2021).
6. Уголовный кодекс Французской Республики. URL: <https://bit.ly/3wh3P7v> (дата звернення: 25.04.2011).

СПОСОБИ БОРОТЬБИ З ПОШИРЕННЯМ ФІКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯК СПОСОБУ ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Бондаренко О. С.

*к. ю. н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Сіра М. А.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Налагодження економічної ситуації в Україні, що є досить бажаним та довгоочікуваним для кожного громадянина сьогодні, нерозривно пов'язане з вчиненням дій з боку держави щодо запобігання різного роду загрозам у цій сфері, зокрема «відмиванню» коштів. Зростання рівня тіньової економіки, по суті, означає поширення економічної діяльності, що не є задекларованою чи легальною. Тінізація підприємств погіршує економічне становище держави: скорочується кількість належно сплачених податків, декретовані підприємства зазнають значних фінансових проблем, а саме населення країни втрачає довіру до теперішньої влади, закриває очі на явні правопорушення в економічній сфері, або навіть стають безпосередніми злочинцями. У ході роботи, буде розглянуто шляхи боротьби з одним із способів відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом – існуванням фіктивних суб'єктів господарювання. Цей спосіб є одним із найпоширеніших на сьогодні, саме тому шляхи його мінімізації, або навіть і викорінення потребують детального дослідження.

Не можна заперечити той факт, що боротьба з будь-якою проблемою полягає у викоріненні причин її виникнення. Поширення фіктивних суб'єктів господарювання не є виключенням. Саме тому окреслимо три основні, на нашу думку, причини появи та розповсюдження «несправжніх» підприємств.

Першою причиною є очевидна неузгодженість у чинному законодавстві, та відсутність чітко визначених аспектів цього правопорушення, його класифікації. По суті, окреслене призводить до численних протиріч при розгляді таких справ, та навіть можливість звільнення правопорушників від відповідальності. Для ліквідації цього явища, безперечно мають бути вчинені відповідні дії з боку законодавця. Положення щодо таких суб'єктів господарювання мають бути більш конкретизовані та деталізовані по суті, у видах та шляхах несення відповідальності за вчинення таких дій. Безперечно, станом на сьогодні, реформування зазначеної галузі є досить необхідним для економіки України, тому, безперечно влада має більш ретельно переглянути окреслене питання. Такі дії з боку законодавця зміцнять авторитет владної верхівки, допоможуть повернути довіру та

авторитет населення. Варто наголосити, що викорінення цієї причини поширення «несправжніх» суб'єктів господарювання одночасно може вплинути і на наступну підставу розповсюдження таких підприємств, яка буде досліджена далі.

Наступною причиною, на яку ми щойно посилалися, є явна недовіра населення України до влади та його неготовність добросовісно сплачувати податки. На нашу думку, справа полягає саме у бідності громадян та неспроможності задовольнити їх мінімальні потреби. Зубожіння певних верств населення (студентів, пенсіонерів, інвалідів, тощо), спричинило все частіше порушення закону такими громадянами, народ втратив довіру до держави та повагу до її принципів. Реальні правопорушники використовують їх, оформлюючи таких людей засновниками чи власниками фіктивних суб'єктів господарювання, фактично, перетворюючи останніх на жертв, прагнучи отримати максимальну вигоду з нужденних верств населення.

Причинам розповсюдження правового нігілізму та неповаги до права присвятила свою роботу Завгородня Ю. В., де зазначила, що в українському суспільстві правовий нігілізм має прояв у громадянському суспільстві, а серед причин, які супроводжують систему права в Україні з моменту становлення незалежної держави, виділила наступні: нестабільність та невпорядкованість чинного законодавства, присутність колізій у чинних нормах права, низька правова культура та слабкий механізм реалізації чинних правових актів [1]. Загалом, позиція науковця цілком обґрунтована та зрозуміла, саме тому зазначена проблема потребує негайного втручання законодавця. Таким чином, важливо працювати з населенням, задовольняти потреби нужденних верств суспільства, боротися з бідністю, щоб загалом повернути авторитет влади та свідоме ставлення громадян до їх обов'язків [2].

Вражаючий рівень корупції серед державних службовців при виконанні ними обов'язків стосовно реєстрації та здійснення контролю діяльності таких суб'єктів господарювання викликає досить велике занепокоєння, саме тому, досить важко не включити це до основних причин розповсюдження фіктивних суб'єктів господарювання. Посилення вже існуючого нині контролю за діяльністю представників закону, робота яких полягає в проведенні процедури реєстрації юридичних осіб стане вагомим кроком на шляху викорінення досліджуваної нами проблеми. Процедура такої реєстрації має стати більш складною та прозорою. Більш того, посилення відповідальності за скоєння правопорушень в економічній сфері, як з боку державних службовців, так і з боку осіб, що є ініціаторами або учасниками створення підприємств з ознаками фіктивності, має стати першим, що необхідно зробити законодавцю.

Підводивши підсумки, важливо ще раз наголосити, що існування фіктивних суб'єктів господарювання може призвести до значного підризу економіки в Україні, втрати авторитету владної верхівки та знецінення обов'язків, покладених на громадян. Усе це викликає занепокоєння та очевидну потребу вирішення даного питання, або хоча б зупинення поширення фіктивних підприємств. Але, для того щоб мінімізувати чи зовсім викоринити факт існування фіктивних суб'єктів господарювання, важливо не витратити час на пошук унікальних, нереальних шляхів чи секретних прийомів, важливо просто працювати з причинами розповсюдження таких суб'єктів господарювання та намагатися їх позбутися. Таким чином, у ході дослідження ми сформулювали основні причини та способи боротьби з поширенням легалізації доходів, адже робота над цим питанням має стати пріоритетною для законодавця зважаючи на загальний стан економіки в Україні та рівень життя українців зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Завгородня Ю. В. Політичний нігілізм та правовий нігілізм: співвідношення понять. Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 223–225.
2. Думчиков М. О., Сіра М. А. Використання фіктивних суб'єктів господарювання як способу легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: основні причини, наслідки та способи боротьби. *Правові горизонти*. Суми : Сумський державний університет, 2020. С. 62–67.

ЖЕБРАЦТВО ЯК КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНИЙ ФЕНОМЕН КОРИСЛИВОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Анісінська Є. А.

*Курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Людвік В. Д.

*підполковник поліції, к. ю. н., доцент кафедри Кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

На сьогоднішній день доросле та дитяче жебрацтво є головною проблемою, яка існує в нашому соціумі, це явище має тісний зв'язок із кримінальною протиправністю, а тому представляє велику суспільну небезпеку. Тема бідності є досить актуальною в наш час, оскільки особи, які ведуть паразитичний спосіб життя мають антигромадську

спрямованість, а також більш схильні до дій, що містять ознаки складу кримінального правопорушення.

Жебрацтво - це один з методів вирішення матеріальних і фінансових проблем, легкого збагачення, а також спосіб існування певних верств суспільства. Потрібно відзначити, що в результаті появи різних факторів, здатні погіршувати соціально-економічний рівень людини в суспільстві виникають злидні і безробіття, негативний вплив середовища або сім'ї, відсутність нагляду батьків за своїми дітьми, примус батьками жебракувати, низький рівень доходів, незадовільне функціонування соціальних інститутів є безпосередньо тими факторами, які зумовлюють виникнення такого явища як жебрацтво.

Жебраки - це особи, які не мають родинних зв'язків, їх соціальний статус знищений, але основна їх частина з часом перетворюється в «професійних жебраків», які використовують людей, які експлуатують їх почуття як джерело свого порожнього існування, оскільки вони впевнені, що добрі люди допоможуть їм. Якщо розглядати жебрацтво бізнес, то необхідно відзначити, що це «легкі гроші», невимоглива робота і час на відпочинок майже завжди, мабуть єдина вимога в цій роботі - це мати театральні здібності або навіть в деяких випадках вміти психічно впливати на людину. Також, дана професія не вимагає витрати сил і енергії, має гнучкий графік, а головне можна заробити «легкі гроші».

Залучення малолітніх або неповнолітніх осіб до жебрацтва це є нормою. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за використання малолітньої дитини до заняття жебрацтвом.[ст.150-1 ККУ] Зазвичай, дитяче жебрацтво є потребою, оскільки дитяче сприйняття світу не розглядає це явище як спосіб експлуатації матеріально-фінансових цінностей суспільства, таким чином вони просто намагаються вижити. Відповідно до Конвенції про права дитини, в зв'язку з фізичною та розумовою незрілістю дитина потребує особливої охорони, турботи і допомоги, в т.ч. належного правового захисту, для повного і гармонійного розвитку її особистості дитині необхідно рости в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння. Використання малолітньої дитини до заняття жебрацтвом у явному протиріччі з наведеними вимогами. Довести, що хтось когось змушує малолітніх осіб займатися цією діяльністю дуже важко, оскільки «головні» цього бізнесу залякують, муштрують дітей і погрозами змушують мовчати.

Отже, цей феномен заслуговує великої уваги з боку держави, суспільства, соціальних інститутів, які повинні допомагати і сприяти боротьбі з цим паразитичним явищем, проводити постійний контроль за неблагополучними сім'ями, надавати медичну

допомогу людям з обмеженими можливостями, а також не сприяти розвитку жебрацького бізнесу, навпаки активно боротися з ним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція ООН про права дитини від 26 листопада 1989р. Ратифікована Україною 27 лютого 1991 р.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/ за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Верещака Я. В.

*Студентка 4 курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Проблема легалізації (відмивання) доходів, отриманих незаконним шляхом, в сучасних умовах набула міжнародного характеру. У сучасному світовому економічному просторі існує безліч способів, які використовують злочинні угруповання для виведення із тіні «брудних» грошей. Це призводить до втрати державами мільйонів несплачених податків, які б мали йти на забезпечення соціальних потреб. Та основною причиною актуалізації даної проблеми є загроза національній та світовій безпеці, оскільки «відмиті» гроші йдуть на фінансування тероризму, збагачення наркоторговців й поширення наркотиків по сформованих каналах, торгівлю людьми й фінансові махінації.

У Директиві Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму в розділі 1 статті 2 зазначено, що для цілей цієї Директиви відмиванням коштів вважаються вчинені умисно такі дії: а) обмін або передача власності, якщо відомо, що така власність виникла в результаті кримінальної діяльності чи участі в подібній діяльності з метою приховування або маскування незаконного походження власності чи сприяння будь-якій особі, яка здійснює подібну діяльність і прагне ухилитися від юридичних наслідків своїх дій; б) приховування або маскування справжньої природи, джерела, місцезнаходження, розміщення, руху, прав щодо власності чи прав на власність, якщо відомо, що така власність виникла в результаті кримінальної діяльності або участі в подібній діяльності; с)

придбання, володіння або використання власності, якщо на момент отримання було відомо, що подібна власність виникла в результаті кримінальної діяльності чи участі в подібній діяльності; d) участь у будь-яких діях, об'єднання з метою здійснення, спроби здійснення і надання допомоги, співучасть, сприяння і консультування здійснення будь-яких дій, зазначених у попередніх підпунктах [1].

Вітчизняні науковці Самофалов Л. П. та Самофалов О. Л. визначають поняття «легалізації («відмивання») доходів, одержаних незаконним шляхом» як умисне діяння щодо надання законного виду користування, володіння або розпорядженню доходами, отриманими завідомо незаконним шляхом [2, с. 43].

Більше того, важливо зауважити, що аналіз міжнародних стандартів з питань запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, так само як й відповідного вітчизняного законодавства, вказує на те, що для позначення цього явища використовується таке визначення, яке охоплює, головним чином, саме способи відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом [3, с. 95].

Способів відмивання «брудних» коштів багато, та головними є проведення їх через фінансові структури. Потрапляючи на рахунки банків, з ними вчиняють безліч операцій з метою якомога більше відокремити їх від джерела походження.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом [4].

Основним правовим актом українського законодавства, який і кваліфікує дані дії як легалізацію (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом, є стаття 209 Кримінального кодексу України. Ця стаття передбачає кримінальну відповідальність за реалізацію майна, отриманого незаконним шляхом, та проведення будь-яких операцій з ним.

Оглянувши визначення поняття «легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», які наводяться у публікаціях міжнародних організацій та матеріалах наукових досліджень, маємо підстави констатувати те, що цим поняттям позначається діяльність, спрямована на приховання зв'язків між активами, набутими

внаслідок вчинення злочинів, та відповідними злочинами для розширення можливостей для якомога більш безпечного, відкритого та продуктивного використання активів, набутих внаслідок вчинення злочинів, із якомога меншим ризиком зазнати кримінально-правових наслідків, пов'язаних із вчиненням предикатного злочину та фактом використання доходів від нього [3, с. 93].

З'ясувавши суть та поняття легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, можна зробити висновок, що зарубіжні нормативні акти та вітчизняні науковці мають спільне визначення цього питання. Тож, нам необхідно більше уваги приділяти вивченню зарубіжного досвіду, застосовувати цей досвід на практиці та удосконалювати вітчизняне законодавство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму № 992_774. Дата оновлення: 16.09.2009. URL: <https://bit.ly/3eXMzOP> (дата звернення: 07.12.2020)
2. Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. До питання про поняття легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2018. № 2 (4). С. 37–47.
3. Шевченко М.В. Сутність відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, та передумови запровадження заходів запобігання та протидії проявам цього явища. *Вісник запорізького університету : Збірник наукових праць. Юридичні науки*. 2018. № 4. С. 92–100.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX. Дата оновлення: 16.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення 07.12.2020).

GENERAL ISSUES OF CRIMINAL CHARACTERISTICS OF LEGALIZATION OF CORRUPTED INCOME

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

The global financial crisis of 2020 has intensified economic crime, thus exacerbating the problem of money laundering. According to the statistics of the Office of the Prosecutor General

of Ukraine in 2019, 149 criminal proceedings were initiated on the grounds of criminal offenses related to the legalization of corrupt income [1]. These statistics show that illicit income is increasingly penetrating the legitimate financial and economic environment. Actions related to the legalization (laundering) of proceeds from crime are highly latent and still do not lose their relevance. They are often committed with the help of several financial transactions, both in the territory of residence of the subject of the criminal offense and abroad.

The current criminal law in Art. 209 "Legalization (laundering) of property obtained by criminal means" provides for criminal liability for the specified criminal offense, and in Art. 209.1 "Intentional violation of the requirements of the legislation on prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime or terrorist financing". These rules have a number of common features, features that relate not only to the generic and direct object of the criminal offense, but also the objective and subjective side; often have a number of common features and subjects of these acts.

It should be noted that the forensic characteristics play a special role in the very structure of the methodology of investigation of a criminal offense of a certain type. Moreover, it should be noted that a successful and comprehensive study of the circumstances of a criminal offense largely depends not only on the correct definition of criminal law features of the act, but also on the investigators' understanding of the criminal nature of the criminal offense.

In our opinion, in the forensic characterization of a criminal offense "legalization of proceeds from crime" it is necessary to distinguish the main and additional elements of the characterization. In particular, the main elements of the forensic characteristics of this type of criminal offense, we propose to include: the method of committing a criminal offense, the typical traces of a criminal offense and the subject of the criminal offense. In turn, the additional elements of the forensic characteristics include: the subject of the criminal offense, the time of the criminal offense, the scope of the criminal offense, the situation of the criminal offense and the source of "dirty money".

Undoubtedly, one of the most informative elements of the forensic characterization of this socially dangerous act is the method of its implementation. In particular, among the most common ways I would like to note the following:

- transfer of cash from non-cash to cash for transactions that do not have a clear economic and financial meaning and obvious legal purpose, which are carried out through the banking system and through financial private commercial organizations, as well as non-financial organizations related to gambling, charity, real estate activities;
- opening current accounts in various credit organizations and institutions in order to cash significant funds;

- non-cash online money transfer abroad using various online services (wise.com);
- significant overestimation of the cost of works or services (for example, receiving unreasonably high fees for legal, consulting or marketing services, publishing a book, etc.);
- reinvestment of criminal proceeds in shares of companies and cryptocurrency of use of offshore firms and credit and financial organizations, not formally affiliated, for the purpose of transactions or bank transactions;
- mixing of proceeds from crime with assets that are in legal circulation, due to which there is a total increase in assets of commercial organizations. The commission of a criminal offense depends on the circle of stakeholders: business entities, companies specializing in money laundering, representatives of banks, members of organized criminal groups.

In our opinion, as a mandatory element of the forensic characterization of this criminal offense, it is also necessary to identify typical traces of this type of criminal offense.

According to V. Yu. Shepitko, typical traces of a crime, as an element of the criminological characteristic of a crime, are any changes in the environment that have arisen as a result of the commission of a crime in it. Traces of the crime include: a) changes in the material situation; b) traces-reflections (traces of hands, feet, vehicles, tools, etc.); c) objects - physical evidence; d) documents (written, electronic, etc.); e) ideal traces (traces of human memory); e) odor traces; g) traces of microparticles; g) sound traces [2, p. 279].

It should be noted that the traces of money laundering correlate with the very method of legalization. For example, when creating a fictitious enterprise that deals with the legalization of proceeds from crime, fictitious documentation of the subject, seals, stamps may be traces. The main features in the legalization of criminal proceeds through securities or fictitious brokerage transactions include the purchase of securities at a much higher price, the conclusion of contracts of sale of assets with the same entity, the issuance of warrants - the purchase of digital quotations at prices which have significant deviations from direct market quotations.

It is important to note that not all scientists single out such an independent element as the subject of criminal encroachment. Considering the subject of criminal encroachment should take into account the conditionality of the term "encroachment", as in fact the perpetrator does not encroach on this object in the usual interpretation of the word, and turns illegally owned object of crime (for example, money received as a result of bribery) is in our understanding the subject of criminal encroachment (on the money received as a result of criminal activity shares of the enterprise are bought).

The scope, place, time and situation of legalization of criminal proceeds is considered as a complex and systematic formation, which includes not only the physical conditions of this type

of crime, but also the general socio-economic situation in the country, the state of legal regulation of economic relations, etc. [3, p. . 405].

The place of legalization can be determined by the direct location of the subject of legalization (insurance companies, banking institutions, credit institutions, brokerage firms, consulting agencies) and the place of state registration of legal entities.

The time of legalization is the beginning of criminal illegal activities, in particular:

- time of registration of a fictitious company;
- time of financial transaction;
- time of obtaining the right of ownership of property acquired by criminal means.

The situation characterizes the internal conditions of functioning of a business entity (legal status of a legal entity used in legalization; the content of regulations on the basis of which there are officials who enter into transactions or carry out financial transactions for the legalization of "dirty" funds; and the procedure for its conduct in the enterprise, institution, organization, etc .; the state of control over the implementation of financial transactions (compliance with the requirements for mandatory primary monitoring); 3, p. 405].

Given that the causes and conditions of legalization of criminal funds are to some extent due to the causes and conditions of predicate offenses, the main attention should be paid to preventive measures to predicate offenses in general. Particular attention in preventing legalization should be paid to the development of an algorithm for the interaction of banks with law enforcement agencies.

LIST OF REFERENCES:

1. Statistical information for 2019. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.
2. Forensics. Forensic tactics and methods of investigating crimes: textbook. for students. jurid. universities and faculties. - for order. prof. V. Yu. Shepitko. Kharkiv, 1998. 368 p.
3. Frolov SO Forensic characteristics of legalization (laundering) of proceeds from crime. *Legal electronic scientific journal*. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/99.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-6/97>.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ НЕЗАКОННО ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Гаврилович Я. Д.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Обіг зброї в Україні є досить важким правовим питанням. Незаконний обіг зброї містить в собі обіг вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв постійно становив загрозу нормальному функціонуванню суспільства та є невирішеною правовою проблемою в Україні, так як наша держава залишається єдиною державою серед європейських в якій немає повноцінного законодавчого фундаменту для врегулювання даної проблеми. В нашій державі постійно реєструють кримінальні правопорушення, які пов'язані з незаконним поводженням, обігом, виготовленням вогнепальної зброї, вибухових речовин або пристроїв. Дані злочини породжують більш тяжкі кримінальні правопорушення, такі як: вчинення вбивств, розбоїв, тероризму. Створення злочинних угруповань та організацій напряду залежить від можливості отримання зброї, яка потрапляє до таких незаконним шляхом. З кожним роком злочини з використанням такої зброї залишаються стабільно однаковими, а національне законодавство навіть не має відповідного закону, який би регулював саме незаконну діяльність в сфері обігу зброї.

З самого початку прийняття незалежності і до сьогодні Україна не може прийняти єдиний закон, який би регулював обіг зброї та боєприпасів до неї. Законопроекти постійно потрапляли на доопрацювання, а потім через не відповідність до національного або міжнародного законодавства відхилялись.

Якщо говорити про законодавчу базу яка би регулювала незаконну діяльність спрямовану на обіг зброї, то ще 4 лютого 2004 року України ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, які доповнюють дану конвенцію. Проте Протокол проти незаконного виготовлення та обороту вогнепальної зброї, її складових та боєприпасів до неї все ще лишається не визнаним. На разі в Україні навіть не має чинного закону, який би окреслював незаконні дії, які будуть становити незаконний обіг зброї [1].

В Кримінальному кодексі України також не має статті, яка би містила конкретні відомості про дії, які становлять незаконний обіг зброї та конкретну кримінальну відповідальність за вчинення такої діяльності, з часом уже в діючих статтях про незаконне поводження та виготовлення вогнепальної зброї, вибухових речовин або пристроїв просто посилюють кримінальну відповідальність.

Кримінальним кодексом України встановлено кримінальна відповідальність за збут, обіг та незаконне виготовлення вогнепальної зброї, вибухових речовин або пристроїв. Саме стаття 263 Кримінального кодексу України дає роз'яснення про те, що саме є незаконним носінням, зберіганням, придбанням, передачею або збутом вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв. Друга частина дає пояснення незаконною діяльністю, яка пов'язана з такими самими діями, але уже стосовно до холодної зброї. Стаття має виключення для мисливської гладкоствольної зброї, вона не потребує спеціального дозволу для використання, збуту, зберігання [1]. В статті 263¹ Кримінально кодексу України зазначені правові аспекти незаконного виготовлення, переробки ремонту вогнепальної зброї або вибухових речовин та пристроїв [2].

Проте дані статті не мають конкретизації, вони поширені на всі незаконні дії, які пов'язані зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами або пристроями. Якщо говорити про створення закону, який би регулював обіг зброї, то останній законопроект до Верховної Ради України був поданий 20 вересня 2020 року, протягом всього періоду до сьогодні даний законопроект знаходиться на доопрацюванні. Даний законопроект визначає яка саме зброя підпадає під категорію незаконного обігу, в якій сфері діятиме даний закон, там будуть зазначені відмінності між видами зброї. Також там будуть узаконені повноваження державних органів по контролю за незаконним обігом зброї. В спеціальному законі також будуть указані основи та особливості обігу зброї та боєприпасів до неї. Новий законодавчий акт повинен в собі містити також відомості про обіг цивільної зброї та боєприпасів, а раніше відомості про цивільну зброю та боєприпаси до неї виносились на окремий законопроект. Законодавчий акт також має в собі положення про державний контроль зброї та боєприпасів до неї. Такий контроль полягає у нагляді за умовами тримання цивільної зброї, контроль за технічним оглядом зброї та за її відстрілом.

Новий законопроект про обіг зброї та боєприпасів до неї був повернутий на доопрацювання до ініціатора 4 лютого 2020 року. На разі немає інформації про його узаконення чи про відхилення [3].

До проблематики регулювання обігу зброї в Україні також можна віднести відсутність загальної гільзотеки. Для ідентифікації вогнепальної зброї проводять систематизацію зібраних гільз, саме така систематизація називається гільзотекою. До 2009 року в Україні діяла єдина автоматизована система обліку вогнепальної зброї, завдяки такій системі правоохоронні органи могли швидко встановити з якої зброї були

відстріляні дані гільзи. На разі існують окремі гільзотеки в різних експертних установах тому важко встановити з якої саме зброї були виконані вистріли.

В Україні на законодавчому рівні відсутні поняття «зброя», «вибухових речовин» та «вогнепальна зброя». Такі правові прогалини від часті заповнює судова практика, в ході проведення можна зрозуміти, що саме є патронами, вибуховими речовинами або вогнепальною зброєю.

Вирішити вказані проблеми можливо лише при створенні відповідного законодавчого акту, який би регулював обіг зброї, вибухових речовин, регулювали права громадян на поводження зі зброєю та містив в собі конкретні поняття «зброї», «вогнепальної зброї», «цивільної зброї», де було би розкритий зміст застосування зброї для самооборони та яка зброя створена лише для самооборони. На даному етапі розвитку України такого законодавчого акта немає [4].

Враховуючи вище сказане можна зробити висновки, що в законодавчому регулюванні обігу зброї існують правові прогалини. Такі прогалини відносяться і до створення єдиних правових понять, і у відсутності законодавчого акту, який би регулював обіг зброї. Також потрібно відновити єдину гільзотеку в якій будуть міститися всі відомості про відстріляні гільзи. Після проведення таких реформ національного законодавства зменшаться правові неточності, вдосконалиться правове регулювання даного питання, ефективність розкриття злочинів в цій сфері збільшиться.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Павленко Л. М. Характеристика об'єктивних ознак злочину, передбаченого ст.263 Кримінального кодексу України URL: <https://bit.ly/3v0LfQL>.
2. Кримінальний кодекс України: 263¹ Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв.
3. Законопроект про обіг зброї. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66918.
4. Ченшова Н. В. Сучасний стан та перспективи вдосконалення нормативно-правового регулювання обігу зброї та вибухових речовин. URL: <https://bit.ly/3ygE9Kd>.

ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ

Зінченко Г. С.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Конституцією України закріплено, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Саме тому особлива увага законодавця має приділятися на забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина [1].

Як відомо, законом України від 6 грудня 2017 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» внесено певні зміни до Кримінального кодексу України. Було доповнено розділ I Особливої частини КК України ст. 151-2, яка встановлює відповідальність за примушування до шлюбу. Серед науковців є певні розбіжності щодо нововведеної норми: одні сприймають позитивно зміни, а інші – мають протилежну точку зору. Саме тому сьогодні залишається актуальним питання щодо доцільності криміналізації примушування до шлюбу та можливості реального використання цієї норми при вирішенні справи.

Питання щодо доцільності криміналізації примушування до шлюбу розглядали у своїх наукових роботах такі вчені як Андрушко А.В., Гушесова Т.Г., Дудоров О.О., Радутний А.Е., Хавронюк М.І. та інші.

Відповідно до ч.1 ст.24 СКУ, шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається. У разі порушення зазначеної норми, шлюб визнається недійсним за рішенням суду. У ч.4 ст.56 СК зазначено, що примушування до припинення шлюбних відносин, примушування до їх збереження, в тому числі примушування до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканність і може мати наслідки, встановлені законом [2].

Аналіз складу злочину зазначеної статті, дає можливість визначити, що безпосереднім об'єктом примушування до шлюбу є воля, честь та гідність особи. Додатковим об'єктом можуть виступати також здоров'я, статева свобода та статева недоторканість. За даними Парламентської асамблеї Ради Європи, для дівчат та жінок примушування до шлюбу може супроводжуватись ізоляцією від сім'ї, позбавленням права

на освіту, проблемами у сфері репродуктивного здоров'я, небажаною вагітністю, рабством та домашнім насильством у різних формах, тобто можемо сказати, що у разі примушування до шлюбу порушується не лише основний принцип шлюбу – добровільності, але й цілий комплекс базових прав людини, зокрема право на сім'ю, материнство, свободу та особисту недоторканість, повагу до своєї індивідуальності, здобуття освіти [3].

Об'єктивна сторона аналізованого злочину характеризується активними діями в наступних формах: примушування особи до вступу в шлюб; примушування особи до продовження примусово укладеного шлюбу; примушування особи до вступу у співжиття без укладання шлюбу; примушування особи до продовження співжиття без укладання шлюбу; спонукання з метою вступу у співжиття без укладання шлюбу особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає; спонукання з метою продовження співжиття без укладання шлюбу особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає. На жаль, законодавець не визначає, що закладено в основу поняття «примушування», чим ускладнює процес тлумачення цієї норми та використання її на практиці.

Взагалі існують різні думки науковців щодо розуміння цього поняття. На думку І.М. Тяжкової, примушенням є незаконний вплив на людину з метою змусити її вчинити певні дії, змінити характер діяльності чи не вчиняти того, що особа збиралася робити [4, с.83]. А. Є. Радутний визначає примушування як усну, письмову або невербальну вимогу, висловлену в категоричній формі пропозицію потерпілому вчинити негайно чи в обумовлений час певні дії або утриматися від їх учинення [5, с.139]. Т.Г. Гушесова під примушуванням розуміє психічний і (або) фізичний тиск на потерпілого в будь-якій формі [6, с. 95]. В.Г. Зарипов примушуванням називає умисний психічний (можливо, із застосуванням фізичної сили) вплив на особу, учинений проти чи поза волею потерпілого з метою змусити його виконати яку-небудь дію чи утриматися від її виконання, у процесі якого поставлена злочинцем мета була реалізована (потерпілий дав згоду або розпочав виконання дій, що від нього вимагалися) [7, с. 7]. Досить влучно, на нашу думку, розкриває поняття М.І. Хавронюк, який визначає примушування як застосування фізичного насильства або погрозу його застосування щодо потерпілого чи його близької особи, або шантаж — погрозу знищити чи пошкодити майно потерпілого, або викрасти потерпілого чи позбавити його волі, або розголосити відомості про потерпілого, які потерпілий бажає зберегти у таємниці, або іншим чином обмежити права, свободи чи законні інтереси потерпілого (чи його близької особи) [8, с. 102].

Якщо розглядати міжнародне законодавство, то диспозиція подібної норми є більш конкретизованою, а відповідно і ознаки об'єктивної сторони злочину. Так, відповідно до ст.284 КК Нідерландів, будь-яка особа, яка: 1) незаконно змушує іншу особу діяти або утримуватися від певних дій або терпіти певні дії через акт насильства чи будь-якого іншого діяння або загрози насильства або загрози будь-яким іншим діянням, спрямованим проти цього іншого або проти інших осіб; 2) змушує іншу особу діяти або утримуватися від певних дій або терпіти певні дії через загрозу обмовляння або наклепу [9]. У КК Чорногорії встановлюється відповідальність не лише за примушування до шлюбу, а ще й за обман при укладенні шлюбу [10]. У ст. 429 КК Турецької Республіки передбачається відповідальність, якщо особа, яка із використанням сили, примусу, погроз чи обману викрала чи утримує повнолітню або визнану повнолітньою жінку з метою одруження або інших корисливих мотивів [11].

Суб'єкт злочину – загальний, тобто ним є фізична осудна особа, яка досягла 16 років. Суб'єктом злочину може бути як чоловік, так і жінка, крім цього зазвичай може бути особа, яка має сімейну владу над потерпілою особою (батько, мати та інші родичі).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується лише прямим умислом. Особа усвідомлює свої дії та передбачає можливі наслідки.

Варто зазначити, що потерпілим в такій ситуації може бути також будь-хто, незалежно від віку та статі. На думку юриста-кримінолога А. В. Маляр, українська етнічна традиція полягає в тому, що у більшості випадків потерпілими від примусового шлюбу стають чоловіки у випадку вагітності (або фіктивної вагітності) жінки. Крім цього, вона зазначає, що у нас досить багато випадків, коли у сільській місцевості (і взагалі є регіони в Україні, де дуже міцна влада батьків), батьки або інші родичі вирішують все самотійно, без згоди дітей [12].

На перший погляд здається, що нова норма справді може бути актуальною в українському суспільстві, однак лише за умови здійснення кримінологічного дослідження поширеності та динаміки цього діяння в Україні. Та по при це, слід сказати, що в чинному Кримінальному Кодексі вже передбачені такі дії (чи принаймні їх частину), які цілком можна кваліфікувати за наявними статтями. Наприклад, за ст. 146 «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини», або ст. 154 «Примушування до вступу в статевий зв'язок», або ст. 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» та інші. Подібна думка наявна і у окремих науковців. Так, А. В. Андрушко стверджує, що криміналізація примушування до шлюбу в майбутньому зумовить виникнення конкуренції кримінально-правових норм і «ймовірно» буде мертвою нормою [13, с. 173]. Та ж сама А. В. Маляр зазначає, що все ж таки ця норма абсолютно не адаптована до

української ментальності, оскільки ініціаторами укладення шлюбу в Україні є в більшості випадків – саме жінки [14].

У свою чергу, у висновку Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» вказувалось, що саме по собі примушування особи до шлюбу без настання суспільно небезпечних наслідків не досягає того рівня суспільної небезпеки, коли діяння відповідно до ст. 11 КК України має визнаватися злочином [15].

У висновок, можемо сказати, що встановлення кримінальної відповідальності за примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК України) є прикладом надмірної криміналізації, яка є недоцільною та позбавлена необхідного обґрунтування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. N 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. N 30. Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/ed20210101> (дата звернення: 10.04.2021).
3. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Forced marriage in Europe : Resolution 2233 (2018). June, 28. 2018. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25016&lang=en> (дата звернення: 10.04.2021).
4. Тяжкова И.М. Ответственность за незаконное принуждение. *Вестник Московского университета*. №11 «Право». 2006. С. 83-93.
5. Радутний А.Е. Примушування особи як спосіб збирання комерційної таємниці. *Злочини проти особистої волі людини : збірник матеріалів-практичного семінару* (Харків, 19-20 вересня 2000р.) / редкол.: В.В. Сташис та ін.-Х. : Лествиця Марії, 2002. 240с.
6. Гушесова Т.Г. Особливості об'єктивної сторони окремих складів злочинів, пов'язаних з трансплантацією органів або тканин людини. *Проблеми вдосконалення практики застосування кримінально-правових засобів протидії злочинності органами внутрішніх справ : матеріали міжнародної науково-практичної конференції 30 вересня 2004 р.* Львів, 2005. С. 94–98.
7. Зарипов В.Г. Физическое и психическое принуждение в уголовном праве: понятие, виды, ответственность : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. 20 с.

8. Дудоров О.О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2019. 288 с.
9. Кримінальний кодекс Нідерландів. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430&subID=100100457,100100459#text> (дата звернення: 11.04.2021).
10. Кримінальний кодекс Чорногорії. URL: <https://bit.ly/3ovQAxg> (дата звернення: 11.04.2021).
11. Уголовный Кодекс Турции. *Юридическое Бюро Сайхан*: сайт. URL: <https://turkishadvocate.ru/уголовный-кодекс-турции/> (дата звернення: 12.04.2021).
12. Самбоська С. На два роки до в'язниці – за примус до шлюбу. Galnet- інформ агенство: веб-сайт. URL: <https://galnet.fm/na-dva-roky-do-v-yaznytsi-za-prymus-do-shlyubu/> (дата звернення 12.04.2021).
13. Андрушко А. В. Щодо доцільності криміналізації примушування до шлюбу. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2018. с. 170-173.
14. Зміни до ККУ: Анна Маляр про нові правила статевих відносин. Інфовечір – 14.01.2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NVZ3eMqL5q8> (дата звернення: 13.04.2021).
15. Висновок Головного науково-експертного управління 14.11.2016 р. на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів Україниу зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648 (дата звернення: 13.04.2021).

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: КРИМІНАЛЬНО – ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Іскрич Я. С.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Вступ. Насильство в сім'ї в наш час набирає значних обертів. Недарма науковці-правники звертають на цю проблему чимало уваги. Одним із найчастіше розповсюджених видів домашнього насилля є примушування до вступу в статевий зв'язок. Диспозиції ст. 154 Кримінального кодексу(далі – КК) України підпадають під різні погляди і

трактування, тому дана стаття потребує чіткого розмежування від інших супутніх злочинів.

Мета: проаналізувати ст. 154 КК України з точки зору кримінального законодавства та визначити її правові особливості.

Викладення матеріалу дослідження. Примушування до вступу в статевий зв'язок є найрозповсюдженішим форматом сексуального домагання, тому цей злочин відносять до найнебезпечніших. Статті 28 й 29 Конституції України наголошують, що людина ні в якому разі не може бути позбавлена права на статеву недоторканість та власну свободу, а також піддана катуванню в різних його проявах, як жорсткому, так і насильницькому або такому, яке принижує гідність та честь особи[4].

Часто науковці-правники співвідносять поняття «примушення» з іншими суміжними поняттями, такими як «схиляння» або «спонукання». Але ці поняття, не слід ототожнювати, адже це лише слова схожі за значенням, тобто слова синоніми. Термін «спонукання» несе більше позитивну енергію, яка може проявлятися через певний грошовий стимул для створення вагомої картини, в якій можна викликати в жертви бажання до зближення. Поняття «примушення» має зовсім інший характер. Змушення спрямоване на потерпілу особу таким чином, що вона всупереч своїй волі повинна погодитись на цей статевий акт [1].

Спонукання до статевих зносин є насильницьким, тому підпадає під межі кримінального закону. У Кримінальному кодексі України перші дві диспозиції вказаної статті слугують для того, щоб показати нам сферу дій, в якій відбувається даний злочин. У них наголошено, що примушування відбувається без згоди потерпілої особи. Окрім цього, у новій редакції жертва підпадає тепер не тільки під матеріальну чи службову залежність від примушувача, але й під інші форми залежності, за які передбачене покарання у вигляді або штрафу, або арешту, або позбавлення волі. Примушування до сексуального зв'язку може відбуватися як одноразово, так і рецидивно. Також, слід пам'ятати, що злочинець може спонукати до сексу як з собою, так і з іншим партнером.

Склад злочину, у даному випадку, матиме місце тільки тоді, коли буде доведено, що особа жіночої чи чоловічої статі дійсно потерпала від сексуального домагання – природнього або неприроднього або, яке було здійснене під впливом матеріального чи службового характеру. Матеріальна складова в даному випадку означає те, що потерпіла особа перебуває на фінансовому утриманні, як повному, так і частковому від суб'єкта злочину або, в іншому випадку, є ймовірність втратити свій капітал. Щодо службового становища, то тут відбувається все на трудових засадах, тобто жертва примушування є підлеглою чи меншою за статусом на роботі, чим злочинець. Часто суб'єкт злочину

спонукає вступити жертву з ним в статевий зв'язок тим, що обіцяє їй хороший гонорар чи премію за слухняність та покору, кар'єрний ріст, оновлене робоче місце.

Описане злочине діяння спричиняє людині дискомфорт, «ламає» психіку, а найстрашніше часто призводить до вчинення самогубства. Адже важко довести оточуючим, що справді ти підпадаєш під домашнє насильство. Найбільше в цьому плані людину тривожить думка інших. Тому, коли особа-злочинець залякує свою жертву розголошенням відомостей про неї, що ганьблять її честь і гідність, або ставлять під загрозу статус її родини, потерпіла особа боїться і виконує всі його забаганки. У цьому випадку вступає в силу санкція ч. 3 ст. 154 ККУ, яка передбачає покарання за розголошення інформації, що стосується потерпілої особи чи її родичів, у вигляді обмеження чи позбавлення волі до трьох років. Окрім цього, під дану частину підпадає також вчинення злочину, передбаченого ч.1 і ч.2 ст. 154 КК України, але з пошкодженням майна особи або її родичів чи його вилученням. [2].

Якщо проаналізувати санкції всіх трьох частин обговорюваної статті, то можна прийти до висновку, що дані санкції не цілком підлягають суспільній небезпеці даного посягання. Це проявляється в їх м'якості. Досліджуючи еволюцію злочину примушування до вступу в статеві зносини ще навіть до періоду незалежності, то можна побачити, що раніше законодавець встановлював безальтернативні види покарання для злочинців, тільки позбавлення волі. Наразі, ми бачимо альтернативні види покарання – штраф, арешт, позбавлення волі, які не зовсім відповідають характеру даного злочинного діяння. Арешт хоч якось має місце бути серед видів покарань щодо цього злочину, але накладення штрафу є зовсім не доречним. На нашу думку, покарання у вигляді штрафу не може належно вплинути на злочинця, тобто не несе за собою ні превентивного, ні виховного впливу [5].

Злочин примушування до вступу в статевий зв'язок схожий на такі злочини як зґвалтування, сексуальне насильство. Всьому винна законодавця, який в ч. 1 ст. 154 ККУ вказує на те, що примушування до статевого акту відбувається без добровільної згоди особи, яку примушують, чим ототожнює дану статтю з сексуальним насильством (ст. 153). Дане визначення підходить тільки під межі ст. 152, в диспозиції якої не йде мова ні про схиляння, ні про насильство [3].

Але все ж таки відмежовує дані злочини те, що примушування повинно мати якийсь результат. Тобто, одним примушування даний злочин не закінчується, після примушення настає фаза самого сексуального контакту(ст. 152 чи ст. 153), а в ст. 154 примушування наявне, але сексуальний контакт не відбувся за якихось причин. Також важливим аспектом, який відрізняє дані злочини є те, що згідно ст. 154 ККУ покарання за

вчинення даного злочину може нести не обов'язково той, хто вчиняє дане сексуальне посягання, а й то, що не має наміру вчиняти половий акт з потерпілою особою.

Отже, примушування до статевого акту – це насильницький злочин, який вчиняється для того, щоб задовольнити свої сексуальні вподобання або бажання іншої особи через вплив на жертву як матеріального, так і службового характеру або моральний тиск чи залякування розповсюдження завідомо неправдивих відомостей, що стосуються як саму особу, так і її родичів чи близьких. Нова редакція даної статті в кримінальному законодавстві з одного боку розширила межі ст. 154 та окреслила точні форми залежності, під які може попадати потерпіла особа, але з іншого боку додала плутанини для класифікації дій злочинця, пов'язаних з даним злочином чи супутніми з ним. Та ми довели, ст. 154 ККУ є унікальною: спонукання є, але статевого акту не має, не завжди винний той, хто примушує.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонян Ю. М. Сексуальные преступления: научно-популярное исследование / Ю.М. Антонян, А.А. Ткаченко. Москва : Амальтея, 1993. 320 с.
2. Брух Х. І. Підстави криміналізації примушування до вступу у статевий зв'язок. Право і суспільство. 2014. № 5. С. 200–208.
3. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практичний poradnik. Северодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с.
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Орловська Н. А. Характер санкцій кримінально-правових норм: проблеми трансформації. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 47. С. 25–30.

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА ДИСТАНЦІЙНЕ ШАХРАЙСТВО ЯК ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВУ

Кіріченко В. С.

Студент 3 курсу ННІ права

Сумського державного університету

Думчиков М. О.

к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

У наші дні використання інформаційних технологій не обмежується. Віртуальний простір переймає від реального все підряд, у тому числі й злочинність у її нових формах і

проявах. Щороку у всьому світі скоюється десятки тисяч злочинів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, програмного та апаратного забезпечення (кіберзлочинність). Сучасні світові тенденції розвитку та розширення можливостей кіберзлочинності вказують на зростаючу важливість боротьби з нею для подальшого розвитку суспільства, що призводить до віднесення кіберсфери до компетенції правового регулювання. Зазначена проблема особливо стосується забезпечення національної безпеки та, відповідно, суспільно небезпечних діянь, які мають набути статусу злочинів у кіберсфері та нести відповідну юридичну відповідальність. Сьогодні Україна слабо задіяна у боротьбі з кіберзлочинністю і тому є незахищеною від злочинів у сфері інформаційної безпеки.

Кіберзлочинність – це незаконні дії, вчинені людьми, що використовують інформаційні технології для злочинних цілях [3]. Основні види кіберзлочинності включають розповсюдження шкідливого програмного забезпечення, злом паролів, викрадення номерів кредитних карток та інших банківських реквізитів, а також розповсюдження незаконної інформації через Інтернет. Кіберзлочинність розглядається як кримінально карана дія, яка передбачає несанкціонований доступ до комп'ютерних мереж, комп'ютерних систем та програм для зміни комп'ютерних даних. Таким чином, комп'ютер виступає предметом злочину, а інформаційна безпека об'єктом. До подій, пов'язаних зі злочином можна віднести ситуації, при яких комп'ютер – знаряддя для вчинення злочинів, з метою порушення авторських прав, громадської безпеки, прав власності, моральності [4].

Враховуючи мотивацію злочинців, кіберзлочини можна розділити на такі категорії: кібершахрайство з метою заволодіння коштами; кібершахрайство ціллю якого є заволодіння інформацією (для особистого використання або перепродажу); втручання в роботу інформаційних систем для отримання доступу до автоматизованих систем управління (для навмисного пошкодження за певну плату або для нанесення шкоди конкурентам); інші злочини.

Найпопулярнішим серед кіберзлочинів сьогодні – це доступ до коштів банківських клієнтів.

У цій категорії найпоширеніші такі види злочинів:

1) шахрайство в Інтернеті, зокрема: створення "фінансових пірамід" в Інтернеті; шахрайство при продажу товарів (послуг) через Інтернет або Інтернет-аукціони; діяльність зі створення програмного забезпечення з метою викрадення фінансової, комерційної або особистої інформації (створення фіктивних веб-сайтів, розповсюдження комп'ютерних вірусів та троянських програм, блокування трафіку тощо);

2) шахрайство у системах дистанційного банківського обслуговування (далі – ДБО), зокрема: створення комп'ютерних вірусів та троянських програм для прихованого втручання в управління комп'ютером клієнта з встановленим програмним забезпеченням ДБО; відкриття рахунків, здійснення несанкціонованих операцій та отримання готівки в результаті несанкціонованих операцій в системах ДБО; отримання платежів від іноземних відправників через міжнародну систему SWIFT в результаті втручання в роботу комп'ютерів та систем ДБО клієнтів іноземних банківських установ.

3) підробка платіжних карток і банкоматне шахрайство, зокрема: використання втрачених/викрадених/підроблених платіжних карток; викрадення реквізитів платіжних карток, включаючи застосування технічних засобів їх «клонування»; скімінг – виготовлення, продаж та встановлення на банкомати пристроїв для зчитування/копіювання інформації з магнітної смуги платіжної картки та отримання до неї PIN-коду; використання "білого пластику" для "клонування" (підробки) платіжної картки та зняття готівки в банкоматах; Transaction Reversal Fraud – втручання в роботу банкомата під час здійснення готівкових платіжних операцій залишає баланс на картковому рахунку незмінним, коли готівка фактично отримана зловмисником; Cash Trapping – заклеювання диспенсера для присвоєння зловмисником готівки, яка була списана з карткового рахунку законного держателя картки [2].

Слід зазначити, що стрімкий розвиток інформаційних технологій постійно породжує нові види послуг, включаючи фінансовий сектор. Це змушує злочинців відточувати свою майстерність та знаходити нові способи нелегального заробітку в кіберпросторі. Тому можна з упевненістю сказати, що вирішення питань кіберзлочинності є однією з основних проблем, вирішення якої вимагає сучасних методів, активних, рішучих заходів та своєчасного регуляторного реагування [1].

Таким чином, сучасний рівень інформатизації суспільства вимагає від України забезпечити належний та ефективний механізм боротьби із кіберзлочинами як однієї із серйозних загроз національній безпеці держави. Така потреба стає ще більш очевидною, враховуючи транснаціональний характер досліджуваних злочинів, що вимагає від правоохоронних органів України ще більш якісного технічного забезпечення та компетентності для здійснення належної співпраці як у рамках, зокрема, міжнародного співробітництва під час кримінальних проваджень цієї категорії, так загалом у питаннях протидії кіберзлочинності. Тож протидія кіберзлочинності та рівень кібербезпеки на сьогодні є одним із пріоритетних напрямків в політиці країни. Але для комплексної боротьби з цією проблемою потрібні спільні зусилля держави, громадян та міжнародної спільноти. Активна боротьба із дистанційним шахрайством – це нагальна вимога часу, що

потребує консолідації зусиль банківських установ, правоохоронних органів, громадських організацій та, звичайно, користувачів банківських карток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гавловський В. Д. Аналіз стану кіберзлочинності в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 1 (28).
2. Карчевський М. В. Комп'ютерна інформація, як предмет злочину в сфері використання ЕОМ, систем, комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку. *Боротьба зі злочинами у сфері комп'ютерної інформації : проблеми та шляхи їх вирішення*. Донецьк : Донец. юрид. ін-т, 2012. С. 61–64.
3. Копотун І. М., Боровик А. В. Кримінально-правова характеристика кіберзлочинів в Україні: академ. курс. Київ : ФОП Кандиба, 2018. 164 с.
4. Ращенко Є. Кримінально-правове забезпечення боротьби зі злочинами у сфері використання комп'ютерних технологій. *Право України*. 2013. № 10. С. 87–91.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ДИТИНИ: КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Корощенко К. Р.

*Студентка 3 курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Обов'язок батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття закріплений також і в ст.180 Сімейного Кодексу України. Крім того, статтею 8 Закону України «Про охорону дитинства» визначено, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку [1]. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

За несплату аліментів Законодавством України прописана відповідальність. Існує цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність. У рамках нашого дослідження ми розглядаємо кримінальну відповідальність.

Стаття 164 Кримінального Кодексу України, передбачає, що злісне ухилення від сплати, встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів) карається громадськими роботами від 80 до 120 годин або виправними роботами до одного року,

або обмеженням волі на той самий строк. Також передбачено, що раніше судима особа за цією самою статтею буде покарана громадськими роботами від 120 до 240 годин або виправними роботами до двох років, або ж обмеженням волі на строк до трьох років [2].

Потерпілими від цього злочину визначаються неповнолітні діти, які мали отримати кошти на своє утримання.

Об'єктом злочину визначається право неповнолітніх осіб на всебічний розвиток та повноцінне життя.

З об'єктивної сторони цей злочин може вчинятись у формі:

- 1) злісного ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їхньому утриманні;
- 2) злісного ухилення від сплати аліментів.

Суб'єкт злочину спеціальний. Відповідальність за злісне ухилення від сплати аліментів та утримання неповнолітніх можуть нести батьки та усиновителі.

Суб'єктивною стороною є прямий умисел.

Предметом злочину вважають частину від заробітку або визначена сума, яку мала сплачувати особа неповнолітньому, проте через деякі причини цього не зробила.

Склад злочину може мати місце бути лише за наявності рішення суду, відповідно до якого особа, яка мала сплатити аліменти цього не робила. Склад злочину вбачається тоді, коли особа злісно не сплачувала аліменти. Поняття «злісно» у кримінально-правовій характеристиці, найбільш уживаніше тлумачення «шкідливий, небезпечний». Наприклад, Л. В. Дорош зазначила, що злісність ухилення потрібно пов'язувати з його тривалістю (три місяці й більше) або систематичністю (повторення його не менше трьох разів із проміжком часу не менше трьох місяців).

Відповідно до чинного законодавства за наявності ознак злісного ухилення від сплати аліментів державний виконавець за заявою стягувача направляє до територіального відділу внутрішніх справ подання про притягнення боржника до кримінальної відповідальності. До подання додаються документи: копія виконавчого листа, розрахунок заборгованості, копія письмового попередження боржника про кримінальну відповідальність за злісне ухилення від сплати аліментів, акти перевірки майнового стану боржника, копії викликів боржника до державного виконавця; копії письмових пояснень боржника про причини невиклати аліментів та його зобов'язання погасити борг, копії відповідей МРЕВ ДАІ, БТІ, центру зайнятості тощо про відсутність прибутків і майна у боржника [3].

Категорія злісного правопорушення досить оціночне поняття, яке може тривалий характер або визначатись багаторазовим зверненням з приводу несплати аліментів особи.

Якщо внаслідок несплати аліментів виникає заборгованість, то державний виконавець повинен з'ясувати, чи не виникла вона через ухилення боржника від свого обов'язку. Зокрема, дослідженню підлягають такі обставини:

- з якого часу виникла заборгованість;
- спосіб життя, який вів боржник протягом цього часу;
- наявність у нього тимчасових грошових доходів;
- чи звертався боржник до центру зайнятості населення, якщо був тимчасово безробітним;
- чи має боржник підсобне господарство;
- чи надавав боржник іншу, не грошову допомогу на утримання дитини (продукти харчування тощо);
- чи отримував боржник доходи від земельного та майнового паю [3].

Правила нарахування заборгованості по аліментах залежать від того, який їх вид було присуджено судом. Тут можливі два варіанти:

- а) сплата аліментів у твердій грошовій сумі (ст. 184 СК України);
- б) сплата аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини (ст. 183 СК України).

Якщо аліменти присуджено у твердій грошовій сумі, то розмір заборгованості, незалежно від того, чи працює боржник, чи ні, визначається сумою коштів, яку боржник має щомісяця сплачувати згідно з рішенням суду.

Також законодавцем прописана умова, що дитині може виплачувати тимчасову допомогу держава, вона призначається на шість місяців починаючи з місяця, в якому подані усі необхідні документи. Для призначення допомоги на наступний шестимісячний строк одержувач подає лише заяву, в якій повідомляє про обставини, що можуть бути підставою для продовження виплати допомоги.

Виплата допомоги здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Важливо зазначити, що деякі питання щодо утримання дитини регулюються Сімейним Кодексом. Наприклад, статтю 179 Сімейного Кодексу чітко визначено, що аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини. Врегульовано, що той із батьків або інших законних представників дитини, на ім'я якого виплачуються аліменти, розпоряджається аліментами виключно за цільовим призначенням тільки в інтересах дитини [2].

Також суд не може визначити на дитину розмір аліментів менше ніж 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Для такого злочину як не сплата аліментів характерний латентний характер. Латентний злочин – злочин, який був фактично вчинений, але з деяких причин не знайшов свого відображення у офіційній кримінально-праовій статистиці. Для того аби несплата аліментів мала атентний характер існують такі причини:

1. Не подача заяви з боку потерпілого. Дуже поширене явище серед тих, хто не отримує законні аліменти момент страху подавати таку заяву або невпевненість, що особа буде виплачувати грошові кошти на утримання дитини, а також почуття жалю до особи-платника через його і так скрутне становище. Проте потрібно завжди пам'ятати таким заявникам, що вони це роблять не для себе, а для дитини, яка на ці кошти має розвиватись та жити повноцінним життям.

2. Майбутній заявник вважає, що несплата аліментів довгий срок – це ще не привід притягувати до відповідальності. Три місяці несплати – вже вагомий аргумент до написання заяви.

3. Небажання взаємодіяти з органами Поліції. Насправді дуже поширена проблема, проте звертатись потрібно.

Матеріальне забезпечення є важливим обов'язком кожного з батьків. Від недотримання цього обов'язку страждає перш за все дитина, яка не має змоги розвиватись та жити повноцінним життям, а також страждає один з батьків, хто проживає з дитиною та вимушений працювати за двох, аби дитина ні в чому не мала потреби.

Також важливим вважаємо соціально-психологічний вплив. Адже дитина, яка розуміє, що з нею так поводяться у такому віці відчуває себе беззахисною та її психіка починає руйнуватись, адже в неї немає всього того, що мають інші діти. А також, можливо, ця дитина буде вести себе так само у дорослому житті, чим спричинить біду для наступного покоління.

Отже, несплата аліментів - це кримінальний злочин, який тягне за собою покарання у вигляді громадських або виправних робіт, або ж обмеженням волі. Існує ряд причин чому аліментнозобов'язані особи не сплачують кошти своїм дітям. Серед них безробіття, не стабільна економічна ситуація в Україні, тіньові доходи громадянина, бездіяльність органів виконавчої влади, а також не виконання своїх зобов'язань правоохоронними органами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст.131.

2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст.135.
3. Дерій О. О. Процедура виконання рішень з стягнення аліментів і заборгованості по них у примусовому порядку. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. С. 35–39.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ «НАРКОТИЧНІ ЗАСОБИ»

Мурач Д. В.

*Студент II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Проблема наркотиків переслідує людство ще з давніх давен. Перші задокументовані згадки про виготовлення та детальну інструкцію щодо вживання наркотиків датуються за 5 тисяч років до нашої ери в писемності цивілізації шумерів [1].

З плином часу розповсюдженість наркотиків у світі лише збільшилася. За даними Всесвітнього звіту ООН про наркотики «World drug report 2020», споживання наркотиків у всьому світі зростає, як з точки зору загальної чисельності, так і з точки зору частки світового населення, що вживає наркотики. За оцінками, в 2009 році 210 мільйонів користувачів становили 4,8 відсотка світового населення у віці від 15 до 64 років в порівнянні з приблизно 269 мільйонами користувачів у 2018 році, або 5,3 відсотка населення [2]. В Україні ситуація з наркотиками є не менш критичною, ніж в інших країнах. За даними Національного звіту щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2019 рік, поширеність вживання будь-яких наркотиків протягом життя тільки лише серед українських учнів у віці від 15-17 років не вища за середньоєвропейський показник. Так, близько 85,7% опитуваних вживали алкогольні напої, близько 51% палили цигарки, та 8,7% вживали канабіноїди (ESPAD - 2019 рік) [3, с. 39]. Проте, ця статистика включає в себе лише «офіційно задокументовані» дані. За даними незалежних експертів кількість наркозалежних в Україні — 1,5-2 мільйона осіб, що в десятки разів перевищує різні офіційні цифри [4]. Таким чином, виходячи з вищенаведених фактів, ми можемо сміливо стверджувати, що станом на сьогодні ситуація з наркотиками не лише в Україні, а й у світі є критичною.

Не виникає сумніву, що ця проблема потребує негайного втручання органів державної влади задля створення ефективного механізму реагування на розповсюдження наркотичних засобів. Чинна система протидії розповсюдженню наркотичних засобів

передбачає оперативну діяльність із затримання «підозрілих» синтетичного чи рослинного походження. У разі, якщо вилучена речовина за своєю формулою відповідає речовині, що внесена до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (далі – Перелік) – вона буде юридично вважатися наркотичним засобом [5]. Відповідно, у такому разі вона буде вилучена відповідальними органами, а власники конкретної речовини – понесуть покарання відповідно нормам чинного законодавства України.

Виходячи з цього, ми можемо спостерігати, що природа дефініції «наркотичні засоби» суто юридична, а тому піддається негативному впливу доктрини юридичного позитивізму. Таким чином, для «законного» розповсюдження наркотиків необхідно просто змінити формулу, тобто, придумати «дизайнерське рішення». Це, в свою чергу, говорить нам про те, що епідемія наркотиків не зупиниться доки можна буде синтезувати нові сполуки [6]. Одним із кроків до подолання розповсюдження наркотичних засобів, на нашу думку, є зміна або часткове вдосконалення чинної системи ідентифікації наркотиків. Для початку варто зазначити, що Кембриджський словник надає такі визначення дефініції «наркотики»:

- Будь-які природні або штучно зроблені хімічні речовини, що приймаються для задоволення, покращення продуктивності, або тому, що людина не може зупинити вживання цієї речовини [7];

- Речовина синтетичного чи натурального походження, що використовується в медицині [7].

Виходячи зі доктринального визначення, ми можемо виділити певні ознаки, що виділяють наркотичні речовини. Так, головною ознакою, можна вважати їх виділ на неприродне задоволення потреб людини будь то медичне чи ні. Це досягається шляхом екстракції необхідної речовини. Таким чином, одиниця її об'єму на об'єм екстрагованої речовини стає в рази більшим. Так, в об'єм кокаїну в листях коки становить 31,4 мг/кг. Відповідно, для виготовлення 1 кг кокаїну необхідно приблизно 125 кг коки. Наркотичний ефект досягається саме «неприроднім» вмістом активної речовини. Виходячи з цього, ми можемо концептуально змінити визначення дефініції «наркотичні засоби» наступним чином: Це речовини, синтетичного або природнього походження, вміст діючої речовини яких перебільшує «природню» норму. Таким чином, ми тільки підкреслюємо приналежність наркотичних речовин виключно для медичного використання. Адже, англійське слово «Drug» є професіоналізмом і використовується суто в медичній сфері. Імплементация цієї доктринальної дефініції в правову площину на практиці зробить усі наркотичні речовини – медикаментами. У свою чергу, такі медикаменти не можуть бути

відпущені без відповідного документу (довідки), не наявність якої вже буде говорити про протиправність дій особи.

Варто зазначити, що шлях до включення нової речовини до Переліку проходить наступним чином: синтез речовини – розповсюдження – публічна огласка – виявлення речовини правоохоронними органами – хімічний аналіз – включення до списку. При нашій видозміні дефініції «наркотичні засоби» цей шлях скорочується до етапу виявлення речовини правоохоронними органами без відповідного рецепту з подальшим аналізом, що значно може гальмувати розповсюдження таких речовин та, відповідно, врятувати не одне життя. Подальша наукова розробка цього питання є предметом для наступних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дейвенпорт-Хайнс Р. В поисках забвения. Всемирная история наркотиков. 1500—2000. пер. с англ. А. В. Савинова. Москва : АСТ. 2004. 624 с.
2. World Drug Report 2020 (United Nations publication, Sales No. E.20.XI.6). 2020. 59 p. URL: https://wdr.unodc.org/wdr2020/field/WDR20_BOOKLET_1.pdf.
3. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2019 рік (за даними 2018 року). URL: <https://bit.ly/3tYRraT>.
4. Онуфрив М. Панепідемія наркозалежності: причини й наслідки. Що робити? URL: <http://www.webcitation.org/6IqEYr3Zt>.
5. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15.02.1995 р. № 60/95-ВР. Дата оновлення: 05.07.2020. URL: <https://bit.ly/3bEcoRQ> (дата звернення: 12.04.2021).
6. Мурач Д. В. Наркотичні засоби: дихотомічна проблематика доктринальних та легальних дефініцій. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції: у 2-х ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 р.). Суми : СумДУ, 2020. Ч. 1. С. 62–65.
7. Cambridge Dictionary. Drug. Cambridge University Press 2021. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/drug>.

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Пилипенко Є. С.

*Студент IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Боротьба з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом останнім часом стала одним із пріоритетних завдань у сфері протидії злочинності в Україні. Це пов'язано зі збільшенням кількості різноманітних злочинних схем по отриманню незаконних доходів та їх легалізації. Усе це негативно впливає та підриває економіку України, що в свою чергу сприяє появі цілого ряду проблем у всіх сферах суспільного життя в державі.

Важливість з'ясування причин та умов даної проблеми в Україні обумовлюється тим, що ця інформація дасть змогу розробити якомога результативнішу тактику по боротьбі з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, спланувати конкретний план дій та виробити ефективний механізм протидії їй.

Становлення в Україні ринкової економіки, зміни в економічній, політичній, соціальній сферах, недосконалість законодавчої бази створили умови сприятливі для поширення та розвитку тіньової економіки, легалізації незаконних доходів та налагодженню корупційних схем.

Найбільш важливими є економічні детермінанти відмивання злочинних коштів. Економічна криза, що є однією з основних передумов поширення тінізації економічних відносин в Україні, наслідком чого стало значне підвищення рівня економічної злочинності. Кумулятивний вплив на розширення частки тіньової економіки в Україні посилювався такими факторами як: інфляція; недосконалість систем оподаткування та грошового обігу; надмірна монополізація економіки. Подальшого розвитку економічні причини та умови легалізації злочинних доходів набули у зв'язку із невдалими економічними реформами в перехідний період розвитку національної економіки [1, с. 159-160].

Дьордай В. І. у своїй роботі відзначає, що «найбільш вагомими причинами та умовами легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом ми розглядаємо несприятливі тенденції економічного розвитку, спад виробництва, фінансову неспроможність підприємств, безробіття, соціальну незахищеність та розшарування населення, розбалансованість економіки» [2, с. 204].

Одним із факторів, що сприяє появі такого явища як відмивання «брудних» коштів також є політична нестабільність в державі.

Політичні причини та умови відмивання злочинних доходів в Україні тісно переплітаються з економічними перетвореннями, розпочатими зі здобуттям незалежності. При цьому економічна політика в Україні не відрізнялася стабільністю. Економічна криза, яка виникла внаслідок проведення ринкових реформ, помилки, допущені в процесі їх проведення, призвели до вкрай нестабільної політичної ситуації в країні, що поглиблювалася ситуаціями, коли реальні важелі впливу переходили від чинної влади до опозиційних сил, і навпаки. Як наслідок – значною мірою змінювався напрям економічної політики в Україні. У цьому контексті нерозробленість і непослідовність економічної і політики у сфері протидії злочинності виступили умовою зростання злочинності в Україні. Відмивання злочинних доходів безпосередньо взаємозв'язано з ефективністю державної політики, оскільки лише грамотна економічна політика, спрямована на забезпечення добробуту серед населення, здатна усунути причини корисливої злочинності, а грамотна робота правоохоронних органів здатна забезпечити ефективну протидію легалізації злочинних доходів [1, с. 160].

Із загостренням у 2014 році збройного конфлікту на Сході України та напруженою соціально-політичною ситуацією в державі, Україна втратила контроль над фінансовими операціями та оборотом коштів в зоні проведення ООС та прилеглих зонах, що призвело до збільшення кількості операцій по відмиванню незаконних коштів та ускладнення криміногенної ситуації в цілому.

Соціальні причини є важливою передумовою поширення в країні такого процесу як легалізація злочинних доходів. Для України характерна велика фінансова розбіжність між різними верствами населення, що зростає з кожним роком. Наявна тенденція ще більшого збагачення багатих та збіднілості бідних. Знецінення моральних норм, збіднілість населення призводить до того, що люди намагаються заробити на існування будь-яким шляхом. Це призводить до поширення фінансових махінацій, тінізації економіки, відмивання коштів.

Варто згадати також про недосконалість нормативно-правової бази національного законодавства у сфері протидії легалізації відмивання незаконних коштів. Це є однією з найголовніших причин і умов, що сприяють поширенню відмивання коштів в нашій державі. Так серед основних недоліків слід виділити:

- 1) невідповідність законодавства України міжнародним стандартам у сфері боротьби з відмиванням грошей;

2) недосконалість закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;

3) суперечність та неузгодженість норм у податковому законодавстві;

4) недосконала редакція ст. 209, 209¹ КК України;

5) недосконалість законодавчого врегулювання банківської та кредитно-фінансової систем;

6) недосконалість регулювання формування і виконання статей бюджетів різних рівнів;

7) нечіткість законодавчого та іншого нормативно-правового регулювання порядку проведення операцій з коштами та іншим майном;

8) широка сфера застосування законодавства, що охороняє інститут банківської, комерційної або іншої таємниці [2, с. 205].

Таким чином, вивчення причин здійснення такого кримінального правопорушення як легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та з'ясування умов, що сприяли його вчиненню дає можливість віднайдення ефективного шляху вирішення даної проблеми. Аналізуючи матеріал, варто зазначити, що в більшості випадків до фінансових злочинів призводить низький рівень матеріального забезпечення громадян, що на фоні недосконалого законодавства, і створює сприятливі умови для отримання доходів від злочинної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вітюк І. А., Дідківська Г. В. Детермінанти відмивання коштів здобутих злочинним шляхом. *Сучасний стан кримінального законодавства України: шляхи реформування* : зб. т. доп. міжнар. наук.-прак. інтернет конф., м. Ірпінь, 1 березня 2018. Ірпінь, 2018. С. 159–161.
2. Дьордяй В. І. Кримінологічні детермінанти вчинення злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузівського наук.-прак. круглого столу, м. Київ, 22 березня 2019 року. Київ, 2019. С. 203–206.

НАСЛІДКИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Скляр Б. П.

*Студент IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Проблема легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом гостро постає у більшості країн світу і в Україні зокрема. У нашій державі питання відмивання коштів набуває все більшого масштабу, що негативно впливає на економіку країни і підриває її міжнародний авторитет серед світової спільноти.

За останні декілька років в Україні збільшилась кількість злочинних схем, постійно удосконалюється їх структура та система кадрів, які займаються втіленням цих схем у життя. Усе це ускладнює процес протидії відмиванню коштів і завдає значних збитків економіці держави

Масштабними деструктивними наслідками відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, обумовлюється необхідність запобігання та протидії проявам цього явища. Відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, безпосередньо або опосередковано:

а) створює більш сприятливе середовище для злочинців:

- забезпечує злочинців від викриття, ускладнюючи виявлення злочинних доходів та встановлення взаємозв'язків із предикатними злочинами та причетних до їх вчинення;
- дозволяє безперешкодно користуватись незаконними доходами без небезпеки їх конфіскації (забезпечує дохідність предикатних злочинів для фінансування наступних таких само предикатних та інших злочинів, а також є запорукою задоволення інших потреб злочинців, сприяє розбудові мережі корупційних зв'язків із представниками влади для уникнення кримінальної відповідальності за предикатний злочин та іншого злочинного співробітництва);

б) чинить негативний вплив на нормальний перебіг економічних відносин:

- спотворює ринок інвестицій – кошти використовуються для інвестування не для отримання доходів, а для приховання цих коштів, що неприродно зменшує попит на пропозиції із високою та малоризиковою доходністю на користь тих, що є менш якісними, але супроводжуються нефінансовими вигодами, пов'язаними із прихованням та маскуванню походження коштів (як наслідок, кошти вкладаються в активи з низькою економічною активністю);

– викривляє ринкові ціни – особи, що відмивають доходи, одержані злочинним шляхом, нерідко сплачують за деякі об'єкти цивільних прав (особливо цінне рухоме майно, нерухоме майно, корпоративні права тощо) більше, ніж їх ринкова вартість, а це може стати каталізатором до необґрунтованого підняття цін на певні групи таких товарів і послуг та, як наслідок до звуження можливостей законослухняних суб'єктів господарювання;

– впливає на попит на гроші та курси валют;

– підриває справедливе конкурентне середовище через одержання окремими учасниками ринку необумовлених їх господарською діяльністю переваг, пов'язаних із їх фінансуванням за рахунок коштів незаконного походження (іншим суб'єктам господарювання ресурси кримінальних угруповань є недоступними);

– призводить до послаблення економік країн, що розвиваються, та країн перехідного періоду через те, що у ході відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, капітал, зазвичай, з таких країн переміщується до розвинутих країн із більш прогресивною або фінансовою системою або до офшорних юрисдикцій;

в) стримує економічний розвиток країни, зменшуючи її привабливість для залучення міжнародного співробітництва та розміщення іноземних інвестицій, звужує доступ держави до світових фінансових ринків, чим ускладнює формування та реалізацію економічної політики [1, с. 97-98].

Таким чином, легалізація незаконних доходів становить серйозну загрозу фінансово-економічній безпеці держави, суттєво сповільнює ріст економіки, а як наслідок і добробут громадян.

Недосконалість нашого законодавства дозволяє злочинним схемам працювати досить ефективно. Здійснення фінансових злочинів набуло широкого розповсюдження і великих масштабів. Через непрозорість нашої економіки складається ситуація, що в Україні злочинці отримують надприбутки, здійснюючи фінансові махінації. Але на ці кошти не сплачуються податки до державного бюджету. Високий рівень корумпованості в нашій державі лише сприяє ухиленню від оподаткування доходів, отриманих злочинним шляхом та призводить до тіньової економіки. Ці доходи, без сплати податків, далі просто виводяться до офшорних зон, в обхід бюджету нашої держави.

Як зазначають вчені-правознавці, тіньова економіка – це сукупність економічних відносин, яка об'єднує злочинні види діяльності, а також такі види економічної діяльності, здійснення яких не заборонене чинним законодавством, проте в силу ухиляння від державного контролю вони порушують податкове законодавство та/або законодавство про державну реєстрацію з метою мінімізації витрат та одержання

високих доходів [2, с. 41]. Тобто, велика частка тіньової економіки є свідченням того, що в країні в великих масштабах здійснюється злочинна економічна діяльність.

З метою приховування джерел походження злочинних доходів, в Україні часто створюються фіктивні комерційні структури, які по суті займаються відмиванням нелегальних доходів від злочинної діяльності. Часто вони здійснюють перевід безготівкових грошей в готівку, займаються благодійністю, спонсорською допомогою, залучаючи злочинні доходи в обіг та отримуючи владні важелі впливу.

Тож, слід відмітити, що легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, є великою загрозою як для економіки нашої держави, так і для світової економіки та безпеки. Адже саме злочинними коштами здійснюється фінансування терористичних організацій, фінансується незаконний обіг зброї масового знищення. Саме злочинними коштами руйнується економіка будь-якої розвиненої держави та ставиться під загрозу благополуччя її громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевченко М. В. Сутність відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, та передумови запровадження заходів запобігання та протидії проявам цього явища. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2018. № 4. С. 92–100.
2. Баранов С. М. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом: типові схеми та способи протидії : магстер. прог. : 8.18010014. Тернопіль. 2017. 104 с.

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Пахомов В. В.

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Для науки кримінального права та кваліфікації злочинів важливе значення мають їхні суб'єктивні ознаки, оскільки вони поряд із об'єктом та об'єктивною стороною утворюють склад злочину. У практичній діяльності правоохоронних органів найбільше труднощів викликає встановлення суб'єктивної сторони злочинів, оскільки вона охоплює внутрішні процеси психічної діяльності злочинця й відображає його ставлення до вчинюваного діяння та його наслідків [2, с. 208].

Під суб'єктивною стороною слід розуміти сукупність суб'єктивних ознак та визначення суб'єкта злочину.

Суб'єктивна сторона, що складається з вини, мотиву, мети та емоцій, має важливе юридичне значення:

1) вона є обов'язковим елементом будь-якого складу злочину, її відсутність виключає злочин;

2) вина – обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу злочину. За її відсутності немає ні суб'єктивної сторони, ні самого злочину;

3) встановлення суб'єктивної сторони складу злочину, усіх її ознак, включених у конкретний склад злочину, – обов'язкова й необхідна умова правильної та обґрунтованої кваліфікації вчиненого, а також відмежування одного злочину від іншого;

4) точне встановлення суб'єктивної сторони злочину є передумовою для індивідуалізації покарання й кримінальної відповідальності;

5) встановлення суб'єктивної сторони злочину є обов'язковою умовою зміцнення законності [1, с. 74].

У статті 209 Кримінального кодексу України «Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом...» [3] йдеться про те, що кримінальна відповідальність настає коли особа, що вчиняла дії з коштами чи майном, усвідомлювала їх злочинне походження і умисно виконувала суспільно-небезпечні діяння, розуміючи їх наслідки для суспільства.

Суб'єктивна сторона легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, також характеризується прямим умислом. Якщо особа, яка використовує майно, здобуте злочинним шляхом, у передбачених об'єктивною стороною цього злочину діяннях свідомо помиляється щодо факту його походження, то вона не буде притягнута до кримінальної відповідальності за цей злочин. Практика свідчить, що для кваліфікації діянь відповідно до ст. 209 Кримінального кодексу України не вимагається обізнаність суб'єкта щодо обставин та характеру предикатного кримінального правопорушення. Достатнім є припущення особою того факту, що майно було здобуте злочинним шляхом [2, с. 209].

Метою здійснення даного кримінального правопорушення є легалізація коштів, майна, інших матеріальних цінностей, тобто надання неправомірно отриманим доходам

законного виду. Відповідно, мотивами здійснення легалізації є отримання прибутку у грошовому або майновому вигляді.

Суб'єктом легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, може бути лише фізична особа, яка досягла віку, з якого починається кримінальна відповідальність. Обов'язковою умовою є осудність особи. Досить поширеними є випадки, коли легалізацію злочинних доходів, здійснюють кілька осіб (група).

Таким чином, суб'єктивні ознаки і сам суб'єкт кримінального правопорушення є невід'ємними елементами складу злочину, що визначається статтею 209 Кримінального кодексу України. Без наявності встановленої суб'єктивної сторони і самого суб'єкта немає і самого злочину.

Отже, можна констатувати, що суб'єктивна сторона вчиненого насправді і те, що висвітлено в кримінальному законі, знаходяться у співвідношенні як явище і поняття. Перше становить собою об'єктивну реальність, а друге – її сутність, що виражена в понятті [1, с. 73].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол.). Склад злочину: закон, теорія та практика : монографія. Суми : Університетська книга, 2018. 200 с.
2. Ключко А. М., Дігтяр А. О. Суб'єктивні ознаки злочинів у сфері банківської діяльності: теоретичний аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С. 207-212.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення : 14.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 09.12.2020).

МЕТОДИ ПРОТИДІЇ КАРДИНГУ

Бабкіна А. С.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Пахомов В. В.

*д. ю. н., професор, завідувач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Запобігання та протидія кардингу ґрунтується на заходах, які спрямовані на зменшення ризику вчинення подібних злочинів та нейтралізації шкідливих наслідків як для суспільства, так і для держави. Ефективна боротьба з кіберзлочинністю повинна поєднувати сукупність законодавчих, технічних, організаційних та інформаційних заходів.

Розслідування злочинів в мережі Інтернет, як правило, вимагає миттєвого аналізу ситуації та збереження комп'ютерних даних, які дуже вразливі до різних загроз, і можуть бути раптово знищені. Тому, насамперед, треба удосконалити нормативно-правове забезпечення у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, пов'язаних зі злочинами у сфері кіберзлочинності. Це стане можливим лише за наявності таких умов:

- тлумачення та внесення до законодавства термінів «кіберзлочинність», «кіберзлочин», «кіберзлочинець», «кардинг»;
- внесення змін до Кримінального кодексу України щодо впровадження нових статей, а саме щодо кіберзлочинів, що пов'язані з викраденням цінної інформації, грошей, шахрайством тощо, у сфері комп'ютерних та інформаційних технологій тощо;
- визнання комп'ютерних та інших даних у якості доказів для ефективного розслідування кіберзлочинів;

Проте, оскільки жодна країна не може захистити себе, здійснюючи заходи лише на внутрішньодержавному рівні, для протидії кіберзлочинності необхідні:

- відповідність кримінального законодавства про кіберзлочинність на міжнародно-правових стандартах;
- міжнародний розвиток та імплементація в національному законодавстві процедурних норм, що дозволяють ефективно досліджувати злочини в інформаційних мережах, отримувати, досліджувати та надавати електронні докази, беручи до уваги транскордонний характер цієї проблеми;
- співпраця правоохоронних органів у розслідуванні кіберзлочинності на оперативному рівні;

Варто зазначити, що велика кількість кіберзлочинів, стає можливою через відсутність обізнаності населення та недотримання ними основних правил безпеки:

- малий обсяг даних та інформації про кіберзлочинність;
- не усвідомлення ризиків, які спричинені впровадженням нових платіжних систем, а також щодо легалізації доходів;
- встановлення та використання неліцензійних програм;
- легковажне відношення до елементарних правил безпеки, використовуючи Інтернет-банкінг та інші платіжні сервіси в мережі Інтернет;

Важливими заходами у попередженні та протидії кардингу є:

- підвищення обізнаності громадян щодо ефективних методів захисту власної інформації та правил безпечного використання платіжних карток, інтернет-платежів та банкоматів;

— удосконалення взаємодії між банками, кіберполіцією і слідством при розслідуванні та протидії подібним злочинам;

— підвищення рівня обізнаності суддів, прокурорів щодо схем вчинення злочинів за допомогою платіжних карток, інтернет-платежів та банкоматів;

У сучасному світі, який наповнений безліччю технологій, якщо ми хочемо захистити персональні дані, нам потрібно думати про необхідні запобіжні заходи, такі як використання складних паролів, регулярний моніторинг транзакцій, що проводяться з кредитною картою. Використання комп'ютера повинно супроводжуватися встановленням паролів для важливої інформації.

Для запобігання незаконних списань з банківської картки, їх власникам рекомендується застосовувати такі заходи безпеки:

- відкривати банківський рахунок та картку в великому банку, що працює вже досить давно та має добру репутацію.
- по можливості зберігати гроші на декількох платіжних картках;
- встановити межі можливого для зняття з карти коштів за один раз або за один день;
- використовувати для фінансових операцій тільки перевірені інтернет-портали, які мають свої системи безпеки, уникати інтернет-сайти сумнівного типу;
- при виникненні підозр щодо банківських операцій зі своєю картою одразу ж звернутися до свого банку [1];
- не передавати свою картку іншим особам, і контролювати те, щоб картка використовується лише за призначенням.
- Бути уважним при використанні банкомата та звертати увагу на непритаманні банкомату елементи - накладну клавіатуру, яка використовується для зчитування пін-коду.
- використовувати банківські карти із вбудованим мікрочіпом.

Незважаючи на високу досвідченість кіберзлочинців та використання ними широкого переліку інструментарію та схем для відмивання доходів, які були отримані шляхом кардингу, можна визначити найпопулярніші сфери та послуги, якими користуються кардери. Показниками підозрілих фінансових операцій, на які мають звернути банківські установи це:

- спроба входу на сайт банку з нового IP-адресу;
- велика кількість переказів коштів протягом недовгого періоду часу;
- спроби зняти великі суми грошей в день їх зарахування;

- міжнародні перекази, які отримуються з-за кордону або відправляються за кордон.

Ми хочемо зазначити обов'язкові заходи, які повинні якнайшвидше виконатися банківськими установами, оскільки це забезпечить безпеку самого банку та їх клієнтів, а також значно підвищить її репутацію [2]:

- обов'язкове проведення двоетапної аутентифікації та обов'язкового інформування клієнтів про кожну здійснену транзакцію;
- в обов'язковому порядку підключати послугу СМС-інформування при здійсненні будь-яких операцій з платіжними рахунками;
- періодичний огляд банкоматів для виявлення незаконно встановлених пристроїв [3];
- введення банківських карток з чипом, як більш захищених від підробки.

Отже, для своєчасного попередження та протидії злочинам такого типу необхідна співпраця на національному і міжнародному рівнях, обізнаність населення щодо безпечного використання своїх особистих даних, зацікавленість банківських установ у захисті своїх клієнтів та репутації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Щербаков Е. С. Понятие кардинга в современной компьютерной практике / Е. С. Щербаков. Проблемы техногенной безопасности и устойчивого развития : сборник научных статей молодых ученых, аспирантов и студентов / Тамб. гос. техн. ун-т. Тамбов, 2011. Вып. II. URL: <http://www.tstu.ru/book/elib/pdf/stmu/2011/26.pdf>.
2. Шуляковська О. С. Сучасні загрози фінансово-економічній безпеці підприємств та шляхи їх зменшення. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/38689/1/192-202.pdf>.
3. Liberty Reserve URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Liberty_Reserve.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Лоцилов Д. О.

Студент IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Пахомов В. В.

д. ю. н., професор, завідувач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Звичайно, що поява та функціонування кардингу, як одного із найпоширеніших кіберзлочинів не могло з'явитися і набути такої популярності без будь-яких причин. По-

перше, Україна на разі є однією із лідерів серед країн по крадіжкам грошей з кредитних карток, а також і однією з тих країн, що ніяким чином не запобігає вчиненню подібних злочинів, навіть не захищає своїх громадян від подібних дій. Через це вважається, що Україна є найзручнішою країною для кардингу.

Розглянемо деякі фактори, що відіграють значну роль у функціонуванні та розвитку кіберзлочинності, і кардингу в тому числі:

- Соціальні мережі в житті людей. В останній час соціальні мережі та взагалі інтернет дуже сильно впливають на кожного з її користувачів. Оскільки вже зараз можна знайти багато інформації, майже про кожну особу, у відкритому доступі. А крім того, ми впевнені, що спецслужби або структури, що борються з подібними злочинами мають доступ до більшої кількості інформації, що дозволяє їм ефективніше протидіяти таким злочинам, але як можна наразі спостерігати: в Україні такі заходи мінімально застосовуються або зовсім ні.

- Легкий доступ до інформації, що допомагає вчиненню злочинів, а саме: форуми кардерів, де вони розписують поетапні дії щодо вчинення таких злочинів, заходи безпеки для злочинця і подібна інформація, що знаходиться у відкритому доступі для кожного, хто має можливість увійти до мережі Інтернет.

Розглянемо методи вчинення кардингу, ми поділили їх на дві групи:

Перша група – це шахрайство за допомогою банкоматів

1. Раніше, досить популярним було застосовувати фальшиві банкомати. Робота злочинців була дуже проста: знайти банкомат, записати в його систему відповідну програму і видати за справжній. Будь-яка людина не зрозуміє ніякої хитрості, оскільки принцип роботи ідентичний як і у звичайному банкоматі, але фальшивий видасть помилку, заздалегідь зчитавши і скопіювавши інформацію з карти, а потім віддасть її.

2. Скіммінг. При використанні даного методу поверх панелі справжнього банкомату вішається фальшива панель, яка здатна передавати отримані номери і пін-коди пластикових карт за допомогою СМС-повідомлень. Усередині такої фальшивої панелі встановлюють нутрощі мобільного телефону і спеціальну програму, яка і передає дані.

Друга група – це онлайн шахрайство:

1. Джерелом інформації для кардерів є хакери. Шляхом злому різних інтернет-магазинів або інших сайтів, де потрібно вводити реквізити картки, можна отримати інформацію про номер карти, її пін-код, про власника та ін. Потім отримані дані за допомогою спеціального програмного забезпечення переносять на чисті пластикові карти, після чого, зазвичай, відповідні люди або знімають готівку з цих карт, або на них купуються будь-які товари, але безпечним для них шляхом.

- Майже всі продавці не проти відправити товар в покупцю, отримавши завчасно платіж на свою картку. Шахрай телефонує продавцю, цікавиться товаром, може навіть поторгуватися, а потім погоджується надіслати гроші на картку. Але всілякими методами намагається дізнатися якомога більше інформації про платіжні реквізити. І тоді ситуація може закінчитися різними результатами.

- Можливий і наступний хід подій. Телефонний дзвінок від співробітника банку. Продавцю надходить дзвінок нібито від співробітника банку, який повідомляє, що на рахунок продавця надійшов платіж від певної особи, але для зарахування коштів потрібно вказати номер з SMS-повідомлення. Однак, після такого підтвердження виявляється, що сума, яка була зазначена в SMS була не зарахована, а списана з рахунку продавця.

2. Соціальна інженерія або іншими словами злочинне вивідування даних. Злочинець, починаючи комунікацію з жертвою, різними способами намагається спонукати особу до розголошення її особистої інформації, шляхом шахрайства, - представляється тим, ким він не є насправді. Існує декілька видів соціальної інженерії: претекстинг, фішинг, «дорожнє яблуко», фармінг, вішинг, зворотна соціальна інженерія тощо.

Якщо кардер, шляхом методу соціальної інженерії, дізнався у продавця дані про термін закінчення дії картки, CVV-код, він зможе оплатити будь-яку покупку в мережі Інтернет, з превеликою легкістю.

Звичайно, кожен хоче аби його замовлення прийшло якнайскоріше та було в тому стані в якому гадалось і коли з їхніми замовленнями виникають проблеми, покупці будь-яким чином намагаються вирішити такі негаразди якомога швидше, тому нехтують своєю пильністю і роблять все, що їм скажуть. На пошту подібних жертв надходять повідомлення, які зовсім не відрізняються від справжніх листів онлайн-магазину. У листі йдеться стандартна схема про те, що із замовленням виникли певні проблеми і для того, щоб їх вирішити, потрібно ще раз ввести реквізити платіжної картки та, можливо, інші персональні дані.

2. Купівля-продаж ігрових акаунтів. Цей спосіб є доволі простим, він полягає в тому, що шахрай купує свої акаунти за гроші з вкраденої карти або її реквізитів, на завчасно створеному ним інтернет-магазині. Також існують подібні способи, це покупка гіфт-карток (подарункові картки на таких сервісах як Steam, Origin, GooglePlay, Ebay, Amazon, Apple (iTunes, AppStore), тощо), а потім їх продаж.

3. Чекер-парсери. Цей метод є автоматизованим, але для нього потрібні спеціальні програми:

а) Парсер це програма яка збирає з сайту певну інформацію, наприклад логіни ігрових акаунтів або ж пошти.

б) Брут це програма яка полегшує перебір акаунтів, наприклад: у вас є 20 акаунтів, і ви захотіли перевірити Origin-акаунти, що б не вводити логін і пароль і дивитися чи правильний пароль при заході, програма брут як робот бере акаунт і перевіряє на валідність (zareestrovaniy цей акаунт в тому чи іншому сервісі, і перевіряє підходить пароль до даного логіну/пошти) .Тобто брут автоматизує вхід на якийсь сервіс, якщо пароль підійшов до логіну/пошти то акаунт валідний (дійсний).

с) Чекер це окрема програма або частина програми Брута, яка перевіряє валідний акаунт на наявність на ньому ігор, або грошей. Щоб перевіряти акаунти через чекер, їх потрібно спочатку перебрати за допомогою бруту.

Проаналізувавши методи вчинення кардингу, можна розробити деякі прогнози його подальшого розвитку, та стратегії попередження та протидії подібним злочинам.

ПИТАННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ КАРДИНГУ

Рєпін Д. А.

Студент IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Пахомов В. В.

д. ю. н., професор, завідувач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Сучасний стан кіберзлочинності, і в тому числі кардингу, характеризується високою динамікою росту, небезпечністю та іншими факторами як збільшення кількості неповнолітніх злочинців.

Найбільш поширеним видом кіберзлочинів, скоєних неповнолітніми сьогодні, є кардинг. Проводячи невеликий аналіз таких злочинів, можна легко зрозуміти, чому підлітки вдаються до вчинення злочинів:

По-перше, це досить велика прибутковість, що приваблює неповнолітніх осіб, які хочуть бути самостійними та незалежними від батьків, придбати собі все, що забажають тощо.

По-друге, простота вчинення подібних злочинів: зайти в інтернет, прочитати необхідну інформацію по кардингу і вперед до «безмежних прибутків».

Для виконання таких операцій неповнолітній зловмисник не повинен мати доступ до самої банківської картки - досить знати її реквізити, такі як номер, код CVV2 / CVC2

або PIN-код. Кардер може передати чужі гроші собі або придбати за допомогою них певні товари чи послуги.

Так, наприклад, у Республіці Білорусь спостерігається щорічне зростання цього виду злочину. Загальне збільшення кількості кіберзлочинів відбулося в основному за статтею 212 Кримінального кодексу Республіки Білорусь («Крадіжка за допомогою використання комп'ютерного обладнання»).

На практиці правоохоронні органи часто стикаються з випадками, коли починаючі кардери шукають доступ до закордонних карток - рахунків. Знаходження необхідної інформації карток сьогодні не складе ніяких труднощів. Реквізити, що відкривають доступ до грошей на банківській картці (дамп) можна придбати на різних кардер-форумах. Таким чином, підліток, що сидить за комп'ютером, отримує можливість заплатити за покупки в інтернет-магазинах за рахунок громадян будь-якої країни світу, зазвичай США та європейські країни.

Більшість молодих кіберзлочинців не думають про наслідки скоєних злочинів. Такі підлітки, як правило, вважають себе невловимими і в них виникає почуття безкарності. Але не можна бути впевненим на 100%, що всі злочинні дії будуть непоміченими.

Враховуючи зазначені негативні тенденції, норми кримінального права щодо неповнолітніх правопорушників повинні постійно вдосконалюватися, зокрема, знижуючи вік кримінальної відповідальності. Так у КК РБ вік осіб, що підлягають відповідальності за статтею 212, становить 16 років [1], так само і в Україні за ст. 361 (Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку) та ст. 200 (Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення) [2]. На нашу думку, зменшення віку кримінальної відповідальності є винятково превентивним заходом, що забезпечить запобігання таких злочинів. Це повинно ще раз змусити неповнолітніх осіб подумати про можливі наслідки.

В запобіганні кіберзлочинності підлітків важливі активні ранні запобіжні заходи, тобто діяльність, спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням. Це може створити надійний соціально-психологічний бар'єр на шляху до негативних імпульсів та прагнень у поведінці підлітків, тим самим, дозволяючи їм швидко запобігати настанню серйозних наслідків.

Беручи до уваги статистичні дані Генеральної прокуратури України за період січень-вересень 2018 року було виявлено 5907 злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж

електров'язку, але при цьому тільки 258 проваджень було закрито. Щодо незаконних дій з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення, передбаченими ст.200 ККУ було виявлено 437 кримінальних правопорушень і тільки 1 провадження — закрито. Таким чином стає цілком прозорим стан кардингу та кіберзлочинності в Україні [3].

Як ми вже зазначили, що відповідно до чинного законодавства немає будь-яких санкцій щодо кіберзлочинності, в тому числі кардингу. Ми вважаємо, що у зв'язку з необхідністю прийняти будь-які міри щодо попередження та протидії кіберзлочинам треба залучитися допомогою європейського законодавства, а саме Кримінального кодексу Литовської Республіки.

На нашу думку буде доцільним рецепіювати міжнародне законодавство, а саме Кримінальний кодекс Литви, або ще краще створити нову статтю, взявши за основу 3 статті: 185, 200, 361 ККУ. Оскільки кардинг це кіберзлочин, який здійснюється щодо платіжних карток або їх реквізитів, відповідно з її використанням або крадіжкою коштів з неї, і це застосовується, зазвичай, за допомогою електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем тощо.

Вважаємо, що вкрай важливою є співпраця на міжнародному рівні. За останній період в Україні почали працювати кілька програм для зміцнення кібербезпеки. Наприклад, програма Safe Card, ініційована Українською міжбанківською Асоціацією членів платіжних систем ЄМА за підтримки Державного департаменту США. Але на разі можна спостерігати, що ця програма не досягла очікуваних результатів [4].

Існуюче українське законодавство не зможе запобігти злочинам з платіжними картками та їх реквізитами. Необхідно рецепіювати або створити свої норми кримінального законодавства, що допоможуть у боротьбі з кардингом та кіберзлочинністю, в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Уголовный Кодекс Республики Беларусь. URL: <https://bit.ly/3wleYUZ>.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-вересень 2018 року. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo.
4. Safe Card: первые итоги подведены на Форуме безопасности расчетов и кредитов. URL: <https://ema.com.ua/safe-card-forum/>.

КАРДИНГ ТА ЙОГО ВИДИ

Борищ В. Ф.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

На сьогодні пластикова картка повсюди використовується як один з найзручніших засобів безготівкового розрахунку. За багато років свого існування, вона змогла замінити для нас звичайну готівку, тим самим зробивши наше життя трохи легшим, та попри це банківська картка стала, так би мовити, ласим шматком для різного виду шахраїв, які не проти здобути легких грошей та ще й при цьому значно зменшити для себе ризик бути спійманими та покараними.

Кардинг – це використання краденої чи підробленої платіжної картки або її реквізитів для отримання готівки чи придбання товарів та послуг. Простіше кажучи, шахраї використовують чужі платіжні картки, або їх реквізити, які отримані незаконним шляхом, для виконання своїх злочинних заходів, які зазвичай полягають у заволодінні чужими грошима у вигляді готівки, через оплату товару або послуги через Інтернет, тощо. Не варто забувати і про те, що потерпілі самі віддають свої гроші або дані шахраям [1].

Невгамовний та швидкоплинний розвиток технологій, неухабність та легковажність самих користувачів банківських карток, які не завжди дбають про захист своїх фінансових даних і часто готові довіряти конфіденційну інформацію «першому ліпшому», дали сучасним шахраям чимало засобів та способів для легкого та незаконного заробітку. Пропонуємо нижче розглянути, якими ж способами та засобами наразі користуються шахраї задля викрадення грошей з банківських карток чи викрадення їх реквізитів [3].

Ще не так давно злочинці використовували так зване банкоматне шахрайство і найпоширенішими його різновидами були кеш-треппінг та скімінг.

Для того, щоб здобути готівку шляхом кеш-треппінгу, зловмисники клеїли на отвір видачі готівки банкомата спеціальну накладку, яка за зовнішнім виглядом зовсім не відрізнялась від «шторки» банкомата. Така накладка при знятті готівки з банкомата не давала вийти купюрам назовні, бо ті зсередини липли до двосторонньої клейкої стрічки. При цьому власники карток, зазвичай вважали, що банкомат не видав готівку через якінебудь технічні несправності, забирали свою картку та йшли, як-то кажуть, з порожніми руками, а готівку потім забирали шахраї. Наразі випадки кеш-треппінгу стаються надзвичайно рідко, через те, що банки та ЗМІ провели масову інформаційну кампанію

серед користувачів карток, розповівши їм про можливі способи банкоматного шахрайства [3].

Скіммінг, як ми уже зазначали раніше, також є одним із способів банкоматного шахрайства, але він складніший у використанні, ніж кеш-треппінг, бо потребує від злочинця наявності спеціального обладнання та відповідних технічних знань.

В кардрідер банкомату вставляється спеціальний пристрій – скіммер, який може зчитувати інформацію з магнітної смужки, яка є на кожній банківській картці. Потім, використовуючи спеціальне обладнання та дані картки, шахраї виготовляють її дублікат. Також злочинці використовують маленькі камери, які дуже складно помітити, для того щоб відзняти момент вводу пін-коду від картки. Таким чином шахраї отримують не тільки дублікат картки, а ще й дізнаються пін-код, що безперешкодно дозволяє їм прийти до будь-якого банкомату відповідного банку та зняти всю готівку, яка є на картці потерпілого [3]. Виходячи з вищезазначеного, ми радимо вам про всяк випадок не забувати прикривати клавіатуру рукою під час набору пін-коду, адже це може вберегти вас від перспективи стати жертвою банкоматних шахраїв.

Наразі банки випускають та вручають новим клієнтам чипові картки, що змогло трохи знизити частоту випадків скіммінгу, але все одно їх кількість залишається дуже значною [3].

Поряд із банкоматним шахрайством «почесне» місце займає шахрайство телефонне, а особливо два його види – вішинг та смішинг.

Досить часто трапляються випадки, коли абонентам різних мобільних операторів, телефонують незнайомі номери, а люди на іншому кінці дроту представляються співробітниками банку та доносять до власника банківської картки неправдиву інформацію про те, що його рахунок було заблоковано і щоб вирішити цю проблему їм потрібно дізнатись дані банківської карти. Також власника картки можуть попросити перевести гроші із «заблокованого» рахунку на новостворений. Також можуть попросити назвати номер відділення, де була видана картка, але більшість жертв цього не знає і тоді шахраї дають «підказку», що номер складається з трьох цифр, які можна знайти на зворотній стороні банківської картки. Таким чином злочинці дізнаються CVV-код картки. Даний тип шахрайства називається вішингом.

Смішинг часто використовується шахраями як підготовча стадія до вішингу. Даний вид телефонного шахрайства зловмисники провертають за допомогою СМС-розсилок. Так, наприклад, жертві через СМС-повідомлення може прийти неправдива інформація, що вона виграла грошовий приз, автомобіль або яку-небудь іншу цінну річ і потрібно

надати реквізити банківської карти для переказу грошового призу або іншу подібну інформацію [3].

Тепер, коли ми розібрались в тому, що являє собою банкоматне та телефонне шахрайство та висвітлили їх основні способи, пропонуємо розглянути способи шахрайства з банківськими картками в мережі Інтернет.

Фішинг – це ряд шахрайських дій, спрямованих на викрадення персональних даних користувачів інтернету та незаконне заволодіння коштів за допомогою отриманої інформації. Як правило, зловмисники полюють на паролі номери банківських карт, а також на конфіденційні дані клієнтів різних платіжних систем, інтернет-банкінгів та сервісів з надання кредитів онлайн [4]. Для реалізації своїх злочинних задумів шахраї створюють фіктивні сайти, або частіше копіюють вже існуючі інтернет-магазини або платіжні системи. Робиться це для того, щоб дізнаватись та збирати дані платіжних карток людей, які потрапляють на сайти такого типу і не мають жодного уявлення про те, що їхня конфіденційна інформація вже потрапила до рук зловмисників. Неуважним та надто довірливим користувачам шахраї пропонують послуги грошових переказів з картки на картку, поповнення мобільного рахунку тощо. На такі фіктивні сервіси злочинці заманюють людей надзвичайно малими сумами комісій або низькими тарифами.

Після отримання грошей від неуважних жертв шахраї зазвичай переводять їх на заздалегідь підготовані рахунки або можуть, наприклад, за допомогою реквізитів банківської картки ошуканих користувачів оплачувати собі якісь покупки в мережі Інтернет.

Пік популярності фішингових сайтів припав на 2016 рік, але зараз це вже не найприбутковіший спосіб інтернет-шахрайств [3].

Також шахраї можуть взяти на себе роль покупців за передоплатою. Зазвичай для реалізації такого способу шахрайства зловмисники працюють в парі. Один бере на себе роль покупця, який «переводить» потрібну суму за товар на вказаний рахунок, а інший від імені банку інформує продавця про те, що гроші були зачислені на відповідний рахунок, але потрібно підтвердити операцію, вказавши реквізити картки.

Паралельно з фіктивними покупцями працюють і фіктивні продавці, які вимагають у довірливих та неуважних жертв повну передоплату за неіснуючий товар.

Існує ще чимало способів кардингу, окрім тих, які ми описали хотілося б нижче привести декілька нескладних, але дієвих способів, які допоможуть вберегтися від шахраїв та не стати їх черговою жертвою.

Намагайтеся уважно стежити за тим, щоб пін-код вашої банківської картки не потрапив до рук сторонніх осіб. Як уже було зазначено раніше, під час зняття готівки

прикривайте клавіатуру банкомата рукою, коли вводите пін-код. Якщо вам телефонують з банку та просять вказати дані ваших банківських карток, в жодному разі не називайте їх. Пам'ятайте, що навіть працівники банку не мають права запитувати таку інформацію по телефону, а якщо їм все-таки знадобиться ця інформація, то вони запросять вас прийти до відділення банку і надати її там. [2]

Для того, щоб не стати жертвою кеш-треппінгу та скіммінгу, старайтесь знімати готівку в банкоматах, які розташовані у відділеннях банку, який вас обслуговує.

Якщо ваша картка зникла, одразу ж йдіть чи зателефонуйте до відділення банку та попросіть заблокувати її. В таких випадках потрібно швидко діяти, щоб звести до мінімуму шанс втратити гроші, які були на картці.

Купуючи товари через Інтернет, завжди звертайтеся до перевірених компаній та інтернет-магазинів, які вже досить довго працюють на ринку. Варто пам'ятати, що сумлінні та чесні компанії, ніколи не приховують доступу до своїх даних від відвідувачів та клієнтів. Та все ж, навіть якщо купуєте у перевірених продавців, старайтесь оплачувати товар безпосередньо після його отримання. Також, щоб додатково себе убезпечити при покупках в Інтернеті, можна створити окрему картку, з якої ви будете сплачувати свої покупки. Також, старайтесь не залишати свою платіжну картку без догляду, якщо платите за допомогою картки в магазині або, наприклад, в ресторані, то вимагайте, щоб всі операції з оплати проводилися у вашій присутності [2].

І, нарешті, старайтесь вести облік готівки, яка знаходиться у вас на картці. Якщо шахраї все ж отримали доступ до неї, то вони можуть знімати гроші незначними сумами, що досить складно помітити, якщо не слідкувати за балансом коштів на картці. Намагайтеся зберігати всі виписки про платіжні операції, або, краще за все, встановіть на свій телефон який-небудь додаток, який дозволить відслідковувати баланс картки в режимі реального часу та зберігатиме інформацію про всі платіжні операції, які здійснюються з банківською карткою [2].

Отже, кардинг є досить розповсюдженим та небезпечним типом шахрайства, який полягає у проведенні різного роду операцій та маніпуляцій з банківськими картками та їх даними, які не ініційовані або не підтверджені їх справжніми власниками. Небезпека кардингу полягає у великій кількості способів, якими користуються шахраї для отримання даних карток – це і банкоматне шахрайство, яке проявляється у кеш-треппінгу та скіммінгу; це і телефонне шахрайство, яке здійснюється за допомогою вішингу та смішингу. Не оминув кардинг і «Всесвітню Павутину», отримавши втілення у вигляді фішингу та фіктивних продавців та покупців. Звичайно, притримуючись вищевикладених рекомендацій, можна значною мірою зменшити для себе ризик втрати готівки, та се одно

ніхто повністю не застрахований від цього, адже з кожним роком шахраї роблять свої схеми все хитрішими та складнішими.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аферисти нового покоління, або як не потрапити до пастки «Кардера». URL: <https://web.archive.org/web/20111228161830/http://mia.km.ua/profil.html>.
2. Шахрайство з банківськими картками: як не стати учасником афери. URL: <https://kltcredit.ua/ua/moshennichestvo-s-bankovskimi-kartami>.
3. Шахрайство з картками: пастки для довірливих. URL: <https://bit.ly/3fywtdM>.
4. Що таке фішинг, та як від нього захиститися? URL: <https://loando.ua/statis/shho-take-fishing-ta-yak-vid-nogo-zahistitisya>.

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ З РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Яцун О. Д.

Студентка III курсу Юридичного факультету

Національного авіаційного університету

Науковий керівник: Сисоєва В. П.

к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу Юридичного факультету

Національного авіаційного університету

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про пробацію» існує можливість здійснення волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією [1]. Так орган пробації (у більшості випадках «Центр пробації») на підставі чинного законодавства під час виконання своїх завдань може співпрацювати з громадськими, релігійними організаціями, благодійними організаціями, церквами, реабілітаційними центрами, лікувальними закладами, які зареєстровані в установленому порядку або діяльність яких не заборонена законом.

Найбільш активними у сфері ресоціалізації засуджених є релігійні організації та реабілітаційні центри. На загальнодержавному рівні такими організаціями є:

- Душпастирська рада з питань релігійної опіки в пенітенціарній системі України;
- Християнська міжконфесійна місія «Духовна і благодійна опіка в тюрмах»;
- Асоціація реабілітаційних центрів України та інші.

За допомоги цих та інших релігійних організацій, а також окремих церков в деяких містах України створено реабілітаційні центри для колишніх засуджених. Також проводиться соціально-виховна робота із засудженими у місцях позбавлення волі та з особами, звільненими з місць позбавлення волі. Такі організації допомагають знайти місце роботи та проживання.

Ефективність діяльності християнських релігійних організацій та церков у сфері ресоціалізації засуджених осіб та протидії злочинності пояснюється саме зміною світогляду, а не просто зниженням ризиків прояву девіантної поведінки.

Формування в людей на основі Слова Божого світоглядних орієнтирів щодо сенсу життя, місця людини в цьому світі та її відносин з Богом, усвідомлення власної гріховності та зіпсованості, пробудження щирої віри та прийняття Ісуса Христа як особистого Спасителя кардинально та остаточно змінює світогляд людей. Така людина не просто не вчиняє злочинів у майбутньому, а й повертається до повноцінного життя та стає соціально корисною [2, с. 362].

Ефективність цієї діяльності підтверджується цифрами. Так, серед осіб, які проходили реабілітацію у християнських центрах, 90% не вчиняють повторних злочинів [3, с. 23].

Представники релігійних організацій, які працюють у сфері протидії злочинності, тюремні капелани цілком відповідають усім вимогам, що ставляться до волонтерів пробації — здатність до волонтерської діяльності на добровільній, безоплатній основі з врахуванням мотивації та досвіду роботи.

Будь-яка співпраця органу пробації з релігійними організаціями та церквами здійснюється лише за добровільною згодою суб'єкта пробації, враховуючи право особи на свободу віросповідання.

У країнах Європи результати діяльності інституту пробації також покращує активне залучення релігійних організацій, оскільки церква здатна ефективно впливати на морально-етичний комплекс особистості злочинця. Проте така співпраця у більшості країн, на відміну від України, визначена своїм нормативно-правовим забезпеченням. Практика свідчить, що злочинцю краще та простіше відкритися саме служителю Церкви, аніж працівнику служби пробації.

Так наприклад у Фінляндії передумовами виникнення пробації та ефективними засобами виправлення засуджених є загальна та релігійна освіта. При цьому така робота здійснювалася переважно волонтерами. Згодом діяльність служби пробації продовжилася на основі утвореної фінської тюремної асоціації, яка фінансувалася переважно Церквою. Це свідчить про тісну взаємодію фінської служби пробації з Церквою щодо здійснення нагляду та перевиховання злочинців.

Водночас у Великобританії велику допомогу службам пробації надають капелани Англіканської Церкви, які виконують у співпраці з іншими громадськими організаціями, волонтерами, психологами та педагогами основні функції пробації. Церква здійснює не лише релігійне піклування, а й допомагає у перевихованні, виправленні, підвищенні

культурного та освітянського рівня засуджених, які перебувають на обліку в службі пробачії.

Досить цікавим є той факт, що капелани Англіканської Церкви є підлеглими як тюремного керівництва так і єпископа, що є свідченням тісного взаємозв'язку тюремної системи та релігії у Великобританії [4].

Отже, взаємодія органів пробачії з релігійними організаціями має неабиякий потенціал у досягненні мети пробачії, оскільки на сьогодні найбільш мотивованими в напрямку ресоціалізації осіб, які вчинили злочини, є саме релігійні організації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про пробачію: Закон України від 05.02.2015 р. №160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 30. Ст. 93.
2. Палій М. В. Пробачія та капеланство як нові перспективи взаємодії державних та релігійних інститутів у протидії злочинності в Україні. Вісник Асоціації кримінального права України. 2015. № 1 (4). С. 355–367.
3. Виноградов В. В. Українське євангельське капеланство. Протестанти – надбання України (короткий огляд). Асоціація «Поклик». К., 2017. 34с.
4. Отдельные вопросы пробачии. URL: <https://www.zakon.kz/4598354-otdelnye-voprosy-probachii-akkulev-a.sh.html>.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Усата Ю. Г.

*Студентка III курсу Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Науковий керівник: Сисоєва В. П.

*к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Понятійний апарат кримінально-виконавчого права, як один з елементів наукової методології, має багато спільних ознак із суміжними правовими категоріями більш загального порядку. Дана точка зору є особливо актуальною при вивченні терміну «заохочення» в кримінально-виконавчому праві і має на меті орієнтовний аналіз загальних рис заохочення як одного із соціальних регуляторів поведінки людини як самостійної одиниці в суспільстві. Отож, актуальність вивчення правових заохочень зумовлена, перш за все, проведенням низки реформ в Україні, особливо в частині реформування Державної

кримінально-виконавчої служби України, по-друге, недостатнім правовим вивченням заохочувального методу в кримінально-виконавчому праві, а також необхідності в покращенні та теоретичному обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення різних форм і заходів заохочень, що застосовуються до осіб, позбавлених волі на певний строк й розширення діапазону дії заохочувальних заходів в кримінально-виконавчому законодавстві.

Сьогодні питанням наукової класифікації різних понять у теорії права приділяється висока увага. Це є результатом того, що відкриття й подальше вивчення певних правових явищ за різними спеціальними ознаками розширює межі пізнання та надає змогу провести повноцінне наукове дослідження. Класифікація належить до засобів систематизації знань і дає можливість отримати практичне підтвердження або заперечити теоретичні розробки науковця [1, с. 108].

Застосування до засуджених заходів заохочення є засобом стимулювання у вигляді матеріальних та моральних юридичних благ, що мають відображенням у законодавчо закріплених нормах. Водночас, як зазначалося, кримінально-виконавчим законодавством передбачена велика кількість заходів, спрямованих на виховання у засуджених правомірної поведінки в процесі відбування покарання, а також мотивацію її покращити та досягнути її виправлення. Процес змін у світогляді засудженої особи характеризується своєрідною стадійністю, поступовість кожної із цих стадій зумовлена низкою змін у правовому статусі засудженої особи під час відбування покарання.

За змістом та сутністю кожна із цих стадій відтворює певний ступінь виправлення засудженої особи. Помітний вплив на інтенсивність позитивних змін в особистості здійснюють стимулювальні заходи, серед яких належне місце займають заходи заохочення. За змістом до цих заходів маємо віднести як разові заохочення, які несуттєво і на не тривалий термін змінюють правовий статус засудженого, так і ті заходи, застосування яких пов'язується із досягненням певного ступеня виправлення і надає право на значні пільги та значні зміни в обсязі правообмежень, які є сутністю будь-якого покарання [2, с. 164].

Так, наприклад, в чинному Кримінально-виконавчому кодексі (далі – КВК) України, в Главі 19, що визначає різні заходи виховного впливу на засуджених до позбавлення волі, міститься доволі цікава за редакцією та порядком викладення нормативно-правового змісту ст. 130 «Заходи заохочення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі» [3].

Формулювання законодавцем у такій спосіб матеріальних підстав застосування та чіткого переліку видів заходів заохочення ще доволі ускладнює розуміння їх правової

природи, їх місця як елементів системи, не узгоджується із досягнутим рівнем гуманізації у визначенні початкового (первинного) правового стану засудженого, не сприяє відмежуванню разових заходів заохочення від тих, які за характером свого впливу мають довготривалий та особливий вплив на правосуб'єктність особи, яка перебуває в ізоляції від суспільства. Ми схильні вважати, що такий підхід не є досконалим і не сприяє нівелюванню недоліків, пов'язаних із існуванням в кримінально-виконавчому законодавстві оціночних понять.

Варто зауважити, що слід враховувати той факт, що особливостям кримінально-правової та кримінологічної характеристики належну та необхідну увагу вже приділив суд, під час визначення доцільного мінімально необхідного виду та строку покарання, тому їх повторне використання може свідчити про те, що одні і ті ж дані можуть декілька разів впливати на погіршення правового стану засудженого.

Аналіз тематичної літератури дав нам змогу виявити, що сучасній правовій науці запропоновано поділити усі заохочувальні заходи на дві групи: одноразові заходи заохочення, які надають можливість засудженим морально та матеріально поліпшити своє становище на незначний проміжок часу, коли саме реалізується право на отримання додаткових пільг на підстав сумлінної поведінки, ставлення до праці та навчання, активну участь в самодіяльних організаціях; та заходів заохочення, які спроможні суттєво та на більш тривалий час змінити правове положення засудженого за наявності формальних (відбуття певного строку покарання) та матеріальних (певний ступінь виправлення) [4, с. 22-23; 5, с. 66-68]. І ми повністю погоджуємось із думками науковців.

Підсумовуючи зазначене слід підкреслити наступне: в чинному кримінально-виконавчому законодавстві діє система правових норм, що стимулюють або враховують позитивну посткримінальну осіб, засуджених до позбавлення волі. Однак варто зауважити, що необхідно виважено, спираючись на висновки та рекомендації наукових досліджень, розробляти у національному законодавстві дієві механізми використання заходів стимулювання правослухняної поведінки засуджених.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабаян С.Л. Поощрительные институты уголовно-исполнительного права (теория и практика применения) : дисс. ... докт. юрид. наук : 12.00.08; Академия управления МВД России. М., 2014. 592 с.
2. Конопельський В. Я. Ступінь виправлення засуджених до позбавлення волі: окремі аспекти законодавчого визначення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. Вип. № 1 (2). С.161–171.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 серпня 2003 р. / Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.
4. Галинський О.І. Особливості застосування засобу охорони до життя, засуджених до позбавлення волі. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1. 2006. С. 22–25.
5. Резніченко Г.С. Освободительность виконання і відбудування покарання у видимості позбавлення волі щодо засуджених жінок: монографія. Одеса : ОДУВС, 2009. 173 с.

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї: ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНА І ПРАВОВА

Никитенко Д. С.

*Курсант III курсу факультету досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Савенко В. П.

*старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх*

Сім'я є найважливішою структурною складовою суспільства, яка закладає основи соціальних норм і впливає на процес первинної соціалізації особистості, бере участь в економічних і культурних процесах, тому добробут і стабільність сім'ї є умовою для соціально-економічної і політичної стабільності суспільства, а також гарантує стратегічну безпеку будь-якої держави. Не випадково зараз державна сімейна політика стає одним із пріоритетних напрямків для соціальної політики України. Проте, сім'я, в тому числі російська, знаходиться в стані кризи, що проявляється в цілому ряді різних факторів і деструктивних процесів. Одним з яскравих проявів цієї кризи є наростання жорстокості і насильства між членами сім'ї. Тому вирішення цієї проблеми є одним з основних завдань державної сімейної політики.

Насильство в сім'ї або домашнє насильство – це навмисне нанесення фізичної або психічної шкоди і страждання членам сім'ї, а також загрози скоєння подібних актів, примус і позбавлення особистої свободи. Тобто насильство – це процедура, за допомогою якого домагаються необмеженої влади над людиною, повного контролю над його поведінкою, думками і почуттями. При цьому аналізуючи влада в сімейній сфері, зазначено, що право виховання дитини належить батькам, але межі цього права зведені до мінімуму.

Як впливає з двох наведених вище визначень до сімейного насильства відноситься не тільки фізичну шкоду, але і моральну (приниження, образа, психологічна жорстокість).

Наука виділяє наступні форми сімейного насильства:

- 1) Фізичне насильство (побиття, побої, катування);

- 2) Сексуальне насильство (примус до статевого акту, вчинення сексуальних дій проти волі);
- 3) Психологічне насильство (ізоляція, приниження, погрози);
- 4) Економічне насильство (примус до роботи, заборона на роботу, фінансові обмеження і контроль) [1, с. 79].

Якщо у випадках заподіяння фізичного насильства потерпілий може звернутися в поліцію, зняти побої і використовувати їх як доказ при порушенні кримінального провадження, то захиститися від психологічного насильства він не в силах зважаючи на тяжкість виявлення такого насильства і відсутності спеціальної норми в кримінальному законодавстві.

Крім очевидних прогалин в кримінальному законодавстві також гостро стоїть проблема високого ступеня латентності потерпілих. По-перше, це обумовлено небажанням жертв звертатися в правоохоронні органи у зв'язку з недовірою до поліції, через усталених упереджень про методи її роботи. Також вагомим аргументом для жертв є побоювання втратити фінансову підтримку, без якої забезпечувати себе або дітей стане неможливим. По-друге, деякі категорії залежних членів сім'ї фізично не здатні звернутися в правоохоронні органи з причини віку або інвалідності.

Так, жінки, які зазнали побоїв, принижень, сексуального домагання, або іншим формам насильства з боку чоловіка, і хочуть змінити ситуацію, проте не наважуються зробити це, боячись афішувати ситуацію і піддатися осуду з боку суспільства, позбутися матеріальної підтримки, а також залишитися на самоті, в разі, якщо чоловік буде підданий тюремному покаранню за кримінальне правопорушення.

Діти і люди похилого віку, навпаки, хочуть і потребують допомоги, але звернутися в правоохоронні органи не в змозі з тих чи інших причин виходячи з такого протиріччя інтересів, практика часто стикається зі випадками, коли потерпілий член сім'ї неодноразово подає і забирає заяву.

Співробітники правоохоронних органів в таких ситуаціях часто вирішують не брати до розгляду дану категорію справ, виявляючи свою некомпетентність і вважаючи, що домашнє насильство – приватна справа родини і, якщо немає конкретних фактів, відмовляють у допомозі, мотивуючи це незначністю протиправного діяння або безперспективністю його подальшого розслідування [2, с. 185].

Сімейна жорстокість і домашнє насильство не можуть розглядатися як особиста справа членів сім'ї. Суспільна значущість і небезпека вимагає внесення поправок в кримінальне законодавство України, націлених на запобігання насильству в сім'ї. Необхідна розробка комплексної системи соціальних заходів щодо захисту прав людини в

сімейній сфері і профілактиці сімейних правопорушень. За допомогою засобів масової інформації та просвітницьких заходів слід здійснювати пропаганду ненасильницьких методів вирішення домашніх конфліктів. Зокрема, ми бачимо сенс впровадження в практику ЗМІ консультації та бесіди з проблем правового регулювання сімейних взаємин, збільшити кількість соціальної реклами з проблем сімейної політики, поширювати інформацію про права членів сім'ї, і обов'язки щодо виховання дітей і, звичайно ж, активно залучати громадську увагу до проблеми неприпустимості сімейного насильства і домашньої жорстокості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Соціальні та юридично-психологічні аспекти домашнього насильства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1. URL: <https://bit.ly/3ot3Br5>.
2. Стасюк Н. Окремі аспекти правового забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Sv. 7, Vyd. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpopr_2020_7_4_30.

ПОДВІЙНА (ЗМІШАНА) ФОРМА ВИНИ

Дубченко В. В.

*Курсант II курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Бабанін С. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Порівнюючи статті України та Росії, можемо прийти висновку, що у статті 62 Конституції України закріплений важливий принцип, відповідно до якого кримінальна відповідальність можлива лише тоді, коли буде доведено вину особи у вчиненні кримінального правопорушення. Це конституційне положення знайшло своє втілення в чинному КК. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана покаранню, доки її вина не буде доведена у встановленому законом порядку (ч. 2 ст. 2 КК). Крім цього, ст. 11 КК визнає кримінальне правопорушення лише суспільно небезпечне винне діяння. Законодавче закріплення цього положення є важливою гарантією дотримання законності в діяльності правоохоронних органів і суду.

Таким чином, закріплення в РФ відповідальності за кримінальне правопорушення з подвійною формою вини дозволяє максимально врахувати поєднання інтелектуальних і вольових елементів, що утворюють види умислу і необережності.

Визнаючи законодавче вирішення проблеми про кримінальні правопорушення, що здійснюються з двома формами вини значним прогресивним кроком в доктрині кримінального права, не можна не відзначити ряд недоліків положень ст. 22 ККРФ. Так, регламентуючи відповідальність за діяння з двома формами вини, законодавець разом з тим такими їх не визнає. Далі. Законодавець в нормі говорить про такі оціночні поняття як «тяжкі наслідки», але не розкриває його змісту [1]. Про те, що в статті мова йде про наслідки, що становлять кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки складу, що не охоплювалися умислом винної особи, може бути встановлено лише шляхом логічного висновку [3].

Така ситуація неминуче породжує в доктрині кримінального права теоретичні розбіжності, а також серйозні труднощі при кваліфікації конкретного діяння. Тому ми згодні з М.І. Ковальовим, який в таких випадках пропонує до основних правил опису наслідків віднести єдину міру вимірювання кількісно або якісно однорідних наслідків і єдність термінології в їх позначенні, а ознаки суспільно небезпечного наслідка описувати повно. В даний час відмова від складних, казуїстичних диспозицій норм права є одним з пріоритетних напрямків законодавчої техніки [2].

Подвійна форма вини - це паралельне існування в одному суспільно-небезпечному діянні двох форм провини, а саме наміру і необережності. Норма поширюється на випадки навмисної форми вини щодо певних дій винної особи та необережної вини щодо наслідків, які можуть бути як у формі легковажності, так і у формі недбалості [4].

Паралельне існування двох форм провини в одному протиправному діянні законодавець не відносить до необережного, тобто не можна якимось чином порівнювати кримінальне правопорушення з подвійною формою вини із кримінальними правопорушеннями з необережності, які мають в своєму складі один наслідок і, відповідно, одну форму вини. Дана обставина має велике практичне значення. Так при розгляді питань про наявність рецидиву, ступеня тяжкості кримінального правопорушення, ексцесу виконавця і ряду інших питань характеризуються умисним або необережним характером. І, повертаючись до даної теми, визначальним тут буде той наслідок, який є основним, виходячи з конкретного складу кримінального правопорушення.

Найпоширенішим подією є наїзд транспортного засобу на пішохода, який перебував на проїжджій частині. Як правило, такі дорожньо-транспортні пригоди стаються з вини водіїв транспортних засобів, які ігноруючи сигнали світлофора, дорожні знаки і розмітки, збивають пішоходів на дорожніх переходах або на перехрестях. Однак в

деяких випадках суб'єктом автотранспортної події є пішохід, з вини якого відбуваються аварії з настанням суспільно небезпечних наслідків.

Кожна з висловлених позицій на захист того чи іншого терміна для позначення кримінального правопорушення з ускладненою суб'єктивною стороною є цілком обґрунтованою (якщо враховувати не тільки суб'єктивний критерій, а й особливості їх законодавчої конструкції і кваліфікації) й не повинна виключатися з наукового обігу [2]. Класична ж категорія (яка існує вже не одне століття) — «змішана форма вини» — повинна використовуватися як родове поняття, що показує ускладненість суб'єктивної сторони деліктів певного виду (до речі, саме такий його зміст мав на увазі А. Фейєрбах). За такого розуміння правові категорії «змішана вина» і «подвійна», «складна» й «комбінована форми вини» співвідноситимуться відповідно як родові й видові поняття.

Вважаємо, що запропонований нами підхід дозволить усунути суперечності щодо їх тлумачення й розмежування, оскільки, з одного боку, він засвідчує однакову юридичну природу зазначеного явища (ускладненість суб'єктивної сторони окремих кримінальних правопорушень), а з другого — демонструє видові відмінності (специфіку), яку можуть мати місце при встановленні виду вини в конкретному кримінальному правопорушенні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жданова І. Є. Фізичний або психічний примус як обставина, що виключає злочинність діяння : автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.08; Нац. акад. внутр. справ. К., 2011. 19 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 2-ге вид., переробл. та доповн. / Відп. ред С. С. Яценко. К.: А.С.К., 2002. 968 с.
3. Калугин В. В. Физическое и психологическое принуждение как обстоятельство, исключающее преступность деяния : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2001. 29 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина / За ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. К.: Юрінком Інтер, 1997. 193 с.

ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА ПРИ ВТРУЧАННІ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ В РАМКАХ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

Лапатюк М. В., Сотник А. О.

*Курсанти взводу ПМПФ-18-1 ФПППКППМ
Університет державної фіскальної служби України*

Науковий керівник: Калганова О. А.

*начальник кафедри фінансових розслідувань
кандидат юридичних наук, доцент
Університет державної фіскальної служби України*

На сьогоднішній день зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як слідча дія, полягає у проведенні з використанням відповідних технічних засобів спостереження, відбору і фіксації змісту інформації, яка передається особою і має значення для досудового розслідування, а також отриманні, перетворенні та фіксації різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку.

Ж.В. Удовенко зауважує, що право на особисте і сімейне життя забезпечує особі його захист від будь-якого втручання, зокрема шляхом прослуховування телефонних розмов, ознайомлення із її листами або повідомленнями, а також проголошення їхнього змісту або самого факту листування чи приватної розмови. Демократична держава має забезпечити особі реалізацію цих прав та свобод, а також врегулювати механізм правового захисту у випадку їхнього порушення [4, с. 120].

Ми погоджуємося з думкою, зазначеної вище авторки, оскільки кожна людина має сімейне та особисте життя, і вона повинна бути захищена будь-яким шляхом, але який не суперечить законодавству та її особистим інтересам.

Звернемося до чинного законодавства, де відповідно до ст. 31 Конституції України кожному гарантується конфіденційність листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки суд може встановити лише у випадках, передбачених законом, з метою запобігання злочину або з'ясування істини під час розслідування кримінальної справи, якщо іншим способом неможливо отримати інформацію. Право на приватне спілкування тісно пов'язане із правом на невтручання у особисте та сімейне життя, передбачене ст. 32 Конституції України [2].

Виходячи з вищезазначеного Конституцією України і міжнародними нормативними актами прав людини в КПК України передбачається процесуальний механізм, що забезпечує дотримання законності при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Безпосередньо в ч. 2 ст. 14 КПК України зазначається, що втручання у таємницю спілкування можливе тільки на підставі судового рішення в випадках, які передбачаються цим Кодексом. В главі 21 КПК України, що визначає

процесуальний порядок підготовки й проведення НСРД, гарантоване право особи на невтручання у приватне спілкування, обмеження якого може здійснюватися виключно за рішенням слідчого судді (ч. 1 ст. 258 КПК України) [1].

В цілому НСРД пов'язані переважно із втручанням у сферу приватного життя особи, під час їх організації та проведення може бути отримано інформацію щодо приватного спілкування окремих осіб, що є обмеженням визначеного Конвенцією права на невтручання в їхнє особисте та сімейне життя. Тож, з метою забезпечення дотримання прав людини під час досудового розслідування та непоширення відомостей щодо приватного життя окремих осіб, КПК України встановлено низку гарантій. Зокрема, до них належать гарантії непоширення інформації приватного характеру, що була отримана за результатами проведення НСРД [4, с. 122].

Слід зауважити на тому, що у матеріалах НСРД може бути зафіксована інформація не лише щодо особи, стосовно якої проводилася ця дія, а й відомості щодо приватного життя інших осіб. Якщо такі відомості не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, вони підлягають знищенню. Проте, якщо зафіксовані відомості про приватне життя цих осіб пов'язані з документуванням протиправної діяльності підозрюваного, захисника, інших осіб, які мають право ознайомлення з протоколами НСРД, попереджають про кримінальну відповідальність за розголошення інформації про приватне (особисте чи сімейне) життя інших осіб [5, с. 292].

Із метою непоширення інформації щодо проведення НСРД і їхні результати у ч. 3 ст. 254 КПК України зазначено, що виготовлення копій протоколів про проведення НСРД і додатків до них не допускається. Також законом забороняється використання матеріалів НСРД для цілей, які не пов'язані з кримінальним провадженням, чи ознайомлення із ними учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб.

Ми підтримуємо думку Н. С. Стефанів, що прокурор здійснює попередження про нерозголошення даних, одержаних під час проведення НСРД. Відомості, що мають значення для кримінального провадження, оформляються протоколом проведення НСРД, який передається процесуальному керівнику, зміст інформації фіксується на відповідному носіїві. Водночас наразі існує загроза порушення конституційних прав особи, оскільки немає контролю за припиненням подальшого втручання в приватне спілкування в кримінальному провадженні, коли фактичні дані про злочин чи про особу, яка його вчинила, вже отримано, а строк дії ухвали слідчого судді ще не закінчився. В такому разі, з метою недопущення порушення права особи на невтручання в її приватне спілкування, прокурор має ухвалити процесуальне рішення у формі постанови про припинення НСРД та письмово повідомити про це слідчого суддю. Така процедура відповідатиме

положенням КПК України про те, що слідчий суддя здійснює контроль за дотриманням прав та інтересів осіб під час досудового розслідування. Нині ця функція слідчого судді зводиться лише до того, щоб розглянути клопотання та ухвалити рішення про його задоволення чи відмову в задоволенні [3, с. 36–37].

Нині електронні засоби комунікації набули значного поширення, їх значущість постійно підвищується, а технічні можливості розширюються. Тому ці засоби є найпопулярнішим інструментом у повсякденному спілкуванні між людьми, проте їх доволі активно використовують і кримінальні структури для реалізації своїх злочинних задумів. Особливої актуальності це питання набуло у зв'язку з назрілою потребою створення в суспільстві системи антикримінальної безпеки, що охоплює використання досягнень науково-технічного прогресу в боротьбі зі злочинністю.

У цій ситуації на законодавчому рівні вжито певних заходів забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави від злочинних посягань, що знайшло відображення в нормах КПК України. Ініціатором проведення НСРД, відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК України, є слідчий. У зв'язку з тим, що виконання НСРД має певну технічну складність і вимагає для підвищення його ефективності забезпечення прихованого контролю за підозрюваними, воно здійснюється певним спеціальним колом суб'єктів – оперативно-технічними управліннями, що функціонують у складі органів Національної поліції України.

Відповідно до законодавства України, безпосередній контроль і запис телефонних розмов, що прослуховуються, пов'язані з конспіративним підключенням спеціальних технічних засобів до стаціонарної апаратури зв'язку незалежно від форм власності, фізичних і юридичних осіб. Насправді без дотримання умов конспірації в таких випадках навряд чи можна розраховувати на отримання значущої для кримінального провадження інформації. Причому в таємниці має залишатися не лише факт проведення НСРД, а й факт ухвалення рішення про її проведення. Адже в іншому разі мета проведення НСРД навряд чи буде досягнута.

Звісно, під час проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж конспіративність – це дещо більше, ніж умова отримання певних позитивних результатів. Ця НСРД, як відомо, безпосередньо стосується прав та інтересів громадян, пов'язана з владним втручанням у сферу особистого життя. Не можна виключати, що в результаті прослуховування телефонних розмов можуть бути отримані відомості суто особистого характеру, що належать, зокрема, і до інтимних сторін життя людей. Тому дотримання конспіративності під час проведення цієї НСРД дуже важливо для захисту одержуваної інформації, запобігання її витоку [5, с. 294].

Отже, можемо дійти висновку, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є важливим засобом отримання мовної інформації – фонограми із записом переговорів підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, що містить відомості про обставини злочину, які мають значення для провадження, і може здійснюватися в режимі слідчої (розшукової) дії. У свою чергу, при цьому важливого значення набуває дотримання міжнародних стандартів, встановлених рішеннями ЄСПЛ, щоб, з одного боку, у межах закону максимально ефективно зібрати докази причетності осіб до вчинених ними кримінальних правопорушень, а з іншого – убезпечити громадян від необґрунтованого зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Стефанів Н. С. Дотримання прав особи при наданні дозволу на втручання в приватне спілкування. Практика Європейського суду з прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1 (2). С. 32–38.
4. Удовенко Ж. В. Проблеми забезпечення охорони таємниці приватного життя під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Том 3. С. 120–126.
5. Кряковцев С.М. Дотримання особистих прав людини в процесі зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, №2. 2014. С. 291–297.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ БАНДИТИЗМ

Бересток К. В.

*Курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Савенко В. П.

*підполковник поліції, старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Вивчення особистості злочинця, що здійснює бандитизм, в даний час набуває особливого значення. Той факт, що особи, які вчиняють бандитизм, мають свої характерні

риси, ні у кого не викликає сумнівів. Всі особливості зв'язуються з морально-психологічною характеристикою особистості, мотивацією відповідної злочинної поведінки.

Особистість злочинця, який вчиняє бандитизм, є складовим елементом предмета кримінології. Значимість дослідження особистості злочинця полягає, перш за все, в тому, що злочин як акт людського вчинку і волевиявлення конкретної особи в значній мірі є похідним від його сутнісної характеристики та особливостей.

Одним з основних елементів кримінологічної характеристики будь-якого злочину, є питання про особу злочинця. Існує безліч критеріїв кримінологічної характеристики особи, яка вчинила злочин, з цього різноманіття можна виділити три її основні компоненти:

- 1) кримінально-правові ознаки;
- 2) соціально-демографічні та соціально-рольові ознаки;
- 3) морально-психологічні особливості [1].

Така концепція особистості злочинця, розроблена в рамках загальної вітчизняної кримінологічної теорії, безумовно, може бути застосована і в дослідженні особистості особи, яка вчинила злочин у складі банди. Бандитизм в переважній більшості випадків відбувається особами чоловічої статі. Очевидно, це може бути пояснено специфікою бандитизму як злочинної діяльності, пов'язаної, наприклад, з озброєністю і з наданням психічного, фізичного або психофізичного тиску на жертву. Таке явно виражене агресивна поведінка, жінкам, як правило, не властиво. У більшості випадків жінки, що входять до банди, виконують роль помічників, забезпечуючи інших членів банди інформацією, необхідною для здійснення ними злочинної діяльності. Вони можуть складатися з учасниками банди в інтимному зв'язку, іноді в дружніх або родинних відносинах. Звичайно, мають місце бути випадки, коли жінки безпосередньо скоюють злочини в складі банди, проте, це випадки порівняно рідкісні.

Поширена в підлітково-молодіжному середовищі азартно-ігрова залежність, мода на легкі наркотики і енергетичні фармстимулятори, престижно-брендові торгові марки одягу і т.д. є надпотужним генератором криміногенної мотивації молоді з малозабезпечених сімей [2].

Подібного роду заняття формують готовність перейти до насильницьких форм збагачення, повністю реалізувати юнацький максималізм. Серед учасників криміногенних груп завжди знаходяться особи, схильні до застосування насильства в різних життєвих ситуаціях. Саме з їх числа і виникає співучасть осіб, емоційно заражених ідеєю невідкладного збагачення насильницьким шляхом [3].

Таким чином, можна відзначити наступні типові властивості особистості злочинця, який здійснює бандитизм:

1. У сучасну агресивну злочинність, зокрема, бандитизм, активно залучаються особи молодого віку (від 18 до 30 років), що не знайшли свого місця в житті і вибрали кримінальний спосіб існування. Збільшується питома вага осіб зрілого віку, які виконують, як правило, функції лідерів.

2. Зменшується частка робітників і службовців, в той же час зростає кількість представників приватного бізнесу і комерційних структур. Різко збільшується питома вага осіб, які не мають легального джерела доходів. Остання тенденція в повній мірі відображає виникнення в нашому суспільстві особливої прошарку, яка є найбільш криміногенною, і визначає на сьогоднішній день як особливості вітчизняної злочинності, так і особистісні характеристики злочинців.

3. Спостерігається досить високий освітній рівень злочинців, що обумовлює їх поведінку. Сформувався новий імідж агресивного злочинця (члена організованої, бандитської групи). Складовими нового «образу» є компетентність в злочинному бізнесі і авторитет у злочинному середовищі.

4. Переважаючими мотивами осіб, які вчиняють бандитизм, є: накопичення грошей і цінностей, володіння цінними речами, проведення дозвілля в престижних місцях, створення гідного рівня забезпеченості сім'ї. При цьому на більшість злочинців досить сильне соціально-психологічний вплив робить «зłodійська» ідеологія.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головкін Б. М. Структура корисливої насильницької злочинності // Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наук. праць. Випуск 17 / Ред. кол. : В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. Х.: Вид-во «Кроссруд», 2019. С. 124–145.
2. Семашка, А. П. Характеристика личности преступника, совершившего преступление в составе банды, и классификация типов бандитов. *Молодой ученый*. 2018. № 49 (235). С. 161–165. URL: <https://moluch.ru/archive/235/54499/> (дата обращения: 27.04.2021).
3. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця : монографія. Дніпропетровськ, 2011. 472 с.

СПОСОБИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Мотузна А. В.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Економічна безпека країни є важливою складовою національної безпеки держави. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом сприяє тінізації та криміналізації національної економіки.

В українському законодавстві легалізацію незаконно одержаних коштів ще називають «відмиванням» коштів, й тлумачать як набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом (стаття 209 Кримінального кодексу України) [1].

У міжнародній практиці вперше поняття легалізації доходів було визначено у Конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин», прийнятій Конференцією на її 6-му пленарному засіданні від 19 грудня 1988 р. Члени Конференції, які висловлювали волю країн-учасниць ООН, усвідомлюючи, що незаконний обіг забезпечує великі прибутки і фінансові кошти, що дає змогу транснаціональним злочинним організаціям проникати в урядові механізми, законну торговельну і фінансову діяльність, і суспільство на всіх його рівнях [2, с. 92].

У Конвенції Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» (1990 р.), на відміну від вищевказаної Конвенції ООН, передбачено, що предикатним злочином вважається будь-який злочин, унаслідок якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину, зазначеного у ст. 6 цієї ж Конвенції. Пункт 1 ст. 6 Конвенції розглянуто способи вчинення, а саме:

а) перетворення або передача власності, усвідомлюючи, що така власність є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження власності або з метою сприяння будь-якій особі, замішаній у вчиненні предикатного злочину, уникнути правових наслідків її дій;

б) приховування або маскування справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно власності або володіння нею, усвідомлюючи, що така власність є доходом;

в) набуття, володіння або використання власності, усвідомлюючи під час отримання, що така власність була доходом;

г) участь у вчиненні, об'єднання або змова з метою вчинення, замах на вчинення, пособництво, підмова, сприяння і поради щодо вчинення будь-якого із злочинів, визначених відповідно до цієї статті.

Термін «відмивання» грошей позначає перетворення нелегально отриманих грошей на легальні. Запропоновано багато визначень цього поняття. Президентська комісія США з протидії організованій злочинності у 1984 р. використала таке формулювання: «відмивання» грошей – процес, за допомогою якого приховується існування, незаконне походження чи незаконне використання доходів, ці доходи маскуються таким чином, аби вони здавалися такими, що мають законне походження [3, с. 20].

Тобто, легалізація коштів полягає у процесі їх отримання незаконним шляхом і введення в легальну економіку. При цьому, законність не повинна викликати сумнівів у джерелах походження коштів. Незаконно отримані доходи проходять процес узаконення й повертаються до свого початкового власника.

М. І. Панов розглядає спосіб вчинення злочину як певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, що застосовує особа під час вчинення умисних та необережних злочинів, пов'язаних з вибіркоким використанням засобів вчинення злочинів [4, с. 24]. При чому, М. І. Панов стверджує, що про спосіб вчинення злочину можна говорити лише стосовно стадії виконання дій, не беручи до увагу підготовку до злочину та стадію приховування слідів вчинення злочину [4, с. 13–14].

Науковці наводять різні системи способів відмивання коштів, проте жодна з них не є вичерпною. Розвиток інформаційних технологій породжує створення нових злочинних шляхів легалізації коштів.

М. А. Погорецький до типових способів легалізації за допомогою кредитно-банківської системи на стадії звільнення від них відносить:

- внесок, переказ чи зняття грошей невеликими сумами (структурування);
- «змішування» легальних грошей з нелегальними на банківських рахунках підприємствами, що мають великі обсяги щоденних прибутків готівкою;
- обмінні угоди («стискання» грошей);
- проведення операцій на суми, що не перевищують встановлених фінансових лімітів (смарфінг);

- еклація як легальний прибуток коштів, одержаних від злочинної діяльності;
- електронний переказ, контрабанда грошей за кордон тощо [5, с. 281].

Найбільш повним, проте, невичерпним є перелік способів легалізації коштів, запропонований В.І. Третьяковим. Найбільш типовими способами науковець називає:

1. Вивіз готівки з країни за допомогою кур'єр рів або шляхом приховування їх в перевезений вантаж з метою подальшої репатріації через іноземні банки.
2. Проходження по рахунках грошових коштів, котрі значно перевищують реальні можливості клієнта в бізнесі.
3. Багаторазове зарахування коштів на рахунок протягом дня різними осіб.
4. Проведення операцій в особливо великих розмірах в інтересах третіх осіб, зокрема, обмін великих сум грошей.
5. Укладення контрактів з іноземними фірмами для надання різних послуг інформаційно-довідкового характеру.
6. Висування без причин вимог відкрити кілька рахунків з різними початковими номерами.
7. Надання відомостей про себе, достовірність яких неможливо перевірити, або завідомо перекручених відомостей.
8. Внесення великих сум на рахунок готівкою, що може вказувати на протиправну направленість дій клієнта банку.
9. Укладання фіктивних орендних договорів і фіктивних контрактів на поставку неіснуючих товарів.
10. Прагнення при відкритті та веденні операцій по рахунках обмежитися своєю присутністю тільки при відкритті рахунку і уникати наступних контактів шляхом призначення довірених осіб з управління грошовим коштами.
11. Купівля цінних паперів з їх переведенням в інший банк.
12. Приховування справжнього походження грошей (рахунки в іноземних банках і розміщення в інвестиційних компаніях, організація фіктивних компаній, придбання цінних паперів, антикварних речей, нерухомості за кордоном і т. п.).
13. Перерахування готівки на рахунки підставних осіб з дробленням грошових сум [6].

Проте, у «чистому» вигляді зазначені способи зазвичай не використовуються. Для проведення злочинних операцій створюються цілі схеми із застосуванням одразу кількох способів відмивання коштів.

Відносно новим є спосіб легалізації коштів за допомогою крипто валют. Ця система функціонує повністю анонімно, що є ідеальною умовою для відмивання

незаконно отриманих коштів. Неможливість відслідкувати реальні персональні дані користувача робить вчинення злочинних діянь більш простим.

Система крипто валют не врегульована українським законодавством, що обмежує правоохоронні органи у запобіганні та виявленні злочинних діянь з легалізації доходів.

В терористичній злочинній діяльності розповсюдженою формою прикриття для грошових операцій є перерахування коштів благодійним організаціям. При чому, це може бути як існуюча, так і фіктивно створена благодійна організація. Вигідним для злочинців аспектом є обмежений контроль фінансової діяльності благодійних організацій.

В юридичній та економічній літературі наводиться невичерпний перелік способів, за допомогою яких можливо «узаконити» доходи, отримані злочинним шляхом. Й з розвитком інформаційних технологій способів ставатиме ще більше.

Отже, легалізація доходів, одержаних незаконним шляхом полягає в їх узаконенні та введенні на легальний фінансовий ринок. Шляхи, за по допомогою яких здійснюється відмивання коштів можна поділити на способи, пов'язані з: міжнародним шахрайством, використанням іноземних інвестицій, залученням банківських установ, використанням онлайн-гаманців, застосуванням фіктивних організацій і правочинів, а також, використанням договорів цивільно-правового характеру та цінних паперів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Сімовян С. В. Аналіз національного законодавства, що забезпечує боротьбу з відмиванням грошей в Україні. *Вісник національного університету внутрішніх справ*. Харків. 2003. Вип. 24. С. 92–102.
3. Ющенко В. Енциклопедія банківської справи. Київ: Атіка, 2001. 640 с.
4. Панов Н. И. Уголовно-правовое значение способа совершения преступления. Харьков, 1984. 110 с.
5. Погорецький М. А. Особливості розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи. Розслідування окремих видів злочинів. навчальний посібник. Київ: Алерта, 2015. С. 279–300.
6. Третьяков В.И. К вопросу об основных методах легализации (отмывания) криминальных доходов. *Вестник Нижегородской академии МВД России*. 2013. № 23. С. 122–125.

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ НЕЗАКОННИМ (ЗЛОЧИННИМ) ШЛЯХОМ ЗА ДОПОМОГОЮ КРИПТОВАЛЮТИ

Верецака Я. В.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

В останні роки з розвитком технологічного світу велику популярність набула криптовалюта. У теперішній час проблема визначення її статусу ставить перед державою вирішення серйозних завдань. До того ж, існує дві точки зору, які необхідно мати на увазі для вирішення питання про долю віртуальної валюти. По-перше, віртуальні валюти є трампліном для майбутнього розвитку платіжних систем, а по-друге, віртуальні валюти в руках злочинців, осіб, які намагаються обійти санкції, стають новим потужним інструментом для переміщення та зберігання грошових коштів таким чином, що вони опиняються поза досяжності правоохоронних та інших компетентних органів.

Сьогодні на світовій економічній сцені криптовалюти наявний дуже потужний гравець, Bitcoin, який стрімко розвивається і поступово витісняє інші віртуальні валюти. Bitcoin – це перша децентралізована P2P (від клієнта до клієнта) платіжна мережа, яка обслуговується її користувачами без центральних керівних органів та агентів. З точки зору користувачів, Bitcoin є аналогом готівки однак тільки для Інтернету [1].

Новітні технології, які стрімко зростають, не могли обійти увагою й особи, які займаються незаконною діяльністю, оперуючи при цьому великими сумами грошей (торгівля зброєю, тероризм тощо). Звісно в подальшому виникає питання, щодо легалізації (відмивання) даних коштів. Швидкі і анонімні трансакції, які пропонують криптовалюти, не могли не зацікавити зловмисників, зокрема тільки за минулий і поточний рік через криптовалюти «відмили» понад 1,2 млрд доларів [2, с. 133-134].

Даним процесом зацікавились та вивчали декілька великих Американських компаній, які спеціалізуються на кібербезпеці й встановили основні етапи даної процедури, хоча й теоретично сам процес доволі простий:

- Першим етапом є нашарування. У традиційній фінансовій сфері він включає покупку дорогих активів за «брудні» гроші. Наприклад, нерухомості;
- Перепродання активу кілька разів, що ускладнює визначення початкового покупця. У світі криптовалют цей етап включає придбання криптовалюти;
- На наступному етапі за допомогою різних бірж і спеціальних сервісів-міксерів, початкові монети роздрібнюють і конвертуються в інші криптовалюти. Гроші можуть

пройти сотні адрес, що ускладнює відстеження початкового власника. Сервісів-міксерів дуже багато. Вони у вільному доступі і ніхто не заважає їм працювати. Принцип роботи подібних сервісів простий. Вони беруть криптовалюту у різних клієнтів, перемішують її, у кінцевому результаті виходить «мікс», який не дозволяє відстежити власника грошей [2, с. 134].

Приклад найбільш розповсюдженого процесу легалізації доходів отриманих злочинним шляхом з Bitcoin може виглядати наступним чином:

- обмін доходів отриманих злочинним шляхом на Bitcoin;
- створення віртуальної юридичної особи, яка у якості оплати за товари та послуги приймає Bitcoin;
- купівля продуктів або послуг у власній юридичній особі, шляхом анонімного переказу Bitcoin;
- конвертація Bitcoin у національну валюту (у разі необхідності) [3, с. 330].

Таким чином, власник юридичної особи отримує легальний дохід від продажу товарів або надання послуг використовуючи віртуальне платіжний засіб у формі криптовалюти Bitcoin [3, с. 331].

Зауважимо, що найпоширенішою схемою з відмивання коштів є створення віртуальної юридичної особи, що приймає криптовалюту як платіжний засіб за свої послуги. Схема виглядає таким чином:

- створення юридичної особи-фірми з можливою оплатою у криптовалюті;
- проведення анонімної транзакції на рахунок фірми;
- конвертація фірмою криптовалюти в національну валюту [4, с. 231].

Відзначимо, що на сьогодні, уряди різних держав світу по різному відносяться до легалізації використання Bitcoin у державі. Так наприклад, новий закон, прийнятий в Японії, дозволяє використовувати Bitcoin як законний платіжний засіб. З квітня 2017 року будь-яка компанія зможе отримати ліцензію на використання криптовалюти [5, с. 284].

Якщо ж звернутися до національного законодавства України, то Національний банк України дає роз'яснення щодо використання криптовалюти в Україні: визначає валюти / криптовалюти як грошовий сурогат, що не має реальної вартості та не може бути використаний фізичними чи юридичними особами, оскільки це прямо суперечить нормам законодавства України [6].

Отже, можна зробити висновок, що способів легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом за допомогою криптовалюти, дуже багато, проте, як показує практика, процес боротьби з подібним видом злочину є досить складним, оскільки вимагає значної кількості спеціалістів у цій галузі. Зауважимо, що подібні валютні

транзакції відбуваються по всьому світу. Отже, з метою запобігання та протидії легалізації доходів Україні необхідно долучатися та запозичувати іноземний досвід держав, які вже давно працюють над вирішенням даної проблеми та мають позитивні здобутки. Крім того, зауважимо, що ефективна протидія процесу легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом за допомогою криптовалюти, в Україні неможлива без узгодженої нормативно-правової бази, а також прийняття нових законів щодо особливостей роботи державних органів нагляду та контролю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карчева Г. Т. Віртуальні інноваційні валюти як валюти майбутнього. URL: <http://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1502/15kgtviv.pdf> (дата звернення: 30.04.2021).
2. Серватовський А. В. Онищенко Ю. М. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за допомогою криптовалют. *Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Харків: ХНУВС, 2019. С. 133–134.
3. Божко Є. І. Ільченко О. В. Криптовалюта як засіб легалізації доходів отриманих злочинним шляхом. *Реформування правової системи у контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Суми: СумДУ, 2018. С. 328–331.
4. Бондаренко О.С, Кисельов Д.О Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом за допомогою криптовалют. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 230–231.
5. Динту В. А Криптовалюта як інструмент легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої до 70-річчя д. ю. н., професора Юрія Павловича Аленіна / за ред. Г. О. Ульянової, І. В. Гловюк. Одеса: Юридична література, 2017. С. 283–286.
6. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти: лист Національного банку України від 10.11.2014 р. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=1187960.

КОНТРАБАНДА ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ

Кравченко Л. Л.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Відповідно до статті 204 Кримінального кодексу України, незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, пива, тютюнових виробів, тютюну, промислових замінників тютюну, пального або інших підакцизних товарів - караються штрафом від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією та знищенням незаконно виготовлених товарів [1]. Незаконне виготовлення даних речовин або вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією статтею, відповідно до частини другої статті 204 ККУ, карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією та знищенням незаконно вироблених або придбаних товарів, знарядь виробництва, сировини для їх виготовлення. Якщо незаконне виготовлення або збут товарів, зазначених у частинах першій або другій цієї статті призвело до отруєння чи спричинило смерть особи-злочинці будуть відбувати покарання у вигляді позбавлення волі строком від восьми до десяти років з конфіскацією майна, з вилученням та знищенням незаконно виробленої або придбаної продукції, обладнання для її виготовлення.

Об'єктом даного злочину можна визначити встановлений законодавством України порядок виробництва та обігу підакцизних товарів, що має на меті захист інтересів держави в економічній сфері. Додатковий факультативний об'єкт злочину – життя та здоров'я людей як споживачів неякісних підакцизних товарів. Предметом злочину за даною статтею виступають : 1) алкогольні напої; 2) тютюнові вироби; 3) інші підакцизні товари [2].

До об'єктивної сторони злочину належать такі дії:

- придбання незаконно виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів;
- зберігання такої продукції;
- її транспортування;
- збут незаконно виготовлених підакцизних товарів (об'єктивна сторона злочину за частиною першою статті 204 ККУ);

- незаконне виготовлення алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів (об'єктивна сторона злочину за частиною другою статті 204 ККУ). Незаконне виготовлення підакцизних товарів тягне відповідальність за частиною другою статті 204 ККУ лише за умови, що таке виготовлення здійснюється:

- а) шляхом відкриття підпільного цеху;
- б) з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів;
- в) особою, яка раніше була засуджена за статтею 204 ККУ.

Придбання підакцизних товарів означає, що особа у спосіб купівлі чи обміну дістає фактичну можливість володіти, користуватись і розпоряджатись відповідними предметами [2].

Суб'єкт злочину загальний.

Якщо протиправну дію з підакцизними товарами вчинила службова особа з використанням службового становища, кваліфікація буде відбуватися за сукупністю злочинів, передбачених статтями 204 й 364.

Суб'єктивна сторона злочину - прямий умисел. Мета збуту – це обов'язкова ознака суб'єктивної сторони злочину за частиною першою статті 204 Кримінального кодексу України.

Придбання, зберігання або транспортування незаконно виготовлених підакцизних товарів без мети збуту, а з іншою метою (для себе) покарання за даною статтею не передбачає, адже не має складу злочину.

За результатами січня-серпня 2020 року за відомостями ДФС, загальна ціна вилучених податковою поліцією з незаконного обігу тютюнових підакцизних товарів становить 691 млн грн – це 10,7 млн пачок сигарет та більше 164 тон тютюну. Якщо порівнювати з показниками 2019 року, то стає зрозуміло, що вартість вилучених з протиправного обігу тютюнових виробів та тютюну збільшилась вдвічі. Якщо уявити, що звільнену від фальсифікату частину тютюнового ринку заповнила б легальна продукція, то вартість акцизного податку, яка надійшла б до державного бюджету, склала близько 477 млн грн. Також за даними асоціації «Укртютюн» лише за перший квартал 2021 року співробітники ДФС вилучили з незаконного обігу тютюнову продукцію загальною вартістю близько 226,6 млн гривень.

У цілому, за даними сайту «Ні контрабанді!», лише за останні три роки нелегальний продаж тютюнових товарів коштував державі 8,5 млрд гривень. За ці гроші можливо було б заплатити 230 тисяч пенсій або збудувати більш ніж 700 шкіл чи лікарень[4]. Для незаконної торгівлі тютюновими виробами потрібні розвинені тіньові ланцюги поставок, до яких причетні тисячі людей. При цьому власники такого бізнесу не

обмежуються цим, використовуючи доходи від нелегальних сигарет для розвитку іншої тіньової діяльності: для успішного завезення контрабанди, вуличної торгівлі нелегальною продукцією, створення контрафакту на території України тощо. Тим більше, незаконна торгівля є одним з потенційних джерел фінансування тероризму та сепаратизму, так як контрабандою тютюнових виробів здебільшого займаються злочинні угруповання, діяльність яких направлена на відмивання грошей та процвітання корупції.

Однією з головних причин, чому в Україні такий високий рівень попиту на контрабандні сигарети – їхня низька ціна. Адже середня ціна українських легальних сигарет зараз становить 55 грн. Тоді як ми можемо знайти в інтернеті таку ж пачку за 21 гривню. Контрабанда не так б'є по кишені українців, адже курець витрачає четверту частину денного доходу на сигарети. Обумовлено це тим, що ціна акцизів зростає й становить велику частину від ціни товару. Як шлях вирішення даної проблеми – необхідно знизити ціну акцизу – держава за рахунок цього понесе набагато менші збитки, аніж за процвітання тютюнової контрабанди.

Якщо з продажем нелегальних тютюнових виробів на вулицях намагаються боротися й митниці й Національна поліція, то ситуація з продажем таких товарів онлайн ситуація набагато складніша. Адже продавці нелегальних сигарет та інших тютюнових виробів користуються іноземними серверами і заблокувати чи знайти зловмисників не видається можливим. Тому необхідно заборонити продаж тютюнових виробів через інтернет.

Також протидії контрабанді сигарет сприяє група FATF, яка бореться відмиванням коштів. Всесвітня митна організація, до складу якої входить й Україна, займається контролем ланцюгів поставок товарів, зокрема й тютюнових виробів. Україна ратифікувала Рамкову конвенцію ВООЗ по боротьбі проти тютюну, одним з положень якої є контроль виробництва та транспортування тютюнових виробів через кордон.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ : Професіонал, 2020. 792 с.
3. Українська Асоціація виробників тютюнових виробів. URL: <http://ukrtyutyun.com/za-i-kvartal-2021-roku-spivrobotnyky-dfs-vyluchyly-z-nezakonnogo-obigu-tyutyunovyh-vyrobiv-na-sumu-226-6-mln-grn/>.

4. Хто і як бореться з контрабандою сигарет в світі: 8 європейських і глобальних організацій. URL: <https://www.nicontrabandi.org.ua/articles/protydiia>.

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Брайко Ю. В.

*Аспірант кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Бондаренко О. С.

*к. ю. н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Для чіткого визначення суб'єкту злочину, потрібно розуміти хто ж така службова особа.

Норма ст. 364 Кримінального кодексу України, чітко встановлює визначення Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

До державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства.

Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші

особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів.

Саме поняття службової особи має застосовуватись при визначенні суб'єкту злочину, які передбачені ст.ст. у статтях 364, 368, 368⁻⁵, 369 Кримінального кодексу України.

Проте зміст зазначеної кримінально-правової норми потребує дослідження в системному зв'язку з нормами КК, що викладені в пунктах 1 і 2 примітки до ст. 364 КК та ч. 1 ст. 364-1 КК, де містяться ознаки, що конкретизують поняття службової особи відповідно до сфери здійснення нею функцій (публічного чи приватного права) [1, с.1040].

Суб'єктами злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг, виступають: 1) *службова особа* (ст.ст. 364, 365, 366, 367, 368, 368-2, 369, 370 КК України); 2) *службова особа юридичної особи приватного права* незалежно від організаційно-правової форми (ст.ст. 364-1, ч.ч. 3 і 4 ст. 368-3 КК України); 3) *особа, яка надає публічні послуги* (ст. 365-2, ч.ч. 3 і 4 ст. 368-4 КК України); 4) *особа, уповноважена на виконання функцій держави* (ч.ч. 2 і 3 ст. 369-2 КК України); 5) *загальний суб'єкт* (ч.ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч.ч. 1 і 2 ст. 368-4, 369, ч. 1 ст. 369-2 КК України). Така диференціація спеціальних суб'єктів в цьому розділі свідчить про розмежування кримінальної відповідальності службових осіб та службових осіб юридичних осіб приватного права. Тому в КК України існує декілька понять «службової особи» [3, с.316].

У ч.3 ст. 18 КК розкривається загальне поняття службових осіб, ними є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [1, с.1040].

Представники влади - це працівники державних органів і установ, наділені правом у межах своєї компетенції висувати вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання фізичними та юридичними особами незалежно від їх відомчої приналежності чи підлеглості (наприклад, народні депутати України, депутати місцевих рад, керівники

державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, судді, прокурори, слідчі, оперативний склад Служби безпеки, працівники кримінальної та податкової міліції, державні інспектори й контролери, лісничі, військові коменданти, начальники гарнізонів та ін). Закон пов'язує визнання особи представником влади не за посадою, що вона обіймає, а за наявністю в неї владних повноважень. Отож представником влади може бути звичайний працівник державного апарату (наприклад, міліціонер) або навіть представник громадської організації (наприклад, член громадського формування з охорони громадського порядку під час виконання ним обов'язків з охорони цього порядку).

Під *організаційно-розпорядчими* обов'язками слід розуміти функції зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах або організаціях незалежно від форми власності (підбір і розташування кадрів, планування роботи, організація праці, забезпечення трудової дисципліни тощо). Такі функції, зокрема, здійснюють керівники міністерств, відомств, державних, колективних або приватних підприємств, громадських організацій, їхні заступники та керівники структурних підрозділів або ділянок робіт (наприклад, директор підприємства, президент фірми, завідувач лабораторії, відділу начальник цеху, майстер дільниці, бригадир, їх заступники тощо).

Адміністративно-господарські обов'язки охоплюють повноваження з управління чи розпорядження державним, колективним або приватним майном, яке полягає в установленні порядку його зберігання, переробки, реалізації, контролю за здійсненням цих операцій тощо. Такі повноваження у тому чи тому обсязі мають начальники планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, їхні заступники, завідувачі складів, магазинів, майстерень, ательє, відомчі ревізори та контролери тощо. [6, с.160]

Під поняттям «спеціальне повноваження» необхідно вважати 1) тимчасове здійснення функцій без обіймання певної посади, які нею (посадою) обумовлюються, або 2) виконання певних обов'язків особою, яка виконує їх на підставі законодавчих та інших нормативних чи розпорядчих актів (наприклад, наказу, розпорядження тощо), що є правовою підставою для виконання таких функцій та обов'язків.

Обіймання особою певної посади чи доручення тимчасово виконувати службові обов'язки має бути оформлено відповідним (усним або письмовим) рішенням – наказом, розпорядженням, постановою, протоколом, довіреністю тощо. Для визнання особи службовою не має значення, чи обіймає вона відповідну посаду за призначенням або внаслідок виборів, отримує за виконання службових обов'язків винагороду чи виконує їх на громадських засадах.

При встановленні суб'єкта злочину службової особи, необхідно розрізняти службові функції і професійні обов'язки. Наприклад, директор школи є службовою особою при здійсненні управлінських обов'язків по керівництву установи, управлінню та розпорядженню її майном. У той же час, виконуючи обов'язки вчителя хімії, здійснює лише професійні функції, не пов'язані з виконанням службових організаційно-розпорядчих обов'язків. У зв'язку з цим абз. 6 п. 1 ППВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 р. № 5 дає роз'яснення, що «працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронник тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі [2, с.608].

Також особами, які *прирівнюються до осіб, уповноважених* на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, виступають: посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету; особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають *публічні послуги* (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках); особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми.

Службовою особою також може бути визнано громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності лише тоді, коли у нього реально виникає можливість виконання вказаних у п. 1 примітки до ст. 364 КК України обов'язків. Останнє можливе тоді, коли такий громадянин на умовах трудового договору наймає працівників для сприяння йому у здійсненні підприємницької діяльності [5, с.304].

Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення службового злочину необхідно чітко й однозначно вказати у процесуальних документах, до якої категорії службових осіб відноситься особа у зв'язку із вчиненими нею діями, оскільки обіймання особою певної (конкретної) посади може бути пов'язане із виконанням нею як функцій представника влади, так і організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків. Наприклад, керівник державного органу чи його апарату у взаємовідносинах із іншими юридичними особами та фізичними особами виступає від

імені державного органу чи його апарату як представник влади, а виконуючи покладені на нього обов'язки по керівництву діяльністю працівників такого органу (його апарату) чи управлінню або розпорядженню його майном, він виконує відповідно організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки. Аналогічно, наприклад, голови судів, їх заступники, голови судових палат та їх заступники при виконанні функцій по відправленню правосуддя є представниками влади, а при виконанні обов'язків по керівництву діяльністю відповідних судів чи управлінню або розпорядженню їх майном є службовими особами, які виконують відповідно організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки. Суддя, здійснюючи керівництво своїм помічником чи секретарем судового засідання, також виконує організаційно-розпорядчі обов'язки [4, с.576].

У ст. 26 Конституції України закріплено, що іноземці й особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими ж правами та свободами, а також несуть такі ж обов'язки, як і громадяни України.

Отже, суб'єкт злочину – спеціальний, тобто службова особа. Відповідно до абз. 1 п. 1 примітки до ст. 364 КК службовими особами у статтях 364, 368, 368-2, 369 КК є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. Т.2 : Особлива частина / Ю. В.Баулін, В. І.Борисов, В. І.Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
2. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник/ Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і доповн. Х. : Право, 2010 608 с.
3. Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник (4-е вид., перероб.) / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко / За заг. ред. В. І. Шакуна. К. : Алерта, 2012. 316 с.

4. Кримінальне право України. Особлива частина. Альбом схем: Навч. посіб / В. Я. Горбачевський, І. А. Вертилецька, О. В. Микитчик, В. С. Плугатир, М. В. Плугатир. К. : Алерта, 2015. 576 с.
5. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія. К. : Атіка, 2001. 304 с.
6. Савченко А. В., Кришевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг. Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / За заг.ред.д.ю.н., проф. В. І. Шакуна. К. : Алерта, 2012. 160 с.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 150 КК УКРАЇНИЗАЛІ

Коломоєць О. Д.

к. ю. н., доцент, провідний фахівець з організації наукової роботи відділу забезпечення діяльності

Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Сухарева Т. С.

к. х. н., заступник завідувача відділу забезпечення діяльності центру Закарпатського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Аналізуючи чинне законодавство України у сфері охорони дитинства, слід зазначити, що воно потребує термінового внесення змін з багатьох позицій – на цьому неодноразово наголошувала значна кількість науковців, практиків, представників правозахисних організацій. Тому сьогодні актуальними є дослідження щодо характеристики проблем застосування положень чинного законодавства України у зазначеній сфері, виявлення недосконалостей та прогалин, які заважають здійсненню ефективної протидії порушень прав дітей.

Вважаємо, що у цьому контексті необхідно звернути особливу увагу на проблему експлуатації дітей. Незважаючи на збільшення кількості публікацій у засобах масової інформації, повідомлень працівників правоохоронних органів та інших державних установ про факти експлуатації дітей, дане питання не знайшло свого належного відображення у чинному національному законодавстві.

Аналізуючи зміст ст. 150 Кримінального кодексу «Експлуатація дітей» [1], то саме визначення поняття «експлуатація дітей» у Кримінальному кодексі України відсутнє, а у коментарях до цієї статті під експлуатацією дитини розуміють «привласнення не будь-яких матеріальних результатів (продуктів) її праці (доходу у вигляді матеріальних благ), а лише прибутку як різниці між доходами і виробничими витратами». Зазначається, що

«якщо особа не несе виробничих витрат у зв'язку з використанням праці дитини, отримані нею доходи і є фактичним прибутком» [2, с. 354]. Крім того, відносно поняття «експлуатація» існує кореспондентне посилання на коментар до вже зміненої на сьогодні редакції ст. 149, у якій наведене визначення терміну «експлуатація людини», що, на нашу думку, не є тотожними поняттями. В інших подібних виданнях теж відсутнє чітке визначення дефініції «експлуатація дитини» [3, с. 356-357].

Логічно припустити, що простою заміною понять «людина» на «дитина» в зазначеному вище терміні «експлуатація людини» зможемо отримати визначення «експлуатація дитини». Проте, по перше, ми вважаємо, що діти, у силу свого віку та своєї психофізичної неспроможності протидіяти насильству та реально оцінити обстановку, потребують особливої кримінально-правової охорони. По-друге, вказані дії (сексуальна експлуатація, використання в порнобізнесі, примусова праця, примусове надання послуг тощо) матимуть ознаки злочину, передбаченого ст.149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна передача людини». Необхідно зазначити, що деякі дії (усиновлення (удочеріння) з метою наживи, втягнення у злочинну діяльність) можуть бути здійсненні виключно у відношенні до дитини. Згідно зі ст. 150 КК України «Експлуатація дитини» передбачена кримінальна відповідальність за «експлуатацію дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування з метою отримання доходу» [1] – тобто, термін «експлуатація дитини» знову виступає ключовим для визначення складу злочину, передбаченого цією статтею і потребує уточнення.

Суб'єктом даного злочину є осудна особа, якій до вчинення злочину виповнилося 16 років [8, с. 357]. Але на сьогодні перед нашим суспільством постала проблема, яка вимагає негайного вирішення – це експлуатація дитини в сім'ї. На даний час вона не має належного законодавчого врегулювання, адже суб'єктом експлуатації дитини в сім'ї виступає особа, яка пов'язана з дитиною сімейними зв'язками. Це означає, що в даному випадку не важливо, чи був укладений договір (усний чи письмовий) щодо виконання певного виду робіт, виконання яких може завдати шкоду здоров'ю дитини, її фізичному розвитку та освітньому рівню, а також те, що дитина знаходиться у правовій, соціальній та психологічній залежності від зазначеної особи. Тобто злочини скоює особа, яка за законом зобов'язана представляти й захищати права й законні інтереси дитини.

У зв'язку з цим пропонуємо внести зміни до ст.150 «Експлуатація дітей» Кримінального кодексу України [1], у якій би передбачалась відповідальність батьків та інших членів сім'ї як спеціального суб'єкта злочину. Також вважаємо за необхідне підтримати погляд О.І. Белової, яка пропонує у ч. 2 ст. 150 КК, ч. 2 ст. 304 КК та ч. 2 ст. 323 КК передбачити кваліфікуючу ознаку „вчинення батьком, матір'ю, опікуном чи

піклувальником, іншим членом сім'ї, а також працівником виховної, освітньої, лікувальної або іншої установи, зобов'язаним здійснювати виховання потерпілого або піклуватися про нього" [4, с. 21].

Слід звернути увагу, що в Україні такими науковцями, як Н.С. Юзікова [5, с. 38], В.В. Вітвицька [6, с. 8-9], С.В. Колесніков [7, с. 190] обґрунтовано необхідність виокремлення в Особливій частині КК розділу, який би включав злочини проти неповнолітніх. Зокрема, О.І. Белова пропонує розділ за назвою «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх», котрий має об'єднувати посягання на сімейні відносини та відносини щодо нормального розвитку неповнолітнього, які являють обов'язкову та безальтернативну ознаку їх основного складу [4, с. 15].

Вважаємо, що головним об'єктом профілактичного впливу у сфері попередження злочинів, пов'язаних в експлуатацією дітей, повинні бути родина і сімейне виховання, адже розвиток суспільства неможливий без розвитку та зміцнення сім'ї - його первинного осередку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року. За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К. : Каннон, А.С.К., 2001. 1104 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Проф. Коржанський М. Й. К. : Атіка, 2001. 656 с.
4. Белова О. І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.08. К., 2007. 26 с.
5. Юзікова Н. С. Кримінально-правові проблеми відповідальності за злочини проти неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук. К., 1999. 20 с.
6. Вітвицька В.В. Кримінологічні проблеми попередження злочинних посягань на моральний і фізичний розвиток неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.08. К., 2002. 24 с.
7. Колесніков С. В. Процес формування особистості неповнолітнього як об'єкт кримінально-правової охорони. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1999. № 5. С.188–191.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України (2-ге вид., перероб. та допов.). За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В.Фесенка. К. : Дакор, 2008. 1428 с.

КРАДІЖКА ЧУЖОГО МАЙНА ЯК КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК ТА ЗЛОЧИН: ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ

Яковлєва А. А.

*студентка I курсу Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Науковий керівник: Сисоєва В. П.

*к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу
Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Питання визначення кримінальних правопорушень у законодавстві України є досить актуальним і зумовлено розвитком та реформуванням кримінально-правової політики нашої держави. Кримінальним правопорушенням в Україні називається протиправне, винне діяння, яке є суспільно небезпечне і вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

Розрізняють два види кримінальних правопорушень: злочин та кримінальний проступок. Кримінальні проступки – це діяння, які передбачені Кримінальним кодексом (далі – КК) України, за вчинення яких передбачено основне покарання у виді штрафу до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – нмдг) або ж будь-яке покарання, не пов'язане з позбавленням волі [1].

Чинний КК України поділяє злочини на такі:

- нетяжкі злочини (основне покарання — до 5 років позбавлення волі або штраф до 10 000 нмдг);
- тяжкі злочини (основне покарання — до 10 років позбавлення волі або штраф до 25 000 нмдг);
- особливо тяжкі злочини (основне покарання — понад 10 років позбавлення волі або штраф понад 25 000 нмдг).

Аналіз ст. 185 КК України дозволяє зробити висновок, що кримінальний проступок передбачений ч. 1 ст. 185 КК України; нетяжкий злочин передбачений ч. 2 ст. 185 КК України; ч.ч.3-4 цієї статті є тяжкими злочинами, а ч. 5 – особливо тяжкий злочин.

Диспозиція ст. 185 КК України свідчить про те, що крадіжка – це таємне викрадення чужого майна. Зазвичай вчиняється таємно, за відсутності осіб, яким належить майно, або в їх присутності, але не помітним для них чином. Крім того, за цією статтею настає кримінальна відповідальність у випадках, якщо крадіжка не є дрібною. Відповідно до ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2], дрібною крадіжка чужого майна вважається, якщо вартість майна при вчиненні правопорушення не перевищує 0,2 нмдг, а саме, станом на 2021 р., 227 грн.

Таким чином, вчинення крадіжки, кваліфікованої за ч.1 ст.185 КК України свідчить про вчинення кримінального проступку. Відповідно до ч.4 ст. 32 КК України, після відбуття покарання за його вчинення буде відсутня повторність. Крім того, на підтвердження цієї тези свідчить ч. 2-1 ст. 89: такими, що не мають судимості, визнаються особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, після відбуття покарання. Тобто, сьогодні маємо деякі законодавчі обмеження застосування такої ознаки крадіжки, як повторність: якщо особа повторно вчиняє крадіжку до відбуття покарання, то застосування ознаки повторності можливе, а якщо одразу після відбуття такого покарання – повторність відсутня. Вважаємо, що вказана обставина потребує подальшого наукового дослідження.

Також потрібно враховувати, що статті про викрадання чужого майна в КК України та Кодексі України про адміністративні правопорушення споріднені між собою і вимагають особливої уваги під час кваліфікації протиправного діяння щодо власності та відрізняються між собою переважно вартістю викраденого майна. Межа дрібного викрадання залежить від розміру податкової соціальної пільги, яка щорічно збільшується. Тому максимальна сума дрібної крадіжки визначена на весь рік, незалежно від зміни розміру прожиткового мінімуму громадян. Відповідно до підпункту 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV Податкового кодексу України податкова соціальна пільга дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року [3]. Як зазначає з цього приводу Г.Ю. Лук'янова, поширення «суміжних» складів кримінальних і адміністративних правопорушень зумовлює потребу узгодження з цього питання норм кримінального судочинства. Отже, «конкуренція» складів кримінальних та адміністративних правопорушень – це одна з меж взаємодії кримінальної й адміністративної відповідальності. Останню застосовують за правопорушення, що не має високого ступеня суспільної небезпеки; вона завжди є наслідком протиправної дії (бездіяльності) юридичної або фізичної особи; переважно настає внаслідок правопорушень у сфері загальнодержавних, а не приватних інтересів; в окремих випадках її заходи можуть застосовуватися також при звільненні від кримінальної відповідальності, тобто за діяння, що містять ознаки кримінальних правопорушень, які не становлять великої суспільної небезпеки. Важливим є те, що межі норм кримінального й адміністративного права визначаються характером і спрямованістю відповідних заборон [4, с. 119-120].

За крадіжку неповнолітніх кримінальна відповідальність настає з 14 років (згідно з ст. 22 КК України). Таким чином законодавець вказує на підвищену суспільну

небезпечність цих кримінальних правопорушень та на здатність неповнолітніх осіб віком від 14 років усвідомлювати характер своїх дій.

Крім того, важливим є те, що серед усіх кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крадіжки та інші кримінальні правопорушення проти власності є найбільш розповсюдженими. На мою думку, варто розглянути можливість застосування до неповнолітніх, що вчинили крадіжку у віці від 14 років, таких видів покарань, як громадські та виправні роботи. Адже чотирнадцятирічна людина може самостійно усвідомлювати свої дії та повинна нести відповідальність за свої вчинки.

Підсумовуючи, варто зазначити, що крадіжка може бути кваліфікована і як кримінальний проступок, і як злочин різного ступеня тяжкості в залежності від наявності кваліфікуючих ознак. На наш погляд, відсутність судимості у разі вчинення крадіжки як кримінального проступку одразу після відбуття винною особою покарання спричиняють додаткові складнощі за наявності подальшої кримінальної протиправної діяльності цієї особи, адже унеможливорює застосування такої кваліфікуючої ознаки, як повторність. Крім того, важливим є удосконалення порядку призначення покарання за ці види кримінальних правопорушень, зокрема, у разі вчинення них неповнолітніми. Вважаємо актуальним подальше дослідження окресленої проблематики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0005.html (дата звернення: 05.05.2021).
3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
4. Лук'янова Г. Ю. Взаємодія адміністративної та кримінальної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 117–120.

ПРО ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ

Шевцов Я. А.

*Студент II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Сьогодні, науковий прогрес і розвиток подарував людству велику кількість інновацій і технологій, які назавжди змінили наше життя. Одним з найвидатніших досягнень техніки є цифрові технології. Це дуже складана і цікава категорія яка фактично вплинула на розвиток людства, при цьому, вона також є причиною появи ще одного феномену, а саме – кіберзлочинності.

Наразі прийнято, що кіберзлочинами є злочинні діяння у кіберпросторі, та поза його межами з використанням сучасних технологій тощо. Мова іде перш за все про комп'ютерні злочини, тобто такі, що пов'язані з комп'ютерною технікою, мережами, і відповідно цифровою інформацією. На базовому рівні це елементарні комп'ютерні взломи, взломи веб-сайтів, аккаунтів у соціальних мережах тощо. Якщо говорити про вищий рівень таких злочинів, то тут все можна згадати безліч прецедентів у світі, в тому числі в Україні, коли зловмисники здобували доступ до банківської таємниці, викрадали інформацію з державних серверів, зривали роботу великих підприємств, і навіть брали під управління військову техніку, чи позбавляли світла цілі міста.

З наведеної різноманітності злочинів можна зробити відповідні висновки про їх небезпечність. Крім того, слід відзначити, що кіберпростір можна вважати таким, що дозволяє діяти в будь якому іншому просторі, і робити це дистанційно, адже сьогодні, мережами пронизана вся наша планета, і більше того навіть у космічному просторі маса штучних мереж, створених людьми.

У 2008 році загальна шкода від кіберзлочинів у всьому світі оцінювалася експертами ОБСЄ на суму близько 100 млрд. доларів. В період наступних років дана сума зросла вже до 1,5 трлн. доларів на рік. А в період останніх трьох років збитки перевищили 2 трлн. доларів [1].

Таким чином, можна відзначити глобальність проблеми кіберзлочинів. Дійсно, сьогодні це виклик для усього світу, і держави, в прагненні до безпеки організовують міжнародну співпрацю та внутрішню боротьбу із даною проблемою. Все це також стосується і України, однак, в нашій державі це питання є особливо гострим, особливо в останні роки.

Взагалі, дана проблема «переслідує» нашу державу ще з часів набуття нею незалежності. Останні роки ХХ століття стали піковим періодом нової ери кіберзлочинності, і саме в цей час дана проблем почала широко розвиватися на територіях пострадянських держав. При цьому, раніше незнайома проблема не викликала надмірного інтересу, через що, довгий час, захист від кіберзлочинців був особистою справою кожного, адже держава не володіла всім необхідним ресурсом і знаннями, при цьому, дана категорія вже була в системі кримінального права України, що насправді не дало необхідних результатів по досягненню кібербезпеки. В цей же час в приватній власності людей з'являлося все більше комп'ютерів і мереж, а відповідно загострювалась і проблема.

У 2012 році, міжнародні експерти визначили, що Україна це «рай для хакерів», через дуже низький рівень протидії і захисту від кіберзлочинів, що в свою чергу є небезпечним як для внутрішньої безпеки держави так і для інших держав світу [2].

Якщо говорити про кіберзлочинність в Україні, то слід наголосити на проблемі відсутності офіційних даних статистики. При цьому, якщо звернутися до статистики різних організацій можна помітити геометричну прогресію зростання кіберзлочинів в Україні. Так приміром, за інформацією Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем ЕМА, в січні-вересні 2013 р. було зроблено 257 спроб списання коштів з рахунків клієнтів банків (на суму 108,7 млн грн), у 2012 р. таких спроб було 179 (150,1 млн грн), а в 2011 р. – всього шість (14,9 млн грн) [3]. Наразі ж, якщо відслідковувати інформацію ЗМІ та на офіційних веб-ресурсах різних організацій кількість кіберзлочинів тільки зростає, при чому це стосується масштабних злочинів у кіберпросторі, дрібних же настільки багато, що їх навіть підрахувати важко.

Аналізуючи загальну обстановку, можна дійти висновку про те, що дана проблема в Україні фактично не вирішується, попри певні зусилля в цьому напрямку. Причинами такого положення можна визначити наступні. Перше, і головне – це повністю несерйозне ставлення влади до проблеми. Це стосується абсолютної недооцінки проблеми, а відповідно і недостатності заходів, направлених на вирішення. Попередня проблем стала причиною наступної, а саме недостатність юридичного врегулювання питання. Норми кримінального законодавства встановлюють відповідальність, Закони України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про інформацію», «Про телекомунікації», «Конвенція про кіберзлочинність» так чи інакше регулюють дане питання, однак переважно на загальному рівні. Тут же і Стратегія кібербезпеки України яка має переважно доктринальні і декларативні норми. При цьому, явно недостатнє забезпечення функціональності цих норм. Приміром, основними органами які

реалізують політику кібербезпеки в Україні можна вважати Кіберполіцію та підрозділи СБУ, переважна діяльність яких стосується вузьких напрямків протидії кіберзлочинності, що зокрема також не забезпечило достатніх результатів. При цьому є успішний досвід європейських держав, де в одній країні на різних рівнях діють спеціальні служби, працівники яких забезпечуються найновітнішими технологіями, постійно проходять спеціальні навчання, удосконалюють криміналістичні техніки і взагалі намагаються працювати на випередження. Дуже важливо відмітити низький рівень правової і технологічної культури в Україні, що явно сприяє розвитку кіберзлочинності в Україні.

Таким чином, можна зробити висновок про явну запущеність проблеми кіберзлочинності в Україні і про необхідність більш якісного підходу до її вирішення, зокрема опираючись на світові тенденції, міжнародну взаємодію та внутрішній розвиток системи захисту і протидії кіберзлочинам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Леонов Б. Д., Серьогін В. С. Проблеми правового та експертного забезпечення правоохоронної діяльності у сфері протидії кіберзлочинності. Академія СБУ. URL: <https://bit.ly/3sikJ3a> (дата звернення: 14.04.2021).
2. Калашников Г. О. До питання проблем протидії кіберзлочинності в Україні. URL: <https://bit.ly/3mORFzq> (дата звернення: 14.04.2021).
3. Л. Вигорська. В Україні зростає фінансова кіберзлочинність. Finance.UA. URL: <https://bit.ly/3wYaiFq> (дата звернення: 14.04.2021).

ПЕРСПЕКТИВА ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПОЛІГРАФА У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Шевцов Я. А.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Пахомов В. В.

д. ю. н., професор, завідувач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

На сучасному етапі розвитку людство має неймовірні досягнення у галузі сучасних технологій. Інноваційні провадження сьогодні можна бачити в усіх сферах людських відносин. При цьому, майже всі правовідносини, не лише в Україні, наділені категорією людського фактору, що на практиці, є юридичною проблемою як з організаційної так і з функціональної точки зору права. Таке положення справ видається досить дивним, враховуючи що технології сьогодні здатні запропонувати вирішення і такої складної

проблеми, важливо лише знайти правильний підхід до застосування конкретних інновацій щодо вирішення конкретних питань.

З точки зору нормалізації категорії людського фактору у людських правовідносинах досить цікавою є технологія поліграфу. Поліграф у суспільстві прийнято називати «детектор брехні», сутність цієї технології полягає у тому, що особа перевіряється за допомогою спеціального пристрою, в ході перевірки особі задаються різні питання, відповідь на які мають значення в конкретній ситуації, під час відповідей пристрій збирає данні про різні психофізіологічні реакції особи через спеціальні детектори (тиску, частоти дихання, пульсу, гальванічної реакції шкіри (її електричних властивостей) тощо) і візуалізує результати на моніторі. Поліграфолог (експерт), розшифровує ці данні і робить висновок про те, чи говорить особа правду [1].

Досить поширеною є думка про недостовірність відомостей поліграфу. З цього приводу є кілька важливих особливостей поліграфу. Взагалі, поліграфологи в переважній більшості стверджують, що обманути поліграф неможливо. При цьому, незалежні спеціалісти говорять про те що майже 1/3 від всіх результатів не відповідають дійсності. Тут же, слід відмітити, що результат залежить саме від якості роботи поліграфолога, що також залежить від його зацікавленості у роботі. Також, важливо відмітити, що КПК України передбачає відповідальність експерта за надання завідомо неправдивого висновку судової експертизи. І не дивлячись на можливість погрішності приблизно в 1/3 випадків, особливості даної процедури дозволяють повністю нівелювати будь-яку недостовірність повторною перевіркою. Отже, можна зробити висновок про досить високу достовірність результатів перевірки на поліграфі. При цьому, важливо, що в багатьох випадках даний результат буде оцінюватися в рамках судового розсуду [1].

Можна також зробити висновок, про те, що перевірка на поліграфі дозволяє нівелювати негативні особливості людського фактору у будь-яких правовідносинах, через що, відкривається можливість його застосування у всіх галузях права для: отримання доказів у ході вирішення спорів; забезпечення достовірності перевірок осіб (їх діяльності); забезпечення якісних організаційних та функціональних процесів державотворення; протидії корупції; попередження фактів порушення та зловживання правом; здійснення превентивної функції у правовідносинах тощо. Тобто, застосування технології поліграфу у правових процесах обмежується лише потребами та суспільним інтересом.

Провідною країною, яка застосовує дану технологію на державному міжгалузевому рівні є США. В Америці практика широкого застосування починає свій відлік ще 50-х років XX століття. Масові перевірки застосовувались в кримінальній сфері. Перевірки на поліграфі активно використовували різні федеральні відомства, такі як: ФБР, ЦРУ і

Секретна служба, а також окремі поліцейські управління в більшості штатів країни. Крім того, були прецеденти застосування поліграфа військовими в ході проведення спеціальних операцій [2].

В 70-х роках сфера застосування технології поліграф розширилась на цивільну, трудову і навіть адміністративну галузі правовідносин в США. З'явилося дуже поширене нормативне регулювання цього питання, зокрема, через надмірне використання даної технології у деяких сферах з'явилися навіть акти, що обмежують застосування поліграфу без спеціальних підстав, приміром Employee Polygraph Protection Act of 1988 (акт про захист державних службовців від необґрунтованих перевірок). При цьому, як нормативна так і технічна сторона використання поліграфу в США розвивається і до сьогодні, адже перспективність технології зростає пропорційно розвитку різних правовідносин [4].

В Україні наразі також є успішний досвід використання даної технології. Зокрема, Верховний Суд визнав результати експертизи на поліграфі доказом у судовому процесі. Таке рішення було винесене Верховним Судом в лютому 2020 року по справі 457/906/17. Предмет спору стосувався цивільних правовідносин щодо відчуження нерухомості та доведення факту передачі коштів. Суд визнав результати перевірки на поліграфі основним доказом по справі і прийняв на їх основі рішення. Таким чином був утворений дуже важливий прецедент правової практики щодо використання поліграфа [3].

Крім того, в Україні також є досвід використання поліграфу в адміністративній галузі. Зокрема, Наказом Президента від 2019 року запроваджено обов'язкову перевірку на поліграфі керівництва Укроборонпрому та інших державних підприємств та акціонерних товариств, де частка держави перевищує 50% всіх акцій, через корупційний скандал. Також, мали місце ще кілька публічних випадків використання поліграфу на рівні держави [1].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що застосування технології поліграфу на міжгалузевому рівні у державі є дуже перспективним напрямком розвитку правової сфери. Вадливо чітко нормативно врегулювати всі напрямки використання даної технології. Доцільно також використовувати успішний досвід провідних держав. Розвиток за цим напрямком обов'язково матиме успішні результати для всієї держави та суспільного інтересу, важливо тільки знайти правильний підхід щодо повного впровадження даної інновації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Смолінська В. Поліграф як засіб політичного захисту. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/04/22/7213139/> (дата звернення: 07.03.2021).

2. Практика застосування поліграфа в правоохоронних органах США. HR Security. URL: <https://hr-security.ua/ua/praktika-primeneniya-poligrafa-v-pravoohranitelnyih-organah-ssha> (дата звернення: 07.03.2021).
3. Верховний суд визнав експертизу на поліграфі доказом. Юридическая компания «Легал». URL: <https://www.uk-legal.od.ua/verkhovniy-sud-viznav-ekspertizu-na-po/> (дата звернення: 07.03.2021).
4. Законодательное регулирование полиграфа в США. Омега консалтинг. URL: <https://omegaconsulting.ru/proverka-na-poligrafe/zarubezhnaya-praktika/zakonnost-poligrafa-v-ssha> (дата звернення: 07.03.2021).

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОРОПУШЕННЯ ТА ЙОГО СТАДІЇ

Дроздовська Ю. В.

Курсант II курсу 081 права

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Савенко В. П.

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Матеріали і методи. У публікації використовується опис та аналіз як методи наукового дослідження. Матеріалом для досліджень є іноземні та вітчизняні наукові статті, журнали та публікації у мережі INTERNET за напрямком дослідження.

Дослідження. Учинення кримінального правопорушення – це певний процес, його перехід від одного етапу (стадії) до іншого (наступного), процес зростання якісних відмінностей, які виражають специфіку кожного етапу (стадії) кримінального правопорушення. Кримінальний кодекс України стадіям вчинення кримінального правопорушення присвячує систему норм (ч. 2 ст. 6, статті 13-17, ч. 4 ст. 29, ст. 31, ч. 1 ст. 68), і у самій назві розділу III Загальної частини та ч. 3 ст. 31 застосовує термін «стадії кримінального правопорушення», таким чином передбачаючи стадії злочину як інститут кримінального права. Норми КК про стадії кримінального правопорушення вирішують питання протиправності певних діянь, конкретизують і уточнюють загальне поняття злочину, передбачене у ст. 11 КК. Тому в системі Загальної частини КК вони (ці норми) і розташовані в основному у розділі, де визначено загальне поняття кримінального правопорушення та види (класифікація) кримінальних правопорушень. Питанням, пов'язаним з особливостями закінченого та незакінченого кримінального правопорушення, присвячено чимало праць, серед яких можна назвати праці таких учених-криміналістів, як: О.А. Герцензона, М.В. Гриня, М.Д. Дурманова, В.Д. Іванова,

В.А.Клименка, Н.Ф. Кузнєцової, А.П. Козлова, П.С.Матишевського, М.І.Мельника, Г.В. Назаренко, А.А.Піонтковського, М.П. Редіна, А.І. Сітнікової, М.С.Таганцева, І.С. Тишкевича, В.П. Тихого, А.Н.Трайніна, М.Д.Шаргородського, М.І.Хавронюка, А.В. Шевчука та інших.

Висновки. Встановили, що готуванням до кримінального правопорушення є підшукування або пристосування засобів знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення. Визначили, що об'єктивні ознаки готування полягають в скоєнні (у більшості випадків) активних дій, що не становлять безпосередньої загрози для об'єкту кримінального правопорушення. Встановили, що до суб'єктивних ознак готування до кримінального правопорушення належать: готування представляє умисну діяльність особи; готування можливе тільки в умисних кримінальних правопорушеннях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воробей П.А. Стадії вчинення умисного кримінального правопорушення. *Проблеми боротьби зі кримінальним правопорушенняністю та правоохоронна діяльність органів внутрішніх справ*. 2012. № 4. 260–272.
2. Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України : монографія / за ред. І. В. Красницький, Л. С. Щутяк. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 224 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 456 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін. К. : Атіка, 2009. 408 с.
5. Козлов А. П. Учение о стадиях преступления. СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. 353 с.

ЕКОНОМІЧНЕ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї: ЯК ЙОГО РОЗПІЗНАТИ ТА НЕ СТАТИ ЗАРУЧНИКОМ

Буряк А. С.

Здобувач вищої освіти III курсу

Факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Савенко В. П.

підполковник поліції, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Економічне насильство – належить до одного з фрагментів постановлення контролю однієї людини над протилежною. Даний вид насильства може виражатися у відмінних формах та стосуватися як чоловіків, жінок так і дітей, проте згідно статистичних даних за 2020 рік було встановлено, що в 95% постраждалими такого виду домашнього насильства є жінки, тому у даній роботі, ми прагнемо розглянути аспекти економічного насильства чоловіків над жінками. Згідно Закону України (далі - ЗУ) «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017, остання редакція від 01.01.2020, даний вид насильства обіймає в собі наступні складові: умисне відбирання харчів, одержі, житла чи іншої власності, позбавлення користування чи відібрання грошей або документів, залишення без догляду, нагляду чи піклування, створення перешкод в отриманні невідкладних послуг пов'язаних з лікуванням та реабілітацією, обмеження у праці чи, навпаки, примус до неї та інші економічні правопорушення [1].

Найбільшою проблемою економічного насильства є те, що його складно встановити та характеризувати його межі. Проведені соціологічні опитування показали, що перспектива економічного насильства поширюється, якщо в сім'ї наявні й інші види насильства, такі як фізичне, психологічне та сексуальне [2].

Даний вид насильства зустрічається в усіх категоріях населення, не дивлячись на рівень доходів, освіти, професії чи способу життя. Тобто, жінка, яка піддається домашньому насильству може працювати прокурором, поліцейською, офіціанткою, співачкою тощо [3].

Таким чином, виникає питання щодо того, як розпізнати даний вид насильства. Існує умовний базовий перелік складових, який наводить відповідні приклади, а саме:

- Обмеження жінки у можливості самореалізації та міркування чоловіка, що саме він годувальник сім'ї, внаслідок чого розпоряджатися фінансами повинен він;
- Контролювання доходів та фінансової інформації, а також перешкоджання доступу до коштів;
- Обмеження в працевлаштуванні жінки, виражається у різних формах, починаючи від прямолінійної заборони до встановлення певних психологічних умов;

- Контролювання її грошей, витрат та майна, що виражається у жаданні дізнатися, на що жінка тратиться, шляхом складання відповідної звітності;
- Контролювання доступу до коштів, у тому числі й тих, які належать жінці, що виражається у забороні в користуванні банківськими картами, чековими книжками та використовувати свою власність;
- Поставлення перешкод у придбанні певної власності, а саме, коли партнер прагне налагодити та оформити великі покупки, такі як: будинок, квартира, машина тощо, на своє ім'я;
- Перешкоджання у використанні власних ресурсів, тобто коштів жінки. Цей розподіл витрат за принципом «ми витратимо спочатку твоє, а потім кожен своє», тобто їх примусове вилучення. Виражається у формі крадіжки або продажу будь-якого майна чи активів без відома власника;
- Та інше [4].

Є багато рекомендацій щодо припинення економічного насильства, проте головними з них є наступні:

- Так як першим кроком агресора є руйнування кола спілкування, віддалення від родичів, друзів чи колег, необхідно вийти з «ізоляції», шляхом відновлення кола спілкування, в тому числі й можливість впровадження у волонтерську діяльність;
- Нормалізувати відношення з колективом людей, яким ви здатні довіритись, ці дії допоможуть глянути на ситуацію, що склалася з іншої сторони. Завдяки цьому, людина буде мати спроможність та прагнення протистояти, оскільки її близькі не страждають від насильства;
- Відновити чи поліпшити особисті фінансові можливості, шляхом заощадження коштів у безпечному розташуванні, наприклад, у банку. Бодай невеликі заощадження з роком призведуть до початку нового періоду життя;
- Зупинити дані відносини, оскільки як правило, вони постають на основі влади, проте аж ніяк не на довірі, саме тому вони небезпечні [5].

Отже, економічне насильство є одним з найскладніших видів сімейного насильства, оскільки його дуже важко розпізнати. Найчастіше даний вид насильства поєднується з іншими видами, такими як: фізичним, сексуальним та психологічним. У даній роботі наведений детальний перелік складових даного виду насильства та шляхи його подолання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 10.05.2021).

2. Форми, причини та наслідки економічного насильства. Веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3eW0k0w> (дата звернення: 10.05.2021).
3. Насильство в сім'ї: важлива соціальна проблема. Веб-сайт. URL: <https://zymnovodivskaotg.city-adm.lviv.ua> (дата звернення: 10.05.2021).
4. Економічна детермінація та економічне насильство. Веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3tYiJ0X> (дата звернення: 10.05.2021).
5. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству. Веб-сайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS30017> (дата звернення: 10.05.2021).

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНІЙ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Тверезовська І. С.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Янішевська К. Д.

*к. ю. н., доцент, ст. викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Трансплантація анатомічних органів людини завжди привертала не аби яку увагу учених, медиків, юристів, журналістів. Чинним законодавством передбачено, що життя та здоров'я людини, її честь та гідність є найвищою соціальною цінністю. Прослідковуючи тенденцію минулого та сьогодення, можна дійти висновку, що серед кримінальних правопорушень йде зростання кількості злочинів, вчинених проти життя та здоров'я людини. На сьогодні, проблема незаконної трансплантації органів посідає важливе місце у розгляді питань, пов'язаних зі злочинами у сфері життя та здоров'я людини.

Серед праць вітчизняних і зарубіжних науковців, які досліджували питання незаконної трансплантації анатомічних матеріалів людини, варто відмітити праці В.Глушкова, С.Гринчака, О.Ілляшенка, О.Пашенка, М.Тихонової, М.Кривородько, О.Мисливої, А.Мусієнка, С.Тихонової, В.Борисова, Г.Чеботарьової та інших вчених.

Трансплантація анатомічних органів людини є насамперед ефективною та перспективною галуззю медицини, що дозволяє рятувати життя людей, які раніше вважалися безнадійно хворими [1, с. 51-52].

Сутність трансплантації полягає в тому, що за допомогою хірургічного втручання, хворому (реципієнту) замінюють хворий або відсутній орган на здоровий, шляхом пересадки взяття його у донора або штучно створеного. Трансплантація є досить складним та важливим методом лікування, під час проведення якого створюються черги, які

чекають роками. Це досить важкий процес, починаючи з того, що зовсім не легко знайти донора, який буде підходити організму реципієнта.

Відносно нещодавно, 17 травня 2018 року був прийнятий новий нормативно-правовий акт - Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини», яким було врегульовано порядок, загальні положення, основні засади організації та інші питання, щодо діяльності у сфері трансплантації в Україні.

У відповідності з даним Законом діяльність, пов'язана з трансплантацією, - це медичні послуги з вилучення анатомічних матеріалів у живих донорів, вилучення анатомічних матеріалів у донора-трупа, що здійснюються закладами охорони здоров'я, бюро судово-медичної експертизи або іншими суб'єктами господарювання, що згідно із законодавством мають право здійснювати таку діяльність, та/або послуги із зберігання і перевезення анатомічних матеріалів людини, призначених для трансплантації, вилучення анатомічних матеріалів у донора-трупа для виготовлення біоімплантів, зберігання і перевезення таких матеріалів, трансплант-координації, а також діяльність із забезпечення функціонування інформаційних систем і реєстрів у сфері трансплантації [2].

Слід зауважити, що сьогодні незаконний ринок, так званої, «чорної» трансплантації зростає, оскільки наша держава мало уваги приділяє цим проблемам, особливо коли зникають люди. Адже в більшості випадків, саме викрадення людей, є основним принципом діяльності щодо незаконних операцій пересадки органів.

Стаття 143 Кримінального Кодексу України зазначає, що за порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини передбачена кримінальна відповідальність [3]. Але за ці злочини, до відповідальності притягнути досить важко, оскільки ті особи, які саме проводять незаконні операції по трансплантації, або особи які їм допомагають використовують різні методи, способи та можливості, для того щоб не потрапитися правоохоронним органам. Злочинів, які інкримінуються за цією статтею фактично набагато більше, ніж це показано у звітах та статистиках.

Об'єктивна сторона вказаного злочину виявляється у таких формах:

- умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини (якщо це спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого);
- вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів (коли мета їх трансплантації);
- незаконна торгівля анатомічними матеріалами [4, с. 213].

Основним об'єктом злочину є, звичайно, здоров'я людини, а додатковим об'єктом може бути сам порядок трансплантування органів або торгівля людьми.

Предметом злочину в таких випадках є тільки анатомічні матеріали людини (гомотрансплантанти), тобто тканини та органи вилучені у живої або мертвої людини. Законодавством визначено вичерпний перелік органів, які можуть бути пересажені людині для порятунку.

Суб'єктом може бути будь-яка особа, котра досягла 16-річного віку.

Щодо суб'єктивної сторони, можна стверджувати, що таке небезпечне діяння характеризується прямим умислом. Для іншої з форм суб'єктивної сторони має бути спеціальна мета: вилучення у людини органів для трансплантації. Якщо таке вилучення здійснюється без вказаної мети, то таке злочинне діяння кваліфікується за іншою статтею, яка передбачає кримінальну відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень.

Досліджуючи зарубіжний досвід у галузі трансплантології, слід зауважити, існує дві моделі регулювання донорства органів і тканин від померлих – «Презумпція згоди» та «Презумпція незгоди».

«Презумпція згоди» являє собою вилучення та використання тканин та органів померлої людини, в тому випадку, коли людина за життя не висловлювалася проти донорства після смерті та якщо його родичі чи законні представники не висловлюють заперечень. За цих умов можна вважати, що людина та її родичі згодні на донорство анатомічних органів. «Презумпція згоди» діє в близько 60 % європейських країн і в деяких штатах США. Наприклад, у Франції діє презумпція згоди батьків на вилучення органів у померлих дітей [5, с. 5].

До негативних прикладів застосування презумпції згоди можна віднести Китай, де проблема нестачі донорського матеріалу вирішується страченням ув'язнених. Такі дії повинні відбуватися за наявності трьох умов: по-перше, ув'язнений дав згоду на трансплантацію; по-друге, родичі дали згоду на проведення таких дій; по-третє, коли не вимагається тіло ув'язненого. Але є твердження, що влада Китаю не дотримується таких положень, що в результаті ставить під сумнів захист основоположних прав потенційних донорів і явно не може слугувати прикладом для інших країн [6, с. 84].

«Презумпція незгоди» означає, що людина за життя повинна заявити, що вона згодна на взяття своїх органів на донорство, або ж чітко виражена згода членів сім'ї у разі, коли така заява померлого відсутня. У тому випадку, коли явно заявленої згоди людини на використання її анатомічних органів, відсутність заяви розглядається як відмова від трансплантації. У таких країнах як Німеччина, Великобританія, Японія діє «презумпція незгоди», частково в США (в деяких штатах не потрібен дозвіл родичів).

В Англії існує так звана «ієрархічна система», тобто якщо особа померла і не залишила ніякого волевиявлення щодо розпорядження своїм тілом, то запитують стосовно вилучення органів спочатку одного з подружжя, потім батьків, потім братів і сестер і так далі [7].

Таким чином, у зазначених країнах визначено законодавством, що під час вилучення органів береться до уваги дозвіл від близьких родичів, а не лише волевиявлення померлого.

У чинному Законі України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» передбачена «презумпція незгоди», а отже людина, яка побажала стати донором після смерті, має дати письмову згоду, дані про що будуть занесені в Єдину державну інформаційну систему трансплантації. Ця інформація буде конфіденційною. При цьому згода на трансплантацію може бути відкликаною.

Зважаючи на вищезазначене та низький рівень обізнаності громадян України з явищем трансплантації і виникає ряд правопорушень пов'язаних з порядком трансплантації анатомічних матеріалів людини. Тому задля запобігання даних злочинів, слід впровадити правоосвітні заходи щодо поняття трансплантології, порядком її застосування, притягненням до кримінальної відповідальності, тощо. Підвищення правової грамотності громадян матимуть позитивний вплив та допоможуть сформувати в нашій країні культуру благодійництва, пов'язаного з даруванням органів після смерті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жерж Н. А., Жерж Л. А., Мельниченко А. О. Кримінально-правова характеристика злочинів, пов'язаних із незаконною трансплантацією органів та інших анатомічних матеріалів людини. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 1 (5) 2017. С. 50–56.
2. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 р. № 2427. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Станом на 21 лютого 2019 року / за заг. ред. Лошицького М.В. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2020. 864 с.
5. Тихонова М. А., Кривородько М. А. Сучасні проблеми реалізації в Україні права на трансплантацію від померлого донора. *Теорія і практика правознавства*. Вип. 1 (17). 2020. 15 с.

6. Анікіна Г. В. Правове регулювання посмертного донорства в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Університетські наукові записки*. 2018. № 67–68. С. 81–92.
7. Human Tissue Act 2004. The National Archives. URL: <https://bit.ly/3wiCH8m>.

ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ НОРМ ПРИ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Хлус М. Г.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Янішевська К. Д.

*к.ю.н., доцент, ст. викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Пандемія коронавірусної хвороби (COVID-19) значно змінила не лише життя кожного з нас, але й увесь світ. Держави усвідомили, що регулювання певних суспільних відносин є настільки недосконалим, що більшість не розуміли як необхідно діяти в умовах пандемії, які кроки повинні бути першочерговими. Це, зокрема, стосувалося і юридичної відповідальності за правопорушення, які так чи інакше, були пов'язані з даним захворюванням.

Так, 17 березня 2020 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)». Ключовими змінами в даному законі було посилення кримінальної відповідальності за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням [1].

Згідно з вказаним Законом стаття 325 Кримінального Кодексу України (КК України) передбачила штраф у розмірі від тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк. За такі ж самі дії, якщо вони спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки карають позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років [2].

Основним безпосереднім об'єктом даного злочину є встановлений з метою захисту здоров'я населення порядок запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням. Додатковим обов'язковим об'єктом виступає здоров'я особи, а факультативним – життя особи або інші блага [3, с. 553].

Об'єктивна сторона даного злочину полягає у: 1) діянні (дії або бездіяльності), у вигляді порушень встановлених правил та норм; 2) наслідків у вигляді: а) масового поширення епідемічних та інших інфекційних захворювань; б) загрози розповсюдження таких захворювань; 3) причинним зв'язком між вищезазначеними діянням та наслідками.

Суб'єктом даного складу злочину є спеціальний суб'єкт. Таким спеціальним суб'єктом можуть бути лише особи, до службових обов'язків яких входить виконання спеціальних правил, що встановлені з метою запобігання інфекційним захворюванням і боротьби з ними (наприклад, працівники санітарно-епідеміологічної служби, службові особи органів місцевого самоврядування чи органів державної виконавчої влади, службові особи підприємств, установ та організацій).

Суб'єктивна сторона злочинів, передбачених зазначеною статтею характеризується умислом або необережністю, які стосуються порушення встановлених правил, а також непрямым умислом або необережністю в разі наслідку, що відбудеться у вигляді поширення заразних захворювань а з іншого боку прямим умислом, якщо є наслідки у вигляді загрози поширення [3, с. 553].

Однак чи дійсно ефективними були зміни внесені до ст. 325 ККУ? Відомо, що бланкетний спосіб викладення ознак складів кримінальних правопорушень є ефективним засобом забезпечення правовідносин від однорідних посягань, а бланкетною диспозицією законодавець намагається уникнути статей з масивними диспозиціями, які містять детальний перелік правопорушень [4, с. 170].

Проте, на нашу думку, бланкетність диспозиції ст. 325 КК України є недоцільною, адже вона викладена в такий спосіб, що Кримінальний кодекс України стає залежним від Кодексу України про адміністративні правопорушення та від інших законів України. Тому для вирішення цієї проблеми буде доречно збільшити кількість описових елементів, для того, щоб суспільна небезпека даних посягань була зосереджена не тільки в наслідках, які особа спричиняє, а й безпосередньо в посяганні на них. Адже симптоми більшості інфекцій виникають не відразу, а іноді взагалі непомітні.

Громадяни без юридичної освіти не усвідомлюють, які їх дії, передбачені законодавством країни, сприяють поширенню гострої респіраторної хвороби. Звичайно, ст. 68 Конституції України передбачено, що незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності [5], однак поспішно прийняті кримінально-правові зміни були спрямовані тільки на посилення санкцій.

Проаналізувавши Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб», постанову Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» та Кодекс України про адміністративні правопорушення, можна

дійти висновку, що окремі заборони в діяннях можуть бути віднесені до порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням, а саме:

- перебування в громадських місцях без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіратора або захисної маски, у тому числі виготовлених самостійно;
- переміщення групою осіб у кількості більше ніж дві особи, крім випадків передбачених законодавством;
- проведення всіх масових (культурних, розважальних, спортивних, соціальних, релігійних, рекламних та інших) заходів, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, за умови забезпечення учасників засобами індивідуального захисту, зокрема респіраторами або захисними масками, у тому числі виготовленими самостійно, а також дотримання відповідних санітарних та протиепідемічних заходів;
- роботу суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів, зокрема закладів громадського харчування (ресторанів, кафе тощо), торговельно-розважальних центрів, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, торговельного і побутового обслуговування населення, окрім передбачених випадків [6].

Отже, дослідивши та проаналізувавши зміни до ст. 325 КК України, очевидним є те, що нова редакція даної статті повною мірою не запобігає поширенню інфекційних хвороб. По-перше, кримінальне правопорушення за даною статтею є складним в доведенні правоохоронними органами, по-друге, чітко не визначений перелік діянь за умисне поширення інфекційних хвороб за які особу буде притягнуто до кримінальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 р. № 530-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text>.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Станом на 21 лютого 2019 року / за заг. ред. Лошицького М.В. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2020. 864 с.

4. Яремко Г.З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини Кримінального кодексу України : монографія / За ред. В. О. Навроцького. URL: <https://bit.ly/3bByDYy>.
5. Конституція України. Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
6. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2020 р. № 255 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255-2020-п#Text>.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Янішевська К.Д.

*к. ю. н., доцент, ст. викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Сучасні умови та стан розвитку суспільства вимагають нових підходів до запобігання злочинності. Досвід інших країн у здійсненні такої діяльності, зокрема, у взаємодії та співпраці поліції з громадянами, залученні громадськості до забезпечення правопорядку та безпечного середовища є цінним джерелом інформації, яке не лише можливо, а й потрібно використовувати, відібравши найбільш вдалі та придатні для умов і особливостей нашої країни форми та методи.

Так, більшість країн Європи додержуються загальноєвропейських стандартів поліцейської діяльності, але кожна з них має свої особливості, а отже притаманні тільки їм форми взаємодії поліції і населення у сфері запобігання злочинності.

Так, визначальною для поліції Бельгії є думка, щодо ефективності поліцейської діяльності на рівні громади, яка направлена на інтеграцію поліції в спільноту, служінню громадянам та спільний з громадами пошук рішень, з урахуванням місцевих особливостей задля забезпечення правопорядку. На місцевому рівні в Бельгії взаємодія поліції та громади відбувається з використанням так званого методу «діалог-кафе». Для цього у районах міста або маленьких містечках відповідальні районні інспектори (дільничні поліцейські) за необхідності, але регулярно проводять зустрічі з місцевими жителями. Партнерство бельгійської поліції з громадськістю ґрунтується на переконаності в тому, що безпека і якість життя з'являються лише завдяки спільній роботі всіх ланок у межах загального глобального та комплексного підходу.

У Швеції в результаті реформування 2015 р. було ліквідовано Національне поліцейське управління та створено Поліцейське управління та Поліцію безпеки. Вісім

національних департаментів забезпечують стратегічне управління, потреби оперативної й управлінської діяльності, працюючи в тісному контакті один з одним та іншими державними органами, а також надають адміністративну підтримку. Також існують сім територіальних поліцейських підрозділів, які здійснюють слідчу діяльність, запобігання злочинності та обслуговування на відведеній території.

Окрім того в країні запроваджено систему *Effektiv samordning för trygghet* (далі – EST), EST – ефективна координація для гарантування безпеки. EST є системним підходом до запобігання злочинності, при якому організовано обмін інформацією та співпрацю муніципалітету, поліції та ріелторських компаній. Це допомагає бачити загальну картину і надає можливість виявляти проблеми. Метою EST є скорочення і запобігання злочинності, гарантування безпеки шляхом раннього втручання, у момент виникнення правопорушень, або запобігання їм. Громадяни також можуть узяти активну участь у допомозі поліції. Для цього на сайті поліції є активні кнопки «Я випадково дізнався про дещо» та «Я бачив або чув щось».

Ще однією формою взаємодії у Швеції є сусідська варта (сусідський нагляд). Час та аналіз даних показали, що діяльність сусідської варти допомогла зменшити кількість домашніх злочинів майже на чверть. Сусідська варта як метод був розроблений у США в 1960-1970 рр. і досі є одним із найбільш широко використовуваних методів боротьби зі злочинністю в житлових районах у всьому світі [1, с. 77].

Велика Британія є країною, де взаємодія з громадськістю є досить розвиненою та має багато форм. Офіційний сайт поліції Великої Британії пропонує достатньо велику кількість інформації для бажаючих бути волонтерами та надавати допомогу поліції у забезпеченні правопорядку. Кожна особа може обирати, яким чином допомагати поліції. Для активного залучення населення як спеціальних констеблів запроваджено *Employer Supported Policing* (далі – ESP) систему підтримки роботодавцями поліції [2, с. 135].

Також у Великій Британії є досить ефективною мережа *Neighborhood Watch and Home Watch Network* (далі – NHWN), яка об'єднує сусідів, створюючи сильні, доброзичливі спільноти, зменшуючи рівень злочинності та антигромадської поведінки. Уперше у Великій Британії така схема, тоді відома як *Home Watch*, була створена в Моллінгтоні, Чешир у 1982 р. Мережа надає учасникам ресурси для знайомства, обміну знаннями, реалізації планів діяльності тощо. В Англії та Уельсі налічується понад 170 тис. формувань NHWN. У різних районах система оповіщення сусідів відома під іншими назвами, але хоча імена різні, усі системи працюють, використовуючи одне програмне забезпечення. Кожен підрозділ поліції має «єдиний пункт зв'язку» (SPOC) для вирішення питань спостереження .

Поліцейську діяльність в Іспанії здійснюють Національна поліція та Цивільна гвардія. Обидві установи є частиною структури Міністерства внутрішніх справ. У структурі Головного управління поліції є Unidad Central de Participación Ciudadana – центральний підрозділ участі громадян, який відповідає за сприяння, моніторинг та оцінку функціонування різних підрозділів, що займаються профілактикою злочинів та безпекою громадян.

Щодо взаємодії поліції з громадськістю у США, то для прикладу можна привести діяльність департаменту поліції Нью-Йорка, яка полягає у комплексній стратегії боротьби зі злочинністю, що базується на поліпшенні комунікації та співпраці між місцевою поліцією та місцевими жителями. Сусідська поліція значно збільшує залучення громад та покращує здатність поліції боротися зі злочинністю. Команду в кожному секторі підтримують два офіцери – співробітники по координації сусідства neighborhood coordination officers (NCOs). Вони служать зв'язком між поліцією та суспільством, знайомляться з жителями та їх проблемами, беруть участь у публічних зустрічах з керівниками районів та духовенством, відвідують школи, аналізують попередні випадки та використовують творчі методи та адаптивні навички [3, с. 73].

Щодо впровадження зарубіжного досвіду у нашій державі, зокрема у нашій місцевості, то можна привести позитивний досвід взаємодії Національної поліції та громадян у Роменському районі на прикладі Громадського формування з охорони громадського порядку на території Пустовійтівської сільської ради «Варта». Але слід зауважити, що на даний момент Закону України «Про муніципальну варту» [4], який би став рушійною силою для покращення роботи таких громадських формувань та закріпив би їх правовий статус у нашій державі не прийнятий.

Таким чином, наше суспільство намагається зробити певні кроки для більш широкої взаємодії поліції та громадян, але ще є певні недоліки у правовому полі, які потребують усунень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Довгунь С.З. Квінтесенція адміністративно-правового регулювання засад діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 75–78.
2. Медведенко С.В. Зарубіжний досвід взаємодії поліції з громадськістю на прикладі Великобританії та Бельгії. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. № 83. С. 135–141.

3. Бабич А. А. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (Дніпро, 20 жовт. 2017 р.): у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. Ч. 1. 132 с.
4. Проект Закону України «Про муніципальну варту». URL: http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=551928.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сисоєва В. П.

*к. ю. н., доцент кафедри кримінального права і процесу Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Детермінізм є філософським вченням, що розглядає діалектичний взаємозв'язок і взаємозумовленість предметів і явищ природи та суспільства, які утворюють цілісність оточуючого світу, забезпечують його зміни та розвиток. Похідним поняттям від детермінізму є детермінація, що розуміється як підпорядкований об'єктивним законам природи і суспільного розвитку складний процес породження, зумовлення, взаємних трансформацій і динамічних змін явищ, процесів, подій та станів оточуючої дійсності. У процесі детермінації відбувається безперервне відтворення й оновлення різних форм життя, типів відносин, класів явищ і процесів. Кримінологічна детермінація є різновидом соціальної детермінації. Як слушно зауважує Б.М. Головкін, вона пояснює закономірний розвиток і взаємозв'язок суспільного буття із суспільною свідомістю через відносини між людьми, різні види діяльності, у тому числі злочинної [1, с. 106]. Таким чином, детермінацією злочинності у сфері господарської діяльності можемо вважати процес породження тих негативних явищ, які ми можемо охарактеризувати як суспільно небезпечні явища, що мають ознаки кримінальних правопорушень у цій сфері.

В теорії кримінологічної науки існують такі терміни, що характеризують детермінацію: причини, умови, детермінанти, фактори. Загалом поняття «причини злочинності» охоплює комплекс взаємодіючих детермінант, які зумовлюють злочинність. Розділяти їх на ті, які можна було б вважати причинами чи умовами злочинності, досить складно. Тим більше, що в одному випадку конкретне явище може виступати причиною, а в іншому – умовою вчинення конкретного злочину. Тому більшість авторів пропонують використовувати термін «детермінація злочинності», коли йдеться про причини та умови злочинності. Як зазначають О. М. Бандурка і Л. М. Давиденко, поняття детермінації є похідним від слів «детермінант», «детермінувати». Численні дослідження кримінологів дають змогу стверджувати, що фактори, які детермінують злочинність, відрізняються між

собою не тільки за ступенем криміногенної дії на злочинність, а й за характером цієї дії [2, с. 52].

З цього приводу варто сказати, що злочинність у сфері господарювання в нашій країні є досить динамічним явищем. Говорячи про неї, в першу чергу, варто вказати на те, що у чинному Кримінальному кодексі (далі – КК) України [3] сьогодні є 34 статті, у диспозиціях яких містяться ознаки складів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Цей Розділ Особливої частини – Розділ VII – мабуть, є одним із тих, що зазнав найбільше змін від початку чинності КК України, адже перша редакція цього кодексу містила 37 статей в цьому Розділі, з яких станом на 2021 рік 19 статей були виключені, у свою чергу, внесені більше 16 нових статей (деякі з них, до речі, також вже виключені). Така мінливість законодавця, насамперед, свідчить про те, що в різні періоди розвитку економічних відносин різні діяння можуть становити суспільну небезпеку. Саме тому при динамічних змінах в економіці та у господарюванні, зокрема, кримінальне законодавство не може залишатися статичним.

Аналіз стану злочинності у сфері господарської діяльності свідчить про те, що найбільш розповсюдженими кримінальними правопорушеннями сьогодні є:

- ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України);

- кримінальні правопорушення проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів: виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст. 199 КК України) та незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України);

- кримінальні правопорушення проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю: незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей (ст.203-2 КК України); підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст.205-1 КК України); легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст.209 КК України); порушення порядку здійснення заготівлі металобрухту та операцій з металобрухтом (ст.213 КК України).

Мінливість злочинності у сфері господарської діяльності навряд чи свідчить про мінливість її детермінації. Незважаючи на змінні кількісні та якісні показники злочинності

у сфері господарської діяльності можна виділити деякі статичні детермінанти цих кримінальних правопорушень в нашій країні, серед яких основне місце займають:

- наявність корупції у всіх сферах господарювання та недієздатність вітчизняної системи органів влади боротьби з нею;
- відсутність державного захисту суб'єктів господарської діяльності;
- нестабільність державної політики;
- відставання нормативно-правової складової господарської діяльності сучасним потребам господарювання;
- формальний підхід до професійних обов'язків з боку працівників правоохоронних органів.

Перелік детермінант злочинності у сфері господарювання не є вичерпним. На жаль, офіційні статистичні відомості показують лише стан боротьби з цими кримінальними правопорушеннями, а не стан їхнього реального розповсюдження.

Підсумовуючи, зазначимо, що серед кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності найбільш розповсюдженими є: ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); кримінальні правопорушення проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів та кримінальні правопорушення проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю. Враховуючи динаміку економічних процесів та розвиток технологій, кримінальне законодавство також досить часто зазнає зміни. Серед основних детермінант кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності варто виділити такі, що пов'язані: з корупцією; з неналежним нормативним закріпленням господарської діяльності; з недоліками роботи правоохоронних органів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головкін. Б. М. Загальна характеристика детермінантів злочинності в Україні. *Форум права*. 2014. №1. С. 106–111.
2. Сисоєва В. П. Детермінанти вчинення злочинів щодо порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 51–59.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ
ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ
КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ В СТАНІ СП'ЯНІННЯ, У
КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЛИТВИ**

Гардер Ю. В.

Курсант II курсу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Бабанін С. В.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також керування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, є поширеними причинами ДТП, у тому числі, і з такими суспільно небезпечними наслідками як тілесні ушкодження та смерть учасників дорожнього руху.

Так, кількість ДТП через водіння у стані алкогольного сп'яніння за січень-жовтень 2019 р. збільшилась на 25,2% порівняно з аналогічним періодом 2018 р. – до 1,004 тис. А за даними Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я з посиланням на дані патрульної поліції України, внаслідок ДТП 1,36 тис. осіб дістали травм, 78 осіб загинули. При цьому за 2018 р. кількість загиблих унаслідок водіння у нетверезому стані становила 87 осіб [1].

За перші шість місяців 2020 р. на дорогах України трапилось 72 тис. 394 ДТП, що на 1% менше такого ж показнику у 2019 р. При цьому кількість ДТП з постраждалими у першому півріччі більше на 3,9% за аналогічний період минулого року – 11 тис. 200 проти 10 тис. 781. Кількість загиблих у ДТП за перші півроку на 11,3% більше цього показника у 2019 р. (1482 проти 1331). Близько 3% від загальної кількості зареєстрованих ДТП в Україні за шість місяців 2020 р. трапилися через керування транспортним засобом у нетверезому стані.

У різних країнах різняться підходи щодо криміналізації керування транспортним засобом у стані сп'яніння. Так, в Японії до покарання за водіння у стані алкогольного сп'яніння притягаються навіть пасажери транспортного засобу за те, що не зупинили водія. Саме в Японії був виписаний найбільший в історії штраф за водіння у нетверезому стані та ДТП з постраждалими – 2,5 млн. доларів США. У США покарання за водіння у нетверезому стані залежить від законодавства кожного окремого штату. Найсуворіші заходи – це довічне позбавлення права керування транспортним засобом, три роки ув'язнення та штраф у розмірі 25 тисяч доларів США. У деяких європейських країнах сума штрафів прив'язана до рівня доходів водія, але так чи інакше, перевищення проміле у крові загрожує водієві позбавленням волі до двох років. Так, у Німеччині перевищення

до 0,5 проміле тягне за собою лише адміністративну відповідальність і штраф, а понад 0,5 проміле – кримінальна відповідальність та штраф [2].

У КК України з 16 лютого 2021 р. встановлено кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння (ст. 286-1). При цьому ця відповідальність диференційована залежно від тяжкості спричинених суспільно небезпечних наслідків. Так, частина перша ст. 286-1 КК України передбачає покарання за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження, частина друга – за ті самі діяння, якщо вони заподіяли потерпілому тяжке тілесне ушкодження, частина третя – за спричинення смерті потерпілого, а частина четверта – за загибель кількох осіб. Максимальне покарання за вказане кримінальне правопорушення становить позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк від семи до десяти років (ч. 4 ст. 286-1 КК України) [3].

КК Литви містить дещо інший підхід щодо криміналізації аналізованого діяння. Так, глава XXXIX КК Литви містить ст. 281, яка встановлює відповідальність за порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспортних засобів залежно від: а) наявності чи відсутності стану алкогольного, наркотичного сп'яніння або впливу психотропних чи інших аналогічних речовин; б) виду і тяжкості шкоди. Так, саме по собі керування транспортним засобом у стані сп'яніння (ч. 6 ст. 281), навіть за відсутності порушень інших правил та наслідків, визнається кримінальним проступком і карається штрафом або арештом. Аналогічне діяння, якщо воно було пов'язане з порушенням інших правил і спричинило навіть невеликої тяжкості шкоду здоров'ю людини або майнову шкоду, може бути покарано позбавленням волі на строк до 3 років (ч. 1 ст. 281). Порушення правил, не пов'язане зі станом сп'яніння, карається позбавленням волі на строк до 5 років у разі спричинення тяжкої шкоди здоров'ю людини (ч. 2 ст. 281), а у стані сп'яніння – на строк до 6 років (ч. 3 ст. 281). Порушення правил, не пов'язане зі станом сп'яніння, карається позбавленням волі на строк до 8 років у разі спричинення смерті людини (ч. 4 ст. 281), а у стані сп'яніння – на строк від 3 до 10 років (ч. 5 ст. 281). При цьому особа визнається такою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння, якщо в її крові міститься 0,4 і більше проміле алкоголю. Отже, незначне алкогольне сп'яніння водія, навіть якщо воно і спричинило невеликої тяжкості шкоду здоров'ю людини або майнову шкоду, не є ані злочином, ані кримінальним проступком [4, с. 801].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кількість ДТП в Україні через водіння у нетверезому стані збільшилася на 25,2%. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/625483.html> (дата звернення: 05.05.2021).
2. Керування автомобілем у стані сп'яніння: як вирішити проблему? URL: <https://uba.ua/ukr/news/7714/> (дата звернення: 05.05.2021).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
4. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія. К. : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

КОРУПЦІЙНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯКІ СФОРМОВАНІ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ

Хованова Д. О.

Курсант IV курсу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Бабанін С. В.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Організована злочинність проникає практично у будь-яку сферу суспільного життя і буквально спустошує матеріальні, природні і навіть людські ресурси держави. Посилення міжнародних міграційних процесів, політична та соціальна нестабільність в Україні призводять до розвитку етнічної організованої злочинності.

Відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України та Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, у період з 2013 по 01.10.2020 року було виявлено 117 організованих груп та злочинних організацій, які сформовані на етнічній основі, зокрема: у 2013 році – 21, 2014 році – 19, 2015 році – 8, 2016 році – 6, 2017 році – 9, 2018 році – 17, 2019 році – 11, за 10 місяців 2020 року – 26 [1]. Аналізуючи показники виявлених організованих груп та злочинних організацій за 2020 рік, що сформовані на етнічній основі, відзначаємо позитивні зрушення у сфері виявлення і документування протиправної діяльності суспільно небезпечних кримінальних угруповань в регіонах, а також кримінальних «авторитетів» і так званих «злодіїв у законі», що стало наслідком ефективної діяльності, зокрема, оперативних підрозділів стратегічних розслідувань у взаємодії зі слідчими підрозділами та за процесуального керівництва органів прокуратури.

Діяльність злочинних етнічних угруповань тісно пов'язана з корупцією, яка виступає способом захисту від правоохоронного та громадського контролю, вона надає можливості для ефективного управління під патронатом легальних економічних структур і посадових осіб державного управління [2]. Організовані етнічні кримінальні структури намагаються використовувати органи влади для досягнення власних злочинних цілей, прагнучи легалізувати здобутий капітал у різних галузях економіки, отримати доступ до розподілу бюджетних коштів і державного майна, набути депутатського й інших видів імунітету [3]. Крім цього, серед співробітників правоохоронних органів і представників влади існує тенденція надання допомоги лідерам та авторитетам організованих злочинних груп і злочинних організацій, сформованим на етнічній основі, в реалізації злочинних задумів та цілей або ухилення від відповідальності.

Так, за даними прес – служба Національної поліції України, 06.09.2018 р. у м. Нікополі було затримано членів етнічного злочинного угруповання «Біле братство», яке займалося вбивствами та збутом наркотиків. Під час проведення досудового розслідування у кримінальному провадженні за фактом вчинення лідером злочинної організації та його довіреною особою кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 115 та ч.1 ст. 263 Кримінального кодексу України, було виявлено, що окремі співробітники поліції Нікополя щомісячно отримували від злодіїв грошову винагороду. Задokumentовано одержання викритими поліцейськими 72 тисяч гривень у якості неправомірної вигоди [4].

Але необхідно відзначити і позитивні непоодинокі факти впливу доброчесної та високоморальної поведінки правоохоронців на діяльність у сфері протидії корупційним проявам. Так, за даними Департаменту стратегічних розслідувань, 11.10.2020 р. у м. Черкаси затримали лідера етнічного злочинного угруповання, який пропонував заступнику начальника відділу управління стратегічних розслідувань у Черкаській області чотири тисячі доларів за допомогу в поверненні транспортних засобів «Range Rover Evoque» і «BMW X6», які були вилучені у лідера угруповання – фігуранта у кримінальному провадженні за фактом підробки номерних знаків кузова та двигуна транспортних засобів [5].

Отже, модернізація вітчизняних злочинних угруповань, активізація кримінальних авторитетів з числа представників інших національностей, етнічних груп та діаспор призводить до розширення, удосконалення структури і матеріально – технічної бази організованих злочинних груп і злочинних організацій, сформованих на етнічній основі. Важливу роль у розширенні злочинного впливу цих угруповань відіграє корупція, яка може забезпечувати імунітет організованих груп та злочинних організацій,

сформованих на етнічній основі, від соціального та правового контролю та створює сприятливі умови для їхньої злочинної діяльності шляхом підкупу, одержання неправомірної вигоди, а також протидії цілеспрямованій діяльності правоохоронних органів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько – слідчої діяльності Генеральної прокуратури України (Статистична інформація 2013 – 2020 рр). URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 10.05.2021).
2. Жаровська Г. П. Структурно – організаційні особливості транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 209 –214.
3. Гула Л. Ф. Організована злочинна група – основа організованої злочинності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. Вип. 1. С. 365–376.
4. У Нікополі затримали членів угруповання «Біле братство». URL: <https://ua.112.ua/suspilstvo/u-nikopoli-zatrymaly-chleniv-uhrupuvannia-bilebratstvo-iake-zaimalosia-vbyvstvamy-ta-zbutom-narkotykiv-461144.html> (дата звернення: 10.05.2021).
5. Офіційний телеграм-канал Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України. URL: https://t.me/dsi_npu/ (дата звернення: 10.05.2021).

СЕКЦІЯ 11

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ: ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Фрідман-Козаченко М. М.

*к. ю. н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університету державної фіскальної служби України*

Науковий прогрес та новітні технології повинні сприяти діяльності будь-яких сфер суспільного життя вцілому та правоохоронних органів зокрема. Криміналістична наука концентрує увагу на вивченні закономірностей виникнення, виявлення та фіксації інформації, що безпосередньо має доказове значення в розслідуванні злочинів. Із розвитком суспільства одним із важливих напрямом оптимізації слідчої, судової та експертної діяльності постає впровадження інформаційних технологій, що є засобом рушійної сили глобалізації й комп'ютеризації сучасного світу.

Криміналістичну техніку прийнято розглядати як систему наукових положень і заснованих на них технічних засобів, прийомів і методів, що призначенні для збирання та дослідження доказів у процесі кримінального судочинства, а також інших заходів щодо розкриття та запобігання злочинів [1].

Таким чином, досліджуючи техніко-криміналістичне забезпечення, можна визнати, що саме криміналістика дає можливість реалізувати всі вимоги, у ході здійснення кримінально-процесуальної діяльності за допомогою належного використання прийомів, методів, технічних засобів.

Говорячи про значення техніко-криміналістичних засобів і прийомів, необхідно насамперед указати на їх величезну роль у підвищенні результативності багатьох слідчих дій. Тільки завдяки їм представляється можливим виявлення невидимих і мало видимих слідів пальців, мікрооб'єктів, знарядь учинення злочину, коштовностей, захованих у схованках, та інших речових доказів, необхідних для встановлення всіх обставин розслідуваної події й доказування винності підозрюваного. Техніко-криміналістичні засоби дозволяють більш повно фіксувати обстановку, в якій проводиться слідча дія. Слідчий при складанні протоколу огляду місця події, огляду, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання, обшуку та інших слідчих діях не завжди може звернути увагу на окремі обставини, які спочатку здаються малозначними, але надалі, будучи зафіксованими на фотоплівку, кіноплівку чи відеоплівку, можуть виявитися істотними

при аналізі події злочину [2]. Техніко-криміналістичні засоби знаходять широке застосування і при здійсненні оперативно-розшукових заходів. Криміналістичні обліки, прилади для складання портретів розшукуваних осіб, інша криміналістична техніка полегшує й прискорює розкриття злочинів і викраденого [3, с.70].

Стрімке впровадження в різні галузі життєдіяльності суспільства новітніх досягнень науково-технічного прогресу, заміна традиційних знарядь праці й комунікації на комп'ютерну техніку, програмне забезпечення й широкий спектр інформаційних технологій, поширення електронного документообігу у виробничій сфері й побуті, розгортання масового виробництва й використання не лише окремих «розумних» приладів, а й їх високотехнологічних систем призвели до кардинальної зміни механізму відображення діяльності людини в об'єктивно існуючій дійсності. А протиправний напрям використання інформаційних технологій призвів до виникнення кіберзлочинності й міграції у віртуальне середовище (кіберпростір) способів приготування, вчинення й приховування широкого кола традиційних злочинів [1, с. 41].

Аналіз сучасних наукових досліджень техніко-криміналістичного забезпечення практики боротьби зі злочинністю свідчить, що його основними напрямками є не тільки впровадження новітніх технічних розробок, а й удосконалення практики застосування комплексу техніко-криміналістичних засобів [2].

В умовах науково-технічного прогресу й розвитку виявляється завзятий процес розробки новітніх та сучасних, а також вдосконалення існуючих техніко-криміналістичних засобів, методів і прийомів дослідження джерел інформації, які можуть мати доказове значення для справи. Разом із тим, у напрямі використання сучасних науково-технічних засобів спостерігається неузгодженість саме кваліфікованого використання сучасних технологій, а отже, характеризується й відсутністю належного результату. Під техніко-криміналістичним забезпеченням слідчої діяльності необхідно розуміти систему науково-теоретичних, кримінально-процесуальних положень і техніко-криміналістичних засобів, а також технологій їх застосування з метою ефективного розслідування, швидкого розкриття та попередження злочинів.

Цільовим призначенням техніко-криміналістичних засобів є максимальна ефективність передбачених кримінально-процесуальним законодавством слідчих дій, криміналістичних досліджень речових доказів, виявлення умов, що сприяють учиненню злочинів та розробці рекомендацій щодо їх усунення. Вона досягається шляхом застосування різних приладів, апаратури, інструментів, матеріалів, спеціальних довідників і технічних прийомів (способів, методів й методик) для виявлення, фіксації, вилучення слідів та інших речових доказів, які мають важливе значення для розслідування [1].

Техніко-криміналістичні засоби мають свою функціональну спрямованість і відіграють важливе значення в пізнавальному процесі слідчої діяльності при пошуку, виявленні, фіксації та використанні, а також зберіганні доказової інформації.

На сьогодні все більшої актуальності набуває використання комп'ютерних систем, які являють собою банки даних та мають інформаційно-пошукову функцію у автоматичному режимі. Під дану категорію підпадають дві групи систем, одні із яких є інформаційно-довідковими, за конкретними об'єктами експертизи (наприклад, інформаційно-довідкові системи «АР» (автоматичні пістолети), «Метали» (містять відомості про склади металів і сплавів та галузі й сфери їх застосування), «Волокно» (характеристики текстильних волокон), «Взуття» (характеристики підошов взуття)), «Regula Загальна система документів, Паспорт, Валюта» (характеристики паспортів, валюти, інших документів). Вони можуть працювати як ізольовано, так і бути частиною вимірювально-обчислювальних комплексів. Інша група – оперативно-пошукові системи, які дозволяють вводити інформацію до бази даних та в подальшому здійснювати її пошук. До таких систем відносяться, наприклад, в галузі судової балістики автоматизовані ідентифікаційні балістичні системи «Druggfier» (США), «IBIS» (Канада), у галузі дактилоскопії – «Дакто-2000» та «DEX» (Україна), «AFIS» (США), «Дактомат» (Республіка Білорусь). Наступним напрямом є використання програмних комплексів автоматизованого вирішення експертних завдань або ж спеціалізованих систем підтримки проведення судової експертизи. Основним призначенням систем підтримки проведення судової експертизи є звільнення експерта від рутинної роботи, економія часу експертизу тощо. До подібних комп'ютерних систем в галузі криміналістичних досліджень відносяться, наприклад, вітчизняна балістична система «Рикошет». Зарубіжні системи «Балэкс», що використовується при проведенні експертизи вогнепальної зброї, «Кортик» – експертизи холодної зброї, «Автоэкс» – дослідження наїздів транспортних засобів на пішоходів і багато інших. Широкого поширення набувають системи фірми «Transfarm» (Республіка Польща), такі як «TrasoScan» (дослідження відбитків взуття, пальців, документів, а також інших плоских поверхонь), «ToolScan» (сканування інструментів та слідів, залишених інструментами), «BalScan» (дослідження металевих елементів та гільз патронів). До речі, остання досить широко почала використовуватись Експертною службою МВС України. Серед програм для автоматизації почеркознавчої експертизи можна виділити такі: «Почерк» (призначена для автоматизованого експертного дослідження почерку), «Oldman» (встановлення віку виконавця підпису, виконаного від імені особи літнього чи похилого віку), «Lefth» (встановлення факту виконання рукопису незвичною для написання (лівою) рукою), «AGE. SEX» (встановлення статі та віку

виконавця рукописного документу) тощо. Серед програм для портретної експертизи – «БАРСПортрет», «Портрет-Поиск», для експертизи відео-, звукозапису – «PENGUIN – IP», «EXPAD», «Signal Viewer», для КЕМРВ – «Проволока», «Спирт», «Farm», для вибухотехнічної експертизи – програма визначення потужності заряду вибухової речовини за результатами ОМП «Руїна». У фоноскопичній експертизі – програмний комплекс для ідентифікації людини за голосом та мовленням SIVE v.8.2. Та багато інших технічних та програмних продуктів [4, с. 20].

Застосування техніко-криміналістичних засобів і прийомів у боротьбі зі злочинністю визнається правомірним, якщо воно прямо передбачено законом (або іншими нормативними актами), або рекомендовано законом, або не суперечить закону за своєю сутністю. Загальні правові основи використання технічних засобів визначаються ст. 2 КПК України, яка регламентує завдання кримінального судочинства. У ст. 22 КПК України визначається, що прокурор, слідчий і особа, яка проводить дізнання, зобов'язані вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи. Для виконання таких завдань необхідно використовувати всі передбачені законом засоби, у тому числі технічні [5, с.351].

Підводячи підсумок, необхідно назначити, що ефективність роботи правоохоронних органів може бути підвищена завдяки розробленню й запровадженню в їх діяльність новітніх інформаційних технологій і науково-технічних засобів попередження злочинів. Використовувати технологічний підхід можна не лише в криміналістичній техніці, й у тактиці й методиці розслідування. Вивчення проблем теорії формування і практики застосування інформаційних технологій у криміналістиці, програмування й алгоритмізації на їх підставі діяльності органів кримінальної юстиції, дозволяло б долати проблеми кримінального процесу, криміналістики та організації правоохоронних органів, випереджаючи розвиток злочинності й запобігаючи її поширенню в умовах інформаційного суспільства, забезпечувало б стійку інформаційну перевагу правоохоронних і судових органів над організованою злочинністю.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник URL: https://pidru4niki.com/78946/pravo/ponyatty_a_informatsiynih_tehnologiy_kriminalistitsi_vidi_znachennya.
2. Тіщенко В.В. Теоретичні засади формування технологічного підходу в криміналістиці: монографія. Одеса : Фенікс, 2012. 260 с.
3. Цільмак О.М. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування кримінальних правопорушень: підручник. Одеса : ОДУВС, 2015. 302 с.

4. Арешонков В.В. Діджиталізація техніко-криміналістичних досліджень як напрям підвищення їх ефективності: Матеріали міжнародного круглого столу «Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці». Харків, 12 грудня 2019 р.164с.
5. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ТА ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ УСТАНОВ

Жеребко О. І.

*к. ю. н., завідувач відділу нормативно-методичної діяльності та стандартизації
лабораторії організації наукової, методичної діяльності,
нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва
Київського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України*

До складних і багатоаспектних видів діяльності відноситься судово-експертна діяльність, від удосконалення якої багато в чому залежить і удосконалення боротьби зі злочинністю. Ось чому вивчення питань використання сучасного науково-технічного потенціалу експертної діяльності створює умови для її удосконалення і розвитку. Багато в чому це пояснюється тим, що використання сучасних науково-технічних досягнень в судово-експертній діяльності, а за її допомогою – в розкритті, розслідуванні та запобіганні злочинів, не відбувається автоматично, а потребує належного вивчення й забезпечення.

Судово-експертна діяльність як одна з форм діяльності у сфері судочинства не зводиться лише до проведення судової експертизи чи експертних досліджень.

Експертиза є своєрідним кінцевим продуктом, який утворюється в результаті інтеграції організаційного і власне дослідного компонентів діяльності експерта. Організаційна складова в кожному разі визначає те хто, як, в які терміни буде вирішувати питання, що потребують розв'язання у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи. Дослідна частина кожної експертизи зумовлена системою предмета, об'єкта, методів дослідження відповідної галузі знань. Дослідна частина водночас має й організаційний аспект, пов'язаний зі створенням умов для проведення дослідження. Правильна організація проведення досліджень під час проведення експертизи, а також і правильна організація діяльності експертної установи чи підрозділу, впливають на дослідницьку

частину експертизи та зумовлюють її ефективність та результативність. Вважаємо, що організація судово-експертної діяльності має проблеми, які потребують їх вирішення.

Головним судово-експертним підрозділом в системі МВС України є Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр, який створено відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 6 травня 1998 р. № 617 «Про утворення Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ» [1]. На базі Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ і експертно-криміналістичних підрозділів при головних управліннях Міністерства внутрішніх справ в Криму, м. Києві, Київській області, управлінні Міністерства внутрішніх справ в областях, м. Севастополі та на транспорті відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. № 988 «Про утворення експертної служби Міністерства внутрішніх справ» [2] утворено експертну службу Міністерства внутрішніх справ.

Сьогодні спеціалістами ДНДЕКЦ проводиться близько 50 видів судово-експертних досліджень, серед яких поряд із традиційними криміналістичними видами експертиз проводяться судові експертизи: судово-бухгалтерська, ґрунтознавча, мінералознавча, автотехнічна, товарознавча та ін. Більшість з напрямів досліджень в експертній діяльності супроводжується застосуванням наукомістких інструментальних технологій, зокрема за допомогою газової та рідинної хроматографії, ІЧ-Фур'є спектроскопії, ДНК-аналізу, магнітооптичної дефектоскопії тощо. Нового імпульсу набув розвиток напрямів традиційної криміналістики, передусім це стосується впровадження автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем, які нині функціонують в ДНДЕКЦ та усіх територіальних підрозділах експертної служби МВС України.

Для забезпечення належних умов протидії злочинності важливе значення мають окремі напрями діяльності ДНДЕКЦ, зокрема створення й наповнення автоматизованих криміналістичних дактилоскопічних обліків, використання автоматизованих балістичних та вибухотехнічних систем, розроблення й впровадження комп'ютерних систем для проведення автотехнічних досліджень тощо [3, с. 7-8].

Подальший розвиток експертної служби МВС її керівництво пов'язує насамперед із впровадженням наукомістких напрямів експертних досліджень, оскільки науковий рівень визначає досконалу обґрунтованість створеної доказової бази. Метою науково-дослідної роботи спеціалістів експертної служби є не тільки нові методики досліджень та експертиз, а і розробка відповідної нормативної й методичної бази. У напрямку впровадження нової техніки в практику експертних досліджень переваги надаються вітчизняним розробникам і виробникам. Як зазначає І.П. Красюк, практичний досвід переконує, що створені

вітчизняними творчими колективами зразки спеціальної техніки не поступаються іноземним аналогам, а за своєю пристосованістю до складних умов діяльності експертних підрозділів перевищують їх. Тому розробка сучасного техніко-методичного забезпечення вбачається з головних пріоритетів експертної служби МВС України [4, с. 9].

Сьогодні в Україні переважна більшість експертів, яким органи досудового слідства й суди призначають і які проводять судові експертизи, працюють не в спеціалізованих судово-експертних установах, а саме в експертних службах та відповідних підрозділах правоохоронних відомств. Отже, основні в законодавчому розумінні експертні установи перебувають в підпорядкуванні правоохоронних органів. Це має ознаку порушення принципу змагальності сторін, який відповідає загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права, коли функції обвинувачення, захисту і вирішення кримінальної справи повинні бути відділені одна від одної та не можуть бути покладені на один і той же орган.

Інший аспект судово-експертної діяльності полягає в тому, що у багатьох випадках для проведення експертного дослідження складних об'єктів потрібно призначити комплексну судову експертизу. Не усі з експертних підрозділів, що діють в складі експертних відомчих служб, мають достатню за кількістю і фаховою обізнаністю в різних галузях знань штатну чисельність спеціалістів, які могли б забезпечити проведення комплексних експертиз. І якщо в центральній ланці експертної служби, наприклад, в ДНДЕКЦ МВС може бути проведено переважну більшість видів експертиз, то на місцях у разі потреби комплексного дослідження об'єктів експертизи виникають труднощі.

В Україні й інших державах, що входили раніше до складу СРСР, розроблено теорію проведення комплексних досліджень і експертиз, але до цього часу немає єдності в поглядах науковців та практиків на порядок і організацію їх проведення. В реальності результативність такого виду експертиз вичерпується світоглядом слідчого в підборі об'єктів дослідження і формуванні ним питань, що ставляться на розв'язання експертам. У більшості випадків слідчі самостійно обирають вид призначеної експертизи та установу для її проведення. Для правильної та ефективної організації державної судово-експертної діяльності потрібна координація в призначенні й визначенні порядку проведення експертизи.

Можна підтримати думки тих вчених, які вважають, що з урахуванням змін, які відбуваються у сфері судочинства, на зміну експертно-криміналістичним підрозділам правоохоронних органів повинні прийти незалежні та позавідомчі експертні організації, що поєднують в собі функції вільних, альтернативних організацій, які визначені державою для такого роду діяльності.

Такі організації можуть мати штат постійних експертів, що спеціалізуються на часто призначуваних експертизах. Для виконання рідкісних, найбільше складних експертиз така організація може самостійно залучати спеціалістів з необхідної для дослідження галузі знань. Саме на рівні такої експертної організації можуть бути реалізованими різноманітні форми взаємодії спеціалістів з різних галузей знань з залученням відповідної техніки та обладнання. Діяльність експертної організації може будуватися на основі угод з науково-дослідними центрами, конструкторськими бюро, виробничими об'єднаннями, випробувальними центрами. Експертні організації можуть братися за розв'язання широкого кола питань в інтересах кримінального судочинства, самостійно визначати окремі й проміжні експертні завдання, коло необхідних спеціалістів і організацій, методи й засоби експертних досліджень. Поза всякими сумнівами, держава повинна контролювати роботу подібних експертних організацій, а діяльність конкретних експертів, що беруть участь в проведенні експертизи, повинна бути регламентована процесуальним законодавством і відповідним законом про судову експертизу [5, с. 81].

Але такі кардинальні зміни в організації судової експертизи в Україні це справа можливо й не далекого, але все ж таки майбутнього, а не сьогодення. Для запровадження цих змін потрібні не лише теоретичні розробки й організаційні заходи, а й значні матеріальні ресурси, яких у нашої держави поки що немає. Проте це зовсім не означає, що немає й інших шляхів для удосконалення експертної діяльності. Такі можливості на сьогодні існують і вважаємо, що удосконалення експертної діяльності має здійснюватися повсякденно, до того ж за окремими напрямками організаційно-методичної, наукової та практичної діяльності експертних служб і їх підрозділів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про утворення Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 1998 р. № 617. Дата оновлення: 17.08.1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-98-п#Text> (дата звернення: 24.03.2021).
2. Про утворення експертної служби Міністерства внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. № 988. Дата оновлення: 22.06.2012. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP000988.html. (дата звернення: 24.03.2021).
3. Кореневский Ю. В. Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность. М. : Юристъ, 2000. 177 с.
4. Криминалистическая одорология в раскрытии и расследовании преступлений : учебник / под ред. П. Д. Биленчук, Н. С. Золотарь. К. : Вища школа, 1994. 60 с.

5. Пособие для следователя: расследование преступлений повышенной общественной опасности : учебник / под ред. Н. А. Селиванова, А. И. Дворника. М. : Лига Разум, 1998. 444 с.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДОКАЗУВАННЯ У СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ З ОГЛЯДОМ НА ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ

Помазан А. І., Доманська В. П.

Курсантки 3 курсу ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Калганова О. А.

к. ю. н., доцент, начальник кафедри фінансових розслідувань ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Нова правова реальність, що формується в державі, потребує перегляду багатьох уявлень про сутність окремих кримінальних процесуальних інститутів, що перешкоджають їх ефективній реалізації. У першу чергу це стосується кримінального процесуального доказування, адже проблеми доказового права займають одне із центральних місць у кримінальній процесуальній теорії.

На сьогодні в умовах розвитку кримінального процесуального законодавства та практики його застосування потребують осмислення питань, що таке докази, який процесуальний порядок їх дослідження, оцінки, яку роль відіграють міжнародні стандарти у сфері кримінального судочинства.

Як правильно зазначає Ю.О. Садуненко, в більшості міжнародних кримінальних трибуналів сформувалася система, за якої суд перевіряє надані прокурором докази, якщо обставини, зазначені в обвинувальному висновку, порушує справу і може видати ордер на арешт обвинуваченого. У межах Міжнародного кримінального суду сприйнята інша концепція, згідно з якою видача ордера передуює твердженням обвинувачення. Однак спільним практично для всіх установ міжнародної кримінальної юстиції є те, що для видачі ордера на арешт підозрюваного необхідно, щоби судді, виходячи з поданого прокурором огляду доказів, були впевнені в можливій винності підозрюваного в злочині, який підпадає під юрисдикцію трибуналу [2, с. 383].

Відповідно до п. 3 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод, справедливий судовий розгляд забезпечується дотримання таких прав обвинуваченого [1]:

- забезпечується негайне та детальне проінформування зрозумілою мовою про характер і причину обвинувачення;

- забезпечується достатній час й можливості для підготовки особистого захисту;
- надається можливість захищати себе особисто і використовувати правову допомогу захисника на свій розсуд, або, у разі браку достатніх коштів для оплати послуг захисника, користуватися послугами призначеного йому захисника безоплатно, якщо цього потребують інтереси правосуддя;
- надається можливість допитувати свідків обвинувачення або мати право на те, щоб їх допитали, а також вимагати виклику і допиту свідків із його сторони на тих же умовах, що й свідків обвинувачення;
- забезпечується безкоштовна допомога перекладача у судовому процесі.

В процесі вирішення питання щодо неприпустимості доказів українським судам треба мати на увазі можливість обвинуваченого заперечити допустимість доказів, заперечити проти них, а також обставин збирання доказів, що дозволяють вважати їх неприпустимими [3, с. 162].

У рішеннях ЄСПЛ [1] неодноразово розглядалося питання про те, чи допустимі «провокація», «введення в оману» тощо під час проведення оперативно-розшукових заходів, оперативної комбінації, а також подальше використання відомостей, отриманих таким шляхом, як засобів доказування в кримінальному суді.

Європейський суд розробив низку принципових вимог до допустимості доказів у кримінальних справах, отриманих із жорстоким поведінням:

- отримані за допомогою тортур або нелюдського поведіння докази ніколи не можуть бути використані як такі в кримінальному судочинстві;
- інші докази, отримані в результаті нелюдського поведіння, тільки тоді мають залучатися, коли буде встановлено, що порушення ст. 3 Конвенції вплинуло на вирок або покарання [1]. Зауважимо на тому, що дані принципи застосовуються також, якщо жертвою жорстокого поведіння був не сам заявник, а третя особа.

Окремі вчені-процесуалісти дотримуються більш радикальних позицій щодо рішень Європейського суду про допустимість доказів у кримінальному провадженні. Зокрема, такі дослідники, як А. Савінський, В. Бакун вважають, що будь-які дії, пов'язані із провокацією правопорушеннями, не можуть бути визнані правомірними, тобто провокація не може бути дозволена як метод боротьби зі злочинністю [4, с. 49]. Така логіка приводить до висновку про заборону проведення таких оперативно-розшукових заходів, як контрольна закупівля або оперативний експеримент. Тим самим знову проявляється формально-догматичний підхід до трактування допустимості доказів.

Підсумовуючи зазначимо, що сьогодні питання про недопустимість доказів та доведення їх належності і допустимості мають велике значення як для учасників

кримінального провадження, так і для суду, який ухвалює рішення на основі представлених доказів.

Як справедливо зазначає Ю.О. Садуненко, національному законодавцю потрібно передбачити встановленим законом порядком процедуру використання даних, отриманих під час оперативно-розшукової діяльності, збирання потрібних відомостей, залучення таких відомостей як доказів, контроль за такою діяльністю [2, с. 384].

Отже, в умовах сучасності та сфері кримінального судочинства судові докази виступають головним знаряддям. Наразі досить проблемним питанням є доказування в міжнародному кримінальному процесі, а саме правильне застосування стандартів доказування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 02.10.2013 р. Документ 995_004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Садуненко Ю.О. Європейські правові стандарти кримінально-процесуального доказування. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6. 2018. С. 383–384.
3. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування. *Монографія*. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків : «Юрайт», 2017. 205 с.
4. Савінський А., Бакун В. Розмежування оперативного експерименту і провокації хабара. *Законність*. 2010. № 7. С. 47–49.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Гаврилко О. В., Котій А. А.

Курсанти III курсу ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Калганова О. А.

к. ю. н., доцент, начальник кафедри фінансових розслідувань ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Актуальність досліджуваної теми зумовлена тим, що у кримінальному процесі, безумовно, є особа, на яку покладено так звану «допоміжну» функцію стосовно сприяння здійснення ефективного, повного та справедливого судочинства. Такою особою виступає свідок. Також, враховуючи те, що вітчизняний законодавець щодо особи свідка

відраховую його до категорії інших учасників кримінального процесу, а щодо питання адвоката свідка, то взагалі не визначає місця у вищезазначеному процесі.

Отже, дослідження проблем визначення правового статусу адвоката свідка у кримінальному провадженні є нагальним питанням на сьогодні, оскільки адвокат у кримінальному процесі може володіти різними правовими статусами, а саме: представник, власне адвокат чи захисник. Відповідно в залежності від визначеного його статусу він може здійснювати і визначені функції у кримінальному процесі. Тому можна констатувати, що питання невизначеності та існування широкого кола проблем зумовлює негативним вплив на рівень реалізації адвоката свідка його функцій та завдань, а також на ефективність надання правової допомоги.

Багатофакторність досліджуваного питання проблем визначення правового статусу адвоката свідка у кримінальному провадженні зумовили наявність наукового інтересу з боку таких вітчизняних науковців, як: Т.Б. Вільчик, В.В. Заборовський, О.В. Малахова, В.О. Черепанов та інших.

Доцільно зазначити, відносно нещодавнє проведення реформи щодо основоположних засад правничої допомоги у нашій державі на думку українських науковців не повністю освітлює розкриття основних понять, змісту, кола суб'єктів, а також юридичних форм правничої допомоги.

Відповідно до статті 59 Конституції України «кожен має право на професійну правничу допомогу» та «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [1].

Крім того, згідно положень ч. 2 статті 131 Конституції України лише зазначено, що «для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура», проте також визначено наступне: «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» [1].

Проводячи аналіз вищезазначених положень, можна констатувати, що надане право на правничу допомогу вітчизняним законодавцем передбачає наділення цим правом всіх учасників різноманітних правовідносин у нашій державі, зокрема, у кримінальному процесі.

Проте згідно зі статтею 20 КПК України правом на захист володіють лише такі учасники кримінального процесу, а саме: обвинувачений, підозрюваний, засуджений, виправданий, а захисником їх виступає відповідно до положень статті 45 КПК України, виключно адвокат [2].

Тому можна побачити таку неузгодженість, не чітку взаємодію, співвідношення двох раніше згаданих правових понять, а саме «правнича допомога» та «захист». Тобто виникає тяжкість розуміння приписів чинних норм нормативно-правових актів: «кожен є

вільним у виборі захисника своїх прав» та «для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура» [5, с. 11].

Аналізуючи положення конституційних норм, можна сказати, що адвокатура виступає монополією щодо надання правничої допомоги, оскільки доцільно стверджувати про нормативне визначення, що захист обвинуваченого в суді згідно Конституції України покладається лише на адвоката. А тому відповідно є дисонанс щодо можливості поширення останнього твердження на захист підозрюваного від підозри.

Слід зазначити, що пункт 2 ч. 1 ст. 66 КПК України визначає право свідка щодо користування під час дачі показань та участі в проведенні інших процесуальних дій правничою допомогою адвоката. Його повноваження, зокрема, статтею 50 КПК України, а саме: «повноваження адвоката під час допиту свідка підтверджуються свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю, ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги» [2].

Так, згідно наведених положень КПК України, можна констатувати, що адвокат, надаючи правову допомогу свідку в кримінальному провадженні, у свою чергу позбавлений процесуального статусу, а також прав, які має захисник.

На думку В.В. Заборовського: «всупереч наведеному на практиці адвокати на етапі надання правової допомоги свідку в кримінальному провадженні часто ототожнюють своє положення й процесуальний статус зі статусом захисника, унаслідок цього зловживаючи своїми процесуальними правами. До того ж захисник у кримінальному провадженні користується правами підозрюваного. А якими правами користується адвокат, який надає правову допомогу свідку, закон досі чітко не визначив» [4, с. 172].

У свою чергу, проводячи аналіз відомостей Єдиного державного реєстру судових рішень, можна стверджувати, що адвокат виконуючи свої функціональні обов'язки особливо щодо здійснення правової допомоги свідку, найчастіше ототожнює свої права з правами свідка у кримінальному провадженні. Тому він звертається від свого імені до суду з метою оскарження дій чи бездіяльності слідчого, прокурора враховуючи положення статті 303 КПК України.

Як слушно зазначає В.О. Черепанов: «часто під час допиту з метою затягування процесу, отримання тактичної переваги перед стороною обвинувачення чи з інших причин, які суперечать етиці адвокатської діяльності, адвокатам властиво звертатись до слідчого або прокурора з клопотаннями різного змісту з питань, які не підлягають розгляду на стадії досудового розслідування з певних підстав» [6, с. 125].

Таким чином, з усього раніше наведеного, можна прийти до висновку, що чинний КПК України не містить визначення правового статусу адвоката взагалі. Проте тільки визначає можливості його участі у кримінальному провадженні відповідно до п. 2 ч. 1 статті 66 КПК України. Як показали думки вітчизняних науковців стосовно проведення допиту слідчим, на практиці найчастіше виникають такі ситуації, коли адвокат навмисну затягує сам процес проведення допиту, надаючи клопотання різного змісту щодо питань, які взагалі не мають ніякого відношення на стадії досудового розслідування з певних підстав. Крім того, аналіз Єдиного реєстру судових рішень показав те, що здійснення правничої допомоги адвоката свідку спонукає найчастіше виникненню ряду проблем, особливо тих, що стосуються ототожнення прав свідка з правами самого адвоката.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996р. № 254к/96-вр. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Дата звернення 23.04.2020).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (Дата звернення 24.04.2021).
3. Вільчик Т.Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні: монографія. Х.: Право, 2015. 400 с.
4. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката свідка. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Серія Право. Випуск 36. Том 2. С. 169-173.
5. Малахова О.В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. *Форум Права*. 2015. 20 с.
6. Черепанов В.О. Проблеми визначення процесуального статусу адвоката свідка. *Захист прав людини в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції: екологічні, економічні та соціальні аспекти*: збірник матеріалів круглого столу (м. Маріуполь, 9 грудня 2020 р.). Маріуполь: ДонДУУ, 2020. С. 121-127.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Іванова М. А.

Студентка III курсу юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Сивогривова Т. Л.

*викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що допит є невід'ємною процесуальною дією без якої виникають певні труднощі під час встановлення фактичних обставин при досудовому розслідуванні. А допит неповнолітнього – це насамперед процедура, яка вимагає певних особливостей умов проведення, оскільки допит дитини не може проводитись на рівні з допитом дорослої людини.

Проблематикою цього питання займалися і продовжують займатись безліч теоретиків і практиків, серед яких І. Арямов, Ю. Гошовська, К. Дяченко, М. Єникєєв, С. Коталейчук, В. Романюк, М. Туркот, Г. Щербакова тощо.

Для початку з'ясування особливостей допиту неповнолітніх, необхідно визначити що собою представляє така процесуальна дія як допит. Це дія закріплена в Кримінально-процесуальному кодексі України і є необхідною під час ведення кримінального провадження.

Допитом є слідча (розшукова) дія, яка проводиться з метою збирання, перевірки та оцінки доказової інформації, що здійснюється під час отримання у словесній формі даних про ті фактичні обставини, які мають важливе значення для досудового розслідування даного кримінального провадження, кінцевим результатом якої є фіксування цієї інформації у протоколі допиту особи.

Слідчий, за погодженням з прокурором, може проводити допит підозрюваного, потерпілого, свідків, а також одночасно двох або більше допитаних осіб, або проводити допит малолітньої чи неповнолітньої особи. Процедура проведення допитів зазначених осіб передбачена Кримінально-процесуальним законодавством у ст. 224-226 КПК.

Необхідно приділити окрему увагу допиту неповнолітньої особи, оскільки є, передбачені чинним законодавством, деякі особливості проведення.

За загальним правилом неповнолітньою особою вважається особа у віці від 14 до 18 років. Під час проведення допиту такої особи необхідно враховувати деякі особливості, оскільки у цей час підліток може невірно сприймати інформацію, яку йому доводитимуть, а також питання, які можуть задавати працівники органів внутрішніх справ, можуть травмувати чи зіпсувати нормальну психіку допитаного.

Згідно ч.1 ст. 226 КПК «Допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності - лікаря» [2, с. 226].

Законним представником, згідно законодавства, можуть бути батьки (або, у разі їх відсутності, усиновлювачі), опікуни чи піклувальники, інші близькі родичі чи члени сім'ї допитаної особи, які досягли повноліття або працівники органів опіки і піклування під опікою чи піклуванням яких знаходиться неповнолітній.

Аналізуючи необхідність присутності законного представника чи педагога під час допиту неповнолітнього, необхідно звернутись до судової практики з цього питання. Розглядаючи Постанову колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, то у ній визначено «За ч.1 ст. 226, ч. 8 ст. 228, ч. 1 ст. 354 Кримінального процесуального кодексу України під час проведення слідчої (розшукової) дії з неповнолітнім та його допиту в суді, участь педагога не є обов'язковою у випадку, якщо було залучено законного представника неповнолітньої особи до проведення такої слідчої (розшукової) дії» [5].

Лікар для допитаної неповнолітньої особи залучається у разі хворобливості допитаного або інших розумових чи фізичних вад такої особи.

Це робиться насамперед для того, щоб неповнолітня особа під час проведення допиту не відчувала себе незахищеною та не боялась відповідати на питання уповноваженої особи, яка проводить цей допит.

Стосовно часу проведення такого допиту, то законодавством, а саме ч.2 ст.226 КПК, встановлено, що допит неповнолітньої особи не може продовжуватись без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день [2, с. 226].

Це зроблено для того, щоб зайвий раз не травмувати психіку особи та не примушувати її згадувати ті обставини, які їй довелося побачити. Проте через цю обставину, неповнолітнього можуть викликати на допит не один раз для з'ясування усіх обставин, які можуть бути використані про розкритті кримінального правопорушення.

На відміну від допиту неповнолітнього, допит дорослої людини, згідно КПК, не може продовжуватись без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день [2, с. 224].

Ще однією характерною відмінністю допиту неповнолітнього від допиту дорослої людини у тому, що дорослій людині повідомляють про кримінальну відповідальність у разі давання завідомо неправдивих показань або за відмову давання показань (коли допитується свідок). У разі допиту потерпілого, то слідчий, який проводить цей допит,

повинен попередити його про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань.

Стосовно допиту підозрюваного, то, відповідно до ст. 63 Конституції України «Кожна особа має право не свідчити про себе, членів сім'ї чи своїх близьких родичів» [1, с. 63].

Після відмови давати показання підозрюваним – допит повинен бути одразу завершений і цей факт має фіксуватись у протоколі.

Стосовно відповідальності неповнолітнього, то його не попереджають про настання кримінальних наслідків, а просто роз'яснюють про необхідність дати правдиві дані.

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства передбачає, що під час допиту неповнолітньої особи необхідно користуватись декількома правилами.

По-перше, проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні [4, с. 35].

Це перш за все необхідно для того, щоб дитина відчувала себе комфортно в умовах, в яких відбувається проведення цієї процесуальної дії.

По-друге, проведення опитувань дитини повинно проводитись особою, спеціально підготовленою для цих цілей, оскільки допит дорослої людини відрізняється від допиту неповнолітнього і потребує спеціальних навичок при проведенні.

По-третє, допит повинен проводитись однією і тією ж особою впродовж усього періоду, а також дитині повинно задаватись якомога менше запитань, якщо це є можливим під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Це необхідно, передусім, для того, щоб не травмувати психічний стан допитаної особи.

Сукупність усіх цих ознак дозволяє дійти висновку, що проведення допиту неповнолітнього має свої характерні особливості, що відрізняє його від допиту дорослої людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25, 26. Ст. 131.

4. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 25.10.2007.
5. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 22 травня 2018 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74537042> (дата звернення 20.04.2021).

СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Добровольська Х. Я., Рубін А. В.

Курсанти 3 курсу ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Калганова О. А.

к. ю. н., доцент, начальник кафедри фінансових розслідувань ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

В умовах сьогодення зміни у кращу сторону міжнародних відносин створюють сприятливі умови для поступового реформування вітчизняної правової системи та сприйняття Україною міжнародно-правових стандартів захисту прав людини, що є показником демократичності внутрішнього законодавства будь-якої держави.

Необхідно підкреслити, що Україна в сучасних міжнародних відносинах стає все більш активним та прогресуючим суб'єктом. Враховуючи це, показовим критерієм авторитету держави на міжнародній арені є виконання принципів міжнародного права, зокрема принципу поваги прав людини. Тому, впевнений курс України на інтеграцію до європейських співтовариств спонукає все більше звертати увагу на дотримання європейських стандартів прав людини.

Варто зауважити на тому, що у сфері міжнародного захисту прав людини міжнародні стандарти відіграють величезну роль, зважаючи на те, що виконання зобов'язань щодо заохочення загальної поваги, дотримання і захисту прав людини і основних свобод є обов'язком усіх держав-членів ООН.

Л. Р. Наливайко зазначає, що кримінальний процес у розрізі виду державної діяльності виступає як засіб реалізації функцій захисту прав і свобод людини та громадянина. Тобто, як найважливішим завданням є забезпечення прав учасників кримінального процесу та надання дієвих гарантій їх реалізації у кримінальному провадженні. Дане питання набуло світових масштабів, що, у свою чергу, викликало необхідність створення універсальних міжнародних стандартів здійснення кримінального судочинства [1, с. 16].

В. Д. Бринцева зауважує на тому, що міжнародно-правові стандарти виступають як установлені міжнародно-правовими актами мінімальні вимоги, дотримання яких зобов'язані всі держави у процесі законотворчості [2, с. 51].

Слід також прислухатися до думки Є. Б. Кубка, який вважає, що міжнародні стандарти є встановленими нормами міжнародного права та відображеним в рішеннях міжнародних юрисдикційних органів правилами здійснення юридичної діяльності, які визнані національною або міжнародною правовою доктриною й обов'язкові для практичного застосування [3, с. 70].

Зазначимо також думку Ю.В. Левеєва, що міжнародні стандарти є особливими орієнтирами захисту прав особи у кримінальному судочинстві, під якими варто розуміти не тільки загальновизнані норми та принципи міжнародного права, а й міжнародні договори, а також численні норми рекомендаційних законодавчих актів [4, с. 124–125].

М. В. Буроменський зазначає, що в підґрунті підходу до міжнародних стандартів лежать міжнародно-правові норми з прав людини, подальше формування яких не повинно виходити за межі форми прийняття міжнародних зобов'язань, які склалися в міжнародній практиці. Тому саме якість стандарту повинна забезпечувати його безумовне застосування як основи для юридичної кваліфікації дії влад та урядів у державах [6, с. 12–15]. У цьому розрізі варто вказати на думку А.О. Бабешко, який зауважує, що наразі стандарти виступають як міжнародно-правові норми особливого роду, здатні служити меті глобального соціально-політичного розвитку окремих держав за тими напрямками їх розвитку, котрі представляють велику загрозу для демократичного розвитку суспільств і людства в цілому [5, с. 132].

Підсумовуючи, зазначимо, що саме стандартизація прав людини є ключовою підставою визнання тієї чи іншої правової системи такою, що відповідає чи не відповідає демократичним прагненням розвитку людства. В загальному уявленні, стандартизація прав людини спрямована, насамперед, на забезпечення мінімальних правових засобів захисту людини тією мірою, в якій це дає їй змогу реалізовувати особистий потенціал в різних сферах. Таким чином, стандартизація прав людини є необхідним процесом хоча б з позицій визнання гідності кожної людини, незалежно від її громадянства, релігійної, національної, статевої, мовної та інших ознак.

О. П. Кучинська влучно зазначає що імплементація міжнародних стандартів забезпечення прав людини, визнаних європейським і загальносвітовим співтовариством, у кримінальну процесуальну діяльність є об'єктивною необхідністю на шляху прагнення України бути рівноправним учасником міжнародних відносин [7, с. 58].

Отже, забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження, створення гарантій їх реалізації на стадії судового провадження має розглядатись державою як найважливіше завдання, виконання якого визначає демократичну спрямованість не лише кримінального провадження, а й державного устрою в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Наливайко Л. Р., Степаненко К.В. Міжнародно-правові стандарти прав людини. Навчальний посібник. Дніпро : ДДУВС, 2019. 184 с.
2. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: монографія. Харків : Право, 2010. 464 с.
3. Кубко Є. Б. Використання міжнародних правових стандартів в Україні (питання теорії і практики). *Проблеми застосування міжнародних стандартів у правовій системі України*. ПрАТ «Юридична практика». Київ, 2013. С. 61–71.
4. Левеев Ю. В. Роль и значение международных правовых стандартов и принципов в уголовном судопроизводстве России. *Евразийский юридический журнал*. 2012. № 4. С. 124–125.
5. Бабешко А.О. Міжнародно-правові стандарти поводження з неповнолітніми, які потрапили у сферу дії кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Випуск 34. С. 129-141.
6. Буроменський М. В. Міжнародно-правові стандарти внутрішньодержавної демократії. *Вісн. Акад. прав. наук України*. 1997. № 2. С.12–21.
7. Кучинська О.П. Правові питання імплементації загальновизнаних міжнародних стандартів у галузі прав людини у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. № 1. С. 57–61.

СУДОВО-ЕКОНОМІЧНІ ЕКСПЕРТИЗМ У ФІНАСОВИХ РОЗСЛІДУВАННЯХ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Лопушанський Д. К.

Курсант III курсу ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Калганова О. А.

к.ю.н., доцент, начальник кафедри фінансових розслідувань ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Кримінальні фінансові правопорушення здійснюються господарюючими суб'єктами під час управлінської або фінансово-господарської діяльності, і проявляються

у недотриманні норм та правил, які її регламентують. Як правило, результати протиправної діяльності знаходять своє відображення в облікових, управлінсько-розпорядчих документах, господарських угодах тощо, які, на перший погляд, є законними.

Відомо, що економічні порушення завдають значних матеріальних збитків державі, а також бізнесовим структурам приватного сектору. Для вирішення питань за різними видами судочинства судово-слідчі органи доволі часто потребують допомоги фахівців, які мають спеціальні економічні знання [2, с. 138].

Окремі питання проведення судово-економічних експертиз в Україні досліджували у своїх роботах Белик В., Брачук А., Варналій З., Дишлова В., Драганов В., Дусик А., Жаліло Я., Іжак О., Карпенко Г., Лепський С., Падалка А., Токарчук О., Шевчук О.

Також потрібно враховувати, що правопорушення частіше за все здійснюють з використанням методів, спрямованих на спотворення та фальсифікацію документів про результати діяльності господарюючих суб'єктів. Означене посилює роль експертних досліджень у досудовому розслідуванні фінансових правопорушень, які ґрунтуються на використанні прийомів та методів діагностики діяльності і фінансово-господарського стану підприємства [5, с. 96].

У Законі України «Про судову експертизу», під судовою експертизою розуміють «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду». Виконавцем судової експертизи є експерт - фізична особа, яка має відповідні знання та кваліфікацію, а також пройшла спеціальні курси підготовки та отримала свідоцтво судового експерта. Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах [1].

Судова економічна експертиза є найціннішою науково обґрунтованою процесуальною формою застосування спеціальних знань у судочинстві, у результаті чого слідство і суд отримують нову інформацію, яка має доказове значення й не може бути надана в інший процесуальний спосіб.

Саме тому на сьогодні є актуальним наукове дослідження нормативно-правового регулювання проведення судово-експертної діяльності, зокрема і судової економічної експертизи під час фінансових розслідувань [2, с. 137].

Також відмітимо, що однією із головних проблем є те, що діюча законодавча база не містить висвітлення норми «судово-економічної експертизи».

А.М. Падалка вважає, що «удосконалення нормативно-правового забезпечення проведення економічної експертизи, є ще вкрай актуальним оскільки особливо гостро це знаходить свій прояв у контексті, коли Верховна Рада ухвалила в першому читанні законопроект про створення Бюро економічної безпеки – цей новий орган повинен стати єдиним, що займатиметься розслідуванням економічних злочинів» [4, с. 254].

Судово-економічна експертиза є необхідною як під час розслідування кримінальних проваджень пов'язаних із майновими питаннями, так і при розслідуванні вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з господарською діяльністю [6, с. 109].

Також зазначений вище автор зауважив, що «практика проведення судових експертиз, запити тих, для кого проводиться судово-економічна експертиза, вийшли за межі чинного законодавства і регулюються підзаконними актами, рішеннями судів та роз'ясненнями органів виконавчої влади. І найголовніше, дотепер у сфері судової експертизи не подолані тенденції до «публічної централізації» експертної діяльності під організаційно-управлінським впливом Міністерства юстиції» [4, с. 255].

Отже, вкрай нагальним є питання визначення терміну «судово-економічна експертиза» у чинному законодавстві, яке регулює дану діяльність, а також необхідно в цілому модернізувати нормативне забезпечення експертної діяльності під час фінансових розслідувань. Ми впевнені, що у зв'язку із створенням нового державного органу, до компетенції якого входитимуть фінансові розслідування, досліджуване питання залишиться актуальним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
2. Горлачук О. А. Актуальні аспекти розвитку судової економічної експертизи. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу. Х. : Право, 2021. С. 137–138.
3. Олійничук О., Купер М. Міжнародний досвід використання економічної експертизи у фінансових розслідуваннях. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 3. С. 59–75.
4. Падалка А. М. Перспективні напрямки вдосконалення судово-експертної діяльності в Україні. *Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. С. 253–256.

5. Панасюк В.М., Піскар Г.Є. Тлумачення сутності поняття «економічна експертиза». *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль, 2020. С. 96–98.
6. Саченко С.І., Гаріян С.В. Основні особливості надання послуг з економічної експертизи. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль, 2020. С. 107–109.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Корощенко К. Р.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Ільченко О. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС
Сумського державного університету*

Відшкодування шкоди, завданої внаслідок правопорушення – важлива складова захисту громадян будь-якої демократичної держави. Україна позиціонує себе як демократична держава, яка всіма приписами у законодавчих актах проголошує піклування та забезпечення повного захисту всіх українців.

Кримінально-процесуальний закон виокремлює дві основні форми завданої шкоди: злочинний результат і злочинні наслідки. Інститут відшкодування завданої шкоди є важливою складовою будь-якого процесу в Україні. Важливість відшкодування завданої шкоди також прописана в Конституції України, а саме в статті 56: кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [1].

Майновою шкодою є зменшення кількості та якості наявного майна у особи, внаслідок знищення або пошкодження особою, яка здійснила кримінальне правопорушення. Згідно з чинним законодавством майнова шкода має бути відшкодована у повному обсязі потерпілій особі. Доказати майнову втрату набагато легше ніж моральну. Проте потерпіла особа має надати всі докази того, що дійсно втратила майно внаслідок кримінального правопорушення.

Серед науковців, які детально досліджували поняття шкоди, завданої злочином, є й такі, що повністю заперечують виникнення (завдання) моральної шкоди потерпілій особі,

так Татарин І.І. не вважає можливою постановку питання про відшкодування в кримінальному процесі заподіяної злочином моральної шкоди (збитків), хоча б з однієї лише причини неможливості її грошового вираження [2]. Проте, сучасна думка науковців щодо відшкодування саме моральної шкоди дуже змінилась, на сьогоднішній день український законодавець регламентує процес відшкодування моральної шкоди.

Вперше в Кримінальному процесуальному кодексі України зустрічаємо згадування про відшкодування шкоди у п. 10 ч.1 ст. 56, яка визначає права потерпілого і саме у цьому переліку зазначено, що потерпілий має право на відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення [3].

Надалі в КПК визначення відшкодування завданої шкоди більш широко знайшло своє тлумачення у ст. 127, яка визначає, що фізична чи юридична особа має право на будь-якому етапі кримінального провадження відшкодувати завдану шкоду потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення [3].

Взагалі ст. 127 КПК визначає три способи відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням, кожний наступний застосовується при неможливості застосування попереднього.

Перший – добровільна згода обвинуваченого відшкодувати завдану шкоду, про фіксацію цієї згоди має бути відповідний документ у матеріалах справи.

Другий спосіб заключається у відшкодуванні завданої шкоди шляхом розгляду цивільного позову у кримінальному судочинстві [3].

Третій спосіб відшкодування шкоди, полягає у компенсації потерпілому шкоди державою за рахунок Державного бюджету [3].

Доречно більш детально розглянути застосування інституту цивільного позову у кримінальному судочинстві та окреслити основні проблеми щодо його розгляду. Цивільний позов може подавати особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння [4].

Як зазначає В. Бараняка важливою перевагою значення цивільного позову є те, що він забезпечує швидке відновлення майнових прав потерпілого; унеможливорює прийняття судом суперечливих рішень з того самого питання; дає можливість звільнити підсудного, потерпілого й інших суб'єктів (свідків, експертів тощо) кримінального процесу від

необхідності двічі брати участь у судовиробництві; а також правильно кваліфікувати злочинну дію.

На його думку проблема застосування цивільного позову починається у ч.4 статті 128 КПК зміст цієї норми полягає в тому, що цивільний позов має бути написаний саме за вимогами Цивільного законодавства, дуже часто форма та зміст не відповідають всім вимогам та правилам, адже деяким потерпілим досить незрозуміло як два процеси можуть поєднатись в одному кримінальному провадженні. Тому виникають помилки при оформленні позовної заяви [4].

Наступна проблема полягає в тому, що відповідно до ч.5 ст.128 цивільний позов розглядається згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України, а ті питання, які не регулює даний кодекс має регулюватись Цивільним процесуальним кодексом [3]. Звісно що, вимоги до написання позовних заяв відрізняються, тому вважаємо потрібним зазначити основна відмінності у кримінальному судочинстві: непередбачена можливість подання зустрічного позову у кримінальному судочинстві; у цивільному позові не обов'язково зазначити Відповідача, адже на момент написання заяви правопорушник може бути не встановлений; підставою для відкладення розгляду цивільного позову в кримінальній справі не може бути неявка цивільного відповідача чи його представника у засіданні [4].

Важливою особливістю є те, що ані в Цивільному процесуальному кодексу, ані в Кримінальному кодексу не передбачається можливості подальшого доповнення та уточнення позовних вимог.

Згідно ч. 5 ст. 177 ЦПК позивач зобов'язаний додати до позовної заяви всі наявні в нього докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги, проте позивачі дуже часто вважають, що всі докази є в матеріалах справи і тому додавати нічого потрібно, через цю причину цивільний позов залишають без руху [3].

Стебелев А.М. вважає, що норма КПК щодо вимоги до цивільного позивача додати до позовної заяви її копії та копії всіх доданих до неї документів у кількості підозрюваних/обвинувачених і цивільних відповідачів для вручення кожному з них. Під час кримінального провадження сторони цивільного позову мають право ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування після їх відкриття, зокрема й позовною заявою та доданими до неї документами, робити з них копії, виписки, тощо. Це право вони також мають після призначення справи суддею до досудового розслідування. Отже, навряд чи є необхідність обтяжувати цивільного позивача (потерпілого) тими формальностями, які властиві цивільному позову в цивільному судочинстві [5].

Необхідно зазначити, що докази щодо відшкодування моральної чи майнової шкоди є досить серйозною проблемою. Питання з наданням доказів виникають через неуважність правоохоронних органів, недбалість самої потерпілої особи або з перевищеною оцінкою моральних страждань особи, яка вимагає відшкодування.

Слід звернути увагу на те, що існує форма відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету України, яка закріплена, зокрема, у ст.56 Конституції України, де зазначено, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень. Хоча така можливість забезпечується не лише КПК України, а й іншими нормативно-правовими актами, зокрема Цивільним кодексом, на практиці зазначені у них норми не мають наразі чітко визначеної процедури та принципу застосування та спрямовують нас на використання спеціального закону, що у чинному законодавстві відсутній. Слід звернути увагу на ч. 2 ст. 130 КПК, де зазначено, що держава, відшкодувавши шкоду, завдану слідчим, прокурором, застосовує право зворотної вимоги до цих осіб у разі встановлення в їхніх діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вироком суду, який набрав законної сили, або дисциплінарного проступку незалежно від спливу строків застосування та дії дисциплінарного стягнення. У такому разі слід звернути увагу на коло осіб, щодо яких держава застосовує право зворотної вимоги (прокурор та слідчий), а також на умови такого застосування, зокрема наявність у їх діях альтернативного складу: обвинувального вироку суду, що набрав законної сили, або дисциплінарного проступку незалежно від спливу строків застосування. Аналіз цієї норми дозволяє зробити висновок, що держава встановила певні фінансові гарантії та систему захисту від незаконних дій (бездіяльності) слідчих та прокурорів шляхом можливої компенсації [6].

Інститут відшкодування моральної шкоди з'явився порівняно нещодавно. Актуальною проблемою відшкодування моральної шкоди є необхідність доказати її наявність. Нерідко, коли сам позивач або представник позивача завищує свої вимоги до відповідача щодо відшкодування моральної шкоди. Для того аби все відбувалось на засадах справедливості існують такі законодавчі акти, які регулюють питання відшкодування моральної шкоди: Конституція України, Цивільний кодекс України, Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди» (лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 р. № 35-13/797), Постанова Пленуму ВСУ № 4 від 31.03.1995 р. «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» та

інші. У цих нормативно-правових актах зазначені особливості визначення моральної шкоди, а також інформацію з приводу вирахування моральної шкоди, що також є проблемою у процесу відшкодування шкоди [4].

Відповідно з чинним законодавством моральна шкода може полягати, а саме: у приниженні честі, гідності, ділової репутації або престижу, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, страждань у порушенні права власності (зокрема інтелектуальної), прав, які надають споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків [7].

Отже, відшкодування шкоди у кримінальному провадженні є важливим механізмом захисту прав громадян України. У науковій статті зазначені наявні проблеми, які, на жаль, у цьому механізмі присутні. До таких проблем можна віднести: недостатнє законодавче регулювання цих питань, а також відсутність Закону, який би регулював питання відшкодування моральної шкоди, неналежне ставлення до виконання своїх обов'язків співробітниками правоохоронних органів, відсутність комунікації між цими органами, усі ці фактори негативно впливають на ефективність їх діяльності щодо відшкодування шкоди у кримінальному процесі. Проте вирішити ці проблеми можливо, за умови врегулювання цих питань на законодавчому рівні, адже моральна та майнова шкода завдана постраждалим громадянам має бути справедливо і своєчасно відшкодована.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (дата звернення: 31.10.2020).
2. Татарин І. І. Відшкодування шкоди потерпілому, заподіяної кримінальним правопорушенням : дис. канд. філос. наук : УДК 343.296(043). Львів, 2017. 184 с.
3. Кримінально процесуальний кодекс України: від 18.04.2010 № 4651-VI/ Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88.
4. Бараняк В. Проблеми відшкодування шкоди у кримінальному провадженні щодо захисту прав потерпілого / В. Бараняк, О. Несімко. Львівський політехнічний університет. 2018. С. 98–102.
5. Стебелєв А. М. Проблеми відшкодування (компенсації) шкоди завданої злочином у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. Вип. 16. Т. 2. Ст. 87.

6. Ситенька О. С. Реалізація права потерпілого на відшкодування шкоди у кримінальному провадженні: окремі питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Вип. 8. С. 451-454.
7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Онопрієнко Ю .В.

Курсантка III курсу ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Калганова О. А.

к. ю. н., доцент, начальник кафедри фінансових розслідувань ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Особи, що здійснюють досудове розслідування постійно стикаються з рядом проблем, які потребують негайного вирішення з допомогою удосконалення законодавства. Адже обставини, що заважають досудовому розслідуванню, можуть бути ключовими у факторі, щоб злочин не був розкритим. Тому потрібно приділити увагу заходам та засобам, що вживаються для вдосконалення законодавства.

Вагомий внесок, щодо розбору проблем досудового розслідування зробив Ю. Аленін, зокрема у своїй роботі що має назву «Шляхи вдосконалення початку досудового розслідування». Ще однією визначною роботою є сумісна праця Р. Степанюка та Д. Заяць під назвою «Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів».

Даній тематиці також присвячені праці Г. Матусовського, В. Волошиної, І. Гори, П. Тепляшкіна. Не дивлячись на досить значну увагу приділену проблемам досудового розслідування, шляхи удосконалення законодавства все ж запропоновані одиницями дослідників.

Мною було проведено опитування серед слідчих та оперативних співробітників та встановлено основні проблеми, що заважають для оптимальної роботи працівників, зокрема:

- відповідальність за розголошення відомостей досудового розслідування не є значною, а тому її мало хто дотримується;
- слідчий потребує більш розширених повноважень, адже будь-які дозволи для

слідчих дій (обшук, арешт майна), можна отримати лише через суд, так як погодження з прокурором, це лише перший етап паперової тяганини, що досить затягує процес досудового розслідування;

- велика потреба в діджиталізації, з її допомогою досудове розслідування проходило б швидше (наприклад подати документ судді не в паперовому форматі, а електронному).

Згідно ч.2 ст. 222 КПК України незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність [2, с. 146]. Така відповідальність закріплена в ст. 387 КК України про розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування [1, с. 190].

Існують випадки, коли особа може й не помітити того, що була повідомлена про кримінальну відповідальність за розголошення даних досудового розслідування. Таке трапляється через неуважність, коли потрібно підписувати багато документів. У майбутньому будь-яка недбалість при використанні даних досудових розслідувань може призвести до купи несподіваних проблем: орган досудового розслідування може відкрити кримінальне провадження проти викривача або навіть погрожувати використовувати його як судовий інструмент для заохочення відповідної поведінки. Такі ситуації відбуваються досить рідко та й сама практика притягнення до відповідальності за розголошення відомостей є малопоширеною [3, с. 56].

Також потрібно зазначити, що КПК чітко не визначає критерії за якими можна було б віднести, той чи інший факт до таємниці досудового розслідування.

З огляду на вищезазначене, пропонуємо внести зміни до ст. 222 КПК України та доповнити її критеріями для віднесення відомостей до таємниці досудового розслідування.

З приводу діджиталізації, то можна констатувати, що цим питанням зараз вже займається влада, адже 15 березня 2021 року Президент України В.Зеленський, ініціював законопроект про електронний обіг документів саме в кримінальних провадженнях. Цей законопроект дасть змогу підвищити ефективність роботи суду та спростить процедуру підготовки документів у досудовому розслідуванні. Даний законопроект стане важливим кроком для утворення електронної системи кримінальних проваджень.

Отже, для вирішення проблем досудового розслідування, до законодавства України слід внести досить багато правок та доповнень, аби слідство могло тривати трохи менше та більш неупереджено. Не дивлячись на те, що проблемам досудового розслідування присвячено чимало праць, шляхи вирішення цих проблем не внесені до законодавства, що спричиняє проблеми та порушення. Тому вдосконалення даної галузі, ще потребує значної

уваги не тільки з боку дослідників, але й з боку законодавця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 № 4651-VI / Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. 88 с.
3. Лісогор В.Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київ, нац. акад. внутр. справ України, 2003. 148 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ТА ЕКСТРАДИЦІЙНОГО АРЕШТУ У КРИМІНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Наумов А. С.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Ільченко О. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

У сучасному глобалізованому світі все більше зростає роль міжнародного співробітництва в тому числі й у сфері взаємодії в процесі розслідування кримінальних правопорушень. Про зростаючу роль міжнародного співробітництва у кримінальному процесі красномовно може говорити статистика щодо розгляду матеріалів справ про надання міжнародно-правової допомоги судами загальної юрисдикції України, зокрема, за період 2020 року судами загальної юрисдикції було розглянуто 1394 справи [1]; за 2019 рік 1444 [2], що складає достатньо значну кількість справ. Важливу роль у процесі міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні посідає питання тимчасового та екстрадиційного арешту, оскільки саме вони є найбільш розповсюдженими видами запобіжних заходів в процесі екстрадиції осіб під час кримінального провадження. Саме в цьому й полягає актуальність цього дослідження.

Пропонуємо розпочати із термінів. Стаття 541 Кримінально-процесуального кодексу України визначає як поняття екстрадиційного так і тимчасового арешту. Так, тимчасовий арешт - це взяття під варту особи, розшукуваної за вчинення злочину за межами України, на строк, визначений Кримінальним процесуальним кодексом або міжнародним договором України, до отримання запиту про видачу (екстрадицію); в той час як екстрадиційний арешт - це застосування запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції) [3].

Розпочнемо більш детальний розгляд з тимчасового арешту. Строк тимчасового арешту відповідно до ч. 1 ст. 583 КПК становить 40 діб. Слід зазначити, що дана норма відповідає положенням ч. 4 ст. 16 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р., де визначено, що тимчасовий арешт може бути припинено, якщо упродовж 18 днів після арешту запитувана Сторона не отримує запиту про видачу правопорушника і необхідні підтверджуючі документи. У будь-якому випадку цей період не може перевищувати 40 днів від дати здійснення такого арешту [4]. Слід зазначити, що ч. 1 ст. 63 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах Співдружності Незалежних Держав, яку Україна також ратифікувала визначає інший строк у 1 місяць [5], а тому в даному питанні виникає правова колізія, яка потребує вирішення у майбутньому.

У тому випадку якщо особа до якої був застосований тимчасовий арешт утримується більше 40 діб, то в така особа має бути негайно звільнена. Однак, тоді виникає запитання: «а взагалі з якого моменту необхідно вираховувати строк початку тимчасового арешту?» КПК прямої відповіді на це запитання не дає, однак на думку Т. Г. Фоміної цей строк необхідно вираховувати з моменту затримання особи в порядку ст. 582 КПК і ми в цілому погоджуємось із цією думкою [6, с. 231].

Рішення про застосування тимчасового арешту згідно положень ч. 3 ст. 583 КПК приймає слідчий суддя, однак клопотання про застосування тимчасового арешту має подати прокурор. Відповідно до ч. 4 ст. 583 до клопотання про застосування тимчасового арешту прокурор має додати: 1) протокол затримання особи з відміткою про роз'яснення особі її права надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також права на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на її видачу (екстрадицію); 2) документи, що містять дані про вчинення особою злочину на території іноземної держави та обрання щодо неї запобіжного заходу компетентним органом іноземної держави; 3) документи, що підтверджують особу затриманого; 4) письмова заява затриманої особи про згоду на її видачу (екстрадицію), в якій особа може зазначити про відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності (в разі наявності такої письмової заяви). Клопотання про застосування тимчасового арешту слідчий суддя має розглянути невідкладно, але не пізніше 72 годин з моменту затримання.

В порядку розгляду питання щодо застосування до особи тимчасового арешту важливо згадати про те, що слідчий суддя повинен пояснити затриманій особі про її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у

спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на її видачу (екстрадицію). Важливо зазначити, що у випадку згоди на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку та згоди щодо відмови застосування до нього спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності, то вона вже не має права її оскаржувати після затвердження відповідної згоди слідчим суддею.

За результатами розгляду питання щодо застосування до особи тимчасового арешту слідчий суддя постановляє ухвалу про: 1) застосування тимчасового арешту; 2) відмову в застосуванні тимчасового арешту, якщо для його обрання немає підстав; 3) затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту; 4) затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), відмови особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності та застосування екстрадиційного арешту; 5) застосування тимчасового арешту та відмову у затвердженні згоди особи на її видачу (екстрадицію).

Головною умовою, яка повинна бути виконана при застосуванні екстрадиційного арешту є те, що запитуюча сторона має направити до відповідного центрального органу України запит про екстрадицію особи до держави запитування. Це положення визначено як ч. 1 ст. 584 КПК, а також положеннями ст. 60 Конвенції СНД про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 року, де зазначається, що після одержання вимоги запитувана Договірна Сторона негайно вживає заходи до взяття під варту особи, видача якої вимагається, за винятком тих випадків, коли видача не може бути здійснена [5]. Важливо зазначити, що відповідно до вимог ст. 573 КПК запит про видачу особи (екстрадицію) направляється за умови, якщо відповідно до Кримінального кодексу України за хоча б один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено по покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців [3].

Строк протягом якого до особи може бути застосований екстрадиційний арешт становить 12 місяців, відповідно до ч. 10 ст. 584 КПК.

Після отримання відповідного запиту прокурор вертається з клопотанням про екстрадиційний арешт до слідчого судді за місцем тримання особи під вартою. Разом з клопотанням на розгляд слідчого судді подаються: 1) копія запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (екстрадицію), засвідчена центральним органом України; 2) документи про громадянство особи; 3) наявні матеріали екстрадиційної

перевірки. Відповідні матеріали, що подаються слідчому судді, мають бути обов'язково перекладені державною мовою або іншою мовою, передбаченою міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, що відповідає принципу кримінального судочинства визначеному ст. 29 КПК.

За аналогією з тимчасовим арештом особі до якої застосовується екстрадиційний арешт роз'яснюється право особи надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на видачу (екстрадицію). Так само як у випадку з тимчасовим арештом у випадку надання згоди особи на вище визначені дії таке її рішення не може бути оскаржене.

За результатами розгляду клопотання слідчий суддя виносить і постановляє ухвалу про: 1) застосування екстрадиційного арешту; 2) затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту; 3) затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), відмови особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності та застосування екстрадиційного арешту; 4) застосування екстрадиційного арешту та відмову у затвердженні згоди особи на її видачу (екстрадицію); 5) відмову в застосуванні екстрадиційного арешту, якщо для його обрання немає підстав. При цьому при розгляді клопотання слідчий суддя не досліджує питання про винуватість та не перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави у справі стосовно особи, щодо якої надійшов запит про видачу.

Звільнення особи з-під екстрадиційного арешту слідчим суддею не перешкоджає повторному його застосуванню з метою фактичної передачі особи іноземній державі на виконання рішення про видачу, якщо інше не передбачено міжнародним договором України.

Таким чином можна зазначити, що тимчасовий арешт – це взяття під варту особи, розшукуваної за вчинення злочину за межами України, на строк, визначений Кримінальним процесуальним кодексом або міжнародним договором України, до отримання запиту про видачу (екстрадицію). Строк тимчасового арешту не може перевищувати 40 діб при цьому початок відрахування цього строку розпочинається з моменту затримання особи до якого застосовується тимчасовий арешт. Питання щодо застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тимчасового арешту вирішується слідчим суддею за клопотанням прокурора, при цьому ухвала про застосування

тимчасового арешту суддею має бути прийнята протягом 72 годин з моменту затримання особи.

Екстрадиційний арешт - це застосування запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції). Головною вимогою щодо застосування до особи цього виду запобіжного заходу є звернення запитуючої сторони із запитом до центрального органу України про екстрадицію особи до держави запитування. Екстрадиційний арешт може бути застосований строком не більше 60 діб. Рішення про застосування екстрадиційного арешту приймається слідчим суддею за клопотанням прокурора.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт місцевих загальних судів про розгляд судових справ за 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/IV_kvartal_20 (дата звернення: 04.05.2021).
2. Звіт місцевих загальних судів про розгляд судових справ за 2019 рік URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/IV_kvartal_19 (дата звернення: 04.05.2021).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 04.05.2021).
4. Європейська конвенція про видачу правопорушників: Міжнародний документ від 13 грудня 1957 р. База даних «Законодавство України» URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_033 (дата звернення 04.05.2021).
5. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: Міжнародний документ від 22 січня 1993 р. База даних «Законодавство України» URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009 (дата звернення 04.05.2021).
6. Фоміна Т. Г. Тимчасовий арешт як спеціальний вид тримання під вартою: підстави та процесуальний порядок застосування. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 230–234.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ ЗЛОЧИНАМИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Кириченко В. С.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Ільченко О. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

В умовах сьогодення правоохоронні органи та міжнародні організації світового, регіонального та національного рівнів мають одне із найважливіших завдань – боротьба з міжнародною злочинністю, особливо в її найнебезпечніших формах – організованих. По суті, це питання стосується виявлення, розкриття, розслідування, попередження злочинів міжнародного характеру, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями. Відповідальність за вчинення злочинів міжнародного характеру передбачено нормами як міжнародного (конвенції, угоди), так і національного законодавства.

Актуальність завдань у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру, вчинених організованими злочинними угрупованнями, обумовлена й тим, що удосконалюються засоби, методи злочинної діяльності, спостерігається її кількісне зростання, що потребує нових підходів з боку правоохоронних органів.

У юридичній українській та зарубіжній літературі міжнародну злочинність досліджували такі вчені як, П.Д. Біленчук, В.М. Волженкіна, П.І. Гришаєв, Н.С. Карпов, О.І. Леженіна, В.В. Меркушин, Р.А. Мюллерсон, В.П. Панов та інші.

Для успішної боротьби з організованою злочинністю важливо зрозуміти суть процесів, що відбуваються, оцінити їх з точки зору державної безпеки та запровадити ефективні державно-правові механізми щодо боротьби з організованою злочинністю на всіх рівнях суспільного життя. Щодо організованої злочинності міжнародного рівня часто використовується термін «транснаціональна злочинність».

Цілком погоджуємося з В. Корольчук, що загроза, яку представляє міжнародна злочинність та всі її прояви на національному та міждержавному рівнях, швидше за все, зростатиме, а тому державам слід вжити відповідних заходів для боротьби з такими проявами. Для цього необхідно:

- узгодження класифікації злочинів, що становлять небезпеку для декількох або всіх держав;
- координація засобів із попередження міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру;
- встановлення юрисдикції над злочинами та злочинцями;

- забезпечення невідворотності покарання;
- надання правової допомоги у кримінальних справах, екстрадиція [1, с. 217-225].

Проаналізувавши положення чинного Кримінально-процесуального кодексу України, ми виявили, що відповідно до ст. 561 КПК на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародним договором. Аналіз вказаних норм КПК України дозволяє нам зробити висновок, що правоохоронні органи мають ефективні засоби для надання міжнародної правової допомоги з метою контролю та боротьби з транснаціональною злочинністю. Але, все ж таки, хоча міжнародне співробітництво у боротьбі з транснаціональною злочинністю визнане провідною сферою міжнародного співробітництва між урядами, правоохоронними органами, спецслужбами, у цій галузі існує ще багато невирішених питань [2].

Як слушно зазначає Р. А. Черкасов, однією з проблем міжнародного співробітництва у боротьбі з організованою злочинністю є відсутність єдиного центру, який би керував та координував усі операції та дії в боротьбі з організованою злочинністю. Роль Інтерполу не можна недооцінювати, але його функцій вже недостатньо для забезпечення плідної співпраці у боротьбі з організованою злочинністю. Необхідно розширити повноваження Інтерполу або створити незалежний міжнародний орган, який забезпечуватиме управління та координацію операцій, спрямованих на нейтралізацію транснаціональних злочинних груп [3, с. 17].

Необхідність консолідації зусиль держав у боротьбі зі злочинністю вимагає інтернаціоналізації кримінального права та кримінально-процесуальних систем різних держав, посилення взаємодії між ними. У результаті спільних зусиль держав та міжнародних організацій слід розробити універсальні, єдині поняття міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру, що включатимуться в національні законодавчі системи. На даний час низка складів злочинів міжнародного характеру у вітчизняному законодавстві базується на національних визначеннях. На наш погляд, необхідні єдині нормативні визначення на міжнародному рівні, зумовлені необхідністю створення єдиного правового простору, який би давав можливість більш ефективно боротися зі злочинністю на міжнародному рівні.

Останнім часом міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю набуло нових особливостей, таких як планування та розповсюдження спільних досліджень, створення системи контролю за їх реалізацією, що є перспективним напрямом у цій сфері [4, с. 90-99].

Висновки. Практика показує, що ефективно протидіяти даному виду злочинності в рамках однієї держави неможливо, звідси випливає необхідність міжнародного співробітництва для вирішення цієї глобальної проблеми. Вважаємо, що бажаний результат в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю в Україні можна отримати тільки завдяки комплексному підходу, а існуючі зараз способи повинні зазнати значних змін і розширитися як на національному, так і на міжнародному рівні. У цих умовах, подальший розвиток міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, відповідно до реалій теперішнього часу, є одним із пріоритетних завдань світової спільноти. Новим етапом формування такої політики на глобальному рівні могло б стати прийняття нової Конвенції ООН щодо боротьби з транснаціональною злочинністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Корольчук В. В. Актуальні питання запобігання транснаціональній злочинності. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. С. 217–225.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 04.05.2021).
3. Черкасов Р. А. Проблемы международного сотрудничества в области борьбы с организованной преступностью. Международно-правовые чтения. Воронеж : ВГУ, 2003. Вып. 1. 250 с.
4. Жаровська Г. П. Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю. *Альманах міжнародного права*. Вип. 6. 2014. С. 90–99.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Буряк А. В.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент, заступник директора з інформатизації
Сумського державного університету*

Перспективні напрями розвитку криміналістики пов'язані з її завданнями у сучасних умовах. Головним завданням науки криміналістики є забезпечення боротьби зі злочинністю відповідними потребам практики засобами, прийомами і методами отримання доказової інформації. Загальною метою криміналістики є сприяння

правоохоронним органам у протидії злочинності, повне і своєчасне техніко-криміналістичне забезпечення та супровід розкриття, розслідування та запобігання злочинів, їх судового розгляду. Ця мета реалізується на основі всебічного використання досягнень сучасної науки і техніки

Щодо загальнотеоретичних проблем криміналістики в Україні, то перспективним є вироблення стратегічних напрямів її розвитку з урахуванням змін кримінального та кримінального процесуального законодавства, досягнень і перспектив науково-технічного прогресу, тенденцій розвитку світової криміналістики. Це стосується вироблення криміналістичної стратегії. Також потребує подальшого розроблення та глибокого дослідження питання визначення змісту і структури закономірностей злочинної діяльності, що включено у предмет сучасної криміналістики; удосконалення системи криміналістичної науки [1, с. 406].

Сучасний етап розвитку вітчизняної криміналістики, її перспективи характеризуються активними дослідженнями, пов'язаних із широким застосуванням інноваційних підходів, засобів та технологій у всіх її складових – загальній теорії криміналістики, криміналістичній техніці, криміналістичній тактиці і криміналістичній методиці.

Криміналістика, яка є наукою юридичною, тим не менш має подвійну природу (правову і технічну). Тому з метою активізації наукових досліджень у даній сфері необхідно виокремити наукову спеціальність «криміналістика та судова експертиза», надавши можливість представляти результати як у галузі юридичних, так і технічних наук [4, с. 392].

Серед інноваційних напрямків досліджень загальної теорії криміналістики можна виділити такі: розроблення та удосконалення наукознавчих засад криміналістики; уточнення предмета та об'єктів криміналістики; вивчення та дослідження функцій, завдань криміналістики у сучасних умовах протидії злочинності; дослідження дискусійних проблем методології криміналістики; вивчення та дослідження понятійного апарату та мови криміналістики; подальше розроблення криміналістичної систематики; розроблення окремих криміналістичних теорій та формування їх системи; дослідження проблем криміналістичної стратегії та ін. [6, с. 144].

Для удосконалення вітчизняних уявлень про криміналістику з огляду на досвід США та інших країн, які диференціюють природничо-технічні та юридичні знання про прийоми, засоби й методи доказування, видається доцільним здійснити перегляд усталених поглядів на цю науку з метою: повернення до концепції її подвійної (природничо-технічної та юридичної) природи; уточнення предметної галузі

криміналістичної техніки й формування цього розділу як потужної системи природничо-технічних галузей на зразок Forensic Science; поглиблення вивчення питань щодо співвідношення з криміналістикою таких наук, як теорія ОРД, судова експертиза, юридична психологія, судова медицина, судова психіатрія й можливостей інтеграції відповідних досягнень у межах природничотехнічних і юридичних розділів криміналістики; уточнення системи криміналістики в напрямі формування її трьохчленної структури: 1) загальні положення криміналістичної науки; 2) природничо-технічна криміналістика; 3) юридична криміналістика [5, с. 294].

Актуальним є поповнення криміналістичних обліків такими новими видами, як фіксація райдужної сітківки ока, відеокomp'ютерне розпізнавання людини за зображенням, рентгенограма тулуба, геномні портрети [2, с. 164].

Криміналістична техніка розвивається у напрямі впровадження інноваційних інформаційних, цифрових, телекомунікаційних технологій у правозастосовну діяльність; удосконалення та/або створення криміналістичних засобів дослідження звукових, електронних або геномних слідів; пристосування новітньої техніки для техніко-криміналістичного супроводження слідчих (розшукових) дій (зокрема, використання при проведенні огляду місця події систем глобального супутникового позиціонування (приладів JPS та ін.), лазерних 3D сканерів, тощо) [1, с. 406].

Актуальним у галузі криміналістичної техніки є дослідження та вилучення ідеальних слідів у пам'яті людини за допомогою техніко-криміналістичних засобів. Такими засобами та прийомами є: комп'ютерні програми типу «Фоторобот», використання звуко- і відеозапису, поліграфа, спектрографа-сонографа тощо. Розвиток криміналістичної техніки передбачає розроблення для підрозділів досудового розслідування України, а також інших уповноважених на розслідування осіб інформаційно-довідкових програм на кшталт Автоматизованих робочих місць (АРМ). Автоматизовані робочі місця є комплексами програмно-технічних засобів, призначених для автоматизації виконання завдань певного виду. Прикладами таких АРМів є: АРМ слідчого «Інсайт», АРМ судових експертів різних експертних спеціальностей (трасолога, баліста, економіста, фоноскописта, з дослідження об'єктів інтелектуальної власності тощо). Деякі із зазначених АРМів розроблені в Національній академії внутрішніх справ – АРМ слідчого, АРМ експерта з трасологічних експертиз, АРМ працівника підрозділу боротьби з незаконним обігом наркотиків, а також авторським колективом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та Науково-дослідним інститутом вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса – АРМ слідчого «Інсайт» [2, с. 164].

Основними об'єктами систематики в криміналістиці повинні виступати знання, отримані внаслідок вивчення злочинної діяльності як загалом (на базовому рівні), так і її окремих видів, механізму формування значимої інформації, а також сукупність розроблених на основі отриманих знань засобів, приймачів і рекомендацій із виявлення, розкриття, розслідування й запобігання злочинам для забезпечення державної безпеки [3, с. 157].

Головним у розвитку криміналістичної тактики є впровадження сучасних криміналістичних знань у слідчу та судову практику. Слідчі потребують удосконалення інформаційно-довідкового забезпечення своєї професійної діяльності. У цьому плані певним досягненням є забезпечення слідчого корпусу України інформаційно-довідковими програмами на кшталт автоматизованого робочого місця (АРМ) слідчого. Перспективним є покращення існуючих АРМів та розроблення АРМів: прокурора–процесуального керівника; судді; спеціаліста-вибухотехніка; інспектора-криміналіста; експерта-фоноскопіста; експерта з комп'ютерно-технічного дослідження; експерта-біолога та ін. Нагальним та перспективним питанням є науково-методичне забезпечення тактики судового розгляду кримінальних проваджень та тактичних прийомів слідчих (розшукових) дій у суді: експертизи, допиту обвинуваченого, свідків, потерпілого, експерта, пред'явлення для впізнання, огляду [1, с. 407].

Сучасні реалії України вимагають від криміналістики удосконалення, розроблення та впровадження у правоохоронну практику методик розслідування: злочинів, учинених в умовах надзвичайних ситуацій; злочинів проти основ національної безпеки України та військових злочинів; організованої злочинної діяльності; торгівлі людьми; наркозлочинності; кіберзлочинності; нелегального обігу зброї та вибухонебезпечних матеріалів; транснаціональної злочинної діяльності [1, с. 407].

Можна зробити висновок, що перспективні завдання криміналістичної науки органічно пов'язані з практичною криміналістичною діяльністю та зумовлені потребами правоохоронних органів протидіяти сучасній злочинності. Реалізація завдань криміналістики на сучасному етапі передбачає й оптимізацію викладання навчальної дисципліни «Криміналістика». Актуальним, перспективним та принципово важливим є питання про впровадження криміналістичних методичних рекомендацій у правозастосовну практику. Процеси євроінтеграції України у криміналістичному аспекті найяскравіше відображаються у міжнародному співробітництві експертних закладів України з Європейською мережею судово-експертних установ (ENFSI). Ми прогнозуємо цей розвиток у напрямі подальшої уніфікації, сертифікації і стандартизації як експертних методик, так і лабораторного обладнання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юсупов В. В. Перспективи розвитку криміналістики у сучасних умовах. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 27 лютого 2018 р.
2. Юсупов В. В. Сучасні напрями розвитку криміналістики в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 163–166.
3. Кравчук О.В. Сучасні підходи до розвитку криміналістичної науки як складової в забезпеченні державної безпеки. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. № 10. С. 15 –158.
4. Степанюк Р. Л. Деякі перспективні напрями розвитку криміналістики в Україні. *Форум права*. 2017. № 5. С. 389–394.
5. Степанюк Р. Л., Лапта С. П. Можливості розвитку криміналістичної науки в Україні з огляду на досвід США. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. № 3. С. 289–296.
6. Шевчук В. М. Інноваційні напрямки розвитку криміналістики. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матеріали міжн. «круглого столу», м. Харків, 12 грудня 2019 р.

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ НА ШЛЯХУ РОЗБУДОВИ

Буряк А. В.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Ільченко О. В.

*к. ю. н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Високий рівень корупції у державі, неефективність діяльності антикорупційних органів, недовіра до правоохоронної система в цілому — все це сприяло потребі створення нового правоохоронного органу, здатного вирішити визначені проблеми. Таким органом стало Державне бюро розслідувань, до речі, створення ДБР було передбачено ще Кримінальним процесуальним кодексом України у 2012 р. та витікало з зобов'язань України при вступі до Ради Європи.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), у ст. 38 закріпив систему органів досудового розслідування, серед яких у п. г ч. 2 і 3 цієї статті визначив органи Державного бюро розслідувань (далі – ДБР), завданнями яких відповідно до ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» є запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ);

2) злочинів, вчинених службовими особами НАБУ України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю НАБУ;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України (далі – КК) [1, с. 33].

Слід відзначити, що з метою забезпечення принципу прозорості діяльності ДБР законодавець передбачив можливість забезпечення участі громадянського суспільства у здійсненні контролю за функціонуванням новоствореного органу. Згідно з ст. 28 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» закріплено правовий статус та права Ради громадського контролю, як консультативно-дорадчого органу при ДБР [2].

Дана норма спрямована на забезпечення дотриманням прав людини і громадянина службовцями новоствореного органу, а також до зведення до мінімуму ризиків здійснення неправомірних дій та прийняття рішень, які не узгоджуватимуться з інтересами суспільства [3, с. 31].

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» ДБР взаємодіє з органами прокуратури, внутрішніх справ, НАБУ, Служби безпеки України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [2].

Як визначено у Стратегічній програмі діяльності ДБР на 2017–2022 рр. взаємодія ДБР з органами державної влади відбувається у таких формах, як: а) обмін інформацією; б) проведення спільних досліджень; в) вироблення заходів щодо виконання завдань кримінального судочинства, мінімізації корупційних ризиків у діяльності кожного відомства, розшуку осіб, які ухиляються від слідства, повернення активів, здобутих злочинним шляхом, захисту співробітників правоохоронних органів та учасників кримінального провадження тощо; г) підготовка спільних нормативно-правових актів для

ефективної взаємодії; д) інші форми взаємодії, що не суперечать чинному законодавству [4, с. 110].

Суттєвим упущенням законодавця є те, що ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» не відносить органи ДБР до системи державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю.

Хоча це суперечить нормам Закону України «Про Державне бюро розслідувань», якими чітко передбачено, що органи ДБР здійснюють інформаційно - аналітичні заходи з метою виявлення причин і умов організованої злочинності, протидію яким віднесено до компетенції ДБР [2].

Зважаючи на викладене, цілком виправданим було б уважати ДБР одним із суб'єктів боротьби з організованою злочинністю, оскільки це надасть йому можливість реалізовувати інформаційно - аналітичні, оперативно-розшукові та інші заходи з метою встановлення причин, умов, фактів організованої злочинності та вживати заходів для їх усунення, припинення, у тому числі взаємодіючи з іншими суб'єктами боротьби з організованою злочинністю [5, с. 171].

Маємо визнати існування певних колізій між положеннями ч. 4 ст. 216 КПК, п. 1 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» та Законом України «Про Державну службу».

Річ у тім, що в Законі України «Про Державне бюро розслідувань» до підслідності ДБР віднесені злочини, учинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище (відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу»); особами, посади яких належать до першої третьої категорій посад державної служби; суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України. Однак ст. 6 Закону України «Про державну службу» встановлено 3 категорії посад державних службовців «А», «Б» і «В», а «перша - третя категорія» відсутні. Ці «перші - треті» категорії було передбачено старою редакцією Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року, який утратив чинність 10 грудня 201 року, тобто вже після підписання Президентом України ЗУ «Про Державне бюро розслідувань». У зв'язку із цим, редакція ст. Закону України «Про Державне бюро розслідувань» потребує змін, на кшталт тексту ч. 4 ст. 216 КПК України [6, с. 107].

Має бути чітко визначена підслідність. Аналіз змісту ст. 216 КПК свідчить про те, що, якщо порівнювати підслідність різних органів досудового розслідування, очевидно, що основою для визначення підслідності ДБР є персональна підслідність. Така ситуація,

ставити перед співробітниками ДБР досить високі вимоги до їх професійної кваліфікації, адже перелічені в ст. 216 КПК України суб'єкти можуть скоювати абсолютно різні за характером кримінальні правопорушення, а співробітники відповідних підрозділів ДБР мають бути готовими оперативно розслідувати їх із метою притягнення винних осіб до передбаченої законом юридичної відповідальності [5, с. 172].

Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначає головні напрями загальнодержавної політики та організаційно - правові основи боротьби з організованою злочинністю. Ст. 5 цього Закону встановлено систему органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, до якої належать: а) спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю державні органи; б) державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій. У переліку органів другої категорії не передбачено Державного бюро розслідувань (хоча визнаються такими органи Національної поліції і Служби безпеки України; органи прокуратури України; органи доходів і зборів, органи Державної прикордонної служби України та органи державного фінансового контролю; органи й установи виконання покарань та слідчі ізолятори; розвідувальний орган Міністерства оборони України; Національне антикорупційне бюро України), а включення ДБР до перелічених органів дозволить набути йому статусу суб'єктів відповідних правовідносин у сфері публічного права [6, с. 108].

Варто внести відповідні зміни до КК України в частині передбачення директора Бюро як державного діяча. Також у ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» слід передбачити пряму вказівку на Бюро як правоохоронний орган (на кшталт того, як передбачено органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних силах України, НАБУ, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибноохорони, державної лісової охорони) [6, с. 109].

Також не зовсім раціональним є встановлена ст. 9 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» територіальна юрисдикція одного органу на декілька областей, тому що це викликає проблеми оперативності реагування на правопорушення, що віднесені до підслідності органу.

Таким чином, можна зробити висновок, що ДБР є правоохоронним органом, якому держава доручила виконання важливих завдань. Формування такого органу як Державне бюро розслідувань є великим кроком вперед на шляху до розбудови правоохоронної

системи України. Слід не зупинятися на досягнутому та удосконалювати законодавство щодо діяльності Державного бюро розслідувань для його подальшого розвитку:

- ✓ редакція ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» потребує узгодження із ч. 4 ст. 216 КПК України;
- ✓ слід унести відповідні зміни до КК України в частині передбачення Директора Бюро як державного діяча. У ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» необхідно передбачити пряму вказівку на Бюро як правоохоронний орган;
- ✓ включити ДБР до переліку державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій (ч. 2 ст. Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»;
- ✓ конкретизація переліку підслідних ДБР кримінальних правопорушень не лише за суб'єктною підслідністю, але й предметною, що дозволить мінімізувати можливі конфлікти при встановленні підслідності з іншими органами досудового розслідування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Погорецький М. А., Старенький О. С. Повноваження слідчих органів Державного бюро розслідувань: проблемні питання. Вісник кримінального судочинства. 2018. № 12. С. 32–48.
2. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII (остання редакція 01.01.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.
3. Гвоздецький В.Д., Жардан Д.І. Державне бюро розслідувань України: правове забезпечення діяльності. *Young Scientist*. 2019. № 12.1. С. 29–32.
4. Францевич А. Загальні напрями взаємодії Державного бюро розслідувань з органами державної влади. Актуальні проблеми правознавства. 2020. № 3. С. 108–115.
5. Моїсєєв М.С. Актуальні напрями вдосконалення адміністративно – правового статусу Державного бюро розслідувань України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 170–172.
6. Носевич Н. Р. Напрями вдосконалення нормативно – правового забезпечення діяльності Державного бюро розслідувань у сфері протидії злочинності. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 3. С. 103–115.

ОКРЕМІ ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Безвін О. С.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Ільченко О. В.
к. ю. н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Тенденції розвитку кримінально-правових відносин та складна внутрішньо економічна ситуація, що склалася в Україні протягом останніх років, стала підґрунтям та дала поштовх до появи категорії кримінальних правопорушень, які все частіше вчиняються такою категорією осіб як малолітні. У такому випадку велика роль надається саме правам вказаної категорії осіб під час проведення слідчих (розшукових) дій у ході досудового розслідування. Однією з таких дій, які проводяться з малолітніми, є допит. На погляд українських науковців, допит – це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-логічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі факти, що мають значення для встановлення істини у справі [1, с. 252].

Згідно п. 11, ч. 1, ст.3 КПК малолітньою особою є дитина до досягнення нею чотирнадцяти років [2]. Тактика проведення допиту вказаних осіб визначається віковими особливостями допитуваної особи, які потребують виконання слідчим ряду процесуальних та тактичних вимог.

До таких вимог допиту малолітніх, зокрема, відносять:

- необхідність проведення допиту у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря;
- заборона проведення допиту без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день;
- обов'язок роз'яснення особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання [2].

Складний і багатогранний характер допиту малолітніх полягає в тому, що він, як кримінально-процесуальна діяльність по встановленню обставин, що підлягають доказуванню, включає процесуальний, тактичний, організаційний, психологічний, педагогічний та етичний аспекти [3, с. 3].

Вся діяльність з організації та провадження допиту поділяється на декілька етапів, стосовно до яких розроблені тактичні прийоми, що застосовуються практично під час

будь-якого допиту з урахуванням його виду. Психіка малолітньої особи перебуває в процесі становлення, діти схильні до фантазування. Більш того, підлітки до 14 років ще не здатні логічно та послідовно відновити події та виділити в них основне. Тому слідчий повинен врахувати рівень розвитку малолітнього в процесі організації та проведення допиту.

Першим етапом проведення допиту малолітнього є безпосередньо підготовка до самого допиту. Її завданням є:

1) окреслення, кола питань, завдяки вивченню матеріалів провадження, які необхідно визначити;

2) з'ясування особистості допитуваної особи, а саме її особливостей, що позначаються на процесі формування показань: сприйнятті, запам'ятовуванні, відтворенні. У випадку з малолітнім – доречним є попереднє спілкування з батьками дитини та викладачами навчального закладу, де навчається особа;

3) визначення часу, місця допиту, способу виклику на допит – відповідно до положень КПК, місце допиту визначається слідчим самостійно, виходячи з обставин кримінального провадження й обраної тактики. Це може бути місце проведення досудового розслідування, або ж інше місце за погодженням з допитуваною особою. Звичайно, доцільно допитувати малолітню особу в комфортних умовах для неї, а саме вдома чи за місцем навчання, де вона не буде відчувати небезпеки та тиску з боку особи, яка проводить допит та обстановки даної слідчої дії і може надавати об'єктивні, не викривлені свідчення.

Щодо безпосередньо приготування кімнати до допиту, зазначаємо, що якщо, наприклад, вікова категорія малолітньої допитуваної особи – до 12 років, то доречним є наявність в даній кімнаті м'яких іграшок, альбому, кольорових олівців та фломастерів. До того ж, не буде зайвою наявність солодощів та зручного місця для сидіння.

Не треба забувати і про розподіл часу під час допиту малолітнього. Слід враховувати фізіологічні рекомендації щодо організації будь-якої концентрації уваги дитини. Дитина 6–7 років може зосереджено працювати 15–20 хвилин. Якщо за цей час вона не зуміла виконати всі завдання, природно, вона буде відволікатися. І їй треба дати відволіктися – зробити перерву, з'їсти яблуко, випити соку або для підтримки сил з'їсти трохи шоколаду. Потім продовжити. Окриками «не відволікайся, не крутись» ви лише погіршуєте ситуацію. Більше за два таких двадцятихвилинних блоки без перерви не має бути. Малолітні старше 7 років можуть сконцентровано працювати 40 хвилин. Після цього однаково слід зробити перерву, і лише потім знову включатися в роботу [4].

4) визначення і забезпечення явки осіб, які відповідно до вимог КПК України мають бути присутніми під час допиту обов'язково чи на розсуд слідчого: законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря [2]. У разі участі в допиті педагога, а також законних представників чи близьких родичів неповнолітнього необхідно заздалегідь упевнитися, що характер їх взаємовідносин з неповнолітнім не вплине негативно на допитуваного. Ці особи повинні бути попереджені про недопустимість будь-яких підказок, навідних запитань, роздратування стосовно неповнолітнього.

5) визначення, виходячи із тактичних міркувань, необхідності застосування для фіксації перебігу і результатів допиту засобів звукозапису чи відеозапису.

Другим етапом є формування психологічного контакту. Саме з нього розпочинається, власне, допит, тому нерідко його вважають першим етапом допиту. Нерідко формування психологічного контакту розпочинається усуненням напруженості за допомогою бесіди на сторонню тему, що становить інтерес для допитуваного. Допит малолітніх бажано розпочинати з бесіди, що включає елементи гри, яка допоможе встановленню довірливих стосунків. Психологічному контакту з допитуваним буде сприяти спокійний, упевнений тон слідчого, його манера звертання [4].

Третій етап – це виклад допитуваною особою всього того, що їй відомо по даному провадженню чи з окремих обставин. Під час вільної розповіді особа, яка проводить допит, має уважно вислухати показання, без великої потреби не перебивати допитуваного.

Заклучний етап допиту характеризується завершенням спілкування осіб, які брали участь у допиті, фіксацією показань. Вихід із спілкування має сприяти підтриманню і розвитку встановленого психологічного контакту з допитуваною особою на майбутнє.

Таким чином, тактика проведення допиту малолітніх осіб потребує від слідчого неабиякої майстерності та виконання ряду процесуальних і тактичних вимог, які впливають на якість отриманих доказів та їх допустимість в суді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Криміналістика: підручник / В. М. Глібоко та ін. Київ, 2001. 684 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 03.05.2021).
3. Кузнецова С. В., Кобцова Т. С. Тактика допиту малолітніх : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ, 2004. 96 с.
4. Дрозд Ю. С. Психологічні особливості тактики допиту неповнолітніх. URL: http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2014/Pravo/11_159083.doc.htm (дата звернення: 03.05.2021).

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДІЗНАННЯ У ВІТЧИЗНЯНУ СИСТЕМУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Шевцов Я. А.

Студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Ільченко О. В.

к. ю. н., доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Першого липня 2020 року набули чинності зміни до Кримінального кодексу України, якими було впроваджено нову юридичну категорію – кримінальний проступок.

Такі зміни відбулися в рамках загального реформування української правоохоронної системи, через що, «запрацювала» така форми досудового розслідування як дізнання. Дана форма є елементом вітчизняної правової системи вже дуже довгий час, однак, через ряд юридичних прогалини і недоліків вона фактично не застосовувалась. Головною проблемою була відсутність законодавчого врегулювання питання початку, здійснення і закінчення досудового розслідування у формі дізнання, тому основним і фактично єдиним порядком здійснення розслідування було досудове слідство [1].

Логічно, що такі нововведення сприяли змінам у кримінально-процесуальних нормах, через що, дізнання стало окремою повноцінною юридичною категорією досудового розслідування, з власним порядком і особливостями. Слід зазначити, що головною метою впровадження дізнання наразі є розвантаження правоохоронної системи Україна, а також підвищення ефективності її роботи.

Відповідно до оновлених норм законодавства, дізнання здійснюється спеціальними підрозділами (підрозділами дізнання) Національної поліції, СБУ, ДБР та органів, що здійснюють контроль за податковим законодавством з приводу вчинення кримінального проступку. Тобто, законодавча новела передбачає розмежування форм розслідування кримінальних правопорушень: досудове слідство для злочинів і відповідно, дізнання для кримінальних проступків [2].

Відповідно до ч. 2 ст. 12 Кримінального кодексу України кримінальним проступком є передбачене даним кодексом діяння, санкція за яке передбачає основне покарання у виді штрафу, розміром не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, яке не пов'язане з позбавленням волі [3].

Тобто, можна визначити проступки кримінальними правопорушеннями, які на відміну від злочинів мають меншу суспільну небезпечність, завдають меншої шкоди суспільства і відповідно, протидіяти їм простіше. Тому, досить раціональною є думка про

впровадження окремого спрощеного порядку розслідування таких правопорушень, яке крім того буде менш затратним щодо державного ресурсу.

Основним суб'єктом провадження дізнання має стати саме Національна поліція, через те що основними (найпоширенішими) проступками будуть зокрема крадіжки, шахрайство, хуліганство та інші [1].

Досудове розслідування кримінальних проступків у формі дізнання здійснюється за загальними правилами досудового розслідування. Тобто порядок реалізації дізнання, в загальному вигляді ідентичний з досудовим слідством, однак, відрізняється від нього рядом особливостей процедури дізнання та повноваженнями дізнавача, що передбачені кримінально-процесуальними нормами. Отже, дізнання можна назвати спрощеною формою досудового слідства [4].

Дізнавач призначається керівником органу дізнання і в рамках провадження наділяється повноваженнями, при цьому, він несе відповідальність за законність та своєчасність своєї діяльності і є самостійним у своїй процесуальній діяльності [2].

На початку провадження, до моменту внесення відомостей в ЄРДР, дізнавач може: відібрати пояснення; провести медичне освідування; отримати висновок спеціаліста і зняти показання засобів фото- і кінозйомки, відеозапису або з технічних приладів із такими функціями; вилучити зняття й засоби вчинення кримінального проступку, речі та документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. В той же час, слідчий може тільки проводити огляд місця події. Такі виключні повноваження дізнавача логічно обумовлені особливостями провадження а також завданнями дізнання, однак, вітчизняні науковці наголошують на невідповідності таких норм загальним принципам кримінально-процесуального законодавства. Крім того, при дізнанні мають місце особливі процесуальні джерела доказів, отримані за допомогою таких дій [2].

Дізнавач наділений правом використовувати всі гласні слідчі (розшукові) дії, однак щодо негласних, то йому дозволено використовувати лише кілька з них. Це можна обумовити відносною простотою кримінальних правопорушень у виді проступку, однак, це дещо нелогічно враховуючи особливості практичної реалізації кримінального провадження [4].

Головною особливістю дізнання є його процесуальні строки. Вони набагато коротші порівняно з слідством, що обумовлено особливостями дізнання. У дізнавачів доволі короткі строки завершення дізнання з моменту оголошення особі повідомлення про підозру у вчиненні проступку: 72 год., 20 діб та 1 місяць залежно від обставин, що насправді може негативно вплинути на якість провадження у формі дізнання. Взагалі,

якщо аналізувати питання строків дізнання в контексті практичної їх реалізації, з урахуванням особливостей кримінального процесу та дізнання в Україні, можна зробити висновки про необхідність їх доопрацювання [4].

Крім того, на етапі впровадження, вітчизняними науковцями було визначено ряд прогалин у нормативному врегулюванні провадження у формі дізнання, зокрема, досить цікава думка Романюка про невідповідність всієї процедури ст. 129 Конституції та загальним принципам кримінального процесу, через використання судом як доказів при розгляді справ щодо кримінальних проступків письмових пояснень, показань свідків, потерпілих, спеціалістів і речових доказів без учасників кримінального провадження у спрощеному порядку розгляду обвинувального акту в суді, коли особа беззаперечно визнає свою вину у присутності захисника і не бажає брати участі в судовому розгляді справи, що також позбавляє особу можливості апеляційного оскарження рішення суду. На його думку це явне порушення принципу змагальності сторін у суді [2].

Отже, на підставі викладеного можемо зазначити, що дізнання є дійсно важливою новелою вітчизняної правової системи в межах реформ і вдосконалення кримінального, кримінально-процесуального законодавства та правоохоронної системи, однак для забезпечення виконання всіх його завдань необхідно виправити юридичні прогалини та дещо вдосконалити саму процедуру дізнання, з урахуванням всіх особливостей та правових вимог нашого законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Із 1 липня Нацполіція запусить роботу дізнавачів – новини України / НВ. URL: <https://bit.ly/3ksmqse> (дата звернення: 28.04.2021).
2. Анатолій Романюк. Дізнання як форма досудового слідства щодо кримінальних проступків: суть і проблеми правозастосування. *Юрист&закон*. URL: <https://bit.ly/310DooY> (дата звернення: 28.04.2021).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Верховна Рада України. URL: <https://bit.ly/37WIk23> (дата звернення: 28.04.2021).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://bit.ly/3r3KAw6> (дата звернення: 28.04.2021).

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Циганкова Є. С.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

У біоетичному сенсі, питання евтаназії займає не останнє місце в обговореннях і дискусіях, хоча цілком собі широко використовується в сучасних країнах.

На даний час у світі евтаназія дозволена в таких країнах як – Бельгії, Люксембурзі, Нідерландах, Португалії, Швейцарії, Німеччині, Канаді, Колумбії, частині Австралії, деяких штатах США. [1, с. 6]

Медицина поняття евтаназії трактує як – умисне позбавлення життя хворого з метою полегшення його страждань. Сам термін від грецького означає – «euthanasia» хороша, легка смерть. Цей термін був вперше вжитий в XVI ст. англійським філософом Френсісом Беконем. Він називав цим словом безболісну смерть вмираючої людини, котра звільняє його від фізичних мук. Здійснення даної процедури покладається на медичних працівників із дозволу чи то самого хворого, чи то, у певних випадках, родичів важко хворого пацієнта. [2, с.1].

Загалом евтаназія існує двох видів – пасивна і активна. Пасивна використовується в більшій кількості країн. В основі – пацієнт не хоче продовжувати лікування і тому відмовляється від ліків, процедур, тощо, для того щоб природньо, фізіологічно померти. Слід згадати і таку річ як асистоване самогубство – це коли пацієнт може прийняти смертельний препарат в присутності лікаря, або наодинці вдома. Гостро стоїть питання активної евтаназії – це введення препарату пацієнту, для завершення болісного життя.

В Україні питання запровадження евтаназії має ряд проблемних аспектів – психологічний, церковний і законодавчий. Розглянемо перший аспект. Пасивна і активна евтаназія стосується не тільки однієї особи – пацієнта, а ще й обов'язковим учасником цієї процедури - лікарем. Тут ситуація на моральному і психологічному рівні дуже складна, тому що на лікаря покладається обов'язок не просто дати пацієнту піти з життя, а перед цим продумати все детально, проаналізувати ситуацію і тоді аргументовано вирішити чи дійсно сприяти бажанню пацієнта. Активна евтаназія передбачає прямі дії ведення лікарем смертельного препарату, тому на такі дії не кожний медичний працівник дасть свою згоду. У даній ситуації відбувається фізичне страждання – пацієнта і моральне –

лікаря і родини, адже важко уявити людину яка через невиліковну хворобу в останні дні свого існування бажає лише одного – померти.

Медики вважають, що процес активної евтаназії – це руйнування сутності самої медичної професії. Але існують певні протиріччя, на противагу слід згадати таку процедуру як аборт – медичного втручання лікарів, де відбувається знищення ембріону. В Українському і Європейському законодавствах право переривати вагітність, чи не переривати залишається за жінкою, уособлюючи демократизм, толерантність і право вибору. Тоді постає питання, а чи евтаназію можна вважати правом вибору?

Різко негативним є ставлення християнських церков до даної проблеми. Релігійна позиція чітко відзначає, що людське життя є творінням Бога, його дарунком, а тому лише Він вправі вирішувати, коли людина має завершити земний шлях. Звідси випливає, що здійснення евтаназії порушує фундаментальні Божі закони [2, с. 3].

Але є багато сучасних медичних процедур, до яких в принципі церква відноситься не дуже позитивно, наприклад пересадка органів, переливання крові, розтин тіла, тощо.

Релігійна сторона даного питання для українців є важливою, тому що ще з середньовічних часів, позиція церкви мала значну роль і хоча зараз світ знаходиться в супер технопрогресивному часі, суспільство прислухається до церкви, через значну кількість вірян в Україні.

Також необхідно відмітити той факт, що під необхідністю забезпечення прав людини в різних країнах світу так чи інакше діє евтаназія, навіть всупереч існуючим нормам законодавства. Все це нівелює великі проблеми та дискусії з юридичного боку оцінки прав людини на гідну смерть, хоча в деяких країнах світу це безумовне право законодавчо оформлене. Наприклад, якщо взяти досвід США, то у штаті діє так званий прижиттєвий заповіт. Відповідно до цього заповіту пацієнтом офіційно підтверджується своя воля на те, щоб його життя не продовжувалося штучним чином при певній ситуації.. [3, с. 104].

В Україні евтаназія – заборонена. Є кримінальна відповідальність за ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК України) та невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення (ст. 140 КК України) [4].

Перш ніж дозволити її, потрібно мати високоморальне суспільство, в якому б чітко виконувалися закони. [3, с. 105].

У нинішній час за українським законодавством, будь-які спроби допомогти людині піти з життя, навіть через прохання пацієнта, будуть розцінюватися як вбивство. На

законодавчому рівні було декілька спроб запровадження законопроектів стосовно евтаназії, але далі обговорення це не пішло.

Покладаючись на ідею «прав людини», принцип автономії пацієнта, що слугують підґрунтям у визнанні права людини на власну смерть, людство прагне досягти «повного фізичного, психічного та соціального благополуччя», у тому числі і (а можливо, найголовніше) безболісної смерті [5, с.13].

Отже, питання запровадження евтаназії в Україні має ряд проблем, які вирішити можна лише коли українське суспільство усвідомить важливість процедури, дане питання буде стояти «на слуху», інформаційно просвітити населення, скинути советское відінє і потім виносити вже сесійно питання про легалізацію, адже ми говоримо не про страждання від нероздільного кохання, а про реальні фізичні больові страждання від невиліковної хвороби.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Триньова Я.О. Біоетичні аспекти правового регулювання ейтаназії та суміжних з нею явищ в Україні: матеріали круглого столу з міжнародною участю. 2018. 105 с.
2. Бачинська Л. Ю. Біоетичні проблеми евтаназії. Вісник асоціації докторів філософії України. 2015. № 1. С. 1–4.
3. Гора М. І. Кримінологічний аспект евтаназії за законодавством України та ряду країн світу. Академія ВНУ. 2017. С. 102–105
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
5. Аболіна Т. Г. Прикладна етика. Навчальний посібник. Центр учбової літератури. 2012. 392 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЯК ОСНОВНА ФУНКЦІЯ ІНТЕРНЕТ-ПОЛІЦІЇ

Грекова Л. Ю.

*асистент кафедри КПіП, завідувач навчально-наукової
криміналістичної лабораторії ЮФ
Національного авіаційного університету*

Кібенко О. О.

*Студент III курсу ЮФ
Національного авіаційного університету*

На даний момент людство переживає епоху інформаційного суспільства, коли інформаційні технології та глобальні комп'ютерні мережі є невід'ємною складовою всіх

сфер діяльності людини. Завдяки ним людям легко знаходити потрібну інформацію, спілкуватися з іншими, вільно проводити час. Однак, окрім безперечних плюсів інформаційних технологій та інтернету, існують і мінуси, що полягають у зловживанні ними, що є причиною існування інтернет-поліції.

Інтернет-поліція - це загальний термін, що позначає поліцію і урядові установи, департаменти та інші організації, які відповідають за охорону Інтернету в багатьох країнах світу[1]. Основними цілями інтернет-поліції, в залежності від держави, є боротьба з кіберзлочинністю, контроль громадської думки в мережі, а також цензура і пропаганда, тобто комплекс заходів держав по контролю над використанням інтернету.

Розглядаючи питання цензури в Інтернеті варто урахувати наступне. З одного боку цензуру в Інтернеті можна визначити як контроль та припинення публікації або доступу до інформації в мережі Інтернет [2]. В такому сенсі потрібно чітко відмежування цензури від припинення публікацій злочинної та іншої антисоціальної спрямованості і мова може йти про захист інформаційного простору, що не суперечить принципам Європейської конвенції з прав людини щодо можливості держави допускати фільтрацію інформації, яка суперечить їхньому законодавству.

З іншого боку, розглядаючи цензуру з точки зору міжнародного права та інституцій, фахівці позначають її як негативне явище, що пригнічує розповсюдження достовірної інформації, перешкоджає вільному мисленню та розвитку суспільства загалом [3].

Комплексний інтернет-моніторинг є складним процесом, оскільки своєю появою він зобов'язаний не тільки відсутністю будь-яких національних кордонів в мережі, а ще й тим, що закони, які регулюють використання мережі Інтернет, методи фільтрації і блокування контенту, є специфічними для кожної держави. Тому інформація, що порушує закони окремої держави та заблокована на внутрішніх її ресурсах, може бути опублікована на веб-серверах в інших країнах [2]. Крім того, Інтернет не перебуває під одноосібним керуванням та розділений між безліччю комерційних організацій. Але запровадження цензури в Інтернеті, незважаючи на складність, є можливим і така система контролю активно застосовується державами на сучасному етапі.

Виокремлюючи критерій переслідування схожих цілей в питаннях інтернет-цензури, спільності завдань і доказів, які країни використовують для обґрунтування свого втручання в користування Інтернетом, О.С.Рябоконт зазначає, що деякі країни можна розподілити по групах, або по використанням наступних 5 моделей цензури:

- азіатської моделі (Китай, В'єтнам, Південна Корея, Сінгапур і деякі інші країни) характерною рисою є розпливчате визначення категорій підлягає цензурі контенту, що надає уряду широкі можливості в області цензури;
- близькосхідної моделі (Саудівська Аравія, Катар, Оман, Бахрейн, Ємен, ОАЕ, а також Індонезія) характерною рисою є домінуючий релігійний чинник;
- Для ряду країн, які використовують модель монополії влади на інформацію (Іран, Сирія, Ефіопія, Узбекистан та ін.) характерною рисою є акцент на блокуванні інтернет-ресурсів радикальної політичної опозиції і різних правозахисних груп
- Для європейської моделі (Франція, Німеччина, Великобританія, Бельгія, Російська Федерація та ін.) характерною рисою є фільтрація соціально-небезпечних ресурсів за чітко визначеними категоріями, а також боротьба з порушеннями авторських прав.
- Характерною рисою ліберальної моделі (США, Японія, Бразилія) є прагнення уникнути централізованого і систематичного блокування певних категорій інтернет-ресурсів. Проте разом з цим влада уживає заходів щодо закриття і переслідування власників тих ресурсів, які порушують закон. При відсутності законодавчо обґрунтованих можливостей для технічного блокування небажаних матеріалів, влада США активно використовує інші стратегії. За допомогою тиску з боку приватних і суспільних організацій і загроз судових позовів, федеральний уряд вимагає від провайдерів видалення небажаного контенту. Інша практика – добровільні угоди Інтернет-провайдерів і хостерів з зобов'язанням видаляти незаконний контент [4].

Проте, зауважимо, що складно віднести останні дві описані моделі до проявів цензури. На нашу думку, таке регулювання відносин в сфері користування Інтернетом скоріше можна назвати захистом інформаційного простору, ніж цензурою з точки зору міжнародного права.

Для порівняння, Китайська Народна Республіка застосовує одну з найбільш досконалих систем обмеження інтернет-контенту – «Золотий Щит», який був запущений в 1998 році. Поміж функцій «Золотого Щиту» є обмеження доступу до ряду іноземних сайтів з території Китайської Народної Республіки, неможливість Веб-сайтів, що базуються на території Китайської Народної Республіки посилянь, публікацій новин, взятих із іноземних сайтів новин або ЗМІ, без спеціального схвалення, фільтрація Веб-сторінок за ключовими словами, що пов'язані з державною безпекою, а також за чорним списком адрес сайтів, та ін.

Загалом більшість європейських країн все ж таки намагається знайти баланс між базовим правом на вільний доступ до інформації і захистом суспільства від шкідливого

контенту. При цьому контент, який підлягає блокуванню, строго визначений в рамках правових норм [4].

В контексті викладеного, згодні з думкою Гуцу С.Ф.[5, с.117] та інших науковців щодо нагальної необхідності здійснення в мережі Інтернет правового регулювання з досягненням балансу між безпекою учасників та їх свободою. У цьому сенсі робота Інтернет-поліції, функції якої в Україні у переважної більшості покладені на Кіберполіцію — міжрегіональний територіальний орган Національної поліції України, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю, є необхідною ланкою в ланцюзі між громадською інформаційною свободою і протизаконною, а іноді й злочинною маніпуляцією інформацією.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Internet police. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Internet_police (дата звернення: 08.05.2021).
2. Цензура в Інтернеті. URL: <https://inlnk.ru/bKPdP> (дата звернення: 08.05.2021).
3. Kimball Young. "Censorship: The Negative Control of Opinion." Chapter 26 in Social Psychology: An Analysis of Social Behavior. New York: Alfred A. Knopf (1930): 632-652. . URL: https://brocku.ca/MeadProject/Young/1930/1930_26.html (дата звернення 8.05.2021).
4. Рябоконь О.Д. Міжнародний досвід сучасної цензури і фільтрації контенту в мережі Інтернет. *Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору*: Міжнародна наукова конференція . URL: <https://bit.ly/3hzXBeQ> (дата звернення 4.05.2021).
5. Гуцу С. Ф. Правове регулювання мережі Інтернет: міжнародний і вітчизняний досвід. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. Вип. 2 (38). С 114–118.

СУЧАСНА ПРАКТИКА ОБШУКУ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: З ОГЛЯДОМ НА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Бурлака А. А., Макаревич О. А.

Курсанти 3 курсу ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Калганова О.А.

к. ю .н., доцент, начальник кафедри фінансових розслідувань ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Наразі обшук особи у кримінальному провадженні широко застосовується у правоохоронній практиці і є розповсюдженим способом збирання фактичних даних. Так, у

п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначається, що «кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції». Тому, можемо зазначити, що дана норма регламентує чотири види прав, які стосуються виключно особистої сфери життя людини (приватне життя, сімейне життя, житло та кореспонденція) [2, с. 73].

Обмеження прав на повагу до приватного і сімейного життя, визначені у п. 2 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, не будуть порушенням положень, якщо держава на своєму рівні дотрималась одночасної єдності трьох складових: 1) «відповідати закону»; 2) «дотримуватися легітимної мети»; 3) «бути необхідними в демократичному суспільстві». У такому разі це є «допустимі обмеження прав коленої людини, визначених ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» [3, с. 6].

Із урахуванням особливостей практики даного питання, виникає необхідність законодавчого закріплення підстав, порядку проведення особистого обшуку, що підсилюється рішеннями Європейського суду (далі – ЄСПЛ). Приміром, ЄСПЛ у справі «Імакаєва проти Росії» № 7615/02 від 9 листопада 2006 р. Зазначив: «Суд вважає, що обшук і вилучення в цій справі були проведені без санкції або належних гарантій». За таких обставин, суд доходить висновку про те, що розглянуте втручання не було «передбачене законом» і тому порушено ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства [2, с. 73-74].

У рішенні ЄСПЛ у справі «Копп проти Швейцарії» (13/1997/797 000 1998 р.) зазначено, що словосполучення «Відповідно до закону» не лише вимагає наявності для оскаржуваного заходу певних підстав у національному законодавстві, а і має на увазі якість закону, який застосовується у цьому разі, вимагаючи, щоб він був доступним для заінтересованої особи і передбачуваним у своїх наслідках [5].

Аналізуючи судову практику засвідчимо, що слідчими та прокурорами, всупереч положенням Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), подаються, а слідчими суддями розглядаються та вирішуються клопотання про обшук особи. Водночас, навіть слідчі судді, які встановлювали, що розгляд слідчим суддею клопотання про обшук особи не передбачений КПК України, ухвалювали різні процесуальні рішення про залишення відповідного клопотання без розгляду, про відмову в задоволенні такого клопотання [4, с. 158].

Варто відзначити думку М.В. Комарової, яка вважає, що особистий обшук як слідчу дію потрібно відрізнити від однойменного режимного заходу, який здійснюється в ізоляторі тимчасового тримання та слідчому ізоляторі, спрямований на забезпечення

внутрішнього розпорядку в цих установах, а також від особистого огляду, який проводиться в межах провадження у справах про адміністративні правопорушення [4, с. 159].

На думку А. Л. Баришнікова, питанням обшуку взагалі та обшуку особи у КПК України присвячено лише шість норм, що потребує негайного перегляду та вдосконалення шляхом прийняття додаткових норм (внесення змін) до КПК України. Такий стан речей вказує на необхідність швидкого внесення до КПК України відповідних змін у зв'язку з підвищенням кількості незаконного використання громадянами та іншими особами, зокрема на Сході України, заборонених у цивільному обігу предметів – вибухових пристроїв, речовин, зброї та знарядь вибухового призначення (запальники, чеки тощо), які порушують правовий режим вилучених з обігу або обмежених в обігу об'єктів цивільного права [6, с. 36].

Отже, можемо дійти висновку, що наразі норми, що регулюють питання обшуку особи у кримінальному провадженні, варто привести до належного рівня, а саме до судової практики ЄСПЛ. Тому звертаючи на особливості практики даного питання, виникає необхідність законодавчого закріплення підстав, порядку проведення особистого обшуку, яке у свою чергу підсилюється рішеннями ЄСПЛ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція від 04.11.1950 р. Документ 995_004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.04.2021).
2. Паліюк В.П. Застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства. *Часопис цивільного і кримінального судочинства* № 1(16). 2014. С. 73–88.
3. Кілкелі У., Чефранова Е.А. Європейська Конвенція про захист прав людини і основних свобод. У розділі ст. 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції: *прецеденти та коментарі*. М., 2001. 110 с.
4. Комарова М.В. обшук особи у кримінальному провадженні: сучасні реалії, європейський досвід. *Юридичний науковий електронний журнал* №4. 2017. С. 158–159.
5. Справа «Копп проти Швейцарії» (13/1997/797/1000). *Європейський Суд з прав людини*. URL: <http://cyberpeace.org.ua> (дата звернення: 28.04.2021).
6. Баришніков А. Л. Обшук особи за новим КПК України: теоретичні та практичні проблеми. *Кримінальні справи. Вісник НААУ*. 2015 № 7-8 (15). С. 35–42.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Тарасенко К. Д.

курсантка III курсу ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Калганова О. А.

к. ю. н., доцент, начальник кафедри фінансових розслідувань ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Актуальність досліджуваної теми зумовлена тим, що Україна як правова та незалежна держава обрала для себе шлях до євроінтеграції, тому вітчизняне законодавство активно почало зазнавати певних змін, зокрема і галузь кримінального процесуального права. Так, наприклад, як було раніше, прокурор мав практично абсолютну владу у кримінальному судочинстві над всіма учасниками судового процесу, то з набуттям незалежності нашої держави відбувся чіткий перерозподіл повноважень на користь суду. Тому прокурор на стадії досудового розслідування зберіг повноваження щодо нагляду, хоча достатньо значний їх масив перейшов до компетентності контролю слідчого судді.

Крім того, після того, як відбулись значні зміни у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) у 2014 році, застосування шостої частини статті 36 зазначеного Кодексу викликає на практиці ряд проблем. Відповідно до згаданого положення, зокрема, говорячи про надання прокурорам вищого рівня права скасовувати необґрунтовані постанови прокурорів нижчого рівня, а також слідчого у межах проведення самого досудового розслідування, створює наявність певних проблем.

Отже, резюмуючи раніше згадане, слід констатувати, що окремі проблеми реалізації повноважень прокурора на стадії досудового розслідування є нагальним та актуальним питанням на сьогодні.

Конституція України у змісті статті 131-1 визначає, що «прокуратура України здійснює організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку» [1].

Необхідно наголосити на тому, що у наш час активно піднімається питання перегляду всієї сукупності системи здійснення контролю та нагляду за органами досудового розслідування. Науковці акцентують свою увагу на необхідності перегляду їхніх повноважень щодо здійснення процесуальних дій в межах кримінального провадження, оскільки існує широке коло повноважень зазначених державних органів, які визначені КПК України.

Тому широке коло повноважень та наявність дублювання створює проблему

здійснення нагляду та контролю за діями державних органів і посадових осіб, що провадять досудове слідство та дізнання. Провадження такої діяльності зумовлює чіткий контроль та нагляд з боку органів прокуратури з метою протидії та унеможливлення зловживання своїм службовим становищем уповноважених суб'єктів.

Доцільно зазначити, що самі процесуальні строки у кримінальному судочинстві та їх дотримання є гарантією захисту прав і свобод та законних інтересів усіх учасників кримінального провадження. Оскільки така засада як розумність строків кримінального провадження покликана забезпечити швидке та ефективне розслідування, а також судовий розгляд щодо тих осіб, які вчинили протиправні діяння та, відповідно, були притягнуті до кримінальної відповідальності відповідно до чинного законодавства в міру своєї вини, зокрема, не зазнали необґрунтованого процесуального примусу і, що є особливо важливим – до кожного учасника певного кримінального провадження була застосована правильна та належна правова процедура.

Слід зауважити, що відповідно до змісту положень статті 36 КПК України: «Генеральний прокурор України, керівник регіональної прокуратури, керівник місцевої прокуратури, їх перші заступники та заступники при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування мають право скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та прокурорів нижчого рівня у межах строків досудового розслідування, передбачених статтею 219 КПК України. Про скасування таких постанов повідомляється прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення відповідного досудового розслідування. Скасування постанов слідчих та прокурорів Національного антикорупційного бюро України може бути здійснено лише Генеральним прокурором або особою, яка виконує його обов'язки» [2].

Як зазначають вітчизняні науковці, при правозастосуванні наведеної вище статті виникають певні проблеми. На їх думку, зазначене викликає певні труднощі щодо тлумачення поняття «межі строків досудового розслідування». Тому доцільним є проведення аналізу статті 113 КПК України [2].

Так, стаття 113 КПК України визначає, що «процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії. Будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невинуватливої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням КПК України» [2].

На думку О.В. Антонюка: «поряд із функцією нагляду прокурор здійснює функцію

процесуального керівництва, що є значно ширшим, ніж просто метод (спосіб) здійснення наглядової діяльності, виходить за її межі та є окремою функцією прокурора зі своїми завданнями, цілями й формами реалізації» [3, с. 411].

У свою чергу М.М. Михайлюк вказує, що «нагляд за розслідуванням полягає в процесуальному керівництві діяльності органів розслідування, який здійснює прокурор є досить актуальним. Поза процесуальним керівництвом надані прокурору наглядові повноваження не можуть бути реалізовані, вони втрачають свій правоохоронний і правовідновлювальний характер» [5, с. 284].

Таким чином, аналізуючи чинне законодавство України та наукові розробки вітчизняних науковців можна прийти до висновку, що положення Конституції України у змісті статті 131-1, визначаючи повноваження прокуратури в контексті організації досудового розслідування, повинно бути змінено, тому що між учасниками кримінального процесу виникає певне протиріччя, зокрема, між керівником органу досудового розслідування та відповідно прокурором, який виконує свої повноваження у певному кримінальному провадженні.

Отже, відповідно до викладеного вище, прокурор на стадії досудового розслідування повинен бути тією процесуальною особою, яка реалізовує наглядові повноваження щодо законного проведення стадії досудового розслідування, проте без наявності права на здійснення організації даної стадії. А тому з повноважень прокурора має бути вилучена діяльність щодо організації досудового розслідування та передана на реалізацію керівнику органу досудового розслідування. Звідси випливає, що організаторська діяльність прокурора досудовим розслідуванням має бути виключена з його повноважень і передана виключно певному керівнику органу досудового розслідування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-вр. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>.
3. Антонюк О. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як новий напрям діяльності прокурора в кримінальному судочинстві. *Вісник Львівського університету*. 2018. Вип. 51. С. 409–416.
4. Галаган В.І. Вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2003. 439 с.

5. Михайлюк М.М. Організаційно-правові засади процесуального нагляду за дотриманням законності на стадії досудового розслідування. *Форум права*. 2019. № 2. С. 281-286.

ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: ОГЛЯД МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Смешко К. В., Білошицька А. М.

Курсантки III курсу ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Калганова О. А.

к.ю.н., доцент, начальник кафедри фінансових розслідувань ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

В умовах сьогодення аналіз міжнародного досвіду стосовно проведення негласної діяльності, яка беззаперечно спрямована на протидію злочинності, стало актуальним, по-перше, у світлі запровадження Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) низки новацій, по-друге тим, що дослідження кримінальної процесуальної і оперативно-розшукової сфер діяльності, які були проведені раніше, вимагають якісно нового підходу.

Варто розглянути міжнародну практику стосовно системи негласного розслідування в кримінальному процесі провадження. Тому зупинимося більш детально на таких європейських країнах як Австрія, Італія, Німеччина.

При огляді КПК Німеччини, виявляється цікава особливість про те, що німецький законодавець не проводить конкретної межі між оперативно-розшуковим заходом та слідчою дією. В КПК Німеччини зазначаються підстави для контролю телефонних переговорів. При цьому назвати список таких підстав навряд чи можливо, тому, що саме формулювання норми передбачає неодноразове тлумачення. Окрім цього, практично не обмежено та коло осіб, відносно яких можливе прийняття рішення щодо прослуховування телефонних переговорів [2, с. 45].

Слід зазначити, що німецьке законодавство відходить від всім відомого терміну «контроль телефонних переговорів», тому під даними заходами розуміється застосування спеціальних технічних засобів з метою збору інформації, враховуючи використання негласної фото- і відеозйомки: без будь-якого повідомлення зацікавленої особи, також можуть прослуховуватися та записуватися приватні переговори, у разі коли певні факти підтверджують підозру щодо причетності особи до вчинення певного правопорушення [2, с. 47].

Зауважується, що всі сфери людської діяльності можуть бути об'єктами одержаної

інформації. В даному випадку розглянута норма орієнтується на поступальний розвиток технологій та не прив'язана до теперішнього рівня розвитку науки та техніки.

В КПК Австрії одразу два розділи регулюють правовідносини, які складаються із приводу використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час доказування по кримінальних справах – розділи V «Контроль за передачею інформації засобами зв'язку» і VI «Оптичний та акустичний контроль за особами із застосуванням технічних засобів» відповідно [3, с. 13].

Варто зазначити, що зміст розділу VI КПК Австрії є певною юридичною інновацією, оскільки далеко не всі національні кримінальні процесуальні законодавства передбачають настільки конкретне опрацювання питань обґрунтованості, допустимості і використання у якості доказів в кримінальному провадженні матеріалів оптичного та акустичного контролю (спостереження) за особами з використанням технічних засобів [3, с. 14].

За загальним правилом італійське законодавство передбачає два шляхи одержання інформації, якій з часом може бути надано статус доказу: 1) контроль кореспонденції; 2) прослуховування телефонних та інших переговорів та зняття інформації з інших комунікаційних каналів [4, с. 98].

Розглянемо кожний із них: прослуховування телефонних та інших переговорів та зняття інформації із інших комунікаційних каналів; контроль кореспонденції.

В італійському законодавстві регламентується прослуховування телефонних та інших переговорів та зняття інформації, що передається віддаленими суб'єктами із використанням будь-яким із телекомунікаційних способів (факс, телефон, електронна пошта), чи обмін цією інформацією відбувається між суб'єктами, які знаходяться в одному місці (приміщенні). Зазначені дії врегульовуються ст. ст. 266 та 267 КПК Італії [4, с. 99].

Конституція Італії гарантує право громадян на «свободу та конфіденційність» кореспонденції. Однією із обставин, яка надає право співробітникам правоохоронних органів здійснювати контроль кореспонденції, італійське законодавство називає наявність необхідних підстав вважати, що поштові відправлення містять інформацію чи відомості, які сприяють виявленню чи збереженню доказів, які в іншому випадку можуть бути втраченими. Таким чином, сформульоване положення вказує на те, що контроль кореспонденції у такому випадку варто розглядати, беззаперечно, як оперативно-розшуковий захід [5, с. 47].

Підсумовуючи, зазначимо, що на підставі аналізу зарубіжних практики та застосування оперативно-розшукових заходів (чи негласного розслідування) в процесі

доказування в кримінальних провадженнях та співвіднесенням із українським законодавством, можемо констатувати, що вагома частина саме розглянутої практики впроваджена під час розроблення КПК України, зокрема шляхом виділення і змістовного наповнення глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» [1].

Отже, зауважимо на тому, що в порівнянні із Україною, в законодавчій практиці зарубіжних країн виявлено багато спільного у методологічних підходах до можливості введення результатів оперативно-розшукових заходів (негласних слідчих (розшукових) дій) в кримінальний процес.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 17.03.2012 р. Документ 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Филимонов Б.А. Уголовный процессуальный кодекс Республики Германии. М. : «Манускрипт», 1994. 204 с.
3. Галабурда Т. І. Джерела та структура Австрійського кримінально-процесуального кодексу 1873 р. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 40. С. 12-16.
4. Тагієв С.Р. Зарубіжний досвід проведення негласних (слідчих) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 13. Том 2. С. 98-101.
5. Шаповал В.М. Конституція італійської республіки (з передмовою Володимира Шаповала). К. : *Центр політико-правових реформ*, 2018. 62 с.

ІННОВАЦІЙНІ ЗДОБУТКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Кириченко В. В.

Студентка III курсу ЮФ

Національного авіаційного університету

Науковий керівник: Грекова Л. Ю.

завідувач навчально-наукової криміналістичної лабораторії,

асистент кафедри КПіП ЮФ

Національного авіаційного університету

Науковий прогрес з кожним кроком не просто змушує дивуватись можливостям людського інтелекту, а і дає можливості здійснити, здавалося б, неможливе. Досягнення науково-технічного прогресу торкнулися і розслідування злочинів. Сьогодні, звичайні персональні гаджети такі як телефон та комп'ютер стають інноваційними засобами

криміналістичної техніки. Завдяки сучасним, доступним для кожної людини девайсам, інноваційні шляхи запобігання та розкриття злочинів перетворюються на реальність.

Поняття криміналістичної інновації є дискусійним і для його позначення вживаються різні терміни, зокрема «криміналістичний продукт» (цей термін застосовує О.О. Єйсман), а також «продукт криміналістичної науки» (вживається В. Я. Колдіним та Н.П. Яблоковим) [1, с. 143-144]. На разі з приводу цього питання триває дискусія в наукових колах.

Так, наприклад, В.М. Шевчук, використовує термін «криміналістична інновація» і позначає його як розроблені, впроваджені й застосовані на практиці новітні техніко-, тактико-, методико-криміналістичні засоби, що є результатом науково-дослідних або дослідно-конструкторських розробок, втілених у вигляді нового продукту (продукції), технології, послуги, рішення, які використовуються кваліфікованими спеціальними суб'єктами в практичній діяльності й спрямовані на ефективне виконання криміналістичних завдань, забезпечення оптимізації, підвищення якості й результативності правозастосовної практики» [2, с. 147].

Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року визначає наступне: «Незважаючи на велику кількість вчених та інженерів, а також частку людей, які мають вищу освіту, Україна має посередній рейтинг за показником “Інновації”...[3]», – проте, ми можемо зазначити, що інноваційні розробки в Україні постійно проводяться і прикладом цього є результати досліджень таких вчених як Губін М. В., Борщ С. С., Саєнко М. С., Келеберда В.С. та Горелов Д.Ю, Дрюченко О. Я., Шепітько В. Ю., Когут С. О. Авдєєва Г. К та ін.

Зокрема, до останніх розробок вітчизняних фахівців можна віднести вирахування давності настання смерті (Далі – ДНС) за допомогою операційної системи «Android» судмедекспертів М. В. Губіна., С. С. Борща, М. С. Саєнка та О. В. Мухіна, які на основі застарілих методів визначення давності настання смерті розробили інноваційне та зручне для практичного використання програмне забезпечення для операційної системи «Android» задля розрахування ДНС. В основу програми покладений алгоритм визначення ДНС за методикою К. Хенсге. Дане програмне забезпечення назване розробниками «PoD – Давність смерті» і є доступним в додатку Google Play Store.

Суть роботи «PoD – Давність смерті» полягає у введенні у відповідні «віконця» показників, які необхідні, для розрахунку ДНС за алгоритмом К. Хенсге: ректальної температури, маси трупа (якщо неможливо зважити труп, то в програмі є можливість її автоматичного обчислення за антропометричними показниками), умов перебування трупа (цей коефіцієнт вписується вручну за існуючими даними або ж обирається автоматично за

даними, запропонованими програмою). Далі необхідно натиснути кнопку для обрахунку і отримати результат – ДНС людини [4, с. 49].

Не зважаючи на просту, на перший погляд, схему роботи програмного забезпечення, до моменту розробки додатку «PoD – Давність смерті» в Україні не існувало зручного, швидкого та об'єктивного програмного забезпечення для обчислення давності настання смерті. До того часу, усі дії для визначення ДНС здійснювались значно довше, з використанням складних розрахунків та номограм. Перевагою цієї програми є можливість роботи без підключення до мережі «Інтернет», що дозволить судмедекспертам достовірно розраховувати давність настання смерті навіть безпосередньо на місці виявлення трупу.

Останнім часом точаться дискусії навколо біометричних інноваційних методів, які дають можливість виміряти фізичні та поведінкові характеристики особи для її ідентифікації або виконання діагностичних завдань. Одним із таких методів є ідентифікація людини за «клавіатурним почерком». Зокрема, вагомий внесок у розробку методу ідентифікації людини за клавіатурним почерком здійснили вітчизняні вчені В.С. Келеберда та Д.Ю. Горелов.

В основі зазначеного методу лежать положення про те, що під час роботи користувача з клавіатурою формується часова послідовність подій, що супроводжують натискання клавіш. Таким чином, отримані часові ряди можна записати відповідним чином і розглядати як сімейство графіків. Кожен користувач має унікальну сукупність часових рядів натискань клавіш, що може бути використано для побудови інформаційного почерку користувача клавіатури [5, с. 30].

Недоліком такого методу є потреба у стабільності клавіатурного почерку, а отже – його неможливо застосовувати до новачків у роботі з комп'ютером а також до людей у період нестійкого психофізичного стану. Але, однією з переваг ідентифікації за клавіатурним почерком є можливість застосування даного методу з іншими біометричними системами (мультимодально), наприклад, з ідентифікацією людини за динамікою комп'ютерної мишки.

В.С. Келеберда зазначає, що динаміка комп'ютерної миші є унікальною траєкторією курсору мишки, які продукує користувач в процесі повсякденної діяльності [5, с. 31]. Ця траєкторія залежить як від антропологічних (довжина ліктьового суглоба і розміри зап'ястя) так і від фізіологічних (структура м'язів ліктьового і плечового суглобів) даних людини. Але такий метод, якщо розглядати його одноmodalно, також є мало ефективним, адже на необхідні показники також впливає психофізичний стан людини.

Проте, завдяки простоті інтеграції обох зазначених методів в мультимодальні біометричні системи, ефективність їх застосування колосально зростає. Це пояснюється тим, що не всі люди володіють певними біометричними ознаками. Натомість, мультимодальні біометричні системи можуть усунути багато обмежень одноmodalних систем, оскільки одні біометричні ознаки компенсують недоліки, властиві іншим ознакам.

Підтвердженням ефективності застосування мультимодальних біометричних систем для ідентифікації є проведений В.С. Келебердою експеримент, за результатами якого точність ідентифікації за клавіатурним почерком склала 72 %, за динамікою комп'ютерної миші – 56 %, двомодального алгоритму – 89.5 %. [5, с. 99]. Вважаємо, що при таких результатах, на сучасному етапі розробки, метод може мати орієнтовне значення в оперативно - розшукової діяльності, а в майбутньому, використання двомодальної біометричної системи ідентифікації розпізнання користувачів комп'ютерних систем за клавіатурним почерком та динамікою комп'ютерної мишки може стати перспективним задля захисту кіберпростіру, який з кожним днем стає всі більшою частиною життя людини.

Отже науковий прогрес вітчизняної криміналістичної техніки робить важливі кроки для виходу криміналістики на новий, більш ефективний та сучасний рівень. Завдяки втіленню в практичну діяльність досліджених інноваційних розробок робота слідства стане швидшою та якіснішою, а життя людей – більш безпечним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевчук В. М. Інноваційні криміналістичні продукти у правозастосовній діяльності: поняття, ознаки та проблеми впровадження у практику. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 26. МОН України, НУ «ОЮА». Одеса : Гельветика, 2020. С. 139-155.
2. Шевчук В. М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. № 43. С. 146-151.
3. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету міністрів України від 10.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>
4. Губін М.В. Використання сучасного оригінального програмного забезпечення операційної системи "android" для оцінки терміну настання смерті. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці*:

матеріали міжнар. круг. столу, м. Харків, 12 груд. 2019 р. Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2019. С. 47–49 .

5. Келеберда В. С. Дослідження двомодальної системи ідентифікації користувачів комп'ютерних мереж за інформаційним почерком: Атестаційна робота здобувача вищої освіти на другому (магістерському) рівні, спеціальність 125 Кібербезпека. М-во освіти і науки України, Харків. нац. ун-т радіоелектроніки. Харків, 2019. 101 с.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рєпіна Є. Ю.

*Студентка III курсу Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Науковий керівник: Літвінова І. Ф.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу
Національного авіаційного університету*

Проблеми прав і свобод людини і громадянина були, є і в доступній для огляду перспективі будуть виключно актуальними і соціально значущими, оскільки саме ці права служать найважливішим засобом здійснення цивілізованої життєдіяльності людей, задоволення їх принципово важливих інтересів і потреб.

Необхідність створення нового, більш справедливого світу, а також рішучість боротися з державним терором і проявами диктатури спонукали Організацію Об'єднаних Націй інтегрувати основні права людини, здійснення яких вона вважала бажаним для всього людства і які отримали офіційне закріплення у Загальній декларації прав людини (прийнятої Організацією Об'єднаних Націй в 1948 р.) і Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, що ратифіковані Україною. Розділ II Конституції України 1996 р. зафіксував права, свободи та обов'язки людини й громадянина, які відповідають стандартам декларації та іншим міжнародно-правовим актам. Людина визнана джерелом своєї свободи, яка існує не за бажанням держави.

Україна, зафіксувавши права людини і громадянина в Конституції, зобов'язується через діяльність органів влади, управління, охорони правопорядку, через суд, прокуратуру здійснювати їх реалізацію і захист. Права і свободи людини пов'язані також і з певними видами обов'язків, а саме: не посягати на права і свободи інших осіб, поважати конституційний демократичний лад своєї країни, суспільну мораль.

У Міжнародній декларації прав людини та в конвенціях сказано, що здійснення основних прав може бути обмежене лише міркуваннями дотримання прав інших індивідів.

З огляду на нинішній економічний і політичний стан України, можна зазначити, що ми поки не живемо в такому суспільстві, де могли б повністю задовольнити всі свої законні потреби.

У працях провідних вітчизняних юристів-науковців підкреслюється, що права й свободи людини повинні захищатися Конституцією України та не мають обмежуватися діяльністю державних органів. Водночас і вчені, і практики усвідомлюють, що в умовах зростання злочинності, поширення корупційних проявів та інших негативних явищ окремі обмеження прав громадян можуть допускатися. Одним із видів державно-правової діяльності, що певною мірою стосується приватного життя осіб та обмежує їх конституційні права й свободи, є оперативно-розшукова діяльність [1, с. 7].

Особливість цього виду діяльності полягає в тому, що вона здійснюється з використанням специфічних сил, засобів і методів встановлення і підтримання в суспільстві правопорядку і законності, тобто порядку, заснованого на правовому законі. Це дозволяє стверджувати, що в суто юридичному сенсі метою правоохоронної діяльності є забезпечення правопорядку і законності. Саме для цього видаються закони і приймаються нормативні правові акти, покликані забезпечити в суспільстві правопорядок і законність.

Права людини ще не стали тією категорією, яка на практиці обмежує від зловживань роботу правоохоронних органів.

Проблеми дотримання прав та свобод людини і громадянина, їхніх охорони і захисту при здійсненні оперативно-розшукової діяльності з різних підходів та різними обсягами уже неодноразово ставали предметом спеціального вивчення або тою чи іншою мірою порушувалися в дисертаційних та науково-прикладні дослідженнях. У результаті багато правознавців та юристи-практики вважають, що реальний механізм, який дозволяє запобігати, ефективно виявляти й припиняти порушення прав і свобод громадян, гарантувати їх охорону та своєчасний захист у різних видах державної діяльності, зокрема в оперативно-розшукової діяльності, нині знаходиться в процесі становлення. Перешкодами для його повноцінного і всебічного використання служать численні ідеологічні, законодавчі та організаційні чинники. Це твердження засвідчують також й емпіричні узагальнення матеріалів Уповноваженого з прав людини в Україні, прокурорсько-наглядової та судово-слідчої практики.

Офіційні дані, наведені Уповноваженим Верховної Ради з прав людини в Україні, свідчать про те, що на сьогодні ситуація в сфері прав і свобод людини в Україні, незважаючи на окремі позитивні зрушення, залишається незадовільною. Корупція в правоохоронних органах перетворилась на гостру проблему, у тому числі приниження

людської гідності від співробітників по відношенню до громадян стали частими випадками. Аналіз скарг, які надійшли до Уповноваженого з прав людини демонструє, що близько 20% їх загальної кількості становлять скарги на порушення прав затриманих, підозрюваних, обвинувачених і потерпілих під час провадження дізнання, попереднього слідства та при проведенні оперативно-розшукових заходів співробітниками органів внутрішніх справ. У більшості наведених Уповноваженим з прав людини випадків, співробітниками органів внутрішніх справ були допущені грубі порушення вимог кримінально-процесуального та оперативно-розшукового законодавства при проведенні оперативно-розшукових заходів [2].

Часто застосовувалися заходи фізичного впливу з метою домогтися свідчень від затриманих. Як і раніше, співробітники органів внутрішніх справ при проведенні оперативно-розшукових заходів і слідства фальсифікують докази. Звернення громадян свідчать, що затриманим підкидають наркотичні засоби, зброю, боєприпаси, вибухові речовини, після чого стосовно них незаконно порушуються кримінальні провадження.

Порядок прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують права громадян, отримав регламентацію, окрім Конституції й законів України, в актах судової влади. Так, у зв'язку з неоднозначним застосуванням судами норм законодавства під час надання оперативним підрозділам дозволів на проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують права й свободи людини та громадянина, а також обшуків і примусових виїмок Верховний Суд України оприлюднив Постанову Пленуму від 28 березня 2008 р. №2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» [3].

У цій постанові зазначається, що Конституцією та законами України передбачено можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина, проголошених ст. ст. 30, 31, 32 Конституції України (недоторканність житла; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; заборона втручання в особисте та сімейне життя), під час проведення оперативно-розшукової діяльності, дізнання й досудового слідства. Підстави та порядок здійснення заходів, пов'язаних із тимчасовим обмеженням цих конституційних прав і свобод людини й громадянина, визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», Законом України «Про Національну поліцію», Законом України «Про контррозвідувальну діяльність», Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Можна зробити висновок, що перед будь-якою державою, навіть такою, що бездоганно дотримується ідеалів свободи і демократії, неминуче стоять завдання створення сприятливого соціального середовища, а також ефективних юридичних механізмів забезпечення реалізації, захисту прав і свобод особистості від злочинів та інших посягань. Рішення подібних завдань також пов'язано з діяльністю правоохоронних органів. Оперативно-розшукова діяльність належить до різновиду правової діяльності, у якій існує висока ймовірність порушення та утиску індивідуальних прав. У цьому сенсі існування процесуально-правових і матеріально-правових інструментів обмеження можливостей втручання у сферу індивідуальних свобод є ключовим фактором забезпечення стабільного правопорядку. Отже, оперативно-розшукова діяльність є досить показовим явищем, оскільки саме в ній має забезпечуватися баланс індивідуальних інтересів і прав, а також уявлення про соціальне благо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єськов С. В. Контроль та нагляд за дотриманням конституційних прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності: навч. посібник. За заг. ред. Грошевського Ю.М. Луганськ: ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2010 р. 176 с.
2. Статистична інформація про звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/applicant/statistics/>
3. «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства»: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.03.2008 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08#Text>.

ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Таранченко А. О.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Ільченко О.В.

*к. ю. н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Україна перебуває на етапі стрімкого розвитку та удосконалення державотворення, що потребує такого ж стрімкого удосконалення механізму держави та всіх його

складових, насамперед це стосується інститутів державної влади. Відбувається постійне реформування всіх елементів механізму держави, яке спрямоване на зміцнення демократії та створення досконалого правового суспільства. За часи незалежності України чинний Закон України «Про прокуратуру» неодноразово змінювався, щонайменше тридцять законів про внесення змін до нього було прийнято.

Військова прокуратура України – окремий структурний підрозділ Генеральної прокуратури України, який очолював Головний військовий прокурор та здійснював нагляд за дотриманням законності у військових формуваннях (ЗСУ, СБУ, Національній гвардії України та інших) [1].

До основних функцій прокуратур у військовій сфері належать:

- нагляд за додержанням законів у центральних апаратах органів військових формувань, визначених у п.1 Наказу Генерального прокурора України «Про особливості діяльності військових прокуратур», та органах військового управління [2];

- виконання функцій, що покладені на територіальні органи прокуратури, якщо за певних обставин вони не функціонують;

- здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, що передбачені ст.402-421, 425-435 ККУ, а також правопорушень, що вчинені військовослужбовцями та особами, що зазначені у ч.4 ст.216 КПК України, а також особами, що проходять службу або працюють в державних установах чи органах, що зазначені у п.1 Наказу Генерального прокурора України «Про особливості діяльності військових прокуратур» [2];

- нагляд за дотриманням законності виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, а також під час застосування заходів примусового характеру.

Діяльність прокуратури України у військовій сфері супроводжувалась неодноразовим змінами її структури, повноважень та правового статусу прокурорів. Останні зміни у структурі органів прокуратури розпочалися на початку осені 2019 року.

На зміну військовим прокуратурам прийшов зовсім новий орган – спеціалізована прокуратура у військовій та оборонній сферах.

Для країн, які перебувають у збройних конфліктах військова юстиція відіграє вагомий роль. Однією з таких країн є Ізраїль. У Ізраїлі система військової юстиції складається із трьох складових частин: Корпус судових представників, Підрозділ військової поліції кримінальних розслідувань та військові суди [3, с.221].

Окрім того військові прокуратури у різних їх формах активно функціонують на території провідних країн світу, наприклад: США, Італія, Іспанія, Великобританія та інші. Військові прокуратури у деяких країнах функціонують незалежно від інших органів, а у

деяких – у складі Міністерства Оборони або ж Міністерства Внутрішніх Справ. Проте незважаючи на всі відмінності є дещо, що об'єднує їх – це їх завдання та функції. На військову прокуратуру будь-якої країни покладено обов'язок розслідування військових злочинів та підтримання обвинувачення у суді.

На систему військової юстиції у Ізраїлі покладено обов'язок здійснення функцій як обвинувачення у кримінальних справах так і захисту військовослужбовців, яких притягують до кримінальної відповідальності. Іншою важливою функцією цих органів є юридичне консультування командирів, а також інших військовослужбовців.

У складі Великобританії діє Служба військових прокурорів, яка є повністю незалежною організацією та не входить у систему військової ієрархії ЗС Великобританії.

На території Іспанії діє військовий юридичний корпус, який виконує функції з приводу застосування правосуддя у межах Збройних Сил Іспанії. Військова юстиція є частиною судової влади та має свої представництва в арміях. Окрім того функції військових прокурорів співпадають із функціями державних прокурорів. Юрисдикція військового юридичного корпусу поширюється на захист прав у дисциплінарному провадженні та кримінальні справи [4].

У Болгарії функціонують 5 окружних військових прокуратур, які розслідують справи про вчинення злочинів військовослужбовцями Збройних Сил та працівниками МВС. На теренах Італії функціонує розгалужена система військових прокуратур, що діють при судах. А на території Греції функціонують військові прокуратури, які передбачені військово-кримінальним кодексом та виконують обов'язок підтримання обвинувачення у суді та переслідування за вчинення військових злочинів.

У Румунії складовою частиною системи військової юстиції є Управління військових судів. У структурі міністерства національної оборони Румунії діє Дирекція військових судів, яка займається організацією діяльності в межах своєї компетенції. Управління військових судів є одним з центральних органів Міністерства національної оборони Румунії, який безпосередньо підпорядковується Міністру оборони країни. Військові установи, які здійснюють правосуддя, є такими: військові суди; територіальний військовий трибунал; військовий апеляційний суд; районні військові суди; військові суди, які мають статус військової частини» [4].

Окрім того військові прокуратури у різних їх формах активно функціонують на території провідних країн світу, наприклад: США, Італія, Іспанія, Великобританія та інші. Військові прокуратури у деяких країнах функціонують незалежно від інших органів, а у деяких – у складі Міністерства Оборони або ж Міністерства Внутрішніх Справ. Проте незважаючи на всі відмінності є дещо, що об'єднує їх – це їх завдання та функції. На

військову прокуратуру будь-якої країни покладено обов'язок розслідування військових злочинів та підтримання обвинувачення у суді.

На території США функціонує Корпус генерального судового представника. Представники корпусу діють при судах та виконують функції обвинувача або ж захисника підсудного. Разом з тим представники є військовослужбовцями, тому вони здійснюють свої функції не лише у військових судах, а й у звичайних судах з питань представництва збройних сил. Окрім того на них покладено обов'язок юридичного забезпечення діяльності збройних сил [5].

Судові представники звітують про захист процесуальних прав військовослужбовців під час здійснення судочинства за кордоном. Разом з тим вони активно приймають участь у розробці та тлумаченні міжнародних угод, а також захищають права та зобов'язання США у відповідності до міжнародних угод [6].

Діяльність органів прокуратури у військовій сфері має надзвичайне значення, особливо, враховуючи те скрутне політичне становище, у якому перебуває Україна. За час становлення державності України органи влади та органи прокуратури пройшли тривалий шлях розвитку. В умовах збройного конфлікту значно зростає кількість військових злочинів, розслідуванням яких у всі часи займалися військові прокуратури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матіос А.В. Структура та об'єкти компетенції Головної військової прокуратури. – Звіт про результати роботи (серпень 2014 – серпень 2015). URL: <https://matios.info/uk/> (дата звернення: 25.06.2020).
2. Наказ Генерального прокурора України «Про особливості діяльності військових прокуратур» від 29 серпня 2014 р. № 12гп. URL: <https://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 24.06.2020).
3. The 2014 Gaza Conflict: Factual and Legal. URL: <http://mfa.gov.il/ProtectiveEdge/Documents/2014GazaConflictFullReport.pdf> (дата звернення: 25.06.2020).
4. Джміль Т.О. У провідному юрвиші країни розповіли про функціонування військової юстиції у різних державах. URL: <https://www.unn.com.ua> (дата звернення: 25.06.2020)
5. America's oldest and largest law firm. URL: <http://www.goarmy.com/jag/about/history.html> (дата звернення: 25.06.2020).
6. Army Jag Corps, Areas of practice. URL: <http://www.goarmy.com/jag/jag-areas-of-practice> (дата звернення: 25.06.2020).

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ, ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Літвінова І. Ф.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу
Національного авіаційного університету*

В основі механізму забезпечення прав особи в кримінальному судочинстві лежать основоположні засади кримінального процесу, закріплені у Конституції України. Забезпеченість прав особи у кримінальному судочинстві гарантується встановленою законом формою діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду.

Механізм правового впливу на поведінку суб'єктів кримінального процесу, як комплексна система спеціальних заходів, що забезпечують нормальне функціонування кримінального судочинства, включає в себе достатньо суворі засоби впливу, що нерідко пов'язані із вторгненням у сферу конституційних прав і свобод людини. Примус – це невід'ємний атрибут кримінально – процесуального права, хоча він, безумовно, не виключає інших методів впливу на поведінку суб'єктів кримінального провадження.

Відомо, що у кримінально – процесуальному праві переважає імперативний метод правового регулювання, що характеризується владним впливом на поведінку суб'єктів провадження. Разом з тим кримінально – процесуальне право як галузь права містить й інші норми, що, зокрема, надають суб'єктам кримінального провадження певні права.

Будучи суб'єктами кримінально – процесуальних відносин, як правило, за волею держави (її органів і посадових осіб) в силу публічного характеру кримінального процесу, суб'єкти права можуть або скористатись наданими їм законом правами і реалізувати їх або відмовитись від їх, реалізації.

Розглядаючи гарантії прав особи у кримінальному процесі, не можна обійти увагою і питання розвитку процесуальної форми, оскільки реальність забезпечення права особи у цій сфері багато в чому залежить від того, наскільки чітко врегульована законом процедура провадження у справі. Прагнення законодавця, з одного боку, до впровадження більш досконалих з точки зору сучасних тенденцій економії кримінально – процесуальних засобів, з іншого боку, ставить питання про можливість забезпечення прав учасників процесу. Адже кримінально – процесуальна форма покликана забезпечити чіткий порядок провадження по справі, а тому недотримання встановлення нею процедури провадження означає, що в її механізмі є недоброякісні елементи, які перешкоджають ефективному виконанню завдань кримінального судочинства.

Кримінально – процесуальна форма, забезпечуючи здійснення кримінального провадження, повинна регулювати підстави, умови, порядок і строки провадження

процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, вимоги до їх процесуального оформлення, чітку регламентацію правового становища учасників процесу, гарантії забезпечення їх прав і законних інтересів, обов'язки посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження, а також систему контролю законності та обґрунтованості процесуальних дій і рішень.

Кримінально – процесуальне право, наділяючи суб'єктів певним правовим становищем, наділяє їх тим самим відповідними правами та встановлює обов'язки. Виходячи з основ загальної теорії правовідносин, суб'єктивному праву, що закріплене у законі, завжди кореспондує відповідний обов'язок. Особливий характер кримінально – процесуальних відносин, як відомо, визначається тим, що однією із сторін цих відносин завжди виступає суб'єкт правозастосування (державний орган або посадова особа), що наділений державою спеціальними повноваженнями. Інша сторона кримінально – процесуальних відносин – особа, яка має підкорятись владним розпорядженням посадової особи, яка веде процес від імені держави.

Таким чином, ситуація достатньо часто складається так, що суб'єктивне право як можливість вимагати певної поведінки від інших суб'єктів у кримінальному процесі протистоїть відповідному обов'язку державного органу чи посадової особи (слідчого, прокурора, суду, судді). Отже, для того, щоб суб'єктивне право будь - якого учасника кримінального процесу могло бути реалізованим у повному обсязі незалежно від розсуду тієї чи іншої посадової особи, воно має бути забезпечено певними гарантіями.

Суб'єкт, який залучений до сфери кримінального судочинства насамперед повинен знати про свої права, що визначають його правове положення. Кримінально – процесуальний закон покладає обов'язок роз'яснення, як і забезпечення прав учасників процесу, на суд, прокурора, слідчого. Здавалося б цього достатньо, враховуючи імперативність такої вимоги закону. Однак, що відбувається на практиці? По – перше, обов'язок роз'яснення прав трансформується у кращому випадку в оголошенні змісту відповідної статті КПК України з подальшим запитанням про те, чи зрозумілі особі її права. По – друге, слідчий, подекуди зловживаючи правами, зволікає з прийняттям рішення щодо надання особі відповідного процесуального статусу, тим самим позбавляючи її можливості реалізувати надані законом права. По – третє, практиці , на жаль відомі випадки прямої протидії здійсненню прав учасників процесу.

На переконання В.М. Тertiшника, розвиток системи процесуальних гарантій забезпечення прав і свобод людини в кримінальному процесі передбачає виконання конституційних вимог щодо недопустимості звуження існуючих прав і свобод та гарантій їх захисту; розширення існуючої системи та обсягу і змісту окремих прав і свобод; чітке

законодавче визначення підстав, умов і процедури застосування примусових заходів; створення такої моделі процесуальної форми, за якої примусові заходи, втручання в права, свободи й законні інтереси людини дійсно мали б місце тільки за умов крайньої необхідності; чітке визначення механізму застосування примусових заходів та виникаючих при цьому правовідносин; обґрунтованість усіх рішень щодо втручання в права й свободи людини; дієвість процесуального контролю, судового й прокурорського нагляду за здійсненням процесуальної діяльності; визначення відповідальності за всі прояви безґрунтового втручання в гарантовані законом права й свободи людини; створення доступного, простого і надійного юридичного механізму захисту й відновлення прав і свобод, правової реабілітації та відшкодування заподіяної незаконними діями шкоди [1, с. 19].

Дійсно, зважаючи на те, що однією зі сторін кримінально-процесуальних відносин завжди є державний орган або посадова особа, наділена владними повноваженнями, особлива увага повинна бути приділена гарантіям особи в кримінальному процесі, охороні її прав, свобод і законних інтересів.

Це означає, що необхідність виділення гарантій прав особи виступає соціальною потребою створення належних умов для активної діяльності учасників кримінального процесу. Це дозволить їм здійснювати свої функції і виконувати обов'язки, відстоювати й захищати свої права й законні інтереси. У свою чергу, реальне забезпечення прав підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого є показником демократизму, гуманізму кримінального судочинства.

Таким чином, хотілося би підкреслити, що забезпечення прав особи в кримінальному процесі досягається через використання різних правових засобів, однак не слід забувати, що багато в чому ефективність правових можливостей залежить від професіоналізму та морально – психологічних якостей суб'єкта правозастосування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі : монографія. Дніпропетровськ: Юрид. акад. МВС України, Арт-Прес, 2002. 432 с.

ТАКТИКА І ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ТІЛА ЛЮДИНИ ПРИ ОСВІДУВАННІ

Конопацька В. П.

Курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Вакулик О. О.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ

У вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві, зокрема, в системі слідчих (розшукових) дій, особливу нішу займає освідування тіла живої людини. Дотримуючись норм закону і не спотворюючи зміст законодавчого визначення даної слідчої (розшукової) дії, можна з визначеною ступенем впевненості говорити про те, що об'єктом освідження є тіло живої людини, а конкретніше, учасника кримінального судочинства (підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка), яке може бути оглянуто візуально (невербально).

У теорії криміналістики та кримінального процесу питання дослідження освідування вивчали такі науковці: Даниленко А.В., Савчук Т.І., Куприянова Л.С., Димидова Л.М., Топчій В.В., Кофанов А.В., Розенко В.І., Рудий Г.М., Фаворський В.І., Шепітько В.Ю. та інші.

Освідування - це самостійна слідча (розшукова) дія (один із різновидів огляду), яка проводиться слідчим чи прокурором та полягає в огляді тіла живої людини (підозрюваного, потерпілого чи свідка) для вирішення питань, що мають значення для кримінального провадження, а саме для виявлення на їх тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу[1, с.226].

У тлумачному словнику В. І. Даля слово «оголити» означає «оголяти, здаватися нагим, голим ...», проте далеко не завжди повне оголення необхідно при проведенні огляду [2].

Крім того, доцільно говорити і про морально-етичні, релігійні, естетичні норми при здійсненні освідування, а також сприйнятті оголення індивідуально особою, з властивим лише їй критичним порогом оголення. Так, для одного оглянутого (як правило, в контексті розглянутого моменту мова йде про оголенні особи жіночої статі), не має принципового розходження часткове оголення або повне, а для іншого, більш скромного і стриманого, максимально до допустимих можливо лише оголення «зони декольте» і ніг до області колін.

Необхідно звернути увагу на те, що діючий КПК України, на відміну від попереднього (КПК 1961 року), змінює порядок огляду, передбачаючи можливість огляду тільки на підставі постанови прокурора (ч. 2 ст. 241 КПК), що створює додаткові гарантії захисту особистості, забезпечення її недоторканності.

Освідування часто пов'язано з необхідністю виявити на тілі людини подряпини, сліди укусів, хірургічних операцій, крові і т.п. Це вимагає використання спеціальних знань в області медицини. У таких випадках слідчий доручав би огляд судовим медику або лікарю. Останні - відображали результати проведеного огляду в акті або довідці.

Слід зауважити, що судовий медик і лікар до проведення огляду підходять в більшій мірі з медичної точки зору і менше уваги звертають на встановлення і фіксацію особливих прикмет і слідів, які в подальшому можуть мати значення для проведення трасологічних досліджень з метою встановлення механізму заподіяння тілесних ушкоджень.

Тому доцільно освідування проводити самому слідчому за участю судово-медичного експерта або лікаря. Це сприятиме оптимальному поєднанню юридичних і медичних знань при проведенні огляду, щоб встановити наявність і характер тілесних ушкоджень - ран (вогнепальних, різаних або колотих, рубаних або завданих тупим предметом); саден, подряпин, синців, слідів дії отруйних речовин, визначити їх розміри, локалізацію на тілі і правильно відобразити в протоколі слідчої (розшукової) дії.

Дійсно, в процесі розслідування виникають складні завдання медичного характеру, які не можуть вирішуватися в процесі огляду, оскільки останнє є різновидом огляду, об'єктом якого виступає тіло людини [3, с. 128]. Для вирішення таких завдань необхідно призначити судово-медичну експертизу.

Однак, як зазначає А.Я. Дубинський, можуть виникати завдання і меншої складності (визначення стану сп'яніння, виявлення зовнішніх змін організму), які можуть бути успішно вирішені без експертного дослідження [4, с. 91].

Підсумовуючи слід зазначити, що освідування є різновидом слідчого огляду і не передбачає будь-яких досліджень або втручання у фізичну цілісність людини. Саме тому неможливо погодитися з думкою про те, що освідуванням можна встановити стан сп'яніння та його ступінь, інші властивості що мають значення для кримінального провадження. Встановлення стану організму людини можливо тільки проведенням відповідних видів експертизи (судово-медичної, судово-психіатричної тощо). Дослідження норм КПК інших держав і практики їх реалізації є корисним і доцільним у процесі реформування кримінального процесуального законодавства України, може сприяти побудові оптимальної структури окремих правових норм, чіткого викладу ряду

положень, які відносяться до огляду і усунення неузгодженості між окремими частинами даної правової норми.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Харченко С. В. Тактика проведення освідування неповнолітніх. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 3. С. 225–229.
- 2.Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: избр. ст. / В. И. Даль; совмещ. ред. изд. В. И. Даля и И. А. Бодуэна де Куртенэ. М., 2009.
- 3.Уголовный процесс: Сборник учебных пособий. Особенная часть. Вып. 3. М. : ИМЦ МВД России, 2012. С. 128.
- 4.Дубинский А.Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы. К. : Наукова думка, 1984. С. 91.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ

Земляний Д. О.

Курсант 3 курсу ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Калганова О. А.

к. ю. н., доцент, начальник кафедри фінансових розслідувань ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Запобіжний захід є особливим видом інституту заходів забезпечення кримінального провадження. Саме він виконує важливу роль у недопущенні здійснення правопорушення або ж навіть його повторення. Варто зазначити, що запобіжний захід – це різновид заходів кримінального процесуального примусу, що містить попереджувальний захід, та застосовується лише за наявності підстав і в порядку, встановленому законом, уповноваженими на це органами та посадовими особами, відносно підозрюваного, обвинуваченого, підсудного задля того, щоб запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства і суду, перешкодити встановленню істини, продовжити злочинні дії, а також для забезпечення виконання процесуального рішення.

У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) визначається порядок та підстави застосування тимчасового заходу затримання. Саме розглядуваний захід визначається як одна зі складових частин системи заходів забезпечення кримінального провадження. Якщо порівнювати з іншими запобіжними заходами, то затримання особи є одним із найбільш суворих, тому що передбачає

обмеження конституційних прав на свободу й особисту недоторканість особи [1].

На сьогоднішній день міжнародна практика набуває важливого значення щодо застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування. Запобіжні заходи застосовуються для забезпечення успішного здійснення досудового провадження та судового розгляду кримінальних правопорушень. Важливого значення набуває вивчення та аналіз міжнародного досвіду щодо застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування. Наприклад, до запобіжних заходів в більшості країн СНД відносять тримання під вартою та арешт – вони є досить однотипними [2, с. 55].

Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), затверджуючи міжнародні стандарти правового забезпечення прав і свобод людини, приділяє значну увагу питанню дотримання прав людини під час її затримання особи. Відповідно до міжнародних стандартів, визнаних ООН, жодного затриманого не можна піддавати тортурам або іншому жорстокому, нелюдському чи принизливому поводженню або покаранню, або жорстокості чи погрозам у будь-якій формі. ООН наголошує на тому, що затримані особи можуть перебувати лише у відведених для цього місцях, члени їхніх родин і юридичні представники мають право на повну інформацію про них. Затримана особа має право бути поінформована про причини свого затримання та висунуті проти неї обвинувачення. Забезпечення дисципліни дозволяється тільки тими засобами, що передбачені законом та іншими нормативними актами. Проте вони не повинні перевищувати меж, що необхідні для гарантування безпеки ув'язнених, а також не бути жорсткими [2, с. 56].

Окрім того, затримання особи можна виконати тільки компетентною посадовою особою чи особами, уповноваженими на це законом відповідно до норм законодавства. Заборонено застосування фізичного або психічного примусу, тортур, насильства, тривалого допиту, гіпнозу та використання інших засобів, які можуть порушити чи послабити свободу затриманого щодо дій чи рішень, його пам'ять чи його здатність мислити, відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Про правила по захисту всіх осіб, які піддані в будь-якій формі затриманню і тюремному утриманню», ухваленій 9 грудня 1975 р. № 3452, та Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Звід принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі» від 9 грудня 1988 р. № 43/173 [3, с. 406-409].

Слід звернути увагу на Конвенцію про захист прав і основних свобод людини 1950 р., яку Україна ратифікувала 17 липня 1997 р., цим самим взявши на себе обов'язок посилити захист прав людини відповідно до положень Конвенції. Окрім цього, завдяки даній Конвенції, було здійснено вагомий вплив на вдосконалення кримінального процесуального законодавства України, зокрема й щодо правового інституту затримання.

Це обумовлено тим фактом, що відповідно ст. 9 Конституції України зазначена Конвенція є частиною національного законодавства, а отже і джерелом правового регулювання суспільних відносин.

Відповідно до ст. 5 вказаної Конвенції, кожній людині гарантується право на свободу та особисту безпеку, згідно якої ніхто не може бути затриманий або триматися під вартою (заарештованим), інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом. Відповідно до положення підпункту п. 1 ст. 5 цієї Конвенції законним вважається затримання або арешт особи, здійснені для її передачі компетентним органам за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні правопорушення, або коли це вважається обґрунтованим і необхідним для запобігання вчинення нею правопорушення, або втечі після його вчинення [4, с. 174-179].

Норми міжнародних правових актів є відсилочними, саме на це вказують положення щодо відповідності законів та можливості виконання затримання особи тільки компетентними органами держави. Дана вимога полягає в тому, що в усіх випадках затримання є обмеженням свободи та особистої недоторканості особи, що зачіпає одне з невідчужуваних прав.

Хотілося б ще навести приклад, такої країни як США. Згідно з федеральним законодавством Сполучених Штатів Америки, агенти Федерального бюро розслідувань (ФБР) наділені правом здійснювати затримання (арешт), без ордеру, якщо вони мають розумні підстави вважати, що особа вчиняє або вчинила тяжкий злочин. Зазначено оціночне поняття «розумні підстави», якого, з метою недопущення свавілля у сфері кримінального судочинства, слід уникати. Окрім того, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність також закріплено у ст. 66 Конституції Франції та деталізовано в КПК Франції 1958 року [5, с. 1-216].

Розглянемо також для прикладу кримінальне процесуальне законодавство Італії, в якому дозволяється затримувати осіб, підозрюваних у вчиненні тяжких злочинів, до яких під час формального слідства обов'язково, за вимогами закону, застосовується запобіжний захід – арешт. У разі здійснення затримання поліція зобов'язана протягом 48 годин сповістити про це найближчого прокурора або претора, яким є посадова особа кримінальної юстиції Італії, що виступає як суддя, який розглядає як перша інстанція справи щодо злочинів невеликої небезпеки та здійснює попереднє розслідування за сприянням поліції. Зазначені особи протягом 48 годин повинні допитати затриманого, у разі визнання затримання обґрунтованим можуть винести постанову про арешт [3, с. 40-409].

Таким чином, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод

людини сформовано та закріплено більш детальний перелік випадків можливого правомірного затримання особи, яке повинно бути здійснено не інакше як на підставах і в порядку, встановленому національним законодавством.

Враховуючи, що на сьогодні триває реформування правової та судової системи України, в т.ч. й інституту затримання особи, усунення прогалин і розбіжностей в нашому законодавстві, зближення його із законодавством європейських країн дозволить нашій державі бути на міжнародній арені як країні, яка гарантує кожній особі реалізацію «європейських стандартів» щодо захисту основних прав і свобод людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 20.11.2012 р. *Відомості Верховної Ради України редакція*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Канівець. А.М., Ільченко О.В. Впровадження міжнародного досвіду щодо застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Правові горизонти*. Суми. 2018. № 11 (24). С. 54-59.
3. Устінова-Бойченко Г.М., Залужний В.Г. Досвід зарубіжних країн та особливості затримання особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 406–409.
4. Лукашенко Ю.В. Міжнародні правові стандарти затримання особи у кримінальному судочинстві. *Форум права*. 2016. № 1. С. 174–179.
5. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України : Монографія. Х. : Право, 2018. 216 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Лях Д. Ю.

Курсант III курсу ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Калганова О. А.

к. ю. н., доцент, начальник кафедри фінансових розслідувань ФПППКППМ

Університету державної фіскальної служби України

У наш час, на жаль, виникають ситуації, коли потерпілим виступає неповнолітній як учасник кримінального провадження. Безумовно, враховуючи те, що він ще не досяг вісімнадцятиріччя, тому немає повної правосуб'єктності, а отже потребує певного особливого відношення до себе на стадії проведення досудового розслідування. Вищезазначене має свій прояв саме в процедурі проведення слідчих (розшукових) дій.

Крім того, слідчий, проводячи слідчі (розшукові) дії, повинен враховувати не тільки правильність проведення процедурних питань, а і враховувати певні психологічні особливості неповнолітньої особи – учасника кримінального провадження.

Як правило, слідчий найчастіше використовує такі процесуальні дії з неповнолітнім як допит. Якщо провести допит, зокрема, неповнолітньої особи не якісно або з порушенням процесуального законодавства, то і сам перебіг досудового розслідування може бути невдалим. Отже, дослідження особливостей проведення допиту за участю неповнолітнього потерпілого під час досудового розслідування є актуальним питанням на сьогодні.

Доцільно зазначити, що допит є слідча дія, яку можна назвати однією з першочергових. Саме від правильного проведення допиту залежить результат досудового розслідування, його ефективність та змістовність. Тому, враховуючи особливий правовий статус неповнолітньої особи, її допит повинен бути проведений з ухилом на забезпечення прав та свобод.

Окрім іншого, необхідно враховувати такі ситуації, коли слідчий чи прокурор може зіткнутися з різноманітними правовими статусами неповнолітньої особи, а саме: свідок, потерпілий, підозрюваний у кримінальному провадженні.

Доцільно зауважити, що законодавцем регламентовані загальні правила щодо проведення допиту із неповнолітньою або малолітньою особою, а саме КПК України встановлює у статті 224, що «допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування, або в іншому місці за погодженням з допитуваною особою» [1].

У свою чергу, ч. 2 статті 226 КПК України вказує, що «допит неповнолітньої або малолітньої особи не може продовжуватись без перерви понад 1 годину, а загалом понад 2 години на день» [1].

Згідно ч. 1 статті 226 КПК України «допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться за участю законного представника, педагога, психолога, а за необхідності – лікаря» [1].

Слід наголосити на тому, що відповідно ч. 3 статті 226 КПК України «особі, яка не досягла 16 років роз'яснюється обов'язок давати правдиві показання, і дана особа не попереджається про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання» [1].

Розглянемо правовий статус неповнолітнього як потерпілого. Доцільно наголосити, що допит неповнолітнього, коли він є потерпілим, проводиться у присутності його законного представника. Крім того, при проведенні допиту особливо важливо переконатися у тому, що сам законний представник неповнолітньої особи зацікавлений у

проведенні допиту, а неповнолітня особа надає правдиві показання.

На думку Д.О. Шингарьова: «під час допиту як малолітнього, так і неповнолітнього необхідно фіксувати у протоколі інформацію саму у такому вигляді, в якому озвучують допитувані особи, а не так, як юридично правильно досить частично намагаються відобразити слідчі. Як свідчить практика, у протоколах допиту зазвичай наявні не слова дитини, а юридичні терміни» [5, с. 223].

Необхідно наголосити, що на час проведення допиту неповнолітня особа потерпілий, яка зазнала злочинних посягань та була жертвою або допит стосується інформації щодо загиблих батьків чи близьких родичів та інше, може проводитися у так званих «зелених кімнатах. «Зелена кімната» – це приміщення, у якому проводиться допит малолітніх чи неповнолітніх осіб, які зазнали злочинних посягань, стали жертвами кримінального правопорушення чи інших негативних наслідків, які травмували несформовану психіку дитини.

Такий метод проведення допиту у зелених кімнатах покликаний зменшити чи унеможливити повторну травматизацію малолітніх чи неповнолітніх осіб щодо надання інформації по певному кримінальному провадженні [2, с. 56].

Т.Г. Фоміна зазначає, що: «за доцільне є передбачити детальнішу регламентацію правил вивчення особистості неповнолітнього, посилаючись на п. 16.1. Пекінських правил, у яких зазначено, що в усіх випадках, за винятком дрібних правопорушень, до прийняття кінцевого рішення компетентними органами влади, необхідно ретельно вивчити оточення й умови, у яких живе неповнолітній, чи обставини, за яких було вчинено правопорушення, з тим, щоб сприяти винесенню компетентними органами розумного судового рішення» [3, с. 11].

Доцільно зауважити, що неможливо передбачити та врахувати під час проведення допиту неповнолітньої особи усі її психологічні особливості. Тому слідчому при проведенні допиту неповнолітньої особи звернути особливу увагу на вікову категорію неповнолітнього.

Так, вітчизняні науковці класифікують неповнолітніх осіб за наступними віком, а саме: потерпі дошкільного віку (від 3 до 6 років); потерпілі молодшого шкільного віку (7-11 років); потерпілі підліткового періоду (12-15 років); потерпілі у віці від 15 до 18 років [4, с. 122].

Таким чином, з усього раніше наведеного можна прийти до висновку, що під час проведення допиту неповнолітньої потерпілої особи в рамках ведення кримінального провадження необхідно звернути увагу на особливість проведення розглядуваної слідчої (розшукової) дії. Неповнолітня потерпіла особа потребує належного та особливого

відношення до себе, котре проявляється вже у специфічному процесі проведенні допиту.

Крім того, при проведенні допиту неповнолітніх потерпілих слідчий задаючи питання про події, котрі завдали їм психічну травму, за доцільним повинен побудувати допит так, щоб мінімізувати наявність складних емоційно питань, а також щоб вони обов'язково чергувалися з питаннями про нейтральні або приємні для дитини факти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 20.11.2012 р. Документ 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Даниленко А. В. Особливості проведення допиту за участю неповнолітнього потерпілого під час досудового розслідування. *Журнал східноєвропейського права: електронне науково-практичне фахове видання*. 2014. № 10. С. 55-59
3. Фоміна Т. Г. Забезпечення слідчим процесуальних прав підозрюваного: монографія. Х. : Ніка Нова, 2014. 232 с.
4. Шилова Д.В. Захист прав та законних інтересів учасників кримінального провадження при його закритті на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2014. 228 с.
5. Шингарьов Д.О. Окремі питання забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту на стадії досудового розслідування. *Проблеми законності*. 2016. № 135. С. 212–224.

СЕКЦІЯ 12

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ТА СУМІЖНИХ ПРАВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В РЕКЛАМНІЙ ПРОДУКЦІЇ

Коваленко Д. О.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Уткіна М. С.

*к. ю. н., ст. викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Реклама становить собою велику та складну систему, яка складається із певних компонентів з метою повноцінного та ефективного функціонування та здійснення відповідного впливу. У свою чергу, попри підзвітність механізму рекламної індустрії, такі елементи існують незалежно та окремо. Зокрема, до об'єктів, які можуть бути використані у рекламі, та захищаються відповідно до чинного законодавства України належать, у першу чергу, об'єкти авторського права та суміжних прав.

Ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» закріпила положення щодо тих об'єктів, які визнаються об'єктами авторського права та суміжних прав. Зокрема, відповідно до норми вищезазначеного Закону, до таких об'єктів віднесено: літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру; виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; комп'ютерні програми; бази даних; музичні твори з текстом і без тексту; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки; аудіовізуальні твори; твори образотворчого мистецтва; твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії; твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ювелірні вироби тощо; ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; сценічні обробки творів і обробки фольклору, придатні для сценічного показу; похідні твори; збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що

входять до них як складові частини; тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів [1]. Але в реальності відповідний перелік об'єктів авторського права та суміжних прав не може повною мірою бути використаний у рекламній діяльності. Тому, задля цього необхідно виділити окремі види об'єктів, які можуть залучатись з метою створення рекламної складової, а також їх особливості.

Для того, щоб прорекламувати та просунути певний продукт необхідно створити певну ідею та концепцію такого просування. Щоб це було яскраво та добре запам'ятовувалося, творці реклами залучають різні музичні твори; фотографії, щоб передати той чи інший посил та деталі основної ідеї; текстове супроводження, яке є доволі поширеним серед відомих людей, письменників, журналістів, поетів; відео роботи, які частіше за все є основою рекламного продукту; різні лозунги та емблеми задля наближення продукту, що рекламується, до певних усталено відомих брендів; малюнки, дизайн, анімації, комерційні найменування. Також доволі часто залучаються до цього процесу і об'єкти суміжних прав. Зокрема, сюди ми можемо віднести: виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів; фонограми, відеограми; передачі організацій мовлення [1].

Щоб використовувати певні авторські елементи необхідно розуміти, які права належать автору (якими він володіє) та виходячи із цього і відповідно до цього керуватися даними положеннями у рекламній діяльності. Зокрема, відповідно до чинного законодавства, виокремлено наступні немайнові права, які безпосередньо належать автору: визнання у якості автора твору; використання або дозвіл на використання твору під справжнім ім'ям автора, псевдонімом чи анонімно; публікація або дозвіл на публікацію твору в будь-якій формі, включаючи право на відкликання та право на захист твору, включаючи його назву, проти яких можливі спотворення або інші втручання, що можуть порушувати честь та гідність автора.

У рекламній індустрії, як це було зазначено вище, зазвичай використовуються різноманітні об'єкти права інтелектуальної власності. На нашу думку, увагу слід звернути на деяких аспектах. По-перше, доволі часто зустрічаємо у рекламній продукції (ролик, буклет і т.д.) використання зображення фізичної особи. Яким чином має бути врегульовано використання такого зображення? Найголовнішим є отримання від особи, яка зображена на рекламній продукції, згоди на використання її зображення у такій продукції. Існують випадки використання у рекламній продукції зображення, яке отримано із так званого фотобанку. У такому випадку, необхідно доволі уважно

проаналізувати умови, за яких були набуті права на використання цієї фотографії у рекламній продукції, а також можливість його використання із комерційною метою.

Проте, набагато складніша справа із рекламною продукцією, яка представлена у вигляді відеоматеріалу. Зокрема, це зумовлено тим, що у ньому використовується значна кількість об'єктів права інтелектуальної власності, які безпосередньо пов'язані між собою. У зв'язку із цим, постає низка питань, які мають бути вирішені до оприлюднення рекламної продукції у вигляді відеоролика. По-перше, у разі використання музичного твору, який може бути як зі словами, так і без них, необхідно чітко проаналізувати умови його використання. До таких умов віднесено: проміжок часу, спосіб, територію, а також місце використання такого твору. По-друге, зображення або ж гра акторів. Знову ж таки, необхідно також (як і у випадку із музичним твором) проаналізувати та виокремити проміжок часу, спосіб, територію, а також місце використання, а також згода осіб, які з'являються у рекламній продукції у вигляді відеоролика, на використання їх зображень або ж виконання певних сцен. По-третє, гостро постає питання щодо майнових прав інтелектуальної власності осіб, які безпосередньо беруть участь у створенні рекламної продукції у вигляді відеоролика. Зокрема, це режисер, дизайнер, сценарист і т.п. Зважаючи на це, доволі частим вирішенням такого нюансу є закріплення на договірному рівні можливості та порядку передання таких прав рекламодавцю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.

АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ТВІР ЯК САМОСТІЙНИЙ ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Нестеренко Ю. О.

Магістрантка ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Уткіна М. С.

к. ю. н., ст. викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Наприкінці ХІХ століття з'явився перший вид аудіовізуальних творів – кінематографічні твори (кінофільми). Із часом до них також доєдналися мультиплікаційні та анімаційні фільми. Згодом, в контексті швидкого поширення телебачення – телефільми, відеофільми тощо. Зазначаємо, що на думку фахівців, аудіовізуальні твори

належать до найбільш складних об'єктів авторського права. Така складність зумовлена особливостями природи і умов створення вищезазначеного об'єкта в порівнянні з іншими творами.

Визначення категорії «аудіовізуальний твір» знаходимо у статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Відповідно до нього «аудіовізуальний твір - твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, компакт-диску тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів. Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдофільми тощо, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими чи іншими» [1].

У свою чергу, стаття 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» містить дещо інше визначення даної категорії. У цьому нормативно-правовому акті «аудіовізуальний твір» необхідно розуміти як частину телерадіопрограми, яка є об'єктом авторського права, має певну тривалість, авторську назву і власну концепцію, складається з епізодів або цілісних авторських творів, поєднаних між собою творчим задумом і зображувальними чи звуковими засобами та яка є результатом спільної діяльності авторів, виконавців та виробників [2].

Зважаючи на вищевикладене, закон виділяє наступні істотні ознаки для віднесення твору до аудіовізуального:

- 1) твір має складатися з серії пов'язаних між собою зображень;
- 2) твір має бути зафіксовано;
- 3) твір має бути призначено для його сприйняття за допомогою технічних пристроїв.

Стаття 17 вже згаданого Закону України «Про авторське право і суміжні права» визнає аудіовізуальний твір як самостійним. Зокрема, дана стаття містить наступні положення :

- 1) Аудіовізуальний твір має своїх авторів – режисера-постановника, автора сценарію і (або) текстів, діалогів; автора спеціально створеного для аудіовізуального твору музичного твору з текстом або без нього; художника-постановника та оператора-постановника;

2) Автори творів, що увійшли складовою частиною в аудіовізуальний твір, зберігають права на використання своїх творів тільки за рамками аудіовізуального твору [1].

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів також визнає аудіовізуальний твір самостійним, оригінальним об'єктом авторського права. Про це свідчать стаття 1 та 14 bis. Зокрема, остання передбачає, що фільм підлягає охороні як оригінальний твір; власник авторського права на кінематографічний твір, користується такими самими правами, як і автор оригінального твору [3].

Необхідно також наголосити на тому, що аудіовізуальний твір може створюватися у співавторстві. Чинне українське законодавство не наводить перелік творів, які можуть створюватися у співавторстві або мати самостійні складові частини. У частині 1 статті 13 Закону України «Про авторське права та суміжні права» зазначається, що авторське право на твір, створений у співавторстві, належить всім співавторам незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення [1].

Таким чином, створення твору у співавторстві передбачає:

- а) досягнення згоди між авторами про створення твору;
- б) погодження творчих зусиль і їх направленість на досягнення загального конкретного творчого результату.

Проте, при створенні аудіовізуального твору ці умови не можуть бути завжди дотримані, зважаючи на особливості його створення. Наприклад, при постановці фільму цей сценарій може бути перероблений, що спричиняє появу нового учасника. Таким чином, можливість укладення угоди про створення аудіовізуального твору між усіма авторами як до початку, так і в процесі роботи над аудіовізуальним твором, як правило, відсутня.

Але для виникнення співавторства в аудіовізуальній сфері необхідна спільна однорідна творча праця всіх співавторів при створенні однорідного твору мистецтва, а так як при створенні народжується не однорідний об'єкт, а різнопланові твори то така співучасть творців різних видів мистецтв є колективною творчістю, а твір, народжений такою співпрацею, є колективним твором. Термін «колективний твір» відсутній у чинному законодавстві України. Згідно з § 101 Зводу законів Сполучених Штатів Америки розділу 17 «Авторське право» під колективним твором розуміється твір, у якому кілька складених частин, що представляють окремі самостійні твори, зібрані в єдине ціле [4]. Закон Франції «Про авторське право» вказує, що спільний твір означає твір, створений двома або

більшим числом осіб, у якому внесок однієї особи не може бути використаний окремо. Аналогічні визначення містяться у законодавстві інших європейських країн [5].

Буде доцільним якщо українське законодавство визнавало аудіовізуальний твір колективним твором. Таке визнання дасть змогу встановити авторське право на нього в цілому. Також в законодавстві окремо не вирішено питання про порядок отримання прав на складний об'єкт особою, яка організувала його створення. При відсутності спеціальних норм, що регламентують порядок отримання прав щодо аудіовізуального твору, підлягають застосуванню загальні правила придбання прав на використання творів. На нашу думку, відсутність спеціального регулювання питання про порядок переходу прав на аудіовізуальний твір істотно погіршує становище продюсера. При введенні цієї правової конструкції у чинне законодавство всі відносини будуть врегульовані повною мірою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/conv#n243>.
2. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.
3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051.
4. Звід законів Сполучених Штатів Америки. Розділ 17. Авторське право // Захист прав інтелектуальної власності: досвід Сполучених Штатів Америки: зб. докум., матер., статей; за заг. ред. О. Д. Святоцького. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2003. С. 8–24.
5. Code de la propriété intellectuelle URL: https://ru.qaz.wiki/wiki/Copyright_law_of_France.

ПАТЕНТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ

Сич К. І.

Магістрантка ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Уткіна М. С.

к. ю. н., ст. викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Патент – охоронний документ, який надає виняткове право на винахід, що надається державою, який є новим і промислово придатним, а також має винахідницький рівень. Патент дає власнику виключне право на виготовлення, використання, продаж,

експорт та імпорт винаходи, а також заборона на всі перераховані дії всім користувачам даного інноваційного продукту.

Для компаній патент становить собою відмінний інструмент для ведення бізнесу з метою отримання виключних прав на новий продукт або спосіб, завоювання міцного положення на ринку і додаткового прибутку в результаті ліцензійної діяльності [1, с. 15]. Складений виріб (наприклад, кінокамера, мобільний телефон або автомобіль) може містити в собі ряд винаходів, захищених декількома патентами, а також належати різним власникам.

Видачу патенту здійснюється Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» в місячний строк після його державної реєстрації за умови отримання документа про сплату державного мита за його видачу. Патент можна умовно розглядати як територіальне право, обмежене географічними межами відповідної країни або регіону. В обмін на виключне право на використання патенту, заявник зобов'язаний розкривати суть винаходу для суспільства, вказуючи в заявці на патент докладний, точне і повне письмовий опис винаходу. Виданий патент, а в багатьох країнах і заявка на патент, публікуються в офіційних виданнях [3].

Використовуючи спеціальну патентну лексику, винахід зазвичай визначають як нове і інноваційне рішення технічної проблеми. Воно може відноситися до створення нового пристрою, продукту, способу чи бути подальшим удосконаленням вже відомого продукту або способу. Просто відкриття чогось уже існуючого в природі, як правило, не є винаходом, оскільки в його створення необхідно вкласти елементи людської кмітливості, творчих здібностей і винахідливості. У той час як більшість сучасних винаходів є результатом значних робіт і довгострокових інвестицій в науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), багато досить прості і не дорогі технічні удосконалення, що мають велику ринкову вартість, приносять винахідникам або компаніям значний дохід і прибуток.

Важливо зрозуміти відмінність між «винаходом» та «інновацією». Винахід відноситься до технічному рішенню проблеми в певній галузі техніки. Воно може бути інноваційною ідеєю, а також представляти собою робочу модель або дослідний зразок. У свою чергу, інновація - це доведення винаходу до придатного для продажу продукту. Головними причинами того, що компанії займаються інноваційною діяльністю, є: забезпечення відповідності розроблюваних технологій існуючим і виникаючим потребам економічної діяльності підприємства та замовників; попередження технологічної залежності від інших компаній; вдосконалення виробничих процесів з метою зниження

витрат і підвищення продуктивності праці; випередження конкурентів і / або розширення свого ринкового сегмента; випуск нової продукції, яка задовольняє потреби покупців [2].

У сучасній економіці управління інноваційною діяльністю підприємства вимагає належних знань щодо патентної системи для того, щоб воно могло отримувати максимальну вигоду, використовуючи свій інноваційний і творчий потенціал, налагоджувати вигідні партнерські відносини з іншими власниками патентів і уникати випадків незаконного використання технологій, що належать іншим особам.

На сьогоднішній день, на відміну від минулих років, багато сучасних інновацій являють собою складені об'єкти, які засновані на ряді запатентованих винаходів, права на які можуть належати різним власникам.

Короткі життєві цикли продукції і зростаюча конкуренція впливають на підприємства, змушуючи їх ставати на інноваційний шлях розвитку і прагнути до отримання доступу до інновацій інших підприємств з тим, щоб зберегти конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринку. Виняткові права, надані патентом, можуть мати вирішальне значення для процвітання інноваційних підприємств і вимагає енергії [4, с. 175].

Основні причини патентування винаходів:

- Стабільність на ринку і конкурентні переваги. Патент дає власнику виключне право перешкоджати іншим особам у використанні запатентованого винаходу для комерційних цілей або припиняти таке використання, що знижує невпевненість, ризик і конкуренцію з боку осіб, які займаються незаконним використанням або імітацією запатентованої продукції. Якщо компанія отримала дозвіл на використання запатентованого винаходу, що має високу цінність, вона може створити цим перешкоду для своїх конкурентів, які планують вихід на ринок з таким же винаходом. Це допоможе вам зайняти провідне становище на відповідному сегменті ринку.
- Більш високий прибуток або доходи від інвестицій. Якщо компанія витратила значну кількість часу і коштів на проведення НДДКР, патентна охорона створених винаходів допоможе у відшкодуванні таких витрат і отриманні більш високих доходів від вкладених інвестицій.
- Додаткові надходження від ліцензійної діяльності або поступки патенту. Патентовласник може видавати ліцензії на винаходи іншим особам в обмін на отримання одноразового платежу і / або ліцензійних відрахувань (роялті), що є джерелом додаткових надходжень для компанії. Продаж (або поступка) патенту означає передачу права власності, тоді як ліцензування означає тільки видачу дозволу на використання винаходу на умовах визначених в ліцензійній угоді.

- Доступ до технологій шляхом перехресного ліцензування. Будь-яка компанія зацікавлена в отриманні технології, що належить іншим. Для цього можна використовувати патенти, що належать вашій компанії, для ведення переговорів щодо укладення угоди про перехресне ліцензування, в рамках якого обидві сторони взаємно отримують права на використання одного або декількох патентів на умовах, визначених цією угодою.

- Доступ до нових ринків. Ліцензування патентів (а в ряді країн і знаходяться на розгляді заявок на патент) іншим фірмам може відкрити організації доступ до нових ринків, які іншим способом недоступні. Для цього винахід повинен одержати патентну охорону за кордоном.

- Скорочення ризиків небезпеки порушення прав. Шляхом отримання патентної охорони можна перешкодити іншим особам в патентування такого ж винаходу, а також зменшити ймовірність порушення прав інших осіб при використанні продукції фірми в комерційних цілях. У той час як сам патент не дає «свободу використання», він перешкоджає іншим особам в патентування таких же або подібних винаходів і підтверджує, що запатентований винахід є новим і суттєво відрізняється від «відомого рівня техніки».

- Можливості в залученні субсидії та / або інвестицій за прийнятною процентною ставкою. Право власності на патенти (або отримання ліцензії на використання патентів, що належать іншим особам) може сприяти зростанню можливостей у залученні фінансових коштів для просування продукції на ринок. У деяких областях (наприклад, біотехнологія) для залучення венчурних інвесторів часто виникає необхідність отримання ряду патентів.

- Ефективний спосіб для вжиття заходів до порушників прав. З метою потужного захисту виключного права, наданого патентом, іноді може виникнути необхідність в судовому розгляді або доведення відомостей про наявні у вас патентах до осіб, які порушують належать вам патентні права. Наявність патенту значно підвищує можливості успішного розгляду судових справ щодо осіб, яким-небудь чином порушують права на запатентований винахід.

- Позитивний імідж підприємства. Партнери по бізнесу, інвестори, акціонери і клієнти сприймають наявність численних патентів, що належать організації, як свідчення високого рівня компетентності, спеціалізації та технічних можливостей компанії. Це може бути корисним для залучення фінансових коштів, пошуку партнерів, підвищення іміджу та ринкової вартості компанії. Деякі підприємства згадують або вказують свої патенти в

рекламі з тим, щоб створити і довести до відома найширшої публіки імідж вашої компанії як інноваційного підприємства.

Отже, виняткові права, надані патентом, дають власнику прав можливість перешкоджати конкурентам виробляти продукцію і використовувати способи застосування, або припиняти дії, що порушують права власника патенту, і вимагати відшкодування завданих збитків. Для доведення факту порушення прав необхідно зазначити, що кожна ознака формули винаходу або його еквівалент використовується в продукції або способі застосування, є об'єктом порушення прав. Якщо ви вважаєте, що ваше запатентований винахід копіюється, захист прав може виявитися вирішальним фактором у збереженні переваг в конкурентній боротьбі, ринкового сегмента і рентабельності підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гареев Є. Ш. Правова охорона винаходів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія». 2017. 20 с.
2. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 12. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12>.
3. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-ХІІ 12. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.
4. Булеца С. Б., Чепис О. І. Право інтелектуальної власності : підручник. Ужгород : РІК-У, 2019. 488 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЩОДО НАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Харченко А. Л.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Уткіна М. С.

*к. ю. н., ст. викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Контроль становить собою сукупність різних за формою дій, що здійснюються суб'єктами контролю за поведінкою людей (власною поведінкою), відносинами, які

виникають у суспільстві, або для встановлення будь-яких наукових та інших пізнавальних цілей при дослідженні об'єктів матеріального світу. Під час здійснення контролю суб'єкт контролю здійснює перевірку і облік того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання та реалізує свої функції. Контроль використовується для перевірки відповідальності діяльності учасників суспільних відносин встановленим приписам, у межах і межах яких вони мають діяти і є одним із найважливіших елементів державного управління та основним засобом забезпечення законності й дисципліни в ньому [1]. Зокрема, контроль слід відрізнити від близького до нього виду державної діяльності - нагляду, хоча вони й мають ряд однакових рис. Єдина у них і мета - забезпечення законності та дисципліни у державному управлінні. І контроль, і нагляд можуть здійснюватись у формі перевірок, вимог звітів, пояснень; і контролюючі органи, і наглядачі можуть давати посадовим особам об'єкта, що перевіряється, обов'язкові до виконання вказівки [2].

Н. Білоцерковець зазначає, що у результаті дослідження адміністративно-правового процесу регулювання державного контролю у сфері правовідносин з надання електронних довірчих послуг найпопулярнішими засобами адміністрування відносин є: планові і позапланові перевірки надавачів кваліфікованих ЕДП та органів державної влади, направлення контролюючим органом приписів щодо усунення порушень законодавства у сфері надання електронних довірчих послуг і створення певних технічних перешкод у результаті прийняття рішення про блокування кваліфікованих сертифікатів, ключів, електронних підписів та печаток [3].

Говорячи про особливий характер правовідносин, що складаються у сфері надання електронних довірчих послуг, з огляду на застосування складних інформаційно-телекомунікаційних систем, слід зазначити, що до системи суб'єктів даних правовідносин включено центральні органи виконавчої влади зі спеціальним правовим статусом та розширеним колом повноважень (у сфері контрольно-наглядової діяльності та адміністративно-деліктної політики) [4].

Однією з особливостей правовідносин у сфері надання електронних довірчих послуг в Україні є те, що об'єктом державного нагляду має бути діяльність не лише кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг, що внесені до довірчого списку, а й діяльність Міністерства юстиції України як центрального засвідчувального органу та засвідчувального центру Національного банку України. Діяльність суб'єктів публічного адміністрування повинна залишатися об'єктом нагляду, що узгоджується з принципами адміністративної відповідальності суб'єктів публічного адміністрування, за яким кожний адміністративний орган повинен бути відповідальним за свої дії та прийняті рішення

перед іншими адміністративними, законодавчими або судовими органами та не може бути звільнений від контролю з боку інших органів [5].

Відповідно до статті 19 Закону України «Про адміністративні послуги». Посадові особи, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги, в тому числі електронних послуг, адміністратори несуть дисциплінарну, цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність, передбачену законом, за порушення вимог законодавства у сфері надання електронних послуг. Дії або бездіяльність посадових осіб, уповноважених відповідно до закону надавати адміністративні послуги, адміністраторів можуть бути оскаржені до суду в порядку, встановленому законом. Шкода, заподіяна фізичним або юридичним особам посадовими особами, уповноваженими відповідно до закону надавати адміністративні послуги, адміністраторами внаслідок їх неправомірних діянь, відшкодовується у встановленому законом порядку. Держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, відшкодувавши шкоду, заподіяну посадовою особою, уповноваженою відповідно до закону надавати адміністративні послуги, чи адміністратором внаслідок незаконно прийнятих ними рішень, дій чи бездіяльності, мають право зворотної вимоги до винної особи згідно із законом.

Зазвичай, підставами для проведення контрольно-наглядової діяльності є: письмове звернення фізичної чи юридичної особи, що стосується порушення приписів законодавства у сфері надання електронних послуг, або ж звернення чи то запит відповідних органів державної влади про виявлення фактів порушення законодавства у процесі надання електронних послуг. Діяльність, пов'язана з державним контролем та наглядом сфери надання електронних послуг здійснюється відповідними кваліфікованими державними органами та посадовими особами. Такий контроль направлений на забезпечення законності та дотримання норм і правим, якими регламентується процес надання електронних послуг. Як правило, нагляд та контроль здійснюється адміністративним органом, до сфери компетенції якого відноситься те чи інше питання у сфері правовідносин з надання електронних послуг.

Головним органом, що провадить політику у сфері надання електронних послуг та забезпечує регламентацію та реалізацію такої діяльності є Міністерство цифрової політики України.

Відповідно до статті 38 Конституції України громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, що прямо передбачає можливість контролю з боку громадськості діяльності надавачів електронних послуг. Такий контроль може здійснюватися самими громадянами та їх об'єднаннями. Це є важливою формою

реалізації демократії, за рахунок залучення населення до управління суспільством та державою.

Науковець С. Жарая виділяє такі позитивні сторони залучення громадського контролю у сфері надання електронних послуг: 1) підвищення захищеності населення; 2) поліпшення якості надання електронних послуг обслуговування суб'єктів звернення; 3) підвищення ефективності діяльності контрольованого суб'єкта; 4) зниження рівня корупції; 5) підвищення рівня довіри громадян до влади; 6) якісне поліпшення стосунків органів влади і населення; 7) позитивне сприйняття громадськістю та сприяння в реалізації ініціатив та реформ, що проводяться у державі [6].

У процесі розгляду питання щодо діяльності, спрямованої на контроль та нагляд за дотриманням законності у сфері надання електронних послуг слід згадати проблемні питання регулювання даної сфери. З огляду на постійну економічну нестабільність України, та недостатність фінансування державного та місцевих бюджетів, проблема контролю за доходами, що надходять як оплата надання електронних послуг, набуває надто гострого значення.

Відповідно до постанови від 7 серпня 2013 року № 600 «Деякі питання ведення обліку доходів, які надходять як плата за надання адміністративних послуг», зазначено таке: 1) облік доходів, які надходять як плата за надання адміністративних послуг, ведеться органами Державної казначейської служби у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів згідно з кодами відомчої класифікації видатків та кредитування державного бюджету і територій; 2) бюджетні рахунки для ведення обліку зазначених доходів відкриваються в органах Державної казначейської служби за відомчою ознакою на підставі звернень головних розпорядників бюджетних коштів протягом місяця з дня набрання чинності цією постановою. Органи Державної казначейської служби надають виписки з таких рахунків у встановленому законодавством порядку; 3) відображення бюджетними установами операцій з надання адміністративних послуг у бухгалтерському обліку та розкриття відповідної інформації у розрізі видів електронних послуг здійснюється в порядку, визначеному Міністерством фінансів.

Беручи до уваги той факт, що рівень тіньової економіки у січні-березні 2020 року склав 31% від обсягу офіційного ВВП за розрахунками Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [7], слід зауважити, що інформація про доходи за суб'єктами надання електронних послуг висвітлюється не в повному обсязі. Часто, інформація про доходи є непрозорою, що спричиняє проблеми у процесі контролю за діяльністю надавачів електронних послуг. Дане питання має бути вирішене за

допомогою жорсткої регламентації відповідними вузькоспеціалізованими нормативно-правовими актами.

До вищезазначеної проблеми також додається контроль за механізмом розподілу та використання коштів, які надходять як плата за такі послуги.

Можна зробити висновок, що на сьогодні вирішення потребують такі питання: 1) процес розподілу коштів, що надходять за надання електронних послуг, між суб'єктами надання таких послуг; 2) порядок використання грошових ресурсів, які надходять за адміністративні послуги, на ті цілі, на які вони справлялися; 3) здійснення належного фінансового контролю за розподілом та використанням коштів, які надходять за адміністративні послуги.

Отже, проведення контролю за додержанням процедури надання електронних послуг, дотримання термінів розгляду про запити таких послуг та своєчасне прийняття рішень надавачами електронних довірчих послуг є основою для гарного функціонування система надання таких послуг та дотримання вимог законодавства. Проблеми, що супроводжують процес надання електронних послуг, наразі виникають через те, що дані правовідносини є відносно новим явищем. Інформаційно-технологічні системи постійно розвиваються, з'являються нові види послуг, які є доступними для реалізації, що потребує постійного оновлення законодавчої основи даних правовідносин. Система контролю за діяльністю суб'єктів надання електронних послуг ще не сформувалася в повному обсязі, що також спричинює велику кількість порушень законодавства. Для цього вкрай важлива робота законодавця, вузькоспеціалізованих державних органів та посадових осіб та детальних доктринальних досліджень у сфері надання електронних послуг та їх контролю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні і: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 35 с.
2. Битяк Ю. П. Адміністративне право : підручник : 2-ге вид., переробл. та допов. Харків : Право, 2013. 656 с.
3. Білоцерковець Н. В. Адміністративно-правове регулювання державного нагляду (контролю) у сфері надання електронних довірчих послуг і напрями його вдосконалення. *Право і суспільство*. 2019. № 6. Ч. 2. С. 16–26.
4. Заярний О. А. Правове забезпечення розвитку інформаційної сфери України: адміністративно-деліктний аспект: монографія. Київ : ВД «Гельветика», 2017. 700 с.
5. Гнидюк Н. А. Механізми координації європейської політики: практика країн-членів та країн-претендентів. Київ : Міленіум, 2003. 384 с.

6. Жарая С.Б. Прозорий офіс - як практика надання адміністративних послуг сучасного європейського рівня. URL : [http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Zharaj a.pdf](http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Zharaj%20a.pdf).
7. Тенденції тіньової економіки. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.

ОХОРОНОЗДАТНІСТЬ ОБ'ЄКТІВ, СТВОРЕНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ АБО ЗА ЙОГО ДОПОМОГОЮ

Щербак Н. М.

*Студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Уткіна М. С.

*к. ю. н., ст. викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Перш ніж зосередити свою увагу на розгляді «творчого внеску» як так званого критерію охороноздатності щодо об'єктів права інтелектуальної власності, необхідно розглянути, які саме критерії охороноздатності такого роду об'єктів загалом передбачено чинним законодавством. Так, статтею 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» встановлено, що винахід відповідає умовам патентоздатності (критерієм охороноздатності), якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним [1].

Об'єктом винаходу, якому надається правова охорона згідно Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» є продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо); процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу. Правова охорона згідно з цим же Законом не поширюється на такі об'єкти технології як сорти рослин і породи тварин; біологічні в своїй основі процеси відтворення рослин та тварин, що не відносяться до небіологічних та мікробіологічних процесів; топографії інтегральних мікросхем; результати художнього конструювання (ст. 6 ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі») [1].

Говорячи про об'єкти авторського права, то варто зауважити, що чинне законодавство України прямо не передбачає вимог охороноздатності стосовно них. Однак, беручи до уваги норму ч. 3 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» відповідно до якої правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі — можна зробити висновок щодо наявності об'єктивного

(матеріального) втілення об'єктів права інтелектуальної власності аби вони могли бути захищені авторським правом [2].

Окрім того, згідно зі ст. Бернської Конвенції за законодавством країни-члена зберігається право приписати, що літературні і художні твори або будь-які певні їх види не підлягають охороні, якщо вони не закріплені в тій або іншій матеріальній формі [3].

Щодо вимоги оригінальності, яка є характерною для авторського права США, то доцільно зазначити, що така вимога не передбачена положеннями чинного законодавства України. Разом з тим, вимога оригінальності має місце в європейському законодавстві відносно таким об'єктів авторського права як: комп'ютерні програми та бази даних. Відповідно до ч. 3 ст. 1 Директиви 91/250/ЄЕС «комп'ютерна програма буде охороноздатною, якщо вона є оригінальною в тому сенсі, що вона є інтелектуальним творінням автора, а інші критерії згідно цієї статті встановленими бути не можуть» [4]. Згідно з п. 16 Директиви 96/9/ЄС для визначення того, чи підпадає база даних під захист авторського права, не повинен використовуватись жодний інший критерій, окрім оригінальності в сенсі інтелектуального творіння автора і, зокрема, не повинні застосовуватись ніякі естетичні чи якісні критерії [5]. Таким чином, можемо зробити висновок, що за своєю сутністю оригінальність є інтелектуальною/творчою діяльністю.

Беручи до уваги факт ототожнення понять оригінальності та інтелектуальної/творчої діяльності у вищезазначених Директивах, можемо підсумувати, що вимога щодо створення твору/винаходу людиною інтелектуальною/творчою діяльністю є аналогом критерію оригінальності, який є, зокрема, характерним для права англосаксонської правової сім'ї.

Аналіз характеру таких вимог як промислова придатність, новизна, форма вираження, винахідницький рівень, дає нам змогу зробити висновок, що всі вони є прямо спрямованими на об'єкт права інтелектуальної власності, а не на суб'єкт, а тому, створення штучним інтелектом того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності не може стати на заваді охороноздатності таких об'єктів, крім випадків, коли вони не відповідають вищезазначеним вимогам. У даному аспекті більш проблемним, на нашу думку, є критерій «творчого внеску», який не має свого визначення у чинному законодавстві України.

Цікавим є те, що для того аби певний об'єкт набув статусу охоронюваного правом інтелектуальної власності відповідно до норм національного законодавства попередня його перевірка на оригінальність чи перевірка автора на здійснення ним творчої діяльності – не вимагається, що обумовлено презумпцією автора, згідно з якою автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору.

Більше того, Постановою Пленуму «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 4 червня 2010 року № 5 визначено, що «якщо не доведено інше, результат інтелектуальної діяльності вважається створеним творчою працею» [6].

Таким чином, об'єкт права інтелектуальної власності може вважатись створеним творчою працею людини до того моменту, поки це не буде оспорено.

У рамках нашого дослідження важливим є встановлення того, чи можна діяльність штучного інтелекту вважати творчістю або ж творчістю у даному випадку вважається діяльність людини, яка створює об'єкт опосередковано через систему штучного інтелекту, а не самостійно.

Як вже було нами з'ясовано раніше, за своєю природою штучний інтелект є комп'ютерною програмою, а отже, мислення, свідомість та творчість для нього не характерні. Крім того, штучний інтелект не може вважатись ані суб'єктом правовідносин ані автором чи винахідником.

А тому, варто з'ясувати внесок якої саме людини у діяльність штучного інтелекту може вважатись творчим та яка людина з кола пов'язаних з діяльністю штучного інтелекту осіб є автором об'єкта, створеного штучним інтелектом. Ніл Брустлін є прибічником правової позиції, що права інтелектуальної власності на роботу створену програмою мають належати програмісту, оскільки саме завдяки його твору (програмному забезпеченню) було породжено інший твір, а отже він є логічним власником прав на нього[7, с.306].

Однак, вважаємо, що такого роду підхід є об'єктивно хибним, адже діяльність програміста по суті спрямована першочергово лише на запрограмування штучного інтелекту, тобто створення алгоритму за якого система штучного інтелекту буде навчатись, разом з тим, його діяльність не націлена на створення певного об'єкта інтелектуальної власності. Такого ж роду ситуація складається і з виробниками систем штучного інтелекту, які спрямовують свою діяльність на конструювання фізичної складової штучного інтелекту, а ні в якому разі не на її застосування.

Таким чином, суб'єктом прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом, на нашу думку, мають вважатись користувачі штучного інтелекту, з огляду на їх вирішальну роль у здійсненні даних процесів. Саме користувачі визначають та задають необхідні параметри діяльності штучного інтелекту, визначаючи при цьому дані, які є основою для досягнення штучним інтелектом необхідних результатів. Окрім цього, діяльність користувачів є тим творчим внеском, який врешті решт призводить до створення потенційно охороноздатного об'єкта. До того ж, внаслідок діяльності

користувача попередньо закладені абстрактні можливості штучного інтелекту набувають матеріального вираження.

Разом з тим, зауважимо, що наділення користувачів правами на об'єкти інтелектуальної власності, створені штучним інтелектом, ні в якому разі не порушує авторських прав розробника штучного інтелекту, адже розробники таких систем реалізують свої авторські права щодо штучного інтелекту та отримують від них економічну вигоду до процесу передачі користувачам майнових прав на такий штучний інтелект.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 р. №3687-XII. Дата оновлення: 14.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12/ed20030611> (дата звернення: 20.04.2021).
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. Дата оновлення: 14.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 19.04.2021).
3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24 липня 1971 року. Дата оновлення: 31.05.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051 (дата звернення: 20. 04. 2021).
4. Директива Ради Європейського співтовариства про правову охорону комп'ютерних програм (91/250/ЄЕС) від 14. 05. 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_065 (дата звернення: 20. 04. 2021).
5. Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11.03.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241 (дата звернення: 19. 04.2021).
6. Постанова Пленуму ВСУ «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 4 червня 2010 року N 5. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/VSS00004?an=151> (дата звернення: 19.04.2021).
7. Burstyn N F. Creative Sparks: Works of Nature, Selection and Human Author. Columbia Journal of Law & the Arts. № 39. P.281–310.

БРЕНД ЯК ОБ'ЄКТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Золота Л. В.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Поняття «бренд» почало розвиватися з появою бренд-менеджменту як науки. Поняття бренду ширше категорії торговельної марки. Бренд – це товари, послуги, особи, які асоціюються споживачами з цінностями, образами, якістю, символами. Ключовим моментом у розумінні цінності бренду є його капітал, нематеріальний аспект, розуміння, оцінка пов'язані з соціальними, психологічними аспектами особистості особи і носять якісний характер. Бренд може як об'єднувати, так і роз'єднувати людей різного віку, соціального статусу, національності, гендеру тощо. Торговельна марка може досягти статусу бренду, тільки тоді, коли вона матиме вплив на свідомий вибір споживача і стане критерієм прийняття ним рішення про покупку.

Правові, бухгалтерські, фінансові документи оперують виключно поняттям, встановленим на законодавчому рівні – торговельна марка (знак для товарів і послуг). Основними документами, що регулюють дії фізичних та юридичних осіб та захищають правовласників торговельних марок є закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» № 3689-ХІІ від 15.12.1993, Цивільний кодекс України, Сінгапурський договір про право товарних знаків, ратифікований Україною у 2009 році, а також Паризька конвенція про охорону промислової власності та Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків. Відповідно до вимог цієї класифікації виробники реєструють свою торговельну марку для окремих категорій товарів.

Відповідно до закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», об'єктом торговельної марки може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори, форма товарів або їх пакування, звуки, за умови що такі позначення придатні для відрізнення товарів або послуг одних осіб від товарів або послуг інших осіб[1]. Обсяг правової охорони, що надається, визначається зображенням торговельної марки та переліком товарів і послуг, що вноситься до Реєстру. Але завжди мають значення дві основні умови: торговельна марка повинна мати розрізняльну здатність та не повинна вводити в оману споживачів.

Американська асоціація маркетингу (*American Marketing Association*) визначає поняття «бренду» як «ім'я, термін, дизайн, символ або будь-яку іншу особливість, яка ідентифікує товар чи послугу одного продавця на відміну від товарів інших продавців»[2].

На думку маркетологів, бренди - це скорочені маркетингові повідомлення, які створюють емоційні зв'язки зі споживачами. Бренди складаються з нематеріальних елементів, що стосуються його конкретних характеристик, позиціонування, і матеріальних компонентів, що включають не тільки зображення, а також логотип, графіку, кольори, звуки, аромат, тактильні відчуття. Його історія тонко переплітається із сприйняттям громадськості та постійно забезпечує споживачам надійне відчуття того, що вони знають, за що платять[3].

Брендинг - це ідентичність товару, послуги, компанії, організації чи особи. Багато людей плутають «наявність логотипу» для постійного процесу брендування, але насправді хороший логотип є продовженням визначеної ідентичності підприємства так само, як прапор або гімн можуть представляти країну[4]. Добре продуманий бренд можна побачити в усьому, починаючи від обслуговування клієнтів і закінчуючи продуктом, який компанія може запропонувати.

Не дивлячись, на таке поширення цього поняття серед дизайнерів, маркетологів, бренд-менеджерів, споживачів, законодавство України на сьогоднішній день не містить положень стосовно правової характеристики бренду як особливої правової категорії.

У своєму дослідженні Кузьменко Т.С. визначає бренд як: «складний засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг, що складається з основних та додаткових елементів (сукупності об'єктів права інтелектуальної власності), представлених у візуальній, звуковій, ароматній, тактильній та смаковій формах, які у своїй сукупності та взаємодії створюють уявлення про виробника, його товари чи послуги у свідомості третіх осіб, свідчать про відомість виробника, його товарів чи послуг, що ним позначені та безпосередньо впливають на рівень споживання товарів або послуг»[5].

Виходячи з цих визначень, можна стверджувати, що багато українських торговельних марок можуть охоронятися не тільки за фонетичними, візуальними та семантичними ознаками, чи можливістю введення в оману середньостатистичного покупця, який частіше всього поспішає і не замислюється над тим, що саме йому придбати. Торговельна марка, яка стала брендом може претендувати на більш широку охорону, коли беруться до уваги історія створення позначення, якість продукції, обслуговування, аромати, звуки, асоціації, які викликає цей бренд, та споживач, який чітко знає, що обирає.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, бренд – це унікальна комбінація різних категорій інтелектуальної власності, яка впливає на свідомий вибір споживача та за яку споживач сплачує додаткову вартість. Створення бренду включає творчу, інтелектуальну діяльність дизайнерів, піарників, маркетологів, розробників самого продукту, саме тому

супутньою ознакою бренду часто є високий прибуток, а отже, цей об'єкт потребує правового захисту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.
2. *American Marketing Association*. URL : <https://www.ama.org /topics/branding/>
3. Heidi Cohen. *Riverside Marketing Strategies*. URL : <https://riverside marketingstrategies.com/>
4. Michael Pinto. *Very Memorable Design*. URL : <https://verymemorable.com/product-design/>
5. Кузьменко Т. С. «Бренд» як складний правовий засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса. 2011.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ

Куксінов Ю. Р.

*Студент I курсу ОКР магістр ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Золота Л. В.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Розвиток фармацевтичної галузі повинен стати одним із найбільш пріоритетних напрямів державного регулювання в Україні, особливо враховуючи членство нашої держави в СОТ та гармонізацію національного законодавства з європейським. Підписання Україною міжнародних угод передбачає встановлення необхідних стандартів у сфері прав інтелектуальної власності. Сьогодні можна впевнено сказати, що в Україні зроблено багато для забезпечення виконання міжнародних вимог: створено нормативну базу, яка дає змогу регулювати відносини у цій галузі, організовано інфраструктуру, що дає можливість реалізовувати державну політику. У липні 2020 Верховна Рада прийняла закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» № 816-IX від 21.07.2020.

До основних об'єктів інтелектуальної власності у фармацевтиці відповідно до чинного законодавства України можемо віднести [1]:

- об'єкти авторського права: звіти про проведення НДДКР, спрямованих на пошук оригінального лікарського препарату, про доклінічне та клінічне вивчення лікарських

засобів, розроблення аналітичної нормативної документації, проектів інструкцій на медичне застосування тощо;

- винаходи: речовина або субстанція, допоміжна речовина; фармацевтичний інгредієнт лікарського засобу; спосіб одержання речовини, що є діючою субстанцією, або лікарського засобу та композиції.

- промислові зразки – зовнішній вигляд лікарського засобу (форма таблеток, упакування тощо);

- комерційні позначення (*denominations commerciales*): торговельне позначення лікарського засобу; фірмове найменування підприємства-виробника, його логотип.

Пленум Вищого господарського суду України у п. 89 постанови №12 наголошує, що Законом України «Про лікарські засоби» передбачено можливість відмови в реєстрації лікарського засобу в разі, коли внаслідок такої реєстрації будуть порушені захищені патентом чинні майнові права інтелектуальної власності, в тому числі при виробництві, використанні, продажу лікарських засобів, причому рішення про таку відмову може бути оскаржено у встановленому законом порядку [2].

Оригінальна назва лікарського засобу також може отримати правову охорону як знак для товарів і послуг (торговельна марка). Така торговельна марка має відповідати вимогам законодавства про охороноздатність позначень. Торговельна марка не повинна вводити в оману споживачів, бути загальноновживаною, не повинна суперечити принципам гуманності та моралі [3].

Водночас, у сфері лікарських засобів існують особливі вимоги до їх найменування, які, як правило, не враховуються, при проведенні експертизи позначення та його реєстрації як знака для товарів і послуг. Вони зумовлені наявністю системи Міжнародних непатентованих назв, які прийняті Всесвітньою організацією охорони здоров'я та, як правило, стосуються хімічного складу речовини та не можуть бути зареєстровані як торговельні марки окремих товаровиробників.

Законодавство про охорону торговельних марок вказує як одну із підстав відмови охорони позначення – його загальноновживаність позначення, чи вказівка лише на вид, якість чи властивості позначених товарів [3]. Проте на практиці далеко не завжди при реєстрації назв лікарських засобів як торговельних марок не перевіряється їх належність до міжнародних непатентованих назв.

А. О. Кодинець наголошує на проблемах, що виникають у зв'язку з розглядом спорів про визнання недійсними свідоцтв на торговельні марки - назви лікарських засобів. Судові справи про визнання прав на назви лікарських відносяться до спорів підвищеної складності [5]. Оскільки питання подібності, введення в оману або загальноновживаності

торговельних марок лікарських засобів належить до компетенції спеціальних знань, суд при вирішенні справи про визнання недійсним свідоцтва на знак вправі призначити судову експертизу об'єктів інтелектуальної власності.

При проведенні експертного дослідження назв лікарських засобів експерт має враховувати хімічну (наукову) назву лікарського засобу, його міжнародну непатентовану назву та інші фактичні дані, що впливають на формування торговельної марки лікарського засобу.

Отже, авторське право охороняє лише форму вираження творчого результату, але не його хімічний склад, вона не поширюється на застосування методики чи виробництво описаної у творі речовини. Охорона лікарських засобів як об'єктів патентного права є більш ефективною, оскільки надає можливість власнику патенту право на виробництво запатентованого продукту, проте вона не повинна завдавати шкоди публічним інтересам, пов'язаним із забезпеченням здоров'я населення.

Законодавство із захисту інтелектуальної власності є сукупністю правових норм, розроблених для захисту творчих людей, які зробили свою працю надбанням людства, від її копіювання або імітації без їхньої згоди. Інтелектуальна власність охоплює кілька основних об'єктів, включаючи широке коло винаходів, товарних знаків, авторських прав і секретів виробництва.

Основні об'єкти інтелектуальної власності фармацевтичної галузі окреслені законодавчо та підлягають захисту з боку держави. Винахідницька діяльність в Україні знаходиться на низькому рівні та потребує стимулювання з боку держави. Економічна безпека фармацевтичної галузі забезпечується в основному ліцензуванням і патентуванням винаходів.

У процесі реєстрації назв лікарських засобів як торговельних марок слід враховувати систему міжнародних непатентованих назв, які не можуть використовуватися як торговельні марки окремими особами.

На нормативному рівні доцільно також закріпити положення про особливості експертизи заявок на торговельні марки, об'єктами яких є назви лікарських засобів. Наведені зміни сприятимуть попередженню виникнення можливих спорів між власниками торговельних марок чи спорів про визнання недійсними свідоцтва, виданих на назви лікарських засобів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності». Вісник господарського судочинства. 2012. № 6. С. 57.
3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-XII / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.
4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
5. Козинець А. О. Право інтелектуальної власності на лікарські засоби: окремі аспекти правової охорони. URL : <https://bit.ly/3fuN1TS>.

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВИХ ВІДКРИТТІВ

Чемодурова К. Ф.

*Студент I курсу ОКР магістр ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Золота Л. В.

*к. ю. н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Важливим для країни, яка перебуває на етапі формування законодавства в сфері інтелектуальної власності щодо наукових відкриттів є дослідження зарубіжного досвіду провідних країн світу в даній сфері.

Якщо дослідити національне патентне законодавство промислово розвинених країн, таких як Бельгія, Іспанія, Італія, Туреччина, США та Франція, то це доводить, що регулювання відносин, пов'язаних з науковими відкриттями, передбачене нормами патентного права.

Законом Іспанії «Про промислову власність» встановлено, що "наукове відкриття може бути предметом патенту, якщо воно визнане істотним і оригінальним після того, як стало на визначений час відомим громадськості, і після того, як протягом цього часу були отримані висновки компетентних відносно суті відкриття вищих навчальних закладів і об'єднань". Статтею 1 даного Закону передбачено, що автор відкриття на основі створення чи обґрунтування винаходу здобуває право на промислову власність.

Законодавство Польщі взагалі не встановлено спеціальної системи охорони та реєстрації наукових відкриттів, вони охороняються положеннями Цивільного кодексу Польщі. Правова охорона такого відкриття передбачена положенням, що відкриття — це встановлення раніше не відомих існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу [1].

Зарубіжними фахівцями у даній сфері з метою вдосконалення та розвитку організаційних і економічних відносин, які пов'язані з науковими відкриттями, запропоновано ряд моделей нетрадиційної правової охорони наукових результатів. Наприклад, розглядалося питання охорони наукових результатів нормами патентного права.

Важливість врегулювання питань пов'язаних з науковими відкриттями було піднято Женевським договором про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів від 3 березня 1978 року. Договір припускав закріплення авторства і пріоритету відкриття, а також інформування світової громадськості. Нажаль він не набрав чинності.

Таким чином, на відміну від України, де наукове відкриття відносять до нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності, у більшості провідних країнах світу його відносять до патентного права.

Вивчаючи досвід провідних країн світу у сфері наукових відкриттів, можна дійти висновку, що інститут правової охорони наукових відкриттів потребує вдосконалення. Для ефективного захисту права на цей вид інтелектуальної власності потрібно забезпечувати економічно доцільне й повне використання наукового і технічного потенціалу результатів фундаментальних досліджень, які складають основу розвитку суспільства.

На сьогодні правове регулювання наукових відкриттів здійснюється виключно главою 38 «право інтелектуальної власності на наукове відкриття» Цивільного кодексу України, до відповідної глави віднесено 2 статті: стаття 457 містить поняття наукового відкриття, а у статті 458 закріплені тези щодо права на наукове відкриття [2].

Варто звернути увагу та не, що в Україні не існує спеціального закону, який би визначав порядок видачі дипломів на наукові відкриття. Ще у 2004 році Комітет з питань науки та освіти Верховної Ради України спільно з Державним департаментом інтелектуальної власності підготували проект Закону України «Про охорону прав на наукові відкриття» [3]. Розробка вказаного законопроекту передбачала захист організаційно-економічних та правових інтересів держави, впровадження відповідних заходів, спрямованих на підтримку й охорону одного із найважливіших об'єктів інтелектуальної власності – наукового відкриття, впровадження механізму його державної реєстрації для ефективного використання результатів науково-дослідної діяльності в галузі фундаментальних досліджень. Законопроект був ухвалений у першому читанні і взятий за основу, але так і не набув чинності [3, с. 248].

Даний законопроект містить відомості щодо авторів наукового відкриття, майнових та немайнових прав на такі відкриття, права іноземних осіб та осіб без громадянства,

міжнародного захисту відкриттів, строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на наукове відкриття, пріоритету прав на наукові відкриття, порядок отримання диплому тощо [4].

Зараз в Україні державна експертиза, реєстрація та відповідний правовий захист відкриттів не здійснюється. Але існує громадська організація, а саме Асоціація авторів наукових відкриттів України, яка реєструє заявки, видає дипломи та здійснює їх публікації у відповідному Реєстрі [5].

Таким чином, можна сказати про важливість прийняття Закону України щодо наукових відкриттів, адже важливо деталізувати правове регулювання питання наукового відкриття. На даний момент ті дві правові норми Цивільного кодексу України, що регулюють дане питання не можуть повною мірою захистити права автора.

Існуюча проблема може бути подолана шляхом прийняття спеціалізованого законодавчого акту, або просто надання юридичної сили вже існуючому законопроекту, хоча й він потребує певного уточнення та доопрацювання [6].

Крім цього, варто наголосити на тому, що наукове відкриття є особливим об'єктом права інтелектуальної власності, оскільки йому властиві як загальні так і особливі ознаки, зважаючи на його фундаментальний характер, а також на те, що наукове відкриття може мати будь-яку форму та є процесом пізнання об'єктивної дійсності, що не характерно, для будь яких інших об'єктів правової охорони.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гришаев С. П. Интеллектуальная собственность: Учебное пособие. М. : Юрист. 2003. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Аксютіна А.В., Нестерцова-Собакарь О.В., Тропін В.В. та ін. Інтелектуальна власність: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 140 с.
3. Бурлуцький О. В. Розгляд проблеми захисту права на наукове відкриття в умовах НТП України. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4.
4. В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; Цивільне право : підручник : у 2 т. X. : Право, 2012. Т. 1. 656 с.
5. Підпригора О. Наукове відкриття в Цивільному кодексі України. *«Інтелектуальна власність»*. №7. 2003 р.

Наукове видання

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

МАТЕРІАЛИ

**V Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 20–21 травня 2021 року)**

Відповідальний за випуск А. В. Стеблянко

Комп'ютерне верстання А. В. Стеблянко

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 19,53. Обл.-вид. арк. 25,81.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.